

**Міністерство освіти і науки України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Інститут історії України НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

ОСВІТА І НАУКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

МАТЕРІАЛИ

**II Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 100-річчю Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара)**

26-27 жовтня 2018 р.

Частина II

**Міністерство освіти і науки України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Інститут історії України НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

ОСВІТА І НАУКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

МАТЕРІАЛИ

**II Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 100-річчю Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара)**

26-27 жовтня 2018 р.

Частина II

**Дніпро
2018**

УДК 303
ББК 63.3
О 72

Редакційна колегія:

Іваненко Валентин Васильович, д.і.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Іщенко Ігор Васильович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Горбатенко Володимир Павлович, д.політ.н., проф., заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України

Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Окороков Віктор Броніславович, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ключник Руслан Максимович, к.політ.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля.

О 72 Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 26-27 жовтня 2018 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – 384 с.

У збірник вміщено матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «**Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій**», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

© Колектив авторів, 2018

© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2018

СЕКЦІЯ VI
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.
СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА:
НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

Р. М. Ключник

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ В УМОВАХ АВТОРИТАРИЗМУ ТА ЙОГО
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗАРУБІЖНИМИ ПОЛІТОЛОГАМИ

Авторитарні режими можна сміливо вважати не менш життєздатними, ніж демократичні. З початку 2000-х років світ переживає затяжну стагнацію чи навіть рецесію у розбудові глобальної демократії. Кількість демократій зараз не більша, ніж на початку століття. Л. Даймонд нарахував 25 поразок демократії з 2000 по 2015 рр., причому причини не завжди полягали у військових переворотах. Часто це була звичайна деградація демократичних прав і процедур. Частина таких авторитарних відкатів відбулася у порівняно «низькоякісних» демократіях, але, у будь-якому випадку, відносно справедлива система розподілу політичних благ була витіснена або деградувала до рівня, що знаходиться поза межами мінімальних стандартів демократії [1, с. 144].

У таблиці, яку наводить Л. Даймонд у своїй статті, наочно ілюструється ефект доміно, за яким табір авторитарних режимів поповнили: Фіджі (переворот 2000 р.), Росія (порушення прав опозиції з 2000 р.), ЦАР (військовий заколот 2001 р.), Соломонові Острови (занепад демократії з 2006 р.), Нікарагуа (деградація виконавчої влади з 2011 р.). До речі, серед названих автором країн є й ті, що повернулися до демократії (Нігер у 2011 р., Гондурас у 2013 р., Україна та Малі у 2014 р.). Хоча, на нашу думку, говорити про демократичність режиму в Україні передчасно. Враховуючи періодичність і результати виборів, можна (з певними умовностями) віднести Україну до електоральних демократій, на противагу персоналістським автократіям Росії чи Казахстану.

Цікавою є думка російського політолога В. Гельмана, який зазначає, що альтернативу російському варіанту будівництва авторитаризму у пострадянському форматі є модель, позначена Л. Веєм як «плюралізм за замовчуванням». Так, Україна, за словами Л. Вея, зберегла плюралізм не завдяки інституційній структурі чи громадянському суспільству, а через вплив олігархів та конкуруючих еліт, які настільки не довіряли одна одній, що це унеможливило їх здатність діяти за взаємною згодою [2]. Відтак, В. Гельман продовжує: «плюралізм за замовчуванням у цих країнах не супроводжується успіхами в економічному зростанні, а якість державного управління в Україні за низкою показників ще гірше, ніж у Росії. Це порівняння зайвий раз дає підстави піддати сумніву те, що економічні передумови є необхідною та достатньою умовою для демократизації» [3, с. 3].

Відповідно, більша частина протестів відбувається у недемократичних країнах. Західні політологи Т. Каротерс та Р. Янгс, намагаючись дати аналітичну оцінку протесту, наголошують на його важливості для політиків та політичних оглядачів (*policy makers and political observers*). Втім, зазначають автори, у західних медіа спостерігається недостатнє розуміння (а в деяких випадках і нерозуміння) цих подій. Протести тяжіють до відтворення певних базових рис, і це викликає аналогії у дуже різних контекстах. Спостерігаються певні «фотогенічні» події, які природнім чином привертають підвищену увагу медіа у пікові моменти. Ця увага спадає швидко після згасання протесту, залишаючи нерозглянутими різницю у мотиваціях, наслідках,

результатах. Оглядачі фокусують увагу на деяких найбільш болючих епізодах протесту, і на цій базі роблять загальні висновки, які надто узагальнено застосовуються до усього комплексу подій [4, с. 3].

Глобальні економічні тренди впливають на протестну хвилю в умовах авторитаризму специфічним і частково парадоксальним чином. Помітне економічне зростання у багатьох посткомуністичних та країнах, що розвиваються, в останні 10-20 років створило новий середній клас, або, за словами Т. Каротерса та Р. Янга, «середні класи» (*middle classes*). Вони стимулюють розвиток очікувань, що виходять за межі матеріальних цінностей та отримують освіту, пересуваються, використовують комунікаційні технології та інші ресурси, що дають їм нові можливості. Важливо зазначити, що протестні рухи в Азербайджані, Гонконгу, Малайзії, Росії, Таїланді, Туреччині та Україні були сконцентровані не серед бідних, а серед середнього класу та класу вище середнього [4, с. 9-10].

За словами польської дослідниці М. Тендери, протест став свого роду суспільним ритуалом, для якого характерним є особливий порядок дій. Члени протестних груп повинні забезпечити собі довіру, певним чином апелюючи до громадської думки, маючи право сподіватися на підтримку з боку опозиції [5, с. 121-122].

Якщо ж намагатися деталізувати різновиди авторитарних режимів, то цій проблемі слід присвячувати окрему доповідь. Зупинимося на класифікації Б. Магалоні та Дж. Веллейса, які виділяють серед недемократичних режимів монархію (не плутати з монархією як формою правління, яка може бути демократичною), однопартійну автократію, автократію партії-гегемона та військову автократію [6, с. 10]. На думку авторів, у режимах з партією-гегемоном протести трапляються частіше, а влада є відносно толерантною до них, обираючи поступки в обмін на спокій [6, с. 14-15].

Отже, різноманітність підходів до інтерпретації політичного протесту в умовах авторитаризму зумовлена як плюралізмом наукових шкіл у різних країнах, так і відмінностями у протестних рухах, більшість з яких слід розглядати у соціально-економічному контексті, не обмежуючись політичною складовою. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в окресленій вище проблемі відмінностей між авторитарними режимами та, відповідно, протестними рухами, які виникають як опозиція до них.

Список використаних джерел

1. Diamond L. Facing up to the Democratic Recession / L. Diamond // *Journal of Democracy*. – 2015. – Vol. 26, No. 1. – P. 141-155.
2. Way L. Pluralism by Default: Weak Autocrats and the Rise of Competitive Politics / L. Way // *Masaryk University*. – Access mode: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2017/POL589/um/Way_Pluralism_by_Default.pdf.
3. Гельман В. Объясняя парадоксы российского авторитаризма / В. Гельман // *Контрапункт*. – 2017. - № 9 (ноябрь). – Режим доступа: http://www.counter-point.org/wp-content/uploads/2017/11/gelman_counterpoint9.pdf.
4. Carothers T. The Complexities of Global Protests / T. Carothers, R. Youngs. – Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2015. – Access mode: https://carnegieendowment.org/files/CP_257_Youngs-Carothers-Global_Protests_final.pdf.
5. Tendera M. Protest jako mechanizm równowagi nierówności społecznych / M. Tendera // *Kultura i społeczeństwo*. – 2013. – Nr. 2. – S. 111-132.
6. Magaloni B. Citizen Loyalty, Mass Protest and Authoritarian Survival / B. Magaloni, J. Wallace. – Princeton University.: <https://www.princeton.edu/~piirs/Dictatorships042508/Magaloni%20&%20Wallace%20-%20Loyalty,%20Protest,%20&%20Authoritarian%20Survival.pdf>.

О. Ю. Висоцький

ПОСТПРАВДА ЯК ФОРМА ПРОПАГАНДИ

Постправа є новим видом пропаганди, що виступає симулякром політики. Так, пропаганда підміняє політику там, де політика дає збій та не досягає результату. Декларування політичних досягнень та успіхів, політичної діяльності в цілому за-

мінює саму політичну діяльність. В результаті створюється квазіреальність, в основі якої лежать альтернативні факти та альтернативна інтерпретація подій. Смісл існування альтернативної реальності в тому, щоб переконати реципієнтів в її існуванні. При цьому правду не приховують, а змішують з брехнею. У підсумку стає важко відрізнити правду від вигадки.

Функціонування постправди багато в чому обумовлено тим, що соціальним та політичним суб'єктам властива схильність до когнітивних спотворень або когнітивних ілюзій. Когнітивні спотворення – це відхилення від правильності в судженнях, що деформують адекватне розуміння та інтерпретацію реальності. В основі генези когнітивних спотворень лежить тенденція індивідів до спрощення сприйняття складної дійсності та, безумовно, має адаптивний характер. Тенденція до спрощення сприйняття реальності, до полегшення обробки інформації про навколишній світ пояснюється низкою чинників. По-перше, це нестача часу, коли наявна необхідність чи бажання ухвалити швидке рішення. По-друге, нестача інформації про обставини та предмет прийняття рішення. По-третє, наявність великої кількості інформації щодо предмету рішення. По-четверте, обмежені можливості пам'яті щодо адекватного структурування попереднього досвіду та недостатня увага до подробиць.

Постправда органічно виникає як складова та наслідок теоретико-концептуальної парадигми постмодернізму з його релятивізмом та розвінчанням будь-яких спроб влади проголосити та нав'язати єдину істину через ствердження метанаративу. Оскільки безпосереднього доступу до реальності не існує, немає і адекватних засобів її пізнання. Істина конструюється наратором, який має владу це робити. Оскільки реальність не доступна, істина визначається не через відповідність реальності. Такий критерій у постмодерністській рецепції виглядає абсурдним. Замість нього вступають у гру критерії результативності та ефективності. Так, сучасний політик працює, щоб отримати відповідний результат. Його не турбує відповідність його обіцянок та вихідних положень їх обґрунтування реальності. Якщо нарація працює, якщо вона зачіпає емоції, почуття та бажання потенційного виборця, вона стає істинною. Істина за доби постмодерну не знаходиться, не встановлюється, а конструюється та навіюється. Її можливості функціонувати саме як істини обумовлюються здатністю наратора переконати реципієнтів у істинності повідомлення. Своєю чергою, найбільша результативність переконання визначається конструктивістським потенціалом повідомлення. Простіше кажучи, наскільки реальність, що пропонується повідомленням, знаходить відгук у серцях та у головах реципієнтів. Проте конструктивістський потенціал повідомлення, звичайно, не вичерпується лише вдалим впливом на почуття, емоції та розум реципієнтів. Він полягає скоріше в пропозиції сприятливої стратегічної можливості майбутнього, що одночасно заперечує будь-які інші можливості.

Ситуація з постправдою певним чином ілюструється казкою Г.Х.Андерсена «Нове вбрання короля». Із усього натовпу реципієнтів владного повідомлення про нове вбрання короля лише маленький хлопчик, тобто суб'єкт, який не зазнав на собі впливу конструктивістського потенціалу владного наративу, усвідомлював, що король голий. Соціальні інтереси інших реципієнтів не дозволяли їм за постправдою, що виходила від владного джерела, бачити її невідповідність фактичній реальності. Альтернативний погляд на реальність заперечувався конструктивістським потенціалом владного повідомлення, що визначало незгодних з його змістом дурними або невідповідними займаним посадам.

Ствердженню постправди як єдиної правильної інтерпретаційної версії реальності допомагає ефект спіралі мовчання, яку досліджувала Е.Ноель-Нойман, та ефект когнітивного дисонансу, дію якого вивчав Л.Фестінгер. Виходячи з теорії

Е.Ноель-Нойман, можна стверджувати, що індивід схильний утримуватися від висловлювання своєї думки, якщо відчуває, що знаходиться в меншості. Відповідно до Л.Фестінгера, індивід шукає шляхи узгодженості своїх когніцій та настанов з власною поведінкою. Підтримавши постправдивий нарратив спочатку в силу його конструктивістського потенціалу, згодом індивід вимушений внаслідок прагнення уникати когнітивного дисонансу продовжувати захищати його істинність. Більш того, якщо в ході відстоювання певної версії постправди з'явилися людські жертви, був витрачений час, гроші реципієнтів, був зроблений певний творчий внесок на користь її перемоги, відмова від неї може бути неможливою або нешвидкою.

Ставлення до постправди визначається місцем у структурі владних відносин, які породжують та підтримують відповідний нарратив. Для суб'єкта постправдива нарація визначається її результативністю та ефективністю за принципом: «істинне, тому що працює». Для реципієнтів – її здатністю задовольняти бажання, інтереси та почуття за принципом: «істинне, тому що є бажаним». Постправда, отже, є відношенням між владним наратором та його реципієнтами стосовно сутності та характеру реальності, її складових, спрямованості, рушійних силах процесів, що її визначають, стратегії її перетворення.

З одного боку, постправда – це версія реальності, що сконструйована владним дискурсом за допомогою мас-медіа та поділяється суспільством чи окремою соціальною групою, з іншого – це твердження, що долає важливість фактів чи фактичної точності на користь емоційного переконання. Постправда є альтернативною істиною для комфортного самопочуття певної соціальної чи політичної групи, особливо маргінального характеру, для її самолегітимації та відстоювання своїх поглядів на розвиток соціальних та політичних відносин. Прикладом можуть слугувати нацисти, ісламські фундаменталісти, терористи, різного роду кримінальні групи. Постправда є основою політики деяких держав, зокрема Росії. Ряд дослідників зводить постправду лише до суб'єктивної оцінки реальності, спотвореної недостатністю знань про неї чи фальшивими новинами.

В політичній сфері постправда пов'язується з популізмом та політейнментом. З популізмом її споріднює те, що вона ігнорує факти на догоду збудження емоцій, щоб притягнути широку аудиторію. Завдяки функціонуванню як певного роду розваги, що є продуктом споживання широких мас, яких більше цікавлять враження та задоволення, ніж скучні факти, постправда виступає видом політейнменту.

Висновки. Отже, постправда є пропагандистською технологією, що діє через використання механізмів змішування істинного з хибним, емоціоналізації, політейнменту, популізму, когнітивних спотворень масової свідомості, актуалізації та об'єктивації бажань з метою забезпечення симпатій широкої аудиторії до її джерела, а також легітимації певного роду політики та її суб'єктів. На відміну від правди, яка корелює з об'єктивною істиною, постправда, репрезентуючи альтернативний погляд та оцінку реальності, робить ставку на ірраціональні аспекти свідомості та поведінки людини, на її егоїстичні інтереси, знаходячи виправдання свого існування в результативності та ефективності своєї дії. Ствердженню постправди як єдиної правильної інтерпретаційної версії реальності допомагає ефект спіралі мовчання та ефект когнітивного дисонансу. Ставлення до постправди визначається місцем у структурі владних відносин, які породжують та підтримують відповідний нарратив. Для суб'єкта постправдива нарація визначається її результативністю та ефективністю. Для реципієнтів – її здатністю задовольняти бажання, інтереси та почуття. В суспільно-політичному просторі постправда виступає як новий вид пропаганди, що виправдовує морально сумнівну політику майбутніми вигодами її реалізації для більшості суспільства на шкоду політичним суперникам, а також національним та релігійним меншинам. Фактично, доба постправди визначається тим, що

політика припиняє орієнтуватися на універсальну справедливість, стає політикою зневаги до меншин та громадян інших країн.

П. Г. Петров

ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ: РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ

Імідж держави є одним з головних інструментів її стабільності, розвитку, досягнення внутрішньополітичних та зовнішньополітичних цілей.

Україна сьогодні є транзитивною державою, яка ставить на меті інтеграцію до європейського та євроатлантичного простору, тому наявність позитивного іміджу посідає вагомє місце. Транзитивність нашої держави, тоталітарне минуле, обумовлює потребу саме у позитивному демократичному іміджі України.

Демократичний імідж держави – це комплексне уявлення середовища про політичну систему, яка здатна позитивно адаптуватися до викликів і загроз, забезпечуючи належні права і свободи людини, пріоритетом діяльності якої виступає мікросоціальний рівень політико-інституційної взаємодії з середовищем і яка поширює свій вплив на екстрасоцієтальні системи.

Вагомє місце у формуванні демократичного іміджу держави посідає вдосконалення конституції, законодавчої бази, політичної системи в цілому, тобто політичне реформування держави в рамках демократичних норм та стандартів.

Процес політичного реформування в рамках демократичної спрямованості в Україні розпочинається з прийняття «Декларації про державний суверенітет України» 16 липня 1990 р. [1]. Ця декларація виступає свідченням спрямованості українського суспільства до побудови демократичної держави.

На початку своє незалежності Україна здійснювала активні кроки щодо демократично спрямованого політичного реформування, так зокрема: впровадження інституту Президента та відповідних інструментів виборчого процесу 1991 р.; реформування адміністративної системи держави, що надавало більш широкі повноважень владі на місцях 1991-1994 рр.; прийняття Конституції України тощо [1]. Проте нестабільність законодавства України, внесення фундаментальних змін до Конституції, низький рівень залучення суспільства до політичної системи не дозволяв стверджувати про наявність позитивного демократичного іміджу України.

Період з 2009-2013 рр. в історії України, взагалі, можливо охарактеризувати як період «демократичного відкату» (повернення президентсько-парламентської форми правління тощо), що закріпив зовнішньополітичний та внутрішньополітичний імідж України який асоціювався з повернення нашої держави до авторитаризму.

З 2014 р., а саме зі встановлення фактично задекларованої позиції щодо інтеграції України до європейської та євроатлантичної спільноти, розпочинається активний процес політичного реформування, який спрямований, в першу чергу, на демократизацію політичної системи і тим самим поліпшення демократичного іміджу України.

Так, впродовж останніх чотирьох років, здійснено значні кроки в сфері політичного реформування, зокрема: відновлення чинності Конституції у редакції 2004 р.; Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» 2015 р. першочерговими напрямками якої є децентралізація, реформування правоохоронної системи, оновлення влади, антикорупційна реформа; зміни в виборчій системі держави; реформування судової влади тощо [1]. Ці кроки у політичному реформуванні безперечно здійснили позитивний вплив на формування демократичного іміджу України.

Проте, вагомою проблемою політичного реформування України залишається низький рівень ефективності фактичної реалізації прийнятих реформ, що, в першу чергу, обумовлений конфліктами між політичними силами держави, відсутністю

конкретного алгоритму їх реалізації тощо.

Отже, політичне реформування здійснює вагомий вплив на формування демократичного іміджу України. Незважаючи на активні дії нашої держави в сфері політичного реформування, його демократичну спрямованість, неможливо стверджувати про наявність цілісного, позитивного демократичного іміджу нашої країни. Політичними інститутами повинна здійснюватися більш якісна діяльність у сфері фактичної реалізації прийнятих політичних реформ, саме це дозволить сформувати позитивний демократичний імідж України, який виступатиме дієвим інструментом в її інтеграції до європейського та євроатлантичного простору.

Список використаних джерел

1. Законодавство України // Верховна Рада України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 12.10.2018).

А. А. Шуліка

ВПЛИВ СУБ'ЄКТИВНИХ ОЦІНОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЩАСТЯ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Ще в кінці XVIII століття Дж. Бентам припускав, що державна політика буде керуватися її впливом на щастя громадян. Насправді, однак, можна з упевненістю сказати, що державна політика в більшості країн не завжди керується суспільними інтересами і щастям, а швидше орієнтується на певні економічні та політичні інтенси найбільш впливових груп.

Досить часто поняття щастя держави або щастя народу підміняються ідеологічними мотивами, тобто аналіз рівня щастя в державі пов'язаний з задоволеністю або підтримкою конкретного правлячого режиму.

Така тенденція пов'язана з тим, що поняття національного (політичного) щастя часто є досить суб'єктивною категорією. «Дослідження в сфері щастя викликали жваву дискусію про нові напрямки державної політики, формуються нові підходи до альтернативних форм соціального прогресу і їх наслідків для політики» [1, р.660].

Соціально-політичні форми оцінювання та аналізу національного щастя можуть дати фактичну інформацію про ефективність і рівні суспільної підтримки діяльності діючих інститутів та законодавства, а також впливати на визначення того, які нові інститути і норми необхідні в державі з точки зору громадської думки для підвищення рівня задоволеності людей.

Це пояснюється тим, що підтримка і легітимність політичних дій державної влади в демократичних країнах (тим більше в умовах сучасних процесів глобалізації) ґрунтується на вільній згоді громадян про основоположні норми існування держави.

Політики, державні посадові особи і представники груп інтересів все частіше звертаються до результатів дослідження щастя, оскільки вони розглядають його як засіб зміцнення своїх позицій в боротьбі за голоси або в боротьбі за формування державної політики. Як приклад можна привести маніпулювання громадською думкою в сфері розподілу суспільних благ і забезпечення «задоволеності життям» [1, р.139].

Чисто економічні показники не враховують багато аспектів життя, які мають важливе значення для повсякденного життя громадян держави. Суб'єктивний підхід до суспільного благополуччя і щастя замість використання чисто економічних показників або поєднання різних соціальних показників спирається на сприйняття громадянами якості життя і щастя. Підходи, засновані на оцінюванні соціальних і економічних показників рівня життя громадян і рівня соціально-економічного розвитку держави в цілому, досить часто виявляються дуже обмеженими оцінкою статистичних даних за певними показниками. При цьому не враховуються оцінки та сприйняття громадянами реальному повсякденному житті в державі в суспільстві,

їх оцінок політичного ладу, політичних інститутів, конкретних політиків, які реалізують політичну сферу.

У сучасному ж світі міжнародні дослідження регулярно включають до кола досліджуваних питань щастя і задоволеність життям. Як показує аналіз основних положень концепції національного, політичного щастя багатьох промислово розвинених країнах, часто пов'язане з матеріальним споживанням [2]. Це забезпечується зобов'язаннями встановлення необхідного базового рівня матеріального добробуту, яке в теорії повинно забезпечити домінування національного щастя в суспільній свідомості громадян. Але громадяни більш багатих і технологічно розвинутих країн далеко не обов'язково найщасливіші. Наприклад, аналізуючи Індекс щастя держав за 2015-2017 рр. можна помітити, що досить успішний економічний розвиток не забезпечує домінуючі позиції в даному списку. Так США займає 18 місце, Великобританія – 19-е, Франція – 23-е, Сінгапур – 34-е, Іспанія – 36-е, Італія – 47-е, Португалія – 77-е; навпаки не найбільш економічно розвинені країни можуть займати досить високі місця: Фінляндія займає 1 місце в даному Індексі, Ісландія – 4-е, Нова Зеландія – 8-е, Австралія – 10-е, Коста-Ріка – 13-е, Ірландія – 14-е, Чеська республіка – 21-е, Мексика – 24-е та ін. [3, р. 22-25].

Україна займає в рейтингу країн 138 місце, що також є досить показовим чинником, адже Україну випереджають країни, які абсолютно не є економічно і політично домінуючими: Киргизія (92 місце), Сомалі (98 місце), М'янма (130) та ін. [3, р. 22-25]. Це як раз підкреслює той факт, що економічний розвиток далеко не завжди автоматично екстраполюється на громадську думку і формування відчуття щастя в суспільстві.

Таким чином, поряд з економічним зростанням необхідно вимірювати добробут, екологічну стабільність, суспільну оцінку політичної сфери, політичну культуру з метою відображення загального прогресу країн і людства. Завжди необхідно враховувати той факт, що, як ми вже відзначали, рівень щастя носить найчастіше емоційний і суб'єктивний характер.

Список використаних джерел

1. Frey B. S. *The life satisfaction approach to environmental valuation*. [Electronic resource] / B. S. Frey, S. Luechinger, A. Stutzer // *Annual Review Resource Economics* – 2010 – Vol. 2. – pp. 139-160. - URL: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.resource.012809.103926>.
2. Sithey G. *Gross national happiness and health: lessons from Bhutan* [Electronic resource] / G. Sithey, A.-M. Thow, M. Bull // *World Health Organ* - № 93 (8) - Aug 2015 - URL: https://www.scielosp.org/scielo.php?pid=S0042-96862015000800514&script=sci_arttext&lng=pt.
3. *World Happiness Report 2018* [Electronic resource] / Editors: J. Helliwell, R. Layard, J. Sachs. - New York: Sustainable Development Solutions Network. – 172 p. - URL: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2018/WHR_web.pdf.

О. В. Баушанник

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ У ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІЙ ПАРАДИГМІ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Основи для розвитку соціологічної версії нового інституціоналізму політико-інституційної парадигми політичної науки були закладені ще в 40-50ті рр. ХХ ст. в роботах американського соціолога Ф. Селзніка, який спирався на принципи системного та структурно-функціонального аналізу при дослідженні специфіки суспільних організацій [1]. Хоч положення соціологічного інституціоналізму близькі до теорії організацій, у ньому все ж акцентується на значенні контексту в регулюванні діяльності акторів політики – інститути та індивіди розглядаються як вбудовані в конкретне культурне середовище [2, с. 63]. Це середовище визначає індивідуальні та колективні цінності та інтереси, а також особливості організаційної розбудови

всіх суспільних інститутів, в тому числі, і політичних.

В соціологічному інституціоналізмі прийнято виділяти два різновиди моделей теорії – відкриту та синтетичну. В першій з них (Ф. Селзнік, П. ДіМаджіо, В. Пауел) офіційні задачі та формалізована організація інституціональної структури вимушені постійно коригуватися у відповідності до викликів середовища – в організаційному полі прийняття рішень виникає феномен ізоморфізму [1]. Він означає процес пристосування, набуття інститутом відповідності певній сфері соціального життя, який може бути реалізований на основі примусу, слідуванню нормативним регуляторам, або носити міметичний характер – відбуватися через наслідування [3, с. 121-123]. Отже, соціологічний інституціоналізм доповнює тези відносно дослідження інституціональних трансформацій в історичному інституціоналізмі, але він є більш конкретно-ситуативним і в меншій мірі орієнтованим на розгляд владних відносин.

Синтетична модель соціологічного інституціоналізму (М. Коен, також окремі роботи Дж. Марча та Й. Олсена) полягає у тому, що, оскільки проблема, спосіб її вирішення, відповідальні особи та темпоральний діапазон вибору не завжди кореспондують один до одного у часі, то інститути можуть у відповідності до власної логіки штучно синтезувати політичний процес в конкретних умовах – наприклад, стимулювати процес прийняття рішень при недостатній обробці альтернатив [1]. Ініціаторами цього, як правило, є системні гравці, що прагнуть реалізувати власні інтереси та здатні заради цього підтримувати функціонування політичного інституту. У якості акторів, попри все зацікавлених у забезпеченні інституційного відтворення, можливо назвати представників політичної еліти, які мимоволі сприяють зниженню інституціональної ефективності політичної системи в цілому.

Таким чином, інститути в соціологічному новому інституціоналізмі розглядаються більшою мірою сутнісно, аніж структурно: на думку Дж Хааса це є практики та смисли, що інтерналізуються та відтворюються індивідами через стратегії, звичаї та мову [3, с. 115]. Інтерпретація відбувається як на рівні інтерналізації смислу інституційної норми суб'єктом, так і на рівні відтворення ним інституціоналізованої (формально чи неформально) практики взаємодії. У цьому аспекті можливо спостерігати деяку наступність розвитку політико-інституційної теорії, оскільки відбувається залучення дослідницької стратегії класичного інституціоналізму – але інтерпретуються не лише норми законодавства.

У методологічній площині соціологічний інституціоналізм базується переважно використанні у його розробках якісного аналізу та інтерпретації, виокремленні каузальних залежностей та наданні пояснень у руслі загальнотеоретичної соціології [5, с. 798]. П. Холл та Р. Тейлор зауважують, що в теорії цієї версії нового інституціоналізму дослідники мало уваги приділяють аналізу зіткнень інтересів акторів політики – як в рамках інституційних обмежень, так і в ширшому контексті середовища [4, с. 954]). Їх критика базується на тому, що смисли виникають і видозмінюються не лише в процесі односторонньої інтерпретації певних феноменів, але і завдяки оспорюванню та відстоюванню індивідами власних інтересів при необхідності діяти у відповідності до зразків колективної поведінки.

Список використаних джерел

1. Дегтярев А.А. *Методологические подходы и концептуальные модели в интерпретации политических решений (III) [Электронный ресурс]* / А.А. Дегтярев. – Режим доступа: http://www.politanaliz.ru/articles_57.html.
2. Колодій А. *Неоінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях* / А. Колодій // *Вісник Львівського ун-ту. – Сер. Філософсько-політологічні студії. – 2010. – Вип. 1. – С. 60–69.*
3. Хасс Дж. *Социологический неоинституционализм и анализ организаций* / Дж. Хасс; пер. с англ. // *Вестн. Санкт-Петербургского ун-та. – 2007. – Сер. 8. – Вып. 3. – С. 112–125.*
3. Hall P.A. *Political Science and the Three New Institutionalisms* / P.A. Hall, R.C.R. Taylor // *Political Studies. – 1996. – № 5 (44). – P. 936–957.*
5. Meyer J.W. *Reflections on Institutional Theories of Organizations [Electronic resource]* / J.W. Meyer. – Mode of

А. К. Клячін, Д. В. Дяченко

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСКІСТЮ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Проблеми взаємодії громадськості та органів місцевого самоврядування, в Україні обумовленні цілим рядом причин. По-перше, командо-адміністративна традиція функціонування інститутів муніципальної влади, що тягнеться з часів СРСР; функціонування місцевих органів влади, в період незалежності ознаменувалося «приватизацією» їх функції та механізмів, з боку місцевих та регіональних фінансово-промислових, політичних еліт, що прагнули до впливу на прийняття рішень місцевого характеру та сприятливіший для себе перерозподіл ресурсів [2,с.2]. Давалася взнаки і низька громадсько-політична активність населення; фактичне відчуження громадян держави від участі, у вирішенні питань місцевого характеру, як у конвенційному, так і неконвенційному вимірі.

Найбільш актуальною для орієнтованих на прозорий, демократичний політичний процес держав, є концепція Governance, що виникла, у 80-90 рр. 20 ст., ставши, у подальшому частиною європейської практики, у сфері державного управління. В основі концепції закладено принципи розширення ролі громадського сектору, в процесі прийняття рішень та управлінні; відкритості державних органів для контролю громадськості; самоорганізації громадян та їх представників, у політичному середовищі. В процесі реалізації принципів концепції Governance важливо сформувати децентралізовану систему місцевого самоврядування; створити оптимальне середовище для взаємодії органів влади, громадського суспільства та бізнес-структурами, в сфері надання послуг із залученням інвестиції та недержавних коштів [5,с.48]. Важливою складовою конструювання такої системи є формування зв'язків з громадськістю.

Утвердження конструктивної моделі зв'язків з громадськістю передбачає сприятиме набуттю громадським сектором суб'єктності, у контексті участі, у вирішенні питань муніципального значення. Досліджуючи «громадськість», як суб'єкта політичного процесу, варто зазначити, що даний феномен, виступає як система, що об'єднує нормативні, правові, організаційні інститути, що визначають характер та можливі напрями діяльності громадських об'єднань. Основа ціль зв'язків з громадськістю, у даному контексті, приведення правових та нормативних аспектів політичного середовища до стану, що сприяє утвердженню громадського суспільства [1,с.1].

Формування ефективної системи місцевого самоврядування можливе, як раз за умов створення інформаційних, комунікативних механізмів обробки, збору та використання інформації с приводу інтересів громадян. Створення та діяльність подібних механізмів має бути направлена на цілий ряд задач: постійна, злагоджена підтримка комунікації з представниками громадських організацій, органами об'єднання населення; підтримка громадських ініціатив; створення консультативних комітетів, громадських рад, з метою формування рішень рекомендаційного характеру; сумісні слухання та розробки проектів рішень муніципального характеру, а також контролю муніципальної влади; вивчення громадської думки, що існуючих потреб та запитів територіальної громади [2,с.4].

Також, варто зазначити, що в перелік ключових аспектів зв'язків з громадськістю входять: розмежування інтересів представників територіальної громади та органів місцевого самоврядування; вироблення рекомендацій та вказівок, з приводу прийняття та реалізації окремих рішень; дослідження суспільних тенденцій, вияв-

лення; дослідження та аналіз потенційного конфліктних аспектів середовища, з метою попередження конфліктогенних чинників; виявлення цільових груп, в межах яких формуються інтереси громадян [4,с.4].

Роль зв'язків з громадськістю, в системі місцевого самоврядування має інструментальний характер, що корегує питання управління та прийняття рішень, ефективність, яких безпосередньо залежить, від ефективності функціонування «рецепторів» зв'язків з громадськістю: відповідних інституцій, відповідальних, з взаємодії громадського сектору та органів державної влади, що в свою чергу сприяє формуванню зворотного зв'язку [4,с.160].

Акцентуючи увагу, на зворотному зв'язку, варто зауважити, що в даному контексті, він виконує роль інформаційного потоку, між територіальними громадами, об'єднаннями громадян, організаціями та органами місцевого самоврядування. За своєю суттю, зворотній зв'язок охоплює ціле коло найбільш актуальних проблем певного населеного пункту, відношення до них представників територіальної громади, органів місцевого самоврядування та конкретні рецепти, що пропонуються сторонами до вирішення цих проблем [4,с.160].

Політична криза та дезінтеграційні процеси, останніх декількох років, чітко продемонстрували існування кризи взаємодії громадян держави та органів місцевої влади; невідповідність управлінських рішень потребам та інтересам територіальних громад свідчать, в свою чергу про відсутність конструктивної комунікації. Саме тому, суть реформування та децентралізації існуючої системи місцевого самоврядування, має зводитися до впровадження механізмів конструктивного партнерства між головними суб'єктами взаємодії – представників територіальних громад, громадські об'єднання органи державної влади – на організаційному, структурному та нормативному рівні. Результатом такого реформування стане розвиток громадського суспільства, розвиток «демократії участі», актуалізації важливих місцевих питань соціального та економічного характеру; підвищення підзвітності місцевої влади та її орієнтація на суспільні інтереси та потреби.

Список використаних джерел

1. Дяченко, М. І. Взаємодія органів місцевого самоврядування та органів державної влади із громадськістю регіону [Електронний ресурс] / М. І. Дяченко, Г. О. Коваленко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.du.nauka.com.ua/pdf/3_2018/37.pdf. 2. Левчук М. Г. Взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань в умовах децентралізації державно-управлінських послуг [Електронний ресурс] / М.Г.Левчук // Державне управління: теорія і практика. – 2008. – № 1 (7). – Режим доступу: www.academy.gov.ua/ej7/doc_pdf/levchuk.pdf. 3. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2014. – 128 с. 4. Тимофеев С. П. Роль наблік рілейнз у функціонуванні органів місцевого самоврядування / С. П. Тимофеев, К. В. Малишева // Наукові праці :наук.-метод. журн. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – Т. 267. Вип. 255. Державне управління. – С. 158–163. 5. Шевченко О. Особливості застосування PR у публічному управлінні / О. Шевченко // Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2016. - № 3. - С. 47-55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2016_3_8.

Н. Є. Конон, В. В. Гілізідінова

ДЕРЖАВА «СЕРЕДНЬОЇ СИЛИ»: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

На початку XXI ст. серед науковців продовжується дискусія навколо визначення поняття «держави середньої сили». Більшість дослідників дійшли згоди, що середній ступінь найчастіше визначається поведінкою держави на міжнародній арені. Під характерною поведінкою мається на увазі дипломатія держави середньої сили, яка ґрунтується на тенденції вироблення багатосторонніх рішень до міжнародних проблем,

прийняття компромісних рішень у вирішенні міжнародних проблем, прагнення бути «гарним міжнародним громадянином» у реалізації власної дипломатії [2].

Такі дослідники як Е. Купер, Р. Хіггот та К. Носсал у своїх роботах заперечують ідею середньої потужності як визначальну для реалізації всеосяжної дипломатії держав середньої сили [5, с. 354]. Вони підкреслюють, що деякі держави можуть виступати в якості держав середньої сили в певних обставинах і в певних сферах діяльності. Щоб бути включеним до категорії держав середньої сили, потрібно мати характерні риси дипломатії цих держав. Потенційно середня держава повинна у своїй зовнішній політиці робити акцент на другому (економічні питання) та третьому (захист навколишнього середовища та права людини) порядках денних сучасних міжнародних відносин, згідно з програмою розвитку ООН.

Зовнішня політика держав середньої сили – це процес діалогу та налагодження відносин з іншими акторами міжнародних відносин для впровадження гуманітарних та ліберальних цінностей у міжнародну сферу безпеки та політики [4, с. 89]. Багато дослідників говорять, що держави середньої сили у своїй зовнішній політиці підкреслюють багатосторонність дій та підтримку «другорядного» міжнародного порядку денного. Таким чином, завдяки використанню м'якої сили та широким коаліціям, ці держави створюють для себе хороші можливості для сприяння розвитку спільної політики та дипломатії. Такі держави, як Канада, Японія, Австралія, Нідерланди, Швеція володіють значними перевагами серед інших країн середньої сили завдяки спільній прихильності до демократії у внутрішній політиці, довірі та м'якій силі у вирішенні конфліктів, схильності до співпраці з недержавними суб'єктами з питань глобального управління [3, с. 159]. Але існують фактори, які заважають повноцінній реалізації публічної дипломатії цих країн. Ефективне використання публічної дипломатії стримується обмеженістю ресурсів жорсткої сили, політичною волею та економічною підтримкою.

Більшість країн середньої сили визнають за їх ліберальну дипломатію та прихильність до інтернаціоналізму. Дипломатія держави середньої сили повинна мати такі складові, як концепція «глобального громадянства», *niche diplomacy*, готовність виступити в якості посередника під час конфлікту, багатосторонність. Такий характер дипломатії послужив підставою для об'єднання цих держав в єдину групу. Дослідник К. Колійн підкреслює, що Канада, Нідерланди, Японія та Австралія зіграли величезну роль у Процесі Оттави щодо заборони протипіхотних мін, всебічного режиму заборони ядерних випробувань, Конвенції щодо заборони хімічної зброї та Конференції ООН щодо роззброєння [1, с. 223].

Зовнішня політика і публічна дипломатія держав середньої сили часто називається пропагандою цінностей або нав'язування політики мирним шляхом. Треба підкреслити, що публічна дипломатія для держав середньої сили традиційно розуміється як практика створення сприятливої громадської думки серед зарубіжної аудиторії з метою сприяння захисту демократичних цілей зовнішньої політики держави.

Канада є класичним прикладом держави середньої сили. Канадські дипломати розробили концепцію зовнішньої політики після Другої світової війни, щоб підкреслити особливу роль Канади на міжнародній арені серед таких великих держав, як Великобританія та США. Центральним у зовнішній політиці Канади є поняття багатосторонності, яке засновано на активній участі у таких міжнародних організаціях, як ООН та НАТО.

Список використаних джерел

1.Алешкина, А.С. *The Northern Dimension of Canadian Foreign Policy [Текст] / А.С. Алешкина // Научно-исследовательская работа студентов. Материалы 55-й научной студенческой конференции. – Петрозаводск: изд-во ПетрГУ. – 2003. – С. 223–224.* 2.Anderson, G. *Negotiating North America: The Security and Prosperity Partnership [Електронний ресурс] / G. Anderson, C. Sands. – Режим доступу: www.pm.gc.ca/eng/new.asp?id=444.* 3.Dewitt, D., Kirton, T. *Canada as a Principal*

Power. A Study in Foreign Policy and International Relations [Текст] / D. Dewitt, T. Kirton. – Toronto, John Wiley and Sons Canada Limited, 1983. – 476 p. 4. *Holmes, J. Most safely in the Middle [Текст] / J. Holmes // Reading in Canadian Foreign Policy: Classic Debates and New Ideas / Ed. by D. Bratt, Ch. Kukucha. Oxford University Press. Canada, 2007. – 250 p.* 5. *Nossal, K. Rationality and Non-Rationality in Canadian Defence Policy [Текст] / K. Nossal // In: Canada's International Security Policy. – Scarborough: Prentice Hall Canada Inc., 1995. – P. 354.*

Ю. Ю. Руденко

РОЛЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Проблематику формування політичної ідеології в українському суспільстві можна вважати достатньо дослідженою в українській науці. Особливу «наукову нішу» займає дослідження суб'єктів її формування.

Окремо місце серед цих суб'єктів займає інтелігенція, яка стоїть біля раціональних витоків будь-яких ідеологічних концепцій і теорій.

Відомо, що зміст поняття «інтелігенція» в науковій літературі є неоднозначним, тому протягом відносно короткого часу воно піддається певній трансформації. Якщо спочатку поняття «інтелігенція» визначало прошарок людей, зайнятих виробництвом та розповсюдженням ідей і знань, котрі професійно займаються науковою і художньою творчістю, то в сучасному розумінні інтелігенцією стали вважати прошарок висококваліфікованих фахівців, професійно зайнятих складними видами розумової праці, що потребує великої загальної і спеціальної освітньої підготовки.

Визначаючи роль інтелігенції у формуванні політичної ідеології необхідно визначити характер відносин між представниками інтелігенції – тими, хто безпосередньо розробляє ідеологію, і самою ідеологією як результатом їх праці. Якщо будь-яка форма такої ідеології відповідає замовленню суспільства, тобто інтересам певного класу або соціальної групи, вона з абстрактно-логічної теорії перетворюється на соціальну технологію, яку і намагається використовувати у власних інтересах той чи інший суб'єкт соціально-політичних відносин. При цьому така ідеологія найчастіше відчужується від її авторів і «привласнюється» елітою цього суб'єкта (класу, соціальної групи тощо), а разом з нею і всім суб'єктом.

Що торкається української інтелігенції, то вона завжди несла в собі критичний потенціал, на який постійно нашоувалась офіційна ідеологічна машина, намагаючись на угоду політичній системі прикрасити одні явища і викривити інші. Крім того, інтелігенція як соціальний елемент, позбавлений власної (класово-групової) самосвідомості, і соціальне утворення, яке безпосередньо стикається з різними пластами культури, завжди гостріше відчувала зв'язок з етно-національною природою суспільного життя. Адже саме значна частина інтелігенції через своє критичне ставлення і переосмислення провідної ідеології і суспільної практики радянської доби стала найактивнішим генератором національної ідеї і тією соціальною силою, яка найбільш відверто сприймала руйнацію радянської політичної системи і сприяла не тільки її руйнації, але й створенню незалежних національних держав.

Серед «нової» інтелігенції перехідного українського суспільства домінуюче місце посідає гуманітарна інтелігенція.

Якщо говорити про ідеологічний аспект діяльності гуманітарної інтелігенції, то, перш за все, слід відзначити саме її найбільшу активність у формуванні соціально-теоретичних та ідеологічних концепцій ліберального і націоналістичного змісту.

Розглядаючи науково-технічну і управлінську інтелігенцію як елемент суб'єкта ідеології, необхідно виходити з реального стану інтелігенції в сучасній Україні. Адже в умовах слабкої зацікавленості з боку суспільства і держави, недостатньої

фінансової підтримки, падіння виробництва і незрілої виробничої технології вона не має можливості повною мірою формувати свої функціональні обов'язки, а також розвивати і реалізовувати свій інтелектуальний потенціал. Звідси властиві значній частині її представників консервативні погляди, неприйняття змісту нових ідеологічних тенденцій, орієнтованість на попередню систему соціальних і політико-ідеологічних цінностей та установок, що особливо яскраво позначається на змісті ідеологічних процесів у промислових регіонах країни з більшою чисельністю представників науково-технічної та управлінської інтелігенції. Це в свою чергу негативно впливає на зміст ідеологічних процесів у перехідному українському суспільстві, оскільки виключає з них найбільш сучасних і перспективних представників, якими в розвинених країнах світу є науково-технічна й управлінська інтелігенція, або – як на Заході її частіше називають – «інтелектуальна еліта».

Дійсно, особливо необхідно вказати на роль науки та тієї частини інтелігенції яку можна назвати «наукова еліта» у формуванні не тільки політичної ідеології, а й політичної свідомості суспільства в цілому на сучасному етапі. Вона вносить у політичну свідомість свої принципи, закони, поняття [1]. Навіть існує точка зору, що і політична свідомість включає в себе, окрім політичної ідеології та політичної психології і політичну науку [3, с.18]. Тому науковці, особливо спеціалісти з суспільно-політичних дисциплін, є суб'єктами-творцями політичної свідомості. Навіть, на думку Лісового В., твердження про те, що науковець-гуманітарій у своїй оцінці будь-яких ідеологій виходить із підтримки та захисту деяких найважливіших цінностей, свідчить про те, що науковці-гуманітарії утворюють спільноту, об'єднану певною ідеологією [2, с.75].

Висновки. Спираючись на осмислений матеріал, слід зазначити, що без критичного потенціалу інтелігенції неможливий конструктивний розвиток ідеологічної сфери.

Список використаних джерел

1.Додонова В.И. Политическое сознание: сущность, структура, современные тенденции развития (Социально-философский анализ): дис. канд... филол. наук: 09.00.03 / В.И. Додонова; Запорожский государственный университет. – Запорожье, 1996. – 181 с. 2.Лісовий В. Культура – ідеологія – політика/ В.Лісовий – К., 1997. - 352 с. 3.Михальченко Н.И. Марксистская политическая идеология/ Н.И. Михальченко – К., 1991. – 280 с.

В. Р. Негіна

ПОСИЛЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ ТА ІРАНУ В ІРАКУ

8 вересня 2018 року у результаті ракетних обстрілів аеропорту та Генерального консульства США у південному місті Барса (Ірак), адміністрація Сполучених Штатів звинуватила Іран у атаці через військові угруповання, підтримуванні Іраном [2].

США приділяють особливу увагу потенціалу Іраку перетворитися на більш конфліктну арену між Сполученими Штатами та Іраном, оскільки вже існує конфлікт між державами щодо відповідного впливу на створення нового іракського уряду після парламентських виборів у травні 2018 року.

Державний секретар Сполучених Штатів Майк Помпео нещодавно заявив, що у зв'язку зі значною зростаючою загрозою, спричиненою Іраном та його шіїтськими союзними повстанцями у Іраку, було вирішено евакуювати американський дипломатичний персонал «тимчасово» з Генерального консульства у місті Басра та перемістити до посольства США у місті Багдад. Ця заява покладає відповідальність за ракетний постріл у будівлю Генерального консульства США на спецпідрозділ КВІС Силами «Кудс» («Кодс») під керівництвом Касема Сулеймані, та звинувачують у тому, що напади здійснювали шіїтські повстанці Іраку [3].

Напруженість у регіоні міста Басра на півдні Іраку, де більшість населення є мусульманами шіїтського спрямування, останніми місяцями збільшилася. Демонстрації, супроводжувані насильницькими інцидентами – спрямовані на нездатність іракського уряду ефективно реагувати на труднощі місцевого населення. Протести також спрямовані проти Ірану, включаючи пожежу у іранському консульстві у місті Басра. Ці хвилювання відобразилися на політичному рівні, коли прем'єр-міністр Іраку Хайдер аль-Абаді, покинув свій пост, поніс пряму відповідальність за ситуацію. Проіранські елементи звинувачували американців у розпалі полум'я демонстрацій проти Ірану.

У цьому контексті також значно посилилася антиіранська риторика високопоставлених американських посадовців під керівництвом радника з питань національної безпеки США Джона Болтона. Його головною спрямованістю стала загроза того, що Іран «заплатить за ціну, яку мало хто коли-небудь платили», якщо це завдає шкоди інтересам США [4]. Хоча заяви адміністрації США стосуються загальної діяльності Ірану у регіоні Близького Сходу, вони, мабуть, підкреслюють потенціал конфронтації в Іраку.

По-перше, США сприймають цю арену як таку, що створює найбільшу небезпеку, у світлі широкої присутності американського військового та громадянського персоналу, що діє по усьому Іраку, і у світлі минулого досвіду, в якому шіїтські повстанці під керівництвом Ірану здійснили напади на багатьох американських солдатів. Американські ЗМІ повідомили, що американська розвідка має інформацію, яка засвідчує, що шіїтські повстанці та інші елементи під іранською егідою мають намір здійснювати напади на американські цілі та інтереси. Адміністрація Сполучених Штатів передбачає, чим більше вступають у силу анти іранські санкції, особливо у сфері енергетики та банківської справи (вступлять у силу на початку листопада), тим більша мотивація у Ірану демонструвати свою владу.

У той же час Сполучені Штати та Іран займаються лобіюванням кампаній між різними політичними елементами у Іраку, прагнучи забезпечити формування нового уряду, який відобразатиме їх відповідні інтереси.

Проамериканський Хайдер аль-Абаді залишив посаду прем'єр-міністра, оскільки за результатами парламентських виборів у травні 2018 року, найбільшу кількість голосів отримала шіїтська політична партія «Ас-Саїрун» («Альянс революціонерів за реформи»), очолювана релігійним шіїтським діячем Муктадом ас-Садром. Завдання формування уряду призначено колишньому віце-президенту, міністру фінансів та міністру нафтової економіки Аділу Абдул Махді (мусульман шіїтського спрямування, у даний час вважається незалежним політиком, хоча раніше він був членом партії, яка представляла Верховну ісламську раду Іраку з тісними зв'язками з Іраном).

В останні роки політика США в Іраку переважно ґрунтувалися на особистих зв'язках з прем'єр-міністром Хайдером аль-Абаді та на співпраці з іракською армією, сформованою у спільній війні для перемоги над Ісламською державою. У кампанії проти Ісламської держави Сполучені Штати не звертали увагу на роль Ірану та використання шіїтських повстанців. Сьогодні ці збройні сили являють собою основні засоби Ірану для впливу на політичній арені в Іраку після того, як проіранська політична партія «Альянс «Фатх»» («Завоювання»), очолювана Хаді аль-Амері, посіла друге місце за кількістю місць у парламенті.

Іран розглядає свій вплив в Іраку, з яким поділяє кордон, як центральний елемент своєї концепції національної безпеки. Це також є частиною зусиль Ірану, спрямованих на встановлення загального регіонального впливу та забезпечення маршруту надання земельних ресурсів, які з'єднує Іран з Іраком до Сирії та Лівану. Поразка Ісламської держави та провал курдського референдуму на півночі Іраку зіграли на користь Ірану. Проте відновлення центральної адміністрації у Багдаді стало серйозною проблемою для Тегерану, після того, як прем'єр-міністр Хайдер аль-Абаді, обійняв

посад та очолив уряд і прийняв незалежну політику щодо Ірану та висловив своє заперечення проти інтервенції, здійснюваної іранськими Силами «Кудс» («Кодс») і підкреслив, що відносини між Іраком та Іраном залишаються сильними.

У світлі загострення конфлікту Ірану зі Сполученими Штатами та зростаючою економічною кризою, Тегеран вважає важливим зберегти свій вплив в Іраку, особливо у разі майбутнього зіткнення зі Сполученими Штатами. Іранське керівництво прагне направити повідомлення про стримування Сполучених Штатів щодо наслідків військового зіткнення. 8 вересня Корпус вартів Ісламської революції (КВІР) запустила ракету у штаб Демократичної партії Іранського Курдистану (ДПК) на півночі Іраку. Командувач КВІР Мохаммад Алі Джафарі заявив, що здійснена атака направила повідомлення усім ворогам Ірану, і особливо наддержавам, які вважають, що можуть нав'язувати свою волю Ірану [5]. Нещодавно опублікований звіт також вказує на те, що Іран передавав балістичні ракети проіранським шіїтським повстанцям у Іраку [1]. Хоча Іран заперечує це доповідь, Іран може справді прагнути передати сучасне військове обладнання шіїтським повстанцям з метою поліпшення їх можливостей у разі військового протистояння між Іраном та Сполученими Штатами або Ізраїлем, або задля конфронтації між повстанцями та урядом у Багдаді.

З точки зору Ізраїлю, прем'єр-міністр Бен'ямін Нетаньяху та міністр оборони Авігдор Ліберман пов'язані здійснювати Ізраїлем дії проти іранських цілей в Іраку. У цьому контексті, і особливо з огляду на можливість того, що Ірак може стати більш конфліктною ареною між Сполученими Штатами та Іраном, дуже важливо забезпечити повну координацію між Ізраїлем та Сполученими Штатами. Для адміністрації США важлива стабільність у Іраку як одного з основних елементів здатності впливати на події у кампанії проти Ісламської держави.

Але спочатку між Ізраїлем і Сполученими Штатами має бути досягнута повна координація, особливо на фоні стурбованості США щодо іранських намірів завдати удар по американських цілях.

Список використаних джерел

1. *Iran said to give Iraqi militias ballistic missiles capable of hitting Israel [Electronic recourse]: <https://www.timesofisrael.com/iran-said-to-provide-iraqi-militias-with-missiles-capable-of-hitting-israel/>*. 2. *US blames Iran for attacks on diplomats in Iraq [Electronic recourse]: <http://www.atimes.com/article/us-blames-iran-for-attacks-on-diplomats-in-iraq/>*. 3. *The US is evacuating diplomats from an Iraqi consulate citing credible threats from Iran [Electronic recourse]: <https://www.vox.com/2018/9/28/17915752/us-iran-iraq-basra-trump>*. 4. *John Bolton doubles down on Trump's Iran threat to inflict 'a price few countries have ever paid' [Electronic recourse]: <http://www.defenddemocracy.press/john-bolton-doubles-down-on-trumps-iran-threat-to-inflict-a-price-few-countries-have-ever-paid/>*. 5. *Iran's Revolutionary Guards may turn parade attack into political win [Electronic recourse]: <https://www.reuters.com/article/us-iran-attack-guards-analysis/iran-revolutionary-guards-may-turn-parade-attack-into-political-win-idUSKCNIM62CD>*.

О. І. Демиденко

СТАТИСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ЕЛІТИ

Сьогодні активізація інтенсивного розвитку людської цивілізації та пришвидшення темпів науково-технічного прогресу підвищують роль інтелектуальних ресурсів для держави. Україна, яка в регіональних масштабах є однією з провідних країн-донорів мігрантів, в цих умовах втрачає свій потенціал. Масштаби загрози допомагає оцінити статистика наукової міграції за межі нашої держави за період незалежності.

Найбільш узагальнені дані стверджують, що на початку XXI століття Україну залишило приблизно 5-5,5 тис. вчених, що еквівалентно втраті 4-4,5 млрд. дол.

США для вітчизняної економіки. Навіть якщо брати до уваги лише спеціалістів з відповідним ступенем кандидата чи доктора наук, то кількість наукових мігрантів в інші держави з 1991 року нараховує сотні осіб. Статистика по роках засвідчує, що в 1991 р. Україну покинули 39 докторів наук, в 1992 – 57, в 1993 – 68, в 1994 р. – 90, в 1995 р. – 59 [4, с. 128]. В подальшому масштаби зовнішньої міграції українських науковців продовжували залишатись на високому рівні. Найбільшого поширення ці процеси набули в 1996-2002 роках. Так, в 1996 р. з України виїхало 83 доктори наук. В 1997 році Україну залишив 51 доктор наук. Лише починаючи з 1998 року міграційні показники починають зменшуватися. В цьому році за кордон виїхали 19 докторів наук, в наступному – 32 особи з докторським ступенем. В 1999 році цей показник знову становив 32 особи, в 2000 році – 26 осіб, в 2001 році – 23 особи, в 2002 році – 27 осіб. Статистика по кандидатах наук за цей період також демонструє глибину міграційної загрози для потенціалу вітчизняної науки. В 1996 році Україну покинули 187, в 1997 році – 129, в 1998 році – 98, в 1999 році – 104, в 2000 році – 125, в 2001 році – 139, в 2002 році – 128 фахівців з цим науковим ступенем [5].

З 2003 року масштаби міграції українських науковців суттєво знизились. Цього року країну покинули 13 докторів та 79 кандидатів наук; наступного року – 13 та 74 науковці відповідно [5]. В 2005 році з України виїхали 8 докторів та 45 кандидатів наук; в 2006 році – 6 докторів та 37 кандидатів наук; в 2007 році – 4 доктори та 48 кандидатів наук; в 2008 – 8 докторів та 22 кандидати наук; в 2009 – 5 докторів та 26 кандидатів наук [2]. В 2010 році масштаби міграції науковців зупинились на показниках в 8 докторів наук та 31 кандидата наук, що покинули Україну. В наступні два роки спостерігається зростання кількості українських мігрантів-науковців. В 2011 та 2012 роках Україну покинули 6 та 5 докторів наук. Компанію їм склали 47 та 51 кандидат наук відповідно [5].

Найбільшим попитом на світовому ринку праці користуються українські спеціалісти з дисциплін, які визначають основні тенденції розвитку сучасної науки й технологій – математики, фізики, ІТ-спеціалісти, біологи, хіміки, фахівці з космічних досліджень та медицини [3, с. 73]. До переліку найбільш вразливих до переїзду професій також входять галузі природничих наук: математичного аналізу, фізики твердого тіла, фізики напівпровідників, механіки твердого тіла, хірургії тощо [4, с. 128]. За даними офіційної статистики, упродовж 1994-2012 років з України виїхало найбільше докторів наук, які отримали ступінь з технічних (136 осіб), фізико-математичних (105 осіб) та медичних (81 особа) наук. Інші галузі суттєво поступалися масштабами міграції спеціалістів вищого рівня. Так, у зазначений період Україну покинули 42 доктори біологічних, 25 докторів економічних, 18 докторів хімічних, 13 докторів педагогічних, по 12 докторів історичних та філологічних, 9 докторів сільськогосподарських, по 6 докторів географічних та філософських, 5 докторів ветеринарних, 4 доктори психологічних, по 3 доктори геологічних та юридичних, 2 доктори фармацевтичних наук. До них слід додати 1 доктора соціологічних наук та 1 доктора зі спеціальності «національна безпека» [5]. Статистична характеристика мігрантів-кандидатів наук за період 1996-2012 років також демонструє посилену схильність представників певних професій до міграційних переміщень. За означений період за кордон виїхали 298 кандидатів технічних наук, 267 кандидатів фізико-математичних наук, 199 кандидатів медичних наук, 198 кандидатів біологічних наук. Знову ж таки в менших масштабах міграційні процеси зачепили сфери економіки (75 кандидатів наук), філології (67 кандидатів наук), хімії (56 кандидатів наук), педагогіки (50 кандидатів наук), історії (29 кандидатів наук), філософії (26 кандидатів наук), сільського господарства (24 кандидати наук), юриспруденції (14 кандидатів наук), геології (9 кандидатів наук), психології (8 кандидатів наук), географії та ветеринарії (по 7 кандидатів наук) [5].

Додатково перевірити фаховий розподіл українських науковців-мігрантів

можна за допомогою аналізу їхньої діяльності в країнах перебування. Це також ілюструє, на представників яких професій та спеціальностей існує попит. Наприклад, в 2007 р. до викладання в закордонних університетах було залучено 570 українських спеціалістів. 71,6 % з них становили викладачі вищих навчальних закладів України, 19,5 % – дослідники НАН України. Найчастіше до закордонних університетів і академій запрошують викладачів технічних, педагогічних, аграрних та фізико-математичних наук [6, с. 77]. Це підтверджують й статистичні дані щодо окремих країн – наприклад, в 2005 році майже половину всього українського наукового персоналу, що працював в Німеччині, склали представники математичної науки [5]. Антикризовий менеджмент США, Ізраїлю, Російської Федерації, Канади активно користується послугами вітчизняних математиків, програмістів, медичних працівників, біологів (фахівців з генної інженерії та біотехнології). Керівниками закордонних наукових установ цінується здатність наших науковців бачити проблему в комплексі, на противагу вузькоспеціалізованим фахівцям європейської та американської школи [1, с. 151].

Таким чином, дані статистики наочно демонструють, що за добу незалежності значна кількість українських науковців виїхала за кордон в рамках міграційних процесів. Такі втрати інтелектуальних ресурсів негативно впливають на темпи інноваційного розвитку української держави. Особливо явище розповсюджено серед представників окремих наукових галузей, які мають особливе значення в умовах сьогодення. Відтак, процеси наукової міграції в загальному розумінні перетворюються на безпекову загрозу та вимагають особливої уваги з боку держави.

Список використаних джерел

1. Медіна Т., Пендюр Н. Інтелектуальна міграція з України: причини та наслідки / Т. Медіна, Н. Пендюр // *Релігія та Соціум*. – 2014. – № 1-2 (13-14). – С. 150-157. 2. Оппельд Л.І. Сучасні тенденції міжнародної інтелектуальної міграції в умовах євроінтеграції / Л.І. Оппельд // *Ефективна економіка*. – 2013. – № 3. 3. Пархоменко Н. Особливості інтелектуальної міграції з України в добу незалежності / Н. Пархоменко // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2014. – № 1 (17). – С. 72-74. 4. Петрова Я. Інтелектуальна міграція в Україні: мотивація та наслідки для суспільства / Я. Петрова // *Міграція і толерантність в Україні*. Зб. ст. / За ред. Ярослава Пилинського. – К.: Стілос, 2007. – С. 127-132. 5. Світяцук І., Стадний Є. Академічна міграція [Електронний ресурс] / І. Світяцук, Є. Стадний // *Центр дослідження суспільства CEDOS – Режим доступу до ресурсу: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631*. 6. Чекушина Ю.В. Види інтелектуальної міграції населення України / Ю.В. Чекушина // *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво*. – 2013. – № 3. – С. 76-79.

В. В. Бунєєва, В. Ф. Кокорський

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ»

У зв'язку з активним її розвитком виникає необхідність дослідження та аналізу як загальних тенденцій, так і окремих принципів, на яких побудована сучасна публічна політика. Тут найменш вивчену природу має транспарентність (прозорість), аналіз якої тісно переплетений з іншими принципами.

Попри відносну новизну відповідної категорії, у науці співіснують досить багато її інтерпретацій. По-перше, слід зауважити, що таке поняття, як «прозорість», часто не зовсім виправдано використовується у якості синоніму терміну «транспарентність», хоча перше є ширшим, аніж друге. По друге, подекуди, зокрема у наведених нижче дефініціях, предмет пропонованого дослідження трактується як відкритість.

Так, у національній соціологічній енциклопедії пропонується таке визначення: прозорість (транспарентність, від англ. transparency - прозорість) - одне з основних понять сучасної теорії інформаційного суспільства, постмодерністської соціальної

теорії і соціології нагляду, що характеризує вплив інформації та медіа на механізми соціальної організації. Воно позначає можливість вичерпного уявлення громадських структур та індивідів в загальному полі інформації / відомостей про кожну з них, будь то сім'я, політичні інститути, освіта або бізнес. Почасті прагнення інформаційних суспільств до прозорості інтерпретується як відображення страху перед хаосом, нестабільністю, прихованим, невідомим, незрозумілим [3].

На думку відомого політолога Р. Даля, політична транспарентність в умовах демократії означає відкритість політичних процесів, доступність значних масивів інформації про політику, економіку і соціальну сферу для широких верств населення. Її наявність є передумовою для демократії [1].

Г.Пізіна розглядає транспарентність як інструмент демократії та формування таких суспільно-політичних відносин, за яких громадяни повноцінно реалізують своє право знати те, що відбувається у владі, здійснювати контроль над діяльністю суб'єктів політичного управління. І як поняття, і як принцип політичної діяльності вона органічно пов'язана з демократією, причому цей зв'язок має сутнісний характер. Спочатку транспарентність увійшла до переліку основних засад демократичних держав, реалізація яких підвищує легітимність суспільного ладу і передбачає відповідальність за будь-які зловживання владою, котрі в ідеалі мають бути швидко виявлені і припинені. Норми прозорості можуть значно розширити перспективи для демократії у внутрішній і зовнішній політиці як такі, що не лише гарантують відкритий доступ до інформації, значущої в процесі прийняття рішень, але й дозволяють політичним акторам активізувати свою громадянську позицію та участь [4].

Російська політологиня О.Тонвачова наводить цікаву інтерпретацію транспарентності як багатоелементної системи. Вона зазначає, що стосовно органів державного управління її слід розглядати як багатогранну характеристику ефективного функціонування влади, котра базується на трьох основних елементах - відкритості, прозорості та доступності політичної системи, які у взаємозв'язку визначають інтегративний зміст досліджуваного поняття. У висновку дослідниця визначає транспарентність як таку, що забезпечує становлення реальної демократії та громадянського суспільства, процедури прийняття політичних (управлінських) рішень і можливість організації громадянського контролю над діяльністю органів влади [6].

І.Санжаревський у своєму словнику з політичної науки визначає транспарентність політичного процесу як відкритість його легальних сфер для соціуму, доступність для громадян інформації про його цілі, перебіг та результати, наявність широких контактів між суспільством і державною владою в здійсненні відомих політичних завдань. Вона вирішальною мірою визначається типом політичної системи, формою політичного режиму. Своєю чергою, відкритість, обмежена відкритість або ж закритість політичного процесу характеризують рівень демократії тієї чи іншої країни [5].

О.В.Крет термін «транспарентність» пов'язує з можливістю комплексно розглянути відповідну проблему і розвести низку понять, близьких, але не тотожних до нього. Аналізуючи політичну сферу, авторка застосовує інтегративний підхід і говорить, перш за все, про транспарентність державної влади, політичної системи, політичного процесу тощо. У цьому контексті вона характеризує транспарентність через поняття, що часто вживаються у синонімічному ряду, і розглядає прозорість – як технологічну, відкритість – як інституційну, гласність – як інструментальну засади транспарентності, публічність – як доступність будь-якої інформації щодо різних соціальних суб'єктів, підзвітність – як контрольну функцію транспарентності [2].

Аналіз вищезазначених інтерпретацій дозволяє виділити такі головні ознаки транспарентності: 1) доступність інформації; 2) відкритість і зрозумілість процесу прийняття політичних рішень; 3) зв'язок з громадськістю; 4) своєчасна, актуальна,

повна поінформованість населення; 5) доступність для народу вичерпних систематизованих даних щодо системи та інститутів держави і суспільства.

Вживання термінів «відкритість» і «прозорість» як синонімів характерне як для науки, так і законодавства. Деякі вчені все ж розрізняють ці поняття, які вважаються невід'ємними ознаками демократичності державних органів.

Підсумовуючи, наголошуємо на дефініції транспарентності як особливої характеристики державного управління в демократичних системах, що характеризується рівнем відкритості для громадян до повної, правдивої, актуальної інформації щодо процесу прийняття рішень та загального стану системи в доступній для усвідомлення формі.

Список використаних джерел

1. Dahl R. A. *Democracy and Its Critics*, New Haven, 1989. – P. 298. 2. Крет О.В. *Інституалізація транспарентності державної влади, дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, Чернівці, 2010.* 3. *Национальная Социологическая Энциклопедия*, Режим доступу: <http://voluntary.ru/termin/prozrachnost.html>. 4. Пызина Г.В. *Транспарентность политического управления как инструмент демократии*, 2011, Режим доступу: <http://www.fpa.su/biblioteka/izdaniya/problemy-teorii-gosudarstva-i-prava/transparentnost-politicheskogo-upravleniya-kak-instrument-demokratii-g-v-pyzina/>. 5. Санжаревский И.И. *Политическая наука: Словарь-справочник*, 2010, Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology>. 6. Тованчова Е. Н. *Транспарентность государственной власти: политологический аспект, диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук, Ростов-на-Дону, 2015.*

І. А. Чир'єва

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В АРКТИЦІ

Арктика завжди була цікавою для людства, починаючи з походів новгородських промислових ватаг, які прямували в Помор'ї, закінчуючи науковими експедиціями ХХ ст. Сьогодні ідея освоєння й розвитку Арктики набуває якісно іншого характеру. У центрі уваги стає питання забезпечення охорони навколишнього середовища макрорегіону й екологічної безпеки його населення. Екологічна ситуація в Арктиці тісно пов'язана з розвитком промисловості в регіоні. Наприклад, для зміни ситуації у Північному льодовитому океані достатньо аварії одного танкера, що також вплине на забруднення навколишніх держав [8]. Ліквідація наслідків можливої ядерної аварії є майже неможливою, оскільки, арктичне узбережжя недоступне для людей та техніки.

Досить велике коло дослідників, серед яких Х.Конлі, Дж. Краут, Л.Лінхольт [2-3], вивчають проблему Арктики в контексті воєнної безпеки або правових питань, наприклад, міжнародно-правового статусу регіону. Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності пошуку таких шляхів співпраці акторів міжнародних відносин в Арктичному регіоні, щоб гарантувати екологічну безпеку зокрема та міжнародну в цілому.

Мета цієї роботи - виявити й розглянути екологічну складову міжнародного співробітництва в Арктиці.

Питання співробітництва в Арктиці набуло особливої актуальності наприкінці 1980-х рр. Вперше на політичному рівні ідея співпраці арктичних держав була висловлена в 1987 р. Президентом СРСР Михайлом Горбачевим. Через кілька років, в 1989 р., арктичні держави почали переговорний процес, результатом якого стало створення в 1991 р. Стратегії захисту навколишнього середовища Арктики.

З ініціативи Фінляндії вісім арктичних країн - СРСР, США, Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія, Данія і Канада - провели нараду, щоб виробити Стратегію захисту навколишнього середовища Арктики. До цього їх спонукали також міжнарод-

дний заклик до дії, з яким виступила Всесвітня комісія з питань навколишнього середовища і розвитку, а також інтереси корінних народів, які проживають в арктичному регіоні.

Арктичні держави за участі корінних народів Арктики підготували справжню Стратегію захисту навколишнього середовища. Вона ґрунтується на ініціативах, які вже зробили окремі країни і корінні народи для захисту навколишнього середовища Арктики [2]. Стратегія містить низку складових частин, їх цілі визначають широкий напрямок, в якому вісім арктичних країн мають намір просуватися вперед. Цілі супроводжуються констатацією принципів, які служать в якості орієнтирів для індивідуальних і спільних дій арктичних країн у міру їх просування до згаданих цілей. У Стратегії також визначаються проблеми та першочергові завдання, які, за спільною згодою восьми арктичних країн, вимагають вирішення в даний час. Основними цілями Стратегії захисту навколишнього середовища Арктики є, наприклад, «Захист арктичних екосистем, включаючи людину», «Приділення належної уваги традиційним і культурним потребам корінних народів і прагнення максимально пов'язати їх із захистом навколишнього середовища Арктики», «Виявлення, зменшення та ліквідація забруднення», тощо [1].

Після закінчення «холодної війни» природа арктичних відносин визначалася не лише зазначеною Стратегією, а й легітимними угодами між Арктичними державами (Арктична п'ятірка) та державами полярного кругу (Арктична вісімка). Для легітимізації відносин між ними ведуться перемовини стосовно захисту навколишньої середовища та можливостей забезпечення сталого розвитку регіону.

Можна також спостерігати інтерес азійських країн. Китай, Південна Корея та Японія, визнані так званими «user-states» і тільки у 2013 році стали постійними наглядачами в Арктичній Раді, активно ведуть політику щодо просування своїх інтересів. Така зацікавленість в Арктичному регіоні продиктована можливостями для бізнесу, які випливають з використання Північного Морського Шляху і природних копалин.

У сучасний період розвитку міжнародних відносин кількість міжнародних екологічних угод збільшилася, оскільки усвідомлюється унікальність арктичного природного середовища, вразливість її природних компонентів і зацікавленість окремих держав у використанні економічного потенціалу Арктики.

Платформою для міжнародних переговорів з екологічних питань є Арктична Рада, яка за допомогою своїх робочих груп регулярно випускає комплексні передові оціночні дослідження, присвячені екологічним і соціальним проблемам. Цілі діяльності Арктичної Ради, вказані в Оттавській декларації, спрямовані на створення необхідних умов для ефективної співпраці, координації та взаємодії арктичних держав з питань, пов'язаних з розвитком Арктики, особливо із захистом навколишнього середовища. Крім того, Арктична Рада виконує наглядові та координаційні функції в області міжнародних програм, заснованих раніше Стратегією захисту навколишнього середовища. В інтересах забезпечення активної участі представників корінних народів Арктики в діяльності Арктичної ради статус «постійного учасника» було надано Циркумполярній конференції інуїтів, Міжнародної асоціації алеутів, Раді саамів тощо [6, 7].

На наш погляд, слід окремо виділити екологічні складові Арктичних стратегій найбільш впливових Арктичних гравців. Арктична стратегія є декларацією намірів держави щодо Арктичного регіону, і коригується раз на декілька років. Великий вплив на зміст стратегій мають зміни владної еліти країни. Так, наприклад, в прийнятій в 2013 р. Національній стратегії США в Арктиці поставлена задача підвищення поінформованості громадськості про арктичні проблеми, передусім, екологічних [5].

Візит Обама на Аляску у вересні 2015 був, зокрема, спрямований на привернення уваги населення країни до питань зміни клімату та охорони навколишнього середовища півночі. Крім того, в грудні 2016 року президент США домігся значних

політичних дивідендів по кліматичній пораді, заборонивши видачу ліцензій на розробку нафтогазових родовищ в частині акваторій Чукотського моря і моря Бофорта [4]. Натомість у період президентства Дональда Трампа, відомого своїми скептичними висловлюваннями щодо кліматичних змін, навряд чи слід очікувати розвитку лінії Обама в екологічному співробітництві.

Таким чином, в основі відносин провідних світових гравців в регіоні Арктики є економічний і стратегічний інтерес, проте кліматичні зміни та наявні екологічні проблеми призводять до підвищення уваги до екологічної складової діалогу. Взаємовигідна співпраця держав на міжнародному рівні з питань охорони навколишнього середовища є доволі ефективною та залишатиметься, на нашу думку, важливим пріоритетом. Міжнародне екологічне співробітництво має перспективи стати на постійній основі дієвим способом забезпечення екологічної безпеки населення Арктики і навіть стимулом зміни правового режиму Арктики.

Список використаних джерел

1. *Arctic Environment Protection Strategy*. 1991. URL: <http://bit.do/eyLYs>. 2. Conley H., Kraut J. *U.S. Strategic Interests in the Arctic An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation A Report of the CSIS Europe Program*. Washington : CSIS, 2010. PP. 26–27. 3. Linholt L. *Arctic natural resources in a global perspective. The economy of North*. 2005. №3. PP. 27 – 39. 4. *Obama Bans Drilling in Parts of the Atlantic and the Arctic*. *The New York Times*. 2016. URL: <https://www.nytimes.com/2016/12/20/us/obama-drilling-ban-arctic-atlantic.html>. 5. *Арктична геостратегія за часів президентства Обами*; *Free Information Analysis Center*. 2015. URL: <http://iac.org.ua/arktichna-geostrategiya-ssha-v-period-prezidenstva-baraka-obami/>. 6. Лавров С., Стене Й. *Арктический совет - 10 лет сотрудничества на благо Севера*. 2006. URL: <http://www.izvestia.ru/news/318371>. 7. *Международная ассоциация алеутов: Интернет сайт AIA*. 2015. URL: <http://www.arctic-council.org/index.php/ru/about-us/permanent-participants/aia>. 8. Панічкін І.В. *Міжнародно-правові засади співробітництва арктичних держав в області боротьби з морськими нафтовими забрудненнями в Арктиці*. *Нафта. Газ. Право*. 2013. №1. С.16.

А. Е. Артешевський

ПАРАДИГМА ОСВІТИ У ЗМІСТІ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ МАЙБУТЬОГО НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ПОЛІТИЧНОМУ ІСНУВАННІ ДЕРЖАВИ

Управляти державою завжди вважалось, швидше за все, мистецтвом, ніж мудрістю. Очікуваного суспільством гармонійного та сталого розвитку держави після проголошення незалежності, не відбулося, зважаючи на аморальні якості неофітів, які прийшли до влади, з аммоніфікованого бюрократичного апарату районного рівня колишньої системи влади.

З метою власного збагачення, вони відтворили такий феномен, як адміністративний ресурс. Адміністративний ресурс, механізм політичної корупції - нелегітимного втручання в політичну боротьбу. Він став універсальним засобом впливу на виборчий процес.

Початок ХХІ століття став новим етапом у розвитку демократії - політичного режиму, який в ХХ столітті був визнаний світовою спільнотою як оптимальний варіант розвитку сучасної держави. Попри численні проблеми, до кінця сторіччя більшість держав світу уявляли собою системи, де базові засади демократичної політичної системи, такі як багатопартійність, наявність державних представницьких органів влади, які обираються народом, дотримання громадянських прав і свобод, певний рівень включення громадян у політичний процес, якщо і не реалізуються повністю і досить послідовно, то, наразі декларуються як основоположні засади функціонування і розвитку політичної системи.

Більшість держав світу позиціювали себе як демократичні. Система влади формувалася шляхом виборів, а також при введенні загального виборчого права. Одним з найбільш яскравих дослідників «представницького правління» став британець Дж.С.Мілл, чії ідеї про необхідність розвитку і важливості формування народного представництва зберігають свою актуальність в повній мірі навіть через два століття. В кінці XIX і початку XX століття проблема управління сучасною державою досліджувалася в рамках багатоаспектного аналізу у фундаментальній праці М.Вебера «Економіка і суспільство». Він же сформулював концепцію плебісцитарної демократії, в основі якої лежить пряма участь громадян в прийнятті політичних рішень.

Але навіть в державах, де демократія не реалізується в повному масштабі, один з елементів демократичної політичної системи є обов'язковим – вибори, як основний механізм легітимації влади й формування системи державного управління. Таким чином, одним із системних чинників сучасного розвитку має стати формування виборчої системи та ефективне управління її функціонуванням з метою стабілізації демократії.

Однак, електоральний процес, покликаний бути фундаментом демократизації суспільства і механізмом залучення громадян у прийняття політичних рішень, концентрує в собі, як позитивні, так і негативні тенденції суспільного розвитку. Вибори глави держави, представницьких органів різних рівнів перетворюються в процес стратегічного вибору основного напрямку розвитку держави. Дисфункції в межах електорального процесу можуть вести до драматичних подій і серйозних змін в політичній системі держави. У свою чергу, такі драматичні події та зміни, пов'язані з високим ступенем невизначеності електорального процесу, мають істотний негативний вплив на державу як цілісну систему, наприклад, знижують інвестиційні рейтинги, ускладнюють отримання зовнішніх кредитів, тобто уповільнюють економічний розвиток і негативно позначаються на параметрах якості життя.

Політичною стає організація електорального процесу і структурування самої виборчої системи. Електоральний процес має виступати стимулятором розвитку демократичних інститутів, формуванням у суспільстві свідомості або як гальмо переходу до сучасної демократії, викликає в суспільстві розчарування неефективністю електоральних процедур, підвищує недовіру до політичних партій, заважає вирішенню наявних в суспільстві розбіжностей, відтворюються механізми активної фази делегітимації влади у вигляді масових заворушень.

Недостатня ефективність управління електоральним процесом, нівельоване застосування нормативно-правової бази створюють основу зниження ступеня демократичності державної системи, використання виборів для захоплення влади.

На думку лідера Батьківщини Ю.В.Тимошенко, вибори в окремі територіальні громади мають доленосний вплив на майбутнє країни. «Якщо нині ми не закладемо фундамент нової України на виборах до Окремих Територіальних Громад, то ви можете очікувати такої самої наруги й на президентських, і на парламентських виборах» [1].

Отже, сучасна демократія переживає кризу в зв'язку із зміною загальних умов її функціонування і розвитку. У країнах з різним ступенем присутності демократичних елементів в політичній системі можна спостерігати подібні процеси та прояв аналогічних проблем, в процесі проведення виборів органів влади різного рівня, різного статусу.

Однак, однією з головних причин цього кризового стану є розбіжність мотивів різних політичних акторів, що беруть участь в процесі активно, а також розбіжність мотивів «владних класів» з інтересами громадян. Рівень цієї розбіжності різний в окремих країнах, проте вона присутня в будь-якій системі. У виборців ця розбіжність викликає розчарування і заперечення. Значення демократичних інститутів, які здатні захистити їх права і надати їм можливість самим брати участь в процесі прийняття рішень.

Всі вищеназвані фактори призводять до формування суспільства, в якому відсутня політична конкуренція. Це знижує значення виборчих кампаній для плюралістичного політичного процесу, виключає можливість проведення рівноправних, вільних і справедливих виборів.

Електоральний процес в Україні істотно ускладнюється практично повною відсутністю у громадян навичок «виборців».

Варто зазначити, що сучасний етап делегітимізації політичної влади в Україні засвідчує відтворення нею технологій імітації демократичних реформ з одночасним поширенням популізму, який є складовою частиною дискурсу політичних партій і кандидатів упродовж усього електорального циклу.

Найбільш ефективними технологіями залишаються маніпуляції з використанням адміністративного ресурсу, на тлі нівельованого застосування правових актів застережливого напрямку, підкуп виборців грошима, послугами тощо.

Громадянська мережа ОПОРА зафіксувала непоодинокі факти виголошення державними службовцями публічних заяв, які прямо вказують на їх симпатії чи упередження до конкретних політичних сил. Демонстративне порушення державними службовцями офіційно затверджених стандартів поведінки ставить під сумнів можливість забезпечення рівних умов для діяльності усіх політичних партій. 4 липня Верховна Рада прийняла закон «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» (щодо видатків Центральної виборчої комісії)», за яким передбачено виділити ЦВК кошти за окремою бюджетною програмою «Створення та запровадження системи відеоспостереження на звичайних виборчих дільницях на постійній основі під час виборів народних депутатів України у 2012 році» в обсязі 993,6 мільйона гривень для оснащення виборчих дільниць системами відеоспостереження. ОПОРА вважає більш доцільним забезпечити відеокамерами засідання окружних виборчих комісій, зокрема щодо результатів підрахунку голосів. ОПОРА рекомендує встановити відеоспостереження не лише у приміщенні, де засідає ОВК, а й у суміжних коридорах, що дасть можливість зафіксувати порушення (наявність печаток із ДВК, пусті протоколи, уточнення даних результатів підрахунку з дільниць «на підвіконні»). Також важливим є ведення аудіо та відео запису зчитування кожного протоколу та стенографування важливих засідань ОВК [2].

Отже, в умовах політичного транзиту й економічного реформування необхідно цілеспрямовано залучати громадське суспільство до участі в політичному процесі з метою його диверсифікації, формування нових політичних акторів, здатних включатися в процес політичної конкуренції й захищати соціальні інтереси суспільства. Відповідно, до змісту шкільних занять і курсів навчання в університетах потрібно ввести освітньо-профілактичні програми з вивчення законодавчих актів застережливого характеру стосовно порушень закону під час виборчого процесу. Додати до навчальних програм підготовки майбутніх соціальних педагогів навчальну дисципліну «Профілактика девіантної поведінки підлітків» та «Пенітенціарна педагогіка», включити розділи щодо запобігання злочинним діям, що вчиняються особами під час виборчого процесу, а також у складі натовпу. Доцільне, на нашу думку, перейняття досвіду США щодо впровадження в шкільне виховання програми антиалкогольного й антинаркотичного виховання школярів із метою профілактики криміногенних детермінант, що сприяють злочинним діям, які вчиняються особами у складі натовпу. У змісті правової підготовки молодого покоління як у школах, так і у ВНЗ, потрібно представити аспекти поведінки індивідів під час мирних акцій та відповідальності за вчинення ними злочинних дій в період виборчого процесу.

Список використаних джерел

1. Тимошенко: *Вибори в ОТГ відбуваються з підкупом, фальсифікаціями, залякуванням і застосуванням адмінресурсу* URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/458030.html> дата звернення 12.10.2018. 2. *Адміністративний ресурс – загроза чесним виборам – ОПОРА - Громадянська мережа - вибори в Україні - вибори в Україні - Election in Ukraine* URL:

К. О. Соколовська, І. В. Іщенко

ВПЛИВ НЕУРЯДОВИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ХАРАКТЕР СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Актуальність обраної тематики визначається тим, що кожен народ потребує діяльності міжнародних неурядових організацій, адже вони відіграють важливу роль у створенні комфортних умов життєдіяльності та впливають на якість життя кожної країни.

Вплив неурядових міжнародних організацій (далі – МНУО) на характер сучасних міжнародних відносин аналізували такі вітчизняні науковці як: О.Матвійчук, В.Романов, С.Костюк, О.Валевська, Л.Чернявська.

МНУО, як об'єкт дослідження, вивчається вже протягом багатьох років. Міжнародним неурядовим організаціям присвячено багато міжнародно-правової літератури. Так, І. Коваленко був одним з перших, хто зацікавився питанням МНУО, і у 1976 році він писав, що через те, що сучасні міждержавні відносини не мають можливості підтримувати різноманітні зв'язки між народами, людству доводиться покладати зусилля та надії на міжнародне неурядове співробітництво. Тому відбувається таке явище, як підвищення ролі і значення МНУО [2].

У наш час, дедалі більше на міжнародній арені з'являються неурядові міжнародні організації. Їх поява зумовлена тим, що на сьогоднішній день, держави та міжнародні міжурядові організації не справляються з тими глобальними проблемами, які випадають на долю людства. Тому виникає потреба в таких міжнародних інститутах, у яких би люди, об'єднані спільною метою, змогли виражати свої думки та діяти разом на загальне благо (винятком є міжнародні терористичні організації).

МНУО охоплюють багато сфер діяльності: політика, економіка, екологія, культура, науково-технічна діяльність та інші. У світі налічується понад 20 тис. міжнародних неурядових організацій, близько 1600 з них працюють у сфері соціального й економічного розвитку [1].

Спільним моментом, що характеризує неурядові та міжурядові організації є те, що вони діють в інтересах, які виходять за межі національних кордонів, але в той же час, організації мають різні цілі та спрямованості. Міжурядові організації співпрацюють з урядами, а неурядові - з народами.

Заступник Генерального секретаря ООН, у своїй промові «Нова роль неурядових організацій» наголосив, що міжнародні неурядові організації зіграють неабияку роль у ході історії. Важливі питання, такі як: безпека, економічний задовільний стан, мир та соціальний прогрес будуть вирішувати МНУО, тому що саме неурядові організації повинні керувати та бути невід'ємною частиною світового прогресу, у той час, як роль урядів полягає в тому, щоб сприяти умовам розвитку МНУО [4].

Протягом усіх років існування МНУО, спостерігається стійка тенденція до збільшення їх кількості. Ця тенденція виявляється у зростанні глобалізації системи світу разом із збільшенням числа різних транснаціональних або транскордонних взаємодій. Фахівці ще не висловились одноголосно щодо трактування цієї тенденції, але можна зазначити, що поява на міжнародній арені нових акторів (дійових осіб), які оперують на рівні з державами, стає феноменом розвитку міжнародних відносин.

Вплив МНУО позначається і на міжнародному житті. Частіше за все, неурядові організації вирішують питання, які не стосуються урядів, наприклад: збирання, обробка та поширення інформації про загальні проблеми суспільства; вплив на рішення уряду щодо вирішення міжнародних проблем та подання своїх ідей з їх

розв'язання; виконання наглядової функції, тобто спостереження за діяльністю уряду у сфері міжнародного життя.

Таким чином, міжнародні неурядові організації є важливим суб'єктом міжнародних відносин і в останні роки мають все більший вплив на світовий політичний процес в цілому. Завдання науковців полягає у відстеженні нових тенденцій у їх функціонуванні по мірі загострення глобальних проблем у світі й наданні порад урядовим структурам щодо сприяння діяльності цих організацій на рівні партнерських стосунків.

Список використаних джерел

1. Телітко В. Е., Овчаренко А. С. *Міжнародне публічне право: Навч. посіб.* / За заг. ред. Телітко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с. 2. Кучик О.С. *Міжнародні організації : Навч. посіб.* – К.: Знання, 2005. – 497 с. 3. Снапковский В.А. *Международные организации в системе международных отношений.* / В.А. Снапковский // *Белорусский журнал международного права и международных отношений.* – 2000. – № 3. – 100 с. 4. Циганкова Т. М., Гордеева Т. Ф. *Міжнародні організації: Навч. посібник.* – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.

О. С. Контєв

ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В РАМКАХ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ

В сучасних умовах життя постійно зростає обсяг та швидкість передачі політичної інформації: демократичне суспільство характеризується підвищенням ролі мас-медіа у створенні, поширенні, відборі та фільтрації інформаційних потоків, ефективності взаємодії влади та громадянського суспільства, висуванням на політичну арену інтернет-комунікацій. Політичний дискурс інтернет-комунікацій стає універсальним, вирішуючи у суспільстві такі завдання, як створення інформаційного контенту, передача політичної інформації, структурування політичного простору тощо. Розвиток політичного дискурсу призводить не лише до появи та формування нових технологічних механізмів впливу політичних акторів на суспільство, а й спричиняє зворотний процес, так звану медіатизацію політичної діяльності, тобто перетворення реальної політики на символічну, яка формується за медіа-форматом. Уявлення громадян про діяльність політичних акторів формуються мас-медіа, де, до речі, починають домінувати інтернет-комунікації в такому контексті, як візуалізація політичної, культурної сфери та інформації, комунікативна підтримка та пропагандистське супроводження політичних кампаній, формування особливого символічного простору за допомогою дискурсу Інтернет, який набуває глобального, загальносвітового характеру та ознак особливої влади в умовах інформаційного суспільства. Таким чином, епіцентр політичних подій поступово переміщується з площини ідеологій, бюрократичних та партійних організацій до іміджевих стратегій, комунікативних та політичних технологій, які реалізуються в інтернет-комунікаціях.

Вже не є секретом те, що важливою передумовою становлення інформаційного суспільства є поява та розвиток всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет, яка дозволяє отримати різноманітну інформацію практично з будь-якої точки світу. Саме через цю унікальну особливість її вплив на розвиток усіх сфер суспільного життя є вкрай помітним. На початку становлення переваги інтернет-технологій почали активно використовувати комерційні структури, зокрема для просування своїх брендів. Лише згодом новітні технології проникли і в політичну сферу, в тому числі і у проведення виборчих кампаній. На сьогоднішній день Інтернет стає дедалі популярнішим та ефективнішим інструментом у виборчих кампаніях та по праву вважається невід'ємною складовою комплексу виборчих технологій, що успішно використовуються в електоральному процесі. Нагальна потреба в науковому дослідженні

та обґрунтуванні виборчих технологій зумовила появу низки теоретичних досліджень. Наприклад, недостатньо проаналізованим аспектом все ще залишаються саме новітні інформаційно-комунікативні технології, або інтернет-технології проведення виборчих кампаній та оцінка їх впливу на електоральний вибір громадян.

Наразі на прикладі України можна щороку спостерігати підвищення рівня ефективності застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Так, використання виборчих інтернет-технологій в Україні є надзвичайно перспективним, адже за даними компанії GfK Ukraine кількість користувачів Інтернету в нашій державі зростає на 25-30% за рік. При чому, щороку втричі збільшується кількість користувачів мережі віком від 40 до 60 років. Саме тому, зважаючи на динаміку зростання популярності Інтернет, звичайно виникло нагальним питання «користування» ресурсом задля досягнення потрібної цілі. В теперішніх реаліях інтернет комунікація отримала шалений розвиток, разом з цим почали з'являтися певні технології, якими почали користуватися в політиці. Загалом, такі технології можна поділити на традиційні та новітні. До традиційних належать такі як:

«Злив» компрометуючих фактів чи дезінформації, які «легітимізують» появу такої інформації в традиційних ЗМІ, знімаючи з них відповідальність за її правдивість. Є дві протилежні точки зору стосовно ефективності такої технології. Певна частина експертів стверджує, що з часом такі методи втрачають ефективність, адже представники ЗМІ вже мають досвід роботи з такими сайтами та досить обережно ставляться до викладеної на них інформації. Однак інші переконані, що, з огляду на розширення аудиторії інтернету, така дезінформація вже не потребуватиме посередництва традиційних ЗМІ, а лише поширюватиметься шляхом «вкидання» самими користувачами всесвітньої павутини.

Організація хакерських атак. Так, за словами політологів, прикметною рисою дострокових виборів 2007 року в Україні стала нечесна віртуальна конкуренція політичних сил, що вилилася в збільшення випадків злому сайтів супротивників. Протягом серпня-вересня 2007 року жертвами хакерських атак стали сторінки Прогресивної соціалістичної партії, Соціалістичної партії та Партії регіонів.

«Накрутка» рейтингу. Адже досить часто власники інформаційних або пропагандистських сайтів та зокрема і політичних, вдаються до такої технології. Вони за рахунок фіктивних відвідувачів роблять все задля того щоб показати своє фіктивне лідерство над всіма супротивниками задля привернення уваги виборців за свій бік.

В той же час, серед новітніх технологій можна виділити такі, як:

Використання відеоресурсу YouTube, що надає широкі можливості використання його як альтернативи телебаченню для розміщення роликів із виступами політичних діячів, записами прес-конференцій, передач і взагалі будь-чого. Така технологія вже була успішно випробувана в Україні, коли компрометуючий ролик із записом передвиборного звернення мера Харкова Михайла Добкіна ввійшов в мережу та ввійшов до десятки найчастіше завантажуваних. А в листопаді 2007 року, якраз у розпал виборчої кампанії в Росії, Google запустив російську версію сервісу зберігання відеороликів YouTube.ru. Для цього сервісу ролики зняли опозиційні сили «Яблуко» та Союз правих сил, що мають проблеми з доступом до російських телеканалів.

Створення блогу або віртуального щоденника та сторінок в соціальних мережах для просування певного політичного бренду чи ідеї. Саме цей різновид Інтернет технології часто використовується як для розповсюдження позитивної інформації про себе, так і для контрзаходів по відношенню до політичних опонентів. Згідно з даними Yandex, за останній рік кількість українських блогів збільшилася у два з половиною рази, «взявши планку» в 122 тис. блогів. Це досить скромний показник порівняно з російським, де вже розповсюджено 2,5 мільйона блогів. При тому, що в світі їх всього понад 102 мільйона.

Тож підсумовуючи можна говорити про те, що в умовах сьогодення інтернет

технології відіграють значну роль у створенні іміджу політика та роблять його життя більш публічним, наближеним до народу. Разом з тим, політики активно використовують свої блоги для мобілізації та залучення електорату. Наприклад, свій персональний блог ведуть Президент України Петро Порошенко, прем'єр-міністр України Володимир Гройсман, спікер парламенту Андрій Парубій та багато інших помітних політичних гравців як Олег Ляшко, Віталій Кличко, Борис Філатов, Олександр Вілкул та інші.

Список використаних джерел

1. Білаш Д. Як політики «воюють» в Інтернеті / Д. Білаш // Український Тиждень. – 2011. – 30 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/36876>. 2. Медведчук М. М. Можливості використання Інтернет-технологій у сфері PR (наближ рилейшнз) [Електронний ресурс] / М. М. Медведчук. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Grani/2009_5/P-7.pdf. 3. Абрамов В. Блоги кандидатів: «белка», читиво и лжецы [Електронний ресурс] / В. Абрамов, Н. Моисеенко. – Режим доступу: <http://vbyory2010.segodnya.ua/vnews/14097266.html>.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Ключник Р.М.

Y. D. Bohomaz

«INTERMARIUM» AS A CONCEPT OF THE EASTERN EUROPEAN UNION

The idea of creating a federation of Eastern European states became possible as a result of the end of the First World War and the collapse of the German, Austro-Hungarian and Russian empires.

The initiator of the association was the Polish state leader Jozef Pilsudski. One of the most important ideological movements in the newly created Polish state was Prometheism – a political, cultural, and intellectual movement, directed first against Tsarist Russia, then the Communist USSR. Its goal was to weaken and dismember the Russian empire and, subsequently, the Soviet Union with the support of the national liberation movements of the main non-Russian peoples who lived within Russia and the USSR. Russia was planned to be reduced to the territory of the XVI century, and the sphere of political and economic influence of Poland in the east was to be expanded by creating the Confederation «Intermarium» The proposed confederation was intended to include the Baltic States (Lithuania, Latvia, Estonia), Finland, Belarus, Ukraine, Hungary, Romania, Yugoslavia and Czechoslovakia.

For achieving his goal, Piłsudski needed two preconditions: complete military defeat of Russia and deep co-operation of the nations involved in the project. Neither came into place. The Riga Peace Treaty (1921) was a disaster for the Intermarium concept. It sanctioned a de facto partition of Ukraine and Belarus between Russia and Poland as well as ruining the relations of Poland with the other countries in the region. No nation was willing at that time to recognise Polish political aspirations and thus risk replacing one colonial power with another; all of neighboring countries were afraid of Polish domination. Additionally, the West treated Polish ambitions and activities as unjustified expansion to the East. Russia, on the other hand, was humiliated by the war with Poland and abandoned by the old Entente allies. It started to look for new friends, such as Germany. The alliance was profitable for both sides. However, this change of international balance was achieved at the expense of all the nations established between Germany and Russia. The new war broke out in 1939 and after five and a half terrible years Germany was defeated, while the Soviet Union celebrated victory. The Yalta agreement allowed the USSR to swallow the whole disputed region in its direct and indirect spheres of influence.

In the post-war era, idea of the Intermarium was deeply buried and censored. Outside of the region it was cultivated by Polish exiles, for instance by Jerzy Giedroyc and his

magazine *Kultura*. Giedroyć once stated: «There can be no free Poland without free Lithuania, Belarus and Ukraine.» What was important here was that Giedroyć abandoned the concept of Poland as defined by its historic, Jagiellonian borders and stressed the value of equal co-operation among partners in every respect. In such way, he addressed the Eastern European nation's pre-war fears of Polish domination.

After the collapse of the USSR, the idea of the Intermarium region re-emerged in some political circles of Eastern Europe. On 12 May 2011 the Visegrad Group countries (Poland, Czech Republic, Slovakia, and Hungary) announced the formation of a battle-group under the command of Poland. The battlegroup would be in place by 2016 as an independent force and would not be part of the NATO command. In addition, starting in 2013, the four countries would begin military exercises together under the auspices of the NATO Response Force. Some scholars see this as a first step toward close cooperation in the Central Europe region.

In view of the Ukrainian Crisis, an alliance system based on the Intermarium has been discussed. Because of the Russian aggression, the idea of the Intermarium – supported by the United States, and focused on Russia – became inevitable. Statements of Lt. Gen. Ben Hodges, the commander of the U.S. Army in Europe, on pre-positioning essentially announced a new Intermarium, or its modest inception. The area in which the equipment to counter threats from Russia would be pre-positioned stretches from the Baltic states through Poland and then skips to Romania and Bulgaria on the Black Sea. It should signal to the Russia that whatever happens in Ukraine, the next line of countries is the line that triggers the alliance.

On 6 August 2015, Polish President Andrzej Duda, in his inaugural address, announced plans to build a regional alliance of Central European states, modeled on the Intermarium concept. The Three Seas Initiative met for its first summit in Dubrovnik, Croatia in 2016.

References

1. Gutsulyak O. *Prometheism as a struggle against Russian imperialism* / O. Gutsulyak // *Proza.ru* – Access mode: <https://www.proza.ru/2014/07/07/870/> 2. Nałęcz D. *Intermarium vs the Three Seas Initiative* / D. Nałęcz // *New Eastern Europe* – Access mode: <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1018-intermarium/2438-intermarium-vs-the-three-seas-initiative>.

*Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk
Language supervision by Lecturer P.W. Bradbeer*

Д. С. Мороз

МАНІПУЛЯТИВНА СКЛАДОВА У МОВІ СУЧАСНОЇ ПРЕСИ

На сьогодні важко переоцінити значення засобів масової інформації – телебачення, преси, Інтернету, радіо – у життєдіяльності людей XXI століття, оскільки через свою доступність та суспільну важливість ЗМІ перетворилися на головний інструмент формування суспільної думки більшості населення. Зараз усе більше людей цікавляться впливом мас-медіа на громадськість та технологіями, які вони використовують для формування громадської думки, що мають велику роль саме у політичній комунікації. Так Н. С. Леонов справедливо відзначає: «Інформація, як ніколи, стала інструментом влади. Коли стало відомо про сприйняття людською психікою навіювання, інформація у вигляді пропаганди і агітації стала головним важелем управління людьми. Вона поступово замінила собою грубу силу, насилля, яке довгий час вважалось єдиним знаряддям управління» [6].

Проблема маніпулювання стала актуальною в теперішній час. Наприклад, німецький соціолог Г. Франке розглядає маніпулювання як психологічний вплив, що

проводиться таємно. А в сучасній літературі термін «маніпулювання» застосовується для позначення навичок з керування поведінкою людей за допомогою впливу на свідомість, інстинктів людини та суспільну психологію [3, с. 520].

«Мовне маніпулювання – це відбір і використання засобів мови з метою прихованої дії на адресата, тобто певний мовленнєвий вплив. Наука про мовленнєвий вплив – це наука, що вивчає «вплив на людину за допомогою мовлення і супутніх мовленню невербальних засобів для досягнення цілей, поставлених мовцем» [5, с. 34]. Аналізуючи процес спілкування з когнітивного боку, Р. Блакар розуміє процес мовленнєвого впливу як здійснення влади, тобто навіть нейтральне використання мови передбачає вплив на світосприйняття та спосіб його структурування [2, с. 91]. При маніпуляційному мовленнєвому акті ключовим моментом для адресата є приховування своїх фактичних намірів, мотивів, цілей, намагання зробити так, щоб реципієнт навіть не здогадувався про них. Саме тоді йдеться про маніпуляцію. [4, с. 205].

Тож тут можна зазначити маніпулятивні прийоми, пов'язані зі значенням виразів, які використовують ЗМІ, для того, щоб керувати емоціями, психікою та думками споживачів інформації відповідно до інтересів певної особи, політичної або соціальної групи.

ЗМК, як спеціальні канали, за якими поширюється інформація на великі території, використовують різні інформаційні технології, які дають змогу маніпулювати невербальними та вербальними символами, задіюючи велику кількість реципієнтів, а з появою телебачення та Інтернету ця здатність удосконалюється, передбачаючи інтерактивну взаємодію. Важливим є той факт, що електронні ЗМІ оперують не лише вербальними кодами, а й мовою зорових та слухових ефектів. Тому їхня дія не обмежена другою сигнальною системою, а активно задіює й першу, збуджуючи найглибші шари психіки, пов'язані з інстинктами, враженнями, та безумовними життєвими потребами.

У сучасній мові ЗМІ часто вживається техніка плавної зміни смислового значення виразу, яка реалізується за допомогою застосування евфемізмів та дисфемізмів. Внутрішньомовною причиною появи й існування евфемізмів та дисфемізмів є надання переваги використанню експресивно-виразних одиниць замість нейтральних, які можуть точніше і повніше виразити ставлення мовця до висловлюваного. Евфемізм базується на зменшенні негативної ознаки або на переході оцінного знака з негативного на позитивний. Ю.С. Баскова зазначає, що евфемізми володіють високим маніпулятивним потенціалом за рахунок непомітності для реципієнта, оскільки в сучасному інформаційному потоці їх важко вичленити з контексту та ідентифікувати табуований денотат, що ховається за евфемізмом [1, 150].

Протилежний евфемізмів троп, дисфемізм, що засновується на гіперболізації негативної ознаки або заміні позитивного оцінного знака на негативний та пейоративні вирази для позначення поняття, які містять негативну оцінку явища також активно використовують у створенні медіа-текстів. Це стосується, насамперед, мовлення багатьох телевізійних каналів, які інтерпретують явища дійсності та маніпулюють свідомістю аудиторії за допомогою мовних виразів: патріотизм як фашизм, націоналістичний як шовіністичний і т.д.

Серед інших мовних прийомів вживається прийом розмивання смислового значення виразу для створення переконливості ідеологічного тексту. Як зазначає Л. Чік, він реалізується за допомогою застосування «лозунгових слів», що являють собою ідеологічно, соціально чи політично значимі тексти, оформлені як короткі оціночні вирази, метою яких є зміна поведінки чи цінностей адресата. Додамо також, що розмивання значення перешкоджає формуванню об'єктивного образу, оскільки у реципієнта формується вже ідеологічно заангажований образ політичного суб'єкта (політика, партії, країни чи події) [7].

Повторення є одним із тих психологічних засобів, які впливають на несвідомі

механізми, та основною умовою пропаганди. Воно надає ствердженням ваги додаткового переконання й перетворює їх на нав'язливі ідеї. У той же час повторення буде бар'єр проти будь-якого іншого ствердження та не дозволяє роздумувати. Повторення надає словам зрозумілості та очевидності, змушує прийняти інформацію в цілому. Як нав'язлива ідея, повторення стає бар'єром проти інших думок і всього того, що відрізняється [7].

«У текстах мас-медіа велику роль відіграють метафори, які є не тільки популярними та продуктивними засобами мовної виразності, а й одними з тактичних прийомів прихованої маніпуляції» [7].

Президент РФ Володимир Путін, виступаючи на прес-конференції 18 грудня 2014 р., використовує розлогу метафору та алегорію про ведмедика-ведмеда як образ сучасної Росії, підводячи таким чином підсумки та завдання політики Кремля щодо України та усєї світової спільноти: «Может быть, мишке нашему надо посидеть спокойненько, не гонять поросят и подсвинков по тайге, а питаться ягодками, медком? Может быть, его в покое оставят?! Не оставят, потому что будут всегда стремиться к тому, чтобы поса-дить его на цепь. А как только удастся посадить на цепь, вырвут и зубы, и когти. Как только, не дай Бог, это произойдет, и мишка не нужен, так тайгу будут сразу прибирать» [7].

Отже, інструментами маніпуляції слугують дисфемізми, евфемізми, метафори-зація мовлення, «лозунгові слова», повторення вислівів тощо. Пізнання технологій подачі інформації, що зараз широко використовуються ЗМІ, дає нам можливість аналізувати та переробляти новини та вісті, з якими ми стикаємося кожного дня та робити відповідні висновки.

Список використаних джерел

1. Баскова Ю.С. *Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ: на материале русского и английского языков* : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.19 / Ю.С. Баскова. – Краснодар, 2006. – 162 с.
2. Блакар Р.М. *Язык как инструмент социальной власти* / Р.М. Блакар // *Язык и моделирование социального взаимодействия*. – М. : Прогресс, 1987. – С. 88–125.
3. *Великий комплексний словник української мови* / Т.С. Дорошенко // Харків: Торсінг Плюс, 2009. – 768 с.
4. Серль Дж.Р. *Косвенные речевые акты* / Дж.Р. Серль // *Новое в зарубежной лингвистике*. – Вып. 17 : *Теория речевых актов*. – М. : Прогресс, 1986. – С. 195–122.
5. Стернин И.А. *Практическая риторика* / И.А. Стернин. – М. : Центр «Академия», 2003. – 270 с.
6. Леонов Н. С. *Информационно-аналитическая работа в загранучреждениях*. – М., 1996.
7. Чік Л. *Засоби мовного маніпулювання у сучасних ЗМІ* / Л. Чік // *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. Філологічні науки. – 2015. – № 5. – С.121–123.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Ключник Р.М.

3. С. Онішко

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ АНАРХІЗМ ГАНСА-ГЕРМАНА ХОППЕ

Ганс-Герман Хоппе – німецько-американський економіст, філософ та політолог, відомий в наукових колах як прихильник анархо-капіталізму (однієї з основних течій лібертаризму). У своїх роботах Г.-Г. Хоппе пропонує власну теорію індивідуального анархізму. Дана теорія базується на «трьох китах»: принципі ненасилля, приватній власності та бездержавному суспільстві.

Принцип ненасилля, який встановлює безумовне право людини на власне тіло й класифікує будь-яке втручання в особистий простір індивіда без його згоди як насильницький та агресивний є першопочатковою умовою встановлення індивідуального анархізму. Іншою важливою умовою концепції Г.-Г. Хоппе є наявність приватної власності, оскільки це протидіє появі стану безладу та хаосу в анархічному суспільстві. Науковець вважав, що уся земля повинна знаходитися у приватній вла-

сності окремих осіб, які зможуть якісно та ефективно розпоряджатися ними. Людина, на думку Г.-Г. Хоппе, отримує у власність певний об'єкт на основі практики гомстеду, тобто встановлює зв'язок між самим собою й будь-яким ресурсом перш, ніж це зробить інша людина. Таким чином, з права власності на своє тіло випливає право на присвоєння ресурсів, необхідних для виживання. «...адже якби ні в кого не було права розпоряджатися нічим, крім власного тіла, ми б всі припинили своє існування...тому, виходячи з того, що всі ми живі, доводиться припустити, що право власності на інші речі теж необхідне.» [3,с.67].

Г.-Г. Хоппе, як і всі анархо-капіталісти, вважав, що існування держави є взагалі не виправданим оскільки вона є антагоністом індивідуального суверенітету, а державні органи здійснюють порушення природних прав особистості. Він вважав, що примус та насилля є основою всіх держав без виключення. «Є насправді одна група осіб, яка регулярно безкарно порушує об активні закони людської взаємодії – група, що її втілює держава та її органи»[2,с.95]. Держава, декларуючи заборону насильницьких дій одних осіб щодо безпеки та життя та безпеки інших, сама здійснює агресивні дії по відношенню до своїх громадян різноманітними методами. Одним із таких методів Хоппе вважав систему оподаткування, яка є примусовою й керується інтересами осіб, які володіють владою, а не потребами пересічних громадян. Іншими шляхами, якими держава досягає контролю над різними сферами життя людини є встановлення служби в армії, втручання державних органів в економічні процеси та освітній простір.

Також Г.-Г. Хоппе критикував ефективність діяльності держави у гарантуванні безпеки громадян. Володіючи монополією на застосування сили, держава застосовує її не стільки для захисту своїх громадян, скільки як засіб збереження власного існування й стабільності, а також безкарної діяльності на усіх рівнях. Альтернативою держави для підтримання усіх сфер суспільства науковець бачить ряд приватних операцій приватних власників, які б за відповідну плату могли надавати різні види послуг. До таких послуг належать, зокрема, потреби громадян в правовій, судовій, освітній системах, транспортній, поштової зв'язки тощо. Таким чином, покупці послуг зможуть самостійно вирішувати проблему отримання необхідних послуг шляхом ефективного вкладення власних коштів (альтернатива податкам). Приватні надавачі послуг, на думку Г.-Г. Хоппе, повинні заключати із іншими громадянами договори, де були б прописані їх обов'язки та гарантії «споживачам» у разі їх невиконання. Усі конфліктні ситуації між сторонами договору науковець пропонує віддати на вирішення третій стороні, арбітру, якій би довіряли обидві сторони конфлікту.

Суспільство за умов індивідуального анархізму не може бути позбавлене законів, які б виступали як запобіжник конфліктів та мірило справедливого їх вирішення. Кожний закон або інші правила повинні піддаватися своєрідній фільтрації, яка в першу чергу є емпіричною й полягає у логічному їх обґрунтуванні інтелектуальною частиною суспільства, яка не повинна зазнавати жодного примусу чи впливу. Інтелектуали «... повинні бути прихильними істині не залежно від того, винагороджується така прихильність чи ні».[1,с.175] Необхідним є також встановлення первинних правил, які б в подальшому будуть виступати в якості самостійного фільтру для подальшого встановлення інших законів на засадах ієрархічності, релевантності та раціональності. Головною умовою встановлення таких законів (правил) є примат природних прав індивіда та заборона держави як інструменту насилля.

Таким чином, Г.-Г. Хоппе обґрунтовуючи власне бачення теорії індивідуального анархізму, виводить власний ідеал суспільства, яке хоча і є бездержавним, однак ґрунтується на приватній власності та низці доцільних та перевірених законів.

Список використаних джерел

1.Hans-Hermann Hoppe. *A theory of socialism and capitalism: economics, politics, and ethics*. – Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 2010. – 265 p. 2.Hans-Hermann Hoppe *Eigentum, Anarchie und Staat*. – Opladen: Westdeutscher Verlag, - 1987. – 202 p. 3.Hans-Hermann Hoppe *The Economics and Ethics of Private Property*. – Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute, – 2006, – 124 p.

ПРОЦЕС РОЗМИТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Процеси глобалізації культурного простору, зростання ролі засобів масової інформації, телебачення, кінематографа, Інтернету, а також масові міграції гостро впливають на національну ідентичність в пострадянських суспільствах, які переживають складні трансформації соціально-економічних систем. Це стосується й українських реалій.

Тому ми вирішили з'ясувати ступінь впливу глобалізаційних процесів на національну складову ідентичності особистості. Проте, якщо поняття «ідентичність» розуміється вченими здебільш однаково, то цього не можна сказати про поняття «національна ідентичність», що обумовлено різними інтерпретаціями самого феномену нації.

Ідентичність – це результат самовизначення людини чи групи у соціальному сенсі створення «образу-Я» та «образу-Ми», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками [2, с. 16-19].

Національна ідентичність з-поміж усіх інших колективних ідентичностей є найбільш інтеграційною, такою, що чітко відносить індивіда до тієї чи іншої нації. Решта типів колективної ідентичності – класова, родова, релігійна, расова – можуть накладатися на національну ідентичність або поєднуватися з нею.

Деякі вчені, наприклад, Е. Сміт, М. Ігнат'єв, П. Алтер поділяють національну ідентичність на громадянську, яка існує у країнах Заходу, та етнічну, яка має місце у країнах Сходу. Операціоналізація поняття громадянської або західної моделі національної ідентичності, проведена Е. Смітом, характеризується розробкою складної системи, що включає такі компоненти як: історично спільна територія, закони та інститути (Historic Territory, Law and Institutions); політико-правова рівність громадян, виражена в діючій системі прав і обов'язків (Legal and political equality that expresses itself in a set of rights and duties); спільна громадянська культура та ідеологія (Common civil culture and ideology).

Етнічна або східна модель національної ідентичності означена Е. Смітом наступними ключовими компонентами: походження, що розуміється як приналежність свого клану (Descent); місцева культура (Vernacular culture); мова (Language); звичаї (Customs) [3].

Формування національної ідентичності – складний довготривалий процес, на який в тій чи іншій мірі впливають різноманітні чинники (соціально-економічний стан держави; єдиний економічний простір; державний устрій; єдині закони і обов'язки для всіх членів; ідеологія; освіта; мова спілкування; національна ідея; релігія; національні цінності та ідеали; історія та історична пам'ять; спільні міфи, культура, традиції, звичаї та ін.). Негативний вплив на формування національної ідентичності має глобалізація. Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції та уніфікації.

Цілий ряд процесів глобалізації – демократизація, економізація, інформатизація, культурна стандартизація, ціннісна універсалізація та інші, – неминуче нашкодуться на національну ідентичність. Глобалізація, яка прагне перемолоти національну ідентичність, розчинити її в глобальних процесах – це свого роду кваліфікаційний турнір на міцність національної ідентичності [1].

Проте не можна заперечувати і безперечно позитивні наслідки глобалізації, серед

яких можемо зазначити і швидкий доступ до інформації, розвиток толерантності, готовності до сприйняття альтернативних думок, реалій, реакцій. Також глобалізація дозволяє запозичувати «кращі практики», тим самим зменшуючи кількість «помилочек» у процесі державотворення. Хоча, звичайно, в контексті саме національної ідентичності та її міцності, глобалізаційні процеси є швидше руйнівним фактором.

Перешкодами у формуванні ідентичності в різних країнах можуть бути і такі явища, як втрата пам'яті про історичне минуле, заперечення національних символів, втрата віри в національний ідеал або місію національної держави, розрив між реальним і належним, знецінення цінностей. В числі перешкод ключове значення має глобалізація найважливіших сфер суспільного життя, грандіозний стрибок в світ інформаційно-телекомунікаційних технологій, наростаючі потоки міграції населення в усіх регіонах земної кулі та інше.

Глобалізація веде до втрати реального значення державного суверенітету багатьох країн, а також до втрати моральних і релігійних підвалин існування та функціонування цих держав. Головне в глобалізації – зміна ідентичності. У цьому полягає основна проблема нових незалежних країн. Процеси глобалізації часом супроводжуються глибокою моральною кризою, яка руйнує як особистість, так і суспільство. Тому дуже важливо не допускати шкідливого впливу глобалізації на національну ідентичність країни.

Список використаних джерел

1.Кортунов С.В. Концептуальні засади національної та міжнародної безпеки / С. Кортунов – М.: Державний університет, Вища Школа Економіки, 2007. – 307 с. 2.Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 271 с. 3.Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm>.

І. Р. Плюсіна, І. В. Іщенко

СПІВВІДНОШЕННЯ СИЛОВИХ ТА МИРНИХ СПОСОБІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність обраної тематики визначається тим, що зараз існує безліч конфліктів, які політичні діячі намагаються вирішити мирним шляхом, пропонуючи різні способи врегулювання конфлікту. Однак, політична практика часто реалізує протилежні варіанти цим намірам.

Починаючи з середини ХХ століття теорія конфліктів активно розвивається. Передусім, завдяки фундаментальному внеску у теорію конфліктів американських науковців Р. Дарендорфа, К. Боулдінга та Л. Козера, а причиною такого бурхливого розвитку прийнято вважати Карибську кризу. Так за теорією Льюїса Козера конфлікт – це процес, який може «функціонувати» задля збереження «соціального організму». Він вважає, що конфлікт сприяє збереженню життєздатності та стійкості організації [1, с.20-21]. Однак, слід додати, що саме неруйнівний конфлікт виконує позитивну функцію. Тільки конструктивний конфлікт здатен врегулювати протиріччя сторін і сприяти прогресу соціальних відносин.

Взагалі міжнародні конфлікти виникають тоді, коли одна держава або група держав прагне нав'язати свої інтереси іншим, оголошує і домагається їх монополії, ущемляючи або взагалі не беручи до уваги будь-які інтереси протилежної сторони. Сфера політичних інтересів, що складають предмет конфлікту досить широка: від безпосередньо політичних (безпека, кордони держав і т. ін.) до економічних, національних, інформаційних, ідеологічних і навіть релігійних питань, представлених опосередковано через політику. Сьогодні ініціаторами та сторонами конфліктів можуть бути, крім суверенних держав, національно-визвольні рухи, терористичні

угруповання, сепаратистські сили, транснаціональні корпорації та, цілком можливо, окремі індивіди.

При вирішенні конфліктів міжнародні актори застосовують як силу так і мирні способи. Причому, після руйнування двополюсної системи у міжнародних відносинах частина науковців прогнозували безконфліктне майбутнє людства, а отже ненасильницького вирішення спірних ситуацій у міжнародних стосунках. Однак, найбільш яскравим представником цієї групи вчених Ф. Фукуямою пізніше було визнано свою помилку. Адже кількість регіональних конфліктів значно зросла. За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (SIPRI) найбільш поширеним видом недержавних конфліктів у 2001–2010 рр. були конфлікти між етнічними чи релігійними громадами [3].

Співвідношення сил різних держав міститься у концепції балансу сил задля того, щоб показати спосіб у який можливо запобігти появі гегемона, здатного нав'язувати свою волю іншим.

Маємо констатувати, що невід'ємною частиною зовнішньої політики є застосування чи загроза застосування воєнної сили. Дипломатія та сила – протилежні способи врегулювання конфліктів, які доповнюють один одного. Адже дипломатія узгоджує договори та угоди, а сила дає фізичні підстави для висунування вимог із застосування воєнної сили для вирішення конфліктів, розглядається як одна з можливих відповідей на виклики міжнародній стабільності і безпеці.

Існують різні методи вирішення конфліктів, наприклад, односторонні дії, коли конфліктує сторони не узгоджують свої наміри, а приймають рішення і поводять себе незалежно один від одного. Сьогодні ми спостерігаємо зростання ролі суб'єктивного чинника у процесі врегулювання конфліктів на тлі існування демократичних принципів.

Колективні дії як інший метод врегулювання конфліктів полягають у спільних з протилежною стороною діях, а їх передумовою звісно виступають переговори. Сьогодні, як показує практика вони стають неможливими без посередницьких процедур. Отже, ще один важливий елемент врегулювання – це участь третьої сторони у вирішенні конфлікту. Сучасні регіональні конфлікти багато в чому мають міжнародні коріння і це у повній мірі проявляється в Україні на Сході. Тож, незважаючи на перспективність ненасильницьких методів, силовий підхід, який передбачає ситуацію, коли за умов нерівності сильніший суб'єкт конфлікту намагається нав'язати свою волю слабшому учаснику виявився переважаючим на пострадянському просторі.

Звернення до силових методів вирішення конфліктів визначається: складнощами в комунікації сторін, нерозумінням один одного; низьким рівнем довіри між сторонами; впевненістю, що за допомогою боротьби можна досягти більшого, ніж за допомогою переговорів.

Існують дві області наукових досліджень щодо мирних, ненасильницьких методів вирішення конфлікту. Перша займається дослідженням пошуку взаємної згоди між учасниками конфлікту політичним шляхом. Тобто за допомогою переговорів та посередницьких процедур. Друга зосереджена в рамках правових дисциплін та спрямована на аналіз юридичних норм вирішенню конфліктів [2,с.6-7]. Як показують сучасні події у світі, обидва ці напрямки потребують нових підходів і вдосконалення на практиці.

Список використаних джерел

1. Козер, Л. А. *Функции социального конфликта [Текст] / Л. А. Козер; пер. с англ. О. А. Назаровой; под общ. ред. Л. Г. Ионина.* – М. : Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. – 205 с. 2. Лебедева М.М. *Політичне врегулювання конфліктів: підходи, рішення, технології.* - М.: Аспект Пресс, 1999. – 271 с. 3. *Щорічник СІПРІ 2013: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс] / пер. з англ. – Режим доступу: www.sipri.org/yearbook/2013/files/SIPRIYB13UKR.pdf.*

МІГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРАЇН АФРИКИ ТА БЛИЗЬКОГО СХОДУ ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ЄС

Міграційні тенденції сучасності свідчать про те, що на території ЄС назриває нова, доволі серйозна проблема нелегальної та непідконтрольної еміграції з країн третього світу.

Тисячі людей виїжджають з країн Африки та Близького Сходу у пошуках кращого життя. Причин цього явища є досить багато: відсутність у значної кількості громадян можливостей для працевлаштування у себе на батьківщині; економічна нестабільність, що спостерігається на території значної кількості країн Близького Сходу; соціальна несправедливість, яка панує в східних країнах; бажання отримати гідну освіту, яку можна здобути в країнах Європи; природні катаклізми, що загрожують здоров'ю та життю і які спостерігаються на території багатьох східних країн; висока ймовірність опинитися в епіцентрі воєнних дій [1].

Слід визнати, що ті труднощі, від яких втікають мігранти, не є стимулом для їх розвитку та професійного зросту в нових умовах. Навпаки, європейські держави щораз частіше мають справу з певними негативними тенденціями пов'язаними з емігрантами з країн Африки та Близького Сходу.

По-перше, більшість біженців поводять себе як споживачі, вони впевнені в тому, що жодна європейська держава не наважиться відмовити їм у притулку. І вони праві – сьогодні лише Данія офіційно прийняла закони, котрі обмежують міграцію, тоді як Німеччина вже заявила про те, що готова прийняти біля 800 тис. Біженців.

По-друге, сирійці, єгиптяни та інші мігранти, які переїжджають до Німеччини, Австрії тощо, не хочуть інтегруватися в європейський простір, переймати європейські цінності. Навпаки, вони виступають за збереження своєї національної та релігійної ідентичності.

По-третє, враховуючи рівень виховання та досвід спілкування зі зброєю, такі мігранти швидко утворюють злочинні угруповання, загрожуючи безпеці місцевих жителів.

По-четверте, поява та популярність численних радикальних груп та партій зумовлена ростом незадоволення збільшенням кількості мігрантів в європейських країнах. Конфлікти на міжетнічній та міжрелігійній основі серед біженців можуть стати буденною реальністю [2].

Керівництво європейських держав виявилось неготовим до конструктивного та оперативного вирішення проблеми, пов'язаних із цим процесом.

Зокрема, можна відзначити відверті прорахунки європейської політики контролю на кордонах, такі як: переважаючий «гуманітарний» підхід – як до біженців та шукачів притулку; відносна прозорість внутрішніх кордонів європейських країн; низька ефективність та фактичний провал морських операцій ЄС (EU Navfor Med/SOPHIA, FRONTEX – Triton, Poseidon) спрямованих на захист південних кордонів Європи [4].

У зв'язку із цими новітніми викликами, які стають щораз гострішими та потребують нагального вирішення, європейське суспільство консолідується та намагається шукати шляхи виходу із ситуації, що склалася.

З метою покращення захисту кордонів та врегулювання ситуації у сфері нелегальної міграції на території Європейського Союзу необхідно виробити напрями єдиної зовнішньої політики безпеки ЄС, які повинні передбачати: посилення заходів проти міжнародних злочинних груп, що займаються контрабандою і незаконним перевезенням людей до Європи; посилення дипломатичного тиску на країни, які не

співпрацюють з країнами Євросоюзу з проблеми припинення потоку біженців і повернення своїх громадян на батьківщину (наприклад, Марокко, Туреччина, Албанія); посилення бюрократичних процедур щодо легалізації біженцями свого статусу на території Європи та внесення відповідних змін у національні законодавства країн Євросоюзу; розробка та впровадження в життя заходів, які сприятимуть добровільному поверненню біженців додому.[3]

Отже, міграційні тенденції на сучасному етапі є невтішними для ЄС. В найближчій перспективі проблема інтеграції мігрантів в суспільне життя ЄС стане однією із найскладніших для врегулювання. Практика останніх років вказує на те, що багато вихідців із Близького Сходу та Африки під впливом релігійного фундаменталізму створюють загрозу європейській безпеці всередині та підвищують можливість виникнення конфліктів.

Список використаних джерел

1. Біженці в Європі : стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions>. 2. Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС / В.В. Бондарчук // Придніпровська державна академія будівництва та архітектури / Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. – 2016. – Випуск 2 (02). – С.28-31. 3. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського союзу : виклики та уроки для України / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2014. – 48 с. 4. «Міграційні страхи» Європи : погляд з України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/01-Migration+fears/>.

Ю. О. Ніколенко

СЕПАРАТИЗМ ЯК ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНЕ ЯВИЩЕ В СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ

На рубежі ХХІ століття людство зіштовхнулося з двома різноспрямованими тенденціями: з одного боку, це процеси глобалізації під впливом науково-технічної революції, з іншого - прагнення до культурної і національної своєрідності, прагнення зберегти національну і регіональну ідентичність і, в деяких випадках, прагнення до сецесії. Зазвичай в науковій літературі застосовується наступне визначення сепаратизму: сепаратизм (фр. *separatisme* від лат. *separatus* - окремий) - політика і практика відокремлення або відділення частини території держави з метою створення нової самостійної держави, переходу до складу іншої держави або набуття більш широкої автономії. Сепаратизм сьогодні можна вважати достатньо розповсюдженим явищем, так, за даними С. Іванова, сьогодні в світі налічується близько 50 великих осередків сепаратизму, на території загальною площею в 12,7 млн км², з населенням 220 млн чоловік [2]. З цих 50 осередків близько 20 припадають саме на територію Європи, де найбільша їх кількість припадає на Іспанію, Італію та Францію [3, с.5]. Одним з найбільш яскравих свідчень популярності сепаратистських настроїв в світі є зростання числа суверенних держав. За останні двадцять п'ять років в світі розпалися такі країни як Радянський Союз, Югославія, Чехословаччина, Судан, проте немає жодного випадку об'єднання декількох країн в одне державне утворення. Явище сепаратизму тісно пов'язане з новими та старими проблемами збереження колективної етнокультурної ідентичності у сучасному глобалізованому світі. Загроза сепаратизму може підвищуватись в державах, які зіштовхнулися з однією з чотирьох політичних криз, що лежать в його основі – ідентичності, розподілу, легітимності, участі. Їх наслідком є руйнування механізмів інтеграції та порушення системи зв'язків між етнічними спільнотами, регіонами та територіями у єдиному політико-правовому, економічному, культурно-інформаційному полях держави [4, с.399].

Тому детальне вивчення та виважений аналіз етнополітологічних аспектів сепаратистських процесів сучасної Європи та окремих регіонів незалежної України має актуальне та прикладне значення для сучасної України.

Сучасна Західна Європа є щільно населеною та високоурбанізованою частиною світу. На її території розташовуються 43 держави, розвивають свою культуру близько 70 етносів. Склад населення переважної більшості держав має поліетнічний характер. В інших же при уявній моноетнічності населення теж не є однорідним. У зв'язку з цим утворилися осередки етнічної напруженості та сепаратизму в Великобританії (проблема Північної Ірландії та Шотландії), Іспанії (Каталонія та Країна Басків), Франції (Корсика), Бельгії (Фландрія та Валлонія) та ін. [8, с.171]. Існуюче європейське законодавство гарантує захист етнокультурних прав громадян ЄС за умови збереження існуючого status quo в системі територіальної єдності країн - членів співдружності [8, с.173]. В цілому, основними факторами сепаратизму в Західній Європі, на думку І. Пономарьової є етно-конфесійні та соціально-економічні. Також більша частина сепаратистських рухів в Західній Європі характеризується використанням цивілізованих методів боротьби (за виключенням сепаратистів Північної Ірландії, баскських та корсиканських сепаратистів, але на сьогодні і ці рухи офіційно відмовилися від силової боротьби), наявністю харизматичних лідерів, та прагненням не до створення незалежної держави, а до розширення автономії в економічній, політичній, культурній та інших сферах. До створення незалежної держави прагне тільки невелика частина сепаратистських рухів, причому такі рухи у випадку створення незалежної держави здебільшого розраховують на збереження новоствореної держави у складі ЄС [5, с.185].

Сепаратистські тенденції підсилює і те, що в ході історичного розвитку Європи місцева (або локальна, територіальна, регіональна) ідентичність етносів формувалась раніше за національну (якщо національну ідентичність розуміти як ототожнення себе перш за все з громадянами держави, а місцеву ідентичність – як ототожнення себе перш за все з мешканцями певної місцевості). Фактично, майже кожна сучасна європейська країна протягом тривалого періоду формувала спільну національну ідентичність шляхом «накладання» її на вже існуючі ідентичності нижчого рівня, які в основному є історично більш ранніми. На думку деяких експертів, національна ідентичність європейських націй є штучно сконструйованою з регіональних ідентичностей етносів, що історично населяли дану країну [1]. Процеси становлення централізованої держави виявились не в змозі нівелювати місцеві ідентичності, що продовжують існувати в межах держави [6, с.34]. На сьогодні в Європейському Союзі налічується близько 400 субнаціональних регіонів, деякі з яких володіють певними законодавчими та виконавчими повноваженнями [6, с.38]. В деяких з цих субнаціональних регіонах відбувається явище, назване С. Рокканом та Д. Урвиним «політизацією периферії», що проявляється в формуванні регіональних політичних систем та інститутів, в рамках яких відбувається артикуляція і агрегація регіональних інтересів, головну роль в даних процесах грають регіональні політичні суб'єкти (місцеві політичні партії, політичні рухи, політичні діячі і т. д.) [9]. Інтереси регіону часто полягають саме в розширенні своєї автономії в певній сфері (політичній, економічній, адміністративній, культурній тощо). В деяких випадках місцеві політичні сили надають своїм вимогам етнічного змісту, що можна назвати політизацією етнічності, яка є однією з основних рис сепаратизму.

Суттєвим чинником сепаратистських процесів в Європі є збільшення кількості та набуття політичної ваги так званих автономістських партій, що є наслідком політики децентралізації в ЄС (на початку 1990-х рр. в ЄС таких партій було 45, а на початку 2000-х рр. – вже 93, з них 30 були достатньо впливовими на рівні своїх регіонів або навіть на рівні своєї держави). Зазвичай дані партії виступають за розширення автономії тих регіонів, звідки вони походять, але програми деяких з цих партій включають і сепаратистські елементи. Одночасно з цим має місце поява

та/або збільшення впливу регіональних осередків загальнонаціональних партій, які набувають регіональної специфіки. Основною зоною діяльності автономістських партій є регіон їх походження, в якому вони, здійснюють політичну соціалізацію серед місцевого населення, сприяють формуванню в нього домінування територіальної ідентифікації, рекрутують місцеві та субнаціональні еліти [6, с.42-43]. Такі еліти місцевого походження в останні три десятиліття набувають значення як на регіональному та державному (субнаціональні еліти можуть входити до національної еліти своїх держав), так і на рівні вищих керівних органів ЄС [6, с.47]. Але, як зазначає І. Л. Прохоренко, не можна укласти взаємини національних і субнаціональних еліт в державах-членах ЄС в якусь узагальнюючу спрощену схему, яка дозволила б дати однозначну відповідь на питання, чи здатна змінити і яким чином змінюють субнаціональними еліти конфігурацію політичного простору Європейського союзу [6, с.52]. Дискусії навколо проекту Конституції ЄС і Лісабонського договору про реформу з усією очевидністю продемонстрували, що національні еліти не готові формалізувати залучення субнаціональних політичних суб'єктів в процес багаторівневого управління в ЄС. До того ж розширення ЄС на Схід, де склалися досить централізовані політичні системи, не додало кандидатів в ряди прихильників посилення регіонального рівня управління в ЄС [6, с.52].

У свою чергу, європейські політики не підтримують сепаратистів, справедливо усвідомлюючи, що партикуляристські тенденції ведуть до нарощування потенціалу політичної конфліктності не тільки в межах національних держав, але і в межах всього Євросоюзу, створюючи ризики для процесу європейської інтеграції [6, с. 53].

Серед інших чинників, що сприяють розвитку сепаратизму в Європі можна назвати відсутність зовнішнього агресора, в окремих випадках також присутній і релігійний фактор (наприклад, сепаратизм в Північній Ірландії). В окремих випадках причиною сепаратистських настроїв є міжнародна політика (наприклад, Шотландія не згодна з виходом Великобританії з Євросоюзу і вимагає проведення референдуму про вихід зі складу Сполученого Королівства). Можна сказати, що на перший план виходять не створення власної держави для нації, а матеріальні блага і покращення якості життя населення. Окремо варто сказати про історичні причини: так Каталонія, Шотландія та деякі інші регіони, що прагнуть до відокремлення в минулому були незалежними державами. Однією з особливостей сепаратизму в Західній Європі є те, що більша частина сепаратистських рухів в Західній Європі характеризується використанням цивілізованих методів боротьби (за виключенням сепаратистів Північної Ірландії, баскських та корсиканських сепаратистів) та прагненням не до створення незалежної держави, а до розширення автономії [7, с.185]. На сьогодні, внаслідок протидії з боку держави і зниження підтримки з боку населення (навіть серед населення тих регіонів, відокремлення яких відстоюють дані терористичні організації), використання сепаратистськими організаціями силових методів значно скоротилося (наприклад, такі терористичні організації як ЕТА та ІРА врешті-решт на сьогодні офіційно відмовились від насильницької та збройної боротьби).

Таким чином ми можемо зробити висновок, що паралельно з євроінтеграційною тенденцією, яка є ключовим фактором існування ЄС, існує інша контртенденція, яка постійно посилюється – сепаратизм. Причини сепаратизму на території країн – членів ЄС можуть бути різними: економічні, політичні, етноконфесійні та інші чинники. Крім того сепаратизм спирається на один з найфундаментальніших принципів ООН – право нації на самовизначення. Всі ці чинники формують досить сприятливу ситуацію для розповсюдження сепаратистських тенденцій на території ЄС та у всьому світі.

Список використаних джерел

1.Беліцер Н. *Регіональна ідентичність і регіональний сепаратизм у сучасній Європі [Електронний ресурс]*/ Н. Беліцер // Інститут громадянського суспільства. – 2013. - Режим доступу: <http://old.csi.org.ua/?p=2735>. 2.Иванов С. *Сепаратизм – угроза государственности или борьба за*

независимость? [Електронний ресурс] / С. Иванов // Зарубежное военное обозрение. - 2015. - №8. - 3-12с. - Режим доступу: https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2015/ZVO_8_2015_Ivanov.pdf. 3. Носов Н.Г. Сепаратизм в политической жизни современной Европы [Електронний ресурс] / Н. Г. Носов и др. //— М. : Институт Европы РАН, 2015. №318. - Режим доступу: <http://www.instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/318.pdf>. 4. Пащенко Л. В. Этносепаратистский терроризм в Западной Европе [Електронний ресурс] /Л. В. Пащенко // Научный журнал КубГАУ - 2016. №118. - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnoseparatistskiy-terrorizm-v-zapadnoy-evrope>. 5. Пономарьова І. Специфіка сепаратистських рухів у країнах Європейського Союзу [Електронний ресурс] / І. Пономарьова, К. Мурза // Політичний менеджмент. - 2012. - № 1-2. - 235-243с. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2012_1-2_31. 6. Прохоренко И.Л. Европейская интеграция и проблема сепаратизма в государствах-членах Европейского союза [Електронний ресурс] / И.Л. Прохоренко//— М.: ИМЭМО РАН, 2018. - 93с. - Режим доступу: https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2018/2018_09.pdf. 7. Фонсека Н. Природа сепаратизма в современном мире [Електронний ресурс] / Н. Фонсека // Вестник Воронежского Государственного Университета. Серия: История. Политология. Социология. 2012. -№ 1. -84-187с. - Режим доступу: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/history/2012/01/2012-01-37.pdf>. 8. Фонсека Н. Проблемы сепаратизма в современной Европе [Електронний ресурс] / Н. Фонсека // Вестник ВГУ. - 2013. - №1. - 170-174с. - Режим доступу: www.vestnik.vsu.ru/pdf/history/2013/01/2013-01-33.pdf. 9. Rokkan S. The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism / Rokkan S. , Urwin D.// -London, 1982.

А. П. Ніколаєва

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ: ЧИННИК НАТО

Постійно мінливий вектор міжнародних відносин у політичній сфері вимагає одночасного створення потужних інформаційно-аналітичних та інформаційно-пропагандистських структур, призначених для реалізації інформаційних моделей урегулювання конфліктів. Відкриття нових інформаційних технологій значною мірою вплинуло на процес інформаційного протиборства суб'єктів політики, які від традиційних форм протиборства перейшли до стратегічних комунікацій, заснованих на використанні технологічних винаходів у сфері зв'язку та інформатизації.

Актуальність наукової роботи полягає в тому, що Україна, яка є мішенню Російської Федерації в «гібридній» війні, гостро потребує дієвих й апробованих засобів інформаційної протидії. Полеми битви наразі є не тільки фізичний простір країни, а предметом – її суверенітет і територіальна цілісність, а й «серця та розум» українських громадян і, відповідно, лояльність та підтримка світової спільноти.

Впроваджувати та інституалізувати практику стратегічних комунікацій в Україні важливо у короткостроковій (у відповідь на російську «гібридну» війну) та довгостроковій перспективах, адже відмова від позаблокового статусу включила до порядку денного питання про приєднання до НАТО.

Враховуючи специфічний стан неоголошеної війни в Україні, для правильного застосування нашою державою стратегічних комунікацій ми вважаємо за доцільне звернутися передусім до досвіду НАТО.

Діяльність НАТО зі стратегічних комунікацій є усталеною практикою, що має місце з 2007 р. «Політика стратегічних комунікацій НАТО» (NATO Strategic Communications Policy) – один із засадничих документів Альянсу в цій сфері – подає таке трактування поняття: стратегічні комунікації НАТО – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей і діяльності Північноатлантичного альянсу – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, інформаційних та психологічних операцій – у разі необхідності для підтримки політики Альянсу та з метою просування цілей НАТО [4, с. 278].

На нашу думку, стратегічні комунікації – це поєднання різних видів діяльності: політичного процесу, зв'язків з громадськістю, інформаційних операцій тощо, кожна з яких спрямована на підтримку національних цілей».

Сутність стратегічних комунікацій полягає в тому, що сформульовані для різних цільових аудиторій месиджі не конфліктують один з одним. Ефективними вважаються такі стратегічні комунікації, що не вичерпуються спрямуванням на одну конкретну цільову аудиторію, а беруть до уваги ймовірні наслідки сприйняття конкретного месиджу всіма іншими можливими цільовими аудиторіями.

Змістовим ядром стратегічних комунікацій є формування [стратегічного] нарративу – переконливої сюжетної лінії, яка може пояснити події аргументовано, і з якої можна дійти висновків щодо причин перебування держави в конфлікті, значення цього становища та щодо перспектив держави в разі успішного виходу з нього. Стратегічний нарратив формується на підставі існуючих у суспільстві уявлень і цінностей [5, с. 21].

Вважаємо, що одним з головних прорахунків у зовнішньополітичному курсі України є недооцінка ролі стратегічних комунікацій сучасною українською політичною елітою в умовах посилення глобальної економічної та геополітичної конкуренції у світі. Інформаційний складник «гібридної війни» виконує не самотійну, а допоміжну роль, більшою мірою супроводжуючи військову фазу операції. Однак в нашому випадку маємо справу не просто з ворожою пропагандою, а з тим, що фахівці-інформаційники слушно характеризують як «війну смислів / сенсів». Для ретрансляції цих смислів задіяно всю множину каналів донесення інформації. Основним структурним елементом у цій війні стають симулякри – образи того, чого в реальності не існує [3, с. 12]. Прикладами таких симулякрів є: «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розіп'яті хлопчики», використання Україною заборонених озброєнь. Стратегічна мета експлуатації цих симулякрів – замінити об'єктивні уявлення цільових груп про характер конфлікту тими «інформаційними фантомами», які потрібні агресору.

Ще один важливий інформаційний фронт – зовнішній. Масштаби діяльності «фондів», «культурних товариств», «аналітичних центрів» і просто «експертів» проросійської спрямованості в Європі, а також діяльність каналу RT справді значні. Нині занепокоєння масштабами російського інформаційного проникнення виявляють і країни Європи. У 2014 р. в Ризі (Латвія) було створено Центр стратегічних комунікацій НАТО (NATO Strategic Communications Centre of Excellence), серед завдань якого – забезпечити адекватну відповідь на спроби інших країн вплинути на інформаційний простір членів НАТО.

Важливим трансграничним простором ведення інформаційного протиборства стала мережа Інтернет. Різноманітні реальні й удавані «хактивісти», «кіберпартизани», «кіберополчення», а також спеціальні підрозділи різних безпекових відомств для ведення протистоянь у кіберпросторі – всі вони стають важливим елементом кібератак, а також ведення спеціальних психологічних операцій у соціальних мережах та в мережі Інтернет загалом.

Маємо констатувати, що у відносно новій сфері стратегічних комунікацій, що швидко розширюється, Україна поміщена у фокус координованих зусиль США, НАТО і Євросоюзу. Нинішнє пріоритетне завдання України – дати ефективну і змістовну відповідь не лише на військову, а також на інформаційну агресію проти нашої держави. Протистояти Росії в «гібридній війні» буде важко. Противник готувався до цього протистояння роками і чітко знає, чого хоче. Однак держава мусить навчитися протидіяти викликам «гібридної війни». Якщо це протистояння не буде вигране, ми завжди матимемо справу із самовідновлюваною гідрою, яка з'являється на місці вже начебто переможеного противника.

Список використаних джерел

1. Горбенко А. Н. Информационное противоборство в современном мире / А. Н. Горбенко. – Ре-

жим доступна: <http://bdpu.org/library.html>. 2. Міжнародні сили сприяння безпеці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародні_сили_сприяння_безпеці. 3. Почепцов Г. Г. Стратегические коммуникации в условиях информационного противоборства / Г. Г. Почепцов. – М. : Дрофа, 2015. – 337 с. 4. Попова Т. Н., Липкан В. С. Словарь терминов стратегических коммуникаций / Т. Н. Попова, В. С. Липкан. – К. : Знання, 2016. – 584 с. 5. Политическая коммуникация : Учебн. пособие для студ. вузов / [Ю. Ю. Петрунин и др.]; под. ред. А. И. Соловьева. – М. : Аспект Пресс, 2014, – 462 с. 6. Paul C. Getting Better at Strategic Communication / Christopher Paul; RAND Corporation. – Santa Monica, 2016. – 18 p.

Ю. О. Реброва

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР

Історія свідчить, що релігія завжди впливала не тільки на життя окремих осіб, і суспільства в цілому, а й на світову політику і міжнародні відносини. Релігія – це історичний тип світоглядної культури, який є віддзеркаленням людиною дійсності на основі абсолютизації ролі та значення надприродних сил щодо явищ світового порядку [3].

Під релігійним фактором в міжнародних відносинах слід розуміти вплив сукупності релігійних цінностей, які знаходяться в тісній та постійній взаємодії з конкретною історичною, політичною, економічною, соціокультурною практикою народів [1].

Багато фахівців говорять про так зване «повернення релігії», пов'язане з ісламським вибухом, євангельським бумом, католическим пробудженням та сплеском нових релігійних рухів.

Проте, тривалий час релігію не виділяли як одну з причин світових політичних процесів, розглядаючи її як щось виключно духовне та особисте. Саме таке «виключення» релігії з геополітичних процесів призвело до зростання мусульманського, євангельського та інших фундаменталізмів [4], релігійного тероризму, «Арабської весни», тощо.

Розпад біполярної системи, припинення «холодної війни», криваві події та подальший розпад Югославії, теракт 11 вересня 2001 року в США та інші події змусили багатьох дослідників звернути свою увагу не тільки на політичне та економічне підґрунтя сучасних конфліктів, а й на їх релігійний аспект. На сучасному етапі можна констатувати зростання ролі релігійного чинника у міжнародних відносинах [2]. Це пов'язано з підвищенням значення цього чинника у формуванні національної та зовнішньої політики.

Релігійний фактор у міжнародних відносинах проявляє себе досить неоднорідно у різних регіонах світу, хоча присутній повсюди. Виходячи з цього, сучасній міжнародно – політичній науці властивий поділ світу на 20 регіональних макрорайонів, в яких фактор міжконфесійних відносин має свою специфіку.

У деяких частинах світу, наприклад у Австралійсько - Океанійському макрорегіоні, релігійна ситуація є порівняно нескладною, завдяки своєрідній структурі міжконфесійних відносин із домінуванням християнських вірувань. [2]

Досліджуючи релігійну ситуації у світі можемо зробити висновок, що, порівняно із вже згаданим макрорегіоном, існують і інші підґрунтя визрівання кризових явищ етнорелігійного змісту, адже істотне значення релігії особливо характерне для регіону Близького Сходу, де вона залишається активною силою, що впливає на ідейно-політичне життя суспільства, на атмосферу політичної боротьби, а у ряді випадків і на стан міждержавних відносин.

Релігія в країнах регіону це реально існуючий та довгостроковий чинник, що накладає відбиток на всі суспільно-політичні процеси. На ґрунті загострення відносин між релігійними групами сьогодні в світі відбувається значна частина конфліктів та воєн, які створюють загрозу безпеці і стабільності не тільки в регіонах, але і

світової системи в цілому. Яскравим прикладом подібних конфліктів є палестинсько – ізраїльське протистояння, учасниками якого представники двох релігій – ісламу та іудаїзму.

Країні, екстремістські течії політичного ісламу характеризуються агресивним неприйняттям європейсько-християнських духовних цінностей, готовністю до насильницьких методів, включаючи релігійний тероризм. В окремих державах фундаменталістам вдалося наблизитись до практичного втілення свого ідеалу. [4] У Єгипті, Ємені, Йорданії вони ввійшли в урядову коаліцію, а в Туреччині – очолили на короткий час уряд. Є кілька держав, де фундаменталістський проект був реалізований. Для прикладу можна скористатися Іраном, де після перемоги ісламської революції була реалізована нова суспільна система, що базувалась на «ісламському фундаменті» і є своєрідним синтезом революційної та релігійної ідеологій.

Таким чином, деякі тенденції сучасного релігійного розвитку дозволяють спрогнозувати у майбутньому можливу множинність релігійних систем, зв'язки між якими сприятимуть формуванню якісно нових процесів у відносинах між різними міжнародними акторами. Однією з таких тенденцій можуть слугувати зміни у географії різних релігій світу, в першу чергу, світових – християнства, ісламу та буддизму. Прояви цієї тенденції вже спостерігаються через посилення ісламського впливу на країни Західної Європи, спричинене міграційними процесами з країн Близького Сходу та Північної Африки, переплетіння різних релігій та розповсюдження на нетрадиційні для них території, яке проявляється через поширення християнства у таких країнах Сходу як Японія, Китай та Сінгапур та зацікавленості буддизмом у країнах Заходу. Не менш актуальними є й проблема порозуміння між різними конфесіями однієї релігії та перспектива глобального міжрелігійного діалогу як шляху толерантизації відносин на міжнародній арені. Вочевидь, все це вимагатиме більш ґрунтовних досліджень в різних галузях науки.

Список використаних джерел

1. Nukhet A. Sandal and Patrick James *Religion and International Relations theory: Towards a mutual understanding* / *European Journal of International Relations*, 2011 p. 2. Релігія як фактор впливу на сучасні міжнародні відносини / «Молодий вчений» № 11 (38), 2016 р. // Режим доступу: <https://clck.ru/EWAvw> 3. Пода Т. А. Вплив релігійного фактора на міжнародні відносини XXI ст.: Стаття // Режим доступу: <https://clck.ru/EWfz4> 4. Milana Gorenstein *Parallel Worlds* // Режим доступу: <http://www.proza.ru/2010/07/24/883>.

П. П. Подорожко, П. Г. Петров

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВСТІ ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

У сучасних міжнародних відносинах вагому роль відіграють міграційні процеси (економічні, інтелектуальні тощо). Основною причиною міграції виступає низький рівень соціально-економічного розвитку в державі. Саме тому в межах сучасного напрямку зовнішньої та внутрішньої політики України дана тема стає актуальною.

Надмірний, інтенсивний виїзд громадян України за кордон може стати національною проблемою та значно вплинути на більшість інтеграційних процесів нашої держави.

Міграційні процеси за своєю природою впливають на економіку, народонаселення та інші соціальні і політичні системи. В умовах ринкової економіки і формування ринку праці вони стануть засобом активної підтримки територіально-галузевої збалансованості трудових ресурсів у національному господарстві [3].

Особливістю розвитку міграційних процесів сучасного світу виступає те що вони знаходяться під впливом глобалізаційних тенденцій, це проявляється у вільному переливанні соціальних капіталів, матеріальних і трудових ресурсів.

Міграційні процеси здійснюють перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя, і як наслідок збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети розвинутих країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, зокрема і з України. Таким чином виникає проблема забезпеченості ринку праці України висококваліфікованими працівниками, що здатні розвивати бізнес і сприяти соціально-економічному зростанню України [3].

Для ринку праці України на сучасному етапі розвитку характерними особливостями залишаються: низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки; високий рівень безробіття, особливо прихованого; низька ефективність державної політики щодо підтримки самозайнятості та малого підприємництва [1, с.166-167].

Таким чином відбувається зростання іноземних інвестицій, які займають значну лепту економічного прибутку України. Згідно з відповідними дослідженнями українська економіка втратила приблизно 7% свого потенціалу без стимулюючого впливу грошових переказів мігрантів, в свою чергу 10-відсоткове збільшення грошових переказів на душу населення привводить до зменшення частки населення, яке проживає у бідності, на 3,5% [1, с.167].

Зважаючи на можливість отримання значного прибутку за кордоном, міграція в Україні не завжди є легальною. За даними Департаменту інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України, щороку на території України затримують близько 15-20 тис. нелегалів. Понад 84% затриманих нелегальних мігрантів є вихідцями з Росії, Азербайджану, Молдови, Вірменії, Грузії, Китаю та Індії. За межі держави впродовж 2010-2014 років видворено більш як 100 тис. нелегалів. Водночас еміграція завдає шкоди, оскільки національна економіка втрачає наймобільнішу і, як правило, найкращу частину трудових ресурсів. Це веде до старіння структури трудових ресурсів. Серйозною є проблема реадаптації робітників, які повертаються після роботи за кордоном і відвикли від місцевих умов праці та життя [2, с.619; 4, с.84].

Особливо негативні наслідки для України має вплив висококваліфікованих спеціалістів та вчених («відплив мізків»). Відсутність найбільш талановитішої частини суспільства, які представляють декілька поколінь розвитку нашої науки, стала причиною нових гострих труднощів, з якими останнім часом зіштовхується Україна. Прикладом цього є зниження рівня якості надання освітніх послуг, зменшення інтенсивності науково-технічного прогресу, тощо.

Внаслідок неефективної політики в сфері подолання міграційної проблематики, економіка держави втрачає велику частку ВВП. Тому пріоритетним для економічного розвитку повинно бути стимулювання науково-дослідної і винахідницької діяльності науковців, запобігання «відпливу мізків» за кордон.

Отже, проблема міграції є актуальною для сучасної України. Першопричиною виступає низький рівень соціально-економічного розвитку держави, відсутність державної політики щодо подолання міграційних проблем. Тому, в першу чергу дії державних інститутів повинні бути спрямовані на їх подолання. Це забезпечить позитивний економічний розвиток та сприятиме інтеграційним процесам до європейського та євроатлантичного простору України.

Список використаних джерел

Ватаманюк В. В. Особливості зовнішньої трудової міграції населення України в умовах кризи та виходу з неї / В. В. Ватаманюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.14. – С. 165-171. 2.Гуменюк Ю.П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія / Ю.П. Гуменюк – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 619 с. 3.Нітова М.А. Особливості

М. С. Олексієнко

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ЕЛЕКТОРАТ В УКРАЇНІ

У сучасному світі будь-яка сфера діяльності людини не могла б повноцінно функціонувати без інформаційних технологій. В економіці вони застосовуються для продажу та купівлі певного товару, а також комунікації між брендами та їх споживачами. У сфері політики Інтернет відповідає за контакт політичного суб'єкта та його електоральною системою виборців, за його політичний імідж, який зазвичай висвітлюють у різних ракурсах, а не тільки вигідному політику. В культурному плані розвиток інтернету можна охарактеризувати як перехід друкованих видань у формат інтернет-публікацій, сайтів, статей, а перехід телевізійних ЗМІ та передач до такої інтернет-платформи, як YouTube. Але найбільше Інтернет слугує як ресурс, у повсякденному житті суспільства, для спілкування, для можливості вільно висловити свою думку про ту, чи іншу подію або людину, для пошуку інформації.

Соціальні мережі можна назвати своєрідним «віртуальним дзеркалом життя», в якому знаходять відображення як зловбоденні проблеми, що хвилюють суспільство, так і думки та оцінки самого суспільства в контексті актуальної проблематики [1].

Соціальні мережі виконують одну з найважливіших для соціуму функцій – комунікативну. Прагнення до спілкування консолідує широку аудиторію на певному ресурсі. У зв'язку з великим обсягом залучених користувачів, можна вважати це середовище досить потужним інструментом для того, щоб відстоювати свої інтереси [2].

Соціальні мережі є впливовою платформою для представників політичної сфери. Великий відсоток людей довіряють та покладаються на інформацію, яку вони отримують в соціальних мережах. Особливо така соціальна група, як молодь, яка може слідувати за представниками інтернет-ресурсів (блогерами або відеоблогерами). За допомогою соціальних медіа можна вести агітаційну діяльність, на яку відповість велика кількість охочих впливати на політичні процеси в суспільстві, мати необмежений доступ до матеріалів політичної сфери та інших сфер. Як приклад, будь-який політик має свою сторінку, хоча б в одній соціальній мережі, на якій ділиться особистою інформацією, можливо, агітаційною або політичною, де, в ідеалі, міг би розміщувати підсумки своєї діяльності. В теорії це чудова можливість людині з народу задати хвилюючі питання політичному діячу, але, як виявляється в реальному житті, сторінки створюються для політичного піару суб'єкта, висвітлення його образу з вигідного боку для конкретно визначеної групи електорату. Зазвичай, людині буде дуже важко просто так зв'язатися з тим чи іншим представником політичної влади, максимум, на що можна розраховувати – це на те, що з вами зв'яжеться представник політичного діяча, або помічник та абстрактно відповість на ваші питання. Соціальні мережі - це соціальний ліфт для справді талановитих людей з характером лідерів. Це можливість розвинути свою політичну кар'єру без допомоги впливових знайомих, або великих грошей. Основою для поштовху є контент, який ви будете висвітлювати на сторінках вашого блогу або каналу.

Соціальні мережі широко використовуються у різних аспектах політики. Наприклад, на офіційному веб-сайті Верховної Ради України є можливість зареєструвати свою петицію або підписати петицію інших людей. Якщо петиція набере достатню кількість голосів, парламент розгляне її на одному із засідань. Або «Підприємницький майдан», дії якого координували та транслювали частково у соціальній мережі Twitter, частково за допомогою онлайн-трансляцій.

Але найбільш дієво виявляються соціальні мережі під час передвиборчої кампанії, чи під час самих виборів. Банальні бігборди, вивіски, плакати або листівки - вже давно пережитки минулого. Сучасний піар-консультант або іміджмейкер наголосить на тому, що основний акцент у просуванні кандидата в політичній гонці, треба робити на рекламу та створенні позитивного іміджу у таких інтернет-ресурсах як YouTube (понад 1,8 млрд активних користувачів у місяць), Facebook (понад 2 млрд активних користувачів у місяць), Twitter (понад 500 млн зареєстрованих користувачів).

Якщо розглядати платформу YouTube як місце розташування відеореклами, її сміливо можна назвати найдієвішою. Можливо, кандидат не буде мати позитивної динаміки у просуванні на політичній арені, але в будь-якому разі, його ім'я та політична ідеологія буде у всіх на слуху. На сьогоднішній день ми бачимо як лідер партії «Батьківщина» Юлія Тимошенко активно використовує YouTube для просування в маси її «Нового курсу».

Також дієвим інтернет-ресурсом є Twitter, в якому політичний діяч має знайти зв'язок зі своєю аудиторією, він має вести себе природно, публікувати такі записи, які допоможуть зблизитись зі своїми потенціальними виборцями. Треба знайти баланс між викладенням політичного матеріалу, гумору та простими фразами для народу. Яскравим прикладом такої стратегії став Дональд Трамп зі своєю виборчою кампанією. Його підписники не могли ігнорувати жодного його повідомлення, вони або ненавиділи, або фанатили від його різких висловлювань. Його акаунт в Twitter замінив телевізійні новини на час виборів, тому штаб Трампа це активно використовував.

Facebook створений більш для ділового спілкування та взаємовідносин в цілому. Можна зробити припущення, що більшість політичних діячів мають сторінку саме в цій соціальній мережі, ніж в інших. Саме на цій платформі велика кількість людей може висловити свою думку щодо виборів, кандидатів на виборах, обговорити всі проблеми, що їх турбують. Як зазначав Цукерберг про вибори в президенти 2016 року, що саме завдяки Facebook більше ніж 2 млн людей зареєструвалося на голосування. Ця платформа може вплинути не тільки на хід самих виборів, а й на їх результат.

На даний момент очолює рейтинг соціальних мереж президент України Петро Порошенко, він має майже 2 млн читачів. Як не дивно, на другому місці йде Михайло Саакашвілі, який має більше ніж 1 млн читачів. До речі, новина про позбавлення його громадянства України з'явилася спочатку в мережі Facebook, а вже потім ЗМІ почали розвивати цю інформацію. В Україні соціальні мережі іноді випереджають ЗМІ, створюючи політичні новини ще до того, як вони вийдуть на телебаченні. На третьому місці зараз Арсен Аваков, з кількістю підписників більше ніж мільйон.

Як ми могли побачити, українські політики мають достатньо велику кількість читачів, які користуються соціальними мережами, щоб контактувати зі своєю аудиторією. Політизованість соціальних мереж в Україні політтехнологи описують як звичайне явище для тих країн, в яких дуже хитка демократія. Через низку подій, які відбувалися в державі, в людей присутній акт недовіри, тож суспільство намагається отримувати інформацію через соціальні мережі від прямого джерела події. На жаль, в Україні Інтернет як політичний інструмент впливу на електорат ще не дуже розвинутий, але вже створене підґрунтя для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1.Павленко В.В. Роль современных социальных сетей в социальных и политических технологиях. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hsjournal.org/wp-content/uploads/2012/11/pavlenko.pdf>. 2.Ефимова И.Н., Маковейчук А.В. Социальные сети как новый механизм формирования имиджа субъектов политической деятельности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.izvestia.asu.ru/2012/4-1/pols/TheNewsOfASU-2012-4-1-pols-05.pdf>. 3.Данько Ю. Соціальні мережі як засіб політичної комунікації / Ю. Данько // *Evropský politický a právní diskurz.* - 2015. - Vol. 2, Iss. 2. - С. 204-209. 4.Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / [О.С.Онищенко, В.М.Горовий, В.І.Попик та ін.]; НАН Ук-

раїни, Нац.б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К, 2014. – 295 с. 5. Як цифрові технології допомогли Трампу стати президентом США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.watcher.com.ua/2016/11/18/yak-tyfrovyye-technolohiyi-dopomohly-trampu-staty-prezyden-tom-ssha/>.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Ключник Р.М.

S. D. Nudel

WIKILEAKS SCANDAL: TRANSPARENCY VS PRIVACY

The shift to the Internet and information era requires specific changes in the organization of the political process. However, the speed of political adaptation to the new information and technological circumstances was not as fast as it should have been. Apart from that, one of the most significant changes that every state was meant to face is the move to the transparency. The generation of the Cold War politicians is still in power and, therefore, the old political habits collide with the new ones. This collision resulted in an enormous explosion of political scandals linked to the transparency of political decisions and the access to information. Probably the most famous political scandal in the world was the Julian Assange's massive leakage of the classified data to the Wikileaks website. This act of violation of the old political rules should be analyzed and seen as the reaction to the slow and steady adaptation of political elites and the political decision-making process as such. However, the Wikileaks scandal can also be viewed as a form of the enforcement of transparency in the framework of Orwellian society.

It is widely known that the Internet became the dominant pillar of the world communication. The borders are invisible and the distance is no longer measured in miles. The secrets cannot be hidden forever as the public desire for transparency is higher than the governmental wish to keep them. Wikileaks, led by Julian Assange, as a non-profit online organization became a crucial actor in the international relations, personal political relations, and the political and diplomatic arena. By leaking the classified information from the anonymous sources, it shed a light on the darkest spots of such controversial issues as the conduct of war and the personal conversations of political elites. As a result, suddenly the world was aware of the details of the Iraq war and the profiles of the Guantanamo prison.

The fact that the US government widely criticized the actions of Wikileaks organization points to the existence of censorship. Even though censorship is the prerogative of the authoritarian regimes, it is evident that this phenomenon is no stranger to the democracy. Anyway, Wikileaks emerged as a powerful media outlet where ordinary people can obtain leaked classified data [1]. The philosophy of Wikileaks is purely democratic. The morality can be simplified in one statement: people have a right to know what their government does.

However, the democratic aspiration for transparency intersects with the issue of privacy. Not to mention, the right to privacy is one of the crucial gifts of the democratic regime. Above all, classified information is, undoubtedly, classified for a reason. One of the reasons is, for example, to maintain the diplomatic balance. The problem of Wikileaks is whether the ends justify the means. The law was broken many times and the US government has the right to prosecute the members of the organizations. Nevertheless, one cannot analyze the incident only through the legal framework. It would be wiser to pay attention to the more profound and invisible sides, such as the morality, motivation, philosophy, and the attitude to the transparency.

It can be noted that Wikileaks organization seeks the transparency of the government and violates the national security both. On the other side, US also seeks the transparency and whistleblowing but still considers Julian Assange as a terrorist [2]. It is clear that the Wikileaks scandal is the digital revolution taken to the extreme level. However, it is the

logical reaction to the slow adaptation of the politics to the new world order.

Undoubtedly, the actions of the non-profit online organization Wikileaks were unethical as they used cyber-hacking as the main instrument. However, the motivation was democracy-friendly for sure. As it was stated before, people should know what their government does. The digital era created a new balance of powers. This time politics should deal with the transparency and the privacy. On the one hand, Wikileaks crafted a precedent for the future data scandals linked to the transparent political process. On the other hand, this incident threatened the right to privacy and the classification of information.

References

1. *Dijkman E. Do You Want to Know a Secret? / E. Dijkman // Amsterdam Law Forum. – 2012. – Vol. 4, No. 2, pp. 49-64. – Access mode: http://www.icsd.aegean.gr/website_files/proptyxiako/956449520.pdf.*
2. *Karatzogianni A. Digital Prometheus: WikiLeaks, the State–Network Dichotomy, and the Antinomies of Academic Reason / A. Karatzogianni, A. Robinson // International Journal of Communication. – 2014. – Access mode: <https://lra.le.ac.uk/bitstream/2381/32086/1/2879-12852-1-PB.pdf>.*

Scientific supervision by Associate Professor R.M. Kliuchnyk

К. О. Москвичева

ООН В СИСТЕМЕ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Організації системи Організації Об'єднаних Націй охоплюють широке коло організаційних утворень (центрів, установ, організацій, комісій, програм тощо) з різними інституційними та функціональними структурами. Основні органи та допоміжні органи Секретаріату Організації Об'єднаних Націй включені до складу регулярного бюджету Організації Об'єднаних Націй, затвердженого Генеральною Асамблеєю. Проте, інші установи системи ООН мають свій власний регулярний бюджет або фінансуються виключно з добровільних внесків. Останні два категорії, крім того, мають певний ступінь автономії.

Організації в рамках системи Організації Об'єднаних Націй також значно відрізняються як за розміром, так і від діяльності. Більшість організацій були створені, коли сама Організація Об'єднаних Націй почала існувати, інші значно старші. Наприклад, Міжнародний союз електрозв'язку, як пряме продовження Міжнародної телеграфної спілки, датується 1865 р. А Всесвітній поштовий союз було вперше створено в 1874 р. Члени Організації Об'єднаних Націй, що щорічно доповідають Генеральній Асамблеї та через Рада Безпеки або Економічний і Соціальний Рада, включають в себе: UN - Секретаріат Організації Об'єднаних Націй; UNICEF - Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй; UNCTAD - Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку; UNDP - Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй; UNEP - Програма ООН з навколишнього середовища; UNFPA - Фонд народонаселення ООН; UNRWA - Агентство Організації Об'єднаних Націй для допомоги та організації роботи в Палестині; UNU - Університет Організації Об'єднаних Націй; WFP - Світова продовольча програма; UNHCR - Верховний комісар Організації Об'єднаних Націй у справах біженців; UNCHS (Хабитат) - Центр Організації Об'єднаних Націй по населених пунктах; OCHA - Управління з координації гуманітарних питань; ITC - Міжнародний торговий центр; UNOPS - Управління Організації Об'єднаних Націй по обслуговуванню проектів; UN Woman - Організація Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав жінок.

Спеціалізовані установи, термін, який вперше використовувався в Статуті Організації Об'єднаних Націй, передбачають міжнародні заходи щодо сприяння економічному та соціальному прогресу, представляють доповідь Економічній та Соціальній Радах. Ці спеціалізовані установи працюють в економічній, соціальній, науковій та

технічній області, мають власні законодавчі та виконавчі органи, власні секретаріати та власні бюджети. До них відносяться: МОП - Міжнародна організація праці; FAO - Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй; ЮНЕСКО - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури; ІКАО - Міжнародна організація цивільної авіації; ВООЗ - Всесвітня організація охорони здоров'я; ВБ - Група Світового банку; МВФ - Міжнародний валютний фонд; ВПС - Всесвітній поштовий союз; МСЕ - Міжнародний союз електрозв'язку; ВМО - Всесвітня метеорологічна організація; ІМО - Міжнародна морська організація; ВОІВ - Всесвітня організація інтелектуальної власності; IFAD - Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку; ЮНІДО - Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку; UNWTO - Всесвітня туристична організація.

Ці організації мають угоди про співпрацю з Організацією Об'єднаних Націй, що має багато спільних положень з спеціалізованими агенціями, але вони не посилаються на статті 57 та 63 Статуту Організації Об'єднаних Націй, що стосуються спеціалізованих установ. Тим не менш, ці організації є невід'ємною частиною світової системи міжнародних організацій.

МАГАТЕ, створене під егідою Організації Об'єднаних Націй, є провідним світовим міжнародним урядовим форумом науково-технічної співпраці в області мирного використання ядерної технології. Організація Об'єднаних Націй та ГАТТ (Генеральна угода з тарифів та торгівлі) співпрацювали з 1947 року. 1 січня 1995 року ГАТТ була замінена Світовою організацією торгівлі, яка не входить до складу системи ООН. Під керівництвом Економічної та Соціальної Ради є регіональні комісії, метою яких є сприяння економічному і соціальному розвитку відповідних регіонів та зміцнення економічних зв'язків країн кожного регіону як між собою, так і з іншими країнами світу. Це Економічна комісія для Африки (Аддіс-Абеба), Економічна та соціальна комісія для Азії та Тихого океану (Бангкок), Європейська економічна комісія (Женева), Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського басейну (Сантьяго) та Економічна та соціальна комісія для країн Західна Азія (Бейрут). Регіональні комісії вивчають проблеми своїх регіонів та рекомендують програми дій урядам-членам та спеціалізованим установам. В останні роки робота комісій була розширена, і тепер вони все більше залучаються до здійснення проектів розвитку.

Неформально частиною системи ООН є банки регіонального розвитку, які тісно співпрацюють з організаціями ООН та виступають виконавчими агентствами для проектів розвитку, що фінансуються ПРООН. До них відносяться Африканський банк розвитку (АФДБ) в Абіджані, Азіатський банк розвитку (АСБД) в Манілі, Карибський банк розвитку в Барбадосі та Міжамериканський банк розвитку у Вашингтоні тощо.

Список використаних джерел

1. <http://ehd.mgimo.ru/IORManagerMgimo/file?id=6ADDD4CA-B3F7-6B5E-3AE0-7F2B750945F0>.
2. https://www.ungm.org/Shared/KnowledgeCenter/Pages/VBS_UNSystem.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Ключник Р.М.

Ю. І. Трайно

БРИТАНСЬКА СПІВДРУЖНІСТЬ НАЦІЙ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

Британська співдружність націй або Співдружність націй – це добровільне об'єднання незалежних держав, в яке входить Великобританія і майже всі її минулі домініони, колонії, і протекторати. Також членами співдружності є Мозамбік, Руанда, Намібія і Камерун. В загальній складності статус повноправних членів мають 54 країни світу. В такому вигляді, як сьогодні, Співдружність націй з'явилась в 1949

році, коли з її назви зникло слово «Британія» а з статуту – положення про підданство британській Короні.

Співдружність – це одна з найбільших після ООН організацій. Вона об'єднує різноманітні держави з усіх континентів. Унікальність її полягає в тому, що під її егідою співпрацюють найрізноманітніші країни, найбідніші і найбагатші, з великою територією і країни-карлики. Тому саме у зв'язку з цим така організація є актуальною для політико-правових досліджень.

В сучасних міжнародних відносинах ті держави, що розвиваються, відіграють значну роль, саме від них зараз залежить світова стабільність і безпека. Сучасна Співдружність націй уже є значною силою у справах стимулювання політичної еліти незалежних розвинутих держав до демократичної форми правління. Якщо дотримуватись такого руху і надалі, то результатом може стати сильна протидія розповсюдженню тероризму. За роки свого існування та роботи спільнота пройшла чималий шлях еволюції, перш ніж виникла організація, яку ми сьогодні називаємо Співдружністю. Також певну еволюцію проходило й британське політичне суспільство.

Особливих змін об'єднання зазнало після Другої світової війни. У зв'язку зі зростанням національно-визвольного руху настав розпад Британської імперії, що потягло за собою фінансові складності також. Імперія почала згодом втрачати свої колонії. Після чого почали проводитись конференції прем'єр-міністрів минулих британських колоній які згодом отримали статус «Імперських конференцій». Саме з цього і почала свій розвиток Співдружність. За час правління Єлизавети II завершився процес реорганізації Британської імперії і повністю сформувалась Співдружність Націй, яка взяла за основу об'єднання більшої частини минулих британських володінь. А зараз одним із головних завдань голови Співдружності, якою є королева, є необхідність підтримувати контактні зв'язки країн, які входять до Співдружності, між собою та з колишньою метрополією.

Дослідники головних напрямів зовнішньої політики Англії міжвоєнного періоду зазначають, що процес перетворення Імперії на Співдружність для британської політичної еліти у міжвоєнний період був одним із найбільш пріоритетних. Це, у свою чергу, деякою мірою шкодило розвитку англійсько-європейських відносин, оскільки європейський вектор зовнішньої політики Англії на той час межував з ізоляціонізмом. Наприклад, англійський уряд індиферентно ставився до спроб Німеччини в 1930-х роках переглянути територіальне облаштування країн Європи, у той час, як пріоритетна увага ним приділялась налагодженню нових форм тісної політичної та економічної співпраці з країнами-членами Британської Співдружності [1, с.85,135, 314].

За всю історію організації було лише два голови: Георг VI і королева Єлизавета II. Це місце не переходить у спадок, хоча очікується, що коли принц Уельський стане королем, вий його посяде [2]. По факту проголошений монарх не виконує ніяких формальних функцій, а його роль в повсякденній діяльності організації є символічною. Вищим органом Співдружності націй є конференція глав урядів, яка збирається раз на два роки. На сьогоднішній день Співдружність націй здійснює свою діяльність в декількох основних напрямках. Так, вона розповсюджує принципи і норми демократії а також сприяє розвитку країн-членів. У цих сферах діяльності організація здійснює певні програми: виступає посередником з цілями досягнення безпеки та миру, забезпечує верховенство закону, права людини, розвиває державні сектори, економіки, людського потенціалу та стійкий розвиток навколишнього середовища. Також проводиться співробітництво в областях охорони здоров'я, спорту та освіти.

Актуальною є і тема військово-морської взаємодії. Сполучене Королівство дуже активно розвиває, а також використовує військові можливості країн-партнерів, що є членами Співдружності, задля створення мереж тренувальних баз на їх територіях, які потім використовуються для навчання як власних військових, так і спеціальних

підрозділів. На думку уряду Великої Британії, цінність Співдружності полягає в просуванні та укоріненні демократичних цінностей і прав людини не тільки в рамках об'єднання, а й у всьому світі. Політична складова організації виставляється урядом Британії на перший план, який вважає, що для реалізації торгового потенціалу Співдружності необхідно укоренити демократичні основи в країнах-членах [3, с. 147].

Отже, для країн-членів всі перераховані складові є великими можливостями для розвитку, потенціалу для малих та посилення більших країн. Військова складова допомагає підготувати сильний особовий склад, підвищує здатність держав до оборони, економічна збільшує кількісний обіг товару між самими країнами, також ліквідує митні бар'єри, а саме політична збирає, об'єднує та розвиває демократичні цінності, після чого забезпечує втілення їх у життя. Співдружність є втіленням минулого та єдності британського народу, як згадка про колишній колоніальний період. На даний момент організація є місцем кооперування багатьох країн та способом вирішення багатьох міжнародних конфліктів та проблем, адже зараз Співдружність є об'єднанням задля розвитку людського потенціалу.

Список використаних джерел

1. Ди Нольфо Э. *История международных отношений (1918-1999 гг.)*. В 2-х томах: пер. с итал. Г.М. Михайловой, Т.В. Павловой / Под ред. М.М. Наринского. – М.: Логос, 2003. – 1306 с. 2. *Содружество наций: семь фактов, о которых вы могли не знать [Электронный ресурс] / BBC*. – Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/features-43785577>. 3. Авдеєнко О.О. *Еволюція відносин Великої Британії зі Співдружністю націй* / О.О. Авдеєнко // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. – 2015. – Вип. 44, том 2. – С. 144-148.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Ключник Р.М.

С. В. Трефилова

ЛИБЕРТАРИАНСТВО: ОСНОВНЫЕ ПОЗИЦИИ И РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ ВЗГЛЯДОВ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

На сегодняшний день мы имеем возможность наблюдать за развитием новых тенденций в разных сферах человеческой деятельности. Следует заметить, что со временем меняются как технологии, инструменты и принципы работы, так и взгляды, идеи и ценности человечества. Но так или иначе люди всегда стремились быть свободными. Но как следует толковать понятие «свобода»? В каких отношениях находятся люди современности, и что может улучшить или усугубить их нынешнее положение?

Изучением ответов на эти вопросы занимается идеология либертарианства. Это движение отстаивает права индивидуальностей и выражает сопротивление выраженной агрессии и насилию. Принципы либертарианства подразумевают, что в мире существует всего два типа взаимоотношений. К ним относятся добровольные и принудительные. Сторонники этого движения, причем во всех аспектах проявления либертарианства (политическом, экономическом и культурном), стараются достичь доминирования добровольных отношений, а другие - пресечь, а в идеале и вовсе истребить.

Дэвид Боуз отметил, что «либертарианство - убеждение в том, что каждый человек имеет право жить так, как хочет, если уважает права других. Либертарианцы защищают права каждого человека на жизнь, свободу и собственность, права, которыми люди обладают изначально, вне зависимости от существования государства. С точки зрения либертарианца, все отношения между людьми должны быть добровольными; единственные действия, которые должны быть запрещены законом, это все то, что подразумевает применение силы против тех, кто сам не применял силу» [1].

Понятие «свобода» имеет несколько толкований и употребляется в разных аспектах общественной жизни, зачастую оно употребляется на философском уровне. Используется в разных социальных измерениях, причем как с позитивной, так и с негативной сторон. Изучение положений свободы и возможных способов ее реализации в жизни социума в системе взглядов либертарианства является востребованным на сегодняшний день, особенно для установления ориентиров будущего социально-политического развития.

Говоря о позициях этой идеологии, стоит отметить факт, что либертарианцы стремятся к установлению справедливости, однако их вовсе не беспокоят моральные принципы. Книга Уолтера Блока «Овцы в волчьих шкурах. В защиту порицаемых» является тому ярким подтверждением. На жизненных примерах, а именно поднимая вопросы наркоторговли, проституции, сутенерства, шантажа и т.д., автор выделяет основы либертарианства и становится на сторону защиты аморальных, по мнению общества, людей. Социум, опираясь на обыденные стереотипы, формирует общие положения и суждения о тех или иных вещах. Либертарианцы в свою очередь имеют своё мнение, они пересматривают те «ярлыки правильности» и смотрят на вещи только через призму закона, закрывая глаза на моральность.

Обращаясь к словам итальянского диктатора Б. Муссолини о том, «что чем более сложные формы принимает цивилизация, тем более ограниченной становится свобода личности», следует сделать акцент на одном из положений либертарианства, который гласит о взаимосвязи возрастающего влияния числа государственных и коммерческих учреждений и соответственно большего количества ущемлений интересов индивидуальностей. Эта проблема актуальна во всем мире, тем не менее, правительство некоторых стран принимает решения и борется с этим явлением как таковым. Однако в систему правления постсоветских стран эта идеология проникает слабо. Возможно, причинами этого являются историко-экономические предпосылки, а также особенности культуры и менталитета.

На данный момент либертарианство активно развивается в таких странах, как Швейцария, ОАЭ, Сингапур, США. В политические и экономические системы других стран эта идеология внедряется гораздо медленнее, однако ее позиции привлекают многих социальных деятелей, поэтому имеются все предпосылки для её будущего развития. Это касается как рассмотрения либертарианства с точки зрения социальной жизни и утверждения индивидуальной свободы личности, так и политико-экономической составляющей, утверждающей полноценную свободу личности от любого внешнего вмешательства.

Список использованных источников

1. Боуз Д. *Либертарианство: История, принципы, политика*. Пер. с англ. под ред. А.В. Куряева. Челябинск: Социум, Cato Institute. 2004. С.2. 2. Кашиников Б.Н. *Либеральные теории справедливости и политическая практика России*. Великий Новгород: НовГУ имени Ярослава Мудрого. 2004. С. 97. 3. Блок У. *Овцы в волчьих шкурах. В защиту порицаемых*. Перевод с англ. В. Новиков. ИД «Социум». 2016.

Научный руководитель: кандидат политических наук Ключник Р.М.

М. О. Кормич

ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ СУЧАСНИХ ЄВРОСКЕПТИКІВ

Розглядаючи питання сучасного євроскептицизму, для початку потрібно з'ясувати саме поняття. Це одна із форм опозиції до діяльності Європейського Союзу. Прихильники цих політичних поглядів зосереджені на ідеях, думках, діях, спрямованих на сумнів, критику, неприйняття і зневіру стосовно або всього Європейського Союзу, або певної його політики чи діяльності конкретного інституту тощо.

Поява цієї політичної течії є цілком нормальним явищем у демократичному світі.

Це явище є своєрідним показником готовності тієї чи іншої нації сприймати або протидіяти різним глобальним катаклізмам і викликам. Так на початку 1950-х рр. перед європейськими державами постала необхідність створення нового типу міжнародної організації. При цьому в різних країнах побоювалися інколи протилежних наслідків інтеграційних процесів. З одного боку, з'явилася проблема збереження національного суверенітету, з іншого боку, існувало побоювання моноцентричного керівництва ключових держав-засновниць нового утворення – Франції та Німеччини.

Однак останні парламентські вибори в Італії завершилися великим успіхом для євроскептиків та популістів, які активно виступають за скасування санкцій проти Росії. Вперше в історії країни більшість місць у парламенті отримали депутати від партій, які жорстко критикують Євросоюз та донедавна відкрито виступали проти валюти євро.

Головна сенсація - це 32% голосів «Руху п'ять зірок», який вважають популістським через його еkleктичну програму та обіцянки гарантій базового доходу для всіх італійців, що коштуватиме бюджету мільярди євро. «Рух п'яти зірок» та «Ліга Півночі» успішно виступили на виборах у березні й разом мають більшість у нижній палаті парламенту. Їхньому успіху сприяла економічна ситуація в країні: ВВП країни досі не досягло докризового рівня 2007 року, а молодіжне безробіття сягає 32%.

Створення популістського уряду євроскептиків в одній з країн-засновниць ЄС може бути шоком для об'єднання. Для виконання передвиборчих обіцянок, зокрема запровадження універсального доходу для бідних італійців, «Рух п'яти зірок» може вимагати зміни політики ЄС щодо максимального розміру бюджетних дефіцитів.

На останніх парламентських виборах змінила свої політичні вподобання і Греція. І це не може не турбувати Україну, адже зміна уряду в Греції після перемоги ліворадикальної партії «Сіріза» на виборах може не лише зблизити Афіни і Москву, але й вплинути на відносини між Росією і Євросоюзом.

Складною залишається економічна ситуація у Греції. Бунтар та комуніст Ципрас прийшов до влади якраз на хвилі обурення грецького суспільства жорсткими діями під час кризи. Після світового фінансового обвалу у 2008 році Греція набрала боргів. Тільки у 2009 році країна взяла у борг майже третину ВВП, а сумарний держборг перевищував 300 мільярдів євро. ЄС і МВФ своєю допомогою тримали Грецію «на плаву», але за це вимагали виконання заходів жорсткої економіки, головним прибічником якої була канцлер Німеччини Ангела Меркель. Греки економити не хотіли.

Кредитори вимагали від Греції жорсткого скорочення видатків, запровадження нових податків та економії. Популіст Ципрас розповідав, що не піде на поводу у кредиторів. За це його, власне, і обрали. Він використовував демагогію про приниження Греції, коліски демократії, обіцяв, що ніякої економії більше не буде ніколи. Першим офіційним заходом Ципраса на посту прем'єра стало відвідування меморіалу учасникам грецького опору, страченим фашистами у 1944 році. Це було символічно. Ципрас заради списання боргів навіть підняв питання виплат Німеччиною репарацій за Другу світову війну. Він навіть провів референдум, на якому греки проголосували за відмову від програми кредиторів. Меркель продовжувала чекати. Греція прострочила одну виплату МВФ, в країні розпочався хаос, банки зачинили, біржі обвалилися, у банкоматах одна людина могла зняти за добу лише 60 євро. Меркель продовжували стояти на своєму.

Саміт ЄС по борговій проблемі Греції тривав 17 годин. Ципрас погодився на все, проти чого протестував. Підвищення пенсійного віку до 67 років, підвищення податків, масова приватизація, кошти, що підуть у 50-мільярдний фонд, непідконтрольний Греції, скорочення соціальних виплат на 70% та продовження скорочення державних видатків.

Це були навіть більш жорсткі міри, ніж ті, що пропонували Греції на момент

приходу Ципраса до влади і оголошення ним припинення економії. Найбільша втрата економічної незалежності будь-якою країною в мирний час, як кажуть експерти: Німеччина не списала навіть частину боргу.

У Великій Британії вже не перший рік задумуються щодо розлучення з Євросоюзом, так званого «Брекзиту». Під час агітаційної кампанії за вихід з ЄС євроскептики висунули аргументи, згідно з якими Британії економічно вигідніше вийти з європейського клубу в «одиночне плавання». Такими аргументами були: малі втрати британських експортерів у разі виходу з єдиного ринку (через невелику інтеграцію британської та європейської економік); звільнення від жорсткої європейської регуляції бізнесу, що також дасть змогу підписати більше взаємовигідних торгових угод з певними країнами, що цікаві для британських експортерів; повна схоронність у держбюджеті суми, що дорівнює щорічному внеску Британії в євробюджет (за попередніми оцінками, близько 0,5% ВВП в період з 2014 по 2020 рр.); збереження бюджетних коштів, які розподіляються як соціальне забезпечення мігрантів, а також збереження робочих місць, зайнятих мігрантами, для місцевого населення.

Однак не все так однозначно. По-перше, рівень економічної інтеграції Великої Британії та ЄС украй високий (близько 15% ВВП країни припадає на експорт у ЄС), тому здорові дози конкуренції та інвестицій з інших країн ЄС допомагають підвищити британську продуктивність. По-друге, правила ЄС не стали серйозним тягарем для британської економіки в цілому, вони також не передбачають великих обмежень для британського експорту в країни за межами ЄС. Brexit не стане економічним звільненням. По-третє, ринки ЄС мають таке велике значення для національного процвітання, що після голосування «за вихід» британська сторона намагатиметься вести переговори, щоб забезпечити вихід на ці ринки».

Згідно з експертами, у разі переговорів про вихід на європейські ринки після Brexit, Велика Британія постане перед потребою дотримуватися тих самих правил, що до виходу з ЄС, робити свій внесок у європейський бюджет, однак при цьому втратить право впливати на європейські рішення. Щодо мігрантів, вони отримують менший обсяг соціальної допомоги, ніж самі британці, але одночасно роблять свій внесок до бюджету, таким способом, підтримуючи пенсійне забезпечення та охорону здоров'я британського суспільства, що стрімко старіє.

Дедалі більше євроскептиків з'являється і в Україні. І для цього теж є причини. Не треба забувати, що вступ до ЄС – це довготривалий процес реформування країни та законодавства. Всі процедури, починаючи з виконання всіх пунктів Угоди про асоціацію, подання заявки на звання кандидата на вступ, присвоєння звання кандидата, проведення переговорів та вступ до ЄС займають багато часу. Наприклад, процес еволюції Хорватії від статусу кандидата до вступу до ЄС зайняв 9 років, а Болгарії – 10. Чорногорія стала кандидатом у 2010 році і поки не є членом ЄС.

Не слід забувати про певну «хронологічність» вступу до ЄС. Членство України не може відбутися раніше, аніж членство країн колишньої Югославії. Вступ країн Західних Балкан – Чорногорії, Македонії, Сербії, Боснії і Герцеговини та навіть Косово має відбутися раніше, аніж вступ України, колишньої країни Радянського Союзу. В очах європейських партнерів навіть Грузія перевершує Україну у реформуванні країни та досягнутому прогресі. У березні 2016 року Президент Європейської Комісії Жан-Клод Юнкер заявив, що Україна вступить до ЄС та НАТО тільки через 20-25 років.

До того ж в українських реаліях зовнішня політика Росії відіграє велику роль у контексті євроінтеграції. Незважаючи на європейський вибір України 2013 року, Росія вважає Україну частиною свого геополітичного простору. До 2024 року в Росії буде залишатися чинний президент, і змін у контексті зовнішньої політики не передбачається. Захід, що підтверджує саміт Путіна з Трампом у Хельсінкі та політика Німеччини стосовно «Північного потоку-2», не готовий воювати

військовими методами проти Росії.

Залишається лише сподіватися, що в недалекому майбутньому в Росії зміниться влада та зовнішньополітичний курс, і вона зможе «відпустити» Україну. Дії Росії не дозволили б Україні вступити до Північноатлантичного альянсу. НАТО не зможе прийняти до себе країну, яка не вирішила свої територіальні суперечки. Тому замороження конфлікту на Донбасі, на мою думку, це зовсім не найкращий сценарій розвитку. Звісно, через ізоляціоністську політику Вашингтона існування НАТО стоїть під певною загрозою. Але у нинішніх реаліях членство у НАТО є показником, що країна готова в недалекому майбутньому вступити до ЄС.

Це і є поясненням того, чому інтеграція країн Західних Балкан відбувається легше, аніж України. Зокрема, Чорногорія вже є членом НАТО, а на нещодавньому саміті НАТО у Брюсселі (на якому Україна не отримала пропозиції долучитися до Плану дій щодо членства), Македонія отримала запрошення на вступ.

Список використаних джерел

1. Артёмова Е. С. *Євроскептицизм у сучасному геополітичному дискурсі Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.03.03 / Е. С. Артёмова; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара.* – Дніпропетровськ, 2014. 2. Нечаюк І. О. «Євроскептицизм» у процесі європейської інтеграції (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Нечаюк Інна Олексіївна; Дип. акад. України при М-ві закордон. справ України. – К., 2013. 3. Бек У. *Общество риска на пути к другому модерну / У. Бек; пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой.* – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с. 4. Докинз Р. *Эгоистичный ген / Р. Докинз; пер. с англ. Н. Фоминой.* – М.: АСТ: CORPUS, 2013. – 512 с. 5. Ильин А. Н. *Интернет как альтернатива политически ангажированным СМИ [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.politstudies.ru/article/4596> 4. Туронок С. Г. *Интернет и политический процесс / С. Г. Туронок // Общественные науки и современность.* – 2001. – №2. – С.51–63. 6. Ключник Р.М. *Ультрарапіді сили у сучасній Європі: анти системний вимір / Р.М. Ключник // Соціально-політичні проблеми сучасності: I Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей.* – Дніпропетровськ, 30 березня 2016 р. –Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 41–45.

Науковий керівник: Ключник Р.М., к.політ.н., доцент.

Я. Е. Марковська

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

На рубежі ХХ та ХХІ століть відбулися трансформаційні процеси, що значним чином вплинули на розвиток людства. Домінуючою ознакою сучасного світу стали всеосяжні перетворення, які отримали назву «глобалізація». Нерідко це поняття відносять суто до економічних категорій, хоча насправді воно має відношення до самих різних сфер наукового знання.

Зазначимо, що термін «глобалізація» походить від латинського «globus» – «куля» і визначається як «той, що охоплює територію або населення всієї земної кулі; всесвітній, загальний». Відповідно, «глобалізація» – це надання чомусь глобального характеру» [1, с. 161].

Поняття «глобалізація» стає частиною наукового дискурсу відносно нещодавно, хоча категорія «глобальність» має значно довшу історію. На сьогоднішній день під поняттям глобалізації ми розуміємо «процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У широкому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі» [2].

Глобалізація займає значиме місце в сучасному міжнародному політичному та економічному житті. Відбувається трансформація всіх сфер суспільного життя, зо-

крема змінюється специфіка світового розвитку. Глобалізація є не лише незворотнім, але й необхідним процесом, бо дає змогу державам обмінюватись досвідом. Що, в свою чергу, відкриває можливості для розвитку (економічного, технологічного тощо) багатьом країнам, які потребують допомоги. Відповідно, глобалізація сприяє позитивним змінам.

На сьогоднішній день до позитивних сторін глобалізації можна віднести науково-технічний прогрес, підвищення якості продукції та появу нових ринків збуту. Впроваджуються нові технології та збільшується кількість робочих місць, покращується рівень життя. Налагоджується міжкультурний діалог.

Однак глобалізація, поряд з перевагами, призвела й до загострення низки проблем, що можливо пояснити, в тому числі, недостатньою підготовленістю суспільства до можливих трансформацій – економічних, політичних, екологічних й демографічних тощо.

До негативних наслідків глобалізації в сучасному світі, на яких наголошують антиглобалісти, можна віднести, в першу чергу, її вплив на підвищення рівня безробіття, посилення соціально-економічних диспропорцій в світовому розвитку, загострення екологічних проблем. Процеси глобалізації можуть «розмивати» національну ідентичність. Зростають масштаби міграції до розвинутих країн, що може призводити до негативних наслідків в соціально-економічній сфері.

Проте в цілому глобалізацію можливо охарактеризувати як об'єктивний процес, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Так, В. Зозуля на підтвердження такого підходу зазначає, що глобалізація – багатофакторний процес, який має позитивний, так і негативний вплив на систему публічного управління, тому охоплює всі сфери суспільного життя [3].

Підводячи підсумки аналізу такого суперечливого явища як глобалізація, необхідно зазначити наступне. До визначення змісту цього поняття наявно багато підходів. Можливість тлумачення глобалізації як в позитивному, так і в негативному контекстах обумовлюється суперечливістю політичного, економічного, соціального розвитку сучасного суспільства. Отже, глобалізація – природний та об'єктивно притаманний сучасному світу процес.

Список використаних джерел

1. Новий словник іноземних слів: близько 40000 слів / за ред. Л.І. Шевченко. – К.: АРІЙ, 2008. – 672 с. 2. Політологічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studies.in.ua/part_sistem/4038-poltologchniy-slovník.html. 3. Зозуля В. Вплив глобалізації на демократичне врядування: теоретико-методологічні підходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_02\(33\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_02(33)/4.pdf).

Науковий керівник – доцент кафедри політології та міжнародних відносин Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» Г.В. Щолокова

К. О. Невесела

РОЛЬ ЕЛІТИ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Життя та розвиток суспільства та політичної системи не в останню чергу залежить від того, хто очолює державу та керівні інститути. Відтак, склад політичної еліти багато в чому детермінує розвиток усього суспільства. Тому й не дивно, що політична еліта завжди була об'єктом пильної уваги філософів, істориків і, звичайно, політологів. Ми спробуємо, спираючись на наявний комплекс наукових розробок, розглянути роль еліти у складному комплексі політичних процесів сьогодення.

Розпочнемо з філософської концепції Платона, яка яскраво ілюструє ідеї елітизму. Платон вважав, що простий люд не має права на владу. Цю роль успішно зможе виконувати лише верхівка суспільства, аристократи, які здобули спеціальне виховання. За словами Платона, аристократія повинна правити, спираючись на інтереси

усіх громадян. Але, все ж таки, вважав, що суспільство повинно бути розділене на чіткі класи, які ні в якому разі не повинні переплітатися між собою.

Аристотель поділяв думки Платона і вважав: «одні повинні правити, а інші їм підкорюватися» [1, 1254, а20]. Але відмінність полягає у тому, що Аристотель визнає важливість демократичного суспільства, бо інакше люди будуть вороже сприймати усі дії влади.

В епоху Середньовіччя свої ідеї щодо еліти виклав Фома Аквінський у своїй роботі «Про правління владик». Філософ впевнений, що демократичний устрій не є стабільним, тому пропонує перехід до монархічного устрою. Також, за його концепцією, кожен елемент суспільства повинен чітко виконувати свою роль, дотримуючись ієрархічного розподілу, при цьому, більшість повинна займатися суто фізичною працею, а меншість – правити.

В епоху Відродження продовжив розвиток ідеї елітизму у роботі «Державець» італійський політичний мислитель Нікколо Макіавеллі. Він також дотримувався ідеї правління меншості, додавши, що правляча верхівка повинна мати дві якості: силу та хитрість.

Зародження сучасних класичних концепцій еліт почали з'являтися ще в кінці XIX – на початку XX ст. Так, італійський політолог і соціолог Вільфредо Парето вважав, що суспільство саме по собі не є однорідним, тому розділення його на певні класи – суто природний процес. Згідно з ідеями Н. Макіавеллі щодо двох найголовніших якостей для владик, хитрості та сили, Вільфредо Парето створив свою концепцію, відзначивши два типи еліти: «левів» (сильних та вольових правителів) та «лисів» (гнучких правителів), які постійно змінюються, залежно від того, хто саме зараз більше потрібен суспільству та державі.

Ще один італійський політолог, Гаetano Моска сформулював, що в суспільстві існує два класи: керуючих і керованих, зазначивши, що меншість керує більшістю саме в силу своєї ерудиції та організованості.

На думку Р.М. Ключника, «розповсюдженими в сучасному політичному дискурсі концепціями демократії є плюралістична та елітарна» [2, с. 17]. Обидві концепції мають спільне коріння, яке має витоки з біхевіористського підходу. Згідно плюралістичного підходу, демократія – політичний механізм, який впливає на творення політики, але не дозволяє керівникам встановити свою монополію. А за словами прибічників елітаристичного підходу, демократія – політичний процес, який сприяє втіленню демократичних принципів функціонування політичної еліти. Тобто плюралісти вважають головною цінністю множинність суб'єктів влади, а елітаристи (хоча й не відкидають ідею демократії), висувають вимогу професійної компетентності представників еліти.

Спектр функцій, покладених на політичну еліту, надзвичайно великий, тому не завжди збігається з її можливостями. Справа не лише у неможливості виконання певних прав та обов'язків, а й у відсутності чіткого стратегічного плану політичних дій. Саме ця проблема гостро постала в наш час і спричиняє багато кризових ситуацій у різних сферах: публічному управлінні, системі стримувань та противаг тощо. На думку Г.П.Щедрової, «на етапі якісних трансформацій у державі саме політична еліта має стати рушієм модернізаційних змін і мінімізувати внутрішні протиріччя» [3, с.238].

Кількість та складність функцій, котрі покладені на плечі політичної еліти, залежать від багатьох факторів. Г.П.Щедрова визначає дві найголовніші функції політичної еліти, які притаманні розвинутому суспільству: 1) управління суспільними процесами, вирішення соціальних проблем, підтримка стабільності у суспільстві; 2) пропонує соціуму більш високі зразки поведінки і свідомості, ніж пересічні громадяни [3, с. 238].

Але й не можна оминати інші функції політичної еліти, сформульовані сучасними дослідниками: *стратегічну* – визначення певної програми дій; *організаторську* – втілення тієї самої програми дій у життя; *інтеграційну* – забезпечення високого рівня

життя, подолання негараздів в економічній та політичній сферах тощо; *комунікативну* – реалізація соціальних інтересів через політичні програми [4, с. 97-98].

Л. Кочубей доповнює вищеподаний перелік такими якостями, як сучасний менталітет, державний тип мислення, готовність до загальнонаціональних інтересів [4, с.98].

Отже, ми переконалися, що політична еліта є потужним фактором згуртування суспільства. Це полягає у виконанні нею низки базових функцій, але вимагає від представників правлячої верхівки постійно підтримувати свою легітимність. Проблеми легітимації влади в умовах політичної нестабільності можуть становити предмет подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Аристотель. *Политика.*: Сочинения: В 4-х т. - М., 1983. -Т. 4. - 1254. а20. 2. Ключник Р.М. *Еволюція концепту демократії в політичній думці: ретроспективний аналіз* / Р.М. Ключник // *Політикус.* – 2018. – Вип. 1 – С. 14-19. 3. Щедрова Г.П. *Інституціональна дисфункція політичної еліти в Україні* / Г.П. Щедрова // *Гілея: науковий вісник.* – 2017. – Вип. 120. – С. 238-242. 4. Кочубей Л. *Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції* / Л. Кочубей // *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї.* – 2009. – Вип. 17. – С. 96-107.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Ключник Р.М.

С. В. Савойська

СЕМІОТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Засновниками семіотики як науки є швейцарський лінгвіст Фердинанд де Соссюр та американські філософи Чарльз Пірс, що ввів в науковий обіг термін «семіотика», і Чарльз Морріс, який видав працю «Основи теорії знаків», що стала першим систематичним викладом семіотики як науки. Загальнотеоретичні і методологічні проблеми семіотики розглядали Г. Щедровицький, Ю. Степанов, А. Ветров, І.Хабаров, В. Розін та ін., які, як зазначає С. Романчук, зумовили інтерес до особливостей функціонування знаків та їх вплив на соціально-політичні процеси [2, с. 326]. Семіотика, як наука про знаки, символи, коди, знакові процеси, якими в політологічній науці, на думку А. Акайомової, є символічні дії та символічні особи – політики. «знакова суть яких проявляється в двох аспектах: політик як представник групи і метонімічний знак, що заміщає групу. З цим, на думку науковця, пов'язана персоналізація політичних партій, які легко ідентифікуються з іменами їх лідерів, який одночасно виступає як символ політичних поглядів, концепцій і напрямів» [1, с.32,33]. Семіотика, що виникла на поч. ХХ ст., дозволяє проаналізувати взаємозв'язки між мовно-політичними подіями, фактами, явищами та моделями мовної політики [2, с.327]. Політична криза та деструктивні зміни у мовній політиці є основою формування і розвитку семіотичної політики як напрямку, який базується на міфах і маніпуляціях суб'єктів мовної політики, політичних символах, якими є назви певних понять, що формують політичну свідомість і політичну культуру суб'єктів політичного процесу. Семіотичний метод використовується для того, аби виявити, як семіотичні знаки-терміни, зокрема «символічна політика», «символічні дії», «символічні особи» та «символічна поведінка», впливають на здійснення мовної політики та формування політологічного контексту її моделі, зокрема, радянської, проросійської чи проукраїнської.

Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджували як закордонні (А.Ветров, З.Боуден, Чарльз Морріс, Чарльз Пірс, В.Розін, Ю.Степанов, І.Хабаров), так і вітчизняні (А.Акайомова, Л.Масенко, П.Кононенко, Т.Кузьо, І.Присяжненко, Ю.Шайгородський, В. Ярошенко) науковці, які розглядають мовну політику в контексті семіотичної діяльності суб'єктів політики, яка за характером нерідко є маніпулятивною, позаяк вона базується на міфах і мовно-політичних маніпуляціях, на основі

яких виникли мовно-політичні конфлікти та мовно-політичний сепаратизм. З допомогою семіотичного підходу, на думку науковців, можна дізнатися про справжню вербальну і реальну поведінку суб'єктів мовної політики. Так, складовою політичної поведінки, яка існує, на думку Ю.Шайгородського, в символічному полі політики [3, с. 231], є взаємодія влади зі спільнотою та реакція останньої на законність ухвалених рішень і дій політиків. У цьому випадку поведінка політиків може бути: конструктивною, яка спрямована на досягнення згоди, і деструктивною, що базується на екстремізмі; раціональною, яка спрямована на консенсус, та ірраціональною, що схиляється до шовінізму. Мовна політика як модель, на думку А. Акайомової [1, с. 34], немислима без національних символів, до яких належать українська мова і культура, український прапор, герб, емблеми політичних партій і рухів, які з проголошенням незалежності набули особливого значення, що відкрило шлях для демократичного розвитку Української держави. Крім цього, символом української нації є українська мова, державність і незалежність, які дали можливість проголосити українську мову державною, модернізувати освітню галузь і ділову сферу. Мовна політика є невід'ємною складовою політики, яка, на слухну думку В. Ярошенко і І. Присяжненка, при певних обставинах набуває символічного характеру, символічна дійсність якої перетворює її на сферу виробництва символів, які впливають на процеси конструювання та відтворення політичного життя [4, с. 28].

Отже, семіотичний підхід до розгляду зазначеної проблеми свідчить, що символи можуть мати як конструктивний характер, коли вони відображають національні інтереси і цінності, так і деструктивний, коли стають складовою символічних дій суб'єктів мовної політики, деструктивна поведінка яких нерідко спрямована на захист чужих інтересів і цінностей. Тобто, з допомогою семіотичного методу можна показати символічний характер поведінки окремих суб'єктів деструктивної мовної політики, які захищають в Україні чужі інтереси, мову і культуру сусідніх держав. Наприклад, семіотична поведінка проросійськи налаштованих політиків спрямована на запровадження в Україні політики двомовності, поширення неправдивої інформації про тиски і заборону в Україні російської мови, успішне вирішення мовної проблеми у разі запровадження політики федералізації і децентралізації та ін.

Список використаних джерел

1. Акайомова А. *Невербальні знаки в політичній семіотичі* // *Політичний менеджмент*. – К., 2010. – № 5. – С.31-37. 2. Романчук С. Семіотична модель осягнення соціальної комунікації / С. Романчук // *Мовні і концептуальні картини світу*. – 2013. – Вип. 46(3). – С. 325-331. 3. Шайгородський Ю. *Вивчення політичної поведінки в Україні* / Ю. Ж. Шайгородський // *Політична наука в Україні 1991-2016: у 2-х т., Т.2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень* / НАН України, Інститут політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф.Кураса; редкол.: чл. – кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода; відп. ред. і упоряд. О.Майборода. – Київ: Парлам. вид-во, 2016. – С. 221-235. 4. Ярошенко В., Присяжненко І. *Символічна політика та символи в інформаційно-комунікативному просторі: аспекти впливу* / В. Ярошенко, І. Присяжненко // *Наукові праці. Політологія*. – Дніпро, 2014. – Вип. 236. – Т. 248. – С. 28-33.

О. В. Погуляєва

ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2019 РОКУ: СПРОБА ПРОГНОСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

2019-й має стати роком виборів в Україні, адже в цей рік з інтервалом в півроку, якщо не виникне форс-мажорних ситуацій, мають пройти спочатку президентські, а потім парламентські вибори. Так, чергові вибори президента України мають відбутися 31 березня, а вибори до Верховної Ради 9 скликання – 27 жовтня.

Можливі кандидати в президенти Президентські вибори 2019 року стануть сьомими виборами глави держави в Україні. І якщо попереднього разу українці обирали

президента позачергово, ці вибори мають стати плановими. Діючий президент України Петро Порошенко поки офіційно не оголошував, чи збирається він балотуватися на другий термін. Однак якщо він вирішить брати у них участь як кандидат, то у разі перемоги стане лише другим політиком, обраним президентом України двічі.

Діючий голова держави Петро Порошенко. Хоча сам він поки не підтверджує, чи братиме участь у наступних виборах як кандидат, цілком ймовірно, що політик піде на другий термін. За результатами соціологічних опитувань на початок 2018 р. він займає друге місце серед кандидатів, за яких готові нині проголосувати українці – його підтримують близько 15% громадян. Слід зазначити, що за 4 роки президентства рейтинги Петра Порошенка стабільно знижувалися, починаючи з більше ніж 50% влітку 2014 р. в перші місяці на посаді.

Лідер «Батьківщини» Юлія Тимошенко, яка поступилася Порошенку в другому турі виборів 2014 р., а нині перебуває умовно в опозиції. Леді Ю має давню історію в українській політиці – першу свою «велику» посаду віце-прем'єра з питань паливно-енергетичного комплексу вона отримала у 1999 р. в уряді Віктора Ющенка. З тих пір її кар'єра схожа на гойдалки – то при владі, то в опозиції. Тимошенко вже двічі брала участь у президентських виборах, але обидва рази прогнала: у 2010 р. Януковичу з відставанням трохи більше як у 3% в другому турі, а у 2014 р. – Порошенку в першому турі (54,7% проти 12,81%). Наразі ж Тимошенко вдалося трохи підняти свої рейтинги – майже до 19% станом на початок 2018 р. Наразі вона випереджає Порошенка за рівнем підтримки в суспільстві, втім, і цього недостатньо, щоб доля президентських виборів вирішилася в першому турі.

Екс-регіонал та олігарх Юрій Бойко, що нині очолює «Опозиційний блок», на початку 2018 р. піднявся в соціологічних рейтингах на третю позицію з майже 12% підтримки. У 2002-2005 рр. очолював НАК «Нафтогаз України», паралельно працюючи першим заступником міністра енергетики. Юрій Бойко також очолював Мінергерго в 2006 р. в уряді Януковича, а з 2010 по 2012 рр. – в уряді Азарова, а після – в цьому ж Кабміні на посаді віце-прем'єра до втечі Януковича з України та відставки уряду на початку 2014 р. Слід зазначити, що Юрій Бойко брав участь і у виборах президента 2014 р., однак тоді його підтримали лише 0,19% громадян України.

Лідер «Громадянської позиції» Анатолій Гриценко станом на початок 2018 р. перебував на четвертій позиції в соцрейтингах, маючи в своєму активі трохи менше 10% виборців.

Одіозний лідер «Радикальної партії» Олег Ляшко на початок 2018 р. замикав п'ятірку «президентських» смаків українців за даними соцдосліджень, маючи трохи менше 9% підтримки. Свого піку в рейтингах Ляшко досяг у 2015 р. – близько 15%, однак поступово трохи втратив свої позиції.

Крім того, серед ймовірних кандидатів в президенти розглядаються: бізнесмен та лідер партії «За життя» Вадим Рабінович (8,3% в рейтингах на початок 2018 р., 2,25% голосів на виборах 2014 р.); мер Львов Андрій Садовий (6,4% в рейтингах.); лідер ВО «Свобода» Олег Тягнибок (3,9% в рейтингах); а також нинішній прем'єр Володимир Гройсман, екс-голова уряду та лідер «Народного фронту» Арсеній Яценюк, колишня російська полонена, нині нардеп Надія Савченко, екс-голова Валентин Наливайченко, скандальний харківський екс-регіонал Михайло Добкін, а також український музикант, лідер гурту «Океан Ельзи» Святослав Вакарчук. Останній періодично має доволі непогані результати в соцрейтингах, інколи навіть входить до трійки, втім сам музикант, який у середині 2000-х років встиг побувати в політиці як нардеп, особливих політичних амбіцій поки не проявляє. 1.2.

Загалом, президентом України можуть бути обрані будь-які громадяни України, які на момент дня голосування досягли 35 років, мають права голосу, володіють українською мовою та проживають в Україні протягом 10 останніх років. Крім того, одна особа не може бути обрана президентом більш ніж на 2 терміни. Президент в Україні

обирається на 5 років. Президентські вибори 2019 роки, які за попередніми розрахунками мають пройти 31 березня 2019 р., ще має остаточно призначити Верховна Рада. Офіційна президентська кампанія, згідно до законодавства України, починається за три місяці до дати виборів, а висунення кандидатів має відбутися в період за 60-90 днів до дня голосування. Своїх кандидатів мають право висувати партії (або виборчі блоки) з понад 1000 членів, не більше одного кандидата від партії, або збори виборців, в яких беруть участь більше 500 громадян України, тоді такий кандидат іде на вибори як самовисуванець. Після отримання посвідки про реєстрацію кандидати в президенти мають право розпочинати передвиборну агітацію. При цьому ЦВК забезпечує виготовлення певної кількості агітаційних плакатів на кожного кандидата за рахунок коштів держбюджету, а органи місцевої влади мають надати стенди для їх розміщення, решту матеріалів кандидати мають право виготовляти за власні кошти. Крім того, всі кандидати мають право на безоплатне розміщення певної кількості агітації в державних ЗМІ, в інших виданнях кандидати вже розміщуються за кошти власного виборчого фонду. При цьому на час виборчої кампанії кандидати в президенти мають право на безкоштовне користування пасажирським транспортом, не можуть бути звільнені з роботи або притягнені до кримінальної відповідальності. Агітація кандидатів в президенти припиняються о півночі за добу до голосування. Тобто оскільки зазвичай вибори в Україні проходять у неділю, кандидати мають припинити агітувати в ніч з п'ятниці на суботу. Право голосу на виборах президента мають усі громадяни України, яким на день виборів виповнилося 18 років.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. №254/96 [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр. 2. Про вибори народних депутатів України Верховна Рада України; Закон від 17.11.2011 № 4061-VI // [Електронний ресурс], - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>. 3. Про вибори Президента України Верховна Рада України; Закон від 05.03.1999 № 474-XIV // [Електронний ресурс], - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/474-14>. 4. Про місцеві вибори. Верховна Рада України; Закон від 14.07.2015 № 595-VIII // [Електронний ресурс], - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/595-19>. 5. Авер'янов В.Б. Принципи верховенства права – вирішальна засада реформування державної служби / В. Б. Авер'янов // Наукові засади реформування державної служби в Україні / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Юрнаукацентр, 2000. – С. 6-13. 6. Виборче право України / За ред. В.Погорілка, М. Ставнійчук. – К.: парламентське видавництво, 2003. – 383 с. 7. 6 кандидатів у президенти ідуть нога в ногу, Тимошенко трохи попереду [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/14/7192081/>.

Д. І. Гулега

ПОТЕНЦІАЛ ТА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН АСОЦІАЦІЇ ДЕРЖАВ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Розробка концепції інтеграції в рамках АСЕАН почалася в 1970-і рр., коли на прохання країн-учасниць ряд органів Організації Об'єднаних Націй (ООН) розробили рекомендації щодо стимулювання взаємного економічного співробітництва. Дані рекомендації були закріплені в т.зв. «Доповіді Кансу» (названим так по імені керівника групи експертів) і лягли в основу інтеграційного процесу в АСЕАН.

Асоціація держав Південно-Східної Азії – АСЕАН, створена у 1967 р. в складі п'яти держав - Сінгапуру, Таїланду, Філіппін, Індонезії та Малайзії. У 1984р. приєднався Бруней, в 1995 році - В'єтнам, в 1997 р - Лаос і Союз М'янма, в 1999 г. - Камбоджа. Країни АСЕАН займають стратегічне положення на шляхи виходу з Індійського океану в Тихий, перебуваючи на перехресті, що з'єднує Тихоокеанський

басейн з Близьким Сходом, Африкою і Європою. Угруповання володіє великими запасами природних ресурсів. на частку держав-учасниць припадає 81% світового виробництва натурального каучуку, 38% пальмової олії, 53% кокосового масла, 98% абаки-пеньки, 62 % Олова, 60% мідної руди, 12% хромової руди, а також значні запаси нафти і природного газу.[1]

За минулі роки в Асоціації відбулися кількісні і якісні зміни. розвиток економічної інтеграції вшир знаменувалося зростанням чисельного складу АСЕАН - з 5 до 10 країн, що сприяло підвищенню економічного потенціалу угруповання, що об'єднує 500 млн. осіб з сукупним ВВП в 600 млрд. дол.

Великі розміри ринку АСЕАН і кількості споживачів, а також його економічний потенціал є привабливими для інвесторів з огляду на можливість отримання прибутку. Однак, важливе значення має те, чи інтеграція принесе стабільність і конкурентоспроможність регіону. Саме тому, поточний стан інтеграційних процесів у Південно-Східній Азії залежить від розв'язання таких проблем: 1) слабкість інституціональної основи для імплементації різних ініціатив; 2) відставання макроекономічних та монетарних координаційних заходів від інших форм кооперації і недостатня стабільність у регіоні; 3) відірваність регіональної інтеграції і внутрішніх реформ один від одного.

Торгівля послугами та інвестиціями є більш складним процесом, який передбачає вільний рух іноземного бізнесу і пересування людей, це вимагає перетворень в сфері законів, систем розрахунків і податків, державного регулювання, візових процедур, стандартів, за якими іноземні фірми будуть здійснювати свою діяльність. З урахуванням цих чинників країни до 2020 року планують заснувати регіональну кооперацію через створення Інвестиційної Зони АСЕАН з нульовими тарифами і вільним потоком капіталів і послуг.

Розвитку інтеграційних процесів в регіоні АСЕАН сприяє те, що багато її країни є учасниками Організації Тихоокеанського співробітництва - міжурядової організації, створеної в 1989 році і ґрунтується на принципі «відкритого регіоналізму», тобто поширення заходів щодо лібералізації внутрішньо регіональних економічних зв'язків на треті країни.[2]

Таким чином, багатий досвід внутрішньорегіональної інтеграції є основою для майбутньої інтеграції в глобальну економіку. Інтеграційний потенціал АСЕАН демонструє усталену тенденцію до зростання на основі використання переваг внутрішньорегіональної кооперації. Основними завданнями АСЕАН на перспективу є завершення формування зони вільної торгівлі, поліпшення інвестиційного клімату та посилення інвестиційного потенціалу, розбудова інституціональних структур.

Список використаних джерел

1. Асоціація стран Юго-Восточной Азии (АСЕАН) [Електронний ресурс]. Режим доступу - *Regional Industrial Cooperation: Experiences and Perspectives of ASEAN and the Andean Pact.- Vienna, UNIDO, 1996. - P.9.* 2. Специфика интеграционных процессов в Юго-Восточной Азии [Електронний ресурс]. Режим доступу - <https://moluch.ru/archive/17/1685/>.

А. О. Горбачова, П. Г. Петров

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС: СФЕРА БЕЗПЕКИ

Одним з головних напрямків співробітництва між Україною та ЄС виступає взаємодія у сфері безпеки.

Першочергово варто відзначити взаємодію України та ЄС в рамках Спільної політики безпеки і оборони (СПБО), головний акцент у реалізації цієї політик Євросоюз робить на «м'якій силі». СПБО базується на наступних нормативних документах: механізм щодо консультацій та співпраці між ЄС та Україною у сфері врегу-

лювання криз, 2002р.; угоди про процедури безпеки, які стосуються обмеженого доступу обміну інформації 2005 р.; угода про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС з питань врегулювання криз 2005 р.; план дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки (ЮСБ) 2007 р. – основний документ, за допомогою якого здійснюється співробітництво України та ЄС [1].

Фактичне співробітництво у сфері СПБО було розпочато з участі України у Поліцейській місії ЄС у Боснії та Герцеговині та направлення українських миротворців до складу цієї Місії (2006-2012 рр.) у грудні 2000 р.

На сьогодні для України важливим аспектом співробітництва з ЄС в рамках сфери безпеки є допомога щодо зміцнення стійкості та обороноздатності нашої держави у формі Консультативної місії ЄС.

За підсумками 2015 р. у рамках Угоди про асоціацію у сфері зовнішньої політики та політики безпеки було здійснено наступні кроки: Ратифіковано Угоду між Кабінетом Міністрів України, Урядом Литовської Республіки та Урядом Республіки Польща стосовно створення спільної військової частини (Закон України № 143-VIII); Підписано Адміністративну угоду між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством [2].

Беручи до уваги те, що з 2014 р. в Україні відбувається військове протистояння з підконтрольними РФ військовими силами та анексія АР Крим, питання об'єднання України-ЄС у сфері безпеки стає більш актуальним. Серед основних напрямів у безпековій сфері співробітництва України з країнами-членами ЄС слід зазначити такі: ремонт і модернізація озброєння та військової техніки (ОВТ) радянського виробництва, які перебувають на озброєнні країн - членів НАТО і країн-партнерів; спільні заходи щодо постачання військово-технічного майна для ремонту і модернізації ОВТ радянського виробництва; спільні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, розробка і виробництво сучасних зразків ОВТ; співпраця у сфері військово-транспортних авіаційних перевезень; участь України в створенні системи протиракетної оборони на європейському просторі; організація безпечного зберігання, транспортування та утилізації надлишкового озброєння, військового спорядження, боєприпасів, вибухових і небезпечних речовин; взаємодія у сфері контролю за трансфером ОВТ [4].

Головним внеском України до безпеки ЄС є зміцнення власної обороноздатності і стримування російської агресії на сході країни. Крім того, Україна бере участь у міжнародних заходах щодо врегулювання кризових ситуацій, реалізує ініціативи з формування бойових тактичних груп Євросоюзу та надає свою транспортну авіацію. Прикладом співпраці є планування участі України у Вишеградській бойовій тактичній групі у 2019 р. Крім того, у 2016 р. підрозділи ЗСУ брали участь у чергуванні бойової тактичної групи ЄС «Хелброк»[3].

Отже, можна зробити висновок, що подальший розвиток співробітництва у сфері СПБО між Україною та ЄС є для нашої держави одним з ключових пріоритетів. Зближення нашої держави з ЄС у сфері безпеки зміцнить кордони України, мир та стабільність в Європі.

Список використаних джерел

1. Співробітництво України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/justice-freedom-security>.
Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/AA_GOEI_REPORT_Dec_2015_final_February_ukr.pdf.
3. МЗС України Зовнішня політика і політика з безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/dialogue/foreign-policy>.
4. Потенціали співробітництва України з ЄС у сфері безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kas.de/ukraine/ukr/publications/34635>.

ПРОГНОСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ИЗМЕНЕНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО БАЛАНСА ЕС В УСЛОВИЯХ ВСТУПЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ МАКЕДОНИЯ

На данный момент Европейский Союз столкнулся со спектром проблем, препятствующих дальнейшему эффективному развитию данного надгосударственного образования. В частности, такие факторы, как миграционный и аксиологический кризис, поляризация интересов государств-членов, внутренняя бюрократия, а также значительное увеличение популярности популистских и праворадикальных политических сил затрудняют возможность принятия и реализации решений, направленных как на внедрение общих действий с целью преодоления актуальных проблем, так и изменение первичной правовой базы ЕС в сторону углубления интеграции. При этом с другой стороны, Европейский Союз продолжает поддерживать ориентацию на возможность дальнейшего пространственного расширения. В частности, одним из наиболее вероятных стран-членов данного надгосударственного образования может стать Республика Македония. И хотя процедура вступления наряду с изменением названия данного государства является длительным процессом, это не должно лишать нас возможности проанализировать особенности изменения институционального баланса и политической обстановки в ЕС в рамках возможного членства Республики Македония.

Не так давно в Македонии прошел референдум, по результатам которого треть зарегистрированных избирателей поддержали дальнейшую европейскую и евроатлантическую интеграцию, а также переименование государства [1]. И, несмотря на то, что фактическая явка не преодолела пятидесятипроцентный барьер, что, в свою очередь, влечёт за собою признание референдума несостоявшимся, его результаты предоставляют проевропейским силам политический мандат на внесение соответствующих поправок в конституцию государства. Это обусловлено процентным соотношением результатов волеизъявления граждан страны, а также основополагающей чертой общественного договора, согласно которой, абсентеизм приравнивается к согласию с позицией большинства [2]. Более того, результаты голосования наглядно демонстрируют нам наличие невысокого уровня антиевропейских настроений среди масс, что, в свою очередь, свидетельствует о том, что даже в случае досрочных парламентских выборов Македония сохранит ориентацию на дальнейшую интеграцию в Европейский Союз. Как следствие, это наталкивает на мысль, что выполнение Преспанского соглашения - вопрос времени, что, в свою очередь, является очередным шагом на пути вступления в ЕС.

Учитывая современное соотношение населения государств-членов ЕС количеству евродепутатов, Македония, в случае вступления, получит до 11 мандатов в Европейском Парламенте. И хотя, согласно Лиссабонскому договору, количество представителей данного института ЕС не должно превышать 751-го [4], вступление Республики Македония инициирует процедуру перераспределения мест в Европарламенте между странами-членами. Как следствие, в данном контексте возможность членства данного государства в Европейском Союзе может рассматриваться либеральными и социал-демократическими политическими силами ЕС, поддерживающими традиционный подход к развитию данного надгосударственного образования, как шанс для укрепления собственных позиций. Данный факт приобретает ещё большей актуальности на фоне выхода Великобритании из ЕС, традиционно являющейся пространством для прохождения в Европарламент значительного числа последователей консерватизма и евроскептицизма, представленных такими фракциями, как «Европейские консерваторы и реформисты» и «Европа за свободу и демократию». Тем не менее, с другой стороны важно учесть, что подготовка и вступление в ЕС

являється довготривалим процесом. В частині, згідно стратегії розширення і углублення співпраці ЄС зі країнами Західних Балкан, Македонія при збереженні поточних темпів впровадження реформ має шанси стати повноправним членом Європейського Союзу до 2025 року [3]. Як наслідок, роль Македонії як стейкхолдера традиційного вектора розвитку ЄС, спрямованого на углублення інтеграції країн-членів, може розглядатися лише в довготривалій перспективі.

Таким чином, ми дійшли до висновку, що на даний момент Македонія має значущими шансами вступити в Європейський Союз. В цьому випадку інституціональна система даної наднаціональної організації збереже свій баланс, однак, представники політичного табору традиційного вектора розвитку ЄС отримують додаткову можливість зміцнення власних позицій. Це, в свою чергу, може частково компенсувати поступову втрату позицій єврооптимістів на фоні загострення спектра проблем, з метою максимізації умов для ведення подальшої політичної боротьби в довготривалій перспективі.

Список використаних джерел

1. *Отчет об окончательных результатах референдума на государственном уровне 30 сентября 2018 [Электронный ресурс] // Государственная избирательная комиссия Республики Македония. – 2018. – Режим доступа: https://drive.google.com/file/d/11AGxUaJI5epNrQJjM_57UHyRjR56-Aqj/view. 2. Руссо Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр. – М.: «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. – 416 с. 3. *A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkan (COM(2018) 65 final) – Access mode: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf. 4. *Amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (2007/C 306/01) // Official Journal of the European Union – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=FI>.***

Научный руководитель: Ключник Р.М.

Д. А. Моргул

ІДЕЯ СТВОРЕННЯ ІСЛАМСЬКОГО ДИНАРА ЯК ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВАЖЕЛЮ В БОРОТЬБИ ЗІ ЗАХІДНИМИ ДЕРЖАВАМИ ДЛЯ МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇН

Більшість мусульманських країн є колишніми колоніями імперій першого світу. Після розпаду колоніальної системи ці держави знаходились в ситуації постійної економічної залежності від своїх колишніх володарів, не маючи можливості погасити безліч боргів, створити потужні економіки і таким чином знайти кошти для власного розвитку. Головним важілем у підтриманні чинного стану речей була спекуляція валют з боку розвинених країн, на думку відомого ісламського вченого Імрана Н.Хосейна «Європейська Фінансова Система спроектувала грошову систему, яка дала змогу ввести фінансову диктатуру над всім світом. Через девальвацію грошей, ціни на майно, працю, товари та послуги стають все дешевше і дешевше для тих, хто заснував грошову систему, що призводить до того що одна частина світу живе в комфорті, натомість інша працює у видозміненій формі рабства»[1], – отже з'явилась потреба в стабільній, незалежній від долару новій валюті, яку більшість мусульманської інтелігенції вбачає в відтворенні золотого ісламського динару – офіційної монети в Арабському халіфаті.

Ісламський динар – ідея створення валюти на основі золотого стандарту для держав з мусульманським населенням для взаємної торгівлі і створення внутрішнього ринку збуту золота. Як офіційний проект вперше був запропонований прем'єр-міністром Малайзії Махатхіром Мохаммадом на конференції в Куала-Лумпурі за участю представників Організації Ісламської Конференції.

Ісламський динар як противага західним державам стала об'єднуючою складовою для багатьох держав мусульманського світу. По-перше, більш розвинені мусульманські країни, такі як Малайзія, активно підтримають Організацію Ісламської Конференції, займаються створенням нової валюти, не маючи наміру оголосити себе головною державою в контролі виробництва золотого динару, що неодмінно підкріплює відносини бідного Арабського Сходу зі острівними державами Південно-Східної Азії. По-друге для більшості слабких у військовому плані щодо Заходу мусульманських країн золотий динар може стати певним важілем у боротьбі зі агресією з боку США і союзників – «Ісламські держави практично контролюються через американський долар, який є для них головною платіжною валютою. Існувала велика ймовірність того, що після нападу США на Ірак у відповідь об'єднаний ісламський світ направить свій удар на американський долар через золотий динар. Прихід золотого динару призведе МВФ і Світовий банк к падінню в прірву», – очільник добуваючої компанії «Tanzanian Royalty Exploration Corporation» Дж. Секлер [2]. Золотий динар є одним з провідних проектів в сфері ісламського банкінгу, ідея створення валюти за приписами священного для усіх мусульман Корану збільшує зацікавленість мусульманських вкладників, які ще більше прискорюють ріст активів мусульманських фондів і банків, що натомість створює стабільну економічну систему для ісламських держав.

Також треба звернути увагу на економічну роль золотого динару – надійна, стабільна і складнопіддатна до спекуляцій валюта, головними завданнями якої є розрахунки між ісламськими державами без використання зв'язки «долар-євро», накопичення капіталу в цих державах і протидія економічним кризам, які потрясли Індонезію і Малайзію – «За переконаннями малайзійського прем'єр-міністра Махатхіра Мохаммада головною причиною створення золотого динару є протидія економічним кризам на прикладі тої, що загальмувала економічний ріст Малайзії в 1997-1998 роках. Він вважає, що паперові гроші не мають постійної внутрішньої цінності, що робить з них інструмент маніпуляції і арбітражу, натомість цінами на золото тяжко маніпулювати» [3].

Таким чином ідея створення загальної для ісламських держав валюти є не стільки популістським закликком з боку традиціоналістів, прихильників Шаріату, скільки дієвим засобом боротьби з Західними банківськими системами, додатковим політичним важелем в відносинах зі потужними у військовому плані, проте залежними від ресурсів державами на кшталт США, одним з небагатьох шляхів протидії економічним кризам, спричинених грошовими маніпуляціями.

Список використаних джерел

1. «Золотой Динар и Серебряный Дирхам: Ислам и Будущее Денег [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imranhosein.org/media/books/dinarbook-russian.pdf>. 2. *Financial Sense Online «Dollar Collapse and the Silver Investor»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.financialsense.com/contributors/jennifer-barry/dollar-collapse-and-the-silver-investor>. 3. *Золотой динар – новый инструмент глобализации? «* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forextimes.ru/foreks-stati/zolotoj-dinar-novyyj-instrument-globalizacii>.

Х. Г. Тагієва

РОЛЬ НАТО В УРЕГУЛИРОВАНИИ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ

Новые политические изменения, которые произошли после окончания «холодной войны», создали огромные возможности для развития безопасности в Европе, но в то же время создали потенциал для нестабильности в регионе. В Лондонском Саммите, в июле 1990 года главы стран участников НАТО положили

конец дискриминации между Востоком и Западом и предложили новое сотрудничество странам Центральной и Восточной Европы. Это главное изменение в отношениях было определено в новой Стратегической концепции Североатлантического альянса, объявленной в ноябре 1991 года, в которой был принят более широкий подход к вопросам безопасности. Главными целями после «холодной войны» были: 1) снижение риска преднамеренных конфликтов или недоразумений; 2) улучшение управления кризисом, влияющим на безопасность союзников НАТО; 3) укрепление взаимопонимания и доверия между всеми европейскими странами; 4) расширение возможностей для реального партнерства в решении общих проблем безопасности. [1, с 5]

В 1994 году была принята программа НАТО «Партнерство ради мира» (ПРМ). Цель этой программы заключалась в расширении партнерства и развитии успешного партнерства на основе текущего прогресса. Формальная основа программы ПРМ - это рамочный документ, отражающий конкретные задачи каждой страны-партнера. Согласно документу, все партнеры берут на себя ряд политических обязательств: а) повышение прозрачности в области национального военного планирования и формирования военного бюджета; б) обеспечение демократического контроля над силами обороны; в) повышение прозрачности в области национального военного планирования и военного бюджетирования; г) обеспечение демократического контроля над силами обороны; д) сохранение потенциала и подготовки для содействия операциям, осуществляемым под эгидой Организации Объединенных Наций и / или в пределах юрисдикции ОБСЕ, с учетом состояния национальных конституций; е) развитие военного сотрудничества с НАТО в рамках совместного планирования, подготовки и обучения для совместного осуществления гуманитарных и прочих операций в миротворческих, поисковых и спасательных областях; ж) формирование сил, способных взаимодействовать с военными силами членов Североатлантического Альянса в долгосрочной перспективе [3].

НАТО развивает свою деятельность в направлении необходимости решения проблем безопасности. Сюда относятся борьба с терроризмом, с распространением оружия массового уничтожения, операции по поддержанию мира, реформы обороны, готовность к стихийным бедствиям и реагирование на них, подготовка к нападениям террористов и т.д. В этих областях операции по поддержанию мира занимают одно из самых важных мест.

После окончания «холодной войны» НАТО начала интенсивно работать с другими международными организациями и более активно привлекала себя к операциям по поддержанию мира и поддержке операций по созданию условий для мира и безопасности в мире. Политическая основа миротворческих операций Североатлантического союза была заложена на встрече министров иностранных дел НАТО в Осло, в июне 1992 года. На этом заседании министры иностранных дел заявили о готовности участвовать в миротворческих операциях под эгидой Организации по Безопасности и Сотрудничеству в Европе (СБСЕ, а затем ОБСЕ) в соответствии с законами их стран [2, с 141-142].

Первым активным участием армий НАТО в конфликтах стал Боснийский конфликт 1995 года. В течение следующих 10-15 лет НАТО участвовала в шести миротворческих операциях в конфликтных регионах: в Боснии в 1995 году, в Косово в 1999 году, в Македонии в 2001 году, а также в 2003-2009 гг. в районе Дарфур в Судане, в Ираке и Афганистане.

В целом, до 1994 года НАТО, в основном, была организацией «коллективной обороны», в которой преобладали военные функции. Но в 1994 году ситуация изменилась с принятием программы Партнерства во имя Мира. Появилась возможность для развития двусторонних отношений между НАТО и членами-союзниками и НАТО стал привлекать военные силы союзных государств в проводимые им миротворческие операции.

Список использованных источников

1. NATO/OTAN. *Tərəfdaşlıq vasitəsilə təhlükəsizlik*. NATO 2005. 38 с. 2. Информационная книга НАТО. 388 с. 3. *Partnership for Peace: Framework Document*. Bruxelles 1994. 27 may. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_244f69.htm.

О. В. Тертичний

МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ і ФОРТУНА ОСВІТЯН

Освітняни отримали реальний шанс стати провідною верствою суспільства з усіма відповідними бонусами: соціальний статус, висока оплата праці і найкращий соціальний пакет, комфортні умови на роботі і дома, впевненість у майбутньому... Сьогодні цю нішу обіймають програмісти, оскільки вносять вирішальний внесок до зростання продуктивності в наявному, четвертому в історії суспільства, Інформаційному стані. Але за кілька років вони мають поступитися першістю, бо всесвітня структурна еволюція суспільних продуктивних сил веде до ключової позиції наступний – ПостІнформаційний стан [4]. Коли саме і за яких умов прийде це стане реальністю, пояснює, зокрема, науково-дослідницька Програма (за І.Лакатошем), що була започаткована 2012 року міждисциплінарною групою дослідників Спільний Проект.

На жаль, більшість тих, хто кровно зацікавлений в омріяному майбутньому [5], досі не знають засобів його наближення і отримання. Але ж, якщо освітяни самі для себе не стануть наблизити бажане Майбутнє, то можуть отримати якраз небажане. Згадаймо відомий постулат: свободу ніхто нікому не дає – свободу можна лише ВЗЯТИ. То ж, пропонований освітянам шлях до суспільного лідерства [3] [5] мав би стати центром уваги на конференції саме з цією назвою: «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій».

ВИСТРАЖДАНІЙ ПРОЕКТ. «Ефективно об'єднати сучасну націю може лише спільний проект майбутнього – не нав'язаний згори, а *вистражданий і усвідомлений* усіма активними громадянами» – цим висновком відомого філософа Ортега-і-Гассети керувалися ініціатори Спільного Проекту. Вони виходили з того, що свій Проект всі українці *вже* вистраждали, і пора усвідомити не лише обраним інтелектуалам, а й УСІМ активним громадянам. А як же вони усвідомлять, якщо освітяни їм не допоможуть?

Найвищий цеховий інтерес в реалізації Програми Спільного Проекту освітяни мають тому, що ПостІнформаційний («людинотворчий») період розвитку суспільства принесе пріоритет сфері виховання та педагогіки: бо людина стане не лише засобом, а головною *метою* економічного розвитку.

КОЛИ. До прийдешнього стану, відповідно до Математичної моделі українських фахівців [4], розвинуті країни мають увійти близько 2030 року. Не просто увійти, а на десятиліття випередити всіх інших внаслідок надзвичайного прискорення соціальних процесів. Аби вчасно увійти до складу європейських лідерів і з ними **разом** отримати позитивне майбутнє, українці мають відмовитися від самогубної політики наслідування, і прокласти до майбутнього власний маршрут [8].

ПРОТЕ. Шлях до успіху блокує феодално-олігархічна система, бо у прийдешньому ПостІнформаційному стані історія не передбачає їй місця. Оскільки ТАМ олігархату просто не може бути, він тримається за минуле усіма засобами, і вже третє десятиліття не дозволяє країні розвинутися природним чином. Як можна зняти Україну з гальма, схематично показують 20 ланок «захисного ланцюга», що створений за аналогією «запобіжного поясу» І.Лакатоша. «Ланцюг» також окреслює аксіоматичне поле, загальну проблематику і надає логіку розгортання Проекту:

1. Феодално-олігархічна система опустила Україну на останні позиції європейських рейтингів, і сьогодні гальмує розвиток.

2. Оновитися Система не хоче і не може, про що свідчить практика багатьох років взагалі і зокрема – процес імітації «оновлення», який бачимо від 2014 року.

3. Прихильники Системи намагаються її перефарбувати і видати за нову.

4. Безперервна мімікрія викликає суспільну потребу отримати конкретне уявлення про іншу, дійсно нову Систему.

5. Методологічними джерелами наступної Системи можуть бути загально-світові закономірності соціосинергетики [4] і українська ентелехія [7].

6. Замінити чинну Систему можливо лише в процесі соціальної творчості, яка за потужністю має стати співмірною з Майданами.

7. Майдани вже відбувалися, і це дозволяло використати соціальну енергію на заміну чинної Системи.

8. Шанси не були використані, оскільки консолідованої контреліти і несистемної опозиції в Україні не існувало, а інтелектуали були не готовими до спонтанного волевиявлення мас.

9. Неготовність інтелектуалів виявилася, перш за все, у відсутності Пропозиції для нації, яка містила би концепт стратегічного розвитку країни.

10. Без подібної Пропозиції, навколо якої можна консолідувати націю, сподіватися на гідне Майбутнє немає підстав.

11. Концепт Стратегії потрібен і без сподівань на гіпотетичний наступний Майдан – для прискорення формування контреліти і несистемної опозиції, які щойно зародилися.

12. Бачення (Візія) майбутнього має містити Дорожню карту – концептуальну відповідь на запитання «Яким чином реалізувати Бачення?»

13. Дорожня карта має визначати напрями, засоби, маршрут, орієнтовну швидкість руху країни, а також соціальні та організаційні інструменти оновлення.

14. Поширити самоорганізаційні практики Майдану здатен волелюбний соціальний прошарок, який, на додачу до свободи, отримає також і матеріальні дивіденди (достаток і соціальні ліфти) в процесі та внаслідок досягнення Меті.

15. Таку роль здатен відіграти український відповідальний клас, ядро якого складають активісти Майдану, добровольці і волонтери. Вони довели свою відповідальність перед суспільством.

16. Соціально-економічний склад відповідального класу містить переважно самозайнятих, осіб творчих професій, менеджерів, професуру, представників малого і середнього бізнесу, IT-сектору та інших проривних кластерів.

17. Консолідацію відповідального класу може прискорити об'єднавча загально-демократична візійна Платформа.

18. Платформа відіграє роль програмного **координатора**, якщо буде відповідати сучасним вимогам: реальна відкритість, максимальна прозорість, поточний зворотний зв'язок (LiquidFeedback) лідерів з громадою.

19. Проект Програми позапартійного об'єднання мають ухвалити ініціатори організаційного етапу з урахуванням напрацювань дослідників.

20. Проект має отримати професійну експертизу і пройти громадське обговорення [2].

Отже, оновлення країни можливе за умови консолідації нації, про що свідчить сама назва «спільний проект» у Ортега-і-Гассети. Відповідно, консолідації відповідального класу вимагає і змодельований Спільним Проектом досить конкретний український Захисний ланцюг: див. вище ланки №№17, 18. Логічно припустити: ті, хто отримає від оновлення максимальні вигоди (освітяни), мають докладати максимум зусиль до консолідації.

Так що, шановні пані і панове доценти і професори, все у ваших руках. Вести Україну вперед до омріяного Майбутнього, або – на узбіччя історичного процесу. Вибір завжди є, обираєте самі.

Вас, на щастя, не будуть водити на збори, мітинги, в пікети чи на барикади: рятувати Україну можете, якщо схочете) в кабінетах і бібліотеках. В рамках соціальної філософії критикуйте і доповнюйте Позитивний сценарій, визначайте, наскільки прийнятне для вас таке Майбутнє. Якщо прийнятне, навчайте інших: для філософів, соціологів, істориків, правознавців та політологів для початку вистачить і спецкурсу. Якщо не ви, то хто і навіщо це стане робити?

Натхнення освітянам і науковцям, можливо, додасть заклик першого віце-президента НАН України, директора Національного інституту стратегічних досліджень (до липня 2018р.) Володимира Горбуліна: «Де ті образи і проекти майбутнього, які б об'єднували нас? Справді, якщо бути чесними перед собою, можна дійти парадоксального висновку: ми перестали мріяти по-справжньому сміливо. Перестали ставити амбіційні завдання, з чіткою метою і планами їх досягнень. І це дуже добре відчувається як простими українцями, так і експертним середовищем. Звідси й запит на будь-які спроби створити такий прообраз, дати хоч якийсь зрозумілий і футуристично прийнятний орієнтир...» [1].

Роль саме такого орієнтиру може відіграти Позитивний сценарій Спільного Проекту [5] – на тій підставі, що наразі залишається *єдиним* (на жаль) якісним концептом Бачення майбутнього і Дорожньої карти до нього.

Третя редакція Сценарію була завершена влітку 2017 року, і восени отримала професійну відзнаку – експертизу та позитивну Рецензію незалежної профільної установи «Агенція досліджень системних технологій».

Рецензія відзначає, зокрема, що «Проект містить розгорнутий аналіз подій Революції Гідності, європейського відгуку на них та причин невдалих спроб громадськості опанувати мистецтво розбудови дійсно демократичної влади у країні. На підставі аналізу належним чином сформульовані пропозиції щодо виправлення «ситуації поразки», і спрямування зусиль у річище конструктивно-об'єднавчої діяльності громадян, партій, громадських груп, волонтерських і добробатівських структур».

В цілому проект «Позитивний сценарій» заслуговує суспільного визнання, і може бути рекомендований як проект програми об'єднавчої платформи [6].

P.S. На додачу і розвиток Позитивного сценарію Спільний Проект створив «громадянську оферту» на основі ключового елементу – Персонального мандату [3]. Оферта стисло відповідає на запитання **НАВІЩО КОНСОЛІДАЦІЯ? і ЩО РОБИТИ СЬОГОДНІ?**

Список використаних джерел

1. Горбулін Володимир. «Вулканічний синдром» Дзеркало тижня, 15 червня 2018 р. 2. *Методологія: ядро і захисний ланцюг [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: www.facebook.com/notes/соціальний-договор-тексты-оферты/оферта-спільного-проекту-файл-4-й-методологія-ядро-і-захисний-ланцюг/22548479149461open_in_new. 3. *Персональний мандат як мережа національної консолідації. [Електронний ресурс]* – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1hvvyLA0cmwktRBYMO_zLOlO_88iDZz7/viewusp=sharing Відео презентації: uacrisis.org/ua/64252-personalnyj-mandat. 4. Повеценко Г., Чеховий Ю. *Математична модель структурної еволюції суспільних продуктивних сил Журнал Соціологія: теорія, методи, маркетинг, №3, 2001р. с.41-60.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://i-soc.com.ua/journal/N3_2001r_3.pdf. 5. *Позитивний сценарій – [Електронний ресурс]* – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B038RRCgq3HPd2EwNmdNdXBkak0/view?usp=sharing>. 6. *Рецензія на громадський проект «Позитивний сценарій» Агенція досліджень системних технологій. [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: www.facebook.com/notes/позитивний-сценарій-спільного-проекту/експертне-дослідження-громадського-проекту-позитивний-сценарій/2121091311251137. 7. *Третичний О.В. Ентелегія як моделіст позитивного сценарію. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» 24-25 березня 2017 р. Частина I, с.62.* 8. *Український маршрут. Малюнок – [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1192522484108581&set=gm.790879297704632&type=3&theater>.

НАВІЩО ПОТРІБНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ В ДІЇ? (З ДОСВІДУ НАВЧАННЯ ГРОМАДСЬКИХ РАДНИКІВ)

Соціальна робота послуговується цілою низкою трансдисциплінарних дослідницьких стратегій і методів. Зумовлене це тим, що, за твердженням Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, дослідження в соціальній роботі «визнають множинність, різноманітність, багатовісні реалії/істини та різні способи дослідження та пізнання» і спрямовуються вони на «подолання відриву освіти від досліджень, а також досліджень від практики, об'єднання викладання, дослідження, залучення громад та практичної освіти на місцях» [1].

Із становленням соціальної роботи як професії набувають розвитку специфічні стратегії та моделі, як-от, дослідження в дії (англ. – action research), котрі поєднують дослідницький і діяльнісний компоненти. Такі стратегії не надто широко представлені в українському науковому дискурсі та у практичній дослідницькій роботі.

Ця розвідка має на меті охарактеризувати дослідження в дії та обговорити його застосування під час розроблення тренінгової програми підготовки громадських радників. Така підготовка здійснюється в Україні з 2016 р. за ініціативи та підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

У сучасній літературі дослідження в дії тлумачать як циклічний процес фасилітації людей, зацікавлених у вирішенні певної проблеми, до вивчення важливого її аспекту для ефективного спрямування зусиль щодо її вирішення [5]. Метою дослідження в дії є наснаження певних суб'єктів використати власні знання у процесі дослідження [7]. Дослідження в дії пов'язують із конструктивістськими підходами до досліджень і формування нових знань [4]. Його учасники повинні мати реальну владу впливати на хід дослідження [4, с. 126], що співзвучно принципам соціальної роботи [3], ідеям формування соціального капіталу громади [7].

Дослідження в дії передбачає спіральна побудова повторювальних циклів дій: планування, здійснення активності, оцінку цієї активності, перепланування за результатами оцінки, здійснення нової активності [6]. Стандартні процедури аналізу за певними критеріями у цьому дослідженні не використовують. Натомість ключову роль відіграють сприйняття й рефлексія учасників щодо кожного етапу процесу [5]. Колективні та саморефлексивні практики допомагають усім учасникам дослідження оцінити проблему та визначити шляхи її подолання [8].

Наш досвід застосування дослідження в дії при формуванні в Україні мережі громадських радників (активних у своїх малих громадах людей, які займаються брокерством послуг, адвокацією, виявленням проблем в громаді, фасилітують зміни) засвідчив, що така стратегія досить ефективно працює в умовах, коли бракує знань щодо певної концепції. Оскільки мережа громадських радників – інноваційна для нашого середовища, знання щодо того, як її вибудувувати, конструювалося експериментально в ході дослідження. Це зумовило значні зміни – від зміни самої назви учасників процесу – з параюристів на громадських радників, до сутнісної трансформації програми їхньої підготовки та менторської підтримки.

Проведений аналіз наукової літератури та рефлексія власного досвіду дають підстави для висновку, що для дослідження в дії критично важливі: 1) усвідомлення наснажувальної мети такого дослідження, його конструктивістського характеру; 2) наявність часових ресурсів для повторювальних циклів дій; 3) визначення й дотримання недирективних ролей дослідника/експерта та всіх учасників дослідження; 3) побудова атмосфери довіри і наснаження на постійну рефлексію та на дії. До-

слідження в дії орієнтоване як на вироблення знання діяльним, експериментальним шляхом, так і на формування соціального капіталу.

Список використаних джерел

1. Документ Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи щодо досліджень у соціальній роботі [Пер. з англ. Семігіної Т.В.] // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2017. № 3. С.93-94.
2. Єрошенко К.М., Семігіна Т. В. Дослідження в дії у соціальній роботі: ролі дослідника // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2018. № (1) 15. С. 123-126.
3. Barbera R. A. Relationships and the research process: Participatory action research and social work // Journal of Progressive Human Services. 2008. Vol.19. P. 140–159.
4. Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice / Ed. by Reason P., Bradbury H. 2d ed. London: Sage Publishers, 2013. 752 p.
5. Hansson J., Hoog E., Nystrom M. Action research for multi-level facilitation of improvement in health and social care: Development of a change facilitation approach for a local R&D unit // Action Research. 2017. Vol. 15(4). P. 339–356.
6. Holian R., Coghlan D. Ethical Issues and Role Duality in Insider Action Research: Challenges for Action Research Degree Programmes // Systemic Practice and Action Research. 2013. Vol. 26. P. 399–415.
7. Participatory action research / Ed. by Whyte W.F. Newbury Park, CA: Sage Publishers, 1991. 248 p.
8. Pawlik S. Artistic Work of People with Intellectual Disabilities as a Laboratory of Social Practices. Research. Action. Solving Problems // The New Educational Review. P. 246-257.
9. Sankaran S., Tay B. H., Orr M. Managing Organizational Change by Using Soft Systems Thinking in Action Research Projects // International Journal of Managing Projects in Business. 2009. Vol. 2 (2). P. 179–197.

Н. Г. Землянська, Т. В. Семігіна

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ: ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА І РОЛЬ ПРОФСПЛОК

Торгівля людьми, як і нелегальне переправлення мігрантів, вважається надзвичайно серйозною гуманітарною, економічною та міграційною проблемою, так само, як і проблемою транснаціональної злочинності. За своїми можливостями торгівля людьми як тіньовий сектор економіки перевершує практично всі види кримінальної діяльності, у тому числі і наркоторгівлю [5].

Питання протидії торгівлі людьми вивчали К. Левченко, М. Романюк, З. Смутчак, В. Турок та ін. Так, за даними М. Романюка та З. Смутчак, основною країною призначення для торгівлі людьми з України залишається Росія, друге місце посідають країни-члени Європейського Союзу (Польща, Італія, Німеччина, Греція, Фінляндія тощо), при цьому дедалі поширенішими стають такі форми торгівлі людьми, які не пов'язані з сексуальною експлуатацією, насамперед трудова експлуатація. Нелегальні трудові мігранти належать до найбільш дискримінованої та незахищеної категорії іноземців. Жертвами такого виду злочинів найчастіше стають чоловіки працездатного віку або особи з інвалідністю, без постійного місця проживання та інші малозабезпечені категорії громадян [4]. За дослідженням В. Турка, найбільший ризик потрапити у ситуацію торгівлі людьми мають такі демографічні групи як чоловіки середнього віку, діти та молоді чоловіки. Дослідник визначив, що до основних чинників, які сприяють потраплянню у ситуацію торгівлі людьми, можна віднести: недостатню поінформованість щодо цієї проблеми, складні життєві обставини (матеріальні труднощі) і сімейні проблеми [6].

За даними представництва Міжнародної організації з міграції, з-поміж 1259 осіб, що були протягом 2017 р. ідентифіковані в Україні як такі, що постраждали від торгівлі людьми, 90% – це ті, що зазнали трудової експлуатації [3]. При цьому частка тих, хто постраждав від сексуальної експлуатації, суттєво скоротилась порівняно з початком 2000-х, а частка тих, хто зазнає трудової експлуатації, зросла.

Ці результати ставлять питання не тільки щодо ефективності державної економічної та соціальної політики, які мали б сприяти поліпшенню добробуту населення, а й щодо адекватних заходів із протидії торгівлі людьми, зокрема інфор-

маційно-просвітницьких, тобто заходів соціального маркетингу із формування безпечнішої поведінки у контексті нелегальної трудової міграції, піднесення обізнаності щодо особливостей працевлаштування за кордоном, а також захисту трудових прав легальних мігрантів.

Наразі закордонний досвід використання урядовими та неурядовими організаціями сучасних маркетингових комунікаційних заходів у сфері протидії торгівлі [1] засвідчує, що в Україні варто: 1) розширити цільову аудиторію інформаційно-просвітницьких заходів, орієнтовних здебільшого на жінок, і охопити нові уразливі групи населення (молодих чоловіків, внутрішньо переміщених осіб); 2) застосовувати технології цифрового маркетингу, соціальну рекламу в Інтернеті, роботу в соціальних мережах; 3) підвищити привабливість інформаційно-просвітницької роботи: використовувати так званий подієвий маркетинг, використовувати реальні історії з життя потерпілих від торгівлі людей, залучення відомих у суспільстві персоналій до соціальної реклами тощо.

Значну роль у протидії трудової експлуатації мігрантів можуть відіграти профспілкові організації.

Наприклад, Австралійська Рада профспілок витратила 200 тисяч доларів на кампанію «Labour trafficking is a crime – Spot It, Report It» («Торгівля людьми з метою трудової експлуатації є злочином – побачив це, повідом про це»). Асоціація готелів Австралії витратила 25 тисяч доларів на кампанію з підвищення обізнаності проти трудової експлуатації, що включали поширення інформаційних брошур у 5 тисячах готелів про те, як легально працевлаштуватись іноземним працівникам [1].

Профспілки України, зокрема Федерація профспілок України, мають можливості створення системи захисту прав трудових мігрантів, що має вплинути на політику зайнятості, в контексті тимчасової зайнятості за кордоном, до виходу із стагнації вітчизняного ринку праці, та соціального захисту українців, базуючись на зобов'язаннях викладених в Угоді про асоціацію Україна – ЄС, а саме з урахуванням норм статей 16, 17 та 18 Угоди [7]. Наразі захист працівників-мігрантів має полягати в неухильному дотриманні всіх необхідних конвенцій Міжнародної організації праці та спільній координації між національними та міжнародними профспілками, іншими наддержавними і міжнародними неурядовими організаціями.

Отже, профілактика експлуатації трудових мігрантів може мати державний і суспільний виміри, використовувати широкий спектр методів і форм роботи. Профілактика небезпечної трудової міграції, насамперед нелегальної міграції, має залучати якнайширше коло партнерів, зокрема, й профспілкові організації. Відтак видається за доцільне дослідити можливості Федерації профспілок України, інших профспілкових організацій у: 1) здійсненні інформаційно-просвітницької роботи серед молоді та осіб середнього віку щодо роз'яснення ризиків нелегальної трудової міграції; 2) виробленні механізму збереження профспілкового захисту тих працівників, які їдуть працювати за кордон.

Список використаних джерел

1. Борисова Т. Маркетингові практики, спрямовані на вирішення проблеми торгівлі людьми: зарубіжний досвід // Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку : вітчизняний та зарубіжний досвід : тези доп. Х Ювіл. міжнар. наук.-практ. конф. молод. учених і студ. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 47-49. 2. Протидія торгівлі людьми / Ред. Семігіна Т. В. Київ: вид-во «Києво-Могилянська академія», 2008. 166 с. 3. Протидія торгівлі людьми в Україні: Статистика МОМ станом на 30 червня 2018 р. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>. 4. Романюк М.Д., Смутчак З.В. Державна політика протидії торгівлі людьми в Україні та напрями її вдосконалення // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2018. № 2(84). С. 45-51. 5. Турок В.В. Взаємозв'язок торгівлі людьми із соціальними хворобами та захворюваністю населення // Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. № 1. С. 57-60. 6. Турок В. В. Оцінка ризику потрапляння у ситуацію торгівлі людьми для різних груп населення // Демографія та соціальна економіка. 2015. № 2. С. 164-173. 7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з

Г. В. Авраменко, Т. С. Острячко

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖІНКАМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ЧЕРЕЗ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Реалії сьогодення ставлять перед українським суспільством неймовірну кількість дилем, що потребують негайного вирішення, адже провокують неабиякий ажіотаж навколо себе. Практика показує, що переважна більшість проблем залишається «в тіні», значна кількість інформації не розповсюджується. Однією з найсерйозніших таких проблем є домашнє насильство, через яке постраждали опиняються у складних життєвих обставинах.

Дослідженням проблеми домашнього насильства займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Д. Джилліген, Д. Доджл, М. Росс, Д. Карнегі, К. Левченко, Л. Денісова, О. Савчук, В. Бондаровська, Г. Мустафаєв, Є. Луценко та інші.

У 2017 р. було прийнято новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що стало першим і вагомим кроком у роботі по подоланню та запобіганню даного явища.

Домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, в тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Аналіз даного визначення свідчить, що коло осіб, на яких поширюється дія законодавства значно розширилась, і наразі, якщо жінка страждає від співмешканця, з яким не зареєстрований законний шлюб – це все одно вважається насильством в сім'ї. І таких серйозних уточнень у даному нормативно-правовому акті досить багато.

Важливим аспектом у роботі з жінками, які опинилися у складних життєвих обставинах через домашнє насильство є його основні ознаки, адже це явище є латентним, інколи, добре прихованим, таким, яке виявити і довести дуже складно. Першою з таких ознак є нанесення шкоди. Проте, якщо дії примусового характеру зроблені, а фізичної шкоди нанесено не було – насильницький акт все одно наявний. Це говорить про те, що інколи наслідки з першого погляду побачити неможливо, для цього потрібно провести бесіду з постраждалою особою, адже якщо насильство психологічне, то апріорі будуть певні порушення в психічній сфері людини [3].

Другою ознакою є вчинення насильства проти або поза волею жінки, на яку воно спрямоване. Тобто, якщо особа внаслідок свого фізичного або психічного стану не здатна об'єктивно усвідомити характер дій, що над нею вчиняються – це буде насильством [2].

До проявів подружнього насильства відносять: погрози, залякування, ігнорування, нанесення тілесних ушкоджень, сексуальний напад, соціальна ізоляція, економічна залежність, примусова праця тощо, які можуть бути постійними, епізодичними, повторюваними. Нерідко жінка, що потерпає від домашнього насильства, знаходиться у спів залежних стосунках зі своїм чоловіком. Спочатку вона відчуває до аб'юзера страх, ненависть, антипатію, а через деякий час переймається до нього позитивними відчуттями. Вона сподівається, що коли «його життя налагодиться» (він кине пити, знайде роботу тощо), то він одразу ж перестане знущатися над нею.

Проте, зазвичай цього не відбувається, і жінка знаходить інші «об'єктивні» пояснення насильницьким діям свого чоловіка. Даний феномен вчені назвали стокгольмським синдромом [4].

Соціальну роботу з жінками, які стали жертвами домашнього насильства в Україні, на сьогоднішній день здійснюють громадські установи. Одними з найбільших є: Ла-Страда Україна, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та центри соціально-психологічної допомоги. В означених установах здійснюється робота з даною категорією у груповій та індивідуальній формі. В першу чергу, жінкам надається психологічна та медична допомога, потім робота направлена на пошук ресурсів для реадаптації та ресоціалізації у нових умовах проживання. Але, рішення приймає жінка, яка постраждала. На жаль, часто вони повертаються до кривдника і цикл насильства повторюється знову.

Отже, насильство в сім'ї – є однією з найпоширеніших соціальних проблем, межі якої дуже важко конкретизувати. В Україні, на жаль, до сьогоднішнього дня існує думка, що сімейні чвари, побиття чоловіком своєї дружини, і зачасту і дітей, є проявом любові та небайдужості. Зменшити показник домашньої тиранії можна тільки змінивши закоренілі стереотипи у свідомості людей, адже «б'є – це не означає любить, б'є – означає любить бити».

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 5, ст. 35. 2. Горшкова И. Д., Насилие против женщин как проблема социологического анализа / И. Д. Горшкова, И. И. Шурыгина // Общество и гендер, Рязань: «Поверенный», 2003. – 82 с. 3. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / под ред. Этьенна Г. Круга и др. – М.: Издательство «ВесьМир», 2003. – 376 с. 4. Почебут Л.Г., Мейжис И.А. Социальная психология. Учебное пособие. Изд-во «Питер». 2010 – 672 с.

О. В. Даниленко, С. В. Глазунов

НЕБЛАГОПОЛУЧНА СІМ'Я ЯК ПРИЧИНА ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Українське суспільство занепокоєне великою кількістю проблем, які пов'язані з сім'ями, адже сім'я традиційно вважається первинним інститутом у вихованні дітей.

Причинами занепокоєння є зниження виховного потенціалу сім'ї, високий рівень розлучень, стійкі внутрішньо сімейні конфлікти, наркоманія та алкоголізм, велика кількість бездоглядних дітей, економічна нестабільність, бідність. Все це є причиною виникнення неблагополучної сім'я і, як наслідок, девіантної поведінки серед підлітків, які мешкають у таких сім'ях.

Негативні наслідки виховання у неблагополучних сім'ях мають негайні та віддалені наслідки, які не тільки роблять життя підлітка складним, але й впливають на всі сторони його розвитку.

Розпад сім'ї є важливим фактором, який впливає на психологічне самопочуття підлітків, посилюючи емоційну нестабільність, яка і так властива для цього віку.

За даними Державної служби статистики України можна побачити, що за 2017 рік було зареєстровано 249 522 тис. офіційних шлюбів, а зареєстрованих розлучень 128 734 тис. Ці данні дають уявлення про те, що кількість розлучень є високою [1].

Часто на дитину більше впливає не сам факт розлучення, а розлад і дисгармонія у відносинах батьків між собою.

Особливо негативні наслідки прослідковуються у пізньому підлітковому і дорослому віці: девіантна поведінка, така, як зловживання алкоголем або наркотиками, кримінальна активність; нанесення собі шкоди або спроби самогубства; формування стосунків з агресивними партнерами і т. д.

Стійкі внутрішньо сімейні конфлікти формують конфліктні сім'ї.

Причиною цього варто вважати відсутність взаєморозуміння, щирості, моральної вихованості, взаємодопомоги між членами сім'ї. Як результат нервово-психічні порушення у дітей, докори та погрози, грубість, зневажливе ставлення одне до одного.

Відомий англійський дитячий психіатр М. Раттер визнає причиною появи «важких» дітей сімейні конфлікти, недостатню любов батьків, смерть одного з них, батьківську жорстокість або просто непослідовність у вихованні, перебування в дитячому будинку[2].

Автор зазначає, що діти нерідко засвоюють не тільки позитивні, а й негативні зразки поведінки батьків, інколи доводячи їх до крайнощів. Серед інших факторів Раттер виділяє такі як жорстокі обмеження та гіперопіка з боку батьків.

Перші - призводять до пригноблення дитини або до нервового стану. Другі - не дозволяють дитині проявляти себе, змушують робити вчинки продиктовані батьками.

Проблема алкоголізму батьків є досить розповсюдженою у сучасному суспільстві. Такі сім'ї містять у собі всі негативні якості неблагополучних сімей. Дитина в такій сім'ї народжується слабкою, хворобливою, з нервово-психічними проблемами, зростає без турботи з боку батьків, без гідної опіки, уваги. Бачить негативний приклад з боку батьків. Усе це призводить до асоціальної поведінки підлітків.

Е.Г.Ейдемиллер та В.Юстицкис - вивчали латентне сімейне порушення, як причину виникнення неблагополучних сімей та виникнення девіантної поведінки підлітків.

Латентне порушення - це таке, яке в нормальних умовах практично не впливає на життєдіяльність сім'ї. Проте при попаданні сім'ї в екстремальні умови воно відіграє важливу роль, визначаючи нездатність сім'ї протистояти таким умовам. Тут виникає різниця в реакції сім'ї на труднощі. У сім'ях, де латентних порушень мало, мобілізація сім'ї для подолання труднощів, посилення її згуртованості, активізація спільних дій можлива. У такій ситуації ці сім'ї починають функціонувати краще, а ті, у яких латентні порушення численніше починають функціонувати гірше.

Причинами латентних порушень можуть бути: а) особливості внутрішньо сімейних відносин; б) індивідуальні психічні особливості членів сім'ї.

Наслідками першої групи порушень можуть бути: порушення комунікації в сім'ї та зміна структурно-рольового аспекту життєдіяльності.

Наслідками другої групи порушень - сексуальна дисгармонія подружжя, несумісність цінностей та емоційних стосунків, протиріччя у вихованні дитини [3].

Неблагополучні сім'ї в Україні мають негативний вплив не тільки на дітей, але й на стан суспільства в цілому. Тому потрібно здійснювати профілактичну, соціально-педагогічну роботу, зменшуючи кількість таких сімей, шукати шляхи, як допомогти батькам належним чином доглядати за своїми дітьми.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України: Населення України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov>. 2. Раттер, М. Помощь трудным детям. [Текст] / М. Раттер / Перевод с английского О. В. Баженовой, Г. Г. Гаузе. - М.: Прогресс, с, 1987. - 424 с. 3. Эйдемиллер, Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. [Текст] / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис.- 3-е изд.- СПб.: Питер, 2002. - 656 с.

А. В. Рус-Полтавська

ЦІННІСНА ПРОБЛЕМАТИКА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Роки незалежності України привели до розбалансування і руйнування практично всіх сфер життєдіяльності людини. Майже за три десятки років не з'явилося жодного оптимального сценарію розвитку країни. Досі немає розумних рішень

щодо поліпшення поточної ситуації та виведення країни з всеосяжної кризи. У зв'язку з зазначеною проблематикою до числа пріоритетних завдань, які потребують невідкладного вирішення, можна віднести задачу ціннісної проблематики сучасного суспільства. Постановка цієї задачі допоможе зорієнтувати суспільство на вирішення першочергових проблем, що дозволить нам вийти з загальної кризи.

Спроби теоретично осмислити людські цінності робилися ще першими античними мислителями. Аристотель асоціював цінності в житті людини як джерело всіх речей і явищ. В контексті теми дослідження особливо важливим в працях Аристотеля вважаємо виділення тих цінностей, що сприяють людському щастю – моральне та інтелектуальне вдосконалення і активну громадянську позицію [2]. У давнину головними цінностями людини вважалися добро, краса та пізнання, які знайшли своє відображення в сучасних напрямках науки (інтелект, емоції, фізичне тіло) [1], літературі (у О. П. Чехова – розум, душа, одяг (фізичне тіло)) та езотериці (ментальне, астральне, фізичне тіла).

У філософському науковому напрямку «Аксіологія», в якому вивчається ціннісна проблематика, терміном «цінність» позначають будь-які об'єкти і явища матеріальної або духовної культури людини. З приводу кількості та набору людських цінностей між вченими різних областей досліджень існують глибокі розбіжності, хоча деякі говорять про універсальний характер «базових цінностей» (С. Л. Рубінштейн, М. Рокіч, О. О. Ручка, Г.Б. Ананьєв, Ш. Шварц, О.Н. Леонтьєв та ін.).

Для підвищення діяльній активності особистості в соціальному будівництві потрібні цінності, які можна позначити як особистісну системну характеристику, внутрішню структуру особистості, яка служить головним цензором в прийнятті будь-якого рішення в процесі її діяльності. Цензором може бути тільки щось надособистісне, глобально-духовне, яке не залежить від розмірів вкладених коштів або витраченого часу. Тому, на нашу думку, це можуть бути виключно духовні, а не матеріальні речі.

У сучасному світі існує багато назв, груп, класифікацій людських цінностей. Вважаємо, що за своєю суттю всі їх можна розділити на дві принципові категорії. Перша містить в собі «абсолютні» цінності духовного світу людини – совість, любов, співчуття, доброту, справедливість, працьовитість та ін. До другої належать кінцеві цінності фізичного світу людини – робота, будинок, сім'я, престиж в суспільстві, речі та ін. На наше глибоке переконання, цінностями, які здатні мотивувати особистість до підвищення її соціальної активності, змусити здійснити вчинок на межі ризику заради ближнього, можуть бути тільки нематеріальні об'єкти, тісно пов'язані з поняттями совість, духовність і інтелект (в контексті розвитку і творчої діяльності).

У цьому сенсі прийнятна позиція одного з основоположників феноменологічної аксіології М. Шелера, який вважає, що справжні, «вічні» цінності належать до духовного світу людини. А вищим ступенем ієрархічної піраміди системи цінностей є релігійні ідеали. І хоча, з деякими позиціями в теорії вченого можна сперечатися, але не можна не погодитися з його твердженням, що в разі відсутності абсолютних цінностей в духовній структурі особистості, самосвідомість людини заповнюється ідолами і фетишами [3], що свідомо веде людину до хибного шляху. Причину убогості ціннісного світу сучасних людей вчений бачить в бездуховності і практицизмі сучасної цивілізації. Коли головною думкою людини залишається бажання вижити, ні про яку участь, а тим більше ефективну соціальну діяльність, в державному будівництві з боку опущених на соціальне дно громадян не доводиться говорити.

В умовах глобальних перетворень і загальної роз'єднаності головним стрижнем є система цінностей і духовність людини. Життєво важливим фактором є збереження індивідом свого людського обличчя, що забезпечується виключно гуманістичною спрямованістю життям особистості. В результаті своєї взаємодії з соціумом

люди роблять вчинки, які залежать, в першу чергу, від їх внутрішніх якостей. Про обрану систему цінностей говорить діяльність людини та її потреби. Важливо враховувати, що від обраної системи цінностей залежить результат діяльності людини, групи або спільності. При застосуванні однакового інструменту, технології або методу, але при різних ціннісних орієнтирах виходять різні результати. Наприклад, варіант зловживання технологіями ми можемо спостерігати в сектах, де майно парафіян належить їх пастирю. Подвійністю зловживання є великий бізнес. Тому доречно говорити про те, що все, що працює проти життя людини, її священного права на працю, проти здоров'я та розвитку – всі ці речі не мають нічого спільного з системою цінностей в людському суспільстві.

У різних систем цінностей різні ідеали, часом прямо протилежні. Можна в якості порівняння привести дві протилежні світоглядні системи – раціональний Захід і одухотворений Схід. Дві дуальності. Абсолютно протилежні за способом сприйняття світу і розуміння своєї ролі в ньому. Одні поклоняються золотому теляті, інші вважають важливим життя душі. Що цікаво, ні те, ні інше окремо не є цінністю для нашого народу, але нам властиво розумне ставлення до будь-яких явищ і процесів життя. Інакше кажучи, – холодне світло розуму має зігріватися вогнем серця і, в залежності від конкретної ситуації, направлятися совістю в необхідне русло діяльності. Це саме ті цінності, які були властиві нашому народові і які необхідно відроджувати сьогодні.

Тому людині дуже важливо вміти усвідомлювати свої життєві цінності: визначитися з їх наявністю, сформулювати їх у зрозумілій для себе формі, розуміти, що життєві цінності проявляються не в словах, а в діях людини в її повсякденному житті. Якщо ці якості не відповідають духу часу, то неминуче виникають конфлікти з оточенням і зі своїм внутрішнім світом. Усвідомлення самою людиною своєї системи життєвих цінностей – це перший крок на шляху до розуміння свого життєвого призначення і, як наслідок, до діяльної участі в соціальних процесах суспільства.

Підсумовуючи, можна сказати, що руйнування ціннісної системи людини прирівнюється до інформаційної війни в духовному просторі, що неодмінно веде до ліквідації організованого співтовариства без явної війни. Для подолання ситуації, що склалася, необхідно забезпечити пріоритет етичного і морального розвитку (основою яких є «абсолютні» цінності людства) над будь-якими іншими видами людської діяльності на всіх рівнях – від приватного до загальнодержавного.

Список використаних джерел

1. Малюта А. Н. *Инвариантное моделирование: Курс лекций. Часть II: Введение в практику инвариантного моделирования. Лекции 11–20.* / Чернигов: ЦГИ «Северная звезда», 2010. – 154 с.
2. *Учение Аристотеля о нравственных ценностях: Студенческая библиотека онлайн. Официальный веб-сайт.* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://studbooks.net/631535/kulturologiya/uchenie-aristotelya-nravstvennyh-tsennostyah>.
3. Шелер М. *Избранные произведения: Пер. с нем.* / Пер. Денежкина А. В., Малинкина А. Н., Филлипова А. Ф.: Под ред. Денежкина А. В. – М.: Издательство «Гнозис», 1994. – 1994. – 490 с.

А. А. Ярошенко, Т. В. Семигіна

ГЕНДЕРНІ КОНТИНУУМИ І ЇХНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ВІЛ-СЕРВІСІ

Актуальність. В Україні питання запровадження гендерних підходів, зокрема їх застосування у соціальній сфері, вивчали Л. Гейдар, Т. Говорун, О. Кікінежді, Е. Ламах, Т. Марценюк, М. Скорик та ін. Проте актуальною залишається проблема планування заходів протидії поширенню ВІЛ, які б ураховували специфічні гендерні аспекти [1].

Мета і методи. У цій розвідці охарактеризовано інноваційні підходи інтеграції гендерних пріоритетів у заходи з профілактики, лікування та догляду у зв'язку з ВІЛ та СНІДом. Розвідка побудована на аналізі спеціального інструментарію, покликаною забезпечити *континуум* (від лат. continuum – безперервне, суцільне) соціальних і медико-соціальних послуг для представників ключових груп у ВІЛ-сервісі.

Ключові результати. 1. *Континуум гендерних підходів* був запропонований у 2000 р. Гітою Рао Гуптою (Geeta Rao Gupta), американською дослідницею індійського походження, яка стала відомою діячкою із захисту прав жінок. Її модель містить низку підходів, що утворюють послідовну шкалу: стереотипний, нейтральний, чутливий, перетворювальний та емпauerмент (наснаження).

За стереотипного підходу відмінності в гендері не визнають та не враховують у програмах, що призводить до «заподіяння шкоди». Нейтральний підхід визнає відмінності в гендері / сексуальності, але не зважає на них у програмах.

Чутливий підхід орієнтований на інтервенції, спрямовані на покращення доступу жінок до профілактики, лікування та догляду. Проте він виявився недостатнім для подолання дисбалансу сил у гендерних відносинах, що підвищує уразливість жінок. Перетворювальний підхід передбачає політики, спрямовані на розширення прав і можливостей жінок, питання сексуального здоров'я та гендерного насильства. У ньому наголошують на необхідності залучати до програм чоловіків через проведення спільного консультування пар, формування конструктивних ролей у сферах сексуального та репродуктивного здоров'я, раннього втручання в процес соціалізації хлопчиків для перегляду традиційних уявлень про маскуліність.

Емпauerмент передбачає розширення прав і можливостей, а також звільнення жінок і чоловіків від впливу гендерних і деструктивних норм. Програми спрямовані на заохочення жінок до процесу прийняття рішень, поліпшення їхнього доступу до інформації, послуг і технологій. Суттєве значення для жінок має набуття нових навичок і відмінної від сім'ї групової ідентичності, яка стає ресурсом, джерелом сили.

Авторка континууму зазначає, що чутливий, перетворювальний підходи й підхід, який розширює можливості, не виключають один одного й мають застосовуватися одночасно з розширенням варіантів у кожній із категорій [3].

2. *Інструмент гендерної оцінки національних відповідей на ВІЛ* (Gender assessment tool for national HIV responses), розроблений ЮНЕЙДС (2014) для підтримки розвитку й оцінювання національних стратегічних планів та інтеграції у них гендерної рівності. Інструмент спрямований на зрушення заходів від гендерно-сліпих (гендерно-негативних) через гендерно-чутливі до гендерно-перетворювальних програм [2].

3. *Гендерний інтеграційний континуум* (Gender Integration Continuum, GIC), оприлюднений організацією «Interagency Gender Working Group» (IGWG) у 2017 р., розроблено задля узагальнення низки підходів до гендерно-інтеграційних програм і політик у галузі планування сім'ї та репродуктивного здоров'я. У цьому континуумі підходи розташовані на шкалі в напрямку від гендерно-сліпих до гендерно-усвідомлених програм і політик (останні – це розширення прав і можливостей жінок, питання сексуального здоров'я та гендерного насильства, а також звільнення від деструктивних гендерних норм).

Гендерно-усвідомлені політики та програми розробляють з урахуванням набору властивих певній культурі економічних, соціальних і політичних ролей, обов'язків, прав, норм, зобов'язань, які асоціюються з жінками та чоловіками. Такий підхід бере до уваги динаміку владних відносин між представницями й представниками обох статей різних вікових груп [4].

Наступні кроки. В Україні можлива реалізація перехідної моделі, яка включає елементи як гендерно-нейтральних підходів, так і емпauerменту (наснаження). Її використання дасть змогу зменшити уразливість жінок різних груп та почати рух

у бік трансформації гендерних відносин. Важливо здійснити гендерний аналіз реалізованих проектів у вітчизняному ВІЛ-сервісі (зокрема на основі інструменту гендерної оцінки національних відповідей на ВІЛ), щоб надалі рухатися у напрямку гендерно-перетворювальних програм.

Список використаних джерел

1. Семигіна Т. В. Розвиток економічної спроможності клієнтів соціальної роботи (на прикладі ВІЛ-позитивних жінок) // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2016. № 1-2. С. 84-92. 2. Gender assessment tool: towards a gender-transformative HIV response. Geneva: UNAIDS, 2014. 41 p. 3. Gupta G. R. Gender, sexuality, and HIV/AIDS: the what, the why, and the how // Canadian HIV/AIDS Policy and Law Review. 2000. Vol. 5(4). P. 86-93. 4. The gender integration continuum: training session user's guide / E. Neason; USAID. Washington, D. C.: PRB, 2017. 28 p.

Я. О. Тарадій

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Відповідно до законодавчих актів України внутрішньо переміщеною особою - є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Важливою проблемою сьогодення в практиці соціальної роботи є посттравматичні стресові розлади, які виникають у внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з антитерористичною операцією. Внаслідок цього потребою теоретичного осмислення і практичного впровадження комплексної соціальної допомоги, надання у внутрішньо переміщеним особам та їх сім'ям ряду першочергових соціальних послуг, посідає шільне місце в українському суспільстві.

Вимушено переміщені особи потребують матеріальної, фінансової, соціально-педагогічної і психологічної допомоги та підтримки. Ситуація постійного стресу, пов'язаного з від'їздом з обжитого місця проживання, порушення стабільності та звичного стану життя, втрата роботи, друзів, родичів, житла, кола спілкування негативно впливає на особистість. Найгостріше ця ситуація сприймається дітьми, які психологічно досить чутливі до травмуючих ситуацій. Складне становище провокує виникнення відчуття дискомфорту, зниження соціальної активності та самооцінки, зростання тривожності, агресивності, появи негативного ставлення до інших. Саме тому проблема соціальної роботи з вимушеними переселенцями та їх сім'ями є не тільки політичною, а й соціальною, і вимагає комплексної соціальної роботи з використанням особливих ресурсів для її розв'язання, зокрема, полегшення соціального становища вимушених переселенців та їх сімей [4].

Сьогодні, відбулися значні зміни в законодавстві щодо внутрішньо переміщених осіб. Так, у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, що призвела до тимчасової окупації частини території України, а також до того, що на сході України гинуть, отримують поранення та зазнають різних видів насильства, діти та відповідно до частини шостої статті 30 Закону України «Про охорону дитинства» Кабінет Міністрів України постановляє : затвердити «Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» від 5 квітня 2018 року. Даний порядок визначає механізм встановлення статусу дитини, яка постраждала від збройних конфліктів [2].

Також відповідно постанові Кабінету Міністрів України № 5045 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, щодо захисту житлових прав дітей – сиріт, та

дітей позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа» ці діти мають право на постановку на квартиру чергу та соціальний квартирний облік за місцем обліку внутрішньо переміщених осіб [3].

У зв'язку із ситуацією в Україні на базі Прилуцького міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді створений центр допомоги внутрішньо переміщеним особам та учасникам антитерористичної операції. Центром розроблена соціальна програма «Здійснення комплексних заходів з надання соціально-психологічної допомоги постраждалим внаслідок збройних конфліктів».

Метою програми є опрацювання стресових станів за участі психолога Центра, сприяння в одержанні соціальних послуг для поліпшення життєдіяльності, подоланні життєвих труднощів, допомога в адаптації до нового середовища проживання та підтримка у створенні нових перспектив [5].

Проблеми стресових розладів у внутрішньо переміщених осіб досліджували Д. Мітчел, Ганс Сельє, Роберт Еммонс, Р. Грінкер, Д. Шпігель. Науковці спостерігаючи людей після психологічних травм, дійшли до висновку, що реальна різноманітність наслідків травм значно ширша, складніша. Вченими Гіляровським В.А., Введенським І.Н., Краснушким Є.К [4].

Отже, протягом останніх років соціальні працівники здобули певний досвід у практичному вирішенні відповідних проблем. Однак, цей досвід потребує глибокого теоретичного осмислення, аналізу й узагальнення, вибудови алгоритмів та розроблення технологій соціальної роботи саме з цією новою групою клієнтів адже їх кількість тільки зростає з кожним днем.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зі змінами від 2015 року. 2. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2018 року. «Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». 3. Постанова Кабінету Міністрів України № 5045 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, щодо захисту житлових прав дітей – сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа». 4. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. І.О. Григоренко, Н. М. Савельєва. – Полтава : ПНПУ, 2017. – 100 с. 5. Соціальна програма «Здійснення комплексних заходів з надання соціально-психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам та членам їх сімей».

СЕКЦІЯ VII

ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ

Т. Ю. Горбань

УКРАЇНА І УКРАЇНЦІ У РОСІЙСЬКІЙ ВЕЛИКОДЕРЖАВНИЦЬКІЙ ДУМЦІ: ТЯГЛІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Проблема українсько-російських відносин, яка є однією з найбільш болючих для українського суспільства, потребує дослідження найрізноманітніших її складових – і тих, які безпосередньо стосуються дня сьогоднішнього, і тих, що заглиблюються в історичну ретроспективу, де можна знайти витoki багатьох сьогоднішніх подій. Одна з таких складових – ідеологічне обґрунтування великодержавницьких претензій Росії, яке, по суті, не зазнало змін упродовж більш ніж столітнього періоду. Та й про які зміни може йти мова, якщо, не змирившись зі здобуттям Україною незалежності, російські науковці і публіцисти, політичні і громадські діячі наприкінці ХХ ст., цілковито в дусі своїх ідейних однодумців початку століття, заявляли, що незалежна Україна є головною і найсерйознішою проблемою, яка стоїть перед Москвою (А. Дугін) [1, с.382], називали «проблему українства» найбільшою внутрішньонаціональною (!) проблемою для росіян на сьогодні, а саме поняття «українство» – «повернутою із небуття старою історичною фікцією» (М. Смолін). Як і великодержавники минулого, Смолін вважає, що «до революції російська нація була єдина, а назви «великорус», «малорус», «білорус» сприймалися як поняття, що визначали географічне місце походження того чи іншого російського громадянина Російської імперії. Національні ж сепаратисти надають їм етнографічного значення» [3, с.7].

До речі, не можна не звернути увагу на промовистість назви щойно цитованої публікації – «Украинский туман должен рассеяться и русское солнце взойдет». Не менш промовистою є і назва збірника, передмовою до якого стала вказана стаття: «Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола» [3].

Повертаючись до А. Дугіна і його відомої праці «Основы геополитики. Геополитическое будущее России», зазначимо, що наведені ним міркування стосовно історичної долі українського народу надивовижу влучно характеризуються гаслом «Вперед, у минуле». Суть їх зводиться до того, що український і білоруський етноси не еволюціонували з моменту розпаду Київської Русі. Уся історія України, стверджує названий автор, засвідчує про її належність до «загальноруської культури й цивілізації, а отже, український народ – це лише одна з гілок руського народу поряд з великоросами і білорусами» [1, с.382]. Навряд чи є потреба у зв'язку з наведеною цитатою згадувати про такі хрестоматійно відомі речі, як зміст насадженої російською імперською владою концепції «єдиної руської нації».

Так само відлунням голосів великодержавників-українофобів початку ХХ ст. звучать твердження про те, що «українець – не етнічне, а політичне поняття», що «розмови про окремішність українського народу від руського є чистим міфом навіть не ідеологічним, а агітаційним», а постання незалежної України – ніщо інше, як «поява на політичній карті чергової експериментальної української держави» [2, с.7, 22]. Не зазнав змін і ще один стереотип більш ніж столітньої давності: «українство» як засіб змінювання самоідентифікації і орієнтації народу було винайдено і запущено в народ польськими і австро-угорськими політиками, – переконує сучасного читача Е.Морозов, автор ще однієї промовисто озаглавленої публікації – «В желто-голубом тумане» [2].

І, звичайно ж, у цьому контексті, як і сто років тому, «дістається» М.Грушевському, якого, як і раніше, бачать головним винуватцем «антиросійських збурень» в українському суспільстві та «агентом польсько-австрійської інтриги». Він, на переконання Н.Ульянова, стосовно Росії був сепаратистом з самого початку, хоча ніколи не вимовляв цього слова, завдяки чому набув репутації федераліста на кшталт Драгоманова. Загалом же, «як історик, Грушевський відповідальний не тільки за свої власні писання, але і за висловлювання своїх прихильників і однодумців, зокрема за появу легенди «переяславської конституції», на яку посиляється Міхновський в «Самостійній Україні» як на аргумент на користь незалежності» [4, с. 355, 380].

Отже, й сьогодні, як і понад століття тому, коли мова заходить про «українське питання», постають з мороку (щоправда, не жовто-блакитного, а триколірного) за давнини етнополітичні стереотипи. Саме про це свідчать майже дослівно повторювані сучасними авторами міркування активних поборників «великої руської нації» (таких як А.Соболевський, П.Струве, А.Савенко, С.Щеголев П.Богаєвський, І.Лінниченко, А.Стороженко, Ю.Романовський, Т.Флоринський та інші), висловлені ще на початку ХХ ст. На жаль, такий прикрий плагіат демонструє надзвичайну життєстійкість, а щодо того, яке практичне втілення отримали ці постулати нині, спостерігаємо на прикладі Криму та Сходу України.

Список використаних джерел

1. Дугин А. *Основы геополитики. Геополитическое будущее России* / А. Дугин. – М.: АРКТОГЕЯ – центр, 1999. – 928 с. 2. Морозов Е. *В желто-голубом тумане. Предисловие* / Е. Морозов // Ульянов Н.И. *Украинский сепаратизм. Идеологические истоки самостийности*. – М.: ЭКСМО; Изд-во Алгоритм, 2004. – С. 5 – 84. 3. Смолин М. *Украинский туман должен рассеяться и русское солнце взойдет. Предисловие* // Украинский сепаратизм в России. *Идеология национального раскола: сборник*. – М., 1998. – С. 5 – 22. 4. Ульянов Н.И. *Украинский сепаратизм. Идеологические истоки самостийности* / Н.И. Ульянов. – 416 с.

В. М. Лазуренко

УКРАЇНСЬКЕ ФЕРМЕРСТВО ТА СІЛЬСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ.

В роки нової економічної політики, паралельно із зміцненням економічного становища українського селянства, зростала і його суспільно-політична активність. Відповідно, посилювалося і прагнення всіх верств селянства брати участь в органах сільського самоврядування, передусім, в радах, та в розпорядчих органах сільсько-господарської та споживчої кооперації, які в умовах непу мали міцні позиції на селі. Більш того, протягом 1920-х років більшовицьке керівництво країни продовжувало свої зусилля направляти на перетворення органів сільського самоврядування в знаряддя проведення політики партії на селі, спрямованої, в перспективі, спочатку на обмеження, а потім і витіснення із сільського господарства товарно-грошових, а отже, «капіталістичних відносин».

Виходячи з цього, місцеві органи радянської влади – комосередки, робили все можливе, щоб провести до складу сільських рад, не кажучи вже про комнезами, якомога більше бідняків і незаможних середняків. Натомість, чинилися всілякі перешкоди обранню до органів сільського самоврядування та сільськогосподарської кооперації представників заможних верств села, а надто тих селян, які вже стали на шлях фермерства. Влада була змушена рахуватися з тим, що тогочасна практика виборів рад робітничих, а особливо селянських депутатів, в силу революційної інерції вела до того, що нерідко до їх складу обиралися представники з різними політичними поглядами та устремліннями. Наявність у виборних органах радянсь-

кої влади певного політичного плюралізму заважала більшовиками формувати тоталітарне суспільство. Перш за все, це стосувалося сільських рад, де свою громадянську позицію нерідко досить активно проявляли саме заможні селяни, як представники самодостатньої соціальної страти, яка мала неабиякий авторитет у своїй громаді, добившись шанованого становища оточуючих не пустими закликами, а реальними економічними досягненнями. Не дивно, що більшовизм роглядав це як пряму загрозу для зміцнення свого режиму [3, с. 35].

Зважаючи на це, залучення селян до громадської діяльності в радах проходило шляхом прискіпливого добору з боку влади кандидатів, насамперед, за ознакою їх класової «надійності». підготовки до виборів у сільські ради. Слід, однак, зазначити, що формування політично надійного, тобто слухняного складу рад в українському селі через загальну слабкість партійного впливу на селянство, становило для партійного апарату в ці роки значні труднощі. В силу цього, тогочасне партійно-радянське керівництво визнало за доцільне зберегти на селі, паралельно з радами та нечисельними партійними осередками, класові організації безземельних і малоземельних селян (з часів другого приходу радянської влади в Україну (весна 1919 р.) відомі як комітети бідноти). З переходом до непу ці, створені на класовій основі селянські організації, дещо розширили свою соціальну базу і були перейменовані в комітети незаможних селян – комнезами – КНС. Однією з головних функцій комнезамів було сприяння роботі та фактичний контроль за діяльністю сільських рад [2, с. 8]. Така практика, яка проходила під керівництвом партійних організацій мала забезпечувати їм монопольну владу, що у свою чергу негативно позначалося на соціально-економічному та суспільно-громадському становищі більш заможних груп селян. Перед комнезамами було поставлене завдання оволодіння виконкомом сільських рад шляхом активної участі у роботі виборчих комісій та перевірці списків виборців.

Не дивно, що в першу чергу ворогами радянської влади були проголошені представники економічно міцних селянських господарств фермерського типу (термінологічно дана категорія селянства почала визначатися на початку 1920-х рр. спочатку спорадично, але в другій половині 1920-х рр. все частіше як «куркульство»). Існуюча виборча система, точніше система виборчих порушень давала змогу комнезамам, які представляли більш чисельний прошарок сільського населення, забезпечити у радах кількісну перевагу своїх представників. Оволодівши сільськими радами та забезпечивши в них свою перевагу, комнезами проводили на селі свою лінію і перетворювалися, таким чином, на фактично домінуючий орган влади на селі.

Однак, успіхи непу та викликане нею господарське зміцнення достатньо широких верств селянства зумовлювало посилення їх інтересу до участі в роботі місцевих органів влади. Адже вони вирішували нагальні соціально-економічні проблеми повсякденного господарського життя села. Ця тенденція викликала занепокоєння членів вищого ешелону партійного керівництва. Виходячи з цього, державна партія, залучаючи членів комітетів незаможних селян до активної участі у формуванні рад, таким чином, упереджувала прояв самостійної громадської активності значної частини селянства. У ході кампанії перевиборів до рад (1921 – 1923 рр.) українське село стало ареною боротьби за владу між членами комнезамів з одного боку, і так званим «куркульством» та значною частиною солідарного з ним середняцтва з іншого. Фактично, вже з осені 1921 р. кожна перевиборча кампанія на селі проходила під прямими гаслами «завоювання» сільських рад незаможниками спільно з нижчою частиною середняцтва та трансформування їх в органи, які були б здатні протидіяти зростаючій громадській активності економічно міцніючого заможного прошарку селянства.

Інформуючи ЦК КП(б) України про участь заможного селянства у виборчому процесі Запорізький повітовий комітет КП(б) України в 1922 р. зазначав наступне:

«Раніше куркульство просувалося до влади дякуючи бандитському терору. Бандитизм заважав біднякам і незаможникам добре зорганізуватися для того, щоб оволодіти закладами села. Нині переважно куркулі потрапляють до влади організованим способом, відкритою атакою на зібраннях. На сходках чи зібраннях вони намагаються бути завжди на передньому плані, багато говорити, щоб показати діловитість. До того ж використовують підпадшу під їх вплив бідноту. Саме такий спосіб існує у куркулів, щоб потрапити до влади» [6, арк. 112].

Висока активність у відкритих дискусіях на зібраннях, безперечно, вказувала на певну організованість заможних селянських груп. Але окрім переконливих виступів, заможне селянство в багатьох випадках схияло на свій бік громадську думку односельчан і прикладом власного господарювання, міцністю економічного становища, яке наочно свідчило про правильність і обґрунтованість висловлюваних ними думок, закликів і пропозицій. Про це, зокрема, йшлося в підсумкових матеріалах результатів анкетування селян Сквирської волості Київської губернії, де зазначалося, що «В нелегально-підпільному впливі куркуль не має потреби і, де потрібно, має достатньо самовпевненості, щоб підти у відкриту атаку. Лозунг його відомий: «Ваш час пройшов, награвували і досить. Тепер потрібно господарство відбудувувати. І повинності, і податки, та і різна допомога голодуючим, – щоб порівну, по справедливості» [6, арк. 6].

Селяни-фермери, проводячи передвиборчу агітацію, своїми відкритими виступами вказували на чисельні помилки та прорахунки політики радянської влади в аграрному секторі економіки, зокрема, та у всій державі в цілому. Зрозуміло, що критики з їх боку зазначали і ті представники селянства, які стоячи на чолі керівництва місцевих органів влади мало, чи невміло, дбали про доручену їм справу [6, арк. 46 – 54]. Нерідко заможник прямо говорив: «Геть ледарів та невмілих, потрібно ставити до влади поважних людей, справжніх хазяйновитих господарів» [7, арк. 14].

Нерідко місцеві партійні організації штучно створювали в суспільстві напругу, акцентуючи при цьому увагу вищих партійно-урядових кіл на тій небезпеці, яку ніби-то можуть становити заможні селянські «елементи» в разі обрання їх до місцевих рад. Проте, це не відповідало дійсності. В грудні 1922 р. інструктор ЦК КП(б)У В. Цегельський, доповідаючи про наслідки вивчення особливостей соціально-економічних та політичних процесів в Одеській губернії у зв'язку з виборами до сільських рад зазначав: «Необхідно, однак, визнати, що та напруга, яку створили парторганізації в Одеській губернії при проведенні перевиборів рад, далеко не відповідала дійсним розмірам небезпеки захоплення влади куркулями. Куркульство, якщо не вважати виняткових випадків, яке підтверджувало тільки загальне правило, не робило серйозних спроб пролізти в ради. Самі агресивні прояви активності куркульства обмежувалися спробами в деяких місцях проводити в керівника сільради поміркованого чи поступливого комнезаможника» [4, арк. 79].

В боротьбі за можливість брати участь у роботі виборних органів влади, в першій половині 1920-х рр. заможні групи села головним чином спиралися на широкі кола середняцтва. Варто при цьому зазначити, що саме воно, середняцтво, в умовах непу швидко ставало домінуючою соціальною верствою села. Про це свідчать, наприклад, повідомлення Волинського, Катеринославського та Київського губкомів партії, наведені в обіжниках ЦК КП(б)У [6, арк. 8 – 106; 7, арк. 14 – 19]. Варто зазначити, що при цьому мала місце і значна підтримка заможного селянства і з боку бідніших груп селянства, а також сільської інтелігенції [6, арк. 19].

В цілому, для радянської влади перевибори сільських рад у 1922 р. пройшли успішно. Однак, причиною цього була не лише особлива увага партійних кіл до ходу їх підготовки в напрямку підвищення громадської активності найбідніших верств села. Слід спеціально наголосити, що з метою обмеження участі в роботі органів місцевої влади представників заможної частини селянства, у більшості районів

України було створено спеціальні перевірочні комісії, які відігравали основну роль у більшовицькому «звільненні Рад» від заможних представників селянства [1, с. 117]. Головним завданням згаданих комісій було виявлення та вилучення зі списків виборців тих осіб, які підпадали під категорію «небезпечних» для більшовицького режиму. Саме під згадану категорію осіб найчастіше підпадало заможне селянство.

Наслідком виборчої кампанії 1921 – 1922 рр., як і було заплановано владою, стало відсторонення від участі в радах значної частини заможного селянства. Переобрані в цю кампанію сільські ради склалися переважним чином із представників комнезамів, частини середняків, бідноти, сільських робітників та зовсім незначної кількості представників заможного селянства («куркульства»).

За даними осіннього 1923 р. соціологічного вибіркового обстеження, чисельний та соціальний склад депутатів сільських рад був представлений таким чином. Серед соціальних груп лідирували члени комітетів незаможних селян – 4559 осіб, за ними з незначним відривом йшли середняки – 4062 особи. Третю позицію займало бідняцьке селянство та робітничий прошарок – 973 особи.

Найменшу кількість своїх представників у сільських радах, як і планувалося більшовицькою партією, мало заможне, економічно міцне селянство («куркульство»). Ця верства сільського населення у цей період мала в сільських радах лише 342 своїх представники [5, арк. 28]. Відносно більш чисельне представництво заможного селянства в складі депутатів сільських рад було зафіксовано в Донецькій (77 осіб), Полтавській (60 осіб) та Київській (48 осіб) губерніях. Найменше представництво їх було відмічено у Волинській губернії (лише 7 осіб) [5, арк. 27 – 28].

Об'єктивно кажучи, партійно-радянське керівництво УСРР мало бути задоволене таким станом речей. Однак, всупереч логіці, воно дотримувалося протилежного, постійно наголошуючи на тому, що політичне протистояння на селі залишалося. Фактично йшлося про те, що владі було вигідно постійно мати «в резерві» жупел «куркульської небезпеки». Адже при першій же потребі на нього можна було списати всі свої прорахунки у внутрішній політиці. Тому і не дивно, що у попередніх висновках вивчення соціально-економічних угруповань в селі, котрі в 1923 р. були подані Волинським губкомом партії в ЦК КП(б)У щодо політичного становища на Волині після чергової виборчої кампанії, зазначалося: «Як політичне угруповання, куркульство від участі в керівництві громадським життям села повсюдно усунуте. Проте, спроби куркульства потрапити у керівні сільські органи спостерігаються» [5, арк. 34].

Між тим, як свідчить аналіз тогочасних документів, в складі президій сільських рад була представлена найменша, а точніше наймінімальніша, кількість представників заможного селянства. Із дев'яти губерній України, лише в чотирьох з них (Донецька, Катеринославська, Київська та Харківська) у складі президій сільських рад були представники заможних груп села («куркульство»), та і то, виключно лише по одній особі [5, арк. 28]. Тобто це було, власне, не представництво, а випадкове виключення із «правил» виборів «по більшовицькому».

Разом з тим, характеризуючи представництво в сільських радах заможного селянства, слід враховувати, що до нього в багатьох випадках тяжіла й значна частина середняків. В цілому по Україні, за даними на 1923 р., 28% селян-середняків підтримували саме виробничо-економічно дієздатне міцне селянство фермерського спрямування [5, арк. 30].

Нова економічна політика, зважаючи на те, що вона була продиктована зверху (щоправда під тиском невблаганних економічних реалій), хоч і сприяла господарському відродженню українського села, проте, своєю глибинною сутністю викликала неприховане роздратування більшості представників партійного керівництва всіх рівнів. Адже ринкові засади закладені в основу непу не лише сприяли економічному зростанню селянських господарств, але і тим самим одночасно перетворювали їх

господарів у вагому суспільну силу на селі, яка своїми успіхами була здатна протистояти партійно-радянській пропаганді з її не угаваючим оспівуванням колективістського начала в сільському господарстві. Виходячи з цього, основними завданнями, які ЦК КП(б)У поставило перед комнезами на Третьюму Всеукраїнському з'їзді комітетів незаможних селян (квітень 1923 р.), було подальше обмеження представництва в органах сільської влади економічно міцного, заможного селянства.

Та незважаючи на всі утиски і перепони, заможні селяни-фермери продовжували проявляти значну громадську активність і в наступні виборчі кампанії. Хоча вони й проходили під неослабним тиском радянської держави, партійного апарату, проте, істотно не змінили загальної ситуації.

Список використаних джерел

1. Ганжа О. І. *Боротьба з куркульством на Україні в 1921 – 1923 рр.* / О. І. Ганжа // У.І.Ж. – 1987. – № 5. – С. 109 – 117. 2. *Комітети Незаможних Селян 1920 – 1933. Збірник документів і матеріалів.* – К. : Наукова думка, 1968. – 639 с. 3. Мельничук О. *Боротьба за владу на селі в 1920 – 1925 роках : Сільські ради проти комнезамів* / О. Мельничук // *Нова політика.* – 1998. – № 2. – С. 35 – 36. 4. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України).* – Ф. – 1. *Центральний комітет Комуністичної партії України. 1917 – 1991 рр. Оп. 20. Д. 1063. Доклади інструкторів ЦК КП(б) У о результатах обстеження губернських партійних організацій України, опыте работы на селе. 01 февраля – 25 декабря 1922 г. – 157 л.* 5. *ЦДАГО України.* – Ф. – 1. *Центральний комітет Комуністичної партії України. 1917 – 1991 рр. Оп. 20. Д. 1666. Протоколи комиссии ЦК КП(б)У по организации 3-го Всеукраинского съезда комитетов незаможных селян, сведение районных организаторов по работе среди женщин – участниц 3-го Всеукраинского съезда КНС. Сведения ЦСУ УССР в ЦК КП(б) У о результатах обстеження КНС Харьковской губернии. Справка об итогах обстеження комитетов незаможных селян Украины, их составе (автор не указан). Сведение о членах КНС убитых бандами на территории Украины с 1919 по 1922 гг., имеющих отряды по борьбе с бандитизмом (автор не указан). 20 мая – 31 октября 1923 г. – 42 л.* 6. *ЦДАГО України.* – Ф. – 1. *Центральний комітет Комуністичної партії України. 1917 – 1991 рр. Оп. 20. Д. 1072. Анкеты уездных комитетов КП(б) У по изучению социальных процессов, происходящих на селе (Волынская, Донецкая, Екатеринославская и Запорожская губернии). 13 июня – 10 ноября 1922 г. – 137 л.* 7. *ЦДАГО України.* – Ф. – 1. *Центральний комітет Комуністичної партії України. 1917 – 1991 рр. Оп. 20. Д. 1073. Анкеты уездных комитетов КП(б) У по изучению социальных процессов, происходящих на селе (Киевская, Кременчугская, Николаевская, Подольская, Харьковская и Черниговская губернии). 08 июня – 04 октября 1922 г. – 91 л.*

О. О. Бабенко

ХРОНОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БУДІВНИЦТВА КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС

Хронологічні рамки є однією з головних характеристик будь-якого дослідження. Саме на хронології подій базується один з головних наукових методів – історичний, сутність якого полягає у вивченні послідовності зародження, становлення та існування досліджуваного явища, а у разі необхідності також його занепаду, руйнування та зникнення. Точне визначення часових меж цих етапів є однією з головних передумов чіткого визначення об'єкта дослідження та сприяє досягненню необхідної об'єктивності дослідження у цілому.

Так само, власні хронологічні рамки має створення будь-якого промислового об'єкта, зокрема Кременчуцької гідроелектричної станції, обраної нами для проведення дослідження з метою виявлення головних проблем, притаманних процесам індустріалізації в СРСР у 50-60-ті роки ХХ ст.

Побудові КремГЕС присвячено декілька праць, написаних у період з 1950-х до 2010-х рр. Найбільш докладними з них є випуск № 23 альманаху «Энергетическое строительство» та книга І. Гнідаша «Кременчуцька ГЕС». Також будівництву станції присвячені окремі розділи книжок В. Левицького «Світловодськ», колективу авторів, що склався з родини Журавських «Світловодськ: місто і люди», О. Зленка

«От Крылова до Новогеоргиевска».

На сучасному етапі історію станції з різних сторін розглядають запорізька науковець Н. Горло, дослідник з Переяслава-Хмельницького О. Горбовий, , київський етнолог Л. Боса.

Більшість дослідників висвітлюють історію станції у межах самого будівництва, рідше – опускають нижню хронологічну межу до 1930-х рр., тобто до часу виникнення ідеї «Великого Дніпра», що було пов'язано з початковим етапом експлуатації ДніпроГЕС ім. Леніна. Під час цього етапу виявилися численні труднощі у виведенні ДніпроГЕСу на максимальну потужність насамперед через складний сезонний гідрологічний режим річки, що привело до розробки ідеї створення каскаду гідроелектричних станцій на Дніпрі. Такий каскад міг би дозволити регулювати стік Дніпра і стабілізувати роботу як ДніпроГЕСу, так і інших станцій.

Проте під час дослідження з'ясувалося, що будівництву станції передувало досить великий період від 1880-х рр. до кінця 1940-х, під час якого створювалися передумови для будівництва нової станції. Оскільки створення КремГЕС у свій час увінчало тривалий період електрифікації Кіровоградщини, то нижньою хронологічною межею було обрано 2 квітня 1880 року. Ця дата вважається днем офіційної появи у Єлисаветграді електричного освітлення.

У 1896 р. розпочалося будівництво першої місцевої електростанції, а в 1908 році розпочалося спорудження нової теплової електростанції. Єлисаветградські електричні станції пережили світову та громадянську війну і продовжували працювати у першій половині 1920-х рр. без капітального ремонту [1, арк. 2].

Наступний етап електрифікації краю розпочався у другій половині 1920-х рр. Саме тоді у Зінов'євській окрузі було заплановано побудову великої теплової електростанції окружного масштабу (ЗРЕС). Також побудова нових електричних станцій була запланована у районних центрах Бобринець, Новомиргород, Новоукраїнка, Олександрія, Знам'янка. На протязі 1930-х рр. ці плани були виконані. Проте зростання потреб промисловості та сільського господарства міста, а згодом і області постійно вимагали розширення електричної мережі та збільшення її потужності. Тому на 1939 рік була запланована модернізація Кіровоградської районної електростанції [2, 51; 3, арк. 218]

На жаль, планомірне вивчення можливостей для побудови станції було перервано у 1941-44 рр. війною проти гітлерівської Німеччини. Електростанція продовжувала працювати під час окупації і була врятована радянськими саперами від вибуху у 1944 р. Проте розширення мережі електричного постачання довелося відкласти до часу відновлення народного господарства України.

Наступний етап розпочався наприкінці 1940-х рр., коли було остаточно вирішено реалізувати ідею Великого Дніпра. Радянське керівництво з самого початку обирало між декількома варіантами, кожен з яких був пов'язаний з тими чи іншими втратами як фінансово-господарського, так і суспільного характеру. У результаті був обраний компромісний варіант будівництва гідроелектростанції у районі Кременчука, що передбачав мінімальні втрати з точки зору використання господарських ресурсів. Такий підхід визначив інші рішення, що передбачали пошуки максимального здешевлення будівництва станції при максимальному визиску з її експлуатації. До 1954 року був розроблений та затверджений проект будівництва, саме будівництво було розплановано на наступну п'ятирічку, хоча постійні зміни у проект продовжували вноситися до 1957 року [4, арк. 97; 5, арк. 134-148].

Наступний етап розпочався з підготовки зведення будівлі станції та котловану водосховища. Формальним початком можна вважати наказ міністерства електростанцій СРСР про створення «Кременчукгесбуду», датований 27 березня 1954 року. До цього етапу увійшли початковий період робіт, підготовчі роботи, зокрема ство-

рення перемичок, що забезпечили будівництво греблі, бетонні роботи на греблі, перекриття Дніпра, скельні роботи під греблю, бетонні роботи власне на станції та експлуатація ГЕС, зведення захисних дамб, що врятували від затоплення частину території.

Слід відзначити, що найбільш ретельно було відпрацьовано створення бази будівництва та постачання технологічних процесів. Проте важливо наголосити, що організація побуту будівельників значно відставала у всіх відношеннях. Фактично це був найменш організований та найгірш спланований сегмент будівництва, що забезпечувався за остаточним принципом.

Під час будівництва послідовно у був підготовлений котлован під станцію, що потребувало чималих зусиль для створення перемичок і поетапного перекриття та розблокування русел Дніпра. Зауважимо, що важкі завдання дуже часто виконувалися вручну робітниками, які здійснювали фактично трудовий подвиг, проте необхідність його була викликана не так потребами, як прорахунками у організації будівництва.

Власне підготовчий період розтягнувся у часі майже на 3,5 році. Причиною було також те, що проект станції постійно перероблявся. Це у свою чергу спричиняло затримки і навіть зупинки у будівництві. У той же час це аж ніяк не сприяло покращенню побутових умов та умов роботи для будівельників [6].

У свою чергу затягування підготовчого періоду призвело до закономірного, але не виправданого прискорення основних робіт на станції та у котловані. Наступний етап, що розпочався 1 листопада 1957 року, включає до себе найбільш відомий аспект будівництва, що полягав у зведенні самої будівлі станції від фундаменту до повної готовності машинної зали. У той же час було ухвалено рішення про достроковий пуск станції, що спричинило квапливість у зведенні станції та монтажі основного обладнання [7, арк. 145-150].

Парадоксальним результатом стало те, що прискорення призвело до затягування виходу станції на режим стабільної експлуатації, всупереч заявам про дострокове введення її у дію. У грудні 1959 було офіційно проголошено про дострокове введення у дію гідроелектростанції. Проте промислова експлуатація ГЕС розпочалась з 1963 року, а на режим стабільної роботи станція вийшла до 1967 року.

На жаль поспіх у спорудження станції викликав поспіх і у будівництві житлових та комунальних споруд міста, а також його основних комунікацій. Результатом стали численні незручності для жителів міста Світловодськ, так зрештою названим, що були результатом численних недоробок проєктантів та містобудівників. Задумане як нове зразкове комуністичне місто, Нове місто-селище Хрущов-КремГЕС-Світловодськ у кінцевому підсумку перетворився на звичайний радянський районний центр, якому були властиві усі недоліки звичайного радянського міста.

Окрім того, непоправних збитків зазнало екологічне середовище навколо станції та водосховища. Під час робіт із підготовки водосховища були знищені місця нересту риб та гніздування птахів, місце мешкання різноманітних видів диких звірів. Окрім прямого збитку екологічному середовищу району протягом 10-20 років експлуатації станції і водосховища виявилися інші проблеми, зокрема цвітіння синьо-зелених водоростей, зникнення різних видів риби, що завдавало удару не тільки по екологічному стану водосховища, але й загрожувало господарству регіону і здоров'ю його мешканців [8].

Таким чином, в результаті дослідження будівництва Кременчуцької гідроелектричної станції були встановлені такі хронологічні межі дослідження: нижня – 1880 рік, верхня – 1990-ті рр. Подібне часове межування дослідження відповідає повному циклу подій навколо створення даного промислового об'єкта. Нижня межа відповідає початку створення передумов для електрифікації регіону. Верхня межа дозволяє висвітлити довгострокові наслідки будівництва станції, які, на жаль, виявилися далеко не позитивними для регіону її розташування.

Список використаних джерел

1. Державний архів Кіровоградської області (ДАКО). Ф.П-2, оп.5, спр.234. Закриті інформаційні листи, тези, матеріали до звіту та інші секретні директиви ОК КП(б)У. 2. Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область – Харків: Харківська книжкова фабрика ім. М.В. Фрунзе, 1972. 3. ДАКО Ф.П-2, оп.5, спр.248. Протоколи і випуски з протоколів Зінов'євського ОК КП(б)У. 4. ДАКО Ф.Р-6713, оп.4, спр.3. Проектное задание том №1. Сводная записка по Кременчугской гидроэлектростанции. 5. ДАКО Ф.Р-6713, оп.1, спр.13. Краткая справка о Кременчугской гидроэлектростанции на реке Днепр за 1954. 6. Фонди Світловодського краєзнавчого музею. 7. ДАКО Ф.Р-6713, оп.1, спр.82б. Матеріали по підготовке хранилища Кременчугской ГЭС (протоколи, титульні списки, докладні записки, справки, графіки переселення, переписка и др.) за 1958 год. 8. «Дослідження екологічного стану Кременчуцького водосховища в межах Черкаської області методами ДЗЗ». // С.А. Загородня та ін. «Ученые записки Таврического национального университета им. Вернадского, серия «География» №2, т.23 - 2010.

В. П. Колечкін

ГЕРОЙ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ВАСИЛЬ МАКСИМОВИЧ ГАЛУШКІН

Серед Героїв Радянського Союзу часів Великої Вітчизняної війни більшість складають люди, що проявили себе як особистості неординарні й здатні на вчинки, на які нездатні решта людей. Найчастіше це герої одного подвигу, тобто такого вчинку, який виходить за межі інстинкту самозбереження й присвячений досягненню надособистісної мети. Також окремі групи героїв творять військові професіонали, видатні командири, солдати, що протягом тривалого часу старанно виконують свої обов'язки, що пов'язані з постійним ризиком для життя або здоров'я.

Проте доводиться констатувати наявність серед Героїв людей, цінність вчинку яких вважається меншою, ніж отримана нагорода. Одним з таких Героїв Радянського Союзу є Василь Максимович Галушкін, похований на Меморіальному кладовищі на Фортечних валах в м. Кропивницький.

Галушкін В.М. народився 8 березня 1925 р. у м.Зінов'євську (нині – Кропивницький) у сім'ї робітника. Після закінчення семирічної школи навчався у Знам'янському залізничному училищі. На початку війни був евакуйований до Кемеровської області. У 1943 р., досягнувши відповідного віку, був призваний Гур'ївським районним військовим комісаріатом до лав Червоної армії.

На фронтах Великої Вітчизняної війни червоноармієць Галушкін В.А. перебував з 4 вересня 1943 р. Воював у складі 212-го гвардійського стрілецького полку. До початку битви за Дніпро В. Галушкін нічим не проявив себе під час бойових дій. Жодного разу не був поранений, тож і жодного разу не був нагороджений за участь у боях.

22 вересня частини дивізії вийшли до Дніпра у районі с. Тарасевичі. Командир полку прийняв рішення форсувати Дніпро і захопити плацдарм у районі с. Глібовка, на який повинні були згодом переправитися головні сили дивізії. 23 вересня 1943 р. червоноармієць 9-ї роти 212-го стрілецького полку 75-ї гвардійської стрілецької дивізії 60-ї армії В. Галушкін разом з іншими бійцями роти у числі перших висадився на правий берег Дніпра. Згідно нагородного листа, у бою за розширення плацдарму він особисто знищив шістьох німецьких вояків. Також 26 вересня 1943 р. у бою біля селища Ясногородка боєць Галушкін взяв у полон німецького кулеметника зі станковим кулеметом і доправив його до штабу полку. У документі, щоправда, не вказано зробив він це особисто чи разом з бійцями роти.

Командування вирішило нагородити ініціативного червоноармійця. 3 жовтня 1943 р. наказом командира полку гвардії полковника Борисова Василь Галушкін був представлений до нагородження орденом Червоної Зірки. 4 жовтня 1943 р. представлення було затверджено командиром дивізії гвардії генерал-майором Горішним, а 8 жовтня документ завізував командир 30 стрілецького корпусу генерал-майор Лазько.

Проте несподівано 15.10.1943 р. на представленні з'явилася резолюція: «Достоин Правительственной награды – звания Героя Советского Союза» за підписом командуючого 60-ю армією генерал-лейтенанта Черняховського та члена військової ради генерал-майора Оляніна. У результаті 306 бійців цієї армії були представлені до найвищої нагороди країни. Разом з тим тотримав рекомендацію щодо нагородження Золотою Зіркою і сам Іван Черняховський.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 17.10.1943 р. 57 військовослужбовців 212-го гвардійського стрілецького полку були удостоєні звання Героя Радянського Союзу, а 829 бійців та командирів нагороджені орденами та медалями СРСР. Серед інших був удостоєний звання Героя Радянського Союзу і нагороджений медаллю «Золота Зірка» та орденом Леніна й гвардії червоноармієць В.М. Галушкін, який став на той момент наймолодшим Героєм Радянського Союзу у полку.

У подальшому перебігу війни червоноармієць В. Галушкін разом з однополчанами брав участь у Київській наступальній операції листопада 1943 р., Калинковічсько-Мозирській наступальній операції січня 1944 р. у Білорусії, наступальній операції «Багратіон» червня-липня 1944 р. у Білорусії та Польщі, Ризькій наступальній операції жовтня 1944 р. у Прибалтиці, Варшавсько-Познанській наступальній операції січня 1945 р. у Польщі, Східно-Померанській наступальній операції у лютому-березня 1945 р. у Німеччині, Берлінській наступальній операції квітня-травня 1945 р.

Слід однак зазначити, що Золота Зірка Героя та Орден Леніна стали єдиними нагородами В. Галушкіна, якщо не брати до уваги численні ювілейні медалі. Більше жодним подвигами у житті бійця місця не було. Через це стало можливим припущення про те, що боєць отримав найвищу нагороду «випадково». Напевне командуючий армією, отримавши звання Героя, вирішив, що не може отримати його без тих бійців армії, що першими висадилися на правому березі Дніпра і забезпечили успіх іншим підрозділам, що форсували широку річку. Тому змінив у всіх представленнях заявлені нагороди на найвищу.

Після війни В.М. Галушкін продовжував службу в Радянській Армії. У 1953 р. закінчив Київське військово-піхотне училище, служив у Вологодському гарнізоні. У 1957 р. капітан В.М. Галушкін звільнився з лав Радянської Армії у запас. Герой війни жив і працював у м. Кіровограді як пересічний громадянин. Помер 5 січня 1979 р. і був похований на Військово-меморіальному кладовищі на Фортєчних валах м. Кіровограда.

Зазначене аж ніяк не може применшити внесок радянських людей у перемогу над нацистською Німеччиною, проте може служити цікавою ілюстрацією суб'єктивного підходу до нагородження бійців під час війни, з чим часто стикалися різні дослідники.

Список використаних джерел

1. Советская военная энциклопедия: В 8 томах/Пред.Гл.редкомиссии М.А.Моисеев.- 2-е изд.- Т.1- М.:Воениздат, 1990. 2. Стрелковые подразделения и полк в различных видах боя (Сборник тактических примеров из Великой Отечественной войны). - М.: Воениздат, 1957. 3. Центральный архив министерства обороны Российской Федерации, фонд 33, опись 682-525, дело 48.

Г. М. Виноградов

РЕЛІГІЙНІ ФАКТОРИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ НАПРЯМКІВ І ЦІЛЕЙ ГЛОБАЛЬНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІЗНЬОАНТИЧНОЇ ТА РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ДОБИ

Прискіпливе знайомство з сучасною історіографічною ситуацією навколо таких хрестоматійних історичних процесів, що почалися практично одночасно, на межі VIII – VII ст. до н.е., як Велика грецька колонізація (насамперед з її й до сьогодні

найзагадковішим з позицій аргументації північно-східним вектором, який визначив заздалегідь скоординоване створення переважно іонійських за походженням полісів у Північному Причорномор'ї), також масове й доволі систематизоване переселення до Південно-Східної Європи кочових арійських етносів (кіммерійців, скіфів, сарматів, аланів тощо), а з перших десятиліть I-го тис. н.е. – Велике переселення народів в його германському (насамперед – переселення союзу готських племен з Південної Прибалтики до Південної України), тюркському (гуни, авари, болгари, хозари та ін.), мадярському (предки сучасних угорців) й слов'янському (розселення слов'янських етносів на Балканах та теренах Східної Європи) вимірах, переконує в тому, що історична наука так і не наважилася на формулювання більш-менш обґрунтованих гіпотез стосовно мотивів згаданих явищ, попередньої визначеності напрямків міграцій та їх мети. Дослідники або взагалі оминають «делікатні» питання, або, у кращому разі, обмежуються банальними, неконструктивно-загальними фразами на кшталт «в силу об'єктивних соціально-економічних, суспільно-політичних, демографічних (et cetera) передумов (варіанти – «причин», «закономірностей» тощо) почався процес переселення (варіанти – «міграцій», «етнічної активізації» тощо). Незадоволення такою ситуацією стимулює пошук очевидних чи прихованих причин глобальних міграційних процесів в циклічних закономірностях (концепції Дж. Віко, М. Данилевського, О. Шпенглера, А. Дж. Тойнбі та ін.) чи феноменах сублімації сексуальної енергії (З. Фройд, К. Г. Юнг, Ж. Лакан, М. Еліаде та ін.), пасіонарності (Л. Гумільов) тощо.

Поєднання творчого застосування сучасних методів, що постійно збільшуються і якісно вдосконалюються, обробки постійно зростаючих кількісно археологічних джерел поряд з класичними й новітніми методами поглибленого текстуально-семіологічного аналізу чисельно обмежених письмових джерел, які містять цінну інформацію стосовно ставлення до міграційних процесів власне греків і римлян, а також врахування думок останніх щодо переселень варварських етносів та язичеську міфологію германських, слов'янських, кельтських та інших народів, включених до міграційних процесів, дозволяє бодай на гіпотетичному рівні сформулювати низку версій щодо провідної ролі власне релігійних чинників у осмисленні та визначенні часу й напрямків переселень, їх основного змісту та завдань, визначення основних джерел фінансування, організаційної підтримки (дипломатичної, військової, транспортної тощо). В якості показових прикладів звернемося до двох хрестоматійних міграційних процеси, що звільнить нас від необхідності висвітлення як обставин самих процесів, так і джерелознавчих, історіографічних й інших необхідних дослідницьких компонентів, а саме до північно-східного сегменту Великої грецької колонізації – переселення чисельної групи іонійських греків з переважно з Мілету до Північного Причорномор'я протягом VIII – IV ст. до н.е. (існують також інші версії щодо часових меж), а також початкового, готського, етапу Великого переселення народів I – IV ст., стосовно якого також існують суттєві дослідницькі розбіжності.

Щодо причин обох грандіозних процесів переселення традиційна історіографія вже досить тривалий період пропонує по суті одноманітний набір стандартних пояснень на кшталт демографічного вибуху, браку родючих земель, кризи перевиробництва й пошуку нових ринків збуту, соціальні чи політичні конфлікти тощо; релігійні фактори або взагалі не фігурують в якості причин, або, у кращому разі, згадуються серед останніх і неprinципових. Неважко переконатися, що при цьому не наводиться жодного більш-менш переконливого доказу, застосовуються у кращому разі логічні процедури, історико-порівняльні методи чи методи аналогій з пізнішими типологічно близькими процесами, краще підтвердженими джерелами. Втім, навіть за умови присутності усіх наведених причин разом чи їх окремих груп, залишається незрозумілим переселення великої кількості населення на відстані кількох

десять сотень чи навіть кількох тисяч кілометрів, до того ж організовано й цілеспрямовано, з чітко визначеними напрямками, досить щедрим фінансуванням без розрахунку на швидкі прибутки, попередніми розвідувальними процедурами тощо.

Новітні методи аналізу археологічних джерел, античної та германської дохристиянської міфології дозволяють сформулювати низку гіпотез стосовно провідної ролі саме релігійно-міфологічних чинників в якості визначальних цілей, очевидних і латентних мотивацій і напрямків як грецької колонізації Північного Причорномор'я, так і переселення близько двох десятків германських племен з Південної Прибалтики до Південної України. Обидва процеси були спровоковані об'єктивними природними обставинами, а у випадку з Іонією – конфліктами з Перською державою, але визначення місць переселення було пов'язано з грецькими уявленнями про розташування Аїду на крайній півночі, куди мають потрапляти душі померлих, і германськими про міфологічну прабатьківщину Ойум, де боги створили перших людей і де необхідно здійснити процедури спокути гріхів, жертвоприношень тощо. Об'єктивні циклічні природні катаклізми у випадку готів і поглиблення конфліктів з країною-домініоном у греків-іонійців у відповідності з язичеськими релігійними принципами вважалися карою богів за гріхи, а обов'язково вимагало масової процедури спокути гріхів в найбільш сакральних місцях, у наших випадках – у Північному Причорномор'я, яке співпадає з індоєвропейською прабатьківщиною.

В. С. Лавренко

**ОБРАЗИ НІМЦІВ ЗА СПОГАДАМИ Б. РАДОНИЧ
«ЩОДЕННИК СЕСТРИ МИЛОСЕРДЯ, ЯКА ПРОБУЛА
У НІМЕЦЬКОМУ ПОЛОНІ БЕЗ МАЛОГО ЧОТИРИ МІСЯЦІ» (1914 р.)**

Перша світова війна являє собою унікальний період з точки зору творення пропагандою образів ворога та використання цих образів при формуванні мотивації населення до участі у війні. Найбільш дегуманізованим та таким, який має максимально загострені характеристики, ворогом у російській пропаганді були, безперечно, німці. Та реальний досвід взаємодії з цим народом (навіть в умовах полону) демонстрував штучність пропагандистських кліше. На прикладі спогадів сестри милосердя Б. Радонич ми можемо побачити, яким чином трансформувалася візія авторкою «рафінованого» ворога від пропагандистських штампів до сприйняття німців у якості народу зі своїми сильними та слабкими сторонами національного характеру. Дослідження процесу «розвінчання» пропаганди під впливом життєвого досвіду є надзвичайно актуальним в умовах сучасної інформаційної війни, яка супроводжує практично всі локальні конфлікти.

Б. Радонич була сестрою милосердя у 310-му польовому рухомому шпиталі. На початку війни у санітарному потязі вона пройшла шлях через Вержболово, Ейдткунен, Гумбиннен в Даркемен. Там польовий шпиталь було розгорнуто та евакуйовано в Гольдап. З цього міста шпиталь не встиг евакуюватися вчасно до приходу німецьких військ, і, таким чином, Б. Радонич потрапила у німецький полон. Перебування у полоні становить основний сюжет її мемуарів, які охоплюють період з 5 серпня по 24 грудня 1914 р. У чому полягає унікальність її спогадів з точки зору реконструкції образу німців, так це у тому, що на відміну від військових, які потрапили у табір для військовополонених і проживали відносно ізольовано, сестри милосердя утримувалися «під чесне слово» у приватних німецьких садибах та при шпиталях з правом виконувати свої прямі обов'язки. А тому їх контакти з місцевим населенням були набагато частішими, ніж у військових, та цей досвід взаємодії з німцями був набагато різноманітнішим. А отже, Б. Радонич мала набагато більше

шансів ніж російські військовополонені сформувавши свою особисту думку про німців, не розглядаючи їх з позиції перебування за колючим дротом.

Перше, що варто підкреслити, що авторка дає розлогі характеристики гуманного ставлення росіян до німецьких військовополонених, з яким вона стикалася до потрапляння в полон. Зокрема, їдучи якимось у потязі, вона запитала російських солдатів, чи не ображають вони німців, на що ті відповіли: «що ви, сестро, хіба так можна? Ми з ними потоваришували» [1, с.5]. Авторка згадує про одну з російських жінок, яка принесла полоненому німцю хліба зі словами: «йому, напевно, боляче на чужині» [1, с. 6]. Б. Радонич акцентує також увагу на тому факті, що російські військові відчували співчуття до цивільних біженців з території Пруссії: «Коли ми вільно перейшли старий кордон Пруссії, якась туга підступила до серця. Ми забули про національну ворожнечу, адже стало шкода цих бідних мирних жителів, котрі ні в чому не були винні, що течія історичного життя вимагає війни» [1, с.8]. За особливостями жанру, в подальшому її спогади (які видавалися в роки війни з пропагандистською метою) мали зацентрувати увагу на «звірствах» німців щодо російських військовополонених на протизагу доброзичливому ставленню росіян до німців. Однак, авторка не йде «за сценарієм», подаючи німців дещо у іншому світлі.

Головний висновок, до якого приходять Б. Радонич в ході полону: німці в натовпі є надзвичайно агресивними внаслідок впливу пропаганди, але при індивідуальному контакті їхні реакції на полонених росіян є дуже персоналізованими.

Так авторка неодноразово стикалася з тим, як місцеве населення кидає сторонні предмети та називає свинями колону військовополонених [1, с. 17, 37]., але поза колоною від німців вона зустрічала як добре, так і вкрай негативне відношення.

Полон для авторки розпочався з брудної постільної білизни. Полонених медиків розташували у шпиталі, в кімнаті, прилеглий до палати з пораненими, під замком. Німецькі сестри милосердя одразу видали їм білизну, просякнуту гноем. Однак, в той же час, німецький санітар потайки приніс російським колегам-медикам чисті ковдри. Цей факт говорить про те, що вже з перших кроків знайомства з німцями, авторка відкриває для себе той факт, що вони є дуже різними [1, с. 12]. Ще один приклад «різних» німців: знущаючись над полоненими російськими медиками, персонал німецького шпиталю зачинив їх поруч з кімнатою, у якій помирав російський солдат, аби вони чули його крики, але не мали змоги допомогти [1, с. 17]. З іншого боку, коли розпочався холодний період року, німецькі лікарі пропонували російським сестрам милосердя позичити коштів на купівлю теплої одягу [1, с. 41]. Вражає своїм гуманізмом і німецький комендант пересильного табору, який аби полегшити життя сестер милосердя, дає їм можливість користуватися власною гасовою лампою [1, с. 49]. Прикладом турботи з боку німців є і посилка авторці від німецького майора книжок французькою мовою з персональної бібліотеки [1, с. 55]. Зважаючи на франкофобську істерію у Німеччині, подібні дії могли мати для майора негативні наслідки, тим не менш, він ризикнув власною репутацією задля забезпечення дозвілля російської сестри милосердя.

Вище було наведено приклади взаємодії авторки з освіченими колами німецької громадськості, що стосується німецьких солдатів, то вони постають зі сторінок спогадів Б. Радонич також дуже персоналізованими. Є оповідь про те, як німецькі солдати заради розваги кололи багнетами у стегна російських поранених [1, с. 45]. Але згодом авторка зазначає: «німецькі солдати, котрі мали до нас, сестер, якесь відношення, завжди намагалися виявити свою турботу та увагу. І через те ми їх не боялися під час ночівель у казармах, манежах і тому подібних закладах» [1, с. 49].

Б. Радонич часто підкреслює професіоналізм німецьких медиків, який був визначальним у їх ставленні до ворога: «З нами у вагоні їхав один німецький санітар і ми ніколи не забудемо його доброго ставлення до наших хворих. Вочевидь, він за

покликанням був санітаром, і бачив у хворих не ворогів, а безпомічних страждальників» [1, с.29]; «німецький хірург був політиканом та підбурювачем суперечок, але він в рівній мірі надавав допомогу німецьким та російським солдатам» [1, с.30].

Ще одна позитивна риса німців, яку для себе відкрила авторка – вміння поважати ворога: «Сьогодні нам німецькі лікарі говорили, що вони вражені стійкості російських солдатів, які не видадуть і звуку, коли їм виймають кулі і часто без хлороформу роблять болючі надрізи» [1, с. 44].

Таким чином, спогади Б. Радонич демонструють процес трансформації стереотипного образу ворога, витвореного пропагандою, під впливом персонального досвіду. З її мемуарів стає зрозумілим, що при колективній взаємодії німецького населення та російських військовополонених, їхні відносини носили вкрай конфліктний характер. Разом із тим, персональний рівень взаємодії німців і росіян призводив до індивідуального підходу представниками цих народів один до одного. І серед цих індивідуальних реакцій були як прояви гуманності, так і прояви жорстокості, як прояви поваги до ворога, так і прояви зверхнього ставлення до нього.

Список використаних джерел

1. Радонич Б. *Дневник сестры милосердия, прожившей в германском плену без малого 4 месяца.* – Петроград, 1915. – 76 с.

А. Г. Богдалов

ВІДРОДЖЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У 1990- х рр. ХХ ст. (НА МАТЕРІАЛАХ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

Відправною точкою у відродження Збройних Сил України, після проголошення Акту незалежності 24 серпня 1991 р., стала прийнята в цей день постанова ВР «Про військові формування на Україні», яка підпорядковувала всі військові структури розташовані в Україні – Верховній Раді [15]. Реалізуючи зазначене у Постанові було прийняте рішення про створення Міністерства оборони України, Національної гвардії, підрозділів з охорони ВР, Урду та Національного банку України. Відповідно до постанови, структура Збройних сил включала: сухопутні війська, військово-повітряні сили, сили повітряної оборони та військово - морські сили.

Наступним документом, який став однією з основ нормативно-правової бази ЗСУ, стало затвердження Концепції будівництва ЗСУ. Документ визначив, що геополітичне положення сприяло розміщенню на території України великих військових угруповань, що мають ядерну зброю, а також частини, що виводяться зі Східної Європи. Було визначено бойовий та чисельний склад ЗСУ в обсязі достатньому для її оборони. Чисельність українських військ, відповідно до концепції, повинна скласти не більше 0,8-0,9 % від загальної чисельності населення. На момент затвердження документу ця цифра складала близько 400-420 тис. чол.

Певна кількість державних оборонних структур, яка з'явилась ще до проголошення незалежності, після прийняття Акту пройшли відповідну трансформацію. Так, ще 28 квітня 1991 р. ВР УРСР затвердила комісію з питань оборони і державної безпеки, до якої увійшли 27 депутатів на чолі з В.Дурденцем. В уряді звилась посада Державного міністра з питань оборони, національної безпеки і надзвичайних ситуацій УРСР, яким став Є. Марчук. Відповідно після досягнення самостійності комісія продовжила діяти під прапором України, обов'язки державного міністра з питань оборони перейшли до меж компетенції Міністра оборони України.

У НМІУ зберігається комплекс матеріалів, який відображає процес відродження Збройних Сил України [5]. Комплекс був зібраний на початку 1990-х рр. Він хронологічно відображає відродження Збройних Сил України в період з 1990 по 1992 рр.

Серед експонатів тут присутні матеріали Міністерства оборони України, Прикордонних військ України, військової частини № 70425, яка перша присягла на вірність народові України, Спілки офіцерів України, Національної гвардії України, тощо [6].

Першим Міністром оборони України був затверджений колишній командувач 17 повітряної армії СРСР, генерал-полковник Костянтин Морозов. Генерал-полковник Морозов був висунутий на посаду членом Президії ВР України, Головою комісії у закордонних справах Д. Павличком. Його кандидатура була підтримана депутатами від Народного руху України та Головою ВР Л. Кравчуком. Рішення про його затвердження було прийнято Президією ВР 27 серпня 1991 р. та підтримано депутатами Верховної Ради України 3 вересня 1991 р. Після створення відповідного міністерства та перепорядкування військових округів і частин, постало питання про прийняття присяги військовослужбовцями. Офіційно, війська що дислокувались на території України після розпаду СРСР, почали складати присягу від моменту підписання відповідного наказу Міністром оборони України 3 січня 1992 р. [2] Однак до затвердження наказу, на другому з'їзді Спілки офіцерів у Києві, який відбувався протягом 2 та 3 листопада 1991 р., офіцерський корпус, що налічував півтори тисячі чоловік, був приведений до присяги Головою спілки – Віленом Мартірасяном. Серед тих, хто присягнув на вірність народу України був і Міністр оборони. Також В. Мартірасян, як командир полку зв'язку та очільник військової частини, 23 грудня 1991 р. на центральному майдані м. Рівне, прийняв військову присягу у військовослужбовців 55 окремого лінійно-вузлового полку зв'язку. У фондах НМІУ зберігається національний синьо-жовтий прапор, на якому першими присягали на вірність народові України військовослужбовці частини №70425 та список офіцерів, прапорщиків, сержантів та солдатів, які першими склали присягу.

Спілка офіцерів утворилась як громадська організація. Її установчий з'їзд проходив з 27 по 28 липня 1991 р. у Києві, в приміщенні будинку вчителя. Під час з'їзду була визначена основна мета її діяльності, яка полягала в розбудові Збройних сил України. За участю членів організації відбувалась і розробка концепції та будівництва ЗСУ. [16] У фондах НМІУ зберігається фото, на якому зображено Радника Міністра оборони України полковника В.Лазоркіна та В.Пилипчука за роботою над проектом концепції оборони [7] За словами В. Мартірасяна, саме він разом з Міністром К.Морозовим та В.Дурдинцем займались формуванням кадрів у оборонних структурах на початку 1990-х рр. В колекції музею присутній Статут спілки офіцерів та свідоцтво про його реєстрацію, посвідчення №0006 підполковника Омельченка Григорія Омеляновича – члена спілки офіцерів України; посвідчення та анкети делегатів III з'їзду офіцерів України - В.Мартірасяна; Р.Костюка; капітана 2-го рангу, командира 17-ої бригади ОВР (Крим) – Ю.Шаліта [8]. Після проголошення незалежності та відповідної заяви В.Мартірасяна про формування української армії, на адресу Голови Спілки офіцерів почали надходити пропозиції, заяви та листи, у яких військовослужбовці висловлювали бажання вступити до лав Збройних Сил України, деякі з них зберігаються у фондах Національного музею історії України. Географія адресатів охоплює майже всю територію колишнього Радянського союзу, більшість з них датується листопадом 1991 р. У листі, який надійшов з пос. Сафоново (Мурманської обл.) [9], готовність стати частиною вітчизняної армії висловили шість українських офіцерів, авіації північного флоту. Військові повідомляють, що знаходяться в інформаційному вакуумі та не мають достатньої інформації про події, що відбуваються в Україні, жалкують, що не можуть прийняти участь у Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. Майор Сергій Коваленко, який проходив службу у Забайкальському краї (м. Чита) у надісланому листі, вважає, що його досвід міг би бути в нагоді при підготовці парашутистів. Наголошує на готовності служити в Україні, тільки не в зоні Чорнобильської аварії. Просить врахувати при розподілі хворобу батьків, які мешкають в Одесі. Зазначає, що в радянській армії на

такі прохання ніхто не зважає [10].

Найбільш проблемними питаннями при формуванні незалежних військових підрозділів були питання пов'язані з наявним арсеналом ядерної зброї, який дістався Україні у спадок від СРСР та приналежність Чорноморського морського флоту, на який у повному обсязі претендувала Російська Федерація.

Чорноморський флот після розпаду СРСР залишався у сферах інтересів Російської Федерації, у якій неодноразово заявляли про необхідність «збереження» флоту. Командувачем флоту, який територіально після досягнення незалежності знаходився в Україні, у вересні 1991 р. був призначений І. Касатонов. Президент РФ Б.Єльцин прийняв відповідне рішення про його призначення без погодження з українською стороною. Так, дії російського адмірала ускладнювали і без того важкий переговорний процес між двома країнами. Чи не кожного дня відбувався черговий демарш з російського боку, як то демонстративна відмова приймати українських парламентарів, чи виконання постійних розпоряджень з Москви про упередження прийняття присяги на вірність Україні. [3] У колекції НМІУ зберігаються доволі цікаві документи, які відображають українську позицію значної кількості військових особового складу чорноморського – морського флоту. Одним з таких документів є «Звернення Севастопольської організації Спілки офіцерів України до воїнів-чорноморців» із закликом прийняти присягу на вірність народові України, стати до лав ЗСУ, датований 21 березня 1991 р. [11] На документі присутній автограф капітана І рангу Євгена Лупакова, який був безпідставно звільнений в запас адміралом І. Касатоновим за висловлювання української позиції. Є.Лупаков з серпня 1988 р. займав посаду командира 14 дивізії підводних човнів ЧФ. Він є одним з тих, хто 13 березня 1992 р. на підводному човні «Б-871»-«Варшавянка» організував складання присяги на вірність українському народу. Якнайкраще характеризує позицію російського командного складу у питанні приналежності Чорноморського ВМФ, копія телеграми від 29 березня 1992 р. [12], від командуючого - адмірала Касатонова, адресована командирі екіпажа. У тексті телеграми офіцери Шаліт та Тенюх (виконував обов'язки Міністра оборони України протягом лютого-березня 2014 р.), які проходили службу у с. Новоозерне, були звинувачені у тому, що: «займаються політичною діяльністю, провокуючи різного роду ситуації, які призводять до розколу офіцерського складу, завдають шкоди цілісності, пониженню уставного порядку, не виконання офіцерами своїх службових обов'язків». Результатом цього, на думку Касатонова, стали п'ять випадків викрадення зброї, пониження дисципліни та вживання особовим складом алкогольних напоїв. У заключній частині командуючий ВМФ виносить ряд вимог, серед яких заборона будь яких несанкціонованих зборів; постійне проведення логічної та правильної, підтвердженої багатолітньою практикою роботи по роз'ясненню всіх питань пов'язаних зі станом офіцерського корпусу. Окремо, останнім пунктом, Касатонов наказує не допускати офіцерів Шаліта та Тенюха у з'єднання та частини флоту як таких «що займаються політичною, протизаконною діяльністю».

Багаточислені двосторонні зустрічі на початку 1990-х рр. свідчили про небажання російської сторони йти на будь-які поступки. Під час одних перемовин у питаннях приналежності Чорноморського флоту, які відбулись 3 серпня 1993 р. у Мухалке біля Ялти, був підписаний договір про принципи формування Військово-морських сил України та Росії на базі Чорноморського флоту. За договором до 1995 р. флот виводився зі складу сил СНД та ставав об'єднаним україно-російським флотом з об'єднаним командуванням, яке підпорядковувалось та призначалось президентами двох країн. [4]

Переговори відбувались за участю президентів Л. Кравчука, Б. Єльцина та представників Міністерств закордонних справ та Міністерств оборони двох країн. Позицію української сторони ускладнював факт наявності перед російською стороною

боргів за постачання енергоресурсів. Під час перемовин К.Морозов зайняв позицію протилежну українській делегації, що розглядала можливості спільного управління флотом та навіть часткову його передачу за рахунок боргів за енергоресурси. Міністр оборони України зробив заяву про те, що флот повністю має належати Україні. Представник української делегації, прем'єр-міністр Л.Кучма назвав це твердження особистою думкою міністра, яка не є офіційною позицією України. [1] Не сприймаючи позицію більшості української делегації, які в ході перемовин були згодні на пропозицію обміну флоту за борги, К. Морозов 30 вересня 1993 р. добровільно подав рапорт про відставку. Фактично, до 1997 р. ЧМФ знаходився під спільним командуванням двох держав. Від моменту укладання угоди 28 травня 1997 р. між Україною та Російською Федерацією «Про параметри поділу Чорноморського флоту», він був розділений у приблизних пропорціях 80 на 20 на користь РФ.

Окремим підрозділом, після переведення у відання України всіх військових підрозділів дислокованих на території республіки, почали діяти Прикордонні війська України. Вони були переформатовані з Червонопрапорного Західного прикордонного округу. Основним завданням прикордонників стало забезпечення недоторканості території України. Ці завдання були законодавчо закріплені 4 листопада 1991 р. у Законі України «Про державний кордон України». Очолив Прикордонні війська генерал – лейтенант В. Губенко. У Національному музеї історії України зберігається комплекс матеріалів Прикордонних військ України, який відображає становлення підрозділу. Серед присутніх матеріалів привертають увагу дві плакети із зображенням гербів: одна з них із зображенням державного герба Союзу РСР, яку було знято з прикордонного стовпа на державному кордоні України у квітні 1992 р., інша з прикордонного знаку № 123, який першим було встановлено на державному кордоні з Румунією 16 квітня 1992 р. Також присутні у фондах малюнки з ескізами нагрудних знаків та шевронів Прикордонних військ, перший шеврон та погони прикордонників, тощо [13].

Ще одним підрозділом, який утворювався відповідно до постанови ВР України від 24 серпня 1991 р. стала Республіканська Гвардія України. Від самого початку підрозділ існував як самостійний. Командувачем Гвардії 22 жовтня 1991 р. був призначений полковник В. Кухарець, згодом генерал-лейтенант. Закон, який регулював діяльність підрозділу був прийнятий 4 листопада 1991 р. Він офіційно надав звання підрозділу – Національна Гвардія України, визначив основу мету діяльності - захист суверенітету та територіальної цілісності, життя та особистої гідності громадян. Підрозділ був ліквідований у 2000 р. та пізніше відновлений у 2014 р. Серед предметів музейної колекції привертають увагу перші офіційні документи Національної Гвардії: Положення про порядок комплектування, військового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення гвардії; пам'ятка для осіб, які проводять відбір кандидатів для проходження служби в Національній Гвардії та тимчасове положення про порядок прийняття військової присяги. Зберігаються у музеї і перші шеврони та погони, якими користувався підрозділ. Цікавим є фото, на якому зображений перший полк Національної Гвардії України, які приносять присягу на вірність народові України. [14]

Відродження ЗСУ на початку 1990-х рр. супроводжувалось складним процесом перерозподілу власності колишнього Радянського Союзу, який характеризувався економічним та політичним тиском з боку Російської Федерації, передовсім у питаннях ядерної зброї та приналежності Чорноморського флоту. Фактично, враховуючи попередню наявність постійно діючих військових округів в межах України, після проголошення незалежності, була відсутня потреба у мобілізаційному формуванні особового складу військових підрозділів. Більшість з них пройшли процес переформатування, ставши на захист кордонів та інтересів проголошеної Української держави.

Список використаних джерел

1. Багров. Н.В. *Крым: время надежд и тревог.* - С.300. 2. Зленко А.М. *Дипломатия и политика. Украина в процессе динамических геополитических перемен.* – Харьков.- 2004 . Глава 7. *Украинско-российские лабиринты* С.388. 3. Там само. С.-389. 4 Там само. С.398. 5. *Національний музей історії України.* - Фонди. - *Колекційний опис № 540 «Відродження Збройних Сил України».* 6. Там само. - КВ-31932; ЛД-5857; ФД-4650/2; 6; 1; 7. 7. Там само. - Ф- 22126. 8. Там само. - РД-10100; ЛД-5859; ТКВ-6334; РД-9891; ЛД-5862; РД-10098; РД-10099. 9. Там само. - РД-9895. 10. Там само. - РД-9893. 11 Там само. - ТКВ-6344. 12. Там само. - ЛД-5864. 13. Там само. - ЛД-5864; КВ-31931; ЛД-685; ТКВ – 6326/1,2; ТКВ – 6326/3. 14. Там само. - ЛД-5864; ТКВ-6256; ТКВ-6329; ТКВ-6310; ТКВ-6333/1,2; ТКВ-6333/3; ФД-4649. 15. *Постанова ВР «Про військові формування на Україні» // Відомості ВР України.* – 1991., №38., С.-506. 16. *Постанова ВР «Про Концепцію оборони та будівництва ЗСУ // Відомості ВР України., 1991., № 51, С.- 729.*

О. М. Перепелюк

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ЦЕРКОВНИХ ХОРІВ У ХІХ СТОЛІТТІ: НОВИЙ РАКУРС ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Україна – одна із найбільших країн за кількістю православного населення у світі. Релігія завжди була невід’ємною частиною життя її мешканців, тому при вивченні соціальних аспектів історії, варто звертати увагу і на теологічний фактор, який мав особливе значення у минулі століття. Радянський атеїстичний науковий підхід впливав на предмет історичного дослідження таким чином, що важливим темам не надавали наукового розвитку, якщо вони мали теологічний характер.

Проблема історичного контексту церковного співу не так давно стала об’єктом наукових досліджень. Тривалий час дана тема залишалася аспектом цікавості виключно музикознавців та богословів, тому ступінь наукової розробленості даної проблеми на сьогодні аж ніяк не можна назвати вичерпним. Історія діяльності церковних півчих досліджувалася в працях Козицького П. (хор Київської Духовної Академії), Пархоменко Л. (хор Софійського собору м. Києва), Смишляк А. (історія церковного співу та хорів), Корній Л. (історія української музики), Клоса В. (навчання церковному співу при Михайлівському Золотоверхому монастирі м. Київ).

Можливість вивчати соціальне середовище учасників церковного хору майже не розглядалися фахівцями як серйозний дослідницький привід. Однак вивчення саме соціального середовища носіїв церковно-хорового мистецтва, яке у ХІХ столітті було привілейованою сферою культури, може суттєво доповнити не тільки аннали історії мистецтва, але і соціальної історії та історії повсякдення.

Півчі/хористи у ХІХ столітті були не просто колективом, який належав до певного православного храму та виконував роль однієї зі складових церковного богослужіння, але і соціальною спільнотою, члени якої постійно або епізодично брали участь в церковно-співочій справі в хорах навчальних закладів, при домових церквах, у вільний від роботи час приходили на співки, а потім проявляли свої вміння та навички у спільних хорах при парафіяльних храмах, або в професійних хорах, що служили при найбільших храмах та соборах міста, камерних приватних хорах тощо. Це доводить, що церковний хор у ХІХ столітті мав важливе не тільки культове, але і культурне призначення.

У часи, коли держава і церква були єдиними – сакральне тісно перепліталось зі світським. Духовна культура та освіта була найбільш поширеною та доступною. Церковна музика лунала у містах і селах, під час богослужінь, на свята і повсякдень. Участь у церковному хорі вважалася престижною, а хористи – привілейованими особами, які отримували платню та допомогу від церкви, тому батьки намагалися віддати своїх дітей навчатися нотному співу. Це все доводить, що роль церковних хорів у ХІХ столітті була більшою, ніж ми уявляли, тому потребує детального вивчення.

Список використаних джерел

1. Корній Л. П. *Історія української музики – Ч. 3. (XIX ст.)* / Л. П. Корній. – Київ-Нью-Йорк: Видво М. П. Коць, 2001. – 479 с. 2. Смишляк А. В. *Церковний хор у святковому православному ритуалі Києва (XIX – поч. XX століття)* / А. В. Смишляк // *Молодий вчений*. – 2016. – № 8. – С. 407–412.

О. М. Каковкіна

ПОБРАТИМСТВО МІСТ І РЕГІОНІВ В УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Тема побратимства або поріднених міст чи регіонів сприймається найчастіше як рудимент радянської доби та її витвір. Між тим, історія цього явища пов'язана з подіями Другої світової війни, коли жителі англійського Ковентрі надали допомогу сталінградцям, що у подальшому зумовило встановлення між містами побратимських відносин, а також появі явища побратимських зв'язків, як правило між містами. Властива радянській літературі виняткова парадність у презентації побратимських відносин (П. С. Сохань, М. В. Знаменська, А. І. Черній та ін.) змінилася втратою до них дослідницького інтересу у роки незалежності (можливо, єдиним прикладом звернення до історії побратимських зв'язків стала колективна праця дніпровських вчених [1]). Разом з тим, історія українсько-болгарських відносин продемонструвала живучість явища, здатність до трансформації, оновлення.

У пропонованій доповіді на основі опублікованих [2; 3] та архівних джерел з фондів ЦК КПУ про відносини українських та болгарських поріднених регіонів [4–7], матеріалів діяльності міської влади та громад обох держав (розміщених в інформаційних виданнях, на урядових сайтах та сайтах громад), визначаються деякі особливості розвитку побратимства в українсько-болгарських зв'язках в історичній ретроспективі.

Формування побратимських зв'язків України та Болгарії почалось у 1959 р. із встановлення відповідних відносин Одеси та Варни. Прикметною рисою радянського варіанту побратимства була масштабність: воно не обмежувалось містами, а охоплювало регіони, а кількість останніх була значною. Так, на 1985 р. у поріднених зв'язках перебували 31 область і понад 30 міст СРСР та Болгарії, зокрема 11 областей України з відповідною кількістю болгарських округів (Одеса і Варна, Суми і Враца, Житомир і Михайловград (сучасна Монтана), Тернопіль і Слівен, Полтава і Велико Тирново, Херсон і Шумен, Хмельницький і Сілістра, Ворошиловград і Пернік, Рівне і Відин, Кіровоград і Толбухін (сучасний Добрич), Кримська область та Русенський округ). Відносини між містами та регіонами охоплювало практично усі рівні – політичний, економічний, культурний, різні професійні групи та вікові категорії, мало різні форми – від листування окремих колективів до обміну делегаціями, спільними виробничими проектами тощо.

Радянська модель побратимства за участі країн Східного блоку, зокрема Болгарії, стала унікальною, оскільки була використана як складова міжнародних відносин, характерними рисами якої стали не тільки масштаб, а підпорядкованість партійному керівництву та жорстка контрольованість з центру. Певним чином побратимство стало реалізацією народної дипломатії в тоталітарному суспільстві, демонстрацією дружби між народами, де власне категорія «дружби» наповнювалась реальним змістом тривалих історичних зв'язків та ідеологемами про її «вічність», «непорушність», постійну вдячність болгар російському/радянському народу.

На сьогодні побратимські відносини мають майже 50 міст двох держав, більша частина яких поріднилися ще за радянських часів. Занепад зв'язків на межі 1980-х–1990-х рр. змінився спробами їх відновлення у нових політичних та економічних реаліях, де місце побратимства виявилось не визначеним певний час, зважаючи на кризу не тільки

економічну, а й правову. З часу встановлення міждержавних відносин України та Болгарії побратимські стосунки оформили понад 30 пар нових міст, зокрема: Харків – Варна (1995), Запоріжжя – Бургас (1998), Бердянськ – Ямбол (2003), Овідіополь – Белослав (2004), Вознесенськ – Радомско (2004), Болград – Тунджа (2009), Київ – Софія (2009) та інші. Біля третини поріднених міст та селищ перебувають в регіонах компактного проживання болгарської діаспори (насамперед в Одеській та Запорізькій областях), де активно працюють болгарські товариства, що визначає успіх міжнародних контактів. У цьому сенсі районні міста та села, які встановлюють власні контакти з Болгарією, орієнтуються на Одесу як центр болгарського життя.

Чинниками, що зумовили відновлення колишніх і появу нових зв'язків стали: правове забезпечення процесу, перш за все у місцевому самоврядуванні, наявність діяльної громади, економічний ресурс громад, готових до забезпечення співпраці та розвитку проектів, особисту зацікавленість міських голів, підприємців, а також відповідна зацікавленість у відносинах з боку болгарських партнерів.

У нових умовах, за відсутності контролю згори, постала об'єктивна картина побратимства, функціональність якого не завжди була виправданою, а його підтримка була пов'язана зі значними фінансовими вливаннями, які з початку 1990-х припинилися, і контакти зійшли нанівець. Відновлення традиції пов'язане з регіонами, які налагодили реальні відносини в економічній сфері, та практично зникли там, де вони виглядали як штучні, нав'язані згори. Це стосується, наприклад, Житомира і Добрича, Хмельницького і Сілістри та деяких інших. Міста присутні у переліках як побратими, але актуальних контактів практично немає. Кардинальні зміни в Україні та Болгарії, міжнародних відносинах, не поставили під сумнів наявність підстав для побратимства, але визначили першість державного інтересу, прагматизму. Головною дієвою особою в цьому процесі стало місцеве самоврядування – регіональна дипломатія, – яке також йшло шляхом подолання правових, фінансових та інших проблем. Сучасний статус побратимських відносин потребує окремого дослідження – чи вони є суто формальною презентацією на сайті міста чи реальним діючим проектом. Розвиток регіональних програм України та Болгарії дозволяють більш раціонально використовувати тему побратимства у широких гуманітарних зв'язках (освіті, туризмі), формуванні іміджу міста та презентації його в міжнародному вимірі.

Список використаних джерел

1. Прокопенко Л. Л. *Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції: монографія* / Л.Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І.Д. Шумляєва; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. 2. *Советско-болгарские отношения. 1948–1970. Документы и материалы.* – М.: Политиздат, 1974. 3. *Советско-болгарские отношения. 1959–1969. Документы и материалы.* – М.: Политиздат, 1969. 4. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі – ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп. 23. – Спр. 5824.* 5. *ЦДАГОУ).* – Ф.1. – Оп. 24. – Спр. 6051. 6. *ЦДАГОУ.* – Ф.1. – Оп. 25. – Спр. 1274, 1576, 1578, 1962, 1965. 7. *ЦДАГОУ.* – Ф.1. – Оп. 70. – Спр. 1290.

О. Г. Лазуренко

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ГРОМАДСЬКОГО ВПЛИВУ В ІНДУСТРІАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ ПОДНІПРОВ'Я В ДОБУ ВІДЛИГИ

Мета статті є поглянути на процес діяльності в індустріальних центрах Подніпров'я (Дніпропетровщина) в період лібералізації системи судочинства (доба «хрущовської відлиги») таких органів громадського впливу, як товариські суди, за матеріалами, виявленими в Державному архіві Дніпропетровської області.

Чільне місце у період «хрущовської відлиги» у боротьбі із дрібними правопорушеннями в Українській РСР належало органам громадського впливу. До таких органів належали товариські суди. 15 серпня 1961 р. Указом Президії Верховної Ради

Української РСР було затверджене «Положення про товариські суди Української РСР» [12, с. 730 – 735]. Характерною рисою залучення громадськості до вирішення завдань перевиховання осіб, які вчинили злочини, стала практика передачі їх на поруки трудовим колективам. В основу створення товариських судів було покладено три основні засади: виробничо-територіальний принцип утворення, виборність, підзвітність членів судів [14, с.37]. В організаційному відношенні відповідно до тих чи іншими особливостей вирізнялися два види товариських судів: виробничі, створені у трудових колективах за місцем роботи, і територіальні [11, с.15].

Товариські суди, які формувалися за виробничим принципом створювалися на підприємствах. Такі суди створювалися на всіх підприємствах, де налічувалося не менше ста працівників та у великих цехах підприємств з числом робітників більше тисячі осіб. Згодом їх дозволили створювати і в колективах чисельністю не менше п'ятдесяти осіб [9, с. 13]. Товариський суд підприємства чи великого цеху був покликаний розглядати всі вищевказані антигромадські вчинки та дрібні правопорушення, здійснені працюючими на підприємстві чи в його окремому великому підрозділі [10, с. 15].

Товариські суди на Дніпропетровщині активно працювали і до прийняття Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 15 серпня 1961 р. На той час вони керувались у своїй роботі на той час діючим «Положенням про товариські суди на підприємствах і організаціях» затвердженим Радою Міністрів СРСР ще 14 липня 1951 р. [9, с. 9]. Справи, які розглядали товариські суди носили наступний характер: хуліганство; образа особи; дрібні крадіжки громадської та державної власності; сімейні суперечки; прогул без поважних причин, запізнення чи передчасний ухід з роботи; недоброякісне виконання роботи чи простій внаслідок недобросовісного ставлення робітника до своїх обов'язків; недотримання правил техніки безпеки, псування інвентарю, інструментів та матеріалів по недбалості; поява у нетверезому стані та негідна поведінка в громадських місцях і на роботі; негідне ставлення до жінки, невиконання обов'язків із виховання дітей, негідне ставлення до батьків; нанесення образ, лихослів'я, розповсюдження у колективі неправдивих чуток, котрі соромили члена колективу, якщо ці вчинки скоєні вперше; дрібне браконьєрство, дрібні порушення, пов'язані із лісом, про потрапу посівів, псування дерев та інших зелених насаджень; про псування жилих та нежилых приміщень та комунального обладнання, котре не призвело до значних збитків; адміністративні чи інші мало-значимі правопорушення, якщо органи міліції, прокуратури чи суду передадуть справу на розгляд товариського суду; інші антигромадські проступки, які не тягнуть за собою кримінальної відповідальності та інші [13, с. 63 – 64].

Як засвідчують архівні дані, в 1960 р. у Дніпропетровській області було створено і працювало біля двох тисяч товариських судів, якими за в цей рік було розглянуто 5275 матеріалів. Хоча товариські суди і працювали, про те констатувалися факти щодо того, що обласний і народні суди послабляли роботу по наданню допомоги товариським судам та добровільним народним дружинам. Про послаблення роботи з товариськими судами свідчив і той факт, що поряд із збільшенням надходження в суди матеріалів приватного обвинувачення, кількість переданих з них на розгляд товариських судів щоквартально зменшувалось. Так, наприклад, у третьому кварталі 1960 р. на розгляд громадськості було передано 323 матеріали, а в першому кварталі 1961 р. лише 101 [1, арк. 31].

Архівні дані також засвідчили, що при підготовці справ до заслуховування народними суддями дуже мало приділяють уваги попередження громадських правопорушень, притягнення громадськості до розгляду цивільних справ. Також в цьому контексті зазначалось, що недостатньо повністю використовувалися можливості розгляду цивільних справ товариськими судами, народні судді дуже рідко

роз'яснювали сторонам їх право звернутися за вирішенням суперечки в товариський суд [2, арк. 18].

Контролюючі партійно-радянські органи, як свідчать архівні дані, наголошували, що «важлива роль в попередженні правопорушень належала товариським судам» проте, народні суди повинні були зміцнювати зв'язок з товариськими судами, надавати їм всебічну практичну допомогу у розгляді матеріалів, заяв та скарг робітників» [6, арк. 26].

Як свідчать архівні дані, товариським судам Дніпропетровщини в період лібералізації системи судочинства потужну організаційну і юридичну допомогу надавали народні суди, якими проводилися семінари з головами товариських судів. Для членів товариських судів, наприклад, було прочитано 949 лекцій [1, арк. 38]. Голови товариських судів підтримували тісний зв'язок з народними суддями.

Добре організована робота з надання допомоги товариським судам народними судами на початку 1960-х рр. була налагоджена у Ленінському, Нікопольському, Центрально-місцевому та інших районах Дніпропетровської області [1, арк. 38].

Контролювало діяльність товариських судів і партійно-радянське керівництво. Наприклад, в Ленінському районі м. Дніпропетровська під керівництвом райкому КП України була перевірена робота товариських судів. Для проведення цієї роботи були задіяні судді, прокурорські працівники, адвокати та юрисконсульти підприємств. В процесі перевірок були виявлені недоліки та надана необхідна допомога. За результатами перевірки був проведений семінар з головами товариських судів [1, арк. 38]. Партійно-радянське керівництво розуміло важливість діяльності товариських судів, і констатувало той факт, що «у зв'язку зі значним розширенням функцій товариських судів, надання їм допомоги необхідно збільшити, бо без цієї допомоги вони не зможуть забезпечити виконання свої функцій» [1, арк. 38].

Наступного року на Дніпропетровщині вже діяло 2720 товариських судів, якими було розглянуто 10843 матеріали по різних правопорушеннях [1, арк. 38]. Враховуючи контроль з боку партійно-радянського керівництва кількість товариських судів на Дніпропетровщині щороку збільшувалась. Наприклад, голова суду центрально-міського району Кривого Рогу Коннова, свідчила про те, що під час проведення Дніпропетровським обкомом партії обласної наради судових працівників констатувалось про посилення боротьби із злочинністю. «В нашому районі, – констатувала Коннова, – дуже багато створено товариських судів на підприємствах, установах, при домоуправліннях і т.д. Необхідно сказати, що за роботою товариських судів на підприємствах слабо здійснюють контроль профорганізації і парткоми. Народний суд систематично надає допомогу в роботі товариських судів» [4, арк. 48].

Народні суди Дніпропетровської області, як уже ми констатували вище, підтримували зв'язок з товариськими судами та добровільними народними дружинами, приймали участь в проведенні семінарів, виступали на них з лекціями і доповідями. Наприклад, в другому півріччі 1963 р. на розгляд товариських судів було передано 659 матеріалів. Проте, як констатувала перевірка партійних органів, «не можна визнати задовільним контроль за їх розглядом з боку окремих народних суддів». «Так, при перевірці в народному суді Красногвардійського району (голова т. Цибенко П.Д.) встановлено, що в другому півріччі 1963 р. на розгляд товариськими судами було направлено 50 матеріалів. Даних про розгляд цих справ є тільки по 5 матеріалах. На розгляд товариських судів передається ще мало матеріалів. Так, з 98 розглянутих нарсудом Красногвардійського району справ приватного обвинувачення закрито за примиренням 72 справи, більшу частину яких можна було б направити на розгляд товариським судам» [5, арк. 17].

При перевірках в народних судах Кіровського, Ленінського і Красногвардійського районів м. Дніпропетровська в питаннях про здійснення контролю за перевихованням осіб, переданих на виправлення колективам трудящих, зробити будь-які

заваження не було підстав [5, арк. 17].

В Дніпропетровській області на кінець 1962 р. діяло 2129 товариських судів, але народні судді недостатньо надавали їм допомогу. Наприклад, за друге півріччя 1962 р. було надано допомогу лише 1091 товариськими судами. Партійні-радянські органи вбачали в цьому наявність істотних недоліків в роботі з кадрами та свідчило про те, що не було вжито всіх заходів «до виконання постанови Жовтневого Пленуму ЦК КП України» [8, арк. 3 – 4].

Як констатував народний суддя Жовтневого району Масензов, у 1965 р. гарно проглядалось зниження судимості по району. Проте, згаданим суддею було констатовано, наряду із багатьма позитивними сторонами, і ряд проблем, пов'язаних з роботою товариських судів. Зокрема, наголошував Масензов, ще «...незадовільно працюють товариські суди при квартальних комітетах. Зараз нами проводиться робота по поданню їм практичної допомоги» [7, арк. 11].

Отже, аналіз чисельних фактологічних матеріалів про особливості діяльності на Дніпропетровщині в добу лібералізації системи судочинства таких органів громадського впливу, як товариські суди, дає підстави зазначити, що радянська політична система кінця 50-х – першої половини 60-х рр. ХХ ст. почала активно поширювати, розвивати і контролювати діяльність органів громадського впливу. Товариські суди в добу «хрущовської відлиги» відігравали важливу роль у профілактиці та боротьбі з правопорушеннями на підприємствах, установах, організаціях, колгоспах. В цілому це явище мало під собою досить здорову демократичну основу.

Список використаних джерел

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). – Фонд 4488. Дніпропетровський обласний суд, м. Дніпропетровськ. – Оп.1. – Спр.66. – 36 арк. 2. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1. – Спр.78. – 38 арк. 3. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1. – Спр.79. – 4 арк. 4. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1. – Спр.86. – 17 арк. 5. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1.2 – Спр.86. – 47, 48 арк. 6. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1. – Спр.89. – 17 арк. 7. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1. – Спр.91. – 26 арк. 8. ДАДО. – Фонд 4488. – Оп.1.2 – Спр.91. – 43, 43 об. Арк. 9. Лапай О. П. Товариський суд / О. П. Лапай. – Сталіно : Книжкове видавництво Сталіно – Донбас, 1960. – 70 с. 10. Линенбург Г. А. Товарищеский суд на предприятии / Линенбург Г. А., Леонова Н. Н. – М. : Гос. изд-во. юрид. литературы, 1961. – 99 с. 11. Островський О. В. Товариський суд в колгоспі / О. В. Островський, А. М. Фельдман. – К. : Державне вид-во с-г л-ри Української РСР, 1962. – 131 с. 12. Положення про товариські суди Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – №. 35. – С. 730 – 735. 13. Серeda И. Самый массовый, самый демократический / И. Серeda, Н. Магарин, Ю. Червоный. – Одесса : Одесское книжное издательство, 1961. – 66 с. 14. Чередниченко М. П. Товариські суди Української РСР / М. П. Чередниченко. – К. : Наукова думка, 1964. – 91 с.

І. С. Дружкова

ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ ОГОЛОШЕНЬ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЧАСОПISУ «НИВА»)

Соціально-економічний розвиток початку ХХ ст. дав імпульс до нового етапу в розвитку рекламного ринку. Тому метою роботи є визначення змісту та форми рекламних оголошень на прикладі найбільш поширеного ілюстрованого журналу «Нива».

Засоби масової інформації на початку ХХ ст. в основному були представлені періодичними виданнями: газетами й журналами, зі сторінок яких реклама «волала» до потенційного споживача. Реклама в періодичних виданнях кінця ХІХ-ХХ ст. знаходилась у другій, «неофіційній» частині газети. Приблизно до 1900 року вся інформація рекламного характеру займала останні шпальти друкованого органу, після – реклама демонстративно виходить на перші шпальти. За своїм обсягом періодичні видання, поширені на Півдні України, були неоднорідні, що стосується обсягів реклами

у відсотковому відношенні від загального обсягу видання, то ситуація тут істотно відрізнялася.

Дослідження російських ілюстрованих видань є відносно новими, незважаючи на те, що ці журнали відігравали неабияку роль у російському суспільстві. Це пояснюється тим, що вони належали до видань для «легкого» читання і не вважалися за предмет наукового дослідження ані для імператорських російських, ані радянських академічних традицій [6]. Тим не менш, залишається питання як саме змінювалися зміст та форма рекламних оголошень.

Цей період у рекламі характеризується створенням рекламних агенцій, рекламна справа стає професійною. Основним каналом адресації реклами споживачеві стає масова газета. Саме з тих пір і донині прибутки від реклами стають основним джерелом фінансування діяльності більшості друкованих засобів масової інформації. Серед цих популярних видань періодичні видання мали більшу популярність, ніж книги. Це пов'язано з тим, що періодичні видання були більш простими для транспортування на величезних просторах імперії, і їх вміст відображав актуальні соціальні проблеми на відміну від книг.

Було два типи загальних журналів: «товсті» журнали та ілюстровані журнали. Товсті журнали друкувала інтелігенція, враховуючи революціонерів, тому вони були досить популярними серед інтелігенції. З іншого боку, ілюстровані журнали стали новим явищем у країні і вони багато в чому копіювали європейські ілюстровані журнали. У кожному випуску були статті, присвячені культурі, науці, політиці та літературні твори. Майже всі статті супроводжуються зображеннями. Читачі могли зрозуміти їх набагато легше. Це суттєво змінювало якість інформації. [1]. Найбільш читаючим регіоном був Санкт-Петербург, наступною йшла Москва, а потім – Одеса [4].

Редакція «Ниви» орієнтувалася на читачів середнього класу, «Нива» в основному використовувала свої шпальти для двох видів просвітницької діяльності: наукової та художньої [7]. Реклама була відповідна. Створювався образ здорової родини, що складається з батька, матері та дитини з гарною зовнішністю в європейському одязі. Поширюються модні тенденції одягу, в першу чергу жіночого. Таким чином, російські ілюстровані журнали, стають одним з найбільш впливових друкованих засобів у кінці XIX ст. У рекламі пореформеного періоду в Росії часто вживався такий прийом, як формування престижного образу [8], наводився перелік заслуг перед імператорським двором або вказувався багаторічний досвід (таких фірм, як Фаберже, А. Раалле і Ко).

Образотворча реклама не обмежувалася грою форми, кольору, об'єму, але використовувала й текстові, сугестивні прийоми, зокрема, переконання: «Гроші втечуть від нас, якщо не матимемо в сім'ї швейної машини», – писала на своїх плакатах фірма «Зінгер», і читачі в провінції буквально розуміли рекламу та за першої нагоди купували в розстрочку «Зінгер».

Російська реклама кінця XIX – початку XX ст. характеризується поєднанням декількох стилів: так званого російського стилю, стилю модерн і кітчєвою реклами, кожен з яких має свої особливості й характеристики, але, незважаючи на відмінність модерну від російського стилю, в них є й спільні риси. На практиці вони нерідко поєднувалися, створюючи особливий «комерційний» стиль (багата орнаментация, звернення до російського фольклору, солодкуватість (діти - ангели, жінки - красуні); культ краси, естетична, а не соціальна орієнтація; східна екзотика (наприклад, на плакатах, що пропагували тютюнові вироби, курцями найчастіше зображувалися африканець з сигарою, араб з трубкою і циганка з цигаркою); невиправдана романтизація товарів, нерідко шкідливих для здоров'я, особливо в надлишковій кількості (вино, тютюн). Персоналізовані образи в рекламі завжди гранично узагальнені, стереотипізовані [7].

У рекламних оголошеннях присутні певні кліше: для товарів сільського господарства завжди вживаються фрази про наявність нагород, участь у виставках, конкурсах; важливість, новизну, технічну досконалість; наявність знижок, пільг.

Загалом, вказані видання надавали досить різноманітні рекламні оголошення, які

торкалися найважливіших сторін соціально-економічного та культурного життя країни. Відповідно й рекламні оголошення принципово відрізняються в бік утилітаризму.

Рекламні оголошення були чітко припасовані до власної аудиторії, але й сама реклама та її стереотипи впливали на читача.

Список використаних джерел

1. Авсеєнко В. Кружок беллетристов «Нивы» в 70-х годах // *Нива*. – 1904. – №50. – С.1006. 2. Динерштейн Е. А. «Фабрикант» читателей А. Ф. Маркс / Е. А. Динерштейн. – М., 1986: Режим доступу / http://imwerden.de/pdf/dinerstein_fabrikant_chitatelej_marks_1986_text.pdf. 3. Липпман У. Общественное мнение / У. Липпман. – М., 2004.; Музыкант В. Л. Реклама и PR-технологии / В.Л. Музыкант. – М., 2002.; Панкратов, Ф. Г. Рекламная деятельность / [Ф. Г. Панкратов и др.]. – М., 2000. 4. Материалы для статистики газетного и журнального дела в России за 1868 год. – СПб, 1870. 5. *Нива – 1900-1907*. 6. Рейтблат А От Бовы к Бальмонту и другие работы по исторической социологии русской литературы. – М : Новое литературное обозрение, 2014. – 447 с. 7. Рогодин З. Семейный журнал / З. Рогодин // *Нива*. – 1904. – № 50. – С.1007. 8. Ученова В. В. История рекламы, или Метаморфозы рекламного образа / В. В. Ученова, Н. В. Старых. – М., 1999; Ученова В. В. История рекламы / В. В. Ученова, Н. В. Старых. – СПб., 2003.

Д. О. Успенський

РЕАБІЛІТАЦІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТЯГОМ 1956 – 1965 РОКІВ (ЗА ДАНИМИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО АРХІВУ)

Однією з трагічніших сторінок української історії залишаються репресії 1920-1930-х років. Сьогодні перед суспільством та історичною наукою стоїть завдання докорінного вивчення тих подій та винесення історичних уроків. Метою нашої розвідки є висвітлення на основі архівних джерел політики реабілітації жертв політичних репресій в 1956-1965 роках.

XX з'їзд партії значно пожвавив суспільно-політичні процеси в середині Радянського Союзу. Він задекларував зміну партійного курсу керівництва, відхід від політики масового терору. Причиною змін стало кризове становище радянської системи. Тому колективному керівництву після смерті Й. Сталіна необхідно було вирішити нагальні питання суспільства. Реформуванню, насамперед, підлягав механізм каральної машини, що огортав усі сфери життя. Для вищого партійного керівництва характерною була невизначеність у питанні щодо жертв сталінських репресій. До 1956 року (згадаємо Указ 1953 року та інші нормативно-правові документи [1, с. 26]) специфіка реабілітації полягала у тому, що вище керівництво вкладало в це поняття інший сенс, а саме : розвантаження місць позбавлення волі.

Після 1956 року процес реабілітації поглиблюється, насамперед, відбулося подальше формування нормативно-правової бази. Постанова Президіуму ЦК КПРС «Про перегляд справ осіб» 1956 року звернула увагу на в'язнів, засуджених за політичними, адміністративними статтями, перегляду підлягав статус спецпоселенців та депортованих народів (Указ Президії Верховного Суду СРСР «Про зняття обмежень щодо спецпоселення з кримських татар») [7, с. 20, 40, 79]. Зазнав змін і механізм проведення реабілітації : важелі впливу поступово переходили з рук органів внутрішніх справ до органів юстиції та обласних судів [10, с. 26].

Ініціатива належала самим репресованим, а у випадку посмертної реабілітації – їхнім родичам та органам юстиції. У випадку посмертної реабілітації органи слідства керувалися спеціальною постановою «Про порядок відповідей на запити громадян про долю засуджених» від 24 серпня 1955 року, в якій пропонувалося усно повідомляти про долю репресованих, тих, що загинули в місцях позбавлення волі [6].

Дана процедура не носила вичерпну інформацію, тому родичі наполягали на детальнішому розгляді справ. Заяви на ім'я президії КПРС, Генерального прокурора направлялися в органи юстиції. Аналіз тексту заяв свідчить про те, що їх характер

коливається від прохального до відверто вимогливого. В цьому випадку прикладом слугує справа І.І.Гейна, дружини одного з репресованого А.А.Класа, яка у своєму листі відкрито вимагає встановлення справедливості: «Вы мне рекомендуете обращаться в загс чтобы узнать за моего мужа но я вас спрошу а вы что будете делать? ... вы его взяли и вы его розищтите отвечайте за свои дела» (збережено стиль, курсив авторський) [4, с. 30]. Дана обставина пояснюється зволіканням слідчих на вимогу дати відповідь.

Процедура додаткового розслідування полягала в ознайомленні слідчих з кримінальними справами репресованих. У своїй діяльності слідчі виконували декілька завдань: встановлення соціального статусу засудженого, повторний опит свідків по справі, опит свідків, які знали засудженого до арешту та особистий допит репресованого [5, с. 38].

Характерно, що матеріали додаткової перевірки виявили численні факти фальсифікації справ. Наприклад, Л.А.Абб при повторному допиті наголосив, що на судовому слідстві повідомив слідчих про безпідставність звинувачень у поширенні антирадянської пропаганди, повідомив, що протокол допиту він підписав під тиском [2, с. 24].

Типово, що повторний допит свідків, зазначених у справі нічого не давав, оскільки матеріали пошуку в оперативній базі органів внутрішніх справ засвідчили відсутність даних – т.зв. позначка «сведений не имеется». Наприклад, у справі В.Й.Айзверта повторний допит свідків встановив, що головні свідки обвинувачення П.І.Сидоров та С.І.Антоненко взагалі не працювали на руднику, що дає підстави вважати їх фіктивними особами, видуманих під час слідства [3, с.29 - 30].

Під категорію реабілітованих підпали не всі репресовані. Аналіз справ виявив, що у реабілітації відмовляли троцькістам та іншим членам повстанських організацій, зрадникам Батьківщини. Дана обставина пояснюється офіційним курсом партії: на ХХ з'їзді М.Хрущов наголосив, що боротьба Й.Сталіна з опозицією в партії в 30-х роках була правильною й визнавалося як необхідність [9].

Цікаві статистичні дані свідчать про інтенсивність перебігу реабілітації. Перший період реабілітації охоплював 1950-ті роки, на його долю припадає 4 % реабілітованих від загальної кількості, на період з 1956 до 1965 роки припадає 90,1% реабілітації, на останню групу, що охоплює 1965 – 1970 роки припадає 6 % реабілітованих. Статистичні дані свідчать про те, що під пильним поглядом додаткової перевірки опинилися особи, звинувачені за статтею 54-10 (19,6%), статтею 54-11 (52,1%), стаття 54-6 (10,6 %). Порівняно невелику кількість складають особи, засуджені за статтею 54-1, 54-7, 54-8 [8].

Дана динаміка говорить про характер реабілітації, насамперед, те, що ініціатива реабілітації належала партійним структурам, які намагалися втримати контроль над витоком інформації, однак поступово і цілеспрямовано радянська влада згортала реабілітаційні процеси, починаючи від 1958 року.

В цілому, ці факти дають підстави вважати реабілітацію 1956–1965 років обмеженою. Цей процес носив вибірковий характер, партійні та урядові структури намагалися втримати контроль над витоком інформації. Нововведення носили відверто консервативний характер, з прагненням забезпечити позиції партії в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Реабілітація жертв сталінських репресій в Українській РСР у другій половині 1950 – на початку 1960-х років : соціально-правовий аспект / О. Бажан // Емінак. – 2015. - № 1- 2. – С. 26 -37.
2. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 6478. оп. 2. № 4354.
3. ДАДО. Ф. 6478. оп. 2. № 4054.
4. ДАДО. Ф. 6478. оп. 2. № 5033.
5. ДАДО. Ф. 6478. оп.2. № 5015.
6. Директива КГБ при СМ СССР « О порядке ответов на запросы граждан о судьбе осужденных» Электронный ресурс : URL : Фонд Яковлева <http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009149>.
7. Реабілітація : как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. Том II. Февраль 1956 – начало 80-х годов / под. ред. А. Н. Яковлева. Москва : МФД, 2003. 960 с.
8. Реабілітовані

історією : У двадцяти семи томах. Дніпропетровська область : У 2 кн. / Упорядники : С.І. Бородин, О.Г. Бажан, В.В. Іваненко, Л.Л. Прокопенко, Р.К. Терещенко. Кн. 1, 2. Дніпропетровськ, Моноліт. 2009. 880 с. 9. Хрущев Н.С. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС [Электронный ресурс] : URL : <http://lib.ru/MEMUARY/HRUSHEW>. 10. Цокур Є. Г. Реабілітація жертв політичних репресій в Україні у 1953 – 1964 роках : автореф. дис. к. істор. наук : 07.00.01 / Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 2000 – 38 с.

І. А. Варданян

ВДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ 1917 Р. У ТВОРАХ ВИХОВАНЦІВ РОСІЙСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В МОРАВСЬКІЙ ТШЕБОВІ

В основі нашої розвідки – аналіз шкільних творів представників російської еміграції, опублікованих у збірці «Діти еміграції. Спогади» (Прага 1925 р., перевидання – 2001 р.). Метою цієї розвідки є реконструкція революційних подій 1917 р. у Росії очима найменших учасників революції, волею долі сепарованих в її підсумку від батьківщини.

В гімназії навчалися діти російських емігрантів, що залишили Росію після революції, і одного разу учнів попросили за дві академічні години написати твір, – все, що вони згадають про своє перебування в Росії. Пізніше Педагогічне бюро розповсюдило цей досвід на ряд інших російських емігрантських шкіл Болгарії, Туреччини, Чехословаччини і Югославії. В результаті на 1 березня 1925 р. в Бюро було зібрано 2403 твори загальним обсягом 6,5 тисячі рукописних сторінок. Зібрані твори були дуже різними, і було це не випадково, адже їх писали учні різного віку, причому віковий діапазон коливався від 8 (учні підготовчих класів) до 24 років (молоді люди, які відновили навчання після вимушеної перерви). Відповідно, і обсягом своїм ці твори сильно відрізнялися один від одного від кількох рядків, з великими труднощами виведених найменшими, до 20-сторінкових творів старшокласників, написаних містким, дрібним почерком. У переважній більшості батьки дітей належать до середньої міської інтелігенції. Родом майже з усієї Росії, вони в головній масі виїхали за кордон під час ряду евакуації, які завершили довгий шлях їхніх поневірянь: з Одеси, Новоросійська, Криму в 1920 р. (головна маса), Архангельська і Владивостока. Безліч дітей виїхало з навчальними закладами без батьків. Меншість приїхало з Росії вже після закінчення громадянської війни, переживши голод 1921 р. Інша значна група – це діти козаків, головним чином донців. Це здебільшого сільські жителі, хлібороби, часто бідні.

У міру дорослішання дитини і вдосконалення її письмової мови простежувалося природне ускладнення текстів, коли на зміну фіксації окремих, часто розрізнених автобіографічних фактів приходили спроби осмислення минулого, міркування про долі покинутої батьківщини, причому найчастіше патріотичні настрої і почуття прямо підживлювалися релігійними установками і релігійною свідомістю. Росія і православна віра спліталися воєдино, і саме у вірі бачили ці відкинуті новою радянською владою діти надію на воскресіння своєї вітчизни: «Попросимо ж ми Бога про те, щоб він взяв під свій захист згнєблену і принижену, але яка не забула, незважаючи на всі гоніння, християнську віру, нашу дорогу Святу Русь»; «Десь там, в глибині неосяжної Росії, з'являться люди старовинного укладу, які з ім'ям Божому на устах підуть рятувати Росію»; «Я вірю, що правда переможе і Росія спасеться світлом Христової Віри!».

Добільшовицьке минуле поставало в творах дітей еміграції як красива, добра казка. Згадуючи «золоте», «тихе», «щасливе» дитинство в Росії, хлопчики і дівчатка докладно описували з яким нетерпінням очікували «світлі свята» Різдва і Великодня, коли обов'язково ходили до церкви і отримували подарунки, наряджали ялинку і фарбували крашанки, коли поруч були батьки і друзі.

На фоні цієї втраченої ідилії вибудовуються образи виру революційних подій, як абсолютного антиподу до неї.

«Коли довго не стріляли, мені робилося нудно»; «Ми звикли тоді до пострілів і почали боятися тиші» – слова, які писали діти і, відповідно, виникає питання: як це відобразилося на їх психіці, чи не стало це неврозом, чи могли вони потім радіти повсякденному життю без війни!?

Дитинство загублено, і отруєна вода не є для таких дітей вишуканою метафорою – в їх спогадах раз у раз зустрічаються безпристрасні репліки: пили воду з нафтою; у супу не вдавалося відбити болотний запах; замучив гнилої дух брудного причалу.

У доросліших очевидців у творах знаходила відображення їх участь у збройному протистоянні: «Побачивши свою батьківщину у морі крові, я не міг продовжувати свою пряму справу – навчання, та з гвинтівкою у руках пішов з загоном білих битися за честь та благо Росії». Свідоцтва кадетів пов'язані з тим, що вони почали чітко відчувати, що вони вже не діти «злочинців», а самі «злочинці».

При опитуванні в тшебовской гімназії дітей попросили до творів додати ще й малюнки, але зображуючи свій будинок, більшість зображувало пароплав або картинку з видами чужих країн.

Деякі діти виявлялися чуйними до революційного наснаги, відчували припливи надій і намагалися вловити відчуття свободи. Це, можливо, виражало їх життєву силу – саме в творах таких дітей виявляються нотки оптимізму, віри в майбутнє Росії і власний успіх. Проте більшістю дітей революція сприймалася як стихійне лихо, подібне до природних катаклізмів, як наприклад: землетрусу або повені. У творах постійно зустрічаються такі порівняння революції до природним сил, – «зсув», «скажений шквал», «циклон».

Таким чином, унікальним джерелом у сфері історичної імагології (дослідження образів минулого) є спогади дітей, включених у революційні події, які були зібрані у вигляді шкільних творів у російській емігрантській гімназії у Моравській Тшебові. У цих спогадах образ революції вибудовується як антипод ідеалізованій буденності до 1917 р.; стихія, що є спорідненою з природними катаклізмами; або ж час одномоментного дорослішання.

Список використаних джерел

1. «Дети эмиграции: Воспоминания», под редакцией В. В. Зенькова, Публикуется по изданию – Прага, 1925. «Аграф», 2001.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ДНУ ім. Олеса Гончара В.С.Лавренко.

Є. О. Гомон

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В СЕРЕДОВИЩІ ЄВРЕЙСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ХІХ-НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ЗА ДАНИМИ ПАМ'ЯТНИХ КНИГ ТА МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ГЕОГРАФІЇ І СТАТИСТИКИ ГУБЕРНІЙ

Протягом тривалого періоду історія етнічних меншин України не отримувала достатньої уваги, а наукові дослідження істориків зосереджувалися переважно на загальних питаннях розвитку українського народу. Але протягом віків історію України творили і інші етноси: кримсько-татарський, грецький, польський, румунський, німецький, єврейський тощо. Не секрет, що протягом століть єврейська община була однією з найчисельніших на українських теренах і мала великий вплив на матеріальну та духовну культуру, на суспільно-політичні та економічні процеси країни. Саме тому, дослідження демографії єврейства на українських землях є актуальним, оскільки вивчення цього питання сприятиме доповненню регіональної та загальної історії євреїв України, а також включенню отриманих знань у процес дослідження загальноісторичних тенденцій розвитку та формування України та українського народу.

В результаті подій другої половини XVIII ст. Російська імперія перетворилася в країну з найбільшою кількістю єврейського населення. За Переписом населення Російської імперії 1897 р., воно становило 4,16 % всього населення імперії. Переважна більшість євреїв мешкала у 15 губерніях межі осілости та 10 губерніях Царства Польського (93,9%). В межі осілости єврейство складало 11,11% всього місцевого населення, у той час як у внутрішніх губерніях імперії його частка не завжди сягала й 1% [5, с.55].

Проаналізувавши статистичні дані про зростання єврейського населення в Російській імперії протягом 1820 – 1910 рр., можна побачити, що його кількість досить швидко зростала [11, с. 269].

Таблиця 1.Зростання єврейського населення Російської імперії

Рік	Населення імперії (млн. чол.)	Єврейське населення (млн.. чол.)	% євреїв серед населення	Зростання населення країни (%)	Зростання єврейського населення (%)
1820	46	1,6	3,5	-	-
1851	61	2,4	3,9	33	50
1880	86	4	4,7	41	67
1910	130	5,6	4,3	52	40

У 50-80-ті рр. XIX ст. чисельність єврейського населення в південно-західних та південно-східних губерніях межі осілости постійно збільшувалася. Такий «демографічний бум» відбувався не лише через переселення євреїв на ці території із західних губерній, а й внаслідок високого природного приросту євреїв, що значно переважав неєвреїв [5, с. 56]. В період з 1880 р. по 1910 р. чисельність єврейського населення в імперії зменшується, що пояснюється його масовою еміграцією в цей період, якій активно сприяли єврейські погроми (1881 р., 1905 р.) та пов'язані з ними релігійні гоніння і економічне зубожіння єврейського населення, антисемітські настрої нового імператора Олександра III і хвиля нового обмежувального законодавства. Але, не дивлячись на це, частка євреїв в загальній кількості населення знизилася не набагато (з 4,7% до 4,3%), що свідчить про те, що природний приріст єврейського населення все ще мав досить високі показники [11, с. 269].

Важливі статистичні данні щодо демографії єврейського населення містяться у Пам'ятних книжках та Матеріалах для географії і статистики губерній. Так, в Полтавській губернії за останньою – десятою ревізією 1858 р. за станами і віком нараховувалося 869 053 особи, з яких 12 674 були євреями, тобто 1,5% [10, с. 124 - 126]. Відомості про кількість населення за повітами свідчать, що на 1862 р. в губернії мешкало 1 891 455 осіб, із них євреїв – 35 320 осіб, що у відсотковому значенні становить 1,9%. Найбільший відсоток єврейства зафіксований у Кременчуцькому (6%), Переяславському (4,6%), Лубенському (2,8%) та Полтавському(2,4%) повітах. Найменша кількість євреїв мешкала у Константиноградському (0,3%), Хорольському (0,5%) та Зиньковському повітах (0,6%) [10, с.14 - 25]. У Чернігівській губернії на 1 січня 1861 р. мешкало 1 465 417 осіб, з яких 33 214 євреїв (2,3%) [4, с. 112]. Найбільше євреїв мешкало у Чернігівському повіті (4,7%), у Глухівському та Стародобському повітах цей показник сягає 3,1 %, у Суражському та Мглинському повітах – 3 %. Найменше євреїв проживало у Кролевецькому повіті (0,9%) [4, с. 120 - 121].

У 12-ти повітах Подільської губернії у 1857 р., не включаючи регулярні та нерегулярні війська, що не відносилися до постійних жителів, проживало 1 686 356 осіб (дані за віросповіданням). Частка єврейства серед всього населення становила 12% (196 174 єврея) [9, с.111 -112]. Дані про кількість єврейського населення за віросповіданням на Волині свідчать, що у 1887 р. тут проживало 2 264 867 осіб. Євреїв серед них нараховувалося 305 350 осіб, що складає 13,5% від всіх мешканців Волинської губернії [7, с. 10]. У Бессарабській губернії, за даними 1858 р., знаходилося 78 751 єврей. Таким чи-

ном, на кожні 100 жителів населення губернії приходилося 11,3 євреїв. Більше половини євреїв губернії мешкало у двох повітах – Кишинівському (19 329 євреїв, або 25 %) та Хотинському (20 307 євреїв, або 26%) [1, с. 173]. На 1862 р. за показником віросповідання населення Бессарабії становило 988 431 особу, серед яких нараховувалося 81 172 єврея (8% від загальної кількості жителів) [6, с. 47].

Відомості про кількість єврейського населення за повітами Катеринославської губернії показують, що на 1857 р. тут нараховувалося 16 250 євреїв. У відсотковому значенні, єврейська частка становила 1,7% мешканців губернії без врахування жителів градоначальства. З врахуванням Таганрозького градоначальства і Азовського Козачого війська, частка єврейського населення сягала 1,5%. Найбільше євреїв мешкало у Олександрівському (9 277 євреїв, або 5,8% мешканців) та Катеринославському повітах (2 505 євреїв, або 2,3% мешканців). Так, на кожних 100 жителів губернії припадало 1,7 євреїв [2, с. 116-120]. У 1872 р. в губернії проживало 1 304 264 особи, з яких 35 185 були євреями (3% мешканців), тобто на кожних 1000 жителів губернії припадало 26,9 євреїв. Найбільша кількість єврейського населення мешкала в м. Катеринослав, Олександрівському та Маріупольському повітах, де знаходилися єврейські колонії [8, с. 19 - 21]. У Херсонській губернії, за даними, зібраними генерал-майором фон-Руге у 1851 р. проживало 1 018 789 осіб, з яких близько 55 000 були євреями (5,4%) [3, с. 465, с. 572].

Отже, як ми бачимо, відсоток єврейства протягом ХІХ-поч. ХХ ст. в українських губерніях постійно змінювався, але не дивлячись на негативні фактори: погроми, релігійні утиски та гоніння, хвилю обмежувального законодавства Олександра ІІІ, постійні внутрішні та зовнішні міграції, частка єврейського населення серед корінних мешканців залишалася досить високою, що свідчить про активну участь єврейства у політичних, соціально-економічних та культурних процесах, які проходили в українських губерніях в даний історичний період.

Список використаних джерел

1. *Материалы для географии и статистики России. Бессарабская область / Сост. А. Защук. – Санкт-Петербург, 1862. – 553 с.*
2. *Материалы для географии и статистики России. Екатеринославская губерния / Сост. В. Павлович. – Санкт-Петербург: Типография Департамента Генерального штаба, 1862. – 350 с.*
3. *Материалы для географии и статистики России. Херсонская губерния / Сост. А. Шмидт. – Санкт-Петербург: Военная типография, 1863. – Ч 1. – 601 с.*
4. *Материалы для географии и статистики России. Черниговская губерния / Сост. М. Домонтович. – Санкт-Петербург: Типография Ф. Персона, 1865. – 799 с.*
5. Морозова А. В. Демографія та міграційні процеси серед єврейського населення Північного Лівобережжя України / А. В. Морозова // *Сіверянський літопис : Всеукраїнський науковий журнал. – 2005. – № 2-3. – С. 55-59.*
6. *Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год / Бессарабские областные ведомости. – Кишинев: Областная типография, 1862. – 272 с.*
7. *Памятная книжка Волынской губернии на 1889 год / Сост. под. ред. И.Ф. Мацкевича. – Житомир: Типография Губернского правления, 1888. – 282 с.*
8. *Памятная книжка Екатеринославской губернии на 1875 год / Сост. Екатеринославским Губернским Статистическим Комитетом. – Екатеринослав: Типография Губернского правления, 1875. – 265 с.*
9. *Памятная книжка Подольской губернии на 1859 год / Подольские губернские ведомости. – Каменец-Подольский: Типография Губернского правления, 1859. – 177 с.*
10. *Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год. / Сост. П. Бодянский. – Полтава, 1865. – 1355 с.*
11. Турнянски Х. *Главы из истории и культуры евреев Восточной Европы / Хава Турнянски, Аврахам Новерштерн. – Израиль: Открытый университет, 1995. – Ч. 5-6. – 308 с.*

М. М. Заптоцький

«РИМСЬКЕ ПИТАННЯ» У ПОЛІТИЦІ ІТАЛІЙСЬКИХ ФАШИСТІВ (1922–1929 РР.)

Відносини фашистської влади та католицької церкви в Італії – це неоднозначна сторінка європейської історії міжвоєнного періоду. В сучасній історичній науці тема італо-папських відносин 1920-х рр. є досить дискусійною й потребує відповідей на

багато питань: чому Муссоліні, спочатку засуджуючи католицьку церкву та християнство як релігію, згодом став прихильником Святого Престолу? Як простому журналісту вдалось завоювати серця багатьох співвітчизників та самого Папи Римського Пія XI? Чому фашисти та католицька церква стали близькими «партнерами»? Чому Дуче створив Ватиканську державу у 1929 р.?

Проблема відносин церкви та держави завжди буде мати запит, адже це дві основні ланки суспільства з якими людина, фактично, стикається щодня. Тому така проблематика є актуальною сьогодні, як і простій людині, так і історику, котрий займається не тільки цією темою, але й суміжними проблемами.

Об'єктом даної роботи є «римське питання» в Італії впродовж 1922–1929 рр., а предметом взаємодія церкви та держави, котра сприяла його вирішенню.

Мета статті полягає в аналізі шляхів вирішення «римського питання» фашистами у 1920-х рр. Зазначена мета потребує вирішення наступних завдань: дослідити причини зближення фашистів та Святого Престолу у 1922–1929 рр., зобразити усі способи вирішення «римського питання» у 1920-ті рр. та еволюцію італо-папських відносин у даний період, спробувати пояснити лейтмотив створення держави Ватикан.

Основою для написання даної роботи слугували монографії та статті з відповідної теми, в якості джерельної бази були використані опубліковані збірники документів. Вартою уваги є праця Бернара Лекомта [6], котрий порушує основну проблему з даної тематики – лейтмотив створення держави Ватикан. Не менш важливим у контексті вирішення «римського питання» є дослідження історика Євгенії Токаревої [8], де наводяться причини зближення фашистів та Святого Престолу, продемонстровано еволюцію їхніх відносин у 1920-х рр. Заслугове на увагу дослідження Міхаїла Шеймана «Ватикан между двумя мировыми войнами» [11], «Папство» [13] й «От Пия IX до Павла VI» [12]. В них показано причини протистояння між Італією та Святим Престолом. Подібну проблематику можна знайти в Гі Бедуела та його праці «Історія Церкви» [2]. Вивчаючи дану тематику ми також звернулися до праць наступних дослідників: Яков Драбкін та Неллі Комолова [9], Ене Гергей [4], Ф. Вауліна [3], Крістофер Хібберт [10].

Джерельною основою статті стали опубліковані виступи політичних та церковних діячів того часу «Антология мировой политической мысли» [1] та «Доктрина фашизму» [7].

Для досягнення мети та завдань, поставлених перед написанням статті, та для того, щоб повністю розкрити її тему, необхідно зробити невеликий екскурс в історію. Відносини між Папою та новоствореною італійською державою були напруженими починаючи ще від середини ХІХ ст. В цей час відбувався процес об'єднання Італії в одну державу, що проходив під гаслами ідей лібералізму та націоналізму. Рух за об'єднання італійських земель отримав назву «Рісорджіменто» [5, с. 153]. Всі вищеописані процеси ніяк не влаштовували Папу Римського, адже об'єднання Італії вимагало перетворення Риму на столицю нової держави. Водночас, «вічне місто» на той момент було володінням католицького понтифіка Пія ІХ (1846–1878), котрий після таких зазіхань та початку процесу об'єднання вирішив діяти швидко і чітко.

Папа у 1864 р. видав «Силабус», яким засудив тодішні суспільно-політичні віяння, зокрема, лібералізм, націоналізм, соціалізм, комунізм [8, с.30]. Очільник католицької церкви надіявся, що ревні католики відмовляться від ідей лібералізму та націоналізму (бо так велів Папа) і це дасть йому змогу перемогти у протистоянні з Італійським королівством. Для забезпечення внутрішнього спокою Папа у 1868 р. скликав Вселенський Собор у Ватиканському палаці. Офіційна мета собору була наступною: «очистити віровчення від прониклої у нього омани». Але реальними

мотивами скликання собору було прагнення Папи зберегти свій авторитет. В результаті було прийнято догмат про непомильність Папи, згідно якому понтифік сам визначав вчення, котрі стосувалися віри та моралі. [2, с.163]. У 1870 р. Папська область залишалась останньою перешкодою на шляху до об'єднання Італії. Цей етап протистояння Папа програв і оголосив себе «в'язнем Ватикану». Цікаво, що Пій ІХ передбачив примирення церкви і держави «не раніше, аніж через 50 років» [8, с.32].

Відтак з 1870 р. розпочався довгий 59-ти літній процес протистояння між Папою та державою. Ці суперечки в історіографії отримали назву «римське питання». Дане протистояння супроводжувалося боротьбою за колишню спадщину Святого Престолу: зі сторони Понтифіка цей процес характеризувався спробами відновлення своїх володінь станом на 1870 р., а з боку держави – ці спроби подавити.

Остаточно ця проблема була вирішена в часи, коли до влади в Італії прийшли фашисти. Як би це парадоксально не звучало, але фашизм, котрий на початку 1920-х набув в Італії великої популярності, стояв на антиклерикальних позиціях. Лідер фашистів Беніто Муссоліні з самого дитинства ставився до церкви з певною байдужістю. Як зазначає авторитетний біограф Муссоліні Крістофер Хібберт, маленький Беніто виховувався матір'ю, котра була ревною католичкою та вчителькою початкових класів. Батькові дуже не подобалось, що його син виховується в християнському дусі, адже сам він був за переконаннями соціалістом. Коли Муссоліні разом із мамою та іншими дітьми йшов в неділю на месу, то до церкви він як правило не заходив, а сидівши на сусідньому біля церкви дереві, кидався з нього камінням у дітей. На питання чому ж маленький Беніто не любить церкву він відповідав, що від запаху ладана його нудить, а звук органу робить його пригніченим [10, с.5]. Тому можемо констатувати, що батько справляв значний вплив на дитину, попри християнське виховання матері. Ці погляди, які заклались у Муссоліні в дитинстві впливали на формування його світогляду, як такого та на саму ідеологію фашизму. Пізніше у 1904 р. майбутній Дуче говорив: «Бога не існує, а вся релігія – це абсурд, аморальність та хвороба» [1]. У Муссоліні та фашистів було ще багато негативних відозв у бік католицизму. Але на початку 1920-х через певні обставини погляди Беніто еволюціонують в бік прихильності до церкви та християнства. Ось що говорив Муссоліні на одній із парламентських промов у червні 1921 р.: «Я запевняю, що латинська імперська традиція зараз представлена католицизмом... я думаю, що єдина універсальна ідея сучасного Риму є та, яка йде з Ватикану... я думаю, якщо Ватикан остаточно зречеться світської влади, то наше завдання забезпечити йому матеріальну підтримку» [1]. Як вважає дослідниця Євгенія Токарева, саме в цей момент, була відкинута теорія «двох паралелей» – вільного розвитку церкви та держави, а своєю доповіддю Муссоліні висунув ідею католицької держави [8, с.43].

Станом на початок 1920-х рр. католицька церква в Італії перебувала у зовнішній та внутрішній ізоляції. Остання з них характеризувалася тим, що уряди, котрі перебували при владі не переймались Папою та Святим Престолом і тому не намагались розв'язати дану проблему. Ворожі для церкви ідеології – лібералізм та соціалізм залишалися дуже популярними в цей час і непокоїли Понтифіка. Наприклад соціалізм пропагував відокремлення церкви від держави [9, с. 180]. В даному випадку глава католицької церкви знайшов вихід – союз із фашистами для того, щоб захистити себе та остаточно вирішити «римське питання». Тут ми спостерігаємо парадоксальну ситуацію: фашисти, котрі негативно висловлювались проти церкви, та церква, яка негативно відносилась до фашистської ідеології, починають зближуватись. В даному випадку доречно виділити кілька чинників, що сприяли цьому процесу.

Перший з них можна сформулювати наступним чином: католицька церква шукала захисту і потребувала тієї сили, котра могла б запобігти поглинанню церкви лібералами та соціалістами. Особливо це стало зрозуміло, коли Муссоліні здійснив «похід на Рим» та став набувати авторитету у державі. Тоді ж церква усвідомила,

що фашисти стають авторитетними в Італії, а отже, такими, що здатні її захистити.

Ще один чинник, котрий сприяв зближенню Святого Престолу та фашистського уряду – це їх спільне вороже ставлення до лібералізму [1], який забрав у Папи політичний вплив в 1870 р., а фашизм за своєю ідеологією не поділяв ліберальних поглядів, що являли собою мінімум втручання держави у справи суспільства. Як потім напише Муссоліні «все у межах держави, ніщо поза її межами, ніщо проти держави» [7]. Більшість дослідників вважає, що саме цей фактор спричинив зближення католиків та фашистів на початку 1920-х рр.

Наступною причиною зближення сторін є їх неприхильне ставлення до комуністів, котрі на початку 1920-х років були основними суперниками фашистів у боротьбі за владу. Варто зазначити, що основним лейтмотивом понтифікату Пія XI був «хрестовий похід проти комунізму». Як пише італійський історик Ля Піана «Папа був одержимий страхом перед комунізмом і недовірою до демократії» [11, с.54].

Пій XI (в миру Ахілл Ратті) негативно ставився до комуністів. Його ставлення до комунізму та країни Рад зародилася у Польщі під час Радянсько-польської війни 1920 р. У 1918 р. Ахілл був призначений апостольським візитатором у Польщу, Росію та країни Прибалтики й сам спостерігав за наслідками наступу Радянської армії. У людини, котра безпосередньо пов'язана з церквою та релігією, військові дії та злочини викличуть негативну реакцію та в подальшому повну апатію, як було у випадку з майбутнім Папою. Вже згадуваний дослідник М. Шейманн, в свій час підкреслював: «Ахілл Ратті, який опинився у 1918–1920 рр. в самому центрі політичних інтриг, побачив, як руйнується старий світ. Це породило в ньому ненависть до нового світу» [11, с.54]. Таким чином, зближення Папи та фашистів відбулося саме за допомогою спільного ворога, котрого вони вбачали в особі комуністів. Обрання Пія XI Папою Римським пришвидшило процес зближення католиків та фашистів у Італії.

Також доцільно виділити ще один чинник за допомогою якого дві сторони порозумілись і пішли на співпрацю. Ахілл Ратті у 1921 р. став єпископом Міланським, а станом на початок 1920-х рр. Мілан був осередком фашизму в Італії. Майбутній Папа там перебував у тісних стосунках із основними ідеологами фашистського руху і був знайомий з ними ще до славнозвісного «походу на Рим» у 1922 р. Американський біограф Пія XI священник Тілінг, пише, що Ахілл в Мілані мав можливість вивчати фашизм «з перших рук» [11, с.54]. Даний факт дає підстави констатувати те, що міланський єпископат Ахілла Ратті сприяв його зближенню з фашистами та їхній подальшій співпраці.

Для того щоб зрозуміти, як відбувалося вирішення цього питання потрібно звернути увагу на еволюцію відносин фашистів та Святого престолу у 1920-х рр. На першому етапі італо-папських відносин (1919–1922 рр.) відбулося «знайомство сторін» та їх консолідація, але вона супроводжувалася певною недовірою один до одного, адже зближення відбувалося швидко, а достатнього вивчення союзника не було. Святий Престол обережно ставився до фашистської партії, адже пам'ятав про висловлювання Муссоліні стовно релігії та церкви. Але на цьому етапі відбувається повільне зародження співпраці фашистів та Папи, започатковане міланським єпископатом Ахілла Ратті. Коли у 1922 р. Папою обрали Пія XI Муссоліні сказав: «Я думаю, що з приходом Пія XI стосунки між Італією та Ватиканом стануть кращими» [11, с.53].

Період з 1922 по 1926 рр. приніс в італо-папські відносини певне потепління, що супроводжувалося взаємною підтримкою, нерідко й матеріальною. Для чого це було потрібно Папі? Зрозуміло, що таким чином, він шукав спосіб вирішення «римського питання». Майбутній Дуче зі свого боку закріплював владу, використовуючи Святий Престол. Муссоліні розумів, що нав'язавши вигідні умови він остаточно приборкає папство, нейтралізує суперника й також, у очах міжнародної спільноти виглядатиме

авторитетною особою, котра, нарешті, вирішила «римське питання».

У відповідь на папську підтримку фашисти теж не залишились без добрих діянь стосовно Святого Престолу. Вони передали церкві бібліотеку у м. Кіджі, дозволили розміщувати розп'яття у школах та відновили посади капеланів в армії [8, с.112]. Ще один крок на підтримку режиму фашистів церква здійснила у 1924. під час кризи Матеотті. Після цієї події співпраця фашистів та Папи виходить на фінішну пряму.

Наступний етап (1926–1929 рр.) ознаменував собою початок прямої співпраці в сфері вирішення «римського питання». 1926 рік в Італії називають «Наполеонівським роком» Муссоліні, адже тоді була повністю знищена опозиція. Втратила вагу і Католицька народна партія, адже в парламенті не стало лібералів, що могли блокувати вигідні рішення церкві і фашистам.

В цей період була скликана комісія з реформування церковного законодавства. Основні протиріччя були навколо контролю над молоддю. Святий Престол висував вимогу стосовно, того, що вся молодь повинна виховуватись в християнському дусі та навчатися при церковних школах. Фашистський режим, натомість, домагався монополії у сфері контролю над молодіжними організаціями [6, с.41]. Суперечка між сторонами розгорнулася тут не дарма, адже вони розуміли, що оволодівши молоддю, отримають важіль управління майбутнім поколінням, а отже суспільством.

У 1929 р. розпочався останній етап в розвитку італо-папських відносин, на якому відбувається остаточне вирішення «римського питання», що втілюється в життя у підписанні Латеранських пактів. Лейтмотив укладення договору між Дуче та Святим Престолом нам наводить Бернар Лекомт – відомий французький письменник, котрий в своєму дослідженні «Таємниці Ватикану» зазначає наступне: «Жодної ворожості, жодної недовіри до церкви та релігії... Оскільки майже все італійське суспільство – це католики, а католицизм віддавна є італійською гордістю та традицією, то держава, яка є законною інституцією... не може бути іншою, аніж католицькою» [6, с.44]. Муссоліні сказав ці слова після підписання угоди з Папою, добре розуміючи, що вирішивши усі суперечки із Святим Престолом, він остаточно завоює симпатію більшості католицьких громадян Італії.

Якщо детальніше зупинитись на Латеранських пактах, то вони складаються із політичної частини, котра забезпечує суверенність та незалежність Ватиканської держави та фінансової: держава мусіла щорічно виплачувати 750 млн. лір в якості відшкодування Святому Престолу. Під час домовленостей був підписаний, також, конкордат, котрий визнавав католицизм державною релігією в Італії [14]. Натомість, існування Ватикану у сучасному вигляді та його незалежність від Італії розпочинаються з 7 червня 1929 р., коли між Папою Римським Пієм XI та Беніто Муссоліні була підписана угода, згодом ратифікована Італією та Святим престолом [3, с.208].

Отже, «римське питання» сягає своїм корінням ще у ХІХ ст. та має під собою серйозне політичне та релігійне підґрунття. На початку 1920-х Святий престол опинився в зовнішній та внутрішній (у відносинах з Італією) ізоляції, де основних виходом був союз із фашистами; фашистсько-папське зближення пояснюється різними причинами, основними з яких були спільна ворожість до лібералізму та соціалізму. Зближення відбувалося на взаємовигідних умовах для двох сторін. Папа, фактично, повертав собі світську владу, а фашисти зміцнювали власний авторитет серед італійців; зближення відбувалося у декілька етапів та еволюціонувало від засуджування один одного до тісної і плідної співпраці; лейтмотивом створення Ватиканської держави було зміцнення влади й авторитету Дуче, приборкання Святого Престолу.

Список використаних джерел

1. Антология мировой политической мысли. Т2. Зарубежная политическая мысль XX в. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/2.htm>. Доступ 05.12.2016. 2. Бедуел Г. Історія Церкви / Пер. з франц. Г. Григорович. – Львів: Свічадо, 2000. – 296 с. 3. Вауліна Ф. В. Основні тенденції зміни політичного впливу католицької церкви / Ф. Вауліна

// Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології» № 912. – випуск 17. – 2010. – С. 205–211. 4. Гергей Е. *История Папства*. [Електронний ресурс] / Е. Гергей. Режим доступу: <https://www.sedmitza.ru/lib/text/441671/>. Доступ 25.06.2017 р. 5. *История Италии*. – Т. 2. – М.: Наука, 1970. – 616 с. 6. Лекомт Б. *Таємниці Ватикану* / Пер. з фр. О. Мандрика. – Львів, 2012. – 344 с. 7. Муссоліні Б. *Доктрина фашизму* [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.hai.puzhnyk.in.ua/doc2/1932.Mussolini.php>. Доступ 25.06.2017 р. 8. Токарева Е. *Фашизм, церков и католическое движение в Италии в 1922-1943 гг.* – Москва, 1999. – 365 с. 9. *Тоталитаризм в Европе XX века: Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления* / Руководители авторского коллектива Я. С. Драбкин, Н. П. Комолова. – Памятники исторической мысли – М.: Памятники исторической мысли, 1996. – 540 с. 10. Хибберт К. *Муссолини*. – Ростов-на-Дону, 1998. – 466 с. 11. Шейман М. *Ватикан между двумя мировыми войнами*. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1948. – 240 с. 12. Шейман М. *От Пия IX до Павла VI*. – Москва: Наука, 1979. – 176 с. 13. Шейман М. *Папство*. – Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959. – 216 с. 14. *Lateran Pacts of 1929* [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.aloha.net/~mikesch/treaty.htm>. Доступ 25.06.2017 р.

О. В. Красільнікова

ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНО-ПРАВОСЛАВНОГО РУХУ 1917-1921 рр.

Вивчення історії українського церковно-православного руху 1917-1921 рр. в наш час набуває нової актуальності. Наявні опубліковані джерела з історії українського церковно-православного руху доцільно поділити на чотири групи: опубліковані збірники документів і матеріалів; публікації окремих джерел; спогади та мемуари учасників подій та періодика.

Серед значної кількості джерел особливо важливе значення мають опубліковані збірники документів. До них, у першу чергу, слід віднести збірник документів і матеріалів Всеукраїнського православного церковного собору УАПЦ 14-30 жовтня 1921 р. [4]. Це є ґрунтовне видання, в основу якого покладено стенограми засідань Собору 14-30 жовтня 1921 р. До них додаються тексти, які в архівних стенограмах винесені в додатки: вступне слово голови Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР) М. Мороза при відкритті Собору; записки, які надходили до його президії; інші матеріали. Тексти стенограм подано з урахуванням різних варіантів їх записів. Другу частину видання становлять документи, що стосуються українського церковно-православного руху 1920-1921 рр.: інформація про настрої на місцях та ставлення влади до цього руху; листування ВПЦР з єпископами Російської Церкви, які виявляли певні симпатії до українського церковного руху; листи до Московського патріарха; канони УАПЦ, затверджені на Соборі; список членів Собору. Публікація останнього має значення ще й тому, що інформація про делегатів Собору дає можливість вивчати їхній склад, освіту, фах, соціальний стан, характер представництва.

Іншою спеціальною збіркою документів є «Мартирологія Українських Церков». Зміст цього збірника складають документи, матеріали, офіційні акти, статті, а також спогади сучасників, які стосуються історії УПЦ, починаючи з 1917 р. до 1985 р. Для нашої теми важливим є перший розділ збірника, який охоплює матеріали щодо розвитку українського церковно-православного руху періоду українського державотворення та початків радянської влади та частина другого розділу, присвяченого Собору 1921 р. Додаткове значення мають матеріали, які стосуються ідеології та устрою УАПЦ, які вміщені в третьому розділі.

Цікавими є джерельні публікації А. Зінченка, І. Ільченка, Л. Пилявця, І. Преловської [1, 3]. В них подані проповіді В. Липківського, а також промови з нагоди відкриття у Києві Державного Українського Університету, привітання Директорії від УПЦ, духовенства та Кирило-Мефодіївського братства та слово перед панахидою по

видатному українському композиторові М. Лисенкові. Ці публікації висвітлюють духовно-патріотичну діяльність керівника руху за автокефалію УПЦ В. Липківського.

Важливим, але специфічним різновидом є мемуари, зокрема спогади архієпископа Волинського і Житомирського Євлогія (Георгієвського), архімандрита Веніаміна (Федченкова), протопресвітера військового духовенства Г. Шавельського, єпископа Камчатського Нестора (Анісімова). А також мемуари міністрів українських урядів В. Зіньківського, О. Лотоцького, І. Огієнка [2], Д. Дорошенка, І. Липи, керівника дипломатичної місії УНР у Константинополі Я. Токаржевського-Карашевича; гетьмана України П. Скоропадського.

Важливе значення для доповнення вищевказаних джерел має періодика. Насамперед це різноманітні публікації в офіційних виданнях РПЦ «Церковних ведомостях» та «Церковно-общественной мысли». Привертають увагу і деякі відбитки з «Русской мысли», «Голоса Церкви», «Церковно-Общественного Вестника», що висвітлювали окремі важливі питання церковного життя. Не менш значимим у цій групі джерел є орган міністерства Ісповідань УНР «Слово». Восени 1918 р. це видання розгорнуло на своїх сторінках авторитетну та досить масштабну дискусію про можливість та правомірність автокефалії УПЦ. Також інформацію про розгортання українського церковно-православного руху містять Волинські, Київські, Подільські, Чернігівські, Полтавські, Херсонські, Катеринославські єпархіальні відомості, «Церковна газета», «Вера и разум», «Віра та Держава. Орган Міністерства ісповідань Української Держави», «Голос духовенства и мирян Черниговской епархии». Слід зазначити, що періодика періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. була важливим інструментом популяризації широкого кола ідей. Загалом же тогочасна преса може бути самостійним джерелом для спеціального дослідження.

Отже, опубліковані джерела з історії українського церковно-православного руху 1917-1921 рр. дають можливість дослідити основні тенденції становлення та особливості розвитку руху за створення УАПЦ та прослідкувати суспільно-політичні обставини, які впливали на перебіг цього процесу.

Список використаних джерел

1. Ільченко І., Пилявець Л., Преловська І. Три промови Василя Липківського // Український археографічний щорічник. – К, 1999. – Вип. 3/4. – Т. 6/7. – С. 475-488. 2. Огієнко І. Рятування України. На тяжкій службі своєму народові. – Вінніпег, 1968. – 65 с. 3. Слово закличне і правдиве. Проповіді та листи митрополита Василя Липківського. Публікація А. Зінченка та Л. Пилявця // Київська старовина. – К., 1994. – №1. – С. 110-123. 4. Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упорядники: Г. Михайличенко, Л. Пилявець, І. Преловська. – Київ-Львів: «Жовква», 1999. – 560 с.

В. М. Орлов

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА ЩОДО ІНОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ (XIX СТ. – 1939 Р.) В ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА ШЕЙНМАНА

У радянському історіописанні історії релігії домінуючим був атеїстичний підхід. Історичні науки були частиною суспільно-гуманітарного сектору, який мав всебічно сприяти впровадженню основних партійно-ідеологічних конструктів. У повоєнний період це було відображено у більш лояльному ставленні до російського православ'я та негативізмі щодо інших релігійних об'єднань, так званого «інослав'я».

Михайло Маркович Шейнман (1902 – 1977) – знаний радянський історик, який спеціалізувався на історико-релігійній тематиці, поєднуючи власну академічну діяльність із політично-пропагандистською та антирелігійною позицією. Він – автор 34 монографій і брошур, 12 його праць було опубліковано болгарською, польською, литовською, чеською, угорською, румунською, французькою мовами.

Проблема вивчення неправославного, так званого «інославно» контексту, зокрема католицизму, була однією з основних напрямів ученого, але дослідження історії інославія саме на українських землях не було основним науковим зацікавленням. Однак, окремі сюжети є цікавими для розуміння загального напрямку розвитку радянського історіописання з історії релігії та церкви XIX – початку XX ст.

Одним із головних питань, котре зацікавило М.Шейнмана була можливість використання української мови під час католицьких богослужінь. Наприклад, у праці «Ватикан и католицизм в конце XIX – начале XX в.» згадується про перемовини міністра-резидента Російської імперії при папській Курії Сергія Сазонова з представниками Святого Престолу від 12 (25) червня 1907 р. та відзначенні ролі української мови як мови здійснення релігійного ритуалу [1, с. 253].

Іншою важливою тематикою праць, яка буде постійно існувати в історичних розвідках М.Шейнмана, та присутня виключно у викривальному вимірі, діяльність о. Андрея Шептицького у період Першої світової війни та у міжвоєнний період. Автор наголошував, що перемога країн Антанти над Четвертним Союзом призведе до зростання ваги православ'я на противагу Ватиканові [1, с. 412]. Подібна позиція є, на нашу думку, лише оціночним судженням без жодної додаткової аргументації, що зазвичай є певним маркером робіт М.Шейнмана.

Постать А.Шептицького була достатньо важливою, особливо для генерування політики релігійного протистояння по-лінії «католицизм – православ'я» і М.Шейнман активно використав ідеологічні штампи щодо особи митрополита, наводячи аргументи про те, що А.Шептицький був «... тісно пов'язаний з австро-німецькою політикою і з діяльністю українських націоналістів в Галичині» та неаргументовано звинувачував останнього у потуранні захоплення України центральними державами [1, с. 413]. У цьому контексті М.Шейнманом негативно окреслено ідею автокефалії української церкви як чинника «ворожої» політики [1, с. 413]. Також, на думку вченого проавстрійська орієнтація Шептицького ілюструвалася «... антиросійською кампанією щодо виселення Шептицького зі Львова і стану уніатської церкви в Галичині...» саме у період російської окупації краю в 1914 р. [1, с. 414]. Подібна аргументація вкотре доводить не лише атеїстичну позицію автора, але й ілюструє проросійську спрямованість історика релігії М.Шейнмана.

В наступних дослідженнях повоєнного періоду М.Шейнманом продовжено студіювання вищеописаних тем. Так, у роботі «Ватикан между двумя мировыми войнами» (1948) релігійний фактор поєднував з так званою проблемою українського націоналізму [2, с. 42]. Зокрема, ідеологічний штамп, використаний дослідником щодо «відриву України від Росії» мали зреалізувати саме за рахунок «... насадження католицької віри...» [2, с. 42]. Як приклад приводиться налагодження дипломатичної місії уряду Української Народної Республіки з Ватиканом та його відвідини М.Тишкевичем у травні 1919 р. [2, с. 42]. Це достатньо дивний аргумент і сформований висновок, якщо зауважити, що Михайло Тишкевич – це український дипломат, митець і філантроп, котрий був призначений очільником дипломатичної місії у Ватикані й за посадою представляв УНР у період українських національно-визвольних змагань і процесу українського державотворення 1917 – початку 1920-х рр.

У праці «От Пия IX до Павла VI», вчергове М.Шейнманом продубльовано ідеологічну тезу, що Шептицький є автором створення української церкви, наводячи аргумент, що «злом» митрополита і цієї церковної інституції відображається у тому, що вона буде молитись «... не за російського самодержавця» [3, с. 65]. Для М.Шейнмана як випускника Інституту червоної професури, особи, котра має комуністичний світогляд і повинна була б ставитись негативно до репрезентантів усіх релігій, є достатньо невиправданим аргументом.

Таким чином, складність і двозначність досліджень М.Шейнмана зумовлені на-

явним атеїстичним підходом у трактуванні історії релігії та історії інослава. Водночас його роботи містять значний фактичний і фактологічний матеріал, зокрема з історії католицизму на українських теренах упродовж ХІХ – першої третини ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Шейнман М.М. *Ватикан и католицизм в конце XIX – начале XX в.* Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1958. 468 с. 2. Шейнман М.М. *Ватикан между двумя мировыми войнами.* Москва; Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1948. 240 с. 3. Шейнман М.М. *От Пия IX до Павла VI.* Изд. 2-е, перераб. и дополн. Москва: Издательство «Наука», 1979. 175 с.

Д. М. Кругляк

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗБУДОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ (КІН. 1980-Х – 1990-ТІ РР.)

Дослідження історичної сторони питань відновлення і розбудови місцевого самоврядування в Україні наприкінці 1980-х – у 1990-х роках має досить тривалу традицію. Наразі сформовано цілий пласт ґрунтовних історико-політологічних, правових, та інших соціогуманітарних робіт у цій сфері. Так, багатоаспектність явища перехідного періоду, багатоманітність його інтерпретацій у історичній, економічній, правознавчій та політологічній літературі, а також його історичне значення для місцевого самоврядування, розкривають у своїх працях такі відомі українські вчені як Борис Андресюк [1], Василь Куйбіда [5], Володимир Шаповал [6], Володимир Заблоцький [2], Володимир Кампо [3] та інші.

Період політичних, економічних, суспільних та ідеологічних трансформацій кінця 1980-х – кінця 1990-х років прийнято вважати перехідним, адже саме в цей час відбувалася зміна світоглядної парадигми українського суспільства, а також системні зміни інституційного та нормативного характеру. Зникали органи державного управління та громадського контролю та, зрештою, руйнувалася вибудована десятиліттями ієрархія державного управління на чолі з КПРС, реорганізовувались місцеві, регіональні та загальнодержавні інститути влади. На зміну їм створювались альтернативні органи взаємодії між гілками влади, між суспільством та державою, між приватним сектором та адміністраціями. Проте, за відсутності чіткого вектору розвитку та в процесі подолання наслідків радянського періоду, у надзвичайно складних економічних умовах, процес передачі повноважень та обов'язків новим інституціям незалежної України набув складного і хаотичного характеру. Відповідна ситуація простежувалась і у процесі побудови місцевого самоврядування, при чому цей процес мав свої характерні особливості.

Вивчення проблематики інституціоналізації місцевого самоврядування під час перехідного періоду важливе тим, що саме ця ланка громадського адміністрування мала замінити базовий щабель радянського управління, а отже, стати запорукою реалізації «права самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [4, ст. 140], згідно зі світовим і, зокрема, передовим європейським досвідом, зокрема, висвітленим та задекларованим у Європейській хартії місцевого самоврядування [7]. Однак, саме через системну нереалізованість локальної демократії на перехідному етапі, ми досі маємо досить хитку систему розподілу і реалізації повноважень на місцях, проте це питання може знайти свій розвиток на проблемних полях інших, суміжних з історією дисциплін.

Водночас, варто наголосити на деяких методологічних аспектах вивчення даної проблематики. Все більш популярним і обґрунтовано ефективним є залучення джерел усної історії до історичних розвідок періоду новітньої історії України. Так, такі джерела, а під ними ми маємо на увазі професійно та якісно зібрані, оформлені та

задокументовані записи інтерв'ю з тими чи іншими посадовими особами, громадськими діячами тощо, можуть пролити світло на досі темні сторінки історії, зокрема, процесу інституціоналізації місцевого самоврядування в Україні та особливостей його законодавчого закріплення, практичного втілення та подальшої регуляції між гілками влади і громадськістю. Такі матеріали можуть стати неоціненним пластом інформації, який безумовно дозволить переосмислити питання становлення місцевого самоврядування в Україні. Проте, використання даного типу джерел є досить новаторським і потребує зваженої і чітко регламентованої роботи дослідника, яка натомість може принести значні наукові дивіденди.

Список використаних джерел

1. Андресюк Б. П. *Місцеве самоврядування в сучасній Україні : проблеми і перспективи* / Б. П. Андресюк. – К. : Інформаційно-видавничий центр «Стилос», 1997. – 223 с. 2. Заблоцький В. В. *Взаємодія держави та місцевого самоврядування України в історичній ретроспективі : монографія* / В. Заблоцький. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 324 с. 3. Кампо В. М. *Місцеве самоврядування в Україні : брошура* / В. Кампо ; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. НАН України, Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького. – К. : Ін-Юре, 1997. – 32 с. 4. *Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р.* – К.: Преса України, 1997. – 80 с. 5. Куйбіда В. С. *Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні.* – Львів: Літопис, 2001. – 376 с. 6. Шаповал В. *Сутність місцевого самоврядування (питання теорії)* / В. Шаповал // *Місцеве самоврядування: 10 років здобутків / за ред. М. Пухтинського.* – К. : Атіка, 2002. – 300 с. 7. *Європейська хартія місцевого самоврядування від 06.11.1996 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

В. Г. Лазаренко

СФРАГІСТИКА НА ПОСВІДЧЕННЯХ ДО МЕДАЛІ «ВЕТЕРАН ПРАЦІ», ВРУЧЕНИХ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Посвідчення до медалі «Ветеран праці» належать до масових та доступних історичних джерел. Їхнє виготовлення на фабриці Гознаку тиражем в 42 млн. штук [1, с.1-2] та використання Президією Верховної Ради УРСР розпочалося з 16.08.1974 р. [2, с.1-4].

Посвідчення до медалі «Ветеран праці» вручені на теренах України розкривають історичні події у вигляді статистичних, сфрагістичних, рукописних і факсимільних підписів секретарів Президії Верховної Ради УРСР, Київського, Севастопольського міських і обласних виконкомів депутатів (народних) трудящих. Із цих посвідчень дослідник має можливість черпати інформацію, що має важливе значення для уточнення відомих фактів. Тому відбитки печаток, рукописних і факсимільних підписів секретарів на посвідченнях до медалі «Ветеран праці» посідають важливе місце серед різних груп джерел, а їхнє дослідження є актуальним, оскільки вони містять відомості не тільки про трудові події та факти України радянської доби, а ще є цінним джерелом для вивчення й окремих спеціальних історичних дисциплін, зокрема сфрагістики. На превеликий жаль відбитки сфрагістики, рукописні підписи і факсиміле розташовані в посвідченнях до медалі «Ветеран праці» залишаються поза увагою дослідників. Метою цієї статті є огляд різновидів відбитків печаток, рукописних і факсимільних підписів секретарів на посвідченнях до медалі «Ветеран праці», їх аналіз і їх значення для всебічного вивчення сфрагістичної спадщини нашої Батьківщини. Для опису відбитків печаток, рукописних і факсимільних підписів секретарів на посвідченнях до медалі «Ветеран праці» доречно скористатися типологією, запропонованою автором, комплексний підхід якої в дослідженні цих джерел ґрунтується на принципах об'єктивності та історизму. На переконання автора, основними позиціями опису нагородного документу має бути зміст зображувального об'єкта, час його виготовлення, автентичність; зовнішні атрибутивні ознаки - розмір, колір, матеріал виготовлення, спеціальні друківані та рукописні

написи, стан збереження. Крім того, докладний опис змісту посвідчення, має враховувати всю інформацію, яку він містить, - підписи (факсиміле) секретарів. Посвідчення як джерело володіє високими інформативними якостями, що дозволяють відтворити історизм обстановки, в якій відбулися окремі події.

Для вивчення хронології цього процесу і встановлення прізвищ секретарів в різні періоди автору необхідно було звернутися до вихідних документів фонду Р-7523 Державного Архіву Російської Федерації, фонду Р-7523 Державного архіву Вищих органів влади і управління України, Державного архіву м. Києва і Державних обласних архівів: Вінницької, Київської, Хмельницької, Чернігівської і Чернівецької областей.

Зразки посвідчень до цієї медалі затверджені Постановою ПВР СРСР від 20.05.1974 р. за № 6000-8 [3, л.1-26]. Дослідженню було піддано 1 018 посвідчень до медалі «Ветеран праці» вручених на теренах України.

Як видно із архівних джерел в Українській РСР в Києві перший Указ ПВР УРСР датований 16.08.1974 р. [2, с.1-4]. В інших регіонах УРСР перші нагородження відбулися значно пізніше, так Вінницьким облвиконкомом 17.10.1974 р. – 47 чол. [4, с. 1-4], Київським облвиконкомом 21.10.1974 р. – 72 чол. [5, с. 43-49], Хмельницьким облвиконкомом 21.10.1974 р. – 529 чол. [6, с. 266], Чернігівським облвиконкомом 25.10.1974 р. – 64 чол. [7, с. 21-26], Донецьким облвиконкомом 27.11.1974 р., Полтавським облвиконкомом 21.12.1974 р. Посвідчення до медалі «Ветеран праці» вручені Президією Верховної Ради УРСР і вручені міськими, обласними виконками депутатів (народних) трудящих виготовлялись на фабриці Гознаку в ледериновій обкладинці розміром 8X11 см.: Гознак.1974, МПФ Гознака.1978, Гознак 1983. і в обкладинці із бумвінілу розміром 7,1X10,7 см., Гознак.1984.

Печатки нанесені в посвідченнях використовувались наступних розмірів: 2 см., 2,5 см., 2,7 см., 3 см., 3,2 см., 3,7 см., 4 см., 4,3 см. І різних кольорів: фіолетовий, червоний, чорний, синій, рожевий. Написи на печатках виконані без скорочень і з скороченнями. Українською мовою, російською мовою і двома мовами українською і російською.

Таким чином можна зробити наступний висновок, що відбитки печаток, рукописних і факсимільних підписів секретарів на посвідченнях до медалі «Ветеран праці» посідають важливе місце серед різних груп джерел, а їхнє дослідження є актуальним, оскільки посвідчення як джерело володіє високими інформативними якостями, що дозволяють відтворити історизм обстановки, в якій відбулися окремі події та факти в Україні радянської доби, а ще є цінним джерелом для вивчення й окремих спеціальних історичних дисциплін, зокрема сфрагістики. і можуть стати об'єктом для більш глибокого та всебічного дослідження регіонального краєзнавства.

Список використаних джерел

1.Лист генерального директора Московського монетного двору А. В. Трачука від 12.01.2010.
2.ЦДАВО, Ф.1, оп. 24, спр. 6518, арк. 1 - 4. 3.ГАРФ, Ф.7523, оп.106, д.1112, л.1 - 26. 4.ДАВІО, Ф.Р-2700, оп. 17, спр. 1276, арк. 1 - 4. 5.ДАКО, Ф. Р-880, оп.12, спр.2252, арк. 43 - 49. 6.ДАХМО, Ф. Р-338, оп. 19, спр. 188, арк. 266. 7.ДАЧО, Ф. Р-5036, оп.12, спр.977, арк. 21 - 26.

В. В. Новікова

КІНЕМАТОГРАФ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

В даний час кіномистецтво займає значну частину культури багатьох країн і є одним з найбільш впливових засобів масової комунікації. Це унікальне явище відоме своїм стрімким розвитком, глобальним поширенням і впливом на глядацьку аудиторію в світових масштабах [3, с. 69]. Тобто кіно володіє специфічною можливістю переносити глядача в певний простір і час [5, с. 489]. Фактично будь-який фільм може виявитися цікавим для аналізу колективного несвідомого своєї епохи; і

в цьому плані кінематограф є унікальним за своїм пізнавальним потенціалом і багаторівневістю закодованої в ньому інформації. Крім того, будь-який фільм - транскрибує певне бачення / розуміння соціальної реальності, фіксуючи його в фільмічній формі, роблячи історичну подію інтелігібельною - насправді доносить до нас «конфлікт інтерпретацій», зіткнення різних - «витаючих у повітрі» - версій одного і того ж [7, Електронний ресурс]. Таким чином, фільм відображає не тільки суб'єктивні погляди його творців, але також об'єктивну реальність, яка оточувала останніх. І навіть якщо фільм зображує реалії чужої культури, в ньому все одно втілюється те соціокультурне середовище, яке його і породило [6, с. 11].

Серед засновників даного підходу можна назвати зарубіжних істориків М. Ферро, П. Сміта, Р. Росенстоуна і деяких інших [1, Електронний ресурс]. Перші новаторські роботи, пов'язані з дослідженням кінообразів в культурно-історичному контексті, належать французькому історикові М. Ферро, який з огляду на специфіку репрезентації минулого на екрані, запропонував вивчати кінематограф з точки зору різних підходів. Один з них - фільм як «агент історії», тобто з'ясування питання, які нові знання про минуле, про час, коли вона була створена дає кінострічка. Інша проблема для дослідження – це соціальна і політична роль кінематографа в суспільстві на різних етапах його розвитку. Останній підхід пов'язаний з вивченням фільму як виразника монументальної історії, як культурного каналу для створення і трансляції міфів [6, Електронний ресурс]. У 1993 р в журналі «Питання історії» була опублікована його стаття «Кіно і історія». М. Ферро в своїй методиці виділяє кілька етапів дослідження, а саме: аналіз кіноматеріалу, аналіз змісту кадрів (костюми, предмети інтер'єру), аналітична критика фільму [4, с. 341].

На сьогоднішній день прихильники антропологічних феноменологічних підходів в історичних дослідженнях виробили кілька основних принципів аналізу фільмів.

По-перше, велику цінність у фільмі представляє неясний зміст (невидиме і неочевидне), тобто те, що картина промовляє окрім бажання свідомості її творців. Велике значення несе те, що читається «між рядків» оповідаємої історії («неписані цінності» даного суспільства, «випадкові свідчення»). Тому, вивчаючи зміст фільму, необхідно відновити елементи тієї реальності, яка в нього увійшла, як неявний, неусвідомлений фон.

По-друге, дослідник повинен володіти основами мистецтвознавчої теорії, знати закони жанрів кіно, мати уявлення про специфіку того чи іншого фільму. Аналіз кінокартини повинен включати кілька рівнів: поверхнево наративний, формально-естетичний, стилістичний підсвідомий.

По-третє, кінематограф може розглядатися, також як «паралельна» історія або «контрісторія», як інший тип історичного дискурсу, який може не збігатися з офіційними поглядами на минуле.

По-четверте, не існує ідеологічно нейтрального фільму. Тільки ця ідеологічність може бути або відкритою, або «зашифрованою». Обов'язок дослідника - розпізнати її у фільмі. Необхідно ретельно вивчати саме те, що в картині може уникнути цензури.

По-п'яте, будь-який фільм є матеріалом для вивчення колективного несвідомого епохи. Кіновитвір, в даному сенсі, репрезентує не факти, а думки, ідеологічні установки історичного періоду або національної культури. Кінофільм - важливе джерело з історії ментальностей.

По-шосте, фільм дуже цікавий для історіографічного аналізу, так як демонструє певне бачення історії, фіксуючи його на екрані, і допомагає осмислити події минулого за допомогою візуально-вербальних образів. Історична кінокартина являє собою варіант інтерпретації минулого «витає в повітрі» даної культури. Кінематограф є одним з каналів міфологізації історії. Звертаючись до минулого, історичний фільм, кодує міфологію сучасного йому суспільства, тобто той погляд на історію, який даний соціум любить понад усе [2, с. 23].

Таким чином, кінематограф реєструє безліч лише згодом усвідомлюваних соціальних і культурних змін: він «відбиває», але також і конструює розумові звички, культурні стереотипи, ставлення суспільства до табуєваних тем (секс, злочин, наркотики і т.д.), чуйно фіксує і першим реагує на ідеологічні і політичні зміни (опиняючись іноді головним інструментом пропаганди) - незалежно від того, що мав на увазі режисер. Кіно може «диктувати моду, підтримувати традицію, фіксувати соціальні табу, ритуалізує те, що свято» [7, Електронний ресурс]. Кінематограф бере участь в історичному семіозі, так як візуалізує і репрезентує те, що важко піддається поясненню або ж чинить опір опису в термінах вербальної мови, - ідеали, бажання, розчарування, почуття патріотизму або соціального песимізму; інакше кажучи, він дозволяє доторкнутися до історичного уявного даного суспільства, до того, що воно само про себе думає або як воно себе представляє.

Список використаних джерел

1. Smith P. *Historian and Film* [Electronic resource] / P. Smith // Cambridge University Press. – 1976. - Resource Access Mode: https://books.google.com.ua/books/about/The_Historian_and_Film.html?id=ISY9AAAIAAJ&redir_esc=y. 2. Волков Е. В. *Игровое кино как исторический источник для изучения культурной памяти* / Е. В. Волков, Е. В. Пономарева. // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки. – 2012. – №10. – С. 22–26. 3. Зайченко С. С. *Художественный кино дискурс исторического жанра семиосферы* / С. С. Зайченко. // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 7(25). – С. 69–72. 4. Кочкина А. А. *К вопросу о методике исследования художественного кино как исторического источника* / А. А. Кочкина. // Документ в современном обществе: между прошлым и будущим: тезисы X Всероссийской студенческой научно-практической конференции. – 2017. – С. 341–343. 5. Судакова А. А. *Кинематограф как исторический источник (на примере фильмов Чаплина)* / А. А. Судакова. // Документ. Архив. История. Современность : Материалы VI Международной научно-практической конференции. – 2016. – С. 489–491. 6. Усенко О. Г. *Примерная методология изучения менталитета по игровому кино* / О. Г. Усенко. // Человек – текст – эпоха. Сборник науч. статей и материалов. – 2006. – №2. – С. 11–26. 7. Усманова А. *Повторение и различие, или «Еще раз про любовь» в советском и постсоветском кинематографе* [Электронный ресурс] / А. Усманова // НЛЮ. – 2004. – Режим доступа до ресурсу: <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/69/us12.html>. 8. Ферро М. *Кино и история* [Электронный ресурс] / М. Ферро // Вопросы истории. – 1993. – № 2. – С. 47–57. – Режим доступа до ресурсу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Article/ferro_kinoistor.php.

Д. М. Федусь

ПРОСТІР ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ЧЕРНІГІВЩИНИ У БІОГРАФІЇ ВИДАТНОГО ІСТОРИКА П. М. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО

Кінець XIX – початок XX ст. був періодом зростання інтересу чернігівських науковців до історії рідного краю. В 1896 році утворюється вчена архівна комісія. Вже у наступному році члени цієї організації створюють історичний музей [4].

Вивчивши біографію видатного археолога, краєзнавця, музеєзнавця, депутата Чернігівської міської думи Петра Михайловича Добровольського можливо побачити розвиток міста, проблеми та досягнення його науковців.

Відомий історик народився 16 січня 1871 р. в селі Яриловичі Городнянського повіту в сім'ї бідного священика [1].

Саме він був командирований депутатом на Харківський та Катеринославський з'їзди, щоб налагодити зв'язки з музейними установами інших міст, а згодом став організатором Всеросійського Археологічного з'їзду 1908 р. [5] Завдяки зв'язкам з багатьма науковцями йому вдалось зібрати багато пам'яток старовини для музею Чернігівської архівної комісії [3].

А. Верзилов так характеризує постать Добровольського: «Дуже спосібна і над-

звичайно працююча людина, в історії та археології був сміливим самоучкою і самородком» [2].

Не дивлячись на постійну зайнятість в науковій сфері він приділяв увагу громадським ініціативам і був членом Чернігівського окружного правління «Російського товариства спасіння на водах» [4].

Вивчення історії він поєднував зі службою в Чернігівській казенній палаті та міській думі [6; 8].

Так, наприклад, Д.И. Эворницький зазначив : «Посетил музей археологической комиссии. Добровольский вложил всю душу в дело. Ухожу с глубокой благодарностью из музея и уношу с собой светлое о нем представление»[7].

Петро Добровольський був членом церковно – приходського комітету піклування при Чернігівській Воскресенській церкві та зробив багато для розвитку рідного міста як історик та громадський діяч.

Список використаних джерел

1.Верзилов А. В. Добровольский П.М. (некролог) // Зем. сб. Чернигов. губ. – 1910. – №12. – С. 158–162. 2.Верзилов А.В. П. М. Добровольский (биографичний очерк) / А. В. Верзилов //Труди Чернігівської губернської архівної комісії. – Чернігів., 1911 – Вып.8- С.195-204. 3.Верзилов А. В. Мої спогади про чернігівських археологів / А. В. Верзилов // Український історик. – 1991. – № 1–2. – С. 158–214. 4.Добровольський П. М. Археологический съезд в г. Чернигове // Прибавление к Черниговским епархиальным ведомостям.–1908.-№17.-С.681-688; №18.-С.717-725. 5.Добровольський П. М. Биографический очерк // Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии. 1909–1910. – Чернигов, 1911. – Вып. 8. – С. 195–204. 6.Добровольський П. М. Городские выборы в Чернигове // Земский сборник Черниговской губернии. – 1909. – №5. – С.103-107. 7.Из залы Черниговской городской думы // Земский сборник Черниговской губернии – Чернигов, 1905 - №2- С.137-150. 8.Из залы Черниговской городской думы // Земский сборник Черниговской губернии – Чернигов, 1905 - №3- С.94-98.

О. І. Кожухар, О. О. Гетманов

ГЛОБАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ВЕЛИКОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)

Через призму віків тема осмислення збройних конфліктів, її передумов та причин не давало спокою не тільки вченим, професіоналам історичної думки, але і звичайним, рядовим обивателям. Зрозуміло, що дуже часто під бойовими гаслами, патріотичними лозунгами криється величезна глиба конфліктів сторін та взаємної неприязні. Популяризація даної тематики в історичних колах прийшла на закінчення Першої світової війни. Недивно, що саме конфлікт великої інтенсивності дав поштовх міркуванням та намаганням вивчити фундамент та причинно-наслідковий зв'язок такого явища як «війна» в цілому.

Дуже вдало та іронічно визначає початок Великої війни британський історик Р. Коллі, який напрочуд глибоко розуміється на її історії. «Все почалося з двох смертей». Здавалося би, цинічне вбивство ерцгерцога та непокірне придбання дому Габсбургів у вигляді боснійської провінції і є справжнім приводом для війни та упокорення різного роду революцій і хаосу всередині імперії. Але справа внутрішньополітична Австрії стала справою мільйонів людей, величезних військових блоків, які покладали на вівтар власної гордині та збагачення благополуччя своїх громадян, економіку та державність [2, с. 7-9].

XX століття стало періодом кінцевого утвердження інститутів, цінностей, норм і відношень політичної демократії і правової держави. Однак весь світовий досвід свідчить, що нерідко капіталізм, хоча, можливо, і деформований, нерідко виявлявся

сумісним з інтересами великої буржуазії та самодержавством [1]. Криза капіталістичного укладу імперій могла стати однією із причин війни великої інтенсивності цивілізаційного характеру [5, с. 30]. До того ж, боротьба держав і народів за домінуючий тип розвитку та економічну експансію і згодом гегемонію у світі говорить про класову сутність даної війни. Її особливістю є те, що патріотичні гасла, політичні обіцянки є лише ширмою, а реальна причина це нові родовища ресурсів у величезних масштабах. Чи може це говорити про брехню та лицемірство з боку влади будь-якої воюючої держави? Російський дослідник О. Скворцов виділяє три основні моральні проблеми війни, які тісно взаємопов'язані одна за одною. По-перше, чи може війна бути справедливою і моральною, в принципі? По-друге, які методи ведення війни є допустимими, і, по-третє, якими моральними якостями повинен володіти воїн [6]? Тобто, моральна філософія не має залишатися осторонь від воєнної проблематики та є чи не головним методом визначення характеру війни.

В той час, коли економічні зони впливу були поділені в кабінетах дипломатів, рядовий обиватель проникався патріотичними лозунгами про священну справу та гідність. Ми говоримо в цілому, про ситуацію в кожній країні-учасниці. Так, наприклад, Л. Лесич у своїй праці відзначає спогади Л. В. Лінки у Першій світовій. «Народ був мотивований на боротьбу з німецьким недругом. Всюди лунали заклики про допомогу батьківщині, пожертвування на потреби армії, обов'язок жінок працювати на фронті в якості сестер милосердя» [3, с. 211-213].

Повертаючись до Р. Коллі, який осмислював війну у його рідній Британії, варто відзначити хитрощі, на які йшов уряд держави. А саме, коли Великобританії не вистачало солдат, то лорд Горацио Кітченер вирішив зробити агітаційні плакати зі своїм зображенням, який говорив перехожим: «Ти потрібен своїй країні!». «В результаті до кінця 1915 року армія завербувала 2 млн добровольців – такі були патріотизм та наївність британців» [2, с. 24-25].

На прикладах деяких країн-учасниць Великої війни ми можемо простежити тенденцію, шлях, який надавав ресурси, в тому числі і людські аби задовольняти свої інтереси та загальну тенденцію до експансії. Фактично, економічні моделі держав, які кожна, чомусь, вважала повинна стати домінуючою у світі ховалися під маскою патріотизму, лицемірства та в деяких випадках невігластва [6].

До того ж геополітичні цілі учасниць Першої світової визначалися, головним чином, їх положенням у світовій колоніальній системі, суперництвом за вплив в регіонах, вигідних, знову ж таки, в якості ринків збуту промислової продукції і джерел сировини. Американський публіцист та пацифіст С. Фей додає, що війна була задумана Центральними державами, поділ ресурсів був неминучий. А найбрудніші методи пропаганди та шовіністичні настрої були лише справою часу [7, с. 19-27].

Цікаво, що не дивлячись на глобальний характер міжнародних протиріч, які привели світ до війни, основним театром бойових дій стала саме Європа. Причиною цього, схиляються до однієї думки історики, стало не тільки становище в обох коаліціях великих європейських держав, але і домінуюча в той час стратегічна концепція ведення бойових дій. Таким чином, суперництво декількох імперіалістичних держав набувало доленосного характеру для всього людства [5, с. 54-57].

Осмислюючи конфлікт не можна не звернути увагу на той факт, що саме в цій війні вперше було застосовано отруйний газ, як хімічну зброю. В. Лук'янюк у своїй статті відзначає, що в бою при Іпрі, де вперше німці отруїли французів, особливих результатів здобуто не було, але в той же час застосування хімічної зброї стало відігравати суттєву роль в ході Першої світової війни. Наприклад, США, які вступили у Першу світову війну в 1917 році, розпочали розробку власної хімічної зброї і засобів захисту. Тобто, вже йшлося про нове оснащення та озброєння, прогрес у розробці власного виробництва [4].

Таким чином, локальний конфлікт, який сколихав Балкани, переріс у першу в іс-

торії всесвітню війну. За своїм характером ця війна була імперіалістичною – вона представляла собою конфлікт між двома блоками держав, які боролися за військово-політичну гегемонію у світі, за джерела сировини і нові ринки збуту своїх товарів, колоніальні суперечки. Осмислюючи збройний конфлікт, його закономірності дійсно стає зрозуміло суть вислову: «Кому війна, а кому мати рідна». Найжахливіші наслідки відчули звичайні громадяни, отруєні пропагандою про «священну» справу та борг перед державою. Світова війна стала закономірним підсумком розвитку капіталістичного світу на початку ХХ ст. Вона була породжена внутрішньою трансформацією капіталістичної системи в епоху імперіалізму, намаганнями знайти вихід із наростаючої соціально-економічної, політичної та духовної криз на шляху зовнішньої експансії.

Список використаних джерел

1. Виноградов В. Н. 1914 год: быть войне или не быть? Новая и новейшая история. 2004. № 6. URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/JOURNAL/NEWHIST/1ST-WAR.HTM>. 2. Колли Р. Первая мировая война: История за час. Москва, 2014. 128 с. 3. Лесич Л. О. Образ Першої світової війни у тилу та на фронтах за спогадами Л. В. Лінки. Матер. III Всеукр. наук. конф. «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики». Ч.1. Дніпро, 2018. 314 с. 4. Лук'янюк В. Перша газова атака. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0422M/>. 5. Новейшая история стран Европы и Америки. ХХ век. Учеб. изд. для студ. высш. учеб. заведений. Под ред. А. М. Родригеса и М. В. Пономарёвой. Москва. 2001. Ч. 1:1900-1945. 464 с. 6. Сковрцов А. А. Нравственные проблемы войны. Философские беседы. № 2. 2001. URL: <http://podyot.ruspole.info/node/1661>. 7. Фей С. Происхождение мировой войны. Москва, 1934. Т.1 387 с. URL: <https://www.booksite.ru/fulltext/fei/text.pdf>.

Н. А. Шкода, Д. Р. Халілова

ФУНКЦІЇ ЗАПОРОЗЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ЗА ЧАСІВ НОВОЇ СІЧІ

Актуальність вивчення історії православного військового духовенства південноукраїнського регіону, в тому числі запорозького духовенства, за часів Нової Січі обумовлена дискусіями в суспільстві навколо питань, чи потрібен у сучасних Збройних Силах України інститут душпастирства, якою має бути роль церкви й духовенства в сучасній Україні.

Метою публікації є вивчення функцій запорозького православного духовенства за часів Нової Січі.

Основною функцією духовенства Війська Запорозького Низового в досліджуваній період було «окормлення» козаків безпосередньо під час походів і ведення бойових дій. На період Нової Січі припали дві російсько-турецькі війни (1735 – 1739 і 1768 – 1774 рр.), під час яких запорозькі панотці в силу можливостей не залишали свою паству без задоволення релігійних потреб.

Під час війни головний козацький загін завжди очолювався кошовим отаманом, при якому знаходилась завжди військова старшина. Всі разом вони становили Похідний Кош. Супровід Похідного Коша був одним із головних обов'язків начальника запорозького духовенства.

На час російсько-турецьких війн кілька похідних («рухомих») церков були через небезпеку зняті зі своїх місць, а їхні священнослужителі переведені до Січі. Запорозьке духовенство протягом цих війн служило вдячні молебні на честь перемог. Зокрема, восени 1770 р. військовий суддя Тимофєєв писав, що з приводу взяття Бендер у Січовій Покровській церкві був відслужений молебен із пальбою з гармат і рушниць [2, с. 45]. До Січової Покровської церкви відсилались поіменні списки козаків, які загинули в бою або померли від ран. У церкві ці імена вписували в поминальну книгу, з якої служили панахиду.

У цілому за часи існування Нової Січі запорозьке духовенство «окормляло» свою паству здебільшого в мирних умовах. Перелік функцій духовенства Запорозжя в основних пунктах збігався із тим, що мали духовні особи й за межами Запорозьких Вольностей: здійснення таїнств і треб, облаштування храмів, ведення

церковної документації, організація збирання пожертв тощо. Це зумовлювалось самим призначенням духовної верстви.

Специфіка парафій запорозького духовенства визначала й певні аспекти специфічності діяльності духовних пастирів. Наприклад, в Січовій Покровській церкві не здійснювали таїнство шлюбу, зважаючи на давню традицію недопуску жінок на територію Січі.

Духовенство Січової церкви, з огляду на особливість статусу цього храму для Війська, забезпечувало збереження в ньому під престолом скрині з військовими клейнодами, а в спеціальних схованках – коштовних речей козацької старшини. Причт на Січі брав участь в урочистих зустрічах у церкві поважних гостей Війська, у церемоніях, що супроводжували обрання запорозького керівництва [3, с. 107].

Запорозьке духовенство виконувало щодо парафіян і освітню функцію, опікуючись школами, що діяли при Січовій церкві, Самарському монастирі й парафіяльних храмах [2, с. 79]. Разом із тим, та сама Січова школа виконувала функцію підготовки запорозьких козаків до виконання обов'язків священно- та церковнослужителів при парафіях Вольностей.

На характер взаємин духовенства із запорозьким козацтвом певною мірою впливала система матеріального забезпечення духовних осіб. Навіть у тих нечисленних випадках, коли духовні особи одержували жалування з казни, вони в більшій мірі залежали від «ласки» козаків [1, с. 35].

При виконанні своїх функцій запорозькому духовенству доводилось мати справу із парафіянами, що мали доволі специфічні уявлення щодо дотримання християнських чеснот. Стихійно-побутова релігійність запорожців була складним переплетенням в їх свідомості начал християнства, побутової традиції, пересудів і певного полегшеного ставлення до всіх сфер життя, в т.ч. релігії. В свідомості запорозьких козаків існували власні моральні уявлення, які часто розходились із християнськими уявленнями.

На характер функціонування запорозького духовенства суттєво впливало те, що часи Нової Січі, на відміну від XVII – початку XVIII ст., були для козацтва помітно спокійнішими в тому плані, що тепер значно довше тривали періоди, коли Військо не брало участь у бойових діях.

Отже, важливим обов'язком запорозького духовенства в досліджуваній період залишалось «окормлення» Війська в бойових умовах. При виконанні функцій запорозьке духовенство прагнуло догодити своїй специфічній пастві, від якої духовні особи залежали в питаннях і матеріального забезпечення, і переміщення.

Список використаних джерел

1. Мандрика М. *Останні часи Січі Запорозької і початок козацького війська Чорноморського* / М. Мандрика. – Катеринодар, 1919. – 64 с. 2. Новицький Я.П. *Матеріали для історії запорожських казаків* / Я.П. Новицький // *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*. – Катеринослав, 1909. – Вып. 5. – С. 1 – 99. 3. Полонська-Василенко Н. *Майно запорізької старшини як джерело для соціально-економічного дослідження історії Запоріжжя* / Н. Полонська-Василенко // *Нариси з соціально-економічної історії України. Праці комісії з соціально-економічної історії України*. – К., 1932. – Т.1. – С. 43 – 206.

А. П. Дубяга

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У НАЦІЄТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Історична наука не спроможна бути повністю відокремлена від політики. Особливо яскраво це явище можна спостерігати в умовах країн колишнього радянського союзу. Саме відбиток тоталітарного режиму зберігає ту обмеженість в історичних

дослідженнях, яку можна побачити сьогодні. Доволі вдало ця ситуація була охарактеризована Д. Мейс: «Існує загроза, що дослідження української історії і далі будуть розвиватись по горизонталі, шляхом фактографування, без належного філософського осмислення...» [0, с. 328]. Дійсно, зараз спостерігається тенденція до прискіпливого вивчення й активного збору інформації стосовно окремих подій української історії. Такими напрямками стали трагічні сторінки Голодомору 1932-1933 років, репресії радянської влади 30-х років, участь України у Другій світовій війні. Історична наука – це умовний ліфт у минуле, але ліфт української історичної науки зупинився на означених вище поверхах, і дослідники пішли по горизонталі. Цей аспект може вказувати на кризовий стан історичної науки в Україні. Звичайно, ці трагічні події є вкрай важливими для становлення української нації. Відлуння цих сторінок історії ми відчуваємо і досі. Вони мають величезний вплив на формування національної самосвідомості як молодого покоління, так і сучасного українця взагалі. Але з таким підходом ми ризикуємо втратити інші пласти нашої багатовікової історії. Якщо ще досить недавно можна було перекласти відповідальність за кризові явища в історичній науці на тоталітарний режим, то сьогодні цей аргумент уже недостатньо переконливий. Той факт, що історична наука знову починає обслуговувати діючі влади та еліти, – провина самих дослідників і професійних істориків. Намагання сформуванню національну свідомість молодого покоління лише на фактах трагічних подій минулого століття призводять не тільки до усвідомлення важливих аспектів нашого спільного минулого та консолідації нації зі стійкими уявленнями про важливість незалежності і недопущення в майбутньому подібних ситуацій, але й формує почуття власної неповноцінності, коли приходять розуміння, що протягом століть українці дозволили так ставитись до них. К. Гломозда вбачає причини кризового стану історичної науки в наступному: затягування процесу первинного накопичення інформації без історіософського осмислення цих процесів; заангажованість джерелознавчих досліджень; проблеми методології; штучні зміни категоріального апарату [0, с. 79]. Проте головною проблемою сучасної історичної науки можна вважати саме небажання або неспроможність змінити вектори дослідницької діяльності та почати «бурити» пласти історії по вертикалі. Певно, ніхто не зможе заперечити, що історія козацької доби з її героїчними сторінками зможе не менш вдало консолідувати українське суспільство, а історія доби Київської Русі взагалі є предметом постійного маніпулювання та пропаганди. У доволі нестабільному стані є археологічні дослідження в Україні, до того ж як польові, так і теоретичні. Навіть накопичені масиви інформації в архівах залишились на рівні збору фактів без належного аналізу, теоретичного узагальнення та масових публікацій. Прадавня історія нашої держави є підвалиною спільної історії, яка справляє величезний вплив не тільки на національну самосвідомість, але й на позиціонування України на міжнародній арені. Проте нижні пласти історії, разом з позитивним впливом, є доволі крихкими. Недостатня вивченість і висвітлення результатів аналізу дозволяють легко підміняти поняття та використовувати історію проти нашої держави. Особливо актуальними ці питання постають у часи військової агресії й інформаційної війни проти нашої держави та державності. Але дослідження цих періодів у наш час є невинувато епізодичними, вони не супроводжуються належною інформаційною підтримкою. Тому, на жаль, інформаційну війну Україна поки що програє.

Ситуація, що склалась, вимагає філософського переосмислення історичної спадщини та пошуку нових підходів до історичних досліджень. Лейтмотив подальшого розвитку історичної науки повинен полягати у необхідності вертикального розвитку історичної науки в напрямку занурення до праісторичної доби, у періоди первинного заселення теренів української землі людиною з тим, аби досягнути значення цих територій у загальносвітовому контексті.

За влучним висловом К. Гломозди, українська історична наука надалі набуває

все більшого світоглядного змісту та виконує не лише суто наукові, а й соціокультурні функції [0, с. 842]. Історична наука у соціокультурному вимірі повинна створювати цілісну систему виховання, але на цьому етапі доцільно переходити від системи, коли історична спадщина формує та виховує сьогоденного громадянина, до системи, коли історія сьогодення формує громадянина майбутнього.

Список використаних джерел

1. Гломозда, К. Ю. Стан сучасної української історіографії як наукова проблема // К. Ю. Гломозда. – Наукові записки. Історичні науки. – Том 21. – 2003. – С. 76-82. 2. Гломозда, К. Ю. Сучасні погляди на проблему переосмислення історичного минулого / К. Ю. Гломозда. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/800Hlomezda.pdf> (Дата звернення 10.10.2018). 3. Україна Incognita. Топ-25/ Под общей редакцией Л. Ившиной. – К.: Украинская прес-группа, 2014. – 384 с.

І. В. Волошин

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ СОЮЗ СКОТАРСЬКО-МОЛОЧАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ «ДОБРОБУТ» В РОКИ НЕПУ: ГОЛОВНІ ЗДОБУТКИ ТА МОНОПОЛЬНЕ МІСЦЕ НА РИНКУ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

Україна повинна мати економіку, яка спроможна забезпечити власному народові гідне життя. Цього можна досягти за умови, на нашу думку, коли невід'ємною частиною соціально орієнтованої економіки стане кооперація. В цьому контексті важливим вбачається позитивний і досить показовий досвід роботи в роки нової економічної політики Всеукраїнського кооперативного союзу скотарсько-молочарської кооперації «Добробут» (1924 – 1929 рр.).

З середини 1920-х рр. почали з'являтися своєрідні спілки спілок фахової кооперації, що свідчило про поглиблення її спеціалізації. Діяльністю спілок, що займалися збутом продукції тваринництва керувало Всеукраїнське кооперативне скотарсько-молочарське товариство «Добробут». Його установчі збори відбулися 19 вересня 1924 р., а діяльність розпочало 1 жовтня 1924 р. Статут «Добробуту» було зареєстровано 23 липня 1924 р. Воно мало свої представництва у Москві і Ленінграді, а контори у Києві та Одесі [2, с. 111].

В Статуті кооперативного товариства зазначалося, що воно ставить перед собою завдання поліпшення і розвитку м'ясомолочного тваринництва шляхом організації племінної справи, збуту і переробки продуктів тваринництва, постачання членів спілки всім необхідним для успішного ведення господарства. Членами товариства могли бути союзи як спеціалізовані, так і універсальні й змішані, що вели подібну роботу. В цілях найбільш повного залучення селянства до участі в роботі «Добробуту» статут дозволяв і безпосереднє членство в ньому великих спеціалізованих сільськогосподарських товариств, що налічували більш 250 членів [3, с. 172].

Високими темпами збільшувались заготівлі в системі «Добробуту». Якщо в першій половині 1924/25 року було заготовлено 186 тисяч пудів м'яса, то в першій половині 1925/26 року – вже 682 тисячі пудів [4, с. 28].

У травні 1926 р. товариство перейменовано у Всеукраїнський кооперативний союз скотарсько-молочарської кооперації «Добробут». Діяльність молокопереробних підприємств «Добробута» дала змогу суттєво покращити постачання високоякісними молокопродуктами населення промислових центрів. В 1927 р. підприємства «Добробуту» виробили одного лише вершкового масла 300 тисяч пудів [5, арк. 28].

Значну роль відіграв «Добробут» у розвитку технологічної бази молокопереробних підприємств. Станом на 1 жовтня 1924 р. в Україні нараховувалось 287 молокопереробних підприємств «Добробуту», у 1925 р. 417, у 1926 р. 580, у 1927 р. –

640. Наприклад, з 1 січня по 1 жовтня 1926 р. «Добробут» придбав 893 сепаратори, 162 маслобійки, 142 одиниці масло обробного устаткування та 191 установку для отримання холоду та закуплено велику кількість спеціального молочного посуду та контрольно-вимірювальних приладів. На це було витрачено 600 тис. крб. Результатом цього стало те, що протягом 1926/27 року кількість молокозаводів збільшилася з 530 до 642. У цей період було обрано курс не лише на просте розширення мережі молокопереробних підприємств, а на її якісне поліпшення. В 1925/26 році почали працювати перші 4 висококомеханізовані заводи. На кінець 1926/27 року їх було вже 14. На нових маслозаводах діяли потужні рефрижератори для охолодження росолу та виробництва льоду. Такі заводи виробляли в рік 10 – 12 тис. пуд. молока, або 526 л. за добу [1, с. 201]. У 1927/28 році «Добробутом» розпочалося будівництво 22 нових великих заводів, здатних виробляти 10 – 12 тис. пуд. масла в рік. Для цього 11 приміщень було збудовано заново, а 11 пристосовано. Вартість нового приміщення складала 35 – 40 тис., пристосованого – 25 – 30 тис. [1, с. 201].

В роки непу широкого розповсюдження набуло організація та проведення різних виставок і конкурсів. Не став виключення в цьому напрямку і «Добробут». В його системі в ході таких заходів проводились показові годування, дойки, демонструвались раціональні прийоми догляду за худобою та її утриманням.

«Добробут» приймав активну участь в розвитку експорту. Лондонські газети визнали, що вершкове масло «Добробуту» не поступається кращому в світі – новозеландському. Все це дозволило «Добробуту» з 1925 по 1928 р. збільшити маслоекспорт з 4 тис. до 41,6 тис. пуд. вершкового масла [3, с. 183].

Добру маючи сировину і високорозвинену переробну базу, «Добробут» збільшував обсяг експорту і в галузі м'ясного тваринництва.

Активно співпрацювало в роки непу з «Добробутом» і українське фермерство (селянські заможні господарства фермерського типу).

Система господарсько-економічних, селекційних і зоотехнічних заходів, які проводив «Добробут», дозволила швидко підвищити ефективність молочної частини і господарств незаможників.

Позитивним явищем у роботі «Добробуту» було те, що його спеціалісти розробляли для колективних господарств норми годівлі та правила утримання худоби, здійснювали відбір молодняка та дбали про їх ветеринарне обслуговування.

Всеукраїнська спілка м'ясо-молочної кооперації «Добробут», спираючись на міцний фундамент своїх постійно зростаючих доходів, в другій половині 1920-х рр. розгорнула широку й багатосторонню роботу щодо інтенсифікації м'ясо-молочної галузі, залучаючи в цей процес бажаючі селянські господарства. Організаційно-господарські заходи, ініційовані «Добробутом», передбачали: організацію виробництва та постачання концентрованих кормів, контрактацію бугаїв, корів і свиней, закупівля за кордоном високопорідних плідників, пряме кредитування селянських господарств, у т.ч. в товарній формі – у вигляді молодняка худоби.

Іншим напрямком підвищення культури ведення скотарства селянами стало контрольно-асистентське обслуговування, облік і ведення продуктивних якостей потомства наявних плідників, організація виставок-конкурсів, курси годування і облаштування тваринницьких дворів і кооперативних приміщень, силосних ям тощо, конкурси на чистоту молока, республіканські та місцеві конкурси майстрів масло- і сировиробництва.

Наприкінці 1920-х рр. «Добробут» значно поліпшив і зміцнив власну кооперативну мережу, посідав монопольне місце на ринку збуту продукції тваринництва. Станом на початок 1929 р. «Добробут» мав 10 відділів, які обслуговували кооперативну систему. Саме тоді фаховим спілкам почали насильно прищеплювати ідею так званого виробничого кооперування, тобто масової колективізації [2, с. 111].

У жовтні 1929 р. розпочалася реорганізація «Добробуту» як системи фахової

кооперації, а завершилась у квітні 1930 р. У районах суцільної колективізації селищні скотарські товариства перетворювались у колгоспи, а їхні райспілки були ліквідовані. У травні 1930 р. «Добробут» мав 41 окружну спілку, які об'єднували пересічно 14 селищних товариств. Вони діяли переважно у районах з незначним відсотком колективізації [5, с. 111].

Досвід діяльності у період 1924 – 1929 рр. Всеукраїнського кооперативного союзу скотарсько-молочарської кооперації «Добробут» є досить актуальним для сучасного етапу реформування українського аграрного сектору економіки.

Список використаних джерел

1. Биченко С. М. Діяльність спеціалізованої системи сільськогосподарської кооперації «Добробут» по підвищенню товарності селянських господарств у добу непу / С. М. Биченко // Український селянин : Зб. наук. праць. – Вип. 9. – Черкаси, 2005. – С. 200 – 202. 2. Марочко В. І. Українська селянська кооперація : історико-теоретичний аспект (1861 – 1929 рр.) / В. І. Марочко. – К. : М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с. 3. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с. 4. Сільський господар. – 1926. – №22/23. 5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.325. Всеукраїнська спілка скотарсько-молочарської кооперації «Добробут», м. Харків. – Оп. 1. – Спр. 102.

А. С. Губанова, М. І. Харламов

ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ХАРКІВСЬКИХ ПРАВОЗАХИСНИКІВ В СРСР

Загальнодемократичний рух в Україні був частиною загальносоюзного правозахисного руху. Цей рух, що не ставив насамперед національної проблеми, був помітніший у русифікованих великих містах центру, сходу та півдня України – у Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Донецьку та інших містах. У Харкові протягом 1960-х – 1980-х років зафіксовано 4 процеси над учасниками національного руху, 7 – над активістами руху за вільний виїзд з СРСР, 7 – над учасниками правозахисного руху, 5 – над учасниками релігійних рухів [1, с. 31].

У період становлення правозахисного руху сильне середовище української, російської та єврейської інтелігенції, де визрівали ідеї захисту прав людини, було і в Харкові. Це середовище мало загальнодемократичний характер, зорієнтований на московських правозахисників. Сюди входили Г. Алтунян, Владислав Недобора, Володимир Пономарьов, Аркадій Левін та інші. Генріх Алтунян, інженер-радіотехнік, викладач військової академії в Харкові, маючи всі перспективи кар'єрного партійного й наукового зростання, відійшов від догматичного розуміння радянської дійсності. У 1964 р. він виступив на партійних зборах кафедри, де відкрито висловив недовіру керівництву КПРС, вказавши на недемократичні методи усунення Хрущова з посади. Алтунян, Левін та інші познайомилися з відомими правозахисниками П. Якіром, П. Григоренком, Л. Плющем. У 1968 р. Алтуняна було виключено з партії та звільнено з війська. Він подавав апеляції про відновлення в партії аж до ЦК КПРС, однак комісія партійного контролю його апеляцію відхилила. Алтунян детально записав «бесіди» і передав їх у самвидав. Його друзі також долучилися до розповсюдження самвидаву.

Євгена Анцупова у 1959 р. виключили з комсомолу та Московського історико-архівного інституту за написання й поширення летючки на тему помилковості тези про мирне співіснування в СРСР. У 1968 р. він закінчив історичний факультет Харківського університету, заочно розпочав навчання в аспірантурі. Налагодив контакти з деякими учасниками руху за вільну міграцію та деякими представниками українського дисидентства. Зокрема, в А. Здорового було вилучено працю Анцу-

пова «Доповідна записка», кваліфіковану органами КДБ як «антирадянську». Анцупова кілька разів викликали на «розмови» й допити. У червні 1960 р. зрікся радянського громадянства.

У 60-ті роки виникають клуби творчої молоді – громадські молодіжні групи, що гуртували й об'єднували молоду українську інтелігенцію з новим баченням. Такий клуб діяв і в Харкові. Однак за дуже короткий час усі ці клуби опинилися під наглядом КДБ, почалися переслідування, обшуки та арешти [2, с.297-298].

Коли в травні 1969 р. у Москві виникла Ініціативна група захисту прав людини в СРСР, до неї увійшли киянин Леонід Плющ та харків'янин Генріх Алтунян (обидва стояли на загальнодемократичних засадах) [3, с.20-21]. Правозахисники на той час проводили петиційні кампанії: листи, заяви, звернення до різних радянських та міжнародних органів про ситуацію з правами людини в СРСР, на захист тих чи інших репресованих тощо. Колективне підписання петицій стало головною формою боротьби проти режиму. На прохання Петра Якіра – члена Ініціативної групи – Алтунян та його друзі погоджуються підписати листа у Верховну Раду СРСР на захист П. Григоренка, заарештованого на початку травня 1969 р. Листа підписали 54 особи, зокрема з України Л. Плющ (Київ), В. Чорновіл (Львів) і харків'яни – Г. Алтунян, В. Пономарьов, В. Недобора, його дружина С. Карасик, А. Левін, його сестра Т. Левіна, С. Подольський, Д. Ліфшиц, О. Калиновський, Л. Корнілов. 28 травня 1969 р. Ініціативною групою було відправлено листа до Комітету ООН з прав людини, в якому висвітлювалось становище з правами людини в СРСР. Влада цього подарувати не могла. Почалися репресії.

11 березня 1970 р. за розповсюдження самвидаву за ст. 187-1 КК УРСР на три роки позбавлення волі засудили Недобору та Пономарьова.

2 грудня 1969 р. у помешканні Левіна був проведений обшук. Того ж дня його заарештували за звинуваченням у «наклепі на суспільний і державний лад». Місяць перебував на судово-психіатричній експертизі в психіатричній лікарні, його було визнано осудним. 24 квітня 1970 р. Левін був засуджений на закритому засіданні Харківського обласного суду за ст. 187 ч. 1 КК УРСР (недонесення про злочин) на три роки позбавлення волі.

Політичні переслідування правозахисників м. Харків у період радянського тоталітаризму не зломали їх вільного духу, вони продовжували виступати проти системи, сприяли формуванню українського громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987). – Харків: Фоліо, 2003. – 144 с. 2. Рух Опору в Україні: 1960-1990. Енциклопедичний довідник. – К.: Смолоскип, 2010. – 804 с. 3. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінкських угод. В 4 т. – Т.1. Особистості. Харків: Фоліо, 2001. – 258 с.

І. О. Кизищенко

ІВАН СКОРОПАДСЬКИЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Актуальність проблеми зумовлюється недостатнім, фрагментарним її висвітленням в історіографії, необхідністю переосмислення та узагальнення, окремих її аспектів. Даний аналіз є лише спробою осмислення постаті гетьмана І. Скоропадського в сучасній українській історіографії.

Г. Папакін наголосив на неоднозначності ролі І. Скоропадського в історії України, брак інтересу до згаданої особи. По-перше, на тлі гетьмана І. Мазепи його наступник виглядав невиразною особистістю. По-друге, саме за І. Скоропадського розпочався швидкий занепад козацького устрою, тому ставлення до гетьмана нерідко було упередженим. Та й серед сучасників небагато знайдеться осіб, які б

поважали І. Скоропадського [7]. В народі побутувало прислів'я: «Іван носить плахту, а Настя – булаву», це слід розуміти так, що гетьман ні на що не здатен, а дружина керує ним і краєм [4]. Подібну думку висловлюють і О. Гуржій та О. Реєнт. Вони наголошують на маловиразності та схематичному зображенні постаті гетьмана в історії України [2].

Цілому ряду вітчизняних дослідників не імпонувала його зовнішньо спокійна вдача та національна «непатріотичність»: за І. Мазепою не пішов, Петра І побоювався [4]. Можна припустити, що саме в цьому і причина «нехтування» І. Скоропадським, навмисне не помічання його заслуг та позитивних сторін гетьманування.

Лише напочатку 1990-х рр. почалася переоцінка його особистості з врахуванням усіх реалій того часу. Переважна більшість довідкової літератури періоду незалежності містить біографічні відомості про І. Скоропадського: його життя та кар'єрну службу [10].

Історики пишуть, що він був військовим канцеляристом (1675–1676), а згодом старшим військовим канцеляристом (1676–1680) при гетьмані І. Самойловичу [2].

Наступною важливою подією в житті І. Скоропадського стало одруження в 1678 р. з донькою чернігівського полкового обозного Н. Калениченка Пелагеєю. Разом з дружиною він переїздить мешкати до Чернігова і невдовзі дістає уряд полкового писаря Чернігівського полку (1680–1694), а згодом І. Мазепа довіряє йому уряди генерального бунчужного (1694–1700) та другого генерального осавула (1700–1706). Дослідники виокремлюють особливе ставлення до нього І. Мазепи: «Він неодноразово посилав Скоропадського з різними дорученнями до Петра І і не мав жодних сумнівів у незрадливості першого» [7].

Справжня політична діяльність гетьмана розпочалася з поданням ним Решетилівських статей (1709 р.), зміст яких не залишає сумніву в патріотизмі автора [8].

Постать І. Скоропадського – досить суперечлива в українській історії. На сьогоднішній день серед дослідників точаться дискусії щодо таких моментів біографії І. Скоропадського: кар'єрне зростання та причини, що сприяли йому (родинні, службові зв'язки чи особисті риси); рішення не підтримувати І. Мазепу (корисливий розрахунок чи відображення світогляду); діяльність на посаді гетьмана (обстоював залишки автономії Гетьманщини чи відхід від ідеалів старшинського автономізму) тощо. Наслідком цих протиріч є позитивне або ж негативне висвітлення постаті І. Скоропадського в історії України.

Список використаних джерел

1. Велика ідея гетьмана Івана Мазепи // Апанович О.М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К.: Либідь, 1993. – С. 149–208.
2. Від гетьмана до гетьмана: рід Скоропадських в історії України [Текст]: монографія / О. Гуржій, О. Реєнт; Ред.: Н. Німенко, В. Звагельський. – Суми: СумДУ, 2011. – 228 с.
3. Гуржій О. І. Мазепа й І. Скоропадський: до історії взаємовідносин // Доба гетьмана І. Мазепи в європейській історії: міфи і реалії: матеріали Міжнар. наук-теорет. конф., 7–8 лист., Київ-Батурін/ Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – К., 2009. – С. 63–73.
4. Гуржій О. І. Скоропадський // Володарі гетьманської булави: історичні портрети / Автор передм. В.А. Смолій. – К.: Варта, 1995. – С. 403–417.
5. Гуржій О. Іван Скоропадський. – К.: Видавн. дім «Альтернативи», 2004. – 312 с.
6. Іван Скоропадський / С.П. Сегеда // Гетьманські могили. – К.: Наш час, 2009. – С. 277–296.
7. Керманіч української державності – Іван Скоропадський (до 365-річчя від дня народження) [Текст]: бібліогр. покажч. / ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва»; [уклад. Ю. Круть; ред.: В. Кучерява, Н. Лінкевич, С. Чачко. – К.: ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва», 2011. – 43 с.
8. Путь О. Гетьман Іван Скоропадський / О. Путь // Київська старовина. – 1999. – №4. – С. 171–175.
9. Скоропадський Іван Ілліч // Гайдай Л.І. Історія України: персоналії, терміни, назви і поняття (1648–1917): Навч. посіб.-коментар: У 2 т. – Луцьк: РВВ «Вєжа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 2 (О-Я). – С. 208–209.
10. Скоропадський Іван Ілліч // Заруба В.М. Козацька старшина гетьманської України (1648–1782): персональний склад та родинні зв'язки. – Дніпропетровськ: Ліра, 2011. – С. 448–449.
11. Швидько Г. Скоропадський Іван Ілліч // Довідник з історії України (А-Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – С. 767–768.

ПОЯВА ДОМІНІКАНСЬКОГО ОСЕРЕДКУ В М. ОСТРОЗІ В ПРАЦЯХ ІСТОРИКІВ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Питання утвердження домініканців в Острозі (родового міста знаменитої магнатської родини Острозьких) почало привертати до себе увагу дослідників ще в першій половині ХІХ ст. Аким Перлштейн вважав, що у 1442 р. Ф. Острозький заснував костел для домініканців, які поверталися разом з митрополитом Київським Ісидором з Флорентійського собору [1, с. 141]. А. Хойнацький дане рішення князя пояснює тим, що на 1442 р. підійшла до кінця політична діяльність Ф. Острозького, коли йому природньо було задумуватися про Бога [4, с. 16].

Аполоній Сендульський щодо цього додає, що після того, як київський митрополит Ісидор, маючи при собі ксьондза Яна Чеха і домініканця розповів Ф. Острозькому про з'єднання церков, волинський князь передав домініканцям Пречистенський храм [2, с. 84].

Іншу думку з цього приводу висловив Афанасій Ярушевич. З однієї сторони він вважав наявність орденського монастиря в Острозі тиском влади [5, с. 35], тоді як з іншої закидав Ф. Острозькому те, що він був королівським [Ягайлівським – О. С.] улюбленцем та нічим не гребував для досягнення його благовоління, заснувавши в Острозі домініканський монастир [5, с. 47- 48].

Натомість польський дослідник Станіслав Кардашевич як і попередні автори, пов'язував їх появу в Острозі із відвіданням його київським митрополитом Ісидором після Флорентійської унії та заснування костюлу Ф. Острозьким [6, с. 13-14].

Дану версію вже у наші дні (в радянський час дана проблематика з відомих причин не привертала увагу істориків) поділяє ще один польський дослідник Томаш Кемпа, вважаючи заснування в Острозі домініканського монастиря Ф. Острозьким демонстрацією своєї підтримки ідеї об'єднання східної та західної гілок християнства [Цит. за: 3, с. 130].

В свою чергу С. Терський запропонував інший варіант вирішення питання острозької фундації на католицькій кляштор: по смерті Вітовта, котрий відкрив католицьку кафедру в Луцьку, тамтешні міщани почали гоніння на католиків. Тоді В. Острозький прийняв частину католицьких мешканців Луцька та заснував для них парафіяльний костел [Цит. за: 3, с. 136-137].

Василь Ульяновський пояснює фундацію даним князем домініканського осідку в Острозі – монастиря чи костелу Вознесіння Діви Марії тим, що домінікани з пошаною ставилися до східної традиції, вживали східну обрядовість, носили бороди, як православні, і т. д. Окрім того, моральність тогочасних домінікан в Україні та їхній спосіб монашого життя не могли не викликати поваги. Свідченням того є підтвердження сином [В. Острозьким – О. С.] надання батька із вказівкою «А по сему записаню ненадобе вступатися светским попом в тот кляштур, лише мнихом». Дослідник вважає, що ця фраза може допомогти точніше хронологізувати фондуш кн. Федора, оскільки наприкінці ХІV ст. особливо гострою була боротьба між монашеством та приходським духовенством щодо здійснення треб (саме тоді монахи отримали дозвіл на треби). В. Ульяновський зазначає, що ймовірно цитована фраза є наслідком цієї боротьби й дозволяє датувати фондуш кінцем ХІV - початком ХV ст. Звідси історик вважає, що це не дає можливості погодитися з думкою, ніби уніатський Київський митрополит Ісидор у результаті візиту до Острога в 1440-х роках намовив Ф. Острозького фондувати домініканський осідок як знак позитивного ставлення князя до ідеї унії Церков [3, с. 134-135].

В. Ульяновський також додає, що якщо дотримуватися ідеї про пізній постриг і смерть Ф. Острозького, то можна пов'язати фондування домініканського осідку в

Острозі із його подорожжю в Чехію спільно з Жигимонтом Корибутовичем. Із Чехії Федір міг привезти з собою кн. Яна - монаха-домініканина та закласти для нього монастир [3, с. 136].

Таким чином, у проаналізованих нами працях дослідників зустрічаються різні версії появи домініканців в Острозі. Найпоширеніша серед них – утвердження католицького ордену у місті пов'язане із відвіданням його київським митрополитом Ісидором та побудовою (чи передачею) Ф. Острозьким храму для цього ордену. Зустрічаються і інші версії – наступ латинства, вигнання католиків із Луцька чи подорож Ф. Острозького до Чехії. Звідси можна констатувати те, що дана тема потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1.Перлиштейн А. Описание города Острога / А. Перлиштейн // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских. – М., 1847. – Кн. 4. – С. 137-142. 2.Сендульській А. Д. Городъ Острогъ / А. Д. Сендульській // Волинскія епархіальныя вѣдомости. Часть неофициальная, 1882. – № 3, 4, 5. – С. 39 – 57, 73 – 86, 100 – 119. 3.Ульяновський В. І. Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків / Ульяновський В. І. – К. : Видавничий дім «Простір», 2012. – 1370 с. 4.Хойнацький А. Преподобный Феодор князь Острожский (Историко-биографический очерк) / А. Хойнацький // Вырезка из журнала Древняя и Новая Россия. – СПб, 1876. – С. 5-18. 5.Ярушевич А. В. Ревнитель православия князь К. И. Острожский (1461 - 1531) и православная Литовская Русь в его время / Ярушевич А. В. – Смоленск, 1897. – 269 с. 6.Kardaszewich S. Dzieje dawniejszego miasta Ostroga: Materialy do historii Wolynia / S. Kardaszewich. – Warszawa ; Krakow, 1913. – 291 s.

Я. Я. Кузьміч

НЕСТОР МАЛЕЧА У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

Однім із пріоритетних напрямків сучасної історичної науки є вивчення життя та наукової творчості видатних вчених. Багато видатних українських науковців залишаються маловідомими для широкого загалу. До таких вчених можна віднести Нестора Михайловича Малечу (1887 – 1979) – українського радянського етнографа, філолога, краєзнавця та громадського діяча [1].

Дослідники біографії Малечі вивчають переважно науковий доробок та окремі періоди його життя, обходячи стороною характер та особистість вченого. Дослідження яких дуже важливе з огляду на перспективу написання розлого життєпису Малечі та реконструкції його інтелектуальної біографії.

Про особистість Малечі можна дізнатись звернувшись до спогадів сучасників – рідних, колег, учнів та ін. Ранній період життя Малечі погано відображений в спогадах. Найбільш ранні згадки про Малечу знаходимо в спогадах Якова Борисовича Шум'яцького (1887–1962) – учасника революції 1905–1907 рр. на Чернігівщині, члена партії Бунд, «старого більшовика» Яків Шум'яцький згадує про братів Малеч, зображає Нестора Малечу як активного революціонера та лідера селянських страйків. Шум'яцький помилково говорить про загибель Нестора Малечі під час спроби втечі зі Стародубської тюрми у 1907 році ймовірно плутаючи зі старшим братом Семеном [6,с.46-47].

Протягом 1915 – 1918 років Н. Малеча перебував в Херсоні [1, с. 207]. Про перебування Малечі в Херсоні згадує Володимир Іванович Кедровський (1890 – 1970) – український державний діяч, публіцист, полковник армії УНР. Володимир Кедровський згадує про спільну роботу над газетою «Дніпро», яка мала «національно-державницький та соціалістичний напрям» і зображає Малечу як вмілого організатора та інтелігенту особу [2, с.55; 4].

Найбільше спогадів про Нестора Михайловича дійшли до нас від рідних, колег та учнів які охоплюють пізній період життя Малечі (1960-ті – пер. пол. 1970-х років). У цей час Н. Малеча плідно працював в Уральському педагогічному університеті ім.

Пушкіна вивчаючи мову та фольклор уральського козацтва [1, с.207 – 208].

Не дивлячись на життєві негаразди Нестор Михайлович завжди залишався спокійним. Учні Малечі згадують, що не дивлячись на постійний тиск з боку органів влади, вчений ніколи не втрачав стійкості характеру [7; 9, с. 342].

Сучасники відзначали колосальну працьовитість Н.Малечі [5, с. 11; 9, с. 342]. Який до самої своєї смерті не полишав наукову та викладацьку діяльність. Казахські історики, учні вченого Галина Петрівна Кім та Олег Володимирович Щолоков згадують як у 1974 – 1975 роках Малеча читав курс лекцій та особисто приймав екзамени. Перебуваючи в поважному віці Малеча все ще був сповнений життєвої енергії – займався наукою, викладав, співпрацював з молодими науковцями, приймав активну участь в конференціях, ходив у кіно тощо [3, с. 198; 6].

Крім значної працьовитості, сучасники відмічали добрий характер Малечі. У зв'язку з 95-річчям від дня народження Малеча його колеги писали: «Нестор Михайлович був викладачем кафедри російської мови 35 років. Його розум, витончена і природна манера говорити, чесність, благородство, простота в спілкуванні вражали кожного. Для нас він був прикладом людської етики» [8].

Отже, можна зробити висновки. Як бачимо, сучасники позитивно оцінюють особистість Нестора Малечі. Колеги, соратники та учні високо цінили організаторські якості вченого, його працьовитість та активну життєву позицію. Людські якості вченого викликали захоплення у оточуючих. Пам'ять про Нестора Малечу відображає велич цієї людини.

Список використаних джерел

1. Дзєндзелівський Й. О. Нестор Малеча – етнограф, фольклорист, філолог. *Записки Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка*. 1992. Т. 223: *Праці секції етнографії та фольклористики*. С.206 – 218. 2. Кедровський В. І. *Обриси минулого: Деякі останні діячі-українофіли напередодні революції 1917 року*. Нью-Йорк. Джерзі Ситі: Свобода. 1966. 135 с. 3. Кім Г.П. «Нет, не словарь лежит передо мной, а древняя рассыпная повесть...». *Дорогами Кобзаря. Украинцы в Южно-Уральском регионе. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 200-летию со дня рождения Т.Г.Шевченко*. Оренбург. 2014. С. 194 – 203. 4. Макієнко О.А. В.І. Кедровський про Херсон 1917 року (Маловідоме джерело з історії революційних подій на Херсонщині). *Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки*. Херсон. 2003. Вип. 12. С.88 – 110. 5. П'янков І. Г. «Советский Даль» или Заметки провинциала. *Литературная учеба*. 1989. № 4. С. 11 – 16. 6. Шумяцкий Я.Б. *Революционная провинция (Записки пролетария)*. Серия «Воспоминания старого большевика» под ред. А.И.Елизаровой и Ф. Кона. Новая Москва. 1926. 84 с. 7. Щєлоков О.В. Великий собиратель. *Инфобиржа news*. 12 мая 2016. № 19 (1140). URL: <http://ibirzha.kz/velikij-sobiratel> (дата звернення: 04.10.2018). 8. Щєлоков О.В. Великий собиратель. *Инфобиржа news*. 19 мая 2016. №20 (1141). (Окончание. Начало в № 19). URL: <http://ibirzha.kz/velikij-sobiratel-2> (дата звернення: 04.10.2018). 9. Щербанов Н. М. *Казачий Нестор: «Словарь говоров уральских казаков» Н.М.Малечи*. Уральск литературный. Уральськ. 2008 г. 352 с.

Ю. Д. Михайленко

ВІКОВА ТА СТАТЕВА СТРАТИФІКАЦІЯ ЯМНОГО СУСПІЛЬСТВА ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Численні курганні могильники степів Північного Причорномор'я – найцінніше джерело для вивчення первісної епохи. У літературі накопичилось досить цікавих спостережень, що дозволяють вченим осмислити соціальну значимість поховань племен ямної культури. Перші розробки питань соціальної стратифікації племен ямної культури здійснені на матеріалах унікального Михайлівського поселення - фортеці середини III - II тис. до н.е.

Для вивчення палеосоціальних процесів у сучасній науці лежить принцип функціонування декількох соціальних градацій. Фізико-генетична, або ж статеві вікова структура суспільства, починаючи з енеоліту, функціонувала у тісному зв'язку

з сімейно-шлюбною, соціально-професійною, майновою, ранговою, релігійною (або культурно-символічною), міфологічною соціальними структурами.

Термін «статеві-вікова стратифікація» включає в себе статево-вікові відмінності, вікові групи суспільства, виняткову роль у яких грає вік та стать [1, с. 63].

Через брак письмових джерел прослідкувати соціальне положення та статус людини можна виключно за матеріальними залишками культури. У наш час найбільш повну інформацію про роль та статус людини, соціальне положення роль при розподілі матеріальних цінностей ми можемо знайти в матеріалах поховального обряду [6, с.38].

Практично не отримала відображення в поховальному обряді і інвентарі вікова та статеві приналежність дитячих поховань. Вкрай слабо фіксується участь дітей у виробничій сфері - знаряддя праці зустрічаються лише у трьох комплексах. Дещо більше підстав для констатації існування соціально виділених дитячих поховань, що робить перспективними подальші розробки в цьому напрямі [4, с.37-38].

Аналіз вікових груп показує, що найбільш високий відсоток померлих фіксується у віковій групі до 6-7 років. Надалі, до 12-16 років, спостерігається зниження рівня смертності. І якщо у чоловіків ця тенденція продовжує зберігатися, то смертність серед жінок зростає, що, найчастіше, пояснюється дослідниками заміжжям і ранніми пологами. У жінок найбільша кількість смертей припадає на період до 25 років, у чоловіків - на більш пізній час (30-35 років) [3, с.19]. Тривалість життя у жінок була коротшою: не зафіксовано поховань жінок старше 50-60 років, тоді як у чоловіків цей показник дорівнює 60-70 років. При цьому і до старості доживало більше чоловіків, ніж жінок.

Поховання чоловіків і жінок, відображають той факт, що поділ праці відбувався не тільки відповідно до віку (дорослі-діти), але і між індивідами різної статі, а також за віковими групами як серед чоловіків, так і серед жінок.

Відсутність в похованнях жінок знарядь праці вказує на те, що її участь в господарському житті не знайшла відображення в археологічних реаліях. У стародавніх суспільствах традиційними жіночими заняттями вважаються (крім догляду за дітьми та організації побуту) гончарство, прядіння, ткацтво, мотичним землеробство. У жінок, мабуть, перехід від змужнілого до зрілого віку був певною кордоном, також свідчить про зміну нею соціального статусу. Зникають практично всі види прикрас та інших знахідок, але саме в зрілому віці збільшується рівень трудових витрат на похоронний обряд, з'являються особливості в ритуалі.

У групі змужнілих чоловіків спостерігається збільшення кількості праці на виконання значної кількості поховань (виражене в розмірах могильних ям). В цьому віці ймовірно існували оптимальні умови для підвищення статусу. Є прикраси зі срібла, міді, майже відсутній виробничий інвентар, зброя. У групі зрілих чоловіків також є прикраси, при цьому зафіксовано зброю і знаряддя праці. Однак, значно зменшується число поховальних споруд великих розмірів. Серед осіб старечого віку повністю відсутні прикраси, але з ними пов'язані основні знахідки зброї та знарядь праці з різних матеріалів. Основна частина могильних ям в цій підгрупі має середні розміри.

Для ямної спільноти характерна ситуаційна зміна соціального статусу, в залежності від віку індивіда [2, с.27]. Створюється враження, що високий рівень трудових витрат і наявність прикрас з металу маркує вік, найбільш оптимальний для активної участі в господарському житті - до 35-45 років. Швидше за все, можна говорити про заняття скотарством - основної галузі господарства ямних племен. До того ж, ця галузь майже не вимагає специфічних знарядь праці, ніж та може пояснюватися їх відсутність в даній віковій групі. Скоріш за все, потім змінюється «професійна орієнтація» індивіда, його соціальна роль, соціальний статус. У похованнях з'являється виробничий інвентар - тобто чоловіки зрілого віку переходять від безпосередніх занять скотарством до інших аспектів господарської діяльності.

Наведені дані свідчать про існування в ямному суспільстві певних статеві-вікових груп, відображенні статеві-вікових градацій в похоронному ритуалі. Той факт, що більшість знахідок концентрується в похованнях чоловіків, змушує з обережністю застосовувати при реконструкціях соціальної структури ямного суспільства показник кількості інвентарних поховань. У певних ситуаціях він може відображати не ступінь соціальної або майнової диференціації, а співвідношення чоловічих і жіночих поховань у вибірці.

Список використаних джерел

1.Бутинов Н.А. Половозрастная организация // СЭ. - 1982. - С.63-68. 2.Довженко Н. Д., Рычков Н. А. К проблеме социальной стратификации племен ямной культурно-исторической общности // Новые памятники ямной культуры степной зоны Украины.- К., 1988.- С. 27 – 40. 3.Иванова С. В. Населения ямной культурно-исторической общности Північно-Західного Причорномор'я // Автореф. дис. канд. іст. наук.- К., 2000.- 19 с. 4.Иванова С. В. Захоронения детей и проблема исследования социального статуса // Проблемы археологии Юго-Восточной Европы.- Тез. докл. VII Донской конф.- Ростов-на-Дону, 1988.- С. 37–38. 5.Калиновская К. П. Региональное и глобальное в половозрастной дифференциации обществ с системами возрастных классов // Исследования по первобытной истории. М.: Наука, 1992. С. 157–168. 6.Ковалева И.Ф. Мир детства ямных племен Предтепья // Проблемы археологии Подніпров'я: Зб. наук. праць. - Дніпропетровськ, 1998. - Вип. 1. - С.37 - 47. 7.Массон В. М. Экономика и социальный строй древних обществ (в свете данных археологии): монография. Л.: Наука, 1976. 192 с.

О. В. Севастьянов

ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ІСТОРІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВИВЧЕННЯ ПАМ'ЯТОК КРИМУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВІВ САНКТ-ПЕТЕРБУРГА)

Злам старих форм організації науки після революційних подій 1917 р торкнувся і пам'яткоохоронної сфери. 18 квітня 1919 р. був ухвалений декрет РНК РРФСР «Про заснування Російської академії історії матеріальної культури» (РАІМК, після 1925 р придбала всесоюзний статус і змінила назву на Державну академію історії матеріальної культури, ДАІМК). ДАІМК повністю зосередила в своїх руках управління різноплановими археологічними дослідженнями, робота експедицій залежала від наявності «відкритого листа» уніфікованого зразка, що дозволяло контролювати і коригувати при необхідності хід робіт. Співпрацю в регіонах ДАІМК здійснювала з місцевими музеями – археологічного або краєзнавчого профілю.

З початку 20-х рр. ХХ ст. спостерігалось пошлявлення інтересу до пам'яток Криму з боку співробітників ДАІМК. Найбільш активно дослідження пам'яток різних епох, народів і культур проводили представники столичних наукових центрів (м. Москви і Ленінграда): професор МДУ О. С. Башкіров, викладач ЛДУ Г. А. Бонч-Осмоловський, представник Всесоюзної наукової асоціації сходознавства при ЦВК СРСР І. М. Бороздін, професор ЛДУ, директор Державного Херсонського історико-археологічного музею в Севастополі К. Е. Гриневич, доцент МДУ Б. С. Жуков, зберігач ДІМ, професор М. Д. Протасов, професор М. І. Репніков. Партнерами, конкурентами, а іноді і їх суперниками були співробітники кримських музеїв – директор Керченського історико-археологічного музею Ю. Ю. Марті, завідувач Ялтинським музеєм краєзнавства Г. Я. Россілевіч, завідувачка Євпаторійським археологічно-етнографічним музеєм П. Я. Чепуріна, керівник археологічного відділу Центрального музею Тавриди, професор М. Л. Ернст [1].

При аналізі джерельної бази цього співробітництва інформативністю і системністю виділяються документи Рукописного відділу Наукового архіву Інституту історії матеріальної культури РАН (ІІМК РАН НА РВ, м. Санкт-Петербург). Корпус розглянутих документів можна розділити на дві групи. Перш за все, це т. зв.

«відкриті листи», що видавалися дослідникам за поданням ДАІМК. Нами зафіксовано «відкриті листи» на роботу з пам'ятниками різних епох в Криму: по первісній археології в гірській частині півострова – на південь від Сімферополя і на Південному березі Криму (видані Г. А. Бонч-Осмоловському [2] і Б. С. Жукову [3]), з дослідження пам'яток античності в Херсонесі і на Керченському півострові (К. Е. Гриневичу [4] і Ю. Ю. Марті [5]), на вивчення пам'яток середньовічного періоду в Старому Криму і на території «печерних міст» (О. С. Башкірову [6], М. І. Репнікову [7], М. Л. Ернсту [8]). «Відкриті листи» дозволяли дослідникам залучати до своєї роботи представників органів влади, громадськість, організувати популяризаторські заходи, користуватися всіма необхідними повноваженнями з виявлення і подальшої музеєфікації знахідок.

Звіти дослідників представляють собою другий великий масив джерел щодо діяльності членів ДАІМК в справі дослідження пам'яток Криму. Дані документи подавалися як у вільній формі (що відрізняє звіти Г. А. Бонч-Осмоловського [9] і Ю. Ю. Марті [10]), так і за певною послідовною формою характеристики кожного етапу робіт (звіти О. С. Башкірова [11], Б. С. Жукова [12], М. Д. Протасова [13], М. І. Репнікова [14]). Інформація звітів дозволяє сформулювати наступні висновки:

1) були налагоджені системні роботи по вивченню первісної археології, що проявилось в розкопках Г. А. Бонч-Осмоловського, дозволило йому зробити значні знахідки в печерах передгірного Криму, зокрема – вперше (в 1924-1925 рр.) були виявлені поховання людей неандертальського типу на території СРСР та були організовані дослідження мікролітичної культури періоду палеоліту (Б. С. Жуковим, на території бухти Ласпі і плато Ай-Петрі);

2) дослідження К. Е. Гриневича, що стосувалися вивчення оборонної системи Херсонеса і сільської округи стародавнього міста дозволили спростувати окремі теоретичні гіпотези дорадянських дослідників (Р. Х. Льюпера) і підтвердити гіпотези про розвиток життя міста інших дослідників (К. К. Косцюшко-Валюжиніча). Ю. Ю. Марті вперше організував роботи по обстеженню городищ Керченського півострова, в 1926-1927 рр. були проведені відповідні експедиції, що дозволили локалізувати розташування стародавніх городищ - Кітея, Кімеріка і Акри. Також Ю. Ю. Марті вдалося встановити хронологічні рамки існування даних поселень, причини їх виникнення та загибелі;

3) дослідження співробітників ДАІМК, що стосувалися середньовічних пам'яток були зосереджені на вивченні пам'ятників тюркської архітектури культового значення – в 1925-1926 рр. О. С. Башкіровим і І. М. Бороздіним були здійснені розкопки мечетей в Старому Криму і надгробних пам'ятників в Старому Криму і Бахчисараї. Іншими напрямком досліджень середньовічних пам'яток стали експедиції професора М. І. Репнікова, який проводив свої дослідження на території плато Ескі-Кермен і дослідження, що проводилися М. Д. Протасовим в Херсонесі і Судаку (1925-1929 рр.).

Список використаних джерел

1. Докладно див.: Платонова Н. И. История археологической мысли в России. Вторая половина XIX – первая треть XX века / Н. И. Платонова / РАН ; Ин-т истории материальной культуры. – СПб. : Нестор-История, 2010. – 316 с.; Непомнящий А. А. Профессор Николай Эрнст : страницы истории крымского краеведения / А. А. Непомнящий / Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского. – К. : Сталос, 2012. – (Серия : Биобиблиография крымоведения ; вып. 15); Севастьянов А. В. Ленинградское эхо крымского конфликта: новые подробности научного противостояния Н. И. Репникова и Н. Л. Эрнста на рубеже 20–30-х гг. XX в. / А. В. Севастьянов // Праці Центру пам'яткознавства / НАН України, УТОПіК. – 2013. – Вип.23. – С. 178–206. 2. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 123, л. 12–12 об. 3. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1927), д. 113, л. 4–4 об.; ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1927), д. 115, л. 2–2 об. 4. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 171, л. 15–15 об. 5. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 107, л. 11–11 об. 6. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 111, л. 2–2 об.; ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1926), д. 179, л. 1–1 об. 7. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1929), д. 214, л. 13–13 об. 8. ПМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 109, л. 3–3 об. 9. ПМК

РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 123, л. 9–9 об.; ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1925), д. 124, л. 16–19; ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1926), д. 148, л. 9–11; ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1926), д. 148, л. 6–7. 10. ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 107, л. 17; ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 108, л. 2–2 об. 11. ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1924), д. 111, л. 17–24. 12. ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1928), д. 153, л. 4–9. 13. ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1925), д. 106, л. 9–11; ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1926), д. 197, л. 116–130. 14. ІМК РАН НА РВ, ф. 2, оп. 1 (1926), д. 157, л. 4–7.

А. В. Андрієнко

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГЕНОЦИДУ ВІРМЕН У ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Вивчення проблеми «геноцидів» народів в контексті всесвітньої історії та історії України надає можливість усвідомити уроки цієї трагедії, провести паралелі щодо таких трагічних подій у світі та Україні, яка потерпає від зовнішньої агресії. Дуже важливим у цей непростий для нашої країни час є сприяння розвитку в суспільстві людського виміру історичних подій та явищ, моральної рефлексії, розпізнання упереджень, негативних стереотипів, проявів політичного страху та дискримінації, які принижують людську гідність.

Проблема збереження миру, добросусідських міжнаціональних відносин та толерантності, запобігання злочинам проти людяності є центральною у сучасній світовій історії. Сьогодні людство переживає процес осмислення навколишнього світу на прикладі безпрецедентного історичного явища – «геноциду».

Для вірменського народу кінець XIX – початок XX ст. виявився доленосним. Геноцид вірмен здійснено османською владою у період 1915–1923 рр. Піком політики Геноциду вірмен є 1915–1916 рр., в результаті чого західні вірмени втратили свою батьківщину, яка мала більш ніж 3000-річну історію.

24 квітня 2018 р. минуло 103 роки, коли в Османській імперії розпочалося масове нищення вірмен, через те, що ті не хотіли зректися національності і православної віри. Загибло 1,5 мільйона людей, ще мільйон – загубився світом. Тоді своїм домом чимало вірмен обрали нашу країну, зараз їх в Україні проживає близько 100 тисяч.

Геноцид вірмен є другим за вивченням актом геноциду в історії після Голокосту. У спільній Декларації від 24 травня 1915 р. країн-союзниць (Великобританія, Франція і Росія) масові вбивства вірмен вперше в історії були визнані злочином проти людяності [4, с. 293].

Геноцид вірмен (вірменською *Ցեղասպանություն* від слова «цех» – рід, «спануцюн» – вбивати або ще називають «егерн» – геноцид, або «мец егерн» – велика різанина) організований і здійснений у 1915 р. (на думку деяких джерел, тривав до 1923 р., тобто і після закінчення Першої світової) на територіях, контрольованих владою Османської імперії. Геноцид здійснювався шляхом фізичного знищення та депортації, включаючи переміщення цивільного населення в умовах, що призводять до неминучої смерті. 80 % у результаті депортації не доїжджали до пункту призначення, цю дорогу називали «дорогою смерті» [1, с.4]. У полум'ї геноциду загинули тисячі священнослужителів: від простих священників до єпископів.

Удар, завданий вірменському народу младотурецьким режимом навесні – влітку 1915 р., виявився безпрецедентним за своїм руйнуванням. Геноцид вірмен визнаний і засуджений багатьма країнами світу і впливовими міжнародними організаціями [3, с. 248]. Першим геноцид вірмен офіційно визнав і засудив Уругвай (1965 р.). У 1984 р. – Міжнародний Гаазький трибунал, у 1987 р. – Європейський Союз, Підкомісія ООН із запобігання дискримінації і захисту меншин. Геноцид вірмен офіційно визнали і засудили Аргентина, Бельгія, Ватикан, Венесуела, Греція, Італія, Канада, Кіпр, Литва, Ліван, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, Словаччина, Уругвай, Франція, Чилі, Швейцарія, Швеція. В Україні тільки окремі регіони

і міста визнали Геноцид вірмен: АР Крим, Київ, Черкаси, Ізюм та Ужгород [5, с. 11].

Питання геноциду є досить важливим на міжнародному рівні. Актуальним воно є і для України. Для понад 100-тисячної вірменської діаспори, що проживає в Україні, багатоміжкові культурно-історичні зв'язки, які сходять до епохи Київської Русі, тематика геноциду та питання його визнання залишаються проблемами виняткового значення. Український народ, який і сам зазнав трагедії Голодомору 1932–1933 рр., не має залишатись осторонь цього питання, а тому дана тема має постати в українській історичній науці щодо пошуку нових методів та тем дослідження.

Список використаних джерел

1. Авакян А. Геноцид 1915 г. Механизмы принятия и исполнения решений / А. Авакян. – Ереван: Музей-институт Геноцида армян НАН РА, 1999. – 110 с. 2. Австро-венгерские дипломатические сообщения о геноциде армян (1915–1918 гг.) : Сборник архивных документов, сост. и автор предисловия А. Оганджянян / перевод с нем. В. Мартиросяна. – Ереван: изд-во «Нахапет», 2004 – 130 с. 3. Багдасарян Р. Геноцид и армянская интеллигенция России / Р. Багдасарян. – Ереван: «Гитутюн», 2003. – 256 с. 4. Гаюк І.Я. Українське вірменознавство: історія та сучасний стан // Зб. м-лів міжнар. наук. конф. «Українське джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни на початку ХХІ ст.: до 85-ліття проф. Ярослава Дашкевича» (Львівське відділення Інституту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України), 13–14 грудня 2011 р. – Львів, 2013. – С. 292-300. 5. Геноцид вірмен в Османській імперії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 15–16 квітня 2015 р. / Ред. кол.: А. Хачатрян, Л. Манасян, співробітники Вірменського культурного центру «Вардуі». ГО «СХК»; ГО Дніпропетровський центр вірменської культури «Оджах»; Спілка вірмен України. – Дн-вськ: «Пороги», 2015. – 153 с. 6. Потери армянского народа в годы Первой мировой войны // Сборник док. и мат. следственной комиссии о потерях, понесённых армянским народом в мировой войне / Сост., автор пред. и примеч. А. Закарян. – Ереван: Музей-институт Геноцида армян НАН РА, 2005. – 239 с.

І. В. Барабан

РЕЛІГІЯ НА КОЗАЦЬКО-ТАТАРСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ

Близькими сусідами козаків від початку існування козаччини були кримські татари. Традиційно вважається, що козаки уособлювали боротьбу християнського світу, його захист проти мусульманства. Однак конкретних наукових досліджень, які були б присвячені особливостям релігійних вірувань на козацько-татарському прикордонні, насправді обмаль, нові дослідницькі орієнтири лише накреслені.

Очевидним є той факт, що на релігію кримських татар впливала Османська імперія, однак особливості прикордоння з християнським світом не могли не позначитися, отже мусульманство кримських татар мало свої особливості. Найпоширенішою у літературі є версія, що саме від Османської імперії татари перейняли іслам сунітського толку. Мусульманство як державна релігія утвердилося у Кримському ханстві лише із приходом до влади династії Гераїв – середина XV ст. Отже, мусульманство у Кримському ханстві починає впливати на історичні процеси в прикордонні в той період, коли відбувається формування українського козацтва.

У статті О. Хартахая є теза про те, що всі мусульманські держави являють собою відділення однієї і тієї ж держави, одного і того ж суспільства, різниця складається лише у дрібних, не дуже примітних обрядах [6, с.140-141]. Підтверджується це очевидним фактом: всі мусульманські народи керуються одними і тими ж судженнями Коран, яких слід суворо дотримуватися [3].

Найтяжчим злочином у кримських татар вважався відступ від своєї віри. За цей злочин, який в один момент ставав й найтяжчим гріхом, карали найвищим покаранням – смертною карою. Також одним із головних законів у Кримському ханстві був закон рівності. Про це зазначав у XVI ст. Михалон Литвин у своєму публіцистичному творі «О нравах татар, литовцев и москвитян» [4]. Він підкреслював, що жоден з кримських татар не вихваляється тим, що є одним із обраних. Свою рівність вони

показують однаковим одягом і устроєм життя. М. Литвин як аргумент наводить фрагмент із Святого Писання: «Научился всему и во всем насыщаются и терпеть голод, быть в обилии и недостатке», «Кто собрал многое, не имел лишнего, и кто мало, не имел недостатка» [4, с.68].

Татари шанують мир та правосуддя. Вони мають практику повертати всі збитки тому, хто їх причинив, не звертаючи уваги при цьому на соціальне становище цієї людини, а ні на що інше. Рівність і повага тут є в усьому [4, с.71]. Кримські татари з повагою ставилися до всіх релігій, і навіть якщо у них були гості, які були іновірцями, вони зустрічали їх щиро та поводили себе достатньо стримано. Про віротерпимість і готовність жити та співпрацювати з іновірцями говорить дослідник А.Є. Гайворонський у своїй статті «К вопросу о христианских подразделениях в армии Крымского ханства» [2]. Так, автор стверджує, що кримські татари дійсно мали на своїй службі іновірців в даному випадку християн. Реляції Білоцерківського староства 1628р. підтверджують існування у кримській армії загону, який складався із християн. Отже, закони та традиції у виборі моделі поведінки щодо сусідів дозволяли навіть воювати разом мусульманам і християнам.

Звертають на себе увагу й такі традиції у родинних стосунках, які докорінно відрізняються від османських. Більшість джерел і досліджень вказують на розвиток інституту наложництва, який замінював багатоженством. Хоча за законом чоловік міг мати 4 дружини і ще десяток наложниць, у Кримському ханстві більшість, й навіть хани та беї мали лише одну дружину. Але на відміну від моделі Османської держави у Кримському ханстві жінки не мали доступу до політичних справ, і взагалі їхня діяльність та пересування були дуже обмеженими.

Подібні сюжети, що дозволяють зрозуміти побутові особливості, специфічність релігійних вірувань кримських татар у порівнянні з мусульманством Османської імперії, мають перспективність для дослідження історії Кримського ханства, її різноманіття.

Список використаних джерел

1. Возгрин В.Е. «Исторические судьбы крымских татар» / В.Е. Возгрин. – М.: Мысль, 1992. – 174 с. 2. Гайворонский А. Е. К вопросу о христианских подразделениях в армии Крымского ханства / А.Е. Гайворонский. - Бахчисарайский историко-археологический сборник. Вып. № 2. - Симферополь, 2001. – С. 435-436. 3. Коран. Переклад смислів українською мовою / Переклад з арабської Михайло Якубович. – Медіна:, Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою, 2013. – 991 с. 4. Михалон Литвин. О нравах татар, литовцев и москвитян / Перевод на русский В. И. Матузовой под ред. А. Л. Хорошевич. - М., 1994. 5. Смирнов В.Д. Крымское ханство под верховенством Оттоманской порты до начала XVIII / В. Д. Смирнов. – СПб.: Университетская типография, 1887. – 824 с. 6. Хартахай Ф. Историческая судьба крымских татар / Ф. Хартахай. – ВЕ, 1867. – Вып. № 6. - С. 140 – 174. 7. Якубович М. М. Філософська думка кримського ханства / М. Якубович. – К.: Комора, 2016. – 448с.

Ю. О. Брик

СПРИЙНЯТТЯ РОСІЇ ЯПОНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ НА РУБЕЖІ ХІХ – ХХ СТ.

Сьогодні розвиток історичних наук в Україні сприяє пошуку нових тем дослідження. Серед таких тем, внаслідок подій останніх років між Україною та Росією у світі формується зовсім інший образ росіян як у політичному, так і в історичному напрямках. За соціологічними опитуваннями проведеними в Японії у 2016 р., а такі опитування в країні проходять раз на чотири роки, росіяни посіли перше місце у списку тих, кого б японці не хотіли бачити своїми сусідами. Тому новітня історіографія прагне поглянути на усталені трактування зовнішніх відносин під новим кутом зору. Саме ці факти зумовлюють актуальність даної теми.

Ще у 1765 р. польський полковник Моріц Август Беншовський направив з Камчатки японській владі листа, у якому переконував, що Росія готова до наступу. У цей час в Японії з'явилася приказка «Oroshia wa osoroshii», що дослівно означає «Росія, котра загрожує» [1, с. 172].

Багато відомостей щодо образу росіян та їх поведінкових стереотипів серед японців знаходимо у «Щоденниках Святого Миколая Японського» [3]; у нотатках І. А. Гончарова [2] - російського письменника, назначеного 1852 р. секретарем дипломатичної місії адмірала Є. В. Путятіна та інших.

Своєрідними є джерела японського походження. Доступними для дослідження виявились записи моряків, чий кораблі зазнали катастрофи біля берегів північних сусідів – Кацурагава Хосю [5], Оцукі Гентаку і Сімура Хіроюкі [8].

Розробкою даної проблематики займались такі науковці, як: О.М.Мещеряков [6], В.В.Овчинников [7], П. Ф. Воробйова [1] та інші.

На початку ХІХ ст. звичайні японці вважали, що тіло європейців (у тім числі і росіян) мало не лише жахливу «оболонку», а й заповнювали її «варварським» змістом. Росіян вони іменували «червоними айнами». Їх звичай викликали насмішки і презирство – неграмотні, харчуються вбитим тощо.

Лише починаючи з середини ХІХ ст. образ Росії в японському середовищі почав змінюватись у кращий бік. Більшою мірою завдяки діяльності духовної місії Московського Патріархату в Японії 1860-х – 1912 рр. Засновник місії – Святий Миколай Японський, на його плечі було покладено тяжке завдання – відкрити російське суспільство та його релігію, культуру, світогляд для Японії.

Черговий поворот у сприйнятті Росії відбувся наприкінці ХІХ ст. У 1898 р. Росія привласнила собі Порт-Артур, а Японія сприйняла це як тяжкий геополітичний удар, побачивши в Росії агресора та загарбника. У 1903 р. в країні створено антиросійське товариство Тайро Досікай, діяльність якого була пропагандистською, закликали до війни з Росією за повернення своїх територій [1, с. 175].

Найбільш результативним етапом у формуванні ворожого образу росіян в японському суспільстві стала російсько-японська війна 1904–1905 рр. На пропагандистських японських плакатах – лубках [4] росіян намагалися висміяти, їх зображали як боягузів, крадіїв, примітивних п'яничок тощо. Російських солдатів малювали «чортами», які ведуть підступну боротьбу з праведним японським населенням. Такий образ відображення російського суспільства тривав практично протягом усього ХХ ст., особливо у роки Другої світової війни.

Проте, за результатами опитування Інформаційно-дослідницького бюро при Кабінеті міністрів Японії, у 2016 рр., відбувся так званий «кримський обвал». Після окупації Криму Росією, японці згадали аналогію з Курильськими островами. У результаті, частка населення Японії, котра симпатизувала Росії, знизилася з 22,5% до 17,4% [9, с. 22].

Отже, роблячи висновок за заявленою темою, можна констатувати існування нерозривного зв'язку між початково сформованим образом Росії та росіян у свідомості японського суспільства в ХІХ ст. і його трансформацією у ХХІ ст.

Список використаних джерел

1. Воробйова П. Ф. Стереотипные образы России и Японии / П. Ф. Воробйова // Япония 2010. Ежегодник. – М.: «АИРО-XXI». – 2008. – С. 162–181.
2. Гончаров И. А. Фрегат «Паллада» / И. А. Гончаров. – М.: Советская Россия, 1976. – 608 с.
3. Дневники святого Николая Японского: в 5 т. / Сост. К. Накамура. – Т. 1. – СПб.: Гиперион. – 2004. – 880 с.
4. «Желтолицые черти» проти козаків. Плакати часів російсько-японської війни: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2011/02/10/23399/#2>.
5. Кацурагава Хосю. Краткие вести о скитаниях в северных водах / пер. В. М. Константинова. – М.: Наука, 1978. – 474 с.
6. Мещеряков А. Статя японцем / Александр Мещеряков // М.: ЭКСМО. – 2012. – 432 с.
7. Овчинников В. В. Сакура и дуб / В. В. Овчинников // Роман-газета. – М.: Госкомиздат, 1987. – Вып. 3. – 80 с.
8. Оцуки

Гэнтаку, Симура Хироюки. Канкай ибун. Удивительные сведения об окружающих землю морях / пер. В. Н. Горегляда. – СПб.: Гиперион, 2009. – 393 с. 9. Чугров С. В. Образ России в Японии и образ Японии в России: Рабочая тетрадь 33/2016 / [С.В. Чугров]; [гл. ред. И.С. Иванов]; Российский совет по международным делам (РСМД). – М.: НП РСМД, 2016. – 64 с.

О. О. Бурчак

ПАМФЛЕТ «ALICE IN BREXITLAND» ЯК ДЖЕРЕЛО СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ РУБЕЖУ ХХ–ХХІ ст.

Велика Британія, намагаючись обрати собі майбутнє на референдумі 23-го червня 2016-го року, більшістю голосів вирішила розпочати процес від'єднання від ЄС. У міжнародному просторі ця подія отримав назву Brexit.

Оскільки після оголошення результатів перші наслідки подібного рішення почали проявлятися одразу у вигляді падіння курсу та іншого, то в суспільстві виник запит на літературу, статті, які б розповіли про майбутнє без Європейського Союзу. Більшість творів свідчить про те, що британське суспільство саме не очікувало такого результату на референдумі.

Важливо помітити, що багато публіцистичних творів було написано та видано до того як відбувся референдум. В подібних книжках розповідалося про можливий розвиток подій у країні в разі того чи іншого вибору. Активність обговорення цього питання, підкреслюють різноманітні виступи на телебаченні, музичні обробки творів, які висловлюють позицію громадян Сполученого королівства. Наприклад, існує переробка відомої пісні «Керуй Британіє», оброблена версія якої з використання ненормативної лексики наголошує на окремішності Великої Британії, проте вже у закінченні музичної композиції виконавці зауважують, що виходити з Європейського Союзу не є виходом [1, 3].

Загалом реакція на Brexit є доволі різною в авторів публіцистичних творів. Рефлексія суспільства на початок процесу від'єднання найбільш незвично окреслено в творах сатиричного характеру. Для британського суспільства цей вид реакції на суспільно-політично важливі питання є дуже популярним [1].

Гарним прикладом сатиричного твору є подане у формі казки уявлення про Brexit у творі «Alice in Brexitland». Головні події цього твору розвиваються у задзеркаллі, куди потрапляє головна героїня Еліс. Вона намагається зрозуміти чи є Brexit необхідністю або ж ця проблема надумана [1, 2].

Книга розподілена на кілька розділів в кожному з яких вона зустрічається з новим героєм. Прототипом для кожного казкового персонажу є реальна людина, яка у повсякденні займає помітне місце в британському політичному житті. Більшість героїв висміюється у книзі, сатирично висвітлюються його слабкі сторони. Так, наприклад, під жартівливим прізвиськом «Trumpty Dumpty» приховано Дональда Трампа, який увесь час займається лише тим, що викладає новини у соціальну мережу Твіттер та збирається будувати золоту стіну на кордоні з Мексикою [2].

В ролі Чеширського кота виступає Найджел Фарадж (лідер Партії незалежності Сполученого королівства), який зовсім не хвилюється за майбутнє. Він говорить, що з Британії зробили «безпечний простір», усюди «попереджувальні попередження». На його думку, Сполучене королівство стало залежним повністю і зараз саме той час коли воно має перетворитися на незалежне від Брюсселю та Нью-Йорку [2].

Тереза Мей, новий прем'єр-міністр Великої Британії, у творі зображується як Королева безсердечності, яка вважає, що її влада необмежена. Вона говорить про необхідність бойкотувати будь-які домовленості з ЄС аби поставити Сполучене королівство на перше місце. Всі люди, що працюють в її підпорядкуванні, а також

представники парламенту та суддівського апарату мають вигляд гральних карт, які вимушені лише підпорядковуватися новій королеві [2].

Книга «Alice in Brexitland» закінчується тим, що маленька Еліс у страху прокидається та розуміє, що Brexit відбувся лише у її сні, а в реальному житті британці обрали на 99% залишитися у Європейському Союзі [2].

Важливим елементом є й те, що «Alice in Brexitland» є доволі важкою для читання книгою людям, які не знайомі з політичним життям Великої Британії та не знають тонкощів системи управління Сполученим королівством. Казковий характер історії, вигаданий для того аби можна було яскравіше передати почуття та відношення автора до особистостей у політиці, а також для того аби привабити читача з дитинства відомими персонажами та оригінальною інтерпретацією доволі важких подій [2].

Отже, можна зробити висновок, що твір «Alice in Brexitland» є доволі характерним вираження звички британського суспільства сатирично реагувати на гострі питання. Переробка пісні «Керуй Британіє» говорить, про не бажання британців бути залежними від ЄС, але існують і страхи того, що без Європейського Союзу буде важче. Автор книги про Еліс, яка намагається зрозуміти що таке Brexit, змальовує відомих діячів з гіперболізованими звичками та поганими характеристиками. Головна ідея цього твору на те аби вказати британцям у перебільшеному вигляді, що їх чекатиме вже згодом.

Список використаних джерел

1. Зукун Н. І. *Інтегративна природа сатиричної публіцистики: узагальнення наукових підходів* / Н. І. Зукун. // *Наукові записки*. – 2014. – №57. – С. 272–276. 2. Young L. *Alice in Brexitland* / Leavis Carroll. – London: Ebury Press, 2017. – 102 с. 3. *Правь Британия* [Електронний ресурс]. – Режим доступу к ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=FJyZ0a_vMtg&app=desktop.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ДНУ ім. Олеса Гончара В.С.Лавренко

С. В. Савченко

НАУЧНЫЙ АТЕИЗМ КАК МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕРКОВНОЙ ЖИЗНИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА

«Общим местом» в украинской исторической науке стали несколько тезисов, которые формулируются априорно, а их авторы даже не скрывают идеологического подтекста своих намерений. Первый – о всецелом бесправии паствы в синодальной церкви. Народ стремился к «соборноправию», а церковь эти стремления пресекала. Крестьянам приписывается желание управлять священниками и высшими церковными структурами. Принцип эгалитаризма и построения иерархии «снизу» ретроспективно навязывается воображаемому «Народу» – вечному, неизменному и самоидентифицированному субъекту истории, обладающему самосознанием, общей целью и программой действий, коллективными мечтами и нравственной правотой во всех исторических обстоятельствах. Второй тезис – об отчуждении прихожан от духовенства вследствие роста духовных потребностей, которые церковь, поглощенная самодержавием, не была способной удовлетворить. Строгие каноны и теологические догматы противоречили духовным устремлениям сентиментального и кордоцентрического народа. Этот народ является создателем особого украинского православия, которое в синодальную эпоху хранилось «в сердцах и душах людей», несмотря на русификацию, национальное угнетение и ассимиляцию. Украинским православием называют фольклорно-обрядовый аспект крестьянской жизни и те черты мирозерцания, которые в церковной литературе назывались суеверием.

Наконец, третий тезис – необъяснимая жадность духовенства, которое думало

исключительно о своих карманах, выколачивании денег за требы и служении царизму и совершенно не занималось ни проповедью, ни спасением душ. Пастыри наделены всеми непривлекательными эпитетами, которые только можно отыскать для описания ленивого и циничного скряги, погрязшего в разврате и алкоголизме. Миссионерство, благотворительность, просвещение, борьба с пьянством – все это было маскировкой главной функции Церкви – вымогательства. Между крестьянами и духовенством отношения постоянно ухудшаются, действия крестьян во время революций как 1905-07 гг., так и 1917 г. имеют антицерковный характер, народ мечтает избавиться от «кровососов» и «украинофобов» в рясах. Советским историкам подобные построения помогали объяснять политику антицерковных репрессий. Вопрос состоит в том, почему в украинской историографии парадигма исследования церковной жизни XIX – начала XX в., за редкими исключениями, не изменилась?

После 1991 года прогресса в украинских церковно-исторических исследованиях не наблюдалось. Более того, даже сейчас история Церкви XIX – начала XX в. принадлежит к самым запущенным темам. Главная проблема состоит в отсутствии научной традиции, которую можно сформировать только путем преемственности академических школ. Как выяснилось, лучше всего в этой области подготовлены преподаватели научного атеизма, что не могло не отразиться на качестве работы. Корректировка идеологических установок не привела к изменению стиля мышления. Не помогла и смена поколений: молодые ученые оказались слишком зависимыми от своих учителей. Ленинская схема истории революционного движения, которая постулировала прогрессивное накопление общественных противоречий, приведшее к закономерному революционному взрыву, преобразовалась в нечто похожее: противоречия накапливались, церковь от народа отчуждалась, гнет усиливался, народ вел вековую борьбу за национальную церковь и торжество национальной идеи. И все это завершается уже национальной революцией в том же 1917 году и «восстановлением» автокефалии в 1919 и 1921 г. (контекст второй даты мало кого смущает). Такая схема – это попытка выдавать желаемое за действительное, что, как заметил В. Булдаков, «обычно для доктринера, но дико для историка».

Далеко не все историки осознают специфичность предмета церковного исследования. Еще В.Н. Лосский сетовал на то, что ученые рассматривают историю церкви «без учета ее религиозной природы». О нежелании понимать религиозные мотивы поведения людей в прошлом писал А. Гуревич. Эти люди только отражают закономерности и противоречия, реализуют программу или предают идеалы. Церковь, ересь, секта изучается так же как история профсоюзов, партий или госучреждений. Перед церковью ставят политические задачи: пробудить национальное самосознание, отразить украинскую идентичность, защитить права крестьян и даже решить социальные проблемы рабочих. Некоторые авторы утверждают, что если церковь не отстаивает интересы украинского движения – ее существование вообще лишено всякого смысла. Деятельность церкви оценивается по мере ее вклада в реализацию той или иной политической доктрины, которая считается «правильной\народной».

В наши намерения вовсе не входит рисовать идиллическую картину жизни «благочестивых» мирян и их «богомудрых пастырей». Есть сторонники и такой точки зрения, особенно среди историков, близких к РПЦ, но она также не имеет отношения к реальности. Как идиллия, так и рассказы о «небывалом отчуждении» пьяных и жадных пастырей от вечно угнетаемой и жаждущей отмщения паствы – это продолжение славянофильского и революционно-народнического дискурса, господствовавшего над умами интеллигенции XIX – начала XX в.

Итак, историки видят Церковь как реакционный институт эксплуататоров, производящий материальные блага и предлагающий «иллюзорную картину мира», отвлекающей от борьбы за национальные/социальные права. Теоретическое бессилие выражается в навязчивом морализаторстве, политическом презентизме, злоупотреблении сентенциями и гибридными наукообразными понятиями, патетических

восклицаннях о духовности, украиноментальности, народной душе, пассионарности, состоянии бифуркации и т.п. Согласимся с С. Фирсовым, что стиль исследования, лишенный аналитической рефлексии, стал в 90-е гг. XX в. способом «несоветского изложения прошлого». Впрочем, тогда это можно было объяснить методологической растерянностью, но сейчас такому способу исследования трудно найти рациональное оправдание.

О. А. Кондратова

РОСІЙСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У РОКИ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 – 1921 рр.)

Однією з найбільш складних проблем в українській та всесвітній історії була, є і залишається еміграція. Незважаючи на закономірність її як суспільного явища (адже кожній людині дане право вільно обирати місце свого проживання), еміграція нерідко стає заручницею тих чи інших процесів політичного, економічного, духовного чи іншого характеру, втрачаючи при цьому свою простоту і самостійність. Революція 1917 р. та громадянська війна, що розпочалася за нею і реконструкція системи суспільства російської імперії не тільки стимулювали процес еміграції, але й наклали на неї свій відбиток, надавши їй політизованого характеру. Так, вперше в історії з'явилося поняття «біла еміграція», що мало чітко виражену ідеологічну спрямованість. Представники «білої еміграції» були різних національностей імперії, серед яких найчисельнішими стали росіяни, українці, татари.

Російська еміграція першої післяреволюційної хвилі, часто іменована «білою» або «антибільшовицькою», займає особливе місце як у самому еміграційному процесі, так і у вивченні історії XX ст. Будучи досить значною за своїми масштабами (географічними, демографічними, економічними, соціальними, політичними, ідеологічними, культурними), вона складалася з багатьох розбитих по країнам діаспор, об'єднаних загальноросійським минулим і культурою.

Перші емігранти, більш далекоглядні і заможні, стали залишати Росію вже на початку 1917 р. Вони змогли непогано влаштуватися, маючи кошти на оформлення різних документів, дозволів, вибравши зручне місце проживання. Вже до 1919 р. «біла» еміграція являла собою масовий характер та все більш нагадувала втечу.

Географічно еміграція з Росії була насамперед спрямована у країни Західної Європи. Її головною «базою» став Стамбул, а основними центрами – Белград, Софія, Прага, Берлін, Париж, на Сході – Харбін.

Найбільшою за чисельністю стала евакуація частин Російської армії і цивільних біженців з Криму до Туреччини, здійснена на сотнях військових і торгових суден. За даними військової та агентурної розвідки Червоної армії, з кримських портів було евакуйовано до 15 тис. бійців козацьких частин, 12 тис. офіцерів і 4-5 тис. солдатів регулярних частин, 10 тис. юнкерів військових училищ, 7 тис. поранених офіцерів, понад 30 тис. офіцерів і чиновників тилових частин й установ та до 60 тис. цивільних осіб, серед яких більшу частину склали сім'ї офіцерів і чиновників. Загальна цифра, яка зустрічається в різних джерелах коливається від 130 до 150 тис. [5, с. 180].

У Туреччині в районі Галліполі було розміщено табір 1-го армійського корпусу генерала О. П. Кутепова, до складу якого були включені залишки регулярних частин колишньої Добровольчої армії. На острові Лемнос розташувалися залишки кубанських козацьких частин, зведені у Кубанський корпус генерала М. А. Фостікова. Донський корпус генерала Ф. Ф. Абрамова розмістили в таборах під Стамбулом, переважно в районі Чаталджі. За даними командування Російської армії на 16 листопада 1921 р., у військових таборах проживало: в Галліполі – 26 485 осіб, з них 1 354 жінок та 246 дітей; на Лемносі – 8 052, з них 149 жінок та 25 дітей; в Чаталджі

– 8 729, з них 548 жінок і дітей [2, с. 388-421].

«Галліполійське сидіння» – це найвідоміший табір для евакуйованого з Криму 1-го армійського корпусу О. Кутепова знаходився в Галліполі. Усього тут розмістили понад 25 тисяч військових, 362 чиновника і 142 лікаря і санітарів. Крім них у таборі перебували 1444 жінки, 244 дитини та 90 вихованців-хлопчиків від 10 до 12 років [7, с. 31]. Умови проживання були жахливі. Офіцери і солдати армії, а також жінки і діти були розміщені в старих бараках. Ці будівлі зовсім були непридатні для зимового проживання. За перші місяці проживання померло 250 осіб.

Для Туреччини, зміни, що відбувалися в Росії, були дуже важливими. Підтвердженням цьому служать заголовки в пресі, які відводили багато місця подіям в Росії.

З приходом росіян змінилося нічне і світське життя Стамбула. Емігранти стали відкривати кафе, ресторани, бари, кав'ярні та гральні заклади, з характерними українськими назвами: «Георгій Карпич», «Московит», «Максим», «Київський», «Ведмідь» і т. д. [1, с. 28]. Деякі заклади продовжують працювати і сьогодні. З'явилася лотерея та інші, заборонені в ісламі, способи заробітку. Звичайно ж, не всім подобалися нові традиції і звичаї, привнесені білими емігрантами. У місцевій пресі з'явилися статті з вимогою вислати російських жінок і заборонити незаконні способи заробітку.

Список використаних джерел

1. Березовая Л. Г. *Культура русской эмиграции (1920–1930-е гг.)* / Л. Г. Березовая // *Новый исторический вестник*. – 2001. – № 3(5). – С. 1-33.
2. Врангель П. Н. *Воспоминания*. – Т. 2. – М.: Изд. центр «Терра», 1992. – 538 с.
3. *Диаспора: Новые материалы* / Отв. ред.: Олег Коростелев. – Вып. I. – СПб.: Феникс, 2001. – 752 с.
4. *Жизнь русских эмигрантов в Стамбуле в эпоху перемирия*. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dk1868.ru/statii/Istanbul_Rus.htm.
5. *Инполитов С. С. Три столицы изгнания: Константинополь, Берлин, Париж. Центры зарубежной России 1920–1930-х гг.* / С. С. Инполитов, В. М. Недбаевский, Ю. И. Руденцова. – М.: Спас : РГУ, 1999. – 206 с.
6. *Политическая история русской эмиграции, 1920–1940 гг.: Документы и материалы* / Под. ред. А. Ф. Киселёва. – М.: Гуманитарный издательский центр Влалос, 1999. – 776 с.
7. Раев М. *Россия за рубежом. История русской эмиграции. 1917–1919 гг.* / М. Раев. – М.: Прогресс-академия, 1994. – 292 с.

М. О. Нефьодова

ПРОЯВИ РАСИЗМУ У МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ РОБОТАХ DISNEY ТА ЇХ КІНОРЕМЕЙКАХ

The Walt Disney Company є однією з найбільших компаній в індустрії розваг, її по праву можна вважати організацією, що впливає на світову культуру своїми фільмами, мультфільмами, парками розваг, телеканалами. У першу чергу Дісней відомий мультиплікацією, окремі картини якої (хронологічно з 1937 р.) вважаються жанровою класикою серед мультфільмів, отримують Оскари за візуальну частину, пісні [1].

Враховуючи те, що анімаційні роботи студії можна вважати складовою частиною американської м'якої сили, а також те, що на мультфільмах компанії виросло вже не одне покоління дітей, варто актуалізувати питання про посилення найпопулярніших мультфільмів Дісней і подачу у них окремих героїв, що вибиваються з американських стандартів зовнішності, мовлення, стилю життя. Якщо вести розмову про темношкіре населення, загалом очікуваним є факт відсутності або «принизливої присутності» афроамериканців у мультфільмах до 1964 року – відміни расової сегрегації у США. Кількість джерел для дослідження цього періоду у мультиплікації достатня, щоб виділяти його в окрему тему іншої доповіді.

Вже у 1967 році виходить анімаційна екранізація «Книги Джунглів» Редьярда Кіплінга, де в обхід канону, для темношкірого образу, у сюжет мультфільму включено нового героя – мавпу Луї. Не дивлячись на такий, на перший погляд, поклон у

бік темношкірого населення, мавпа зображена украй лінивою, неохайною та балакучою особою. Луї розмовляє на афроамериканському слензі та розповідає про те, що його мрія – стати справжньою людиною. Під час співу з вуст мавпи звучить сакраментальна фраза: «An ape like me can learn to be humen too» [2].

Подібне зображення короля бандар-лог свідчить про ще живі у верхах американського суспільства расистські погляди. «Книга Джунглів» була останньою роботою студії, за створенням якої особисто слідкував Волт Дісней, а отже і творець студії не бачив нічого принизливого для темношкірих у тому, щоб їх прототип у казці бажав не бути *мавпою*, а стати як всі - людиною. Мультфільм «Аладдін» 1992 року, містив в основі сюжету казку про Аладдіна з циклу «1001 ніч». При перегляді цієї класичної мультдаптації, відразу кидається в очі закономірність: всі герої з перебільшено арабською зовнішністю та акцентом – негативні герої, жадібні та жорстокі; одна з головних героїнь – принцеса Жасмін, репрезентуючи арабських жінок, носить одяг з відкритими плечима та животом [3].

Іншою білою плямою мультфільму стало те, що у першому варіанті заглавної пісні «Arabian Nights» мали місце такі слова: «Where they cut off your ear if they don't like your face...», що пізніше, під гнітом суспільства та антидискримінаційних організацій було замінено на кілька нейтральних варіантів, найпопулярніший з яких «Where it's flat and immense and the heat is intense» [4].

Подібний випадок свідчить про: з однієї сторони - засилля стереотипів відносно арабської культури та менталітету у творців мультфільму, з іншої – відсутність достатньої кількості знань про народ, як у випадку з одягом монаршої особи, жінки – акцент на її розпусність, яка традиційно навіть не властива мусульманкам. На 2019 рік компанія готує кіноадаптацію мультфільму, на роль принцеси Жасмін, було обрано акторку британського-індіанського походження Наомі Скот, що викликало нову хвилю невдоволення [5].

Таким чином Дісней, дослухавшись до негативних лозунгів глядачів, змінив текст пісні, що пішло на користь мультфільму. Проте пам'ятаючи звинувачення у карикатурності та надмірної «арабськості» героїв, обрав на роль британку, чим все одно спричинив яскраві обговорення і звинувачення в «обіленні» головних героїв.

Інший мультфільм - «Мулан» 1998 року, базується на середньовічній китайській баладі про Хуа Мулан – дівчину, що пішла на війну замість батька, одягнувшись у чоловіка. Не дивлячись на те, що анімаційна історія має феміністичні настрої, а також те, що всі головні позитивні герої у ньому – представники азійської раси, можна простежити деяку закономірність. Головна героїня – Мулан зображена інакшою, у порівнянні з іншими жінками у мультфільмі. Вона має більші очі, більш видовжене обличчя та світлішу шкіру. Її романтичний інтерес – Лі Шанг, також зображений нетипово, як для китайця. У чоловіка велика та м'язиста статура, видовжене обличчя, бежевого кольору шкіра та прямий, майже грецький ніс. На відміну від головних героїв, інші китайці зображені невисокими, карикатурними, незграбними [6].

Така репрезентація китайських образів у мультфільмі «Мулан» свідчить про лукавість аніматорів та їх суб'єктивне бачення «привабливості». Вони зобразили головних героїв, потенційно красивіших, очевидно обраних як рольові моделі для дітей, майже білими людьми. До того ж, Мулан та Лі Шанг майже не мали китайського акценту, що посилює поверхневу толерантність мультфільму, де китайський антураж був створений лише для екзотичності, а ідеали краси та поведінки залишились класичними та відповідними європеїдним традиціям мультиплікацій Діснея.

Сучасний Дісней старанно намагається робити уклін в бік мультикультурності народів світу. У 2009 році з'явився мультфільм про темношкіру принцесу Тіану – «Принцеса та жаба», у 2016 про пригоди полінезійки «Моана». Та не дивлячись на це, сучасні кінокритики знаходять расизм навіть у вищезгаданих роботах.

Дісней можна вважати монополією на світовому ринку мультиплікації та кінематографу, правляча верхівка компанії дослухається до сучасних «тенденцій» толерантності, і на жаль, робить це не завжди аргументовано.

Так, у однойменній кіноадаптації мультфільму «Красуня та чудовисько» (1991 р.), що вийшла в прокат у 2017 р., посеред Франції XVII століття, на рівні зі світлошкірим населенням, спокійно співіснує та навіть виступає перед монаршими особами, темношкіра оперна співачка, що зовсім не відповідає принципам історизму [7].

Таким чином, класичні мультиплікаційні роботи Діснея містять у собі прояви расизму до кількох народностей одразу. Але ставши заручниками сучасних борців за расову дискримінацію, студія у пошуках схвалення від расових меншин йде на кроки, що суперечать сюжетній логіці своїх робіт.

Вивчення цієї теми є важливим для дослідження відображення обставин, за яких були і створюються мультфільми і кінострічки. Звертаючи увагу та корегуючи роботу студії Дісней у расових питаннях, людство може контролювати посилення даровані аніматорами дітям. А значить дорослий глядач у тандемі зі студією може виробити нове покоління толерантних та об'єктивних у світосприйнятті людей.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Disney [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://disney.se>. 2. «Книга джунглів» («The Jungle Book») реж. В. Райтерман, 1967). 3. «Аладдін» («Aladdin») реж. Дж. Маскер, Р. Клементс, 1992). 4. Aladdin: Original Motion Picture Soundtrack [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Aladdin_\(саундтрек\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Aladdin_(саундтрек)) 5. Каст фільму «Аладдін» на найбільшій базі даних про кінематограф [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imdb.com/title/tt6139732/> 6. «Мулан» («Mulan»), реж. Т. Бенкфорт, Б. Кук, 1998). 7. «Красуня та чудовисько» («Beauty and the Beast»), реж. Б. Кондон, 2017).

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ДНУ ім. Олеса Гончара В.С.Лавренко

А. М. Терновський

П'ЯТИХАТСЬКИЙ ВИНИЩУВАЛЬНИЙ БАТАЛЬЙОН ТА ПЕРШИЙ БІЙ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ НА ТЕРИТОРІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1941–1945 РР.

Період Другої світової війни завжди привертав увагу як дослідників так і пересічних громадян своєю неординарністю та складністю, що у свою чергу на різних рівнях сприйняття та тлумачення тих подій породжував і продовжує породжувати різні міфологеми та перекручення історичних фактів. Не дивує, що сьогодні відбуваються перманентні «бої за минуле», так, як і на передовій йде бій за майбутнє.

Винищувальні батальйони почали організовуватися на теренах області у перший тиждень нацистсько–радянської війни, вже наприкінці липня 1941 р. перетворилися на бойові загони, в тому числі і П'ятихатський винищувальний батальйон у складі 200 бійців. Очолював батальйон начальник міського відділення міліції Криворізького міського відділу НКВС А. М. Вакулін, колишній командир прикордонної застави [5, арк. 46–48], пізніше командиром батальйону став Лавринов. Винищувальні батальйони створювалися як протидія абверівським шпигунам, диверсантам та авіадесантам противника. Станом на 1 липня 1941 р. озброєння батальйону складало 50 мисливських рушниць, а також у його розпорядженні налічувалося 3 автомашини, 40 коней з 20 підводами, 5 велосипедів та налагоджений телефонний зв'язок [5, арк. 13–14]. Батальйон повністю був укомплектований із членів КП(б)У та ВЛКСМ [6, арк. 13]. Для допомоги створили з місцевого населення 107 груп сприяння винищувальному батальйоні, у яких було залучено 1004 особи [3, арк. 98].

На 7 серпня 1941 р. загін налічував спочатку 170, а потім 131 бійця. Особовий

склад був підготовлений для переведення на партизанські методи боротьби у тилу противника на тимчасово окупованій території П'ятихатського району. Закладалася матеріальна база (продукти харчування, озброєння і т. п) майбутньої боротьби. Створювалися схрони у Саксаганському та Бистревському лісах. Крім цього, організовувалися поодинокі диверсійні групи для роботи у ворожому тилу із завданням руйнувати мости, водокачки, залізничні гілки та військові ешелони [4, арк. 56].

Війська Вермахту та їх союзників стрімко просувалися на схід Радянського Союзу. На озброєнні винищувального батальйону станом на 12 серпня 1941 р. перебувало 4 кулемети, 5 гвинтівок, 107 900 набоїв [5, арк. 34–36].

Уранці 13 серпня 1941 р. під час наступу противник обстріляв м. П'ятихатки, намагаючись удертися до міста, а згодом з трьома бронемашинами та сімома мотоциклами увійшов у західну його частину. Винищувальний батальйон у складі 131 бійця прийняв нерівний бій із переважаючими силами противника. Гітлерівці, підтягнувши свіжі сили, примусили батальйон відступити у напрямку Саксаганського лісу, водночас зазнавши чималих втрат. Після запеклого нерівного бою м. П'ятихатки змушені були залишити. Це був перший бій на території Дніпропетровської області взагалі, і прийняв його П'ятихатський винищувальний батальйон.

Противник знав, що у Саксаганському лісі перебуває озброєний загін, і почав його обстрілювати. Змоги перейти батальйону в інший ліс не було можливості, тому вночі 14 серпня 1941 р. було прийняте рішення з боєм вирватися з оточення, що й було здійснено [4, арк. 61–62].

У ході бою загинули один боєць батальйону та мотоцикліст противника, 11 бійців загону дезертирували. Згодом залишки батальйону поповнили ряди Червоної армії. Швидкий наступ ворожих військ, слабка підготовленість до боротьби у тилу противника та низка інших прорахунків завадила перейти на партизансько-диверсійні методи боротьби.

Діяльність загону відновилася після вигнання нацистських військ з П'ятихатського району. На початку 1944 р. батальйон налічував 106 бійців, у переважній більшості репрезентований молоддю 1927 р. н. жителями м. П'ятихатки та працівниками НКВС [2, арк. 19]. Винищувальний батальйон здійснював охорону державного майна, партійних та державних закладів, а також патрулював центральні вулиці міста та сільські ради [2, арк. 19]. Із особовим складом загону, відповідно до програми, проводилися регулярні заняття з бойової та політичної підготовки [1, арк. 30].

У липні 1944 р. за рахунок розширення соціальної бази зросла чисельність бійців до 181, а саме – партактиву району, дружин фронтовиків та учнів старших класів. Винищувальний батальйон складався із двох рот, перша підтримувала порядок у місті, друга в селищних радах і колгоспах, охороняючи державне і колгоспне майно [2, арк. 70].

Протягом січня–жовтня 1944 р. силами винищувального батальйону було виявлено і затримано: осіб котрі ухилялися від проходження військової служби у РСЧА – 204; дезертирів – 119; дезертирів трудового фронту – 47; порушників військового розпорядку – 35; кримінального елемента – 24; утікачів із таборів військовополонених – 21; затримано без документів і підозрілих – 128. Перевірку П'ятихатського району на наявність ворожого елемента було здійснено тричі.

Таким чином, П'ятихатський винищувальний батальйон першим зустрів війська Вермахту на теренах Дніпропетровщини та вписав славетну сторінку боротьби з військами противника та підтримки громадського порядку та повоєнної стабільності у районі.

Список використаних джерел

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО), ф. 19. оп. 4, спр. 102. арк. 30. 2. ДАДО, ф. 31. оп. 2, спр. 116. арк. 19. 3. ЦДАГО України, ф. 62, оп. 8, спр. 30. арк. 98. 4. ЦДАГО України, ф. 62, оп. 8, спр. 31. арк. 56. 5. ЦДАГО України, ф. 62, оп. 8, спр. 34. арк. 13–14. 6. ЦДАГО України, ф. 62, оп. 8, спр. 35. арк. 13.

СПОГАДИ ГЕНЕРАЛА-ЛЕЙТЕНАНТА М. М. ГОЛОВІНА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВОЄННОГО БУТТЯ (1914 – 1917)

Історія Першої світової війни почала вивчатися істориками ще в міжвоєнний період 1920-х і не перестає бути дискусійною темою і в наші дні, коли минуло вже століття. Ведучи мову про вітчизняну історіографію радянського періоду можна зазначити, що спогади імперського генерала, який був одним із лідерів білого руху в еміграції ні у якому разі не могли згадуватися, вони були поза законом, адже тоді розглядалися хіба що учасники Першої Світової, котрі приєдналися до лав Червоної Армії чи перейшли на засади радянської влади. Тому не дивно, що ці речі є актуалізованими лише зараз і здійснюється передрук тих матеріалів, які були надруковані в Європі ще в 30 – ті роки.

Метою дослідження стало вивчення мемуаристики генерала- лейтенанта Миколи Миколайовича Головіна як активного учасника подій I Світової війни, і виокремлення зі спогадів фактичного матеріалу про російську армію (кількість, озброєння, настрої особового складу тощо) і її участь у загальносвітовій війні. Також варто підкреслити, що у роботі досліджується відношення генерала до участі Російської імперії у війні, і порівняння сил німецького імперіалізму і імперії Романових через бачення Головіна.

За основу візьмемо працю «Военные усилия России в мировой войне» (1939). Говорячи про цей твір, не його можна охарактеризувати як мемуари у класичному розумінні. Є лише сухі ремарки, де автор говорить про себе в третій особі («В 1910–1911 гг. автору этой книги приходилось участвовать в качестве представителя Генерального штаба в междуведомственной комиссии, которая должна была рассмотреть сметы расходов...») [1,с.60], в основному ж він дає загальний опис всіх сфер життя армії і частково країни, використовуючи при цьому багато спогадів сучасників подій насамперед військових (генерали Данилов, Алексеєв, Денікін, Людендорф, Еверт і багато інших): «Ваше Величество, – телеграфирует Главнокомандующий армиями Западного фронта генерал Эверт, – на армию в настоящем ее составе при подавлении внутренних беспорядков рассчитывать нельзя...») [1,с.344] тощо.

Автор аналізує ті кроки, які провадилися в імперії для створення регулярної армії і перетворення її на військо європейського зразка, враховуючи при цьому ті недоліки, які командування не врахувало. Так, наприклад, автором зазначено ідею того, що в російській армії була колосальна проблема з озброєнням, якого ніколи не існувало в достатній кількості для кожного солдата імперії: «В течение 1915 и 1916 гг. автор этой книги, будучи генерал-квартирмейстером IX армии, а затем начальником Штаба VII армии, организовал ряд армейских летучих команд по сбору оружия...; Во многих корпусах был отдан приказ отказывать в перевязке легкораненым в тех случаях, когда они являлись на перевязочные пункты, бросив свое оружие» [1,с.193]. Головним чином генерал відштовхується від думки про те, що боєздатна армія має мати нормальну підготовку і забезпечення, проте цим потенціалом Російська імперія користувалася бездарно: «На основании этих документов автором тоже была установлена цифра 1 423 000 для определения численности русской вооруженной силы накануне общей мобилизации» [1,с.73], – Головін про кількість регулярної російської армії після початку I Світової, але ця досить велика цифра змогла вистояти, не маючи реальної підтримки від держави на фронті, то вже інша справа. Окреслює М. Головін і проблеми із дисципліною у російській армії: «...в нашу пехоту вливался солдатский состав без всякого военного воспитания, не только не приученный к порядку, но часто считавший беспорядок нормальным положением вещей» [1,с.193].

Говорячи про армію Росії, не можна взагалі сказати про певну національну свідомість жителів імперії, що йшли до лав збройних сил, які захищали насамперед батьківщину, названу Російською імперією, а не свої домівки в різних куточках багатонаціональної імперії: «Мы вятские, тульские, пермские, до нас немец не дойдет – такими словами часто и, надо сказать, довольно правильно характеризовали у нас несознательное отношение крестьянства к вопросу об общей опасности государству». [1,с.293] Щодо патріотичних настроїв у М. Головіна є така думка: «Автор и до составления этой книги исповедовал ту же веру в патриотизм русских народных масс...; Но если в среде интеллигенции наряду с героями и горячим патриотизмом были лица, не способные к жертвенному долгу, то совершенно так же и в народной толще были такие». [1,с.293]

Тут вже починає йти мова про невисокий бойовий дух, збільшення пацифістських настроїв, масові випадки дезертирства, що доводить слабкість системи військової підготовки, що є результатом непідготовленості російського імперіалізму: «Автору часто приходилось слышать начиная с зимы 1915–1916 гг. циркулировавшую среди солдатской массы фразу: «Союзники решили вести войну до последней капли крови русского солдата». Мысль о том, что русский народ втравлен в войну вопреки его интересам, особенно легко прививалась к темным народным массам, в которых доверие к правительству было в корне подорвано». [1,с.325]

«Автору лично известен случай, когда при мобилизации в строю роты в числе рядовых стояли семнадцать унтер-офицеров; ... все эти люди, столь нужные именно для нашей армии с ее малокультурным солдатским составом, были выбиты в первых же боях. Кто, как не наше Военное министерство, должно было учесть в мирное время слабую сторону наших народных масс, требовавших более долгого военного обучения, нежели более культурный западноевропейский солдат?» [1,с.194], – в цих тезах генерал наводить недосконалість системи російської армії, її слабкість кадрів, що мало свій безпосередній вплив на бойовому дусі та дисципліні.

Генерал вбачає в поразках на фронті і головні причини революційних подій Російської імперії: «Пессимистическое настроение фронта передавалось в тыл при посредстве тысячи нитей, связывающих современную многомиллионную армию с народом» [1,с.309].

Солдати, які воюють в арміях, це насамперед люди, тому не дивно, що враховуючи стан армії, автор звертає увагу не лише на кількість одиниць техніки, зброї чи життів, а намагається дослідити негаразди військових, як – от проблема продовольства: «Из личного 18-месячного опыта в должности начальника Штаба VII армии (с октября 1915 г. по апрель 1917 г.) автор может засвидетельствовать, что, как правило, армия недополучала в среднем 25% полагающегося ей снабжения. ... министр продовольствия г-н Прокопович категорически заявил, что снабжать продовольствием он может только 6 000 000 человек, между тем как на довольствии находились в это время 12 000 000 человек». [1,с.277] Яскравий приклад того, як уряд не міг банально нагодувати особовий склад, що в кінцевому результаті мало найбільш негативні наслідки, які вилилися в збільшенні антивоєнних настроїв і розкладанні армії.

Отже, автор у своїй праці намагається проаналізувати той стан речей економічного, адміністративного і військового управління, який був у передвоєнний час і на час участі Росії у війні. І у цих речах він вбачає безпосередній вплив на особовому складі російської армії, на його основних настроях. І людський фактор є ключовим – без вояків не ведуться війни, і тому наслідки є досить очевидними, і автор дає змогу зрозуміти, що без врахування всіх тих недоліків у політиці щодо військової справи, економічного і людського потенціалу – імперія зазнала краху. Проте, не можна з точністю сказати, що генерал М. Головін повністю передає побут звичайного солдата чи офіцера російської армії, він це робить з певною строгістю військового, який намагається відтворити події в загальному контексті війни через наукову

методу. Безумовно він дає факти із сторінок життя вояків, проте не робить всебічної його характеристики, тому це є цікавим полем для дослідження науковцями, інтересом яких є соціально-психологічний аспект буття людей під час світової війни.

Список використаних джерел

1. Головин Н.Н. *Военные усилия России в Мировой войне. М.: Кучково поле, 2001.*

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ДНУ ім. Олесь Гончара В.С.Лавренко

В. С. Фролова

КРИЗА СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МУЗЕЄЗНАВСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

На сучасному етапі розвитку західна музеологія зіткнулась із рядом проблем. Головна з них – залучення відвідувачів до музейного простору та їх вмотивованість. Станом на 2001 р. за даними Museums, Libraries and Archives Council (MLA), організації, яка забезпечує державну політику Великобританії у галузі музейництва, лише 3% відвідувачів музеїв були реально вмотивованими на осмислення побаченого та його креативну інтерпретацію. При цьому майже половина, 48 % гостей сприймали музей лише як засіб активного проведення дозвілля. Згідно з висновками фахівців, невтішні результати досліджень ілюструють наявність певних прогалин в освітньому процесі та формують потребу до їх заповнення [2].

Основна мета музейної політики Великобританії полягає в підвищенні освітнього рівня громадян, заохотити їх до особистісного розвитку. Ще в травні 2000 р. уряд виокремив кілька основних цілей роботи в галузі збереження культурних пам'яток. Ось деякі пункти з цього переліку: 1) музеї повинні мати чітке соціальне спрямування; 2) широкий доступ до колекцій музеїв та їх висвітлення у засобах масової інформації; 3) приділення особливої уваги людям з особливими потребами та людям з групи ризику; 4) колекції мають бути мультикультурними, відображати різні аспекти розвитку культур на теренах того чи іншого регіону; 5) музеї мають виконувати не лише функцію збереження пам'яток, але й громадянської освіти тощо [5].

Згідно з даними досліджень за 2001 р., британські відвідувачі мали різну мотивацію до відвідання музею. 48% відвідувачів йшли туди розважитись. 38% мали професійний інтерес або відвідували музей через академічну необхідність, збирали інформацію для власного дослідження. 10 % людей збагачувались емоційно: в них музей стимулював емпатію, викликав співпереживання, спогади. Лише 3% британців були здатні до осмислення побаченого, інтерпретації задля власного життєвого досвіду і залучення в повсякденному житті [3].

Великобританія вирішила радикально боротись з цією проблемою та у 2002 р. започаткувала спеціальну програму, спрямовану на відновлення освітнього потенціалу музеїв та розробку нових напрямів їх розвитку. Renaissance in the Regions уособлював новий погляд на музей та його функції, а результати програми сприяли розвитку освітніх осередків у регіонах [5].

Подібні тенденції характерні й для сучасної Австрії. За даними віденських музеїв станом на 2004 р. 58% відвідувачів приходили до музею, щоб побачити нову експозицію, виставку або окремих артефакт. 14% хотіли побачити тематичний захід. Лише 5% відвідувачів йшли до музею, щоб ознайомитись із постійною експозицією. Відповідно, з огляду на все це, можна чітко виокремити ледь не головну проблему західноєвропейських музейників – залучення відвідувачів до музейного закладу.

Одні з них намагаються залучити людей шляхом соціальних експериментів та різноманітних акцій, інші – схиляються до поширення своїх музейних експозицій

шляхом всесвітньої мережі. Зокрема у всьому світі діють такі програми як EUROPEANA – віртуальний архів музейних експонатів з усього світу [3]. Таке залучення здатне привернути увагу широкого загалу та зацікавити до реальних відвідин музейного закладу.

Кен Робінсон у своїй праці «Школа майбутнього» виокремив дві основні цілі будь-якого освітнього центру: 1) виховання культурної терпимості; 2) захист власної культури від сторонніх впливів [1, с. 23].

Поряд з цим, інший експерт музейної справи, Еліф М. Гокцігдем у своїй роботі «Виховання емпатії через музеї» визначив музей як один із головних засобів виховання емпатії в людини на різних етапах її розвитку. Автор наголосив на необхідності створення інструменту, який знизить соціальну напругу та змусить поділитись почуттями. Виховання співпереживання, на його думку, має відбуватись через музеї: саме вони стимулюють людину ставити правильні питання, формувати запит та отримувати об'єктивну відповідь [4, с. 23].

Отже, погляд на перспективи розвитку музейної справи на сучасному етапі в країнах Заходу суттєво змінився, але ставлення з боку громадськості поки що не еволюціонувало. Країни Західної Європи намагаються всіма силами залучити відвідувачів шляхом використання новітніх технологій, програм спонсорської та менторської підтримки, сучасного мистецтва та різноманітних соціальних акцій. Серед них – програми вихідного дня для всієї родини, «ночі музеїв», заходи для школярів та дорослих тощо. Все це і багато іншого дозволяють музеям показати власний потенціал та змусити відвідувачів прийти до стін закладу більш, ніж один раз у дитинстві.

Список використаних джерел

1. Кен Робінсон і Лу Ароніка. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / перекл. з англ. Г. Левів. - Львів: Літопис, 2016. – 258 с. 2. Роль музеїв у культурному та соціально-економічному розвитку країни: зарубіжний досвід: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/270/>. 3. Europeana collections: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.europeana.eu/portal/en>. 4. Gokcigdem E. Fostering empathy through museums / E. Gokcigdem. – Lanham: Rowman&Littlefield, 2016. – 296 с. 5. Renaissance in the Regions: a new vision for England's museums: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.museumsassociation.org/download?id=12190>.

О. О. Шишко, В. В. Кабачек

ІНТЕГРОВАНІЙ ІСТОРИЧНИЙ КУРС – ШЛЯХ ДО УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Ще на межі століть В.А. Потульницький скаржився на штучне відокремлення української і всесвітньої історії в українській історичній науці та закликав до «вписування», інтеграції української національної історії у світову [5, 6]. Не менш важливим, ніж для науковців, є вказане завдання і у процесі викладання історії як навчального предмету. Як доводить практичний досвід багатьох вчителів, інтегрований виклад, принаймні окремих тем курсів всесвітньої та вітчизняної історії, дозволяє учням краще зрозуміти прямий зв'язок подій, що відбувалися на території України із загальноісторичними процесами, осягнути історію не як перелік мало пов'язаних між собою фактиків, які треба зазубрити, а як процес, що має певну логіку і власні закономірності.

Слід привітати той факт, що, нарешті з'явилися інтегровані програми і, відповідно, перші підручники з інтегрованого історичного курсу для 10-11 класів [4, 1, 3]. І хоча їх вихід друкованим накладом та доставка до шкіл дещо затрималися – будемо вважати, що це – тимчасові труднощі. Зрозуміло, події української історії

XX століття неможливо досягнути без всесвітньоісторичного контексту: історію радянської України – без основних тенденцій розвитку СРСР, історію західноукраїнських земель 1920-1930-х рр. – без історії Польщі, Румунії, Чехословаччини, а проблеми розвитку вказаних держав – без загальних закономірностей розвитку Європи у міжвоєнний період. Тим більше це має стосуватися подій II Світової війни.

Проте, все це – лише відносно проблем вітчизняної та всесвітньої історії у новітній час. Що ж до попереднього історичного матеріалу – його пропонується викладати у «синхронізованому», а не у інтегрованому вигляді[2]. Проте, як засвідчує педагогічний досвід однієї з авторів, досить успішними можуть бути інтегровані уроки-узагальнення і у значно молодших школярів. Наприклад – при підведенні підсумків вивчення проблем Визвольної війни українського народу середини XVII століття застосовуються прямі паралелі з подіями революцій у Нідерландах та Англії. Вочевидь, це цілком правомірно, оскільки, як відзначають провідні українські історики, соціально-економічний зміст боротьби українського козацтва та селянства був спрямований на руйнацію існуючих феодальних порядків та формування принципово нової моделі соціально-економічних відносин [Див., напр.: 7, с. 13-17]. Це, фактично, ставить події в Україні за основними ознаками в ряд перших ранньобуржуазних революцій. На превеликий жаль, проста «синхронізація» матеріалу позбавляє вчителя можливості якісно звернути увагу на вказані процеси, як і на причини того, чому те, що вдалося голландцям та англійцям, так і не стало реальністю на українських теренах.

Це – лише один приклад застосування інтегрованого підходу, яких, насправді, набагато більше (розвиток капіталістичних відносин у Західній Європі і нове місце європейських земель на схід від Ельби у системі глобального розподілу праці та наслідки цього, зокрема, для українського селянства; впливи західнохристиянських Ренесансу і Реформації на розвиток української культури ранньомодерного часу, у т.ч. – українські братства як один з небагатьох проявів реформації у православ'ї; формування модерних європейських націй у XIX столітті та загальна активізація національних рухів, зокрема – і українського тощо). Відтак, на наше глибоке переконання, майбутнє – за інтегрованим історичним курсом: від найдавніших часів до сьогодення. Саме такий підхід може забезпечити сприйняття учнями історії як цілого, взаємопов'язаного процесу із певними закономірностями.

Список використаних джерел

1. Гісем О.В. *Історія: Україна і світ (Інтегр. курс, рівень стандарту): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти* / О.В. Гісем. – Харків, Ранок, 2018.
2. *Методичні рекомендації щодо викладання історії у 2018/2019 навчальному році: Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03.07.2018 р. № 1/9-415* // Реж. доступу: <https://www.schoollife.org.ua/lyst-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrayiny-vid-03-07-2018-r-1-9-415-shhodo-vyvchennya-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osvity-navchalnyh-predmetiv-u-2018-2019-navchalnomu-rotsi/>.
3. Мудрий М.М. *Історія: Україна і світ (Інтегр. курс, рівень стандарту): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти* / М.М. Мудрий, О.Г. Аркуша. – К.: Генеза, 2018.
4. *Навчальна програма з історії: Україна і світ (інтегрований курс) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року* // Реж. доступу: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58973/>.
5. Потульницький В.А. *Українська та світова наука: Рефлексії на межі століть* / В.А. Потульницький // *Укр. іст. журн.* – 2000. – № 1 – 4.
6. Потульницький В.А. *Україна і всесвітня історія: історіософія світової та української історії XVII-XX століть* / В.А. Потульницький. – К.: Либідь, 2002.
7. Смолій В.А. *Українська національна революція 1648-1676 рр. крізь призму століть (2)* / Смолій В.А., Степанков В.С. // *Український історичний журнал.* – 1998. – № 2.

СЕКЦІЯ VIII

ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

І. Д. Загрійчук

ФІЛОСОФІЯ І СИСТЕМНІСТЬ ЗНАНЬ В ОСВІТІ

Давно відомо, що істина існує в системі. Тільки те знання може бути істинним, яке хоч завше і диференційоване, однак усі його окремі структурні елементи пов'язані в єдине ціле, узгоджені в собі, або, іншими словами, складають систему. Тому якщо говорити про системність знань, то спочатку слід визначитись з тим, що таке система.

Системи бувають різними, але класичним визначенням системи є таке утворення, така сукупність елементів, які пов'язані між собою необхідним чином.

Візьмемо кілька прикладів: юрба на вулиці; трудовий колектив; члени однієї родини, наприклад, рідні брати і сестри. Які із цих утворень, сукупностей складаються з елементів, що зв'язані між собою необхідним чином? Юрба на вулиці, очевидно, не відповідає тим критеріям, які зафіксовані вище. Чому? Тому що будь-який учасник вуличного натовпу є автономним, незалежним, нічим не пов'язаним з іншими.

Трудовий колектив є дещо іншою сукупністю людей. Він завше структурований. Між різними його структурами існують певні відносини, визначені статутом підприємства чи закладу, який регулює відносини не лише між структурами, але й між людьми, які даний колектив складають. Відносини між працюючими в колективі є усталеними, кожен індивід має свої службові обов'язки. Це означає, що члени колективу пов'язані між собою певними відносинами, які, допоки людина працює в даному колективі, вони для неї є обов'язковими. Це означає, що виконувати їх конче необхідно. Іншими словами, якщо ім'ярек є членом колективу, то підкоряється загальним правилам конче необхідно, інакше йому загрожує звільнення. Тобто трудовий колектив відповідає поняттю «система». Однак, зауважимо, що кожен працюючий може звільнитись за власним бажанням. Тоді він перестає бути не лише необхідною одиницею колективу, він перестає бути елементом даної структури взагалі.

Трудовий колектив, звичайно ж, є системою, але дана система, як бачимо, пов'язує свої елементи в єдине ціле тільки допоки робітник не звільниться. А це означає, що справжня, глибока необхідність між елементами трудового колективу відсутня.

Принципово інші відносини існують між рідними братами та сестрами. Вони є представниками однієї родини. Відносини між ними як рідними людьми є необхідними за визначенням, тому що ніхто із них не може «звільнитись» від таких зв'язків «за власним бажанням». І взагалі від родинних зв'язків «звільнитись» неможливо. Навіть, коли з тих чи інших причин діти одних батьків можуть не знати про існування один одного, все одно вони не перестають бути братами і сестрами. Необхідний родинний зв'язок між ними забезпечується спільним походженням. Звичайно ж, мова не йде про формальні юридичні установлення, коли, наприклад, позбавляють батьківських прав, або покинутих дітей усиновляють чи удочеряють небіологічні батьки. Мова йде про ті риси, які діти одних і тих же батьків успадковують. А це може бути як біологічна конституція, так і спадкові хвороби, які, звичайно ж, успадковуються не від прийомних батьків, а від біологічних.

Одним словом, необхідні зв'язки між елементами системи, тут родинної, забезпечуються спільним походженням, походженням від одних батьків. Необхідний характер відносин між членами родини обумовлений генетично. Це те, що у філософії називається категоріальною основою синтезу, або першопочатком, якщо мова йде

про світ у цілому.

Сьогодні вже ніхто не називає філософію наукою наук, однак, вона, як і раніше виконує функцію системного мислення найвищого гатунку. Найвищого в тому сенсі, що інші науки свої знання також систематизують, намагаються його впорядкувати, створити систему, але жодна природнича чи загальноосвітня наука цілісність світу відобразити не здатна. А перед кожною практичною людиною завше стоїть задача впорядкування усіх наявних знань у цілісну систему. Таке впорядкування можливе лише через теоретичне мислення філософського гатунку.

Отож, якщо є наміри сформуувати в учнів та студентів системне, а значить, теоретичне мислення, слід допомогти їм освоїти філософію, яка ще з часів свого виникнення в особі найкращих її представників прагнула пізнати світ як єдине ціле. Для цього практично усі перші філософи прагнули віднайти те первоначало, з якого можна було б вивести все розмаїття світу. І хоч кожен із них в якості первоначала називав щось своє, часто вигадуючи його, тим не менш усі ці фантазії переслідували одну і ту ж мету: віднайти основу, з якої можна було б вивести, як ми уже вище сказали, все розмаїття світу і, таким чином, представити, або точніше, зрозуміти цілісність світу, його впорядкованість, системність.

Підготовка молоді у школах та університетах під сучасну пору має низку проблем, які пов'язані з широким розповсюдженням цифрових носіїв інформації. З одного боку, наявність таких засобів значно спрощує пошук та засвоєння інформації, але з іншого, завдяки швидкому переходу від однієї інформації до іншої, недостатньо глибокого її засвоєння, формується фрагментарне мислення калейдоскопічного характеру. Не сприяють формуванню понятійного мислення і «кліпові» відеоролики. В таких умовах роль філософії в структурі навчальних дисциплін переоцінити неможливо.

Системності знань, яку плекають окремі науки явно недостатньо. Це відчувається особливо тоді, коли на заняттях з філософії студенти часто навіть не здогадуються, що вони можуть використати уже наявні у них знання з окремих дисциплін для аналізу філософських проблем і навпаки, філософські істини для поглибленого і, головню, практичного застосування знань, отриманих на заняттях з математики, фізики, біології і т. п.

О. Є. Висоцька

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЦИФРОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НА ТЛІ НОВОГО КОМУНІКАТИВНОГО ВИБУХУ

Сучасне цифрове середовище є важливим джерелом соціокультурного розвитку та освіти дітей та молоді. Фактично медіа стали інструментом неформальної освіти, яка набуває все більшої популярності, призводячи до масштабної кризи інститутів формальної освіти (якими традиційно виступають заклади вищої, середньої і дошкільної освіти). Засобом виходу із кризової ситуації є зрощення традиційних та новітніх форм організації освітнього простору, поєднання очної та дистанційної, синхронної та асинхронної, змішаної та адаптивної, хмарної та мобільної форм навчання.

Цифрові технології трансформують не тільки загальні форми організації освітнього простору, змінюється характер взаємодії у системі «вчитель-учень». Все більш активною стає роль того, хто навчається. Учень або студент самостійно визначає свою освітню стратегію, тобто відбувається індивідуалізація навчання, тоді як на педагога покладається координативна (кураторська) та підтримуюча (тьюторська) функції.

Вплив Інтернету на суспільство та освіту має тотальний характер: змінюється ритміка життя сучасної людини, світосприйняття та способи мислення. Зокрема, збільшення перебування у віртуальному середовищі (особливо завдяки застосуванню новітніх гаджетів та мобільного Інтернету) вже призвело до скорочення сну

у сучасних дітей, зменшення часу їхнього дозвілля на природі та інтеракції без посередництва масмедіа. Масштабною є так звана «криза запам'ятовування» у сучасних дітей та молоді, які схильні запам'ятовувати «не зміст якогось джерела інформації, а місце, де ця інформація знаходиться, а ще точніше «шлях», спосіб, як до неї дістатись» [2,с.10]. Криза запам'ятовування є реакцією на інформаційне перенавантаження людини, а також обумовлена посиленням її залежності від цифрового середовища. В результаті, «Доступність практично будь-якої інформації у будь-який час з раннього віку змінює структуру мнемонічних процесів. Пам'ять стає не тільки «неглибокою», але й «короткотривалою» («кліпове мислення») [2,с.10].

Іншим когнітивним ефектом впливу цифрових технологій на свідомість дітей та молоді є гіперактивність, зменшення концентрації уваги, панування «візуалізованого сприйняття», відмова від лінійного причинно-наслідкового сприйняття навчального матеріалу, орієнтація на багатозадачність та «мережеве сприйняття» [1, с. 253].

В таких умовах важливим стає розвиток цифрових компетентностей та цифрової відповідальності як інструментів освіти за доби нового комунікативного вибуху. Рівень засвоєння цифрових компетентностей пов'язується із соціальною адаптивністю та професійною успішністю. Завдяки цифровим компетентностям трансформуються уявлення про навчальне середовище. Якщо раніше його пов'язували із фіксованим простором «класної кімнати», то зараз мова йде про «відкритий освітній простір», заснований на міждисциплінарному співробітництві різних, поєднаних мережевою комунікацією груп.

Компетентність як «знання в дії», включає не тільки відповідні знання, вміння та навички, а й мотиваційну складову та відповідальність. Цифрова компетентність є комплексним феноменом, що містить: інформаційну та медіакомпетентність, комунікативну, технічну та споживчу компетентності [2,с.19]. У цілому, під цифровою компетентністю розуміють «здатність індивіда впевнено, ефективно, критично і безпечно вибирати і застосовувати інфокомунікаційні технології в різних сферах життєдіяльності» [2,с.19]. При цьому цифрова відповідальність обов'язково супроводжує цифрову компетентність як її суттєва складова.

Зворотним боком розвитку цифрової компетентності є ризики небезпеки Інтернет-простору, що може бути попереджене формуванням цифрової відповідальності. До головних цифрових ризиків відносять: контентні, що виникають в результаті використання ресурсів, що містять небезпечну інформацію; комунікаційні, що є наслідком спілкування у мережі (наприклад, кібербулінг, грумінг, тролінг тощо); споживчі як ризики фінансових та інформаційних втрат в результаті шахрайства та низької споживчої культури; технічні ризики, що визначаються пошкодженням програмного забезпечення, порушенням конфіденціальної інформації шляхом зламу та шкідливих програм [2,с.31]

Цифрова компетентність та цифрова відповідальність особливо стають значущими у зв'язку із все більшим занепокоєнням серед вчених та громадськості розповсюдження «BigData»-культури, що з часом може призвести до постгуманістичних тенденцій. У книзі «Homo Deus: Коротка історія майбутнього» відомий сучасний дослідник Юваль Харари відзначає, що якщо раніше основною функцією цензури було перекривання потоку інформації, то зараз «цензура здійснюється шляхом постачання людям зайвої, непотрібної інформації. Ми просто не знаємо, на чому зосередитися, і часто втрачаємо час, вивчаючи і обговорюючи другорядні і третьорядні речі. Споконвіку влада передбачала доступ до інформації. Сьогодні влада - це знання, на що не треба відволікатися» [3].

Про необхідність розвитку цифрової відповідальності в останній час все більше йдеться у соціальній рекламі, яка містить дві основні ідеї. Перша передбачає розуміння важливості повернення до природної комунікації (доводиться, що люди, поглинуті гаджетами, забувають про реальне спілкування, замикаються на віртуальному; тому важливим висновком реклами є: розділяйте життя і віртуальність). В

іншому випадку можна побачити звернення до ідеї «Не роби своє життя публічним», тобто йдеться про попередження маніпуляцій, які можливі завдяки використанню відкритої інформації, розміщеної в соціальних мережах.

Таким чином, розвиток цифрової компетентності та цифрової відповідальності є ключовим соціальним замовленням сьогодення, що можна досягти шляхом системних змін у підході до організації освітнього простору, форм і методів роботи, залученням як дорослих, так і молоді та дітей, стимулюванням самоосвітніх компетентностей сучасної людини, осмисленням нею можливих наслідків та ризиків перебування у цифровому середовищі.

Список використаних джерел

1. Карр Н. Пустышка. *Что Интернет делает с нашими мозгами*. - М: Be stBusinessBooks, 2012. - 256 с. 2. Солдатова Г., Зотова Е., Лебешева М., Шляпников В. *Цифровая грамотность и безопасность в Интернете*. - М.: Google, 2013. - 311 с. 3. Юваль Ной Харари *Номо Деус. Краткая история будущего*. - Издательство «Синдбад», 2018. – 496 с.

М. В. Несправа

ХРИСТИЯНСЬКІ ПРИНЦИПИ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ОСНОВА ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

З кінця 2013 року Україна поринула у вір соціальних конфліктів, які у лютому 2014 року набули кривавого характеру, а згодом на Донбасі перетворилися на справжню війну. Чотири роки невдалих спроб влади зупинити конфлікт показали, що існуючи політико-правові методи, розраховані на силове протистояння, не приносять бажаного результату. Тому, на наш погляд, треба кардинально переглянути саму філософію подолання конфліктів та взяти за основу ті християнські принципи, на яких власне і побудована українська культурно-цивілізаційна ідентичність.

Для розуміння екзистенціальної відмінності цих принципів, важливо зазначити, що, хоча коріння християнської онтології права і сягають Старого Завіту, втім, християнські підходи до владнання соціальних конфліктів докорінним чином відрізняються від закону Мойсея. Старий Завіт містить одну з найдавніших відомих формулювань принципу таліону – це фраза «око за око, зуб за зуб» є цитатою з Книги Виходу (21: 23-27), повторена також у Левіта (24:20). Милосердя, що його сповідує християнство, співвідноситься із цією категорією історії права і моральності, відомою як рівна відплата, за діалектичним законом «заперечення заперечення». У нагірній проповіді Христос проголосив: «Ви чули, що нашим батькам було сказано: «Око за око і зуб за зуб». А я кажу вам, що не чиніть опір тому, хто ображає вас. Навпаки, якщо хто-небудь б'є тебе по правій щоці, дозволь йому вдарити тебе і по лівій!» (Матф.5: 38-41). У Євангелії ми знаходимо не тільки зрозумілу заповідь: «Полюби ближнього твого, як самого себе» (Мтф. 22:39), але й більш складну когнітивну модель: «Любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто проклинає вас, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто кривдить вас і жене вас, щоб вам бути синами Батька вашого небесного» (Мтф. 5: 43-46). Саме у цій формулі криється ключ до подолання будь-яких конфліктів.

«Милосердя – це один з головних проявів любові та найбільша чеснота, - зазначив предстоятель української православної Церкви Митрополит Київський і всієї України Онуфрій. – Милосердя – це те, чого вкрай потребує оточуючий нас світ, особливо зараз» [1]. Цей християнський постулат ліг в основу філософсько-правового принципу вирішення соціальних конфліктів, який отримав назву «непротивлення злу насильством». На його звитяжний потенціал звертав увагу ще апостол Павло: «Не будьте переможені злом, але перемагайте зло добром» (Рим: 12). Він був підтверджений діяннями Махатми Ганді, Мартіна Лютера Кінга та інших політиків, які сприйняли та втілили у практику цей принцип.

Основою основ християнських філософсько-правових принципів є визнання права людини на життя в якості абсолюту. Першоджерело цього принципу ми знаходимо у шостій заповіді закону Божого «Не вбивай!» (2 М. 20:1-17). Для повноти розуміння сенсу цієї заповіді слід додати, що, за словами пророків, грішить проти шостої заповіді і той, хто бажає смерті іншій людині, хто не живе з іншими в злагоді і в мирі, а, навпаки, ставиться до інших з ненавистю, заздощами і злобою, затіває з іншими сварки і бійки, кривдить інших. Грішать проти шостої заповіді всі злі і сильні, які кривдять слабких. Отже, нехтування цим принципом є першопричиною соціальних конфліктів. Христова Церква виходить з того, що передумовою більш широкого співробітництва в області подолання конфліктів, в тому числі на Донбасі, має стати всезагальне визнання високої цінності людської особистості, розуміння того, що будь-яка війна загрожує знищити творіння Боже і життя. «Коли життя і здоров'я одних людей стають інструментами, за допомогою яких інші намагаються отримати певні політичні переваги, це не просто принижує цінність життя самих заручників і полонених, але є викликом правам і свободам цілого світу, оскільки біль та приниження будь-якої людської істоти – трагедія усього людства», - йдеться в Зверненні Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій [2].

З християнської віри у створення людини за образом Божим для участі у виконанні Божественного задуму про людину і світ логічним чином походить й інше базове для системи права поняття – гідність людської особистості. Це поняття є ключовим в усіх християнських конфесіях, бо саме через нього знаходить своє тлумачення гуманістичний зміст Євангелія. Як наголошує Де Гаай Фортман, Христос – Бог і людина – є найглибшим джерелом і гарантією гідності людської особистості [3]. Відповідно до християнської аксіології, особистість набуває гідності, здійснюючи добро. Навпаки, коли індивід обирає зло, свобода вибору веде до саморуїнування і завдає шкоди гідності людини і суспільній моралі та призводить до соціальних конфліктів. Український християнський філософ Пімфіл Юркевич наголошував, що виявом гідності високого призначення людини є те, що їй «суджено особисто нести відповідальність за все содіяне у світі» [4, с. 144].

Важливо зазначити, що у християнській традиції філософсько-правовою основою подолання соціальних конфліктів неодмінно постає поняття справедливості. Як стверджував відомий християнський теолог Фома Аквінський, справедливість є несучою конструкцією, стовбуром усієї побудови людських чеснот [5]. Коли немає справедливості будь-яка праця, щодо конституційного забезпечення прав і свобод громадян, будь які потуги з боку держави владнати соціальні конфлікти є марними. Це стає очевидним на прикладі України. «Мусимо з гіркотою констатувати – справедливості сьогодні бракує, - йдеться у Зверненні Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо становлення справедливості в Україні. – Часто виною тому і недосконале законодавство, і «черства поведінка чиновників, і несправедливі судові рішення» [6].

Християнські Церкви на протязі усієї історії сприймали свою велику відповідальність за мирне вирішення існуючих конфліктів та сприяли подоланню розбрату і ворожнечі. Відправною точкою у цій роботі постає християнське переконання, що будь-які прояви насильства є наслідком існуючого в світі зла і гріха: «Звідки війни та чвари між вами? Чи не звідси, від ваших пожадливістей, що воюють у членах ваших?» (Як. 4: 1). Гріх – це духовна хвороба, зовнішніми симптомами якої є конфлікти, чвари, злочини і війни з їх трагічними наслідками. Церква прагне усунути не тільки зовнішні симптоми цієї хвороби, а й саму хворобу – гріх. Отже, для припинення подолання соціальних конфліктів Церква Христова прагне з новою силою виражати зміст свого пророчого свідчення і являти його світу. В якості істотного елементу свого еклезіологічного вчення вона являє роздробленому світу євхаристичне спілкування та єдність [7].

У контексті вкрай важливої для нас проблеми подолання соціальних конфліктів

необхідно звернути увагу на те, що, як доводить Андрій Костирев, суспільна злагода неможлива без ефективної ціннісної комунікації [8]. Тому налагодження широкого суспільного діалогу в Україні навколо таких цінностей як право людини на життя, гідність людської особистості, справедливість є важливим елементом консолідації української нації. Як зазначається у Зверненні Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо утвердження миру та поступу українського суспільства. «Усе суспільство і кожен громадянин окремо – чи то політик, чи то релігійний діяч, чи то представник ЗМІ – мають плекати суспільний мир і злагоду, не допускати у своїх висловлюваннях мову ворожнечі, шукати шляхи примирення через діалог і взаємне прощення. Просимо українське суспільство бути більш толерантним, більш милосердним і справедливим до усіх своїх громадян без винятку» [9]. Отже християнські принципи милосердя і любові, абсолютної цінності людського життя, гідності як свідомого вибору на користь добра, справедливості як рівності усіх перед правовим законом є філософсько-правовою основою подолання соціальних конфліктів. Ці принципи реалізуються Церквою шляхом кропіткої духовної роботи по донесенню Слова Божого з метою перемоги над гріхом. Крім цього, усвідомлення їх суспільством досягаються через діалог та прощення.

Список використаних джерел

1. Вітальна адреса Предстоятеля УПЦ учасникам XVI Міжнародних Успенських читань. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. Офіційний сайт Української Православної Церкви. 2016. 30. вер. URL: <http://news.church.ua/2016/09/30/vitalne-slovo-predstoyatelya-upc-uchasnikam-xvi-mizhnarodnix-uspenskich-chitan/> (Дата звернення 29.06.2018). 2. Звернення. Рада Церков і релігійних організацій закликає звільнити заручників з полону на Донбасі. Офіційне інтернет-представництво Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. 2018. 08 вер. URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/471-uccrostatement-hostages-captives-donbas-donetsk-luhansk-ukraine> (дата звернення 01.07.2018). 3. Fortman D. G. Religion and Human Rights: A Dialectical Relationship. e-International Relations. 2011. 5 Dec. URL: <http://www.e-ir.info/2011/12/05/religion-and-human-rights-a-dialectical-relationship/> (Last accessed: 27.06.2018). 4. Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник. Київ: Наукова думка, 2001. 796 с. 5. Фома Аквінський. О справедливості, вопрос 58. Сумма теологии: в 12 т. / С. И. Еремеев: перевод, редакция, примечания. Киев: Ника-Центр, 2010. Т VIII. 432 с. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-8/12> (дата доступу: 28.06.2018). 6. Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо становлення справедливості в Україні. Київ. 2016. 17 травня. Офіційне інтернет-представництво Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/465-uccrostatement-justice-court-judge-ukraine> (дата звернення 01.07.2018). 7. Миссия Православной Церкви в современном мире. Проект документа Всеправославного Собора, одобренный Собранием Предстоятелей Поместных Православных Церквей. Шамбези. 2016. 28 янв. Официальный сайт Русской Православной Церкви. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/print/4360988.html> (дата звернення 29.06.2018). 8. Костирев А. Г. Ціннісна комунікація як необхідна умова консолідації української нації. Політичний менеджмент. 2007. №5. С. 105-116. 9. Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо утвердження миру та поступу українського суспільства. Краматорськ. 2016. 02 лист. Офіційне інтернет-представництво Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/475-uccrostatement-on-peace-in-ukraine> (дата звернення 01.07.2018).

Л. В. Аврахова

ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ ИСТИНЫ В ГЕРМЕНЕВТИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ДИАЛОГИЗМА

Традиционно в историко-философских системах объективное противопоставлялось субъективному как то, что находится вне и независимо от субъективного. По сути, это принципиальное разведение двух миров – субъективного (духовного) мира человека и объективного (материального) мира вне человека. Строгий рацио-

нализм «отвлеченно-познавательных наук» (Бахтин) закрепил это противопоставление в абстрактных теоретических конструкциях, чуждых, с точки зрения неклассической философии, экзистенциальному духу и реальному смыслу бытия человека. Такой подход в понимании соотношения объективного и субъективного характерен для «абстрактного рационализма» (объективирующей гносеологии), в чем феноменология усматривает главный недостаток прежней философии. Вся «теоретическая философия» с ее «категориальной активностью разума» является непродуктивной и безжизненной, ибо с ее активностью разума «ничего общего не имеет моя индивидуально-ответственная активность» [1, с.101].

В противостоянии «грубому» («строго научному») рационализму многие философы, начиная с XIX века, склонялись к герменевтическим подходам (Шеллинг, Кьеркегор, Ницше, Шопенгауэр, Дильтей, а в XX веке Шпенглер, Ортега-и-Гассет, Хайдеггер и, конечно, Гадамер), считая, что деятельность интеллекта ограничена мифом «мертвой материи», и только реальная жизнь, воплощенная в живом слове, может дать ответы на вопрос о смысле бытия. Человек должен освободиться от «идолов общественного бытия» (Хайдеггер) – абстрактных целей, идеалов, научных истин. «Фундаментальная онтология», по заключению экзистенциалистов, может опираться лишь на человеческое «бытие-в мире» как субъективное бытие в форме переживаний.

Феноменология исходит из единства «объективного смысла и субъективного процесса свершения», признавая лишь то объективное, которое субъективно значимо здесь и теперь. Объективное является интенциональным результатом субъективной деятельности и благодаря ей. Только как таковое оно значимо для человека. Этот результат приобретает качество человеческой ценности с имманентным ей жизненным смыслом и, как рационально оформленный и о-пределенный («завершенный») предмет, становится независимым от конкретного субъекта. Таковым он выступает объективной ценностью для «незавершенной» *последующей* деятельности в исторической структуре бытия. Жизненный смысл рождается жизнью, реальной жизнью чувственно-эмпирического индивида и приобретает только в диалоге с миром, то есть в субъективном процессе, в интенционально-феноменологической деятельности субъекта. Герменевтический подход здесь основывается на феноменологической реконструкции имеющегося смысла и формировании нового смысла в процессе диалога.

Для феноменологии первостепенно важно не то, как субъективное перевести в область объективного и определить его *нейтральную* (для всех и ни для кого в отдельности) истинность, как это свойственно абстрактно-теоретической гносеологии, а наоборот, как *объективное («вещную модель мира») трансформировать в индивидуально-значимое содержание моих субъективных действий*, сделать его значимым именно *для меня* и именно для данного исторического момента, в «контексте моей единственной жизни». Объективное и субъективное – в неразрывном единстве, но субъективное поглощает объективное. Иными словами, объективное рассматривается лишь в субъективной (внутренне-духовной) сфере человека, оно в самом субъекте, а не вне его. Следовательно, человеческую истину необходимо искать не в объективном мире вообще, а в самом человеке; объективный критерий ценностных ориентаций следует находить *не вне человека, а в субъективном процессе его реальной жизни, в его поступках*. Каждый человек должен добиваться такого объективного содержания в своей субъективно-индивидуальной жизни, которое становилось бы *интерсубъективным* фактором развития социума, эпохи, истории. Выявить объективность и общезначимость ценностно-смысловой установки возможно лишь в постоянном сопоставлении ее с ценностными позициями других индивидов, то есть в диалогической структуре бытия.

С точки зрения феноменолога-диалогиста М.М.Бахтина, сами по себе научно-

теоретическіе істини обладають автономною значимістю. Вони абстрактні і абсолютні, не імаючі смисла до соприкосновення з конкретною життям. Закони Ньютона імали свою автономну значимістю і до їх відкриття. Дійствительну ж значимістю для человека они приобретають з моменту їх відкриття і приобщення к практическим цінностям людей. В мире теоретических построений, по его словам, нет меня, а значит, этот мир *чуждый и безразличный* мне, пока не будет включен в мою единственную действительную жизнь событийности, где и приобретает конкретно-индивидуальный, бытийственный для меня смысл [см.:1,с.88]. «Вещная модель мира» – объективно независимая, «бессловесная», безотносительная сама по себе – *становится человеческой*, когда приобретает жизненный смысл для человека.

Абсолютная значимость теоретической истины безусловно объективна, но как таковая она нежизненна. *Значимые в теории истины должны еще стать правдой жизни.* Именно в конкретном пространственно-временном мире человека значимость истины коррелируется неповторимой ценностно-ориентационной позицией индивида и наполняется жизненным смыслом, становится правдой жизни. Согласно Бахтину, истина находит свою конкретную реализацию в правде событийного бытия, где она высвечивается соответственно единственному месту индивида в бытии, и в своей объективной значимости может служить ценностным ориентиром ответственного поступка [см.: 1,с.116]. Задача феноменолога – перевести *абстрактную* ценность истины в *жизненно-практическую* ценность.

Абсолютная истина должна быть приобщена «единственному бытию-событию», благодаря чему она приобретает свою конкретность и относительность в «индивидуально-произвольном поступке» человека. Следовательно, только относительная истина в ее субъективной значимости может быть жизненно-практичной. Абсолютная (объективная) истина вне житейского смысла, там, где меня нет. Относительная («субъективная», субъектная) истина – в моем бытии, во мне. Это отнюдь не означает голого негативистского субъективизма, поскольку ценность абсолютной истины все же положительно учитывается в субъектных актах деятельности.

Таким образом, истинными суждениями могут быть лишь те суждения, которые рождаются в событийности реальной жизни и отражают актуальные (со)переживания диалогического отношения Я – Другой. Настоящая истинность бытия раскрывается не в теории, не в оторванном от непосредственного бытия чистом, замкнутом в себе сознании, а в процессе живого («участного») переживания индивидом своего «события-бытия», где абстрактная истинность «покаянно» осмысливается в оценках межличностного должностования и ответственного поступления в «живой жизни» конкретных людей.

Список использованных источников

1.Бахтин М.М. К философии поступка // Философия и социология науки и техники. Ежегодник.1984 –1985гг.–М.,1986.–С.82–138.

А. А. Головки

ПОНЯТТЯ МІКРОПОЛІТИКИ У ФІЛОСОФІЇ МІШЕЛЯ ФУКО ТА ЖИЛЯ ДЕЛЬОЗА

Мішель Фуко, один з найвидатніших французьких філософів ХХ сторіччя, ввів свою концепцію аналізу влади у першому томі книги «Історія сексуальності» і розвинув її у подальшій творчості (есеях, лекціях, інтерв'ю і т.д.). Дана концепція отримала узагальнену назву «продуктивної влади» або «мікрофізики влади» [4, с.473], хоча насправді вона має справу з низкою різних технологій влади, які отримали розповсюдження на території західних держав. Серед цих проявів влади, які були розглянуті у творчості М. Фуко, можна виділити дисциплінарну владу, біовладу,

пасторальну, юридичну і управлінську владу і т. ін. Філософські праці сучасника М. Фуко, Ж. Дельоза, значно розширили і вдосконалили політичне вчення Фуко про владу.

Осмилення влади М. Фуко було насамперед спрямоване проти усталених ліберальних і марксистських політичних вчень, які були домінуючими у 1970-х рр. Влада у класичній ліберальній теорії вважалася різновидом власності; М. Фуко запропонував протилежне – погляд на владу як на відносну суспільну функцію, яка виходить на перший план перш за все у людських відносинах. Марксистська теорія вважала владу відносинами двох антагоністичних сил, або похідною від класової боротьби. Фуко наголосив на тому, що немає сенсу шукати гіпотетичний «центр» владних відносин, скоріше слід сконструювати «мікрофізику влади», яка б фокусувалася на граничних точках, таких як сім'я, щоденні практики і маргінальні інститути [4, с.474]. Загальна ідея мікрофізики влади, або ж мікрополітичного вчення М. Фуко, полягає у тому, що аналіз владних відносин слід починати не з верхів'я (якщо розглядати саме вертикальний рівень подібних відносин), а з найнижчих рівнів функціонування влади, тобто аналізувати саме безліч проявів владних відносин, які оперують у мережах суспільних інститутів (персональне перетворилося на політичне).

Звідси походить ідея М. Фуко про те, що влада може оперувати не стільки через репресії, заборони або цензуру, але є при цьому внутрішньо продуктивною. Індивід, який є частиною соціуму, здатний до існування лише в умовах відносин знання-влади. Таким чином, провладні відносини формують сутність і персональне життя конкретного громадянина [2, с.94].

Жиль Дельоз та Фелікс Гваттарі розвинули ідеї М. Фуко у таких роботах, як «Анти-Едіп», «Тисяча плато» і «Хаософія». Мислителі включили теорію мікрополітики у власний проект створення шизоаналізу. Ж. Дельоз використав її для критики психоаналізу як форми пасторальної влади, тобто священства, яке намагається викликати почуття вини і каяття у людини. Психоаналіз пов'язує людину з власними інстинктами, несвідомим, таким же чином, як християнство пов'язувало людину з Богом [1, с.28]. У іншій роботі Ж. Дельоз пов'язує владу з ніцшеанською концепцією волі до влади як генеалогічного принципу, з якого походять основні смисли і цінності, якими керується політичний суб'єкт. Власне, подібне історико-філософське трактування Ф. Ніцше є різновидом політичної теорії М. Фуко.

Але найбільш оригінальною є точка зору Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі на фашизм. Філософи вважають, що фашизм – не плинний історичний феномен, який можна визначити за допомогою звичайного, «макрополітичного» дослідження як прояв тоталітарної держави. Навпаки, Дельоз і Гваттарі вважали, що необхідно здійснити мікрополітичний аналіз молекул фашизму, які існують у соціумі, адже даний феномен пережив мутації і адаптувався до сучасних інститутів [3, с.236].

Фашизм є бажанням, і тому його аналіз слід здійснювати через дослідження функціонування і розвитку машин бажання у суспільстві. Фашизм у трактовці Дельоза і Гваттарі постає небезпечним канцерогенним молекулярним феноменом, який здійснює рекурсивну процедуру над процесами суб'єктивації. Це означає, що фашизм є перш за все масовим феноменом; не дивлячись на те, що зазвичай він приходить із зовнішніх джерел, але знаходить енергію для існування за допомогою бажань кожного свого послідовника. Звідси і виходить ідея про те, що фашизм є іманентним до виробництва бажання [3, с.245].

Список використаних джерел

1. Делез Ж. *Алфавит Жюль Делеза / Жиль Делез ; пер. с фр. А. Корбуа.* – Минск: Klinamen, 2001.
2. Foucault, M. *The History of Sexuality. Vol 1. An Introduction / Michel Foucault.* – London : Penguin, 1978.
3. Guattari, F. *Chaosophy: Texts and Interviews 1972-1977 / Felix Guattari.* New York : Semiotext(e), 2008.
4. Oksala, J. *Microphysics of Power / Johanna Oksala // Disch, L. & Hawkesworth, M. (eds.) The*

В. О. Дубініна

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ Х.-Г. ГАДАМЕРА В СТАНОВЛЕННІ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Філософія герменевтики як один з напрямів сучасної європейської філософії була заснована італійським істориком права Еміліо Бетті (1890-1970), а потім розглянута німецьким філософом Х.-Г. Гадамером (1900-2002) в його роботах «Загальна теорія розуміння» (1955), «Істина і метод» (1960). Гадамер реконструює вчення своїх попередників і створює філософію розуміння. У його визначенні це спосіб освоєння світу людиною, в якому поряд з теоретичним знанням істотну роль відіграє безпосереднє переживання (досвід життя), що складається з різних форм практики (досвід історії), форми естетичного переживання (досвід мистецтва).

Багато досвіду є у мові, мистецтві. Джерелами досвіду є освіта та культурні традиції, які осмислюються індивідом в суспільстві. Герменевтичний досвід у Гадамера носить незавершений характер, та є епістемологічної проблемою суспільства. При цьому істотна роль саморозуміння суб'єкта і його взаємодія з інтерпретацією, тлумаченням своєї екзистенції. Головний сенс розуміння чужого тексту філософ бачить в «переміщенні в чужу суб'єктивність». Дійсно зрозуміти іншого неможливо, не відчувши себе на його місці, зазначає Гадамер в роботі «Істина і метод».

Гадамер розробив дуже важливу та глибоку розробку – категорію розуміння. Де розуміння – це спосіб існування. Розуміння - це не тільки пізнання, а також універсальний спосіб освоєння світу, тобто досвід, воно невідокремлене від саморозуміння інтерпретатора, є процес пошуку сенсу, тобто суті справи, та неможливо без передрозуміння. Це - передумова зв'язку зі світом. Тому зрозуміти щось можна лише завдяки заздалегідь щодо нього припущеннями, а не коли воно належить нам як щось абсолютно нове. Таким чином, предметом розуміння є не зміст, вкладений в текст автором, а предметний зміст, тобто суть справи, з осмисленням якого пов'язаний даний текст.

Принциповим питанням для будь-якої філософської герменевтики є проблема встановлення істини відносно процесу інтерпретації і його результатів. Гадамер вбачає в цьому проблему, яку намагається вирішити відсилкою до досвіду античної традиції, як філософської, так і риторичної, в якій висловлювання *εὐ λέγειν* – традиційно означало говоріння істинного, правильного, а не просто вміння що-небудь добре сказати. [1, с. 56-57]. Античний ідеал евлогії – це зразок для усіх спроб побудувати теорію розуміння та інтерпретації, зразок, який спирається перш за все на природну інтуїцію людини і не підлягає будь-якому науковому доведенню.

Гадамер стверджує, що, по-перше, розуміння завжди є тлумачення, а тлумачення - розумінням. По-друге, розуміння можливе лише в якості «застосування» - співвіднесення змісту тексту з культурним розумовим досвідом сучасності. Інтерпретація тексту, таким чином, полягає не у відтворенні первинного (авторського) сенсу тексту, а в створенні сенсу заново. Тим самим розуміння може виходити за межі суб'єктивного задуму автора, більш того, воно завжди виходить за ці рамки.

Таким чином, Гадамер відстоює класичну і досить консервативну позицію, яка наближує його тлумачення герменевтики до платонізму, а також до певного ригоризму по відношенню до мови. Він розуміє людську мову як мову самого розуму, а мовне тлумачення як форму тлумачення взагалі. Для цього Гадамер використовує особливий концептуальний ряд: *Deutung*; *Auslegung*; *Interpretation*; *Erläuterung* (значення, тлумачення, інтерпретація, коментар) [2, с. 402-404].

Список використаних джерел

1. Гадамер Х.-Г. *Истина и метод: Основы философской герменевтики.* – М.: Прогресс, 1988. –

Ю. О. Виходцевська, О. Р. Чайковський, Я. В. Юшкевич

ФЕНОМЕН ТРАНСГУМАНІЗМУ ЯК МІКРОЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДИНИ І ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ СВОБОДИ

Філософія сьогоднішнього дня – це філософія ХХІ століття. Наш вік вважається продовженням стрімкого науково-технічного прогресу і революційних підходів у всіх сферах життя, розпочатих ще в минулому столітті. Вчені ставлять численні експерименти, винаходять нові технології, що полегшують життя людини. Психологи і соціологи з усього світу розглядають як переваги, так і недоліки зростання і розвитку людства в технічному плані. Морально-моральні орієнтири змінюються, і здається, що місця філософським проблемам у світі споживання і розвитку технологій немає [7].

Трансгуманізм – це міжнародна філософія, яка підтримує використання науки і технологій для вдосконалення людини. Ця філософія розглядає такі небажані проблеми людського існування наприклад як інвалідність, старіння, недобровільна смерть і т.п. Трансгуманісти розв'язання людських проблем припускають теоретичне застосування біотехнологій, нанотехнологій і генної інженерії. Ця новітня філософія прагне вдосконалити розумові та фізичні людські можливості [1].

Прихильники цієї філософії прагнуть, що люди добровільно колись перетворять себе в істоти з надможливостями, по цій вони отримають звання «**постлюдини**». Через це трансгуманізм іноді називають «**постгуманізмом**». Тут можна казати про **мікроеволюцію**, що спрямована на свідоме покращення та придання нових критеріїв виду Homo Sapiens. Тут за поняттям «мікроеволюція» знаходиться твердження, що вона являє собою направлену зміну генофонду популяції. Теорія все-таки залишається теорією і має місце на існування, як і будь-яка інша наукова думка, але етичний план залишається невідомим. Тому людина тримає своє майбутнє в її руках [2].

Транслюдина - термін, що позначає в трансгуманізмі перехідну людину, яка є потенційним кроком на шляху еволюції до постлюдини. Деякі з теоретиків трансгуманізму вважають, що **час транслюдини вже настал**, оскільки, завдяки використанню інформаційних технологій потенціал людського розуму вже значно збільшився. У найближчий очікується подальший прогрес у створенні та використанні нових глобальних систем зв'язку, методів модифікації тіла та подовження терміну життя. Засоби, якими трансгуманісти прагнуть скористатися для наближення часу постлюдства, включають: генну інженерію, вживлені комп'ютери, терапію проти старіння, економічні винаходи, молекулярну нанотехнологію, когнітивні технології, штучний інтелект, нейроінтерфейс, програми для керування інформацією, ліки для поліпшення пам'яті. В досягненні трансгуманістичних цілей, як правило, допомагають технологічні і соціальні винаходи, що збільшують загальну економічну [5].

Головною метою трансгуманізму є нескінченне вдосконалення людини з використанням усіх можливих для цього способів. Для досягнення цієї мети Трансгуманізм пропонує: вивчати досягнення науки і техніки, вчасно запобігаючи небезпекам і моральним проблемам, які можуть загрожувати впровадженню цих досягнень; всіляко підтримувати технічний прогрес; якомога більше віддалити і смерть людини, дати їй право самій вирішувати, коли вмирати і чи вмирати в загальні; розширювати свободу кожного окремо взятої людини, використовуючи науково-технічні досягнення.

Трансгуманісти підтримують розробку нових технологій, особливо перспективними вони вважають інформаційні технології, нанотехнологію, розробки в галузі

штучного інтелекту, біотехнологію, завантаження свідомості в пам'ять комп'ютера і кріоніки [6].

У застосуванні до людини генна інженерія могла б використовуватись для лікування спадкових хвороб. Однак, технічно, є істотна різниця між лікуванням самого пацієнта і зміною геному його нащадків. Також варто відзначити значну критику цієї технології в ЗМІ: розробка генно-інженерних вірусів сприймається багатьма як загроза для всього людства.

Список використаних джерел

1. Drexler K. Eric. *Engines of Creation. The Coming Era of Nanotechnology*. - Fourth Estate, London, 1996.
2. *Unbounding the Future: the Nanotechnology Revolution*. Eric Drexler and Chris Peterson. - William Morrow and Company, Inc., New York, 1991.
3. Hans P. Moravec. *Sensor Fusion in Certainty. Grids for Mobile Robots*. // *AI Magazine Volume 9 Number 2*. -1988.
4. Hans P. Moravec. *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence*. - Harvard University Press; New Ed edition. - 1990.
5. Лядський І.К. *Досягнення та перспективи молекулярної генетики в контексті генетичної освіти* // *Біоетика: сучасний стан та перспективи розвитку* / Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 2006. – С. 135 – 143.
6. Мічіо Кайку. *Візія: як наука змінить XXI сторіччя*. / Пер. А. Кам'янець. – Львів: Літопис, 2004. – 544 с.
7. *Трансгуманізм і контури майбутнього людства* / А. А. Єнікєєв, Д. І. Шевченко // *Молодий вчений: виклики та перспективи: Збірник статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції*. – № 7(9). – М., Вид. «Інтернаука», 2016, с. 332-336.

Я. С. Гнатюк

КУЛЬТУРНО-ПРЕДИКАТИВНИЙ АНАЛІЗ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

В історії філософії як розділі метафілософії, що перебуває на перетині проблемних полів двох галузей гуманітарного знання – історичних наук і філософських дисциплін назріла потреба у переході від проблемно-категоріального до культурно-предикативного аналізу, від абстрактного до конкретного. Це зумовлено тим, що проблемно-категоріальний аналіз як абстрактно-логічний підхід і об'єктивістська позиція, на відміну від культурно-предикативного аналізу як конкретно-історичного підходу і релятивістської позиції, не бере до уваги культурний контекст історико-філософського пізнання та історико-філософську дослідницьку культуру, а саме вони накладають свій відбиток на специфіку історико-філософського пізнання, ззовні й зсередини детермінуючи його. У контексті проблемно-категоріального аналізу історія філософії як наукова історія трактується як історія постановок і розв'язання філософських проблем та, водночас, як історія розвитку філософських понять. У контексті ж культурно-предикативного аналізу історія філософії як метатеоретична дисципліна розуміється як комунікативна взаємодія дослідницької і досліджуваної культур, у процесі якої розкривається комунікативний потенціал культурної предикації, внаслідок чого відбувається зростання історико-філософського знання. Комунікативний потенціал культурної предикації характеризується двома аспектами. По-перше, можливостями застосування предикативного синтаксису логіки комунікації історичних логік, його моделей як систем правил у сфері методології історії філософії як міжкультурної комунікації. По-друге, можливостями розвитку нерозвинутого історико-філософського знання, реалізації його нереалізованих концептів та включення їх до складу актуальної культури і філософії.

Методологічні пошуки у сфері історичного дискурсу, епістемології і методології історії та їхні результати, екстрапольовані на сферу історико-філософського дискурсу, теорію історико-філософського процесу і методологію дослідження історії

філософії, дали підставу для формулювання у монографії концепту «культурна предикація». Історико-філософський дискурс можна розуміти як побудову історико-філософського тексту, а останній – як історико-філософський світ філософської культури. Культурна предикація за такого розуміння постає процесом створення і перекладу текстів-світів філософських культур, комунікативної взаємодії між ними.

Історико-філософський текст – це текст про текст чи, іншими словами, метатекст. Враховуючи це, його можна осмислювати двома способами. По-перше, логічно – як особливий текст-світ. По друге, історично – як певний коментар до тексту. Тож історико-філософський текст передбачає єдність історичного і логічного.

Культурна предикація концептуалізується в логіці комунікації історичних логік як інформаційній взаємодії формальних і неформальних логік континентальної та аналітичної філософії, що поєднує в собі три логічні дискурси – суб'єктно-предикативний, пропозиційно-функціональний дискурсу і дефінітивно-специфікативний. Відповідно, логіка комунікації історичних логік постає комунікативною взаємодією логіки суб'єктно-предикативного дискурсу, логіки пропозиційно-функціонального дискурсу і логіки дефінітивно-специфікативного дискурсу.

Логіка комунікації історичних логік слугує засобом моделювання предикативного синтаксису. Серед створених за допомогою її засобів моделей найважливішими можна вважати такі системи принципів як: правила побудови числення дефініцій, правила здійснення діалогічних дефініцій, топологічні правила логічних сполучників і правила складання інтеррогативних комплексів.

На логіці комунікації історичних логік базується методологія історії філософії як міжкультурна комунікація, що включає в себе три методологічні інструменти – дефінітивну специфікацію, концептуальне конструювання і раціональну реконструкцію, а також три методологічні стратегії – логіку філософських міркувань, філософську евристику й історію філософської дисципліни. Вона розробляє методологічні правила міжкультурної комунікації, які пов'язані з синтаксичними правилами логіки комунікації історичних логік та доповнюють їх. Найважливішими з них є такі методологічні правила міжкультурної комунікації як правила здійснення функціонально-граматичної дефініції, правила побудови серіальної дефініції і правила проведення реконструкції дефініції.

Засобами методології історії філософії як міжкультурної комунікації здійснюється побудова комунікативної філософії історії філософії як метатеорії, що існує у вигляді трьох дисциплін – комунікативної філософії історії національної, регіональної і світової філософії.

Комунікативна філософія історії філософії як процес розвитку і система вербальних дефініцій обґрунтовує комунікативну взаємодію дефінітивних специфікацій вербальних понять в межах відповідних культур і метакультур. Зокрема, комунікативна філософія історії національної філософії обґрунтовує комунікативну взаємодію вербальних дефініцій історичних типів національної філософії в межах національної культури, комунікативна філософія історії регіональної філософії – в межах культурного регіону, комунікативна філософія історії світової філософії – і в межах національної культури, і в межах культурного регіону.

Логіка комунікації історичних логік – це логіка комунікації наукових теорій, методологія історії філософії як міжкультурна комунікація – комунікативна взаємодія минулого і теперішнього етапів розвитку філософської теорії, а комунікативна філософія історії філософії – комунікативне конструювання сучасної теорії історико-філософського процесу. Завдяки цьому проведене дослідження має міждисциплінарний характер, перебуваючи на перетині предметних полів метафілософії і філософії науки, історії філософії як розділу метафілософії і філософії гуманітарних наук як напряду філософії науки.

**МЕТАПРЕДМЕТНОЕ СРЕДСТВО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ
АВТОБИОГРАФИЧЕСКОЙ ПОВЕСТИ АКАДЕМИКА В. И. АНДРЕЕВА**

Интересуясь философскими контентом различных произведений, В.И. Андреев (1940 – 2015) был одним из первых педагогов, не оставивших без внимания и постнеклассические идеи XX века. Их прикладное использование затронуло образовательные и субъектные системы в традиционных понятийных ракурсах психологических знаний и педагогической антропологии. Валентин Иванович учитывал взаимосвязь внутреннего и внешнего направлений творческого саморазвития, но центрировался на личностной проблематике. Мы же избрали более масштабный смысловой вариант антропологических конструктов. Инновационному концептному видению были посвящены публикации 2012 – 2018 годов (главной работой явилась монография 2014 года [2]). По мнению В.И. Андреева, предложенные построения имеют право на существование и обсуждение, поскольку метапредметно отражают реальную человеческую жизнь. Их совокупность, созданная на стыке философских, педагогических и др. дисциплин, и легла в основу средства многомерного и многофакторного анализа историко-педагогического феномена, запечатлённого в автобиографической повести знаменитого корифея [1] (возможность знакомства с ней предоставил казанский Издательский дом «Логос» имени академика В.И. Андреева). Подобной методологической ориентации и такого поискового инструмента у других исследователей нами обнаружено не было. К его основным компонентам относим следующие модели. Типов рациональности (М.К. Мамардашвили, В.С. Стёпин и др.). Открытой сложной самоорганизующейся, саморегулируемой и саморазвивающейся системы. Человекообразного комплекса с регулятивной этической составляющей (социально-природное образование с человеческим существом в качестве системной подструктуры). Человека как целостного двухсферного феномена (жизненного комплекса человека). Саморазвития этого социально-природного объекта. Бинарной помощи целостному человеческому самодвижению (со стороны социума и самого индивида). Семейной помощи саморазвитию ребёнка. Данный ряд имеет и соответствующие спектральные продолжения. Речь идёт, например, о комплексе моделей «Семья» и связанных с ними линейках теоретических и прикладных построений «Здоровье», «Профессиональное самоопределение», «Семейное самоопределение», «Математика любви». А также о законотворческих обобщениях (закон фрактального саморазвития человек, рекомендательный вывод из него и др.), результатах осмысления нашей проблематики в постнеклассическом и синергетическом форматах (в частности, странноаттрактивные механизм и корректор мегамасштабной траекторной динамики самодвижения, компетентность фрактального саморазвития специалиста и др.).

В ходе использования этого метапредметного средства была ещё раз осмыслена его реалистичность. Информационное содержание автобиографической книги оказалось хорошей иллюстрацией наших идей и их компонентов. Предполагая описать в повести свою судьбу, жизненный опыт в трёхмерной системе координат, и имея целью актуализировать процессы и внутренние механизмы самосозидания, которые в других автобиографических работах либо не раскрывались, либо им уделялось недостаточное внимание, В.И. Андреев вышел за рамки прокрустова ложа зауженной научной тематики (творческого личностного саморазвития) и предоставил специалистам уникальный целостный материал для исследования своего феномена. Это неординарное явление обнаруживает сингулярность с большой плотностью жизненного опыта и переходом из одного научного пространства в другое (практика – теория,

неклассика – постнеклассика). А также научную бифуркационность, связанную с векторными дальнейшими поисками. Следует отметить, что сам В.И. Андреев изначально выстраивал свои жизненные пути, в том числе профессиональную траекторию, не на основе научного алгоритма, а по глубинному внутреннему интересу, интуиции, формировавшемуся здравому смыслу. Сформулированные им принципы, правила жизни, ценностно-смысловые ориентации и ещё раз апробированные приложением к ним наши модельные конструкты позволяют предположить возможность реалистичного системного расширения регуляторного спектра для увеличения осмысленности менеджмента саморазвития, внутреннего и внешнего, повышения эффективности и вероятности достижения позитива в целостном самодвижении при соответствующей бинарной помощи. К её средствам с образовательной и инструментально-аналитической функциями относим выше упомянутую систему моделей. Их совершенствование, развитие возможно как в теоретическом отношении, так и в плане практического применения. Что мы и продолжаем делать, эстафетно сверяясь с жизненным и профессиональным опытом академика В.И. Андреева.

Список использованных источников

1. Андреев В.И. *Жизнь как авантюра творческого саморазвития: автобиографическая повесть*. Казань: Центр инновационных технологий, 2010. 188 с. 2. Прохоров А.В. *Концептуально-педагогические основы саморазвития человека: монография*. Рязань: Концепция, 2014. 136 с.

Л. С. Тарасюк

ЦІЛІСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Досліджуючи проблему цілісності особистості, не можна обійти сферу філософії культури. Філософське осмислення культури наближає до екзистенції людського буття – безпосереднього, унікально-особистісного переживання власного існування. Культура як *ціле* виражена через її багатоманітні форми. Більш за те, філософське осмислення людини неможливе поза філософським осмисленням культури. Воно дозволяє розкрити способи ставлення людини для світу, осмислити цінності, притаманні людині, особливості її внутрішнього світу. Сучасне кризове суспільство сьогодні – суспільство ризику вимагає перегляду всього філософського багажу. Культурна антропологія виокремлює те, що важливе для філософського пізнання людини, для її культурного простору.

Актуальність зазначеної теми проявляє себе в необхідності усвідомлення в нових площинах свідомості творчого синтезу діяльності людини. Культурний простір як особистості, так і суспільства вимагає нових творчих моделей, нових артефактів, які забезпечуватимуть вимоги сучасного суспільства й зорієнтують його на вищий рівень розвитку. Філософське осягнення культури подає її як складну *цілісність*. Окремі форми культури – мистецтво, мораль, освіта, релігія, наука – пізнаються як особливості в контексті культури як складної цілісної системи. Філософія культури намагається уявити сенс культури як цілісності й водночас, сенс різноманітних форм культури.

М.Д.Култаєва зазначає, що у становленні культури свободи виявляється потенціал філософії освіти [8, с.80-98]. Філософія освіти накладає заборону на практики самовтілення і самознищення людства [8,с.80-98]. Вітчизняна дослідниця О.П.Бойко у контексті філософської антропології досліджує культуру дозвілля. Вона обґрунтовує, що культура в добу глобалізації має розширену сферу антропологічного впливу. При цьому вона криє в собі амбівалентні людиновідтворювальні можливості: з одного боку, конституює простір для випробування нових стратегій життєтворчості, потенціюванням творчих сил людства, а з іншого – накопичує ризику та досвід самовтілення людини, є культурною легітимізацією згубних звичок [4,с.4-7].

Надзвичайно суттєвим фактором оптимізації цілеспрямованої діяльності щодо духовного індивідуального самоствердження як основної ознаки особистості, її життєтворчості є створення умов для самоздійснення індивідуального стилю творчої духовної діяльності, комунікативної культури особистості. Фундаментальною потребою цілісної людини є її здатність творення. Можна сказати, що творчість – це друге «Я» цілісності. Творчість – це основа набуття людиною своєї цілісності. Аналізуючи роботи М. Бердяєва, можна зазначити, що поставити проблему людини – це означає в той же час поставити проблему творчості, особистості, духу й історії; творення та збереження її культурного простору.

Найбільш глибоке розроблення проблем творчості знаходимо в працях Г. Гегеля. Творчу силу, здатність до творення Гегель переносить у сферу абстрактного, позасвідомого, надприродного. Такою властивістю він наділив Абсолютну ідею, яка є «вічною творчістю, вічною життєвістю» [5, С. 522]. Абсолютна ідея – це творче начало природи й людини, і як така вона є суб'єктом творчості. Творення – це діяльність Абсолютної ідеї, від якої залежить і якою спрямовується вся творчість людини. Г. Гегель ототожнює поняття «розвиток» і «творчість».

Плідні ідеї в історії теоретичної думки, яка охоплює дослідження питань творчості, залишили представники української філософії. Досить звернутися хоча б до філософсько-літературної спадщини Г.С. Сковороди та І.Я. Франка, для яких праця є головним чинником розвитку розуму. Особлива роль у становленні й вирішенні проблеми творчості належить І.Я. Франкові. Зокрема він зосереджує свої дослідження на питаннях психології відкриття, ролі свідомого й неусвідомленого у творчому процесі, асоціативної діяльності як творчості, місця наукової критики в мистецьких процесах.

Із цього далеко не повного переліку можна зрозуміти основну складову набуття цілісності людини – це синтезуюча природа творчості. Творчий синтез – це найфундаментальніша характеристика активності людини. Тлумачення феноменів культури має здійснюватися через реконструкцію світогляду, який створює їхнє смислове ядро та є основою *цілісності* культурних систем. Світ цілісної особистості проявляється в соціокультурному просторі. Цілісна особистість здатна створювати свою реальність, в якій є можливість все більшого самоздійснення своєї духовної сутності. Без творення своєї соціокультурної реальності світ цілісної особистості є несправжнім та ілюзорним.

Отже, цілісність проявляє себе через різноманітні форми творчості. Основою класифікації форм творчості є певний синтез видів освоєння дійсності (предметно-практична, духовно-практична й духовно-теоретична). Стержневий вид діяльності слугує критерієм віднесення творчості до тієї чи іншої форми. Гетерогенність форм творчого синтезу зумовлюється методами, предметами, результатами, етапами (структурою), суб'єктами творчості. Піраміду форм творчості немовби завершує духовно-теоретичний синтез, який генетично є найбільш пізнім феноменом, а функціонально є вираженням найбільш абстрактних смислів. Духовно-теоретичний синтез здійснюється на підставі не емпіричних, а ідеалізованих (абстрактних) об'єктів, які існують як смисли понять (категорій) теоретичної мови, а не як конкретна предметна реальність. Уся система цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів має бути скерована на створення всебічних умов для самореалізації духовного потенціалу людини, творчого самовтілення її сутнісних сил, різноманітних життєпроявів, вироблення нових духовних орієнтирів. Цілісна особистість уміщує в себе всі аспекти буття й більш за те, здатна виводити на вищий рівень розвитку саме через *стратегії творчо-синтезувальної діяльності*. Філософія відображає синтетичне ставлення людини до світу, вона є рефлексією світогляду. Свобода, цінність, відповідальність, абсолют, розум та інші ідеї виникли як синтетичне узагальнення можливого буття людини й набу-

вають статусу світоглядних принципів, що орієнтують на певний спосіб життєдіяльності. Культурна антропологія є тим вектором, який спрямовує до створення нового культурного простору засобами творення нових артефактів. Таким чином, людина створює свій життєвий культурний простір.

Список використаних джерел

1. Аристотель.: Сочинения: в 4 т. Мысль, Москва (1984). 2. Бердяев, Н.А.: Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого. О назначении человека. Республика, Москва (1993). 3. Бердяев, Н.А.: Дух и реальность. Вступ. ст. и сост. В.Н. Калюжного. ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Фолио», Харьков (2003). 4. Бойко, О.П.: Культура дозволя у суспільстві ризику. Монографія. ДВНЗ «УАБС НБУ», Суми (2011). 5. Гегель, Г.В.Ф.: Феноменологія духу. Вид-во Соломії Павличко «Основи», Київ (2004). 6. Ильенков, Э.В.: Диалектика идеального. Философия и культура. Политиздат, Москва (1991). 7. Кант, И.: Критика чистого разума. Юниверс, Киев (2000). 8. Култаева, М.Д.: Філософсько-антропологічне обґрунтування культури свободи та його освітні імплікації (теоретичний досвід сучасної німецької філософської думки). Філософія освіти. 1-2(8), 80-98 (2009). 9. Станкевич, Л.П.: Проблемы целостности личности. Гносеологический аспект. Наука, Москва (1989). 10. Степаненко, І.В.: Життєтворчість особистості: діалектика духовного та раціонального. Філософська антропологія та сучасність (пам'яті В.Г. Табачковського). Філософсько-антропологічні студії, Стилос, Київ 160-172 (2008). 11. Jay, M.: Adorno. Cambridge (Mass.). Harvard University Press (1984). 12. Jay, M.: Marxism and Totality. The Adventures of a Concept from Lukacs to Habermas. University of California Press (1984). 13. Mirbach, T.: Kritik der Herrschaft. Zum Verhältnis von Geschichtsphilosophie, Ideologiekritik und Methodenreflexion in der Gesellschaftstheorie Adornos. Frankfurt am Main; N.Y.: Campus Verlag (1979).

О. В. Солоділова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ БЕЗДУХОВНОСТІ

У сучасних філософських дискурсах часто констатується тенденція до бездуховності суспільства та пропонуються шляхи подолання цього безсумнівно негативного явища, яке ми спостерігаємо, в тому числі, у сучасному українському суспільстві. Проблема духовності постійно знаходиться в контексті реалій сучасності та за певних обставин набуває все більшої гостроти та актуальності. Конфлікт на Сході України призвів до негативних тенденцій як у повсякденному житті суспільства, так і в духовній сфері. Сьогодні вкрай важливо спрямувати зусилля на подолання бездуховності та зорієнтувати суспільство у бік гуманізму, моральних цінностей та формування стійкої позитивної ціннісної орієнтації.

Філософія на теоретичному рівні спрямована відбивати стан суспільства і положення людини відповідно до епохи та досягнень науки і культури. Духовність представляє собою найважливішу якість людини та ціннісно-смыслову форму її та її буття [4]. Оскільки ця якість є найважливішою для буття людини, то її відсутність ставить буття людини під загрозу, тобто духовність людини збігається з поняттям буття людини. Ще Парменід у своїй тезі визначив: «Треба з необхідності казати й думати, що тільки те, що є, існує. Бо буття є, а небуття немає». З цього стає зрозумілим, що духовність є, а бездуховність як така не існує. Втім якщо інакше поглянути на проблему бездуховності, як протилежності духовності, виявиться, що бездуховність заважає людині набутти ціннісно-смыслових орієнтацій, які б склали її основу, а може навіть спрямовує дії людини на визначення своїх життєвих орієнтирів у негативний бік. Сьогоднішня сповнена прикладів прояву бездуховності як феномену внутрішньої порожнечі, яка майже завжди продукує явище саморуйнації особистості, що втілюється в різноманітних формах (активних, межових і пасивних), які існують як окремо, так і в певному синтезі в різноманітних варіаціях [3].

Становлення духовності – вища мета кожної творчої особистості [2]. Та чи тільки творчої особистості? Хіба людина не здатна до творчості не може володіти духовністю? Звичайно, що духовність особистості формується здебільшого завдяки

моральності, яку ми отримуємо також і завдяки творам мистецтва. Процес долучення до мистецтва складається як мінімум із трьох частин: акт творення, акт сприйняття, акт оцінювання. Цілісність художньої системи спрямовує сприйняття й співтворчість, визначає напрямок естетичного узагальнення читача, глядача, слухача [1, 105]. Не маючи творчих здібностей, людина не позбавляється можливості сприймати та оцінювати твори майстрів, навіть на підставі загального враження.

Завданням держави на шляху подолання бездуховності повинно стати спрямування зусиль на розвиток її наукової, освітньої, культурної та політичної складової, що сприятиме формуванню духовної, інтелектуальної, творчої особистості з високим потенціалом, яка зможе повернути свої здібності у напрямку саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення для максимальної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Воеводін О.П., Горохова О.В. *Естетична оцінка: монографія* / О. П. Воеводін, О. В. Горохова. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2010. – 140 с. 2. Каралаш Н. *Духовність як вимір життя сучасної людини* // *Релігія та соціум*. – 2016. - № 1-2 (21-22). – С. 15-21. 3. Лозовой В.О., Понеділок А.І. *Бездуховність як один із факторів саморуйнації особистості* // *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. – серія «Філософія». – 2018. – № 3 (38). – С. 31-40. 4. Степаненко І.В. *Духовність і душевність: категоріальні контури і функціональні можливості* // *Гуманітарний часопис*. – 2005. - №1. – С.5-12.

S. Sh. Aytov

PHILOSOPHICAL-HISTORICAL COGNITIVE POTENTIAL OF THE BELLES-LETTRES

The fiction has, besides the spiritual and aesthetic value, an original cognitive potential that allows it to comprehend the content, features and perspectives of the historical and socio-political dynamics in different epochs. The «intellectual tools» of literary works, in the plane of comprehension of the events and processes of the past, include, in particular, artistic intuition, sensitivity to socio-psychological and political trends, which are often preceded by enormous socio-cultural transformations, an understanding of mental and, in particular, emotional changes in the psyche society. The above mentioned peculiarities are characteristic of the methodology of historical science [3, p.118-119].

Significance, both for the understanding of historical dynamics, and the translation of this cognitive experience into the public consciousness, has imagery with varying degrees (depending on the talent of the writer), the psychological features of literary images. The emotional and intellectual significance of high-quality, especially of outstanding literary and, more broadly, of the whole spectrum of artistic works, is so great that they, as Y.M. Lotman, have the ability not only to reflect and comprehend, but also to model cultural-ideological and social the reality of any historical epoch [2, p. 42-43].

The philosophy of the historical knowledge significantly contributes to the intellectual dialogue with the potential of literary literature in understanding the ways of the past due to a wide range of interdisciplinary connections in this sphere of philosophical thought [1, p.118]. A variety of literary works, which to one degree or another analyze philosophical subcultures of socio-cultural dynamics of different historical epochs, can be logically divided into three main cognitive lines. The first includes works of belles-lettres, which interpret the historical foundations of social dynamics, including contemporaneity (Lyon Feichtwanger's novels «The Spanish Ballad», «Foxes in the Vineyard», «Goya»).

The second direction is the books, that contain philosophical and historical, in essence, reflections on the socio-political problems of the modern, broadly speaking, society (books by Somerset Maugham «Christmas Vacations»; by Robert Merle «Behind the Glass», «Madrapur»).

The third direction is the literary works, in which the authors attempt, on the basis of

the analysis of the historical development of individual countries and of mankind in general, to predict future sociopolitical processes and problems (George Orwell's «1984», Ivan Efremov's «Hour of Bull», Stanislav Lem's «Futurological Congress»).

The application of the spiritual and cognitive experience of analysis in the works of belles-lettres of the dynamics of past epochs and the historical foundations of socio-political problems of the present is important in understanding of philosophical and spiritual knowledge of the genesis, peculiarities and perspectives of multidimensional processes of world development in the diversity of alternatives of global socio-cultural dynamics. It provides knowledge of the ways of the development of societies and of all humanity as a quality of scientific creativity and intellectual depth, actualizes the cognitive potential of understanding by philosophical-historical studies of multidimensional humanitarian foundations of processes of the dynamics of the past and their projections into the present and the future.

Список використаних джерел

1. Айттов С.Ш. Исторично-антропологічні горизонти сучасної філософії історії / С.Ш. Айттов// Гілея. – 2018. – №2. – с. 94-97. 2. Лотман Ю.М. Театр и театральность в строе культуры начала 19 века / Ю.М. Лотман/ Статьи по типологии культуры. – Тарту, Изд-во Тартусского. Ун-та, 1973. – с. 41-52. 3. Ракитов А.И. Историческое познание. Системно-гносеологический подход / А.И. Ракитов. – М.: Политиздат, 1982. – 303 с.

Г. В. Коваленко

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ ПРИ УХВАЛЕННІ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В ЮРИДИЧНИХ ШКОЛАХ США

Розглядаючи питання використання методів юридичної аргументації при ухваленні судового рішення, необхідним є звернення до прагматичної позиції в юриспруденції.

Б. Батлер визначає юридичний прагматизм як теорію, яка є критично налаштованою стосовно традиційних концепцій, особливо щодо теорії ухвалення судового рішення (adjudication) [1]. Класична теорія приділяє особливу увагу якості юридичних фактів, ретельному аналізу прецедентів і аргументації за аналогією. У юридичному прагматизмі підкреслюється, що право є практикою, специфічною у конкретному контексті, що воно не має раз і назавжди визначених підстав, а тому залишається інструментальним, тобто таким, що мусить постійно зважати на перспективу судових рішень. Прагматична позиція в юриспруденції породжує багато філософських питань до традиційних концепцій права.

Перш за все, це питання щодо *класичної картини ухвалення судового рішення*. Класична модель юридичної аргументації в загальному праві заснована на методі «кейсбук» (casebook method), використанні прецеденту та аргументів за аналогією. Метод кейсбук припускає, що істотні й вичерпні матеріали для юридичного рішення підсумовані в опублікованих думках, які супроводжують рішення по справах у суді. Суддя, щоб винести належний вирок, досліджує різноманітні ситуації, проаналізовані в попередніх рішеннях по інших справах, які здаються релевантно подібними. Власне, кейсбук (дослівно – книжка випадків) є збіркою матеріалів типових справ, що містить у собі певні дані, необхідні для рішення. Від прецедентів і письмових думок суддів «дистиллюється» конкретний вердикт по розглянутому судом випадку. З огляду на юридичну суперечку, практик (суддя, адвокат тощо) розглядає попередні випадки для подібних ситуацій і потім намагається дистилювати підстави, які були прийняті як юридично відповідні для позиції його клієнта. Із цих

джерел має бути зроблений юридичний висновок.

Ця класична картина юридичної аргументації вперше була запропонована колишнім деканом юридичної школи Гарварда К. К. Ленгделом (Christopher Columbus Langdell). К. К. Ленгдел створив перший кейсбук у якості освітнього інструменту, і пов'язав цей тип навчальної книги із Сократовим стилем навчання, що безроздільно панує в американській юридичній освіті. Кейсбук і Сократів метод припускають дещо замкнене і раціоналістичне уявлення про правові інститути. Інше впливове і більш сучасне джерело класичної моделі представлено в книзі Е. Леві (Edward Levi) «Вступ до юридичного міркування» Е. Леві описує юридичне міркування як «процес у три кроки» («three-step process»), де «спочатку визначається подібність між випадками; потім встановлюється правило закону, що було використане в першому випадку; потім дане правило закону застосовують до іншого випадку» [2, с. 2]. При цьому неявно припускається, що, як тільки визнана подібність між випадками, юридичне міркування зводиться до створення логічно коректної дедукції, приймаючи положення закону за більший засновок і твердження фактів за менший засновок.

Б. Батлер вважає, що найбільш впливовим сучасним захисником класичної моделі є Роналд Дворкін. Теорія Р. Дворкіна функціонує і як нормативна, і як дескриптивна теорія. У її дескриптивному аспекті ця теорія описує, що саме судді фактично роблять, доходячи до юридичного висновку. Власну версію ухвалення судового рішення Р. Дворкін в «Імперії права» називає «право як порядність». Відповідно до його теорії, узгодженість із минулими судовими рішеннями повинна сприйматися як одна з найважливіших юридичних чеснот. Він пропонує порівняння цього процесу з «романом-ланцюгом», тобто «романом з продовженнями» («chain-novel»), щоб обґрунтувати центральну роль прецеденту в праві. Роман-ланцюг – це роман, у якому різними авторами за один раз пишеться лише один розділ.

Після створення кожного нового розділу роман передають новому авторові для подальшої розробки. Р. Дворкін вважає, що в цьому процесі ми звичайно хотіли б, щоб кожен новий автор вважав за потрібне зв'язувати свою розповідь з попередніми і поважати зміст тих частин, що вже закінчені. Автор, який не зважає на це правило, не виконує належним чином свою роль. Р. Дворкін наголошує, що ті ж самі припущення повинні керувати юридичним світом і, зокрема, діяльністю судді. Таким чином, кожен новий випадок походить на новий розділ в романі-ланцюзі [3, с.237]. На думку Б. Батлера, попри те, що Р. Дворкін заперечує чисто дедуктивістську картину, запроповану К. К. Ленгделом, і закликає зважати на моральний вимір в додаток до традиційних юридичних матеріалів і методів, він все ж залишається прихильником класичного погляду на прийняття судового рішення.

Список використаних джерел

1. Butler Brian Edgar. *Legal Pragmatism* [Electronic resource] / Butler Brian Edgar // *Internet Encyclopedia of Philosophy* – Mode of access : <http://www.iep.utm.edu>. – The titles of the screen. 2. Леві Е. Х. *Введение в правовое мышление* / Э. Х. Леву. – М. : Наука, 1995. – 116 с. 3. Dworkin R. *Law's Empire* / R. Dworkin – Cambridge, massachusetts ; London, England : The Belknap Press of Harvard university Press, 1986. – XIV, 471 p.

М. М. Ясінський

ОБРАЗСОФІЯ ІСТОРИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Виховання є керованим зовні процесом зміни свідомості людини, здійснюваним шляхом переконування цієї людини у доцільності певних дій, поведінкових актів, поступків тощо. Проблема філософії виховного процесу присвячені роботи значної кількості вітчизняних науковців, з-поміж яких ми відзначили праці Г. Д. Берегової [1], Т. В. Бондаренко [2], Є. І. Коваленко [3], Л. В. Петько [4], І. О. Радіонової [5], С. Г. Черняка [6], Чепіль М. М. [7].

Галина Берегова вважає, що «Ураховуючи домінування полярних позицій щодо виховання як способу спілкування поколінь \diamond перевагу слід надати гуманістичній системі теоретичної реконструкції міжпоколінного досвіду» [1;7]. Автор прямо не вказує на потребу використання у вихованні історичного матеріалу, проте досвід поколінь якраз і може виступати історичним набутком, необхідним для проведення виховного процесу.

У Тетяни Бондаренко знаходимо, що сутністю поняття «педагогічне краєзнавство» є «складова навчально-виховного процесу, у соціокультурному середовищі якого здійснюється становлення і розвиток педагога, який здатен сприймати, послідовно аналізувати та оцінювати краєзнавчі знання, визначати їх педагогічну цінність та виражати власне об'єктивне ставлення до них, розвиваючи при цьому свої дослідницькі здібності, використовувати їх у своїй професійній діяльності» [2;6].

Євгенія Коваленко наголошує на тому, що «Важливою є й її (Софії Русової – при. Я. М.) ідея щодо пріоритету виховання над навчанням» [3;5]. На наш погляд, на початку ХХІ перевага виховання школярів над їх інформаційним забезпеченням, як складовою навчального процесу, є цілком очевидною.

На думку Ірини Родіонової «аналіз спроб філософського осмислення процесу формування людини \diamond та їх концептуального оформлення в історичному вимірі має актуальне значення, бо дозволяє різним генераціям критично дивитися на результати взаємодії власної теорії та практики і робити відповідні висновки» [5;2]. Досвід минулого і донині залишається сфокусованим у концепціях нашої історії. Історія є вихователем соціуму.

На доцільності поєднання навчання і виховання, зокрема у формуванні професійно орієнтованого навчального середовища, наголошує і Людмила Петько [4]. Автор на численних прикладах доводить необхідність та переваги «виховуючого навчання».

Як стверджує Сергій Черняк «Вимоги до виховання дітей і молоді сягають ще первісного суспільства» [6;39]. Відтак, наявність тривалої історії процесів виховання дозволяє сформулювати думку про доцільність включення в процес виховання також і історичного матеріалу. Соціальне оточення, що в усі часи диктувало основні вимоги до виховного процесу, є, з-поміж іншого, також і предметом історичного пізнання. Включення історичного досвіду соціальних реагувань та взаємодії у виховний процес зробить доступними набутки минулих поколінь у даній галузі.

Практичні кроки щодо використання історичного матеріалу у виховному процесі запропонувала і Марія Чепіль. «В історії вітчизняної педагогічної думки, - вважає автор, - проблема краєзнавства займала вагоме місце. Педагоги вважали, що наймогутнішим джерелом розвитку мови і мислення є навколишнє середовище, яке збагачує дітей живим уявленням, зміцнює зв'язок навчання з життям. До краєзнавчих предметів відносили історію, географію, природознавство, образотворче мистецтво, рідну мову, які мали виховувати в учнів любов до рідної землі, свого народу, формувати національну свідомість» [7;42].

З огляду на наявний перелік факторів соціального впливу на поведінку індивіда вважаємо за доцільне рекомендувати освітянам використання історичного матеріалу в якості дієвого засобу для проведення виховного процесу у навчально-освітніх закладах.

Вплив історичного матеріалу на свідомість індивідів, як показує досвід його використання у образотворчому мистецтві, літературі, засобах масової пропаганди та ін., є досить значним. Чи може наявна у вказаних вище та інших засобах масового впливу інформація про минуле змінювати свідомість та психіку (підсвідомість) людини таким чином, що людина внаслідок даного впливу отримала б переконання у особистій причетності до минулих подій? – на це питання серед інших намагається дати відповідь філософія творчого мислення – образософія.

Минуле, що залишилось нам у спадок, дає можливість уявити його як цілісність за

окремими наявними фрагментами. Наша уява дозволяє нам бути присутніми на полях давніх битв, серед багатолюддя античних майданів чи в тісній кибитці кочівника. Завдяки своїй уяві людина створює речі, яких дотихчас ще не знала, але які хотіла чи потребувала уявити, а відтак, і реалізувати в матеріалах, формах, конструкціях.

Людина уявляє своє минуле відповідно до рівня своєї свідомості та у відповідності до обставин, що змушують її замислитися над даним минулим. Історія, як називає людина ці створювані нею уявлення про минуле, не тотожна минулому, вона є здійсненим на основі досвіду та фактологічного матеріалу винаходом минулого.

Історія є образом уявлюваного людиною минулого. Засвоюючи його людина переймає досвід минулого, здійснює його моральну та естетичну оцінку, отримує сплеск психічної активності, формулює ідею уявлюваного нею буття, одним словом, змінює свій духовний світ. Суть історичного виховання полягає у плеканні в дитини любові до буття, що минуло, отриманні навиків оперування його образами, формуванні традиційної системи цінностей. Історія є сукупністю образів створюваних людиною й об'єднаних спільністю відображуваного в них часу, логікою вчинків, цілісністю культурного простору. Історією ж є мистецтво впливу на людину, в результаті дії якого, людина відкриває в собі дивосвіт минулого.

Список використаних джерел

1. Берегова Г. Д. Взаємоперетин філософії освіти й виховання у теоретичній реконструкції форм і способів спілкування поколінь. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 1'2013. С. 3-9.* 2. Бондаренко Т. В. Соціальне виховання студентської молоді засобами педагогічного краєзнавства. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук по спеціальності: 13.00.07 – теорія та методика виховання. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2012. 24 с. 3. Коваленко Є. І. Інноваційна сутність педагогічної спадщини Софії Русової // *Педагогічна спадщина Софії Русової в контексті сучасності : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 24–26 березня 2016 р. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2016. С. 3-10.* 4. Петько Л. В. Єдність навчання і виховання у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету : монографія / Л.В.Петько. – К. : Талком, 2017. – 337 с. 5. Родіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: еволюційні тенденції та інтерпретаційні можливості. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук по спеціальності: 09.00.05 – історія філософії. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2002. 32 с. 6. Черняк С. Г. Виникнення та розвиток виховання у світовій цивілізації // *Наука і освіта : науково-практичний журнал / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2016. – № 4 (145). – С. 39-47.* 7. Чепіль М. М. Краєзнавство як чинник патріотичного виховання в українській педагогічній думці кінець ХІХ – початок ХХ ст. // *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля / Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля. – Дніпропетровськ, 2015. - С. 38-44.*

Н. В. Бачинська, А. В. Запорожець

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Стрімкий науковий прогрес останніх століть суттєво визначив подальший розвиток всієї людської цивілізації на багато років вперед і сьогоденне життя людини є наслідком наукових досягнень та відкриттів, що мали місце ще за часів Промислової революції. Темп розвитку науки у ХХІ столітті стає дедалі швидшим завдяки акумулюванню знань минулого та використанню сучасних технічних досягнень. Саме тому розвиток наукового знання, революційний вплив науки на всі сфери людського життя вимагає поглибленого вивчення самого феномену науки не тільки з точки зору теорії пізнання, а і в історичному, аксіологічному, культурологічному контексті [1].

У сучасній літературі можна знайти багато визначень науки. Одне з них таке: наука – форма суспільної свідомості та духовної діяльності людей, яка націлена на

виробництво знань про природу, суспільство, людину і саме пізнання, що має за мету досягнення істини і відкриття об'єктивних законів дійсності на основі узагальнення реальних фактів у їх взаємозв'язку, для того щоб передбачати тенденції розвитку дійсності та сприяти їх зміні [2]. Тобто, науку можна розглядати як багатогранне явище, в першу чергу як складний процес добування нових знань, а також як результат цих знань, організований в цілісну та органічну систему.

У філософському аспекті розуміння науки, як феномену людської життєдіяльності дуже важливу роль набуває розмежування наукового та ненаукового знання. Актуальність цієї проблеми полягає у тому, що у наш час виникає велика кількість сумнівних течій та концепцій, що видають себе за наукові, та є винуватцями розповсюдження у масах недостовірних та вигаданих фактів, що видаються за результати наукових досліджень. Такий тип ненаукового знання, побудованого на помилкових дослідженнях, можна назвати паранаукою, або «лженаукою» [2].

Уперше проблему демаркації науки і ненауки взяли розв'язувати неопозитивісти. Вони виходили з того, що можливість емпіричної перевірки – один із важливих, майже загальноприйнятих критеріїв науки [3]. Якщо в чуттєвому досвіді неможливо вказати на будь-які об'єкти, які позначає це поняття, то воно не має сенсу. У ХХ столітті у неопозитивістів ця вимога отримала назву верифікації: поняття чи судження має значення, якщо його можна перевірити емпірично, у чуттєвому досвіді [4].

Іншою базисною проблемою даного дослідження є саме співвідношення філософії і науки, їх взаємозв'язок та можливість їх тотожності. Деякі дослідники наводять п'ять варіантів співвідношення філософії та науки [5]: повна тотожність філософії і науки; наука – частина філософії; філософія – одна з наук; філософія і наука не мають нічого спільного за змістом; філософія і наука мають деякий загальний зміст.

Як показав історичний розвиток філософії та науки, а також реальна практика їх взаємодії, були теоретично розроблені, обґрунтовані і реалізовані на практиці майже всі зазначені вище варіанти їх співвідношення. І тільки концепція їх повної тотожності між собою залишилася в далекому минулому і не була затребувана [4]. Всі ж інші концепції, незважаючи на різний ступінь їх підтримки в історії філософії та науки, як і раніше, поділяються певним числом як філософів, так і вчених, конкурують між собою, і щодо жодної з них не можна сказати (насамперед, з точки зору різноманіття реальних форм взаємодії між філософією і наукою) як про повністю вичерпані свої можливості і затребуваність. Тому їх теоретичний аналіз і раніше актуальний як для філософії науки, так і для сучасної культури в цілому [5].

Отже, можемо зробити висновок, що основні проблеми розуміння взаємозв'язку науки та філософії, трактування та визначення наукового знання є актуальним і в наш час, адже велика кількість нових наукових течій та доступність інформації грають не тільки позитивну, але й негативну роль для успішності визначення того, що сьогодні є науковим, а що недостовірним.

Список використаних джерел

1. Лук'янець В. Філософія науки: навчальний посібник / В. Лук'янець. Київ: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди, НАН, 2005. 750 с. 2. Найд'юнов О.Г. Наслідки для соціально-гуманітарного пізнання та суспільної життєдіяльності світорозуміння класичної науки / О.Г. Найд'юнов // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2015. Вип. 3. 83 с. 3. Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання: навчальний посібник / В.В. Сергієнко // Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. 103 с. 4. Тулмін С. Історична школа в філософії науки // Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори); І.О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с. 5. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. Київ, Абрис, 2000. 252 с.

ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА

Поняття «соціальні практики» стрімко набирає популярності у колі соціально-гуманітарних досліджень. Усе більше дослідники звертаються до буденного світу з його характерною динамічністю в пошуках основ структури і функціонування суспільства.

На сьогоднішній день одним з найперспективніших напрямків сучасних соціально-філософських досліджень є практико орієнтовні теорії. Досі йдуть суперечки про те, чи є достатньо підстав для того, щоб об'єднати практико орієнтовні дослідження у потужний дослідницький напрямок, чи існує той спільний знаменник, який можна взяти за основу і створити дієву методологію для вирішення актуальних соціально-філософських проблем. Певні труднощі полягають і в тому, що ті дослідники, чий підхід так чи інакше відносять до практико орієнтовних теорій, не мають єдиного визначення поняття практики.

Наприклад, Алесдер Макінтайр, відомий англо-американський філософ, до чііх інтересів входять проблеми політичної філософії і етики, у своїй праці «Після чесноти» визначає практику через зв'язок з мораллю. Певною мірою Макінтайр наслідує свого вчителя, Аристотеля, який на початку «Нікомахової етики» пише наступне: «Усяке мистецтво й усяке вчення, і в рівній мірі вчинок (*πραξις*) і свідомий вибір, як прийнято вважати, прагне до певного блага. Тому вдало визначити благо як те, до чого все прагне» [1]. Уже з цього положення робимо висновок, що практика для Аристотеля – це певна усвідомлена діяльність, спрямована на досягнення певного блага, що відповідає конкретно цій діяльності. Найвищим благом для людини у Аристотеля виступає еудемонія (*eudaimonia*), визначення якого наближене до поняття щастя. Проте *eudaimonia* (щастя) – це не якась певна «метафізична примара», а реальний стан який актуалізується в процесі «сродної праці».

Макінтайр в певній мірі виходить з положень Аристотеля і визначає практику як усвідомлену людську діяльність, спрямовану на досягнення внутрішнього блага цієї діяльності. Він наводить приклад з навчанням дитини гри в шахи. При умові, якщо дитина сідає за гру, не бажаючи цього, а її корисливою метою є солодощі, які їй пообіцяли за участь і перемогу у шаховій партії, тоді бажання нею перемоги і та діяльність, яку буде здійснювати дитина для досягнення цієї перемоги, не можна визначити як практику. Бажання перемоги навчання гри у цьому випадку не є благом, благом для дитини є солодощі, Макінтайр називає їх зовнішнім благом, зовнішнім щодо практики гри в шахи. У той момент, коли актора до діяльності спонукає внутрішнє благо, у випадку з шахами це є майстерність гри у шахи, тоді така діяльність перетворюється на практику [4].

Саме прагнення внутрішніх благ, досягнення яких є благом і для інших людей, і підпорядкування своєї діяльності взаємовідносинам з іншими учасниками практики, дозволить суспільству по-справжньому стати моральним. Натомість, прагнення зовнішніх благ, серед яких Макінтайр називає матеріальну вигоду, престиж, популярність, статус тощо, досягнення яких не залежить від певної конкретної практики, призводить до втрати моральності, нівелює значення практик і закриває шлях до досягнення вищості і майстерності. Разом з цим зовнішні блага, як правило, індивідуальні, тобто чим в більшій мірі ними володіє одна людини, тим менше їх залишається для інших, і лише результати діяльності, орієнтованої на внутрішнє благо, стають суспільним надбанням [4].

Безперечно цей підхід є надзвичайно важливим для переосмислення людської діяльності, і смислу людського існування. Проте Макінтайр не є «типовим» представником практико орієнтовних теорій, ми звернулися до нього швидше з метою якнайповніше описати визначення практики у сучасному соціально-філософському дискурсі.

В основу практико орієнтовних теорій великою мірою лягли ідеї Людвіга Вітгенштайна (зокрема пізнього) і Мартіна Гайдегера. До представників практико орієнтовних теорій зараховують Мішеля Фуко, Ентоні Гіденса, Хьюберта Дрейфуса, П'єра Бурдьє, Лорана Тевено, Люка Болтанськи тощо [7].

Філіп Коркюф у праці «Нові соціології» зазначає, що спільною рисою цих нових соціологій є віра у те, що такі явища, як знання, смисл, людська діяльність, влада, мова, соціальні інститути та історичні трансформації відбуваються через безпосередню включеність у практику, і є компонентами поля практики, що виглядає як зв'язок взаємопов'язаних практик [3].

Бурдьє визначає практику як певну рутинізовану діяльність, яка, як зазначає філософ не може бути зведена ні до об'єктивного цілеспрямованого перетворення соціального світу, ні до суб'єктивного досвіду свідомості, а є дійсним здійсненням (об'єктивних і суб'єктивних) соціальних структур. У найзагальнішому вигляді практика є подія соціального світу, але ж подія, в свою чергу, є похідне від зміни. Отже, можна сказати, що практика є зміною соціального світу виробленим агентом [2].

Мішель Фуко пропонує свій підхід до визначення практики. Філософ пов'язує мовні структури із соціальною і суспільною практикою. Він аналізує історичні події і доходить висновку, що сприйняття того чи іншого феномену що відбувається у суспільстві і те, що вважають нормальним чи не нормальним, прийнятним або злочинним, залежить від умов, в яких формувалося це суспільство. Тому рутинізовані практики в межах певного суспільства набувають своєї логіки і значення лише в цьому конкретному суспільстві, і здаються нелогічними або ж навіть абсурдними для непосвячених у ці смисли. Ця ідея стала основоположною в його теорії [6].

Складно описати усе те різноманіття теорій, які зробили практику головним об'єктом досліджень. Проте врахувавши таку яскраву тенденцію у сучасному соціально-філософському дискурсі, ми повинні серйозно переглянути свої погляди на формування освітнього процесу. Безумовно, освітній процес – важлива частина інтегрування кожного нового покоління у суспільство, у систему тих культурних і соціальних зв'язків, які склалися протягом століть.

На сьогоднішній день у зв'язку з такими масштабними процесами як глобалізація, міграція, розвиток гендерних досліджень, збільшення політичної напруги у тих чи інших регіонах, загроза екологічної катастрофи, гостра економічна нерівність, розгортання кампанії по боротьбі з різного роду дискримінацією, розвиток електроніки тощо, як ніколи актуальними стають питання про мету і засоби освіти.

Виходячи з основних положень практико орієнтовних теорій, про неможливість створити всеохоплюючу теорію для пояснення соціальних явищ, про силу таких інкорпорованих структур, як, наприклад, габітус у Бурдьє, які на підсвідомому рівні частково або повністю керують нашою діяльністю, а також про заангажованість дослідника тієї ситуацією, в якій він перебуває тощо, можна зробити висновок, що сучасна інституційна система освіти повинна будуватися на певних положеннях. В першу чергу, потрібно чітко усвідомити, які цілі переслідує освіта, які саме цінності потрібно впроваджувати для досягнення певних позитивних результаті, також потрібно розуміти наскільки ці цінності будуть актуальними в майбутньому в умовах швидкої зміни ціннісно-світоглядних орієнтирів. Система освіти має перебувати у постійній саморефлексії, усвідомлювати те, що вона також заангажована тим контекстом, в якому вона формувалася, а також шукати відповіді на те, чому ті чи інші нововведення не виправдовують себе на практиці. Можливо, проблема не в теоретичних положеннях і хибних орієнтаціях, а саме в процесі реалізації, в процесі практикування. Колись відомий бразильський педагог і психолог Пауло Фрейре у свої революційній праці «Педагогіка пригноблених» написав, що не дивлячись на усю вдавану, як зазначає автор, милість сильних цього світу, різноманітну матеріальну і грошову підтримку, пригноблені залишаються пригнобленими (в тому числі і в

освіті). Чому? А тому що структурам, які мають владу, вигідно тримати «пригноблених» в маргінальному стані, вигідно не розвивати критичне мислення, вигідно, щоб пригноблений залишався у положенні «жебрака» з простягнутою рукою. Насправді ж благом для пригноблених стала б боротьба зі своїм становищем через працю, яка б змінила світ [5, с.38].

Фрейре пояснює причину стабільності стану пригноблення тим, що пригноблені сприймають себе у зв'язці з гнобителями, вони вважають їх чимось вищим, тим, чие місце, при можливості прагне зайняти пригноблений. Вихід з такої ситуації Фрейре вбачає у практикуванні свободи. Тільки через свободу людина отримує людську повноцінність, а ця свобода не з'являється нізвідки, вона породжується в боротьбі. Під боротьбою мається на увазі плекання (практикування) критичної свідомості з метою подолати ситуацію пригноблення і сформуванню нову ситуацію з «усеохопною людиною» [5, с.39].

Проте формування нових практик – це поступовий процес, який вимагає стабільного і покрокового практикування. Знаючи про особливість формування соціальних практик, людство може поступово корегувати свою діяльність з метою вирішення нагальних проблем.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Никомахова етика [Електронний ресурс] / Аристотель – Режим доступу до ресурсу: <http://www.civisbook.ru/files/File/Aristotel.Nikomakhova.pdf>. 2. Бурдьє П. Практический смысл / П. Бурдьє; пер. с фр.: А. Т. Бикбов, К. Д. Вознесенская, С. Н. Зенкин, Н. А. Шматко; Отв. ред. пер. и послесл. Н. А. Шматко. – СПб.: Алетейя, 2001. – 562 с. 3. Коркюф Ф. Новые социологии / Ф. Коркюф.; Пер. с фр. Е. Д. Вознесенской, М. В. Федоровой; науч. ред. Н. А. Шматко – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2002. – 172 с. 4. Макинтайр А. После добродетели: Исследования теории морали / А. Макинтайр; Пер. с англ. В. В. Целищева – М.: Академический Проект, 2000. – 256 с. 5. Фрейре П. Педагогика угнетенных / П. Фрейре.; Пер. с англ. Никитина И. В., Мальцева-Самойлович М. И., ООО «Издательская Группа «Азбука-Аттикус», 2018. – 29 – 42 с. 6. Фуко М. Археология знания – Санкт-Петербург: Гуманитарная Академия, 2004. – 416 с. 7. Rouse J. Practice Theory/ Handbook of the Philosophy of Science, 2007. – 499 – 540 с.

Н. В. Белова

ГАЛУЗЕВА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В ДЗЕРКАЛІ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Сучасні вітчизняні наукові джерела містять значну кількість експлорацій проблем реформи вищої освіти, зокрема проблеми забезпечення якості освіти та розробки засобів її оцінки, головним з яких є впровадження галузевих стандартів. Відомі науковці А. Алексюк, В. Байденко, А. Валицька, О. Кисельова, С. Майборода, В. Пазенок, Н. Протасова, С. Терепищій, В. Ярошовець та ін., проводячи аналіз теоретико-методологічних засад розбудови системи національної освіти, вказують на наявність суперечностей в її загальноприйнятій парадигмі і вбачають за необхідне при впровадженні галузевих стандартів застосування єдиних методологічних підходів до стандартизації всіх галузей підготовки фахівців, серед яких на сьогодні законодавчо визначеними є «гуманітарні науки та мистецтво», «соціальні науки, бізнес і право», «природничі науки», «інженерія» тощо [1].

Зазначимо, що перелічені вище галузі підготовки, насамперед «інженерія» та «гуманітарні науки та мистецтво» формувалися в умовах існування історично різних парадигм освіти – класичної та посткласичної – і в цьому сенсі мають істотно різні ознаки та якості. Так, класична парадигма наголошує на необхідності отримання істинного знання про світ і визнає єдиний критерій його оцінювання, який передбачає в теоретичному описі світу елімінацію усього, що може мати відношення до суб'єкту, його діяльності, і залишає у фокусі уваги самий об'єкт.

Щодо посткласичної парадигми, то вона проголошує множинність критеріїв оцінки, оскільки визнає співвіднесеність знань з позанауковими цінностями. Містяться в якості методологічного первення гуманістичну філософію, за якою знання набувають моральної оцінки, головною метою освіти визнається навчання індивіду засадам методологічної діяльності, тобто трансляція не стільки певної суми знань, скільки методології їх отримання.

Необхідність інтерпретації світу, що витікає з настанов посткласичної парадигми, розміщення в центрі освітнього процесу здатностей індивіду до самостійного оволодіння знаннями, цілком відповідає процесам пізнання в гуманітарних науках, але, на наш погляд, є проблематичною в частині природничих наук та інженерії.

Порівняння гуманітарної та інженерної галузей підготовки фахівців, стандартів, їх змісту і форми показують, що інженерна галузь здебільшого залишається в межах класичної парадигми освіти, зокрема в аспекті формування змісту освіти і забезпечення освітнього процесу та застосування класичних освітніх технологій, оскільки мета саме передання визначеної стандартами навчання скупності знань, залишається нагальною суспільно визначеною потребою і метою.

Вважаємо, що виникнення нової парадигми освіти не треба розуміти механістично – як повне заперечення попередніх методологічних настанов: посткласична парадигма не знищила класичну, а, скоріше, обмежила сферу її дії, і в умовах реформування освіти проблему її стандартизації потрібно вирішувати виходячи з визнання співіснування посткласичної парадигми освіти з класичною.

Список використаних джерел

1. Наказ МОН України від 06.11.2015 № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266. – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15>.

П. А. Василега, Т. О. Пономаренко

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ БІОЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ОСВІТИ

Освітня система поступово змінює вектор своєї уваги з вивчення сьогодення і минулого на моделювання майбутнього і намагання його досягнути. Все більш актуальним постає питання підготовки учнів до вирішення проблем майбутнього і адаптація до швидко змінюваного світу. Система освіти – це об'єднана в єдине ціле, упорядкована структура взаємопов'язаних елементів, спеціально створених для реалізації освітніх функцій. Соціально-історичний досвід в освіті приймає унікальну якість соціального механізму, який забезпечує розвиток ресурсу розвитку, тим самим, модулює образ майбутнього суспільного устрою. В даному контексті варто звернути увагу на глобальні проблеми, які актуальні в сучасну епоху та є базисом формування майбутніх викликів.

Одними з найбільш виражених глобальних проблем сучасності є кліматичні, демографічні, ресурсні тощо. Немає єдиної точки зору на причини і фактори виникнення глобальних проблем. Існує думка, що глобальні проблеми породжені діяльністю самої людини, її порочною природою. Погоджуємося з думкою А. Печчеї «Корінь глобальної кризи – в самій людині... Могутність без мудрості зробила його сучасним варваром, що володіє потужною силою, але не має уявлення про те, як використовувати дану силу» [2]. На відміну від тварини, яка адаптується до оточуючого середовища, людина предметно перетворює його і адаптує для своїх цілей.

Важливим кроком до вирішення актуальних сьогодні та майбутніх проблем

людства є становлення ефективної системи превентивної освіти. Первинним завданням превентивної освіти є формування такого суспільного прошарку, який здатний творчо осмислити та вирішити актуальні глобальні проблеми. Очевидно, що старі підходи не є ефективними в їх вирішенні. Таким чином завданням превентивної освіти є формування «нової людини», що здатна до інтелектуальної лабільності та творчого застосування знань в нестандартних ситуаціях. Від людини вимагається бути креативною, нелінійною та мати навички критично мислити. Зростає роль сучасних соціальних та професійних компетенцій (soft skills та hard skills) в освоєнні певної галузі знань та професійній діяльності. Система превентивної освіти вимагає людини із новим типом свідомості, яка б діяла на засадах ідеї ноосферної цивілізації та користувалася в своїй діяльності і житті основними біоетичними принципами, зокрема етикою відповідальності Г. Йонаса та принципом благоговіння перед життям А. Швейцера тощо.

На етапі постнекласичної науки домінантною становиться ідея синтезу наукового знання – намагання сформувати загальнонаукову картину світу, за рахунок екстраполяції принципу універсального еволюціонізму та ідей синергетики на всі сфери дійсності, розглядання неживої, живої та соціальної матерії як результату єдиного універсального еволюційного процесу. Їх розвиток супроводжується тісною взаємодією, яку Михайло Роко і Уільям Бейнбрідж назвали NBIC – конвергенцією (по першим літерам наукових сфер N – нано; B – біо; I – інфо; C – когно). Біологічні науки в цьому списку представлені не випадково, оскільки біологія посідає одне з провідних місць в вирішенні глобальних проблем сучасності. Пізніше до цієї четвірки високих технологій додалися соціально-гуманітарні технології, які покликані просувати продукти та технології на ринок збуту, а також маніпулювати індивідуальною та масовою свідомістю.

Можливість застосування даних технологій потребує глибокого етичного осмислення, що забезпечується біоетикою, на думку теоретиків якої, техногуманітарний баланс є необхідною запорукою існування цивілізації. Біоетика – це система уявлень про етичні межі та кордони проникнення людини в навколишнє середовище. На сучасному етапі розвитку науки вона констатується як спеціальна галузь міждисциплінарних досліджень, спектр інтересів якої визначається в залежності від типу питань які розглядаються, природи етичного аналізу. Культурні основи біоетики полягають в етичному осмисленні людиною своїх нерозривних зв'язків з природою і відповідальністю за її збереження [1]. Дана галузь знань передбачає біологізацію наукового знання, проникнення біологічної науки на терена зближення природничого на гуманітарного дискурсів.

Як слушно зазначає В. Чуйко в своїй праці «High Nume (Біовлада та біополітика в суспільстві ризику)», біологізація сучасної цивілізації означає тотальну політизацію науки, що стає інструментом регулювання суспільних процесів. Закономірно виникає наступна тенденція: біоетика як етика біотехнологій і методологія біополітики перетворюється в теоретичну основу фундаментальної етики науки в цілому. Тому по мірі біополітизації цивілізації біоетика все більш претендує на роль базової етичної системи і політичної ідеології загальнолюдського значення [2]. Вищесказане підводить нас до висновку, що біоетична складова є невід'ємним атрибутом превентивної освіти. Подальша біологізація науки та суспільства потенційно може стати ключем до вирішення глобальних проблем сучасності. Потенційно біоетика ввійде в статус загальнолюдської моралі на шляху до біократії.

Список використаних джерел

1. Вековшинина С. В. *Биоэтика: начала и основания (Философско-методологический анализ)* / С. В. Вековшинина, В. Л. Кулиниченко. – К. : Сфера, 2002. – 152 с. 2. Чешко В. Ф. *High Nume (Биовласть и биополитика в обществе риска)* / В. Ф. Чешко, В. И. Глазко. – М. : ИНФРАРАМ, 2009. – 320 с.

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я У КОНТЕКСТІ ДИХОТОМІЇ МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ДУХОВНОГО

Філософсько-освітня проблематика дослідження духовного здоров'я пов'язана передусім з розумінням взаємозалежності процесу формування окремих складових особистості засобами освітнього впливу у межах її цілісності та факторів її забезпечення. Визнання пріоритетності духовного здоров'я як чинника виховання, розвитку та самоактуалізації особистості не може вважатися обґрунтованим без аналізу взаємовідносин духовної складової здоров'я з його іншими складовими у широкому соціокультурному контексті усього процесу особистісного становлення та розвитку. Адже цілком зрозуміло, що духовне здоров'я не може розглядатися ізольовано як від інших видів здоров'я, так і від інших атрибутів та характеристик людини, що формуються у освітньому процесі.

Процес реалізації стратегії освітньої діяльності містить у собі наступні три рівні: духовний розвиток особистості; соціальний розвиток особистості, що включає в себе оволодіння особистістю професійними знаннями, уміннями, навичками; фізичний розвиток особистості.

Загалом здоров'я сьогодні у філософсько-освітньому плані розглядається як складний феномен, який суттєво визначає зміст, організаційні форми та спрямованість освітньої діяльності. Здоров'я як комплексна характеристика особистості включає у себе стійкість до дії факторів, що завдають людині шкоди (у будь-якому сенсі), показники росту й розвитку (чи не найважливіші показники формуючого впливу освітньої діяльності); поточний функціональний стан і потенціал особистості (основа моніторингу освітнього процесу), наявність і рівень відхилень від науково обґрунтованих стандартів здоров'я чи розвитку (основа моніторингу здоров'ярозвиваючого освітнього середовища); рівень морально-вольових і ціннісно-мотиваційних установок (духовна результуюча формування здорової особистості).

Домінування духовного здоров'я над іншими аспектами здоров'я людини пояснюється роллю духовних цінностей у житті людини, адже духовне життя людини ґрунтується на тих цінностях та поглядах на життя, які вона сповідує, і які мають забезпечити її задоволеність власним життям внаслідок його відповідності означеним поглядам та цінностям. Життя та діяльність кожної людини спрямовані на отримання позитивних вражень у межах власної системи цінностей, які визначають мислення, мотивацію, дії.

Критерії духовного здоров'я й нездоров'я – це погляди на життя. Від того, правильні вони чи ні, наскільки виражені, і залежить духовне здоров'я людини, а зрештою – і якість її життя, як духовного, так і фізичного.

Для освітньої діяльності надзвичайно важливо, на що мають бути спрямовані виховні зусилля, щоб забезпечити духовні підвалини здоров'я людини. Безперечно, перелік змістовних напрямів формування духовного здоров'я у контексті його впливу на фізичну складову здоров'я можуть бути різні. Змістовна основа виховної діяльності у цьому випадку могла б мати наступний вигляд. По-перше, це самозбереження життя у контексті забезпечення власних фізичних потреб. Людина має піклуватися про забезпечується власного життєвого процесу – тілесного комфорту, їжі, безпеки тощо. Духовним компонентом виховання тут має бути узгодження тілесних потреб індивіда з потребами інших людей та соціуму загалом, а також попередження перетворення таких потреб у шкідливі звички (наприклад, потреби у їжі – у переїдання). По-друге, це прагнення до продовження роду, сімейного життя, виховання дітей. В основі цього прагнення – фізичні потреби і наявність

відповідних фізичних можливостей, фізичного здоров'я. Проте духовним компонентом тут є позитивні враження від любові, дружби, турботи про родину. По-третє, це прагнення до лідерства та життєвого успіху. Ці якості є необхідними для мотивації ефективної діяльності людини у сучасному світі і ґрунтуються як на соціально-матеріальних, так і психологічних факторах, пов'язаних із самоствердженням особистості у власних очах та соціумі. Духовним аспектом є узгодження прагнення людини до влади і забезпечення власної значущості з інтересами інших людей та соціуму. Це дуже важливий аспект виховної діяльності, оскільки саме у цій царині відбувається відхід від поєднання особистих та гуманістичних цінностей.

Разом з тим перелічені вище якості можуть слугувати і критеріями при організації освітньої діяльності. Якщо людину влаштовує комфорт життя, сімейні відносини, розподіл життєвих благ, можливість індивідуальної творчості тощо у межах системи гуманістичних цінностей, можна говорити про належний стан її духовного здоров'я і відповідно належні передумови фізичного здоров'я у вигляді позитивних сприйняття життя, емоції, настрою тощо. І навпаки, завищені вимоги і прагнення, які йдуть врозрід з потребами людини до саморозвитку та самовираження, можуть слугувати ознакою духовного нездоров'я і відповідно передумовами для фізичного нездоров'я.

Стан духовного здоров'я є важливим показником того, як суспільство створює умови для забезпечення здоров'я людей загалом. Реальним механізмом впливу освіти на негативне в духовному відношенні і відповідно спрямоване проти здоров'я людини соціальне оточення слід вважати формування на особистісному рівні смисложиттєвих орієнтирів на засадах пріоритету духовних цінностей. Насамперед це формування у особистості розуміння значення духовних цінностей як рушійної сили власного розвитку та власної життєдіяльності. На цій основі формуються потреби особистості та прагнення до тих чи інших цінностей, а також розуміння міри при задоволенні власних потреб. Кінцевим результатом такого виховного впливу є усвідомлення людиною власної особистості, світорозуміння, справжніх життєвих пріоритетів у межах особистісної картини світу, що дозволяє жити й діяти у правильному напрямку, попереджуючи негативний вплив соціального оточення.

Саме духовне здоров'я включає у себе складову, яка відноситься до вдосконалювання зовнішніх і внутрішніх органів людської тілесності, духовно-тілесної єдності людини. Це дуже важливе у методологічному відношенні положення має пряме відношення до організації освітньої діяльності, оскільки створює теоретичні засади перебудови традиційної системи формування культури здоров'я на основі єдності духовних, психічних і тілесних якостей людини, а також створює передумови для використання усталеної у вітчизняній освіті системи виховання фізичної культури для інтегрованого формування якостей здорової людини як цілісної істоти.

На сьогодні переважна більшість освітньої громадськості переконана, що проблема здоров'я у освітньому процесі має відношення лише до фізичного, тілесного розвитку людини. До цього часу педагогами дуже мало враховується значення здоров'язберігаючої та здоров'ярозвивальної освіти для духовного росту людини, що об'єктивно відбувається у процесі залучення особистості до відповідних культурних цінностей, навіть якщо це цінності фізичної, тілесної культури. Іншими словами, якщо духовність впливає на тілесність людини, а духовне здоров'я дає поштовх фізичному розвитку, то процес удосконалювання тіла детермінує у свою чергу процес духовного вдосконалювання особистості, і відповідно фізичне здоров'я при цілісному, духовно детермінованому розвитку людини є важливим фактором забезпечення духовного здоров'я. Таким чином, розуміння складності взаємодії тілесного та духовного має стати методологічною основою переосмислення природи формування духовного та фізичного здоров'я у освітньому процесі.

Гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу є основним механізмом забезпечення духовного здоров'я не лише на рівні індивіда, а й на рівні соціуму. Проте забезпечується цей процес не лише безпосередньо засобами формування духовності, а й через взаємозв'язок освітніх механізмів формування духовної та фізичної культури особистості.

Проблема самовизначення та самоактуалізації особистості трансформує дихотомію матеріального та духовного у царину вибору природи смисложиттєвих орієнтирів. У основі процесу формування духовного здоров'я має бути визначення джерел цінностей та смисложиттєвих пріоритетів. Відтак духовне здоров'я формується не просто як конституювання в особистісній поведінці певних цінностей, які особистість отримала у процесі навчання та виховання, а як важлива складова усього процесу життєдіяльності індивіда, як чинник та результат таких складних феноменів як самоідентифікація, самовизначення, самоздійснення, життєствердження особистості.

Передусім мова йде про духовно-практичний вимір, при якому духовне здоров'я як результат самовизначення особистості у процесі своєї життєдіяльності набуває здатності репрезентувати через ті чи інші форми особистісної діяльності і поведінки ті чи інші загальні характеристики та властивості соціального та природного середовища, у якому живе індивід.

Духовне здоров'я не є чимось суто ідеальним, а постає як специфічна єдність ідеального та реального. В основі такої характеристики досліджуваного феномену знаходиться цілісний характер відношення людини до світу та діяльності в ньому. Це дозволяє використати концепт духовного здоров'я для характеристики процесу саморозвитку особистості у широкому буттєвому та соціокультурному контексті. Останнє надзвичайно важливе для філософсько-освітнього аналізу процесу становлення особистості, оскільки дозволяє застосовувати концепт духовного здоров'я для узгодження цілей освітньої діяльності з тенденціями розвитку соціуму та світу загалом.

Р. С. Дружененко

УРАХУВАННЯ ОНТОЛОГІЧНОГО, ГНОСЕОЛОГІЧНОГО, МЕТОДОЛОГІЧНОГО, ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ВЧЕННЯ В ОСМИСЛЕННІ ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМНИХ ЯВИЩ

Класичні філософські і загальнонаукові вчення розкривають можливості для розвитку сучасних тенденцій в осмисленні поняття системи, що має вплив на розвиток його в педагогічній галузі. Одна з таких тенденцій – наукове обґрунтування вказаного феномену на засадах онтологічного, гносеологічного, методологічного, праксеологічного напрямів дослідження, що в сукупності становлять його епістемологічну модель (А.Кузнєцова). Зважаючи на взаємопроникнення наукових учень, а також дію системного принципу ізоморфізму, вважаємо за необхідне врахування онтологічного, гносеологічного, методологічного, праксеологічного змісту в упорядкуванні знань про педагогічні системні явища.

Онтологія (від грец. *ontos* – єство) – філософське вчення, що досліджує сутність буття. Особливістю онтологічного філософського аспекту дослідження поняття системи є констатувальний характер системної природи об'єкту, що знаходить вияв у деяких позиціях, а саме: будь-які сукупності є системами, не існує матерії без системи, матерії властива системність. Онтологічне осмислення поняття системи відбувається через категорії цілісності, взаємозв'язку, взаємодії, сукупності елементів або, навпаки, розчленованості об'єктів. Заслугою вчень про системи в онтологічному напрямі є розроблення класифікацій, осмислення деяких їхніх ознак, властивостей, а також обґрунтування принципу подібності системних явищ, що виявляється в цілісності, складі, структурі, системних зв'язках, організованості.

Розуміння системи з погляду онтології є необхідним у педагогіці, оскільки дає можливість екстраполяції узагальнених знань про системне явище на конкретну педагогічну систему (або її класифікаційний тип) як упорядкований феномен, що характеризується цілісністю, складається із взаємодіючих елементів (мети, змісту, методів, прийомів, форм, засобів), здатний до саморозвитку, самовдосконалення, залежить від деяких внутрішніх і зовнішніх чинників (середовища), має спільні ознаки з іншими системними явищами.

Гносеологія (від грец. *gnosia* – пізнання) – філософське вчення, що вивчає сутність пізнання людиною світу, закономірності, принципи, форми, структуру пізнавальної діяльності тощо. Інтерпретація об'єкту дослідження як системи на гносеологічній основі відбувається через ряд деяких понять, а саме: ознаки, властивості, закономірності функціонування, системоутворювальні чинники.

Філософські та загальнонаукові гносеологічні позиції дають можливості розглядати педагогічні системні явища не лише як складні цілісні утворення, а й з позицій виявлення інших ознак і властивостей (наприклад, процесуальності, функційності, гнучкості, адаптивності, еволюційності тощо), закономірностей функціонування і розвитку конкретної педагогічної системи (внутрішніх, зовнішніх), обґрунтування мети, завдань, результату, підходів, принципів педагогічної діяльності як системотворчих чинників.

Методологія (від грец. *methodos*) – вчення про метод пізнання й перетворення світу; сукупність принципів, методів, прийомів, засобів організації й побудови теоретичної і практичної діяльності. Розвиток філософської методології зумовлює погляд на поняття системи як особливого підходу до вивчення об'єктів, який прийнято називати системним (іншими словами, система є шляхом (інструментом) дослідження інших об'єктів-систем (І.Блауберг, В.Садовський, А.Уйомов, А.Урсул, Е.Юдін та ін.). Методологічні вчення мають за мету розроблення загального алгоритму системного дослідження, створення загальної методики вивчення об'єкту як системи з урахуванням покрокового дослідження на основі системного підходу, а в межах педагогічної парадигми – системного педагогічного підходу.

Коло нашого дослідження зумовлює врахування здобутків педагогічної методології з проблеми системних досліджень, оскільки вони презентують програми вивчення об'єктів як систем, вказують на шляхи їх побудови, починаючи з виокремлення елементів певної системи як функційно значущих і закінчуючи вивченням процесів управління її поведінкою для досягнення результатів. Відповідно до педагогічної методології для того, щоб змодельовати нову педагогічну систему, яка функціонуватиме з певною метою у відповідних умовах, необхідно вивчити системне явище у трьох площинах – предметній (елементарній, структурній), історичній (генетичній, прогнозувальній), функційній (у діахронії та синхронії). Останні можна розглядати як платформу для теоретичного обґрунтування ефективної педагогічної системи з урахуванням позитивного і негативного досвіду.

Праксеологія (від грец. *praktikos* – дієвий, активний) – філософське вчення про людську діяльність; вивчає методику впровадження ефективної і раціональної діяльності. Відтак праксеологічне вчення зумовлює бачення системи як діяльності, орієнтованої на позитивний результат. Праксеологічні наукові здобутки стали передумовою розвитку системних понять у методиці навчання різних дисциплін.

Для педагогічних системних досліджень урахування позицій праксеології є вагомим, оскільки, по-перше, доводить існування положень про методичну систему як таку з урахуванням спеціальних галузевих розвідок, по-друге, дозволяє рухатися в напрямі від теоретичного осмислення базового поняття до конструювання реальної системи та практичного використання її в конкретних умовах з метою реалізації навчальної мети. Сучасна методична система як класифікаційний тип педагогічної

системи завдяки розвитку праксеологічних учень осмислюється науковцями в категоріях якості, ефективності, оптимальності, продуктивності, технологічності, антропоцентричності тощо.

Список використаних джерел

1.Берталанфи Л. Берталанфи Л. фон. *Общая теория систем – критический обзор// Исследования по общей теории систем: Сборник переводов. Общ. ред. В.Н.Садовского, Э.Г. Юдина. – М: Прогресс, 1969. С.23-82.* 2.Дружененко Р.С. *Філософська традиція осмислення поняття «система» як передумова його розвитку в методичній науковій галузі. Педагогічні науки. Зб.наук.пр. Вип.LXXVIII. Том.1. Херсон, 2017. С.19-25.* 3.Кузнецова А.Г. *Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике. Монография. Хабаровск. 2001. 152 с.*

Г. В. Коротіч

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У СТАНОВЛЕННІ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Концепція сталого (або збалансованого) розвитку наразі є, мабуть, єдиною концепцією, яка системно і цілісно, всебічно обґрунтовано досліджує такий розвиток: його необхідність, сутнісні характеристики, умови та перспективи. Головною проблемою є не стільки подальше активне становлення такої концепції, скільки впровадження її у життя. Наприклад, олігархічні та певні політичні «еліти» у світі та Україні зовсім не зацікавлені втрачати надприбутки, одержані завдяки експлуатації природи і нехтуванню природоохоронним законодавством, громадською думкою, здоров'ям людей як однією з вищих цінностей. Безперечно, необхідною є правова оцінка таких дій. Однак, дуже важливою є реакція саме громадськості, а тут у нагоді стає просвіта населення. Це є необхідним для розбудови ефективної стратегії щодо впровадження концепції сталого розвитку в економічну, політичну, соціальну, екологічну діяльність людства та щодо усвідомлення важливості змінення загальної системи цінностей.

Комплексний підхід щодо дослідження сталого розвитку був запропонований ще Комісією Брундтланд, і відтоді на численних самітах ООН ми бачимо намагання розглядати глобальні проблеми в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Філософська глобалістика радить досліджувати глобальні проблеми сучасності саме у такий спосіб: наприклад, екологічну проблему – у зв'язку з проблемами економічного розвитку, демографічною, продовольчою, енергосировинною проблемами, проблемою збереження миру на Землі, подолання неписьменності, тощо. Дуже важливим є аргументовано пояснити людям, що вони впливають на світ комплексно, що їхні дії бумерангом вертаються до них, що настали часи, коли мова йде про збереження життя на Землі, тому необхідно змінити існуючі традиційні погляди на виробництво і споживання, на уявлення людини щодо себе самої, на систему цінностей, яка є спотвореною та незбалансованою. Тому й виникла філософська глобалістика, яка у свій спосіб досліджує, у тому числі, процес сталого розвитку. Виник новий напрям – філософія сталого розвитку, яка створює філософське підґрунтя такого розвитку, окремо наголошуючи на необхідності спеціальної освіти, починаючи з дитячого садочку. Філософія допомагає формуванню звички підходити до вивчення проблем системно і науково обґрунтовано. Особливу увагу філософія сталого розвитку приділяє формуванню відповідної збалансованої системи цінностей, яка б сприяла усвідомленню людьми їхньої самоцінності та самоцінності природи, а також власної відповідальності за світ і себе самих. Молоді, починаючи з юного віку, слід у доступний для неї спосіб, у цікавій інтерактивній формі пояснювати тезу про необхідність коеволюційного (узгодженого) розвитку природи і суспільства, при якому шкода, яка завдається природі, є мінімальною. Так починає своє формування ноо-

сферний світогляд. Філософія вивчає проблему амбівалентності людської діяльності, намагається обґрунтувати умови сталого (або збалансованого) розвитку як людства в цілому, так і окремих сфер його життєдіяльності. Вона осмислює поняття «духовність», систему моральних та інших духовних цінностей, скеровує на роздуми над сенсом власного життя, над визначенням сутності людини. Викладання такої навчальної дисципліни як «Філософія сталого розвитку» допомогло б студенту інтегрувати, систематизувати та узагальнити власні знання з багатьох дисциплін із точки зору досягнення такої мети як з'ясування сутності стратегії сталого розвитку в обраній галузі діяльності та щодо розвитку цивілізації в цілому. Наприклад, студент технічного вишу має можливість під іншим кутом зору подивитися на процес створення нової техніки та технології: він починає більш глибоко замислюватися над проблемою сутності технічного, критеріїв створення нових артефактів, соціокультурними наслідками впровадження техніки, і, врешті-решт, знову над проблемою людини, яка є її творцем.

Актуальну проблему організації безперервності освіти, у тому числі освіти саме для сталого розвитку, можна вивчати крізь призму співвідношення інновації та традиції.

Отже, філософія за допомогою своїх методів досліджує поняття «сталий розвиток» (або «збалансований розвиток») та поняття, які є із ним пов'язаними, розкриває його сутнісні протиріччя, у свій спосіб обґрунтовує необхідність саме такого розвитку для різних сфер життєдіяльності людини, і це є вагомим внеском у вдосконалення сучасної освіти.

В. И. Мищенко

ДУХОВНЫЙ ОБЛИК ЛИЧНОСТИ И СОВРЕМЕННАЯ СТРАТЕГИЯ ФИЛОСОФИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Будущее человечества, решение целого комплекса взаимосвязанных глобальных проблем зависит от того, насколько удастся сформировать личность с позитивной мотивацией, жизнеутверждающим мышлением, стремлением внести свой вклад в развитии цивилизации. Выполнение этой задачи всецело связано с сотворением человека как существа духовного. Проблема формирования духовности и духовного облика личности состоит в том, что исследователи рассматривали её как совокупность ценностей, приобретаемых человеком, то есть с позиций анализа содержания духовного мира личности. На основе культурно-антропологических идей Э. Ротхакера и М. Ландмана, собственных попыток постижения духовного на основе его генезиса в истории человечества, автор разрабатывает концепцию, в основе которой лежит синтез антропологического и метафизического подхода. Цель исследования формирование цельного духовного облика личности, как активной динамической системы, как ценностное измерение сознания. Поскольку сознание есть форма связи человека с миром, результат взаимодействия макро и микрокосмоса, то и динамика взаимодействия компонентов этой системы осуществляется в ходе трёх акций: восприятие, осмысление и действие. Следовательно, логическим явлением миру духовного облика личности следует признать когнитивный, интеллектуальный и праксиологический компоненты.

Когнитивный аспект духовного облика – как именно человек воспринимает мир. Духовная, наполненная светом знания и мудрости о том, как велик, удивителен и прекрасен мир, музыкой радости бытия личность видится нам в открытости миру. Открытость миру рассматривается нами как способность личности выступать активной интеллектуальной познавательной силой, демонстрировать любознательность и пытливость ума, доверие к миру, плюрализм и толерантность, как условий

системного мировосприятия. Открытость миру формирует у человека чувство святости, благоговения перед мирозданием, осознание ценности жизни. Открытость миру инициирует состояние одухотворённости, творчество, дарит чувство вдохновения. Её формирование возможно на основе внедрения специального философского курса «Миропостижение», в содержание которого включены ценностные аспекты научного знания, формирующие чувство катарсиса.

Выход человека на новый, интеллектуальный духовный уровень существования открывает иной характер мировосприятия, который мы определяем как интеллигентность. Это переход к критическому мышлению, осмысление несправедливости, проблем и противоречий, смысла бытия человека в мире. Интеллигентность есть такой уровень осмысления информации, который осознание принадлежности человека к высшему духовному миру, требует преодолевать эгоистические устремления, позволяет сформировать гуманистическую направленность личности. Это ядро духовного облика, критерий духовного саморазвития. Интеллигентность чаще рассматривается как предмет гражданского воспитания личности, созвучного идеи «пайдеи». Но интеллигентность не ограничена уровнем социального. Интеллигентность есть осмысления несовершенства мира и устремлённость к идеалу, формирование духовного поля культуры, космические дерзания человека. В осознании внутренних механизмов, инициирующих чувство интеллигентности, мы отдаём предпочтение концепции А. Лосева, считавшего нравственные императивы ведущими и стимулирующими активность мышления. В формировании интеллигентности, как элемента духовного облика личности, мы считаем необходимым разработки специального курса, именуемого как «Сопричастность», цель которого – сформировать активную, мыслящую духовную личность.

Созидательность – сфера реализации духовного облика в различных формах жизнедеятельности. Созидательность проявляется и в космическом измерении, и в простом человеческом усилии прожить каждый день своей жизни осмысленно, сделать свой вклад в совершенствовании мира и, потому, – это духовный мост связи мира духовного и мира повседневности, коллективного и индивидуального. Созидательность – это воплощение мечты, движение в будущее, ноосферное устремление человечества. Созидательность – деятельность на грани возможного, стремление к трансцендентному, реализации и развития жизненных сил личности. Созидательность есть поле творческой деятельности, предполагающей бережное отношение к культуре, экологическим основам бытия, это цивилизационный путь эволюции, обеспечивающий реализацию концепции устойчивого развития. Мы рассматриваем «созидательность» как логическое продолжение концепции трудового воспитания Жан Жака Руссо, Генриха Песталоцци, К.Д. Ушинского, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинского, диалектический синтез философской концепции образования, ориентированной на компетенции, предложенной Ноамом Хомским и Джоном Равеном, а также теории активизации творческих сил личности, мотивационного менеджмента.

Таким образом, «Миропостижение. Сопричастность. Созидание» может быть представлена как комплексная программа формирования духовного облика личности, новая концепция философии образования.

Л. В. Фірсова

ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна освіта як в нашій країні, так і за кордоном, знаходиться в стані перелому, який безпосередньо пов'язаний з численними проблемами глобального порядку. У нас ситуація ускладнюється загальною обстановкою в країні, яка переживає реформи і в черговий раз переоцінює свої власні історичні шляхи. Одним з найголовніших питань є поєднання творчої свободи теоретиків, педагогів-практиків і діячів освіти з

необхідністю в якійсь загальній освітній парадигмі. Відповіді на ці та інші питання дає така дисципліна як філософія освіти, яка має самостійний статус.

Термін «філософія освіти» не можна ототожнювати з філософськими судженнями про освіту, навіть якщо такі судження і програми розвитку освіти є у багатьох відомих філософів - Платона, Аристотеля, Канта, Гегеля. Філософія освіти - це область міждисциплінарних досліджень, що лежить на стику філософії, педагогіки і практичної освіти. Є безліч проблем педагогічної теорії і практики, а також системи освіти, які неможливо вирішити без філософського осмислення, філософської рефлексії без серйозного теоретичного обґрунтування в загальному контексті розвитку світової цивілізації в цілому і нашої країни зокрема.

Термін «філософія освіти» виник на початку ХХ століття, а до середини ХХ століття з'явилася така наука в США і в Європі. Вона породжена новими вимогами до освіти, пов'язаними з переходом від індустріального суспільства до інформаційного такими як, наприклад, безперервність освіти, плюралізм цілей та ідеалів освіти. Сучасні дослідники підкреслюють, що поява філософії освіти, як і філософії науки (наукознавства), політичної філософії, які можна назвати свого роду теоріями середнього рівня свідчать про те, що освіта (наука, політика) розвинулися і диференціювалися до ступеня самостійної соціальної системи, що функціонує за своїми власними законами, відносно незалежно від інших системно організованих сфер життя. Філософія освіти вписана в освіту як соціальну систему (підсистему, якщо розглядати в масштабі всього суспільства) в якості його самосвідомості. Освіта живе і розвивається за своїми власними законами, ступінь об'єктивності і строгості яких робить будь-який зовнішній, довільний і несистемний вплив непродуктивним. Подібного роду (такими є впливи, які переслідують інші цілі, крім освіти - майнові, фінансові, військові, політичні, релігійні і т.п.) впливи, якщо вони будуть дуже сильними, можуть зруйнувати систему освіти. У реформах освіти необхідно виходити з філософії освіти, його логіки і етики. І зробити це можуть тільки ті, хто працює в системі освіти, для кого діяльність в цій області стала сенсом існування.

У складній проблематиці філософії освіти на перший план висуваються проблеми суті і мети освіти, які носять суто світоглядний характер і повноцінне рішення яких під силу тільки філософії.

Багато дослідників суттю і метою освіти вважають забезпечення такої важливої сторони як відтворення поколінь - сенсу і мети життя будь-якого різновиду флори і фауни, не виключаючи Людини - як формування особистості, працівника, батька, громадянина, соціалізації і оптимальної їх адаптації.

В рамках філософії освіти існують два концептуальних напрямки: емпірико-аналітичне та гуманітарне, кожне з яких підрозділяється на ряд течій. Так, всередині першого виділяється аналітична традиція, раціоналістична програма, а всередині другого герменевтичний історизм, екзистенційно-діалогічна традиція, різноманітні концепції педагогічної антропології. В основі цих традицій лежить суперечливість потреб суспільства і особистості. Емпірико-аналітичні дослідження орієнтовані на детерміновану природними і соціальними законами усереднено-типологічну сутність суб'єкта освіти, а гуманітарні - на його унікальність, обумовлену кожен раз індивідуальним екзистенційно-герменевтичним досвідом.

Багато що в освіті залежить не тільки від загально філософських традицій, але також від інтерпретації приватних питань, що становлять плоть освітнього процесу. Показове в цьому відношенні судження сучасних американських авторів Джіреллі і Чембліса, які констатували, що майбутнє філософії освіти залежить як від сили її коренів в загальній філософії, так і від енергії її входження в поточні дебати про навчальний план, педагогіці, освітньому тестуванні і вимірі, шкільній безпеці і моральному кліматі шкіл, про освітні пріоритети, доступність, рівність, вибірність і т.п. Без першого вона позбудеться філософського значення, а без останнього – освітнього.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Мислителі всіх часів і народів розуміли, наскільки важливою є проблема освіти. Людство завжди прагнуло з'ясувати для себе, що і як воно передасть нащадкам у спадок, якими мають бути діти, онуки, чому їх навчати. Цими проблемами переймався і відомий український філософ Григорій Сковорода, про що відмічають дослідники його творчості С.Кримський, Н.Мозгова, М.Попович, Л.Ушкалов, Ю.Федів.

Григорія Сковороду часто називають українським Сократом. Давньогрецький мислитель Сократ був першим філософом в історії європейської культури, який досліджував проблеми людини, її свідомості, моралі, освіти. Його ж називають першим просвітником в історії людства. Чому в історії розвитку філософської думки в Україні таку ж роль відводять Григорію Сковороді?

По-перше, для українського філософа, як і для Сократа, здобуття освіти не зводилось до набуття простої суми знань, інформації. Справжнє знання, на думку Григорія Сковороди, не можна просто отримати чи запозичити, воно завжди є особистим досягненням, результатом зусиль власного мислення. Філософа цікавила проблема, як навчити людей мислити за допомогою дискусій і бесід. Він вів мандрівний спосіб життя, любив спілкуватися з людьми, вступати з ними в діалоги, суперечки. Мабуть, не випадково майже всі його твори містять у назві слово «діалог» або його варіанти (бесіда, розглагол, разговор тощо). Діалогічність, вважав Григорій Сковорода, є тією вимогою в навчанні і вихованні, без якої не можна залучити людину до різних «світів» та думок, до визнання багатомірності буття людини. У процесі діалогу виробляється вміння висловлювати і обґрунтовувати свою точку зору, піддаючи кожну ідею відкритому і всебічному обговоренню. Пошук істини в процесі діалогу, на думку Григорія Сковороди, передбачає не тільки критичне ставлення до позиції іншого, але й вміння піддавати критиці власні думки.

По-друге, метою освітнього процесу Григорій Сковорода, як і Сократ, вважав пізнання істини та моральне самовдосконалення. Чого, на думку українського філософа, учитель повинен навчати молодих людей, аби вони стали на шлях істини й щастя? Весь освітній процес має бути спрямований на те, щоб допомогти учневі в пошуках самого себе, розуміння і осмислення своєї внутрішньої сутності, свого покликання, вважає Г. Сковорода.

На думку Сковороди, через свою любов до людини Бог дав їй все необхідне, причому, все, що потрібне, зробив легким, а непотрібне – важким, складним. Найбільш потрібним для кожної людини є щастя, «мир душевний». Причому, щасливим може стати кожен, бо щастя міститься в нас самих. Щастя полягає в пізнанні самого себе як образу Божого. Пізнаючи себе, ми знаходимо душевний спокій. «Пізнай себе», «поглянь у себе» – стає центральним мотивом філософії Сковороди, як і філософії Сократа.

Самопізнання має допомогти людині знайти свою «сродну» працю, тобто здатність до виконання певного виду діяльності: «до плуга, до шаблі чи до мудрості». Якщо людина зрозуміє це і знайде своє покликання, то для неї «нужное станет нетрудним, а трудное станет ненужным». Наука ж може сприяти самовдосконаленню лише при наявності задатків «сродності»: «...Наука приводит в совершенство сродность. Но если не дана сродность, тогда наука что может совершить? Наука есть практика и привычка и есть дочь природы. Птица может научиться летать – не черепаха» [2, с. 231].

Для досягнення внутрішнього спокою потрібно дотримуватися правила про «сродність», жити в злагоді з індивідуальним характером, із власною природою, не

насилувати своїх здібностей і обдарувань. «Сродна» праця дає людині впевненість, відчуття повноти буття, душевний спокій. Будучи легко здійсненою, «сродна» праця приносить людині насолоду не тільки своїми наслідками, винагородами чи славою, а самим своїм процесом. Вона є важливим засобом духовного самоутвердження, самовдосконалення, здоров'я душі людини, а отже, і щастя.

По-третє, Сковорода вважає, що головною, найважливішою наукою в освітньому процесі має стати наука про людину та її щастя – філософія. Призначенням філософії Сковорода вважає обґрунтування сутності людини, її пізнання та визначення щастя людини, що філософ вважає справою нелегкою.

Хоча людина вивчає різні науки, але вони потрібні не завжди і не всім, а щастя хочуть усі люди. Точні науки покращують умови матеріального існування, але вони не можуть дати людині знання про найголовніше: як стати щасливим? Пошуками відповідей на ці питання займається філософія. Григорій Сковорода, як і Сократ, не створює теоретично оформленого і систематизованого філософського вчення. Він розумів філософію не як зібрання текстів, творів, а як «практичну філософію», як вміння жити в Богові, у гармонії з природою, у мирі з людьми і власною совістю. «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія», – стверджував Сковорода [1, с. 34].

Список використаних джерел

1. Сковорода Григорій. *Пізнай в собі людину*. Пер. М. Кашиба; Пер. поезії В. Войтович. – Львів: Світ, 1995. – 528 с. 2. Сковорода Григорій. *Разговор, называемый алфавит, или букварь мира // Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи*. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 200–249.

В. А. Станкевич

ПРОБЛЕМИ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ

За останні п'ятнадцять років було здійснено певне переосмислення богословської освіти в євангельському середовищі. Адже остання є важливою складовою розвитку в конфесійних стратегіях. Освіта є інструментом суспільних трансформацій [4, с. 68], визначає богословську свідомість й рухає внутрішніми і зовнішніми церковним процесами. Розвиток церкви прямопропорційно залежить від ефективності богословської освіти [9, с. 149-150]. Семінарія є дзеркальним відображенням церкви [3, с. 6].

Сучасні богословські навчальні заклади переймаються функціонуванням програм та всього академічного процесу взагалі. Визначають ключові проблеми богословської освіти, пропонують альтернативи та пророкують майбутнє. Але іронія навіть не в тому, що це все відбувається в час кризи [1, с. 72; 3, с. 13], а в тому що ця криза існує, скільки існує і сама освіта. Семінарія не виправдала очікування церкви. Проблема в тому, що семінарії спробували задовольняти й надолужувати упущене церквою, по суті це й спричинило кризу. Не усвідомлення ролі двох сторін, перекладання відповідальності один на одного спричинило двосторонній конфлікт.

Завдяки переосмисленню богословської освіти відбувається перехід до навчання, яке, подібне до новозавітного зразку, ґрунтується на міжособистісних відносинах. Р. Ткаченко пише, що не один світський вуз не може дати того, що дає семінарія, мова йде про цілісність освіти в питанні гармонізації інтелектуального і духовного; про максимально дружелюбну атмосферу і про максимально особистісний підхід до кожного студента [5, с. 223-224]. Порівнюючи світську й конфесійну освіту [6] і справді елемент міжособистісних відносин очевидно більш виражений в євангельських закладах освіти. Але порівнюючи з новозавітним учнівством, на яке претендує під час богословський навчальний заклад, значно програє.

Сучасна євангельська освіта є підчас засобом місії і навпаки. Проблема в тому,

що учнівство – це не освітній процес в контексті місії. Освіта має стати інтелектуальним засобом розповсюдження учнівства в контексті еклезіологічної спільноти. На даний час євангельські навчальні заклади здійснюють освітній процес за трьома векторами: богословський, церковний та місіонерський. Де богословський це розвиток конфесійного богослов'я. Церковний – допомагають, а під час і готують лідерів для служіння в церкві і суспільству, хоч це має робити безпосередньо церковна спільнота. М. Черенков констатує факт, який вказує на те, що в пострадянській період в багатьох спільнотах взагалі відсутнє питання кадрової політики. Церковне життя має тенденцію ностальгії [7, с. 254-255]. Місіонерський – навчальні заклади пропагандують ідею місії, а головне готують і посилають місіонерів, що є також богословською помилкою, адже місія, як місіонерство це прерогатива церкви. Останній вектор богословської освіти є ненаріжним в силу популяризації місії. Проблема не в самому існуванні богословської освіти, а в тому, що вона перехопила ініціативу з церковної площини. Навчальний богословський заклад має допомагати, а не реалізовувати. Тому варто здійснити переосмислення еклезіології та ролі навчального закладу в діяльності церкви. Потрібно стати на шлях церквоподібності навчальних закладів в контексті відносин та вихованні, але при цьому зберегти свою академічність в організації та змісті навчального процесу.

Богословська освіта є предметом дослідження як з середини, так і зовні. Здійснюється аналіз і самоаналіз. Пропонуються різні альтернативні кроки для покращення освітнього процесу в контексті гармонізації академії і духовності, але єдине що може врятувати від кризи богословську освіту – повернення до новозавітного ідеалу учнівства, в еклезіологічній перспективі. Унікальний час, пише Черенков, відкритості і взаємної зацікавленості проходить [8, с. 7]. Маршал вказує, що час залишити надію на навчальні заклади і повернутися до організації навчання на робочому місці [2, с. 29]. Навчальні заклади в учнівській перспективі цінні як академічні осередки, а не як ті які допомагають готувати служителів.

Список використаних джерел

1. Дятлик Т. *Что ожидают пасторы и поместные церкви бывшего Советского Союза от богословского образования в начале XXI века?* / Тарас Дятлик. // *Богословские размышления*. – 2009. – №10. – С. 72-96.
2. Маршал К. *Шпалера и лоза: Новый взгляд на служение, которое меняет все* / Колин Маршал, Тони Пэйн. – Чернигов: In Lumine Media, 2016. – 192 с.
3. Пэтти С. *Взгляд на богословское образование в странах Центральной и Восточной Европы* / Стив Пэтти. – Коростень-Ирпень-Киев: Триада С, 2016. – 96 с.
4. Райчинец Ф. *Образование – инструмент перемен* // *Церковь - университет* / Ф. Райчинец. – К.: ТОВ «Книгоноша», 2013. – С. 66-67.
5. Ткаченко Р. *Евангельское образование – 2013. Перспективы постсоветского евангельского христианского образования на примере Украины* / Р. Ткаченко. // *Традиция подготовки служителей в братстве евангельских христиан-баптистов. Сборник статей*. – М.: РС ЕХБ, 2013. – С. 216-237.
6. Хромець В. *Світскість і конфесійність в теорії і практиці богословської освіти* / В. Хромець // *Практична філософія*. №2. – 2018. – С. 187-193.
7. Черенков М. *Кадры Церкви: проблемы и задачи христианского образования на выходе из постсоветского транзита* / М. Черенков // *Традиция подготовки служителей в братстве евангельских христиан-баптистов. Сборник статей*. – М.: РС ЕХБ, 2013. – С. 254-261.
8. Черенков М. *Между церковью и университетом* // *Церковь - университет* / М. Черенков. – К.: ТОВ «Книгоноша», 2013. – С. 7-30.
9. *Эффективность богословского образования в Украине: исследовательский проект* // *Богословские размышления*. – 2006. - №7. – С. 149-177.

**Г. Ю. Панченко, О. Е. Зайченко, М. І. Клименко,
Є. Ю. Фролова-Романюк, К. О. Просоленко**

МІСЦЕ ФІЛСОФІЇ В СИСТЕМІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Соціально-гуманітарна підготовка студентів проводиться за декількома напрямками, особливе місце в цій системі займає філософія, яку називають матір'ю наук. Філософію більша частина людей вважає непотрібною і не розуміє її значення, отже

чи потрібна вона майбутньому лікарю? Однією з основних категорій філософії є мислення. «Мислити» в класичній філософії - значить «оперувати поняттями». Практичне мислення спрямоване на вирішення конкретних завдань, а теоретичне - на відшукання загальних закономірностей. Для лікаря важливим є практичне мислення і його різновид - клінічне мислення, яке трактується як процес постановки діагнозу, вибору і оцінки ефективності лікування, передбачення перебігу захворювання. Саме філософські категорії - мислення та логіка - сприяють розвитку і досконалості клінічного мислення - вершини майстерності лікаря. Лікар зможе діяти доцільно тільки тоді, коли він буде спиратися на постулат філософії «від загального до конкретного», побачити невидиме, тобто з анамнезу життя і хвороби, даних клінічних та діагностичних досліджень «побачити хворобу», не забуваючи, що на лікарняному ліжку знаходиться не організм, а людина, з його звичками, характером, способом життя та харчування.

Відомий інтерніст Р. Хегглі, відзначав, що клінічне мислення це здатність інтуїтивно, як би внутрішнім поглядом охопити всю клінічну картину, як щось ціле, та зв'язати її з аналогічними колишніми спостереженнями [1]. Таким чином, клінічне мислення - це не шаблонне, суто професійне лікарське мислення. Навчити людину, яка не хоче його освоїти неможливо. Тому процес формування клінічного мислення передбачає педагогічне стимулювання аналітико-пізнавальних дій у студента та самостійне накопичення їм дослідницьких умінь. Ідеї використання пізнавальної активності студентів у навчальному процесі все частіше стали застосовуватися в сучасній системі освіти. І тут на допомогу також прийде філософія. Мова йтиме про так званий метод великого античного філософа Сократа. Сократ навчав своїх учнів вести діалог, полеміку. Для досягнення істини він використовував метод постановки питання і пошуку відповіді, який дійшов до нас завдяки його учням і послідовникам. Головне в ньому - це питально-відповідна система навчання, суттю якої є навчання логічному мисленню. Різновидом його методу є «Сократівський семінар» або «Коло Сократа». «Коло Сократа» - педагогічний підхід, який використовується для кращого засвоєння інформації. Дана методика передбачає вивчення інформації за допомогою дискусії та ґрунтується на тому, що у студента вже є базові знання з теми дискусії, а нові з'являються шляхом участі в обговоренні. Деякий час педагоги негативно відносились до цього методу, але в останні роки використання його набуло поширення та активно обговорюється як в закордонній, так і вітчизняній педагогічній пресі [2,3,4].

«Сократівський метод» будується за допомогою наступного алгоритму: 1) створення проблемної ситуації та формулювання проблемного питання; 2) потрібність наявних знань і умінь та прагнення з їх допомогою вирішити проблему; 3) необхідність висунення гіпотези, її формулювання; 4) пошук системи доводів, доказів, спростувань на підтвердження гіпотези або відмови від неї; 5) висновки.

В цілому алгоритм відповідає системі питань які вирішує лікар при постановці діагнозу і виборі тактики лікування. Залишається тільки додати, що оволодіння методом вимагає ретельної підготовки з боку викладача, а також сприяє розвитку логічного мислення і самого педагога. «Коло Сократа» - цікавий і для студентів, тому що на занятті немає місця нудьзі, формалізму або байдужості. Ця форма навчання оптимізує процес освоєння методики: концентрації уваги; придбанню навичок аналізу інформації; адекватній оцінці поточної дискусії та своєї ролі в ній; умінню чітко формулювати питання; зміни ставлення від «я знаю, що це так» до пошуку істини; навчає культурі діалогу; контролю емоцій; забезпечує накопичення особистого досвіду спілкування.

Таким чином, філософія допомагає майбутньому лікарю розвивати аналітичне, теоретичне та абстрактне мислення, що сприятиме розвитку клінічного мислення.

Однім із засобів формування клінічного мислення, а також стимулювання пізнавальних дій студента є філософський «метод Сократа», який на нашу думку, бажано використовувати в педагогічному процесі.

Список використаних джерел

1. Хегглі Р. Дифференціальна діагностика внутрішніх болезней. М., 1965. С.19. 2. Целесообразность использования позиций майевтики в современной системе подготовки специалистов / Дядык А.И., Багрий А.Э., Ефременко В.А. и др. // Проблемные вопросы педагогики и медицины: сборник научных трудов памяти профессора Е.М. Витебского: (XI выпуск). - Донецк: Норд-Пресс, 2017. – С69-72. 3. Kost A., Chen F.M. Socrates Was Not a Pimp: Changing the Paradigm of Questioning in Medical Education // Acad Med.- 2015.- Vol. 90.- P. 20–24. 4. Stoddard H.A., O'Dell D.V. Would Socrates Have Actually Used the «Socratic Method» for Clinical Teaching? // J Gen Intern Med.- 2016.- Vol.31(9).- P.1092–6.

Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський)

РЕФЛЕКСІЯ ГРАНИЧНОГО КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ У ПОСТНЕКЛАСИЧНОМУ ПРОСТОРІ ФІЛОСОФСТВУВАННЯ

При саморозкритті новітньої філософської думки як «філософії відмінності», у процесі якого постструктуралістські і постфеноменологічні деконструкції побудов метافізики і феноменології, об'єднаних у парадигму «філософії тотожності», переросли в закладання епістемологічних підвалин світоглядного і ціннісного плюралізму постмодерну, в сучасній культурі встановився «горизонт передрозуміння» (Г.-Г. Гадамер) персональної ідентичності як проблемності. Він означив перетворення філософської свідомості із гаранта раціонально обґрунтованої особистісної самототожності на рушійну силу «кризи ідентифікації» (Дж. Уард), проявленої як дезорієнтація особи у гетерогенному культурному середовищі і її неспроможність зафіксувати власне «Я» при раціоналістично опосередкованому сприйнятті «Іншого». Відтак у спробах налаштування раціоналістичного інструментарію суб'єктного самовизначення на розкриття радикальної інаковості, що розгорнулись у докази невпорядкованої багатовекторності раціонального пізнання, засновані на відмові від імперативу єдності істини, класична версія постмодернізму постала хитким розщепленим підніжжям Колоса філософії, виявивши невідповідність абстрактних схем дискурсивного оформлення суб'єктивності, запроваджених нею, глибинній потребі людської особистості в осмисленні справжності інтерперсональних стосунків як не опосередкованої ratio комунікативності, «у максимальній мірі можливої саме по відношенню до Бога» [6, с.251].

Ця маніфестація обмеженості раціоналістичних засад самопізнання людини інспірувала переосмислення статусу філософського і гуманітарно-наукового знання наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., в ході якого виразилась недовіра до «всіх метаоповідей» [5, с.145], покликаних надати доконечне пояснення світу шляхом раціоналізації духовного досвіду. Саме таке виявлення «стану постмодерну» (Ж. Ф. Ліотар) і дало безпосередній поштовх до нововідкриття граничності спілкування, означеної зверненням людини до Творця, у постнекласичному просторі філософствування, що засвідчило усвідомлення необхідності посилення раціоналістичної конструкції Наріжним Каменем Віри. Так ініціювався перегляд висхідних позицій постмодерністської філософії, який визначив траєкторію виходу раціонально налаштованої особи сьогодення із кризового стану, породженого загрозою втрати нею своєї ідентичності у протистоянні «радикальній плюральності» (В. Вельш) постмодерну.

Сучасна стадія розвитку новітньої філософської думки, самовизначена як «afterpostmodernism», характеризується дистанціюванням від класики постмодернізму, обумовленим переорієнтацією постнекласичної філософії з деконструктивістської критики раціоналізму на обґрунтування етики комунікації. Таке зміщення

центру філософської рефлексії свідчить про визнання і недостатності раціональних критеріїв особистісного самовизначення, і необхідності розширення концептосфери філософствування для вивірення його ціннісних орієнтирів.

Імпульсом до ревізії підстав того відходу від раціоцентризму, що відбувся при започаткуванні постнекласичної філософії, стала проблематизація раціонально вивірених аргументів спростування когнітивної суб'єктної самототожності, основоположного для деконструктивізму.

Заданий спрямованістю на викриття хибності ідеї абсолютного розуму, «позаметодологічний характер» [3, с.197] деконструктивної роботи, започаткованої Ж. Дерріда, виявився, насамперед, у здійсненому ним доведенні ілюзорності досвіду трансцендування до єдиної Першооснови буття, визначеної раціоналізмом як розумоосяжна. Зберігши орієнтацію на раціоналістичне ототожнення Ї із трансцендентним формотворним Началом *ratio*, деррідіанські «практики деконструкції» не розгорнулись у спростування «онтологічних доказів» цієї співвіднесеності, а перевели її осмислення в семіотичну сферу, де варіативність спроб означення буттєвого Першоначала стала підґрунтям для ствердження відсутності Його як «Трансцендентального означеного» у процесі смислопородження, а відтак – і в людському існуванні, охарактеризованому як «очікування Іншого» [4]. При такому запереченні раціональної долученості «Я» до Першопринципу буття, на якій ґрунтувалося ствердження розуму як суб'єктного осереддя, сама суб'єктивність залишилася замкненою у раціонально впорядкованому вимірі самопізнання, радикально зміненому, щоправда, сполученням у ньому різних типів раціональності на засадах плюралізму.

У контексті поєднання спрямованості самовизначення людської особистості на раціональне пізнання з усвідомленням його фрагментарності персональне самоусвідомлення уможлиблюється лише співвіднесенням «Я» й «Іншого», націленим на взаемовизнання «множинності фрагментарного пізнавального досвіду» (І. Хассан). Але раціоналістичний ресурс цього способу особистісного саморозкриття виявляється недостатнім: ані «стратегії взаємності» («strategies of mutuality») [17] та «політика множинності» («politics of multitude») [17] у сфері гуманітарного пізнання, ані його «паралогія» («paralogy») [5] і теорія «безладдя багатоликої особистості» («multiple personality disorder») [11] не забезпечують подолання «діалогічної безвиході» (М.М. Бахтін), що утворюється при всіх спробах ствердження плюральності інтерпретацій істинного як безумовної платформи погодження різних пізнавальних позицій. Відтак декларації «неможливості єдиного дзеркала світу», в яких вона подала доказом «хиткості» раціонально доведеної ідентичності «Я», змінюються заявками на виявлення можливостей становлення його як самототожного у спілкуванні з «іншими», що в орієнтації на визначення етичного підґрунтя інтерперсональної взаємодії виходить за рамки протиставлення концептів тотожності і відмінності, сформованого у процесі історичного перетворення структур раціоналістичного мислення. Так означається перехід від деконструктивістського проекту постмодернізму до комунікативного, на якому сучасна філософська думка наближається до розуміння теїстичної основи особистості – її метаонтології, відкритої Надприродним Одкровенням і обґрунтованої Великими Каппадокійцями – святителями Василієм Великим, Григорієм Богословом і Григорієм Ниським у IV ст., визнаному “золотою добою” богослов'я, при догматичному поясненні тринітарності Божественного буття, а в історико-філософському процесі Нового і Новітнього часів усвідомленої на напрямі становлення персоналізму, пов'язаному із православ'ям [8].

Той погляд на комунікабельність як на чинник суб'єктного становлення, що стає визначальним для трансформації постнекласичного типу філософствування, характеризується первинним охопленням і горизонталі спілкування, оформленої стосунками «Я» й «Іншого», і комунікативної вертикалі, утвореної відношеннями людини і Бога. Однак при конкретизації методологічних підходів, націлених на доведення комунікативно-діалогічного характеру проявлення ідентичного, акцентуються різні

напрями міжособистісної взаємодії. Тим самим обумовлюється і багатовекторність обґрунтування її аксіологічних орієнтирів, здійсненого пізньою постмодерністською рефлексією, і складність конфігурації її наближення до визначення граничної комунікативної ситуації як ситуації спілкування людської особистості із Творцем.

Так, у прагненні розкрити потенціал взаєморозуміння, який формується в ході постметафізичного переосмислення «умов можливості» (М. Фуко) знання, новітня філософія переорієнтовує методіку реконструкції ідей, традиційну для гуманітарного пізнання, на встановлення у соціальному вимірі комунікації таких правил «етики дискурсу» (Ю.Хабермас), що забезпечать досягнення інтерсуб'єктивного «консенсусу», основоположного для особистісного самовизначення, при відмові від критерію «істинності об'єктивного» (М.О.Можейко). На цьому напрямі руху філософської думки постмодерну етичність комунікативної дії, націленої на погодження різних світоглядів, осмислюється як її сутнісна характеристика, яка ґрунтується на тому сприйнятті «Іншого» як співпричетного до самототожності «Я», що формується у процесі секуляризації свідомості: «... як тільки вертикальна вісь молитви зміщується в горизонталь міжлюдської комунікації, окремій людині вже не реалізувати свою індивідуальність наодинці; чи виявиться вибір її власної історії вдалим, чи ні, залежить від «так» або «ні» «інших» [12,с.301]. Але волевиявлення учасників культурного діалогу, спрямоване на їх взаємовизнання, зводиться до раціонального оформлення інтерсуб'єктивності, в якому вирішальною стає «сила кращого аргументу», відмежованого і від об'єктивістських орієнтацій пізнання, і від не опосередкованих раціоналістично цінностей спілкування. Втілене у концепціях «комунікативної раціональності» (Ю. Хабермас, К.-О. Апель), таке розуміння етики інтерперсональної взаємодії спирається на доведення трансцендентально-прагматичної (визначеної апріорними суспільними нормами [7]) або формально-прагматичної (заданої універсальними принципами мовної практики [7]) інтерсуб'єктивної єдності, що мислиться як основа досягнення згоди «Я» й «Іншого». Але означена умова комунікації фактично виключає розбіжності персональних дискурсивних позицій у діапазоні її саморозкриття, який обмежується протиставленням - у діалозі засновників соціально орієнтованої течії комунікативної філософії - трансцендентальних передумов дискурсу та універсально-прагматичних вимог до висловлювання.

Тож у намаганні знайти непорушну опору особистісної ідентичності, що інспірується визнанням вичерпаності її раціоналістичного обґрунтування, постнекласична філософська рефлексія радикально оновлює метод феноменології, спрямовуючи його на визначення онтологічного виміру комунікації, де самототожність «Я» доводиться його етичним ставленням до «Іншого», яке формується при усвідомленні теоцентричності міжособистісних відносин. Найбільш послідовним і повним вираженням цієї інтенції філософствування залишається, безумовно, відоме висловлювання Е. Левінаса щодо потреби такого перетворення метафізики, що уможливило б реалізацію її первинної – виказаної ще при античному оформленні «першої філософії» – мети в її переформулюванні, здійсненому фундатором постмодерністської діалогіки, – стати «розмовою з Богом, яка відбувається поза буттям» [16,с.31], зведеним у персонально-суб'єктивному вимірі до безпосереднього переживання людською особистістю конечності власного земного існування.

При осмисленні етики спілкування, сприйнятої в її первинності щодо знання, як основної передумови формування самототожної суб'єктивності феноменологічна редукція стає способом розкриття її здатності до трансцендування, що виявляє його рубіж, на якому духовність людської особи, визначена мірою її причетності до Творця, усвідомлюється як трансцендентність пізнання. На таких методологічних засадах формується етична феноменологія, що дає початок тій лінії комунікативної філософії, яка відзначається «персоналістичною інспірацією» (Л.Лакруа), проявленою в метафізичному аналізі міжособистісних стосунків, націленому на визначення їх етичності. Заснований у полі постмодерністської рецепції концептів метафізики,

де жорстко розмежовуються знання і вірування, етико-феноменологічний варіант діалогізму співвідносить самоусвідомлення «Я» з етичним сприйняттям «Іншого», що передує раціональному пізнанню, формуючи духовний досвід людини як стан, виражений висловом «autrement que savoir» («інакше, ніж знати») [13].

Розуміння інаковості знання, сформоване в цій площині філософської рефлексії, спирається на Богоодкровенну істину, закладаючи підґрунтя для такої реконструкції трансцендентальної форми діалогу, яка доводить, що лише звернення до Бога робить можливим самовизначення людської особи в інтерперсональних відносинах, долучаючи її до не опосередкованої раціоналістично сфери спілкування, де нею усвідомлюється укорінення ідентичності власного «Я» в богоподібності та відкривається «Інший» як ближній. Так обґрунтовується теоцентрична діалогічна структура, в якій сполучення горизонталі та вертикалі комунікації, визначальне для виявлення персонально-суб'єктної самототожності, забезпечується єдністю транзитивної активності людини, що осмислюється як любов. У трактуванні Е. Левінаса вона інспірується «присутністю» думки про Бога у людській свідомості, пробуджується при зустрічі «Я» з «Іншим», який сприймається як образ Божий, і виражається у спроможності відповідати за нього. «Відповідальність за Іншого - це більш сувора назва того, що звичайно називається любов'ю до ближнього... Йдеться про те, щоб взяти на себе долю Іншого» [16,с.43]. Таке спрямування комунікативної дії, в якій відбувається саморозкриття суб'єктивності, ґрунтується на перших двох Заповідях Христових: «Люби Господа, Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім своїм розумом, і з цілої сили своєї... Люби свого ближнього, як самого себе!» (Мк.12:30 - 31).

Однак, долаючи обмеженість раціоналістичного мислення при встановленні ціннісних орієнтирів спілкування, його трансцендентальна етика спирається на критерії раціонального пізнання при самому структуруванні метадискурсу онтології. Тож в інтерсуб'єктивному просторі, впорядкованому етико-феноменологічною моделлю комунікації, її вертикальна розбудова, націлена на богоспілкування, замикається на ствердженні відсутності Творця в людському існуванні. Вона доводиться фундатором етичного раціоналізму в ході рецепції думки Р. Декарта про те, що ідея Безкінечності як форма умоглядного долучення людини до Творця передує її сприйняттю самої себе. На горизонті рефлексії такого співвіднесення богопізнання і самопізнання людської особистості, який був встановлений Е. Левінасом, неможливість позитивних визначень Божественного буття постає доказом Його абсолютної трансцендентності: «Бог – інакший, ніж Інший, Він передує етичній межі з Іншим і відрізняється від кожного ближнього...» [16,с.97]. «Він (Бог) ніколи не є присутнім... Про Нього не можна висловитись у категоріях буття і структури» [16,с.97]. У світлі цих положень левінасівської філософії справжня етичність спілкування, визначена зверненістю тварної особи до Творця і визначальна для інтерсуб'єктивності, виявляється можливою тільки в горизонтальному напрямі інтерперсональних взаємин, розповсюджуючись лише на ближнього. Він виступає «посередником..., свого роду бар'єром» [10] між «Я» і Безкінечним Благом, мислимим як Божественна властивість. Розглядаючи комунікативну взаємодію як інтерсуб'єктивне опосередкування стосунків Абсолютно Особистісного Бога і людської особистості, Е. Левінас формулює етичний імператив суб'єктивності, що полягає у стримуванні нездійсненого «метафізичного бажання» – «жаги невидимого» [16], прагнення встановити неопосередковані взаємини з «абсолютно Іншим» – трансцендентністю, яке виявилось би її «вбиранням в іманентність», «нескромністю по відношенню до Божественного, байдужістю до таємниці» [14,с.96]. Відтак етика комунікації, у левінасівському розумінні, передбачає, що «Я наближається до Безкінечного, великодушно спрямовуючи себе до Ти» [15,с.215], тобто до іншої людини. Ґрунтуючись на стве-

рдженні «зовнішньої» – пов'язаної із безкінечністю «метафізично бажаного Іншого» – неможливості встановлення безпосередніх відношень тварної особи і Творця, їх «внутрішнє» – щодо суб'єктивного виміру – заперечення, включене Е. Левінасом в особистісне самовизначення, стає в його етичній феноменології способом розкриття особистісності як принципу буття. Він виявляється при усвідомленні переваги «Лику Іншого» як образу Божого перед думкою про «інаковість», яке опосередковує сприйняття Безкінечного, акцентуючи неохопленість Його ідеєю Безкінечності і спонукаючи «Я» до прийняття на себе відповідальності за ближнього. Але така аргументація входить у протиріччя із всюдисущістю Творця, засвідченою проявами Всеосяжної Божественної любові. У відповідь на неї і формується – як вільне волевиявлення людського «Я» – його ставлення до Бога і до «Іншого», заповідане Христом. Виражене дієсловом наказового способу – «люби», воно втілювалось у двохтисячолітній історії християнства, але філософською рефлексією було охоплене (і то частково) як основоположне для суб'єктивності тільки на рубежі ХХ-ХХІ ст. – при її етико-феноменологічному визначенні.

Чи не найбільш влучно християнське розуміння тієї невід'ємності взаємин «Я» й «Іншого» від стосунків кожного з них із Творцем, що не може бути зведена до взаємоопосередкованості цих відношень, висловлено в Заповіті преподобного Феодосія Києво-Печерського: «милостынею милуі ни токмо своя вѣры, но и чюжия. Аще ли видиши нага, іли голодна іли зимою іли бѣдою одержима, аще ли ти будет жидовинѣ, іли срацинѣ, іли болгаринѣ, іли еретикѣ, іли латинянинѣ, іли от ото всѣх поганыхъ, – всякого помилуі и от бѣды избави я, яже можеши, і мѣзды от Бога не лишен будеши: Богъ бо и самъ нынѣ поганья набдит, яко же и крестьяны» [9, с.172].

Таким чином, рефлексивне обмеження живого досвіду богоспілкування, здійснене етичним трансценденталізмом, проблематизує виявлення універсальної ідентичності, визначеної ним як персонально-суб'єктна самототожність, заснована на комунікативно-діалогічному охопленні інаковості. Недосяжність цієї мети трансцендування в інтерсуб'єктивному вимірі, заданому трансцендентальною етикою комунікації, означається сполученням, при його оформленні, двох протилежно спрямованих векторів філософської рефлексії – обґрунтування етичності інтерперсональних відносин, зорієнтованого на осмислення теїстичної основи особистості, та етико-раціоналістичної апології трансцендентного, націленої, всупереч релігійним догматам, на метафізичне доведення розмежованості самопізнання людини і богопізнання. Однак сам імператив передування етики онтології, встановлений для раціональної свідомості етичною феноменологією, є, безперечно, основним дороговказом для сучасної філософії при виході із «іманентного фрейму» (Ч. Тейлор) секуляристичного світосприйняття. Таке відмежування від секуляризованого простору філософствування свідчить про усвідомлення – на межі ХХ - ХХІ ст. – невіддільності інтелектуального від його духовних джерел, відкритих християнством, але втрачених у ході секуляризації пізнання. «Добровільна причетність людини до Бога, прищеплення її розуму до соборного розуму Церкви не є тоталітарним скасуванням людського розуму і проявів особистого життя, а, навпаки, їх торжество. Саме через втілення Христа «воссия миру свет разума» [2, с.5]. У тій перспективі взаємодії філософського та богословського дискурсів, яка встановилася при наближенні персоналістично інспірованої лінії комунікативної філософії до істини Одкровення, виявляється можливість подолання раціоналістичних меж визначення персональної ідентичності, ініційованого, але так і не здійсненого на цьому шляху. Етико-феноменологічна реконструкція досвіду «Іншого» засвідчує неповноту розкриття самототожного «Я» - «розумного начала души» [1] без усвідомлення значимості синергії Божественного і людського для пізнавальної діяльності людини. Так означається необхідність повернення і новітньої філософської думки, й історико-

філософської рефлексії сучасності на підґрунтя теїзму, де сформувався персоналістичний тип рефлексивного мислення, що відкрив для філософії особистісний принцип буття та Абсолютну Особистісність Бога, втілюючись в окремий напрям філософування в ході становлення його неklasичної парадигми. Саме новоусвідомленням, на сучасному етапі історико-філософського процесу, «теїстичного передбачення» (Б. П. Боун) персоналізму інспірується рух від побудови «персоналізованих» онтологій до осмислення метаонтологічного виміру особистості, яке уможливить возз'єднання раціональності і духовності у «постсекулярному» просторі особистісного самовизначення.

Список використаних джерел

1. Василий Великий, святитель. *Беседа первая о сотворении человека*/ Святитель Василий Великий// Журнал Московской патриархии. – 1972. – №1. – С. 30 – 38.
2. Евлогий (Пацан), архимандрит. *Православное учение о роли разума на пути богопознания: диссертация на соискание ученой степени кандидата богословия*/ Архимандрит Евлогий (Пацан). – Киев: КДА, 2008. – 159 с.
3. Горных А. А., Грицанов А. А. *Деконструкция*/ А.А. Горных, А.А. Грицанов// Энциклопедия постмодернизма [ред. – сост. Грицанов А.А., Можейко М.А.]. – Мн: «Интерпрессервис. Книжный Дом», 2001. – С. 196 – 197.
4. Деррида Ж. *О грамматологии*/ Ж. Деррида - М.: Ad Marginem, 2000. – 540 с.
5. Лиотар Ж.-Ф. *Состояние постмодерна*/ Ж.-Ф. Лиотар. - М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1998. - 160 с.
6. Можейко М.А., Майборода Д.В. *Другой*/ М.А. Можейко, Д.В. Майборода// Энциклопедия постмодернизма [ред. – сост. Грицанов А.А., Можейко М.А.]. – Мн: Интерпрессервис. Книжный Дом, 2001. – С. 250–252.
7. Назарчук А.В. Ю. Хабермас и К.-О. Апель: два подхода к обоснованию теории общества в современной немецкой философии [Электронный ресурс]/ А.В. Назарчук// Русский филологический вестник. - 1998. - № 5. – Режим доступа: <http://www.nazarchuk.com/articles/article4.html>.
8. Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський)/ В. О. Пацан (Євлогій, єпископ Новомосковський)// Формування метаонтологічного виміру особистості у святоотецькій триадології Філософія і політологія в контексті сучасної культури: Науковий журнал. – Дніпропетровськ – Ніжин: «Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя», 2015. – Вип. 1(9). – С. 140 – 159.
9. Феодосий Киево-Печерский, преподобный. *Слово святого Федосья игумена Печерьскаго монастыря о вѣре крестьянской і о латыньской*/ Преподобный Феодосий Киево-Печерский// Литературное наследие Феодосия Печерского [авт.-сост. Еремин И. П.]/ Труды отдела древнерусской литературы Института литературы Академии наук СССР. Т.5. - М. - Л., 1947. - С.158-184.
10. Ямпольская А.В. *Идея бесконечного у Левинаса и Койре* [Электронный ресурс]/ А.В. Ямпольская// Вопросы философии. – 2009. - №8. - Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=52.
11. Clark, Stephen R.L. «How many Selves make me?» in D.Cockburn(Ed.) «Human Being». - Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
12. Habermas J. *Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity*/ J.Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p.
13. Lévinas E. *Autrement que savoir*/ E. Lévinas, Guy Petitdemange, Jacques Rolland. - Paris: Osiris, 1988. – 95 p.
14. Lévinas E. *Du Sacré au Saint*/ E. Lévinas. - Paris: Minuit, 1977. – 183 p.
15. Lévinas E. *En découvrant l'existence avec Husserl et Heidegger*/ E. Lévinas. - Paris: Vrin, 1949. - 336 p.
16. Levinas E. *Totalite et infini: essai sur l'extériorité*/ E. Lévinas. Paris: Le Livre de Poche, 1990. - 346 p.
17. O'Neill J. *The Poverty of Postmodernism*/ J. O'Neill. – London: Routledge, 1994. – 216 p.

М. О. Ничипорук

БІЛЯ ВИТОКІВ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО АКАДЕМІЗМУ: СПІВВІДНЕСЕННЯ ВІРИ І РОЗУМУ В ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

У сучасній комунікативно-діалогічній взаємодії культур, до якої долучається Україна, прокладаючи власний шлях державотворення у глобалізованому світі, стає очевидно, що ключовою передумовою суспільної консолідації навколо одвічних цінностей і становлення етично відповідальної особистості є є подолання відчуженості інтелектуального від духовного, усвідомленої і як джерело проблематизації персональної ідентичності в мультикультурному просторі сьогодення, і як його головний виклик, адресований новітній гуманітаристиці. У пошуках виходу із «кризи

ідентифікації» (Дж. Уард), спричиненої складнощами встановлення індикатора «справжності суб'єктного» (М. О. Можейко) при співіснуванні різних світоглядів і посиленої постметафізичним визнанням меж раціонального пізнання, гуманітарно-наукова думка сучасності звертається до світоглядного підґрунтя особистісного самовизначення, закладеного традиціоналізмом в орієнтації на граничний комунікативний досвід, націлений на долучення до духовного Першоджерела. На фоні численних виявлень відстороненості когнітивного осердя суб'єктивності, ствердженого «між двома народженнями» (С.С.Аверинцев) європейського раціоналізму, від граничності міжособистісної комунікації відродження генетичних матриць національних культур Європи пов'язується, насамперед, із поновленням холістичного сприйняття особистості на теренах осмислення моделей її самовизначення, висхідних для становлення етнічних спільнот цього континенту й інспірованих розумінням особистісності як буттєвого першопринципу, відкритого Надприродним Одкровенням і усвідомленого європейцями при прийнятті християнського віровчення.

На українській траєкторії формування «постсекулярного» мислення [3; 8; 9; 10] проблемний осередок історико-філософської рефлексії, зосередженої на започаткуванні і розвитку богословсько-філософського діалогу, основоположного для вітчизняної академічної традиції, визначається фрагментарністю охоплення і різночитаннями творчої спадщини киево-могилянців при численності наукових розвідок, звернених до неї.

Оформлення цілісної наукової картини становлення духовно-академічної думки в Україні потребує, насамперед, уточнення шляху рецепції ідей західноєвропейської філософії, прокладеного фундаторами першого не лише для нашої країни, але і для всієї Східної Європи осередку «академічності» [5, с.7]. Перегляд філософських надбань Європейського Заходу [4], здійснений при укоріненні на українському ґрунті традиційної моделі *studium generale* – університету, став кульмінацією «відбору», ініційованого братствами, щоб збагатити скарбницю знань, створену на землях України. Чи не найбільш влучна характеристика такої селекції належить Захарії Копистенському (1621): «І ми, россаве, якщо для наук в краї німецькі вдаємося, не по латинській, але по грецькій розум вдаємося, де як своє власне відбираємо, з обачністю однак сміття відмітаємо, а зерно беремо, вугілля зоставляємо, а золото виймаємо» [7].

Абриси духовно-інтелектуального простору Києво-Могилянської Академії були задані богословсько-філософською рефлексією її засновника – митрополита Київського Петра Могили. Звертаючись у своєму «Требнику» до Бога із проханням «Розуму научи мя», Святитель має на увазі не людське мудрування, що обмежується спрямованістю на набуття тілесних благ, а самопізнання і богопізнання в живому богоспілкуванні, до якого прагне «умна душа» людини. Спираючись в інтелектуальному зростанні на духовне самовдосконалення, людська особистість піднімається до Творця, досягаючи «мысленного рая» [1, ч.1, с.569].

Ідея синергії духовності і раціональності, покладена митрополитом Київським Петром Могилою в основу українського академізму [5, с.3], була сприйнята продовжувачами його справи, професорами Києво-Могилянської Академії – Й.Кононовичем-Горбацьким, І.Гізелем, Л.Барановичем, І.Кроковським, Ф.Прокоповичем, С.Яворським, Г.Щербацьким та іншими. Долучившись до руслу філософування, магістрального для становлення метафізичного мислення на теренах культури Західної Європи, київські академіки переглянули розуміння *ratio*, основоположне для схоластичного співвіднесення розуму і віри [7]. Вони розрізняли розум дискурсивний, здатний мислити лише поняттями, безпосередньо пов'язаними із сприйняттям, і розум споглядальний або спекулятивний, надавши перевагу йому як такому, що виявляє перевагу світу умоосяжного над чуттєвим. Рефлектуючи над мисленнєвими здатностями людини, які сприймаються як маніфестації спекулятивного розуму, Ф.

Прокопович стверджує, що «в нас самих особенная некоторая сила и могущество есть, духовные вещи, которые никакому чувству не подлежат познавати, наипаче, что всего удивительнее, то же самое познание обратным ума действием представляти». Ця рефлексія «самого ума всеглубочайшее о себе самом и действии своем известно есть, что ежели бы кто о том похотел сомниться и требовать доводов... вместо довода прочувственнейшего сам и бытия его будет довольный аргумент» [6, с.106]. У визначенні києво-могилянців для дискурсивного розуму досяжними є логічні істини, відповідні «світу речей», а для спекулятивного розуму – метафізична істинність – «відповідність речі своєму зразкові, тобто божественній ідеї» (Г.Кониський) [2, с.45].

Розрізняючи і співвідносячи інтелектуальне світло (*lumen intelletuale*), що уможлиблює раціональне пізнання, і благодатне світло (*lumen gratiae*), яке дає можливість усвідомити відкрите вірою, фундатори духовно-академічної традиції України закладають підґрунтя для подолання схоластичної розмежованості знання і вірування, відповідальної за секуляристичне відчуження розуму від власних духовних витоків.

Список використаних джерел

1. Могила Петро, митрополит Київський. *Требник/ Митрополит Київський Петро Могила – К.: Наук. думка, 1990.- 290 с.*
2. Кониський Г. *Філософські твори/ Г. Кониський. – К.: Наук. думка, 1990. – Т.1.- 494 с.*
3. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Метаонтологія особистості як підґрунтя воз'єднання духовності і раціональності в постсекулярному просторі особистісного самопізнання/ В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.): наукове видання. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – С. 93 – 98.*
4. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Американський персоналізм: генезис, ідеї, критика. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук/ В. А. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський). – Дніпро, 2016. – 232 с.*
5. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Українська духовно-академічна традиція в постсекулярній перспективі: ідея синергії духовності й інтелекту як дороговказ оновлення науково-освітнього простору в сучасній Україні / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський)// Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 25-26 травня 2018 р.): наукове видання. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – С.3-8.*
6. Прокопович Ф. *Філософські твори у 3х т. /Ф. Прокопович - К.: Наук. думка, 1979.-Т.1.- 511 с.*
7. *Философская мысль в Киеве /В.Д.Белодед, А.К.Бычко и др./ – К.: Наук. думка, 1982. – 357 с.*
8. *Habermas J. Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity/ J. Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p.*
9. *Milbank J. Faith, Reason and Imagination: the Study of Theology and Philosophy in the 21st Century/ J. Milbank// Future of Love: Essays in Political Theology. – Eugene, Oregon: Cascade books, 2009. - 404 p.*
10. *Taylor Ch. A Secular Age/ Ch.Taylor. – Cambridge, L.: Belknap press of Harvard university press, 2007. - 874 p.*

К. А. Андрієвська

ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСОБИСТОСТІ

ПАПИ РИМСЬКОГО ІОАННА ПАВЛА ІІ

В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПЕРСОНАЛІЗМУ

Сучасний – «постсекулярний» [2;5;10] – етап історико-філософського процесу відзначається наближенням філософської рефлексії до живого сприйняття Особи Творця, що означається, зокрема, наполегливими нагадуваннями відомого вислову Р. Гвардіні: «Бог – не Інший. Це – Бог» [4]. На сучасних горизонтах рецепції гвардінівської антропології, у якій, як доведено Р.А.Крегом (R.A.Krieg) у статті «Romano Guardini's Theology of the Human Person» (Theological Studies, 1998, №59), були сформульовані філософські докази невід'ємності самопізнання людини від богопізнання, актуальності набуває і визначення концепту «особистість», обґрунто-

ване «теологом особистісності»: «Персона» прямо означає «той, хто існує у співвіднесенні з Богом...» [6, с. 316]. Не менш актуальним стає і думка Р. Гвардіні про те, що «рефлексія над поняттям особистості є відмінним приводом для діалогу між християнським вченням і сучасністю» [4].

Таке оновлення епістемологічних засад ідентифікації «Я» передбачає розкриття пізнавального ресурсу тих підходів до визначення особистісної ідентичності, які сформувались на теїстичній основі, обраній наріжним каменем для методологічної споруди персоналістичної філософії. Саме у спробах її побудови окреслилась перспектива зосередження філософської думки на особистісному способі буття, відкритому Божественним Одкровенням [1]. На цьому напрямі розвитку новітньої філософії персоналізм виявляється сполучною ланкою між богословським та філософським дискурсами, що уможлиблює перетин етичної та раціоналістичної площин особистісного самовизначення. Тож очевидно є необхідність поглибленого вивчення філософії особистості і, насамперед, - її «живої» версії, яка оформилась і продовжує розвиватись у Польщі, перебуваючи в активній формі, резонуючи не лише з філософськими, але і з теологічними тенденціями як упродовж всього періоду власного становлення, так і на його сучасному етапі.

Звернення до проблематики становлення польського персоналізму передбачає попереднє осмислення християнської генеалогії персоналістичної думки [8; 9] – підстави включення у її парадигму саме теїстично орієнтованих концепцій особистості, що обґрунтовують її як первинну реальність. Як зазначає Х.У.Бальтазар (H.U.Balthasar), аналізуючи персоналістський критерій особистісного самовизначення, «без біблійного підґрунтя він є немислимим» [3]. Тож в історико-філософській думці стверджується розуміння персоналізму як теїстичної філософської течії, яка, відповідно до характеристики, наданої Т.Д.Уільямсом (Th.D.Williams) та Дж.О.Бенгтссоном (J.O.Bengtsson) виникає наприкінці ХІХ ст. «як реакція на очевидні елементи деперсоналізації у просвітницькому раціоналізмі, пантеїзмі, гегелівському абсолютному ідеалізмі, а також в індивідуалізмі та колективізмі у політиці й у матеріалістичному, психологічному та еволюційному детермінізмі» [12].

У Європі персоналізм виник у 1930-тих рр., зародившись у Франції, згодом – у 1950-тих рр. – отримав розвиток у Польщі, де набув неотомістського забарвлення і до цього часу залишається актуальним напрямом філософування при тому, що французька персоналістична філософія вже у 1980-тих рр. втратила і динаміку, і вплив. Про це, зокрема, переконливо свідчить заява чи не найвідомішого інтерпретатора європейської філософії особистості П.Рікера: «Персоналізм зійшов зі сцени. Особистість відроджується» [11]. Ця декларація «постперсоналістичного» відродження особистісного ґрунтується на авторському визначенні підходу до розв'язання проблеми персональної ідентичності у статті «Approaching the Human Person», опублікованій у міжнародному науковому часописі «Ethical Perspectives» (1999, № 1).

Становлення персоналістичної філософії у Європі інспірувалось пафосом заперечення класичної парадигми філософствування, що проглядається в заклику Е.Муньє «зруйнувати ці мертві форми, які постійно стримують розвиток духовних цінностей» [7]. Ідея революції, націленої на звільнення духовності від раціоналістичних обмежень, була висловлена в «Маніфесті персоналізму», створеному фундатором його французького варіанту і загальновідомому саме в англomовному перекладі цього його твору.

Однак, прагнучи «розчистити дорогу перед вічно молодим духом» [7], провідні філософи-персоналісти Франції – Е. Муньє, Ж. Лакруа – обмежилися патетикою заперечення імперсональних форм філософської рефлексії, не розгорнутого в їх аргументоване спростування. У цій ситуації французький персоналізм так і не отримав системного обґрунтування.

На противагу ініціаторам формування філософії особистості у Франції, а основоположники польської персоналістської школи і, насамперед, Папа Римський Іоанн Павло II (К. Войтила), намагалися зміцнити її позиції шляхом синтезу концептів неотомістської метафізики та антропології із феноменологічною редукцією. Магістральний напрям систематизації персоналістичної рефлексії на означеному підґрунті сформувався у філософській творчості 264-ого очільника Римо-католицької церкви, де були сформульовані пролегомени до реалізації програми «теологічного оновлення, заснованого на особистісній природі людини» [13; 14].

Така траєкторія розвитку персоналізму в Європі призвела до того, що персоналістський підхід, який дав імпульс до зміни парадигми філософствування у ХХ ст., залишився не затребуваним західноєвропейською філософією постмодернізму при критичному переосмисленні раціоналістичних концепцій суб'єкта і набув актуальності лише при її зверненні до етичного виміру суб'єктивності.

Список використаних джерел

1. Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський) «За образом і подобою Божою»: біблійні витоки ідеї особистості // В. О. Пацан (Євлогій, єпископ Новомосковський) // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць / [ред. колегія: В. М. Вашкевич (гол. редактор) та ін.]. - К.: «Видавництво «Гілея», 2015. - Вип. 99. - С. 233 – 244.
2. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Особливості формування постсекулярного простору самовизначення особистості / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський) // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: IScience.: збірник наукових праць, 2016. – Вип. 12 (20). – С. 127 – 132.
3. Balthasar, H. U. von. *On the Concept of Person* / H. U. von Balthasar // *Communio: International Catholic Review*. - 1986. - №13. P. 18–26.
4. Guardini R. *The End of the Modern World* 83–84, 120–133.
5. Habermas J. *Religion and Rationality: Essays on Reason, God and Modernity* / J. Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p.
6. Krieg R. A. *Romano Guardini's Theology of the Human Person* / R. A. Krieg // *Theological Studies*. - 1998. - №59. - P. 487 – 505.
7. Mounier E. *Personalism* / E. Mounier // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. - 2005. - №9. - P. 113 – 153.
8. Patsan V. O. *To the Problem of the Genealogy of Personalism* / V. O. Patsan // *European Science Review*. – 2014. - № 11 – 12. – P. 80 – 83.
9. Patsan V. O. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) *The Cristian Roots of the Personalistic Philosophy* / V. O. Patsan (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) // *The 3rd International conference on Eurasian scientific development* [«East – West» Association for Advanced Studies and Higher Education]. Vienna. – 2014. P. 202 – 205.
10. *Post-secular Philosophy: between Philosophy and Theology* / ed.: Ph. Blond. – London: Routledge, 1998. – 392 p.
11. Ricoeur P. *Approaching the Human Person* / P. Ricoeur // *Ethical Perspectives*. – 1999. – № 1. - Vol. 6. – 224 p.
12. Williams Th. D., Bengtsson J. O. *Personalism* [Електронний ресурс] / Th.D. Williams, J.O. Bengtsson. – Режим доступу до джерела: <http://plato.stanford.edu/entries/personalism/>.
13. Wojtyła K. *A Human Being is a Person* / K. Wojtyła // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. - 2001. - №1. - P. 39 – 55.
14. Wojtyła K. *Subjectivity and the Irreducible in Man* / K. Wojtyła // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. - 2002. - №2. - P. 30 – 59.

А. А. Москаленко

ПЕРЕДВІЩЕННЯ СЕКУЛЯРИСТИЧНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ДУХОВНОСТІ Й ІНТЕЛЕКТУ: ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БОГОПІЗНАННЯ І САМОПІЗНАННЯ ЛЮДИНИ

Ключовою інтенцією самооновлення посттрадиціоналістської свідомості, що інспірується нововідкриттям, на межі ХХ-ХХІ ст., смислотворчого ресурсу комунікації, стає постсекулярне воз'єднання раціональності і духовності в діалозі богослов'я і гуманітаристики, що спонукає до перегляду пізнавальних пріоритетів, встановлених «секулярним дискурсом людяності» (С.Д.Сміт). У руслі їх переосмислення міждисциплінарної актуальності набуває проблематика, пов'язана із виявленням передумов секуляризації світосприйняття, означених у добу традиціоналізму.

Йдеться, передусім, про схоластичне розмежування «істини знання» й «істини віри», на яке покладається відповідальність за переорієнтацію метафізики, долуче-

ної до Надприродного Одкровення, із осмислення граничної комунікативної ситуації, визначеної зверненням людської особи до Абсолютно Особистісного Творця, на вироблення розумоосяжних доказів Божественного буття [2]. Здійснившись у Середні віки в руслі західної філософсько-теологічної традиції, що при обґрунтуванні доктрини католицизму відсторонилася від шляху зцілення гріховно спотвореного розуму людини при її духовно-моральному самовдосконаленні, який був відкритий античній – не долученій до Слова Божого – філософії християнством і осмислений у його східній гілці, відсторонення богопізнання і самопізнання від живого спілкування призвело до далекосяжних наслідків, значущих для становлення секуляризму й у Старому, й у Новому Світі.

Виявлена в епоху середньовіччя у доведеннях (Ансельм Кентерберійський) і запереченнях (Фома Аквінський) «онтологічного аргументу» існування Бога, здатність людського інтелекту уможливно долучитися до буттєвого Персонала стала для гуманізму Відродження підставою для зміни теоцентричної орієнтації особистісного самовизначення на антропоцентричну, а для раціоналізму Нового часу – доводом «на користь» ствердження раціонального осереддя суб'єктивності, що обумовив встановлення горизонтів раціоналізації духовного досвіду, де живий Бог сприймається як знеособлений Трансцендентний Абсолют, а раціональність набуває автономного статусу [2].

Так визначилися презумпції «іманентного фрейму» (Ч.Тейлор) секуляризованого світогляду, уточнення витоків якого забезпечить оформлення постсекулярного простору пізнання [1;3;5;7], спрямовуючи поновлення холістичного сприйняття особистості й усвідомлення «етичної потреби в етичному Творці» (Б.П.Боун), доведеної проблематизацією персонально-суб'єктної самототожності в новочасних і новітніх культурних «метанаративах» (Ж.-Ф.Ліотар), обмежених арсеналом раціоналістичного мислення.

Спрямування метафізики традиціоналізму на осягнення надприродного виміру особистісного визначилось впливом і поширенням християнського вчення. Прагненням раціоналістично довести його істинність, досягнувши тим самим «гармонії віри і розуму», інспірувалось формування середньовічної схоластики і доктрини томізму як її вершини. Саме у філософських схоліях середньовіччя оформилась ідея трансцендентності як «perfectio essendi» [4] («досконалості буття»), властивої лише «persona divina» («Божественній персоні») і недоступної для людини у безпосередньому спогляданні в її нинішньому існуванні (після гріхопадіння), але опосередковано охоплюваної – у певній мірі – раціональним пізнанням через розгляд чуттєво сприйнятих речей.

Однак схоластичне доведення опосередкованості способу богопізнання, доступного для ratio, вийшло за рамки раціоналістичного узагальнення чуттєвого досвіду, що, на думку Фоми Аквінського, становить джерело будь-якого знання («Все наше пізнання бере початок від почуття» [8]) й обумовлює його відмінність від вірування, яке ґрунтується на Одкровенні. Осмислюючи буттєвий принцип, відкритий у живому богоспілкуванні, doctor Angelicus доводить можливість переростання чуттєвого сприйняття в умоспоглядання закритого для нього, стверджуючи, що існування всіх кінцевих субстанцій, як тілесних, так і духовних, передбачає наявність безкінечного буття, яке не має визначень, відмінних від «бути» – буття Бога.

Так формулюється аргумент на користь відкритості людського розуму для Богоодкровенної істини, що засвідчує суперечливість його статусу в томістському вченні, відображену у способі особистісного самовизначення, заданому ним. Прагнучи прояснити зміст буття, яким наділена людина, в ході визначення категорії persona, актуалізованої у філософському контексті Боецієм на початку середньовіччя – у VI ст. й етимологічно пов'язаної в цю епоху з висловом «per se ipsa» («єдина сама по

собі») [8], Аквінат осмислює особистість як «те, що є найдовершенішим у всій природі, тобто перебуває в розумній природі» («...persona significatid, quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura» [8]).

Здійснене у руслі розширення семантичного поля поняття «природа» («natura»), обумовленого його включенням в апофатичне богослов'я, таке змістове наповнення концепту «особа» означило інтерперсональні відношення Творця і людини, в яких відкривається шлях наближення її розуму до Божественної мудрості. Але окреслена пізнавальна перспектива залишилась нереалізованою у філософії Середніх віків через обмеження нею діяльності ratio, що була зведена лише до виявлення дистанції між Божественним та людським ступенями досконалості – відстані, яка надалі розгорнулася у секуляристичне віддалення розуму від його духовних витоків [6], ознаменувавши настання доби посттрадиціоналізму.

Список використаних джерел

1. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Особливості формування постсекулярного простору самовизначення особистості / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський) // Актуальные научные исследования в современном мире: IScience.: сборник научных трудов, 2016. – Вып.12 (20). – С.127 – 132
2. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Теорія двох істин як джерело проблематизації персональної ідентичності в секулярному просторі особистісного самовизначення / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський) // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (м. Дніпро, 24-25 березня 2017 р.): наукове видання. – Дніпро: СІД «Охотнік», 2017. – С. 80 – 83.
3. Habermas J. Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity/ J.Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p.
4. Grant E. The Foundations of Modern Sciences in the Middle Ages: Their Religious, Institutional and Intellectual Contexts./E. Grant. - Cambridge University Press, 1998. - 247 p.
5. Milbank J. Faith, Reason and Imagination: the Study of Theology and Philosophy in the 21st Century/ J. Milbank// Future of Love: Essays in Political Theology. – Eugene, Oregon: Cascade books, 2009. - 404 p.
6. Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) Spirituality and Rationality: the Ways of Reuniting in the Post-Secular Space of the Personal Self-Knowledge/ V. O. Patsan ((Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)//International Scientific Review. – Boston: Scieuro, 2017. – №1(32). - P. 57-60.
7. Post-secular Philosophy: between Philisophy and Theology/ ed.: Ph. Blond. – London: Routledge, 1998. – 392 p.
8. Sancti Thomae de Aquino. Summa Theologiae [Електронний ресурс]/ Sancti Thomae de Aquino. - Textum Leoninum Romae. 1888. - Режим доступу до джерела: <http://www.corpusthomaticum.org/sth0000.html>.

СЕКЦІЯ ІХ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

Н. В. Дев'ятко

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Серйозні цивілізаційні глобальні зміни у суспільстві знаходять своє відображення у культурі і літературі. Оскільки література активно реагує на зміни у суспільстві, вона може виступати не лише у ролі хронікера історичного процесу, а бути важливим каталізатором суспільних змін. Перехід до інформаційного суспільства значною мірою позначився на літературі і докорінно змінив її структурно, тематично та образно. Головною особливістю більшості сучасних національних літератур є прагнення до відкритості й входження в глобальний культурний простір, підпорядкованість світовим тенденціям.

В Україні національні процеси у контексті глобалізації досліджували, зокрема, І.Д. Загрійчук [3], Т.Я. Лильо [4], естетику як соціокультурний феномен – Т.І. Андрущенко [1], літературу через сучасний інформаційно-комунікаційний простір – О.Л. Біличенко [2] та ін.

У ХХ ст. зникає межа між масовим та елітарним, вся культура піддається тенденціям спрощення або перетворюється на гру. Надалі відбувається наступне розмежування: так звана елітарна культура розвивається двома шляхами – як філософсько-елітарна і як маргінально-естетична, а так звана масова, вона ж, до речі, «жанрова література» (до якої відносяться фантастика, фентезі, детективи, пригодницькі твори тощо) розмежовується за функціями (твори виключно розважальні, шаблонні, і серйозна якісна література зі своєю проблематикою).

Головною особливістю **філософсько-елітарної літератури** є те, що вона потребує від читача попередньої підготовки, особливих знань з філософії, історії, культури, релігії, психології, знання відповідного культурно-історичного контексту, без яких розуміння твору буде не повним. Це твори К. Абе, Р. Акутагави, Г. Гессе, У. Еко, Г. Г. Маркеса, А. де Сент-Екзюпері; в українській літературі – твори В. Лиса, М. Матіос, Г. Пагутяк, В. Шевчука.

Маргінально-естетична література найбільше наближена до постмодерну, користується його прийомами, але ототожнювати ці поняття некоректно. У творах цього типу естетичними категоріями, вписаними у структуру і світогляд твору, є смерть або процес вмирання, бездуховність, оживлення мертвого, що можна визначити як «танатос», і наявність еротичних категорій, що визначається як «ерос». Предтечею цього напрямку можна вважати, зокрема, вірші Ш. Бодлера. З творчості авторів ХХ ст. – твори Ф. Кафки, М. Павича, П. Зюскінда, Ж.-П. Сартра. Українська література – Ю. Андрухович, М. Бриних, Ю. Винничук, Л. Дашвар, Л. Дереш, С. Жадан, брати Капранови, І. Карпа, С. Пантук, О. Ульяненко.

Якісна жанрова література як напрям характеризується складністю і реалістичністю незалежно від того, чи є у книзі фантастика. Предтечами цього напрямку можна вважати детективи Е. А. По й А. К. Дойла, фантастику Ж. Верна і Г. Уеллса, пригодницькі романи Р. Стівенсона, Дж. Лондона та ін. Ці книги завжди ставлять або й вирішують проблеми – соціальні, філософські, психологічні. Приклади з літератури для дорослих: фантастика А. Азімова, Р. Бредбері, Ст. Лема, Дж. Орвелла, Р. Шеклі, детективи А. Крісті, Дж. Х. Чейза. У творах для дітей: казки Дж. Родарі, А. Ліндгрена, М. Енде, фентезі К. Функе, Дж. Роулінг, Дж. Р. Р. Толкієна. В україн-

ській літературі – це насамперед пригодницько-історичні романи І. Білика, Р. Іванчука, І. Корсака, В. Малика, Ю. Мушкетика, В. Чемериса; детективно-історичні романи Ю. Дольда-Михайлика, А. Кокотюхи; фантастика і фентезі О. Бердника, Д. Корній, В. Савченка; «жіночі історії» Н. Гербіш, М. Іванцової, І. Роздобудько, Л. Романчук, С. Талан, Н. Фіалко.

Стереотипно-шаблонна література, так само, як і якісна жанрова є масовою, проте це виключно розважальна література, у ній не спостерігається розвиток персонажів і складність структурних і сюжетних побудов. З прикладів можна навести детективи Д. Донцової, серії любовних романів вітчизняного та іноземного походження, більшість фентезійних і детективних серій для дітей.

Існують **пограничні твори**, в яких проявлені ознаки кількох векторів. Філософсько-елітарна і якісна жанрова – Д. Браун «Код да Вінчі» та «Янголи і демони». Філософсько-елітарна і маргінально-естетична – А. Камю «Чума». Якісна жанрова і маргінально-естетична – Ф. Пулман фентезійна трилогія «Темні початки», В. Голдінг «Володар мух». Стереотипно-шаблонна і філософсько-елітарна – романи П. Коельо. Стереотипно-шаблонна і маргінально-естетична – Л. Гаррісон цикл для дітей «Школа монстрів» (Монстри хай), Е. Л. Джеймс еротичний роман «50 відтінків сірого».

Відповідно до того, яка літературна тенденція отримує домінанту у суспільстві, вона підсилює суспільні тенденції, легітимізує життя суспільства у культурно-духовному аспекті, інтерпретує історичні та суспільні події минулого і сучасності, а також виховує наступне покоління читачів і громадян у відповідній світоглядній системі. Таким чином, література аналізує минуле відповідно до своїх світоглядних установок; визначає сьогоденне, і тому є своєрідним дзеркалом суспільних процесів, а також різноманітних духовних і культурних криз, та формує майбутнє через виховання естетичних смаків молоді.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Т. І. Естетичне як соціокультурний феномен (філософсько-історичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : 09.00.03 / Т. І. Андрущенко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2008. 32 с. 2. Біличенко О. Л. Художня література в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності [Текст] : монографія. Слов'янськ : СДПУ, 2012. 351 с. 3. Загрійчук І. Д. Космополітизм і маргінальність у національній культурі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : 09.00.04 / І. Д. Загрійчук ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2010. 36 с. 4. Лильо Т. Я. Глобалізація комунікаційного простору і процеси національної ідентифікації у посткомуністичному світі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.08 / Т. Я. Лильо ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. К., 2001. 21 с.

Б. О. Бабенко

«КІРОВОГРАДСЬКА ПРАВДА» 50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ТЕАТР ТА ПРЕСА

Літературному та суспільно-політичному «обличчю» Кіровоградщини, якою вона постає на сторінках обласної газети – «Кіровоградська правда», що у 1939 – 1991 рр. виступала органом Кіровоградського обласного комітету Компартії України й виходила з періодичністю п'ять-шість разів на тиждень, вже було присвячено публікацію «Література й суспільно-політична атмосфера 50-х років ХХ століття на сторінках «Кіровоградської правди» [7].

Та згадана розвідка стала лише початком роботи в напрямку створення комплексного уявлення про розвиток літератури та загальну суспільну й культурну атмосферу на Кіровоградщині 2-ї половини ХХ століття, а обсяг наявного для опрацювання матеріалу зумовлює потребу в поетапній презентації результатів дослідження, зокрема

й висновків, зроблених за матеріалами газети «Кіровоградська правда».

Основну увагу в статті було приділено тематиці та змісту презентованих у газеті поезій і зроблено висновок про використання літературних творів, зокрема поетичних мініатюр, у якості своєрідної мистецької (різного рівня майстерності) ілюстрації ідеологічного змісту сторінки газети: вірші, присвячені виборам у місцеві ради; такі, що прославляють особу Сталіна, оспівують його велич та велич створеної його руками Вітчизни; поезії що актуалізують особистий досвід поколінь, які пережили жахи Другої світової війни та витворення образу Радянського Союзу як творця миру в сьому світі тощо [7].

Як характерну особливість газети було зазначено й спрямованість ряду статей «Кіровоградської правди» на утвердження в свідомості читача думки про важливість партійно-пропагандистської роботи й політичної освіти.

Продовжуючи роботу над матеріалами газети, пропонуємо розглянути «Кіровоградську правду» як джерело вивчення інших зрізів суспільного та культурного життя, зокрема сфери театрального мистецтва та загального функціонування преси в області, оскільки дописи на згадану тематику мають риси театральної/літературно-критичних і публіцистичних статей як літературних жанрів відповідно.

Театральне мистецтво презентувалося жителям радянського Кіровограда в основному через діяльність двох професійних закладів – Українського музично-драматичного театру імені М. Л. Кропивницького та Російського театру імені С. М. Кірова. Непоодинокими є й згадки про гастролі областю театрів з інших міст. Загалом, театральна сфера діяльності постає на сторінках «Кіровоградської правди» більш розвиненою, порівняно з літературною.

Як і всі інші заклади культури обласного центру театр працював на вибудову реноме радянського народу як провідного серед всіх народів світу. А конфлікти, що лежали в основі п'єс, та презентовані шляхи їхнього розв'язання були покликані розвинути в глядачах ті риси характеру та тип мислення, які б відповідали пропагованим суспільним ідеалам.

Так, випуск 73 від 12 квітня 1950 року містить статтю про виставу в російському театрі ім. С. М. Кірова «Життя починається знову», що присвячена *«життю німецьких трудящих після розгрому гітлерівського режиму, про будівництво нової, демократичної Німеччини»*.

Стаття містить важливу з точки зору виховання суспільного світогляду думку: *«Доля німецького народу цікавить радянських митців. Адже від того, яким шляхом підуть трудящі Німеччини, залежить розвиток подій у Європі. Гітлери приходять і відходять, а німецький народ залишається»*.

Та, природно, цю тему розглянуто крізь призму вищості всього радянського: *«Радянські люди, посланці великої країни Рад, немов молоде дерево охороняють і підтримують паростки нового у свідомості німецьких трудящих, допомагають їм у будівництві нового життя»* [1].

Акцент на особливій силі дружби та єдності колективу зроблено в п'єсі В. Розова «Її друзі», над якою працював російський драматичний театр імені С. М. Кірова в 1951-му році (постановник – заслужений артист УРСР О. Кожевовський) [2].

За сюжетом п'єси учениця десятого класу Людмила Шарова, відмінниця, кандидат на золоту медаль, мріє про навчання в сільськогосподарській академії імені Тімірязєва. Але незадовго до екзаменів дівчину спіткало нещастя – через контузію, отриману ще під час Вітчизняної війни, вона втрачає зір. Та на допомогу їй приходять однокласники: *«Боротьба з горем дівчини, проклятими наслідками війни, підтримується високою свідомістю, вона пробудила в молоді, що оточує Людмилу, благородні почуття... Людність, особистість кожного з її друзів найбільш повно проявились у цей відповідальний для їх життя момент»*.

Зусилля Людмили та її однокласників не минають даремно: *«Дружня допомога товаришів, їх прагнення наслідувати стійкість мужньої дівчини підвищують успішність усього класу»*. Врешті Людмила успішно складає екзамени, а московські лікарі повертають їй зір, тож історія має щасливий кінець.

Проблема ролі та прав жінки в суспільстві, моделі її поведінки осмислено в музичній комедії «Голубий гусар», що була презентована глядацькій аудиторії українського музично-драматичного театру імені М. Л. Кропивницького в 1953-му році.

Авторка статті про виставу, – О. Казаріна, – зазначає, що центральне місце в п'єсі займає образ «голубого гусара» – дівчини-воїна на ім'я Шура Азарова, яка, приховуючи свою стать, тікає у формі корнета боротися з наполеонівськими загарбниками й до кінця відстоює своє право на ратний подвиг. Вихована в домі багатого дядька, протягом свого життя Шура *«гостро відчуває незадоволеність залежним становищем жінки. Обмеженістю інтересів, на яку прирікав її тодішній порядок. Особливої сили ця незадоволеність досягає тоді, коли на заклик країни всі чоловіки йдуть захищати батьківщину від наполеонівських загарбників, а вона, сильна, смілива, відважна, полум'я своєї душі не може віддати вітчизні лише тому, що вона жінка»*, тож своїм вчинком і подальшими звершеннями вона *«відважно ламає всі перешкоди, що закривають від жінки того часу радість і многогранність життя»* [4].

З газети дізнаємося й про обласні театри. Зокрема, шляхом публікації у «Кіровоградській правді» статей із відгуками глядачів про вистави.

Під рубрикою «Трибуна глядача» викладач Олександрійського технікуму культосвітніх працівників П. Шамота прокоментував постановку п'єси Олександра Корнійчука «Макар Діброва» Олександрійським музично-драматичним театром імені Саксаганського. Мета п'єси – *«правдиве відображення пафосу життя»* тогочасного радянського суспільства [1]. На думку автора статті «Макар Діброва», що розповідає про післявоєнний Донбас, зображає *«учасників відбудови шахт, простих радянських людей, що енергійно борються за виконання виробничих планів»*, це та вистава, яку олександрійський глядач, який бачить на сцені життя своїх товаришів, приймає тепло.

«Кіровоградська правда» є інформативною й з точки зору вивчення функціонування преси в області, – не тільки як її зразок, але й завдяки написаним членами редакції статтям-оглядам обласних видань різного типу та спрямування, а також статтям авторства представників цих газет.

Так, у статті «Заводська багатотиражка» (автор – Я.Гаркуша, виконуючий обов'язки редактора багатотиражки «Червона зірка»), що розміщена у 88-му випуску «Кіровоградської правди» за 5 травня 1951 року [3], дізнаємося про вихід сьомого номеру газети «Червона зірка» – *«щотижневої багатотиражної газети Кіровоградського заводу сільськогосподарського машинобудування»*, фактично – про її зародження як стабільного видання: *«Багатотиражка почала виходити, в момент, коли машинобудівники, вступивши соціалістичне змагання за дострокове виконання плану 1951 року, взяли на себе підвищені соціалістичні зобов'язання»*.

У статті висвітлено призначення газети, – *«Боротьба, за технічний прогрес, за виконання й перевиконання заводом виробничих планів стала основним змістом і напрямом друкованих газетою матеріалів. Редакція ставить перед собою завдання – широко пропагувати передовий стахановський досвід, критикувати недоліки в роботі цехів, дільниць, бригад і відділів заводу, добиватися усунення цих недоліків»*, а також перелічено деякі робочі рубрики видання – «Трибуна передового досвіду», де, власне, найкращі в різних галузях стахановці діляться секретами своїх досягнень; «Нам пишуть», «Заводські новини», «Фізкультура і спорт», «Книжкова полиця», під якими багатотиражка друкує *«листи трудящих, різноманітну інформацію і хронічку виробничого й культурного життя заводу»*.

Власним витвором «Кіровоградської правди» є рубрика «Огляд преси», присвячена аналізу роботи місцевих газет, зокрема з точки зору партійно-агітаційної роботи та участі в політичному житті області та країни.

Так, під заголовком «Газета і виховання людей» (№97 за 14 травня 1955 року) [6] охарактеризовано роботу ульяновської районної газети «Шляхом Леніна»: *«Вона систематично пише про роботу з людьми, показує передові агітколлективи, кращих лекторів, агітаторів, працівників культурно-освітніх закладів».*

Стаття «Ширше і яскравіше висвітлювати підготовку до виборів», що розміщена в №19 за 27 січня 1953-го року [5], розповідає про висвітлення підготовки виборів до місцевих рад кам'янською районною газетою «Коллективна праця».

Тут проаналізовано передову статтю газети за 4 січня 1953-го року «Посилити підготовку до виборів у місцеві Ради»: схвалено висвітлення газетою трудового піднесення мас у зв'язку з виборами, розміщення інформації про активну роботу партійної організації та агітколлективу колгоспу «Жовтень» й викриття недоліків партійних організацій колгоспів імені Кірова та імені Леніна (необладнаність агітпунктів, погане керування агітколлективами та сільськими лекторіями тощо); наголошено на тому, що *«газета гаряче підтримує патріотичну ініціативу в розгортанні соціалістичного змагання на честь виборів до місцевих Рад»*, зокрема в добірці «На честь виборів до місцевих Рад», що розповідає про успіхи колгоспників сільськогосподарських артілей імені Жданова, імені Хрущова та інших.

У той же час у статті розкритиковано роботу знам'янської районної газети «Сталінська перемога», оскільки, незважаючи на збільшений порівняно з іншими районними газетами формат та частішу періодичність виходу, *«понад три тижні з дня опублікування Указу Президії Верховної Ради Української РСР газета майже не писала про підготовку до виборів у місцеві Ради. Вона обмежилась друкуванням списків виборчих округів, дільниць і комісій»*;

Як недолік також зазначено факт відсутності матеріалів на допомогу агітаторові, замальовок, розповідей та кореспонденцій про досягнення колгоспів і підприємств з часу минулих виборів. До того ж, *«газета чомусь не показує політичного і виробничого піднесення трудівників міста й села на честь виборів до місцевих Рад. Вона по суті самоусунулася від найважливішої політичної кампанії. Це свідчить не тільки про недалекоглядність редакції, але й про байдуже ставлення до свого друкованого органу міськомуні і райкомуні партії»*.

«Радянська преса має багатий досвід пропагандистської та організаторської роботи серед трудящих. Своім палким друкованим словом вона повинна сприяти успішному проведенню виборів до місцевих Рад: новій блискучій перемозі непорушного сталінського блоку комуністів і безпартійних. Роль районних газет у цьому величезна. Гідно здійснити її – їх почесний обов'язок», – підсумовує редакція «Кіровоградської правда» [5].

Таким чином, дослідивши номери «Кіровоградської правди» за 50-ті роки та проаналізувавши статті, що стосуються огляду преси області та діяльності місцевих театральних закладів, робимо висновок про пресу та театр як частину налагодженої системи впливу на громадську думку.

Так, тематика театральних вистав утверджувала позиції, які б відповідали пропагованим суспільним ідеалам: цінність колективу як джерела сили для подолання життєвих негараздів та самовдосконалення; необхідність активної ролі жінки в суспільстві; визнання особливого пафосу життя простих радянських людей, що енергійно борються за виконання виробничих планів тощо. Основна ж роль преси мала полягати в пропагуванні передового стахановського досвіду, критиці недоліків у роботі підприємств та боротьбі за усунення цих недоліків; стосовно виборів – сприяти безсумнівній перемозі вже встановленого ладу.

Список використаних джерел

1. Державний Архів Кіровоградської області (ДАКО). Науково-допоміжний фонд, Ж–2299.
2. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, Ж–2429.
3. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, Ж–2430.
4. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, З–2596.
5. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, З–2695.
6. ДАКО. Науково-допоміжний фонд, З–2967.
7. Бабенко Б. О. Література й суспільно-політична атмосфера 50-х років ХХ століття на сторінках «Кіровоградської правди» // Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали ІІІ Всеукраїнської наукової конференції. 25-26 травня 2018 р., Частина ІІ / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – С. 183-186.

В. Б. Білоус

ПУСТІ (ДІЄ)СЛОВА ПЕРІОДУ КОЛЛЕКТИВІЗАЦІЇ

Народна мудрість стверджує, що «словами лиху не зарадиш». Так, навіть, якщо це лихо було спричинене саме словами, неправильно перекладеними або неправильно сприйнятими словами одного юриста з міста Трир та його товариша, німця-фабриканта. З середини ХІХ ст. ці двоє багато працювали над теоріями розвитку людства, з яких економічна спрацьовує й досі, а от соціальна – відверто кажучи, підвела. До авторів свого часу навіть дослухались у Німеччині (Червона Баварська республіка у Мюнхені, подібні утворення в Угорщині, навіть в Ірландії), але всі ці соціальні експерименти були недовготривалими, закінчившись за декілька тижнів повним крахом). Знайшлася, втім, країна, яка сприйняла ці екстравагантні й, до того ж, побудовані на західних реаліях, ідеї, й запровадила їх у себе безумовно, як істину у останній редакції. «Учение Маркса всесильно, потому что оно верно», – безапеляційно стверджував злий геній, який полишив смачну швейцарську каву та крафтове пиво, щоб за німецькі гроші вивести з Першої світової війни одну з найсерйозніших країн-учасниць.

Після кровопролиття світової та громадянської воєн названа особа та його сусіди по заплomboваному вагону потягу з Німеччини (а також авантюристи «місцевого розливу») розпочали катастрофічний за наслідками, що відчуваються й донині, соціальний експеримент нечуваного масштабу: без урахування задумів згаданих вище громадян Німеччини, просто на російське «авось» вирішили перекроїти сільське господарство країни з віковим аграрним досвідом.

Спочатку, коли ще ніхто нічого не второпав, було (виключно за звітами!) начебто нормально:

«листи комуністів, працюючих в колгоспах, стверджують посилення і покращення партійного керівництва колективізацією»;

«Мається в наявності зріст і зміцнення соц. сектора сільського господарства в окрузі, зріст в членстві комуністів і комсомольців, загострення уваги всієї парторганізації на виключне значіння колективізації» [1. 5].

Але все це тільки за звітами, тобто, на гарних словах. Про зростання економічних показників не йдеться.

За великим рахунком, колективізацію населення не сприйняло, оскільки, скоріше за усе, просто вірило у віками підтверджену результативність власної праці на власній же землі. Цій вірі ніхто з владних очільників не мав права піддатись, бо «зверху» було визначено, що все це – опір ворожих класів та «происки», про що незабаром влада й сказала однозначно: *«посилення парткерівництва і зріст та зміцнення колгоспів викликають ще більший опір куркулів та їх прихильників колективізації»; «не обмежуються однією лише шаленою агітацією, а вживають заходи загрози терористичними актами через розклейку листів» [1, с.8].*

Згадані вище громадяни Німеччини ще у ХІХ сторіччі робили акцент на чинниках економічних (на Заході їхні ідеї сприйняті й безвідмовно працюють досі), але

на одній шостій частині земної суші чомусь віддали перевагу словам, а не об'єктивним законам. Часто ці слова виголошувались позірно колегіальними органами та набирали сили наказу: *«всій Зінов'ївській парторганізації ще більше загострити свою увагу, витрачаючи максимум своєї енергії на перебудову с.господарства округи, керуючись ухваленнями липневого та листопадового пленумів ЦК»* [1,с.8].

Створені у якості надбудови існуючої економічної структури партійні та радянські органи, не приділяючи уваги практичним питанням щоденної копійки праці на землі, обмежились натомість словесним потоком, який, спотворюючи закони та норми мови, допомагав функціонерам від влади імітувати свою «активну» діяльність. Чого варті, наприклад, тріскучі фрази на кшталт *«рішуче поставити питання»; «розгорнути систематичну популяризацію переваг колективних форм господарювання»; «покласти край головоп'яцтву»; «серйозно поставитись до питання»*, у яких повністю знівельовано внутрішній зміст та спустошено беззаперечну енергетику дієслів *«ставити, ставитись»*, *«розгортати»* тощо.

Парадоксальність та безвихідь ситуації, коли *«мы наш, мы новый мир построим, кто был никем – тот станет всем»*, а будувати при цьому нікому, бо в успіх населення не вірить, але *«ніхто»* вже став *«усім»* і процес будівництва очолив, знайшла прояв у виразній канцелярській фразі *«відмовившись вів гастрольних наскоків, в плановому порядку взятись за справу глибокого інструктування колгоспів»*. Розуміти її можна як пряму констатацію беззаперечного факту «театральності» або «цирковості» стрибкоподібного процесу колективізації (мало того, що *«наскок»*, та ще й *«гастрольний»!*), а зміст вжитого виразу про *«глибоке інструктування колгоспів»* потребує детального пояснення невтаємниченим у сакральні сенси радянського канцеляриту щодо його сутності та методики виконання.

Спричинена чужими словесними інтерпретаціями таких же чужих ідей трагедія народів країни не дозволяє навіть тіні гумору, але як же не прокоментувати вживання радпартапаратчиками того (а хіба тільки того?!) часу дієслова «гострити, загострювати». На думку мимоволі спадають рядки з «Бородіно»: *«кто штык точил, ворча сердито»*. Закликаючи *«загострити увагу парторганізації»; «ще більше загострити увагу всієї парторганізації»*, партійні та радянські бонзи настільки *«загострили»* свій «багнет», що ним не те, що куркуля та «петлюрівців» – наполеонівську стару гвардію на Бородинському полі можна було б переколоти! А продовжують же ж *«загострювати»* й подосі!

Тексти процитованих документів свідчать, що дієслова та дієслівні конструкції того часу майже повністю втратили свої функції закликів до дії, перетворившись на звичайні канцеляризми епохи, коли натомість мали переважати саме СЛОВА ДІЇ. Згадуючи про дієслова, не забудемо й про іменники, що так само віддзеркалюють мовну ситуацію того часу. Характерною ознакою епохи стали, зокрема, аббревіатури: *ОКП* – окрпартком; *колоб'єднання* – колективні об'єднання; *квартиосередки* (партійців та ЛКСМУ) – квартальні осередки; *сівкампанія* – посівна; *загзбори* – загальні збори колгоспників; *окрколгоссекція*; *соз* – товариство зі спільного обробітку землі; [1,с.8-10]. На хвилинку уявіть собі читання напівписьменним населенням того часу газет із дієсловами без чіткого зазначення дії та незрозумілими скороченнями на позначення начебто існуючих реалій життя!

На жаль, традиція вихолощення дієслів як частин мови, творення нових іменників та спотворення старих триває і у сучасний період. Мета цього не змінилась: тріскучими псевдонауковими та малозрозумілими фразами відволікти увагу населення від ситуації, що склалася, продемонструвати свої досить сумнівні розумність та освіченість; свої начебто небайдужість, волю та здатність керувати об'єктивними економічними та соціальними процесами непростого сьогодення.

...Погодьмося з класиком, який сказав: *«Ну що, здавалося б, слова...»*

Список використаних джерел

І.Елисаветградский окружной комитет КП (б) Украины, организационно-инструкторский отдел. Информационный подраздел. Докладные о состоянии коллективизации в округе, и причинах выхода коммунистов из колхозов. Начато 20 октября 1929 г. Фонд 2, опись 1, д. 1705.

V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)

TRANSMISSION OF GOD'S WORD IN HUMAN LANGUAGES: OLD TESTAMENT ANTITYPES AND NEW TESTAMENT EVIDENCES OF INTERLINGUAL COMMUNICATION

It is of common knowledge that the theory of translation appeared in the modern era having detached itself from the literary reflection formed in the epoch of traditionalism [6; 10; 12; 14; 15; 17]. But the translators' craft and mission go back to the ancient times reflecting the dynamics of becoming the personality in the human history. The historical origins of the translation and its significance for the interpersonal communication are revealed in the Bible.

God's Breathed Book gives a number of testimonies uncovering both sources of language diversity and motives of interlingual communicative activity.

The moment of differentiating the human languages is depicted in the story about the tower of Babel in the Old Testament. According to the eleventh chapter of the Book of Genesis the descendants of Noah decided, after the great flood, to settle down in a plain in the land of Shinar. There, they committed a great sin. Instead of setting up a society that fits God's will, they decided to challenge Him and build a tower that could reach Heaven. However, this plan was not completed, as God, recognizing their wish, regained control over them through a linguistic stratagem. He caused them to speak different languages so as not to understand each other and scattered them in the earth: "And the LORD said, "Behold, they are one people, and they have all one language, and this is only the beginning of what they will do. And nothing that they propose to do will now be impossible for them. Come, let us go down and there confuse their language, so that they may not understand one another's speech. So the LORD dispersed them from there over the face of all the earth, and they left off building the city. Therefore its name was called Babel, because there the LORD confused the language of all the earth. And from there the LORD dispersed them over the face of all the earth."(Genesis 11:6-9)*.

After that incident, the number of languages increased through diversion, and people started to look for ways to communicate. That search resulted in the invention of translation.

The episode about the tower of Babel described in the Old Testament represents the differentiation of the human languages as "the Extraordinary action of All-Powerful God" [4,c.81] aimed at the salvation of the people who had chosen the destructive way leading to the absolute moral ruin. "One language" had been given by Creator to the created persons as "the greatest gift of God's love and the best means of expressing the highest humane senses of general equality and fraternity" [4, c. 81], but the humankind directed it to develop the low instincts of human nature. To protect the people from self-ruining All-Merciful Lord transformed language unity into linguistic diversity that determined misunderstanding between them and resisted the consolidation of evil in such a way. In The Homilies on Genesis St. John Chrysostom this transformation is defined as "an eternal monument to be continued for ages and not to be forgotten" [3, c. 319]. One of the Ecumenical Teachers emphasizes that people did not used the common language properly, and God decided "to make them understand by differentiating the languages" [3, c. 319]. According to St. John Chrysostom the appeal "let us go down and there confuse their

* The English Standard Version (ESV): hereinafter cited according to MLA style.

language” manifests the addressing to the Persons of Holy Trinity. Thus the diversion of languages may be characterized as an act of new-creation which is connected with the creation of the first people predicted by the Pre-eternal Council of Father, Son and Holy Spirit [3,c.319]. That event denoted both end of the history of the archaic humankind community and start of the history of separate nations. Among them Israel became God's chosen people for keeping the true faith in the ancient polylingual world and preparing all the humankind for the acceptance of Christianity intended to reunite the peoples.

The New Testament gives the whole antithesis to the differentiation of the human languages in the narrative about the miracle of Pentecost when the Holy Spirit descended upon the Apostles in the form of tongues of fire, returning them the ability of complete mutual understanding lost by people: “When the day of Pentecost arrived, they were all together in one place. And suddenly there came from heaven a sound like a mighty rushing wind, and it filled the entire house where they were sitting. And divided tongues as of fire appeared to them and rested on each one of them. And they were all filled with the Holy Spirit and began to speak in other tongues as the Spirit gave them utterance.” (Acts 2:1–4). The people who gathered at this extraordinary noise became the witnesses and participants of this event. They were confounded. And they were all amazed and marvelled, saying one to another: "Are not all these who are speaking Galileans? And how is it that we hear, each of us in his own native language? Parthians and Medes and Elamites and residents of Mesopotamia, Judea and Cappadocia, Pontus and Asia, Phrygia and Pamphylia, Egypt and the parts of Libya belonging to Cyrene, and visitors from Rome, both Jews and proselytes, Cretans and Arabians - we hear them telling in our own tongues the mighty works of God". (Acts 2:7–11).

The miracle of Pentecost showed people in an instant what they are capable of in communion with God and each other, for what they were created, for what they must strive, and what the Church is.

The descent of the Holy Spirit was promised by Jesus Christ to His disciples after the Last Supper before Our Lord's prayer in the Garden of Gethsemane: “And I will ask the Father, and He will give you another Helper, to be with you forever, even the Spirit of truth, whom the world cannot receive, because it neither sees Him nor knows Him. You know Him, for He dwells with you and will be in you” (John 14:16, 17).

After the Resurrection Jesus Christ predicted the gifts of the Holy Spirit granted to the Apostles by His descending: “And these signs will accompany those who believe: in My name they will cast out demons; they will speak in new tongues” (Mark 16:17).

Marking the birth of the Church, the descent of the Holy Spirit upon the disciples of Jesus provided the access to the supernatural Revelation for every person by making these first missionaries of the Gospel capable of speaking in different languages. That event revealed that Christianity was preordained for all the peoples of the earth, as the Lord determined after His Resurrection, commanding the Apostles: “Go therefore and make disciples of all nations, baptizing them in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit...” (Matthew. 28:19). For after the Israel chosen by God to be His people had rejected the Lord and crucified Him, the Victorious Lord made a new choice of all the peoples on the earth, and the new God-chosen nation arose not of one language, but of one spirit, a holy people, or the Church of God. Aimed at bringing the Gospel all over the world Christ's apostles should understand and speak foreign languages for the fulfillment of their mission and the Holy Spirit gave them this ability.

Thus the way of evangelizing all the nations denoted in the New Testament presupposes the translators' activity based upon the synergy of divine and human sources. The inseparability of intellectual capacity ensuring interlingual communication from the spiritual origins of personhood is emphasized by the Apostle Paul in The First Epistle to Corinthians: “If I speak in the tongues of men and of angels, but have not love, I am a noisy gong or a clanging cymbal” (1 Corinthians 13:1).

Disclosing the connection of language diversity with the imperfection of human nature distorted by the fall the Scripture lays foundations for comprehending the translation as a means of achieving the spiritual unity of people by communion to God's Word under the circumstances of lingual diversion.

The Creator's intention to bring the Revelation to all the nations predetermined the created persons' choice of the Biblical text as the main object of the translative activity. Having started with rendering the Old Testament from Hebrew to Greek realized in The Septuagint (its title derives from the Latin phrase “septuaginta interpretum versio”[†] formed as an equivalent to the original version “ἡ μετάφρασις τῶν ἑβδομήκοντα”) between the third to first century B.C. in Alexandria, the process of translating God Breathed Book at the turn of the twentieth – twenty first centuries resulted in the largest domain of interlingual communication characterized by such figures: “approximately 451 languages have complete Bibles 1,185 languages have complete New Testaments, 843 languages have some Bible portions” [8, p. 12 – 22]. Therefore the experience of Biblical translators had been chosen the primary subject-matter of the reflection directed to the translators' activity, but in the course of secularizing the worldview the scope of comprehension defined by the Scripture for the study of its versions was reduced to the receptive frames introduced by the anthropocentric theory of translation.

Emphasizing the synergy of divine and human sources revealed in The Septuagint the founder of Hellenistic Judaism Philo of Alexandria designated the origins of the theoretical thought conceptualizing the interlingual communication in the light of the supernatural Revelation. The spread of Christianity opened the way for the development of that branch of reflecting the translators' activity that overcame the limits of the Romans' concept of translation appeared simultaneously with the Hellenistic-Judaistic idea of it and characterized by the reduction of rendering a creative work from one language to another to the human capacity. Initiated at the turn of Antiquity and the Middle Ages by St. Jerome in the process of translating the Bible into Latin resulted in the Vulgate (dated by the late fourth century) [7] the orientation on the Roman translation principle (“*non verbum de verbo, sed sensum exprimere de sensu*”) was strengthened in the heyday of the Renaissance by the humanistic inspiration of the translators' activity realized in the transmission of God's Word into new European languages. But trying to reunite spiritual and secular dimensions of the human personality in such a way the *studia humanitatis* confirmed the anthropocentrism by giving the priority to the person's creative abilities.

The anthropological turn of the culture inspired by the Renaissance humanism predetermined the anthropocentric self-restriction of the Post-Renaissance humanitarian reflection revealing “in its distraction from the personal principle of being” [2, c. 233 – 244.] and focusing on the rationality realized as the subject's core.

To break the deadlock formed by searching the appropriate criteria of translating the Bible beyond the Revelation the contemporary theory of translation should moves itself in the direction denoted by the post-secular thought [1; 5; 9; 11; 13; 16] to bridge the gap between rationality and spirituality.

References

1. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) Особливості формування постсекулярного простору самовизначення особистості / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський) // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: IScience.: збірник наукових трудов, 2016. – Вип. 12 (20). – С. 127 – 132. 2. Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський) “За образом і подобою Божою”: біблійні витoki ідеї особистості” / В. О. Пацан (Євлогій, єпископ

[†] It means: "Translation of the seventy interpreters". This indication refers to an account in the spurious Letter of Aristeas of how seventy-two Jewish scholars were asked by the Greek King of Egypt Ptolemy II Philadelphus in the third century B.C. to translate the Torah for inclusion in the Library of Alexandria. A later version of that story narrated by Philo of Alexandria states that although the translators were kept in separate chambers, they all produced identical versions of the text in seventy-two days.

Новомосковський) // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць / [ред. колегія: В. М. Вашкевич (гол. редактор) та ін.]. - К.: "Видавництво "Гілея", 2015. - Вип. 99. - С. 233 – 244. 3. Святитель Иоанн Златоуст. Беседы на книгу Бытия/Святитель Иоанн Златоуст. Творения в 12 томах. – М.: «Златоуст», 1994. - Т.4. – 913 с. – С. 319. 4. Толковая Библия или комментарий на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета. В 3 ч. Ч. 1. Бытие – притчи Соломона / под ред. А. П. Лопухина. – СПб., 1904 – 1907. – 502 с. – С. 81. 5. Caputo J. *Between Philosophy and Theology: Contemporary Interpretations of Christianity* / J. Caputo. – Burlington, VT: Ashgate Pub, 2010. - 252 p. 6. Ewert D. *From Ancient Tablets to Modern Translations: A General Introduction to The Bible* / D. Ewert. - Grand Rapids: Zondervan, 1983. - 284 p. - P. 203 – 204; 7. Grant E. *The Foundations of Modern Sciences in the Middle Ages: Their Religious, Institutional and Intellectual Contexts* / E. Grant. - Cambridge University Press, 1998. - 247 p. 8. Gravelle G. *Bible Translation in Historical Context: The Changing Role of Cross-Cultural Workers* / G. Gravelle // *International Journal of Frontier Missiology*. - 2010. - №1 (27). - P. 12 – 22. 9. Habermas J. *Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity* / J. Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p. 10. Metzger B. M. *The Bible in Translation: Ancient and English Versions* / B. M. Metzger. - Baker Academic, 2012. - 208 p. 11. Milbank J. *Faith, Reason and Imagination: the Study of Theology and Philosophy in the 21st Century* / J. Milbank // *Future of Love: Essays in Political Theology*. – Eugene, Oregon: Cascade books, 2009. - 404 p. 12. Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) *The Criteria to Be Applied to Translating the Bible: Recent Theoretical Approaches to the Solution of the Problem* / V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) // *Література в контексті культури: збірник наукових праць*, 2017. – Вип. 28 – С. 190 -204. 13. Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) *Spirituality and Rationality: the Ways of Reuniting in the Post-Secular Space of the Personal Self-Knowledge* / V. O. Patsan (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk) // *International Scientific Review*. – Boston, 2017. – №1(32). - P. 57-60. 14. Ryken L. *The Bible as Literature, Part 1: Words of Delight* / L. Ryken // *Bibliotheca Sacra*. - 1990. - №147/585. - P. 12. 15. Ryken L. *The Word of God in English: Criteria for Excellence in Bible Translation* / L. Ryken. - Wheaton, Ill.: Crossway Books, 2002. - 336 p. 16. Taylor Ch. *A Secular Age* / Ch. Taylor. – Cambridge, L.: Belknap press of Harvard university press, 2007. - 874 p. 17. Wegner P. D. *The Journey from Texts to Translations: The Origin and Development of the Bible* / P. D. Wegner. - Grand Rapids: Baker Academic, corrected printing, 2000. - 464 p.

Н. І. Власенко

ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНЕСЕННЯ ПРИНЦИПІВ МІМЕСИСУ І ДЕМІУРГІЇ В РЕНЕСАНСНІЙ ТЕОРЕТИЧНІЙ РЕФЛЕКСІЇ ЖАНРУ

При самооновленні посттрадиціоналістської свідомості, що ініціюється нововиявленням смислотворного ресурсу комунікації, здійсненим наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. на фоні постметафізичного визнання обмеженості раціонального пізнання, проблемним епіцентром філософського та гуманітарно-наукових дискурсів сучасності стає співвіднесеність розкриття персонально-суб'єктної самототожності із граничним комунікативним досвідом, який був виключений із дискурсивного поля її маніфестації «метанаративами» (Ж.- Ф. Ліотар) культури, націленими на об'єктивоване визначення суб'єктивності на основі реалізації потенціалу раціоналістичного мислення. Інспіруючи новоусвідомлення його недостатності для особистісного самовизначення, деконструктивістське (Дж. Дерріда) та етико-комунікативне (Е. Левінас) обґрунтування анти-форми «онтологічного аргументу» існування Бога, що задумувалися як доводи Його *відсутності* в житті людини, засновані на ствердженні непізнаваності Абсолютно Трансцендентного, але переросли в докази «від зворотного» нередукованості міжособистісних відносин, спонукають до нововідкриття безнастанності, на виході за межі «іманентного фрейму» (Ч. Тейлор) секулярного світосприйняття, горизонталі комунікативно-діалогічної взаємодії із її вертикаллю, від якої вона була відділена при зведенні, на теренах раціоналізму, когнітивного осердя суб'єкта до імперсональної мисленневої структури, «відповідальної» за раціоцентричне знеособлення і людського «Я», і буттєвого Першоначала. У намаганні визначити радикально інший – щодо ствердженої раціоцентризмом «істинності об'єктного» – критерій «справжності суб'єктного», що задає інтенціональність

формування «постсекулярного» простору самопізнання особистості [4; 6; 7; 8; 9], сучасна гуманітаристика звертається до нарративних форм проявлення персональної ідентичності, які забезпечують холистичне сприйняття особистості на фоні раціоналізації інтерперсональних стосунків у історико-культурному процесі.

У руслі нововідкриття того арсеналу осягнення особистісного першопринципу буття, що сформувався в «оповідальній діяльності» (П. Рікер), загальногуманітарної актуальності набуває і проблема співвідношення міметичного та деміургічного начал мистецтва слова, яка при множинності постренесансних спроб її трансісторичного естетико-теоретичного вирішення, визначальних для ствердження літературно-творчої автономії суб'єктивності, – від романтизму до модернізму – все ще залишається мало розробленою у плані з'ясування диспозиції її ренесансної постановки, необхідного для прояснення світоглядно-естетичного підґрунтя висхідної для руху від традиціоналізму до історизму – ініційованої переглядом традиціоналістських моделей поетичного творення в епоху Відродження – зміни теоцентричної спрямованості міжособистісної комунікації на її антропоцентричну орієнтацію [10]. Становлячи осередок невизначеності наукових ретроспекцій переходу від нормативно-канонічної до індивідуально-авторської поетики [3], діалогічне сполучення принципів мімесису і деміургії, покладене літературно-теоретичною думкою Ренесансу в основу художньо-словесної практики, потребує поглибленого вивчення, насамперед, як способу обґрунтування «перехідного» індикатора авторства, що проявився у пізньотрадиціоналістській індивідуалізації жанрових форм, інспірованої зрушенням стильової ієрархії традиціоналістської літератури, й означив естетичний модус доведення автономності людини, який при посттрадиціоналістському розгортанні призвів до її відсторонення від буттєвої Першооснови в новостворюваних матрицях особистісного саморозкриття, націлених – як форманти нарративу – на збереження холистичності бачення особистості, усвідомлюваного в історичній змінності його поетикального вираження.

Поворотом літературно-теоретичної думки «високого» Відродження до античного визначення модальності красномовства, основоположного для риторичного архітексту як змістова домінанта концепту «генезис», покликаною охопити «породження» тексту, задається те співвіднесення, в об'єктному плані мистецтва слова, одиниці проявлення людської природи – *humanitas* з її повнотою, що своєю граничністю «знімає» ієрархічне відношення «об'єктів зображення», яке було включене Стагіритом у число критеріальних ознак його типології поетичних жанрів, відтворилося – як критерій диференціації способів словесного вираження – в первинному – обґрунтованому пізньоантичною риторикою – варіанті «теорії трьох стилів», і збереглося в її універсалізованій середньовічній версії, де жанр був зведений до типу тематики. Відтак ренесансна літературна рефлексія переорієнтовується, на своїй щойно означеній нормативно-теоретичній магістралі, із обґрунтування довершеності індивідуально-авторського стилю як основної умови формування художньо-словесного образу істинного та нововизначення раціонально пізнаваного інструментарію стилетворення, що був систематизований риторичним метадискурсом на «зламі» античності, сприйнятий поетико-риторичною доктриною Середніх віків і охоплював жанрово закріплену топіку, на таке нововідкриття співвіднесеності поетичного відтворення істини із жанровою організацією, яке, інспіруючись діалогічним сполученням принципу «наслідування загального», покладеного Аристотелем в основу «пойесису», із його ж топологічною естетикою, розгортається у встановлення розумоосяжного жанротворного виміру авторства. У ньому літературно-творча настанова на те, щоб наслідувати *natura naturata* та *natura naturans*, пов'язується із співвіднесенням модальних, тематичних та стильових параметрів жанробудови, запроваджених Аристотелем при розрізненні – в контексті узагальнювального визначення об'єкта поезії як «людини в дії» [2] – предметів, способів і засо-

бів мімесису. Однак процес творення художньої дійсності відволікається від «готових» жанрових моделей, що зафіксували ті типи погодження модальності, тематики і форм їх словесного вираження, які були визначені Стагиритом в руслі орієнтації на різні – виокремлені ним же – ступені відповідності життєвої реальності ідеалу. Сам авторський намір розкрити один із множини шляхів його досягнення в особистісному існуванні стверджується як основний чинник жанротворення, що обумовлює вироблення і втілення його численних матриць у ході довільного вибору і варіативного поєднання виділених складників літературних жанрів, які, відповідно, усвідомлюються в їх історичній змінності.

Первинно означуючись у діалозі Дж.Фракасторо «Наугерій, або Про поетику» (бл. 1540, вид. 1555) як митецька інтенція, висхідна для формування самого індивідуально-авторського стилю в його досконалості, ідея відтворення динаміки возз'єднання реального й ідеального, виявленої в людському житті, обґрунтовується як жанротворна домінанта авторського саморозкриття у викладах Аристотелевої концепції поетичного мистецтва, здійснених у середині і другій половині XVI ст. – від коментаря Ф.Робортелло (1548) до трактування Л. Кастельветро (1570). У них естетизоване сприйняття топології особистісного як відображення його мета-онтологічного виміру встановлює такий горизонт творчого самовизначення людини, де у ході розширення семантики риторичних концептів *varietas* та *variazione*, націлених на оформлення множинності аргументів, до співвіднесеності множинних ліній уподібнення людської особи Абсолютно Особистісному Богу у її власній творчості формується естетичний принцип «єдності в розмаїтті», що спростовує ієрархічність жанрово-стильової системи традиціоналізму, спрямовуючи самоздійснення автора як наслідувача і «природи, яка творить», і «створеної природи» на індивідуалізоване поетикальне впорядкування жанрової реальності, відзначене сходженням векторів руху до ідеалу, прокладених в її суб'єктному та об'єктному планах і забезпечене діалогічним – маркованим таксономією «імітація/мімесис» – поєднанням аристотелівського арсеналу і гораціанського інструментарію поетичного творення.

Зміна рефлексивного осереддя авторського самоусвідомлення зі стилю на жанр, що відбувається на злеті Ренесансу [1], призводить до такого сполучення – в інтенціях, спрямованих на довершене художньо-словесне ствердження індивідуального авторства, – його жанротворного і стилетворного вимірів, при якому модель стильового оформлення самобутнього митецького висловлювання розбудовується у матрицю індивідуалізації жанробудови. Знаменуючи рубікон художньо-естетичного розкриття діалогіки Відродження, де зрушується співвіднесення вертикалі та горизонталі міжособистісних відносин, ствержене нею як основоположне для художньо-творчої самореалізації людини, виявлене сходження сфер жанротворення і стилетворення досягає кульмінації при становленні маньєризму, орієнтованого на доведення переваги «манери» над «природою». У маньєристичному розгортанні довільно-індивідуальної комбінації «готових» поетикальних і риторичних мікроформ словесного вираження в індивідуально визначене поєднання усталених складників художньої дійсності наслідування *natura naturans* осмислюється як той літературно-творчий принцип, що у повноті його втілення, якою доводиться «справжність» авторської індивідуальності, відсторонюється від відтворення *natura naturata*, стверджуючи, натомість, причетність людської особистості в її культуротворчому саморозкритті до творення універсуму.

У дискурсивному полі творчого самовизначення людини, що задається мистецтвом манери, відхід автора, який усвідомлює себе наслідувачем самого Творця, від настанови наслідувати Його творіння інспірується пізньоренесансним, у континентально-європейському вимірі, нововідкриттям множинності способів співвіднесення ідеального та реального у людському житті, зведеної на початку Ренесансу і на підйомі цього культурного руху до різноманітності форм їх єднання. Прагнучи

подолати новоусвідомлену антиномічність буття, маньєризм дистанціюється від розуміння раціональних засад художньо-словесної творчості, що сформувався на об'рях ренесансної діалогізації Аристотелевої концепції мімесису і Горацієвої теорії імітації, і відкриває виднокіл раціоналізації поетичного творення, де сам розум поета проголошується деміургічним началом поезії.

Генетично пов'язане із ренесансно-неоплатонічним осмисленням розумності людини як її особистісного осердя, яким забезпечується індивідуальне набуття чесноти, маньєристичне піднесення раціональності, в її індивідуально-митецькому виявленні, до всезагального літературно-творчого першоджерела надихається сприйняттям людської здатності творити як скерованої суб'єктивними першообразами створюваного, уподібненими складникам Божественного задуму. Тож при тому перегляді ренесансного художньо-естетичного виміру досягнення людською особою богоподібності, що здійснюється маньєризмом, в основу наслідування Творця покладається створення самих архі-форм художньої реальності, подібних Його ейдосам. Тип поетичного мімесису, відсторонений від митецької імітації, стверджується як основоположний для самоздійснення справжнього митця в «Захисті поезії» (бл.1583, вид. 1595) Ф. Сідні: «Поет наслідує ті ідеї, які створює, подібно Богу, своїм власним розумом» [5, с.25].

Самоусвідомлення автора як наслідувача-демівурга уможлиблює перетворення – при формуванні ним індивідуальної «манери», що виходить за рамки стилетворення, – і канонічних жанрів, і довільно-індивідуалізованих – у ренесансних творчих експериментах – жанрових модифікацій. Так визначається форма маніфестації суб'єктивно-творчого волюнтаризму, наснаженої маньєристичним співвіднесенням дихотомії «імітація/мімесис» із деміургією. Ресурс відчуження «готового слова» традиціоналізму в митецькому висловлюванні, який нарощується маньєризмом при виборі в якості зразків для наслідування авторських ідей-форм, створюваних у відстороненні від законів природи, передвіщає встановлення невизначеної множини зв'язків літератури зі смисловими структурами буття, перевершуючи потенціал її жанрово-стильових трансформацій, відкритий західноєвропейською літературною думкою XVI ст. у процесі погодження наслідувальних теорій художньої словесності. Відтак у ході маньєристичного перегляду принципів поетичного творення, покладених в основу самовизначення автора традиціоналістською літературно-теоретичною рефлексією, означаються і грані оформлення літератури у просторі пізньотрадиціоналістської культури як «усвідомленої поетико-риторичної єдності» (С.С.Аверинцев), і рубікон відволікання, при ствердженні антропоцентризму на теренах Відродження, художньо-естетичного подолання меж знання від духовно-морального самовдосконалення людини, визначеного її гранично-комунікативним досвідом.

Список використаних джерел

1. Андреев М. Л. *Итальянское Возрождение: от стиля к жанру* / М.Л.Андреев// *Историческая поэтика: типы и формы художественного сознания* – М., 1994. – С.297–326.
2. Аристотель. *Риторика. Поэтика*/ Аристотель. – М.: Лабиринт, 2000. – 224 с.
3. Категории поэтики в смене литературных эпох / С. С. Аверинцев, М. Л. Андреев, М.Л. Гаспаров, [и др.] // *Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания*. – М., 1994. – С. 3 – 38.
4. Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський) *Особливості формування постсекулярного простору самовизначення особистості* / В. О. Пацан (Євлогій, архієпископ Новомосковський) // *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: IScience.: збірник наукових праць*, 2016. – Вип.12 (20). – С.127-132.
5. Сидні Ф. *Защита Поэзии* / Ф.Сидні// *Литературные манифесты западноевропейских классицистов* [пер. с англ. Л.И. Володарская]. – М.: Издательство МГУ. – 1982. – С.19 – 64.
6. Blond Ph. *Introduction: Theology before philosophy*// *Post-secular philosophy: Between philosophy and theology*. – Routledge, 1998. P.3–4.
7. Caputo J. *Between Philosophy and Theology: Contemporary Interpretations of Christianity*/ J. Caputo. – Burlington, VT: Ashgate Pub, 2010. - 252 p.
8. Habermas J. *Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity*/ J. Habermas, - Cambridge, MA: MIT Press, - 2002. - 384 p.
9. Milbank J. *Faith, Reason and*

А. М. Гомон

СМЕХ В ТВОРЧЕСТВЕ Л. Н. АНДРЕЕВА (ПРОЗА НАЧАЛА 1900-х гг.)

Творческое наследие Л.Н. Андреева, как и ряда других крупных писателей Серебряного века, в настоящее время вызывает растущий интерес и начинает существенно переосмысливаться и переоцениваться. Новейшие публикации художественных произведений, статей, фельетонов, писем, дневников, а также последние исследования «творческой лаборатории» писателя, со всей определенностью показывают несостоятельность и односторонность сложившегося в зарубежном и отечественном андрееведении устойчивого представления об Андрееве как о писателе сугубо трагического мироощущения, творчеству которого присуща лишь «поэтика страха, ужаса и тоски» (С. Роле) и безысходности. Между тем, сам Андреев одной из важнейших задач своего творчества считал *смеховое* ниспровержение «вечных» истин: «Мне хочется *потешиться* над человечеством, хочется вволю *посмеяться* над его глупостью, эгоизмом, над его легковерием» [1, с. 62-63].

Современная писателю критика (Ю. Айхенвальд, К. Арабажин, В. Воровский, В. Львов-Рогачевский и др.) отмечала лишь сатирические тенденции в творчестве Андреева и, не видя многообразия составляющих «смеховой палитры» писателя, не пыталась разобраться в его оригинальной смеховой модели мира и человека. В большинстве работ 1960-х – начала 1980-х годов (Ю. Бабицкой, Л. Гальцевой, Л. Иезуитовой, С. Кирсиса, А. Мартини, Э. Полоцкой, Л. Силард и др.) имелся ряд важных суждений о смехе у Андреева. Но эти наблюдения носили фрагментарный характер и не складывались в обобщающую концепцию, определяющую своеобразие и роль смехового начала в художественной системе писателя. Проблема всестороннего исследования специфики андреевского смеха со всей определенностью была впервые поставлена в 1983-м году в статье В. Беззубова «Смех Леонида Андреева». Ученый предположил, что смеховое начало является «одним из важнейших в художественной системе Андреева, многое в ней проясняющим» [2, с. 14]. Частным развитием этой, во многом новаторской работы, стали исследования 1990-х – начала 2000-х годов (Б. Бугрова, Е. Михеичевой, И. Московкиной, Е. Соколинского, А. Татарина, С. Ясенского). Ученые акцентировали свое внимание, в основном, на роли и функциях андреевского гротеска, истолкованного как «сверхсистема» (Е. Соколинский), или как важная составляющая различных жанров прозы и драматургии писателя (И. Московкина, Б. Бугров).

Таким образом, накопленные наблюдения, при всей их фрагментарности и некоторой противоречивости, свидетельствуют о гораздо большем значении смехового начала в художественной системе Андреева и о большей степени его новаторства, чем это представлялось до настоящего времени.

По мнению украинско-немецкого литературоведа и поэта О. Бургхардта (Юрий Клен), отношение Андреева к смеху можно выразить словами Ф. Ницше: «Убивают не гневом, а смехом» [3, с. 274]. Уже в самой ранней андреевской прозе смех начинает тяготеть к злему и убийственному и выступает как лейтмотив и художественная форма выражения откровенной враждебности внешнего мира страдающему человеку Новейшего времени («Смех» (1901), «Стена» (1901), «Мебель» (1902), «Вор» (1904) и др.). Смеховые реакции продуцируются субъективным сознанием человека в персонифицированном виде и становятся устойчивыми образами-символами и мифологемами. Возникает образ-символ Смеха, как сопутствующий

судьбе человека. Одновременно смех выступает и как выражение трагической дисгармонии внутреннего мира самой личности XX века («Большой шлем» (1899), «Ложь» (1901), «В подвале» (1901), «Предстояла кража» (1902) и др.). В обоих случаях постоянно звучащий злобный и кощунственный («сатанинский») смех, тесно взаимодействуя с мотивами маски, игры, ряженья, шутовства, выступает в качестве символа мироустройства и носит разрушительный характер. Подобный смех, выявляя потаенную сущность человека, указывает на ограниченность его возможностей и претензий, и несет не облегчение и очищение, а сумасшествие и смерть. Такая деструктивная, «демоническая» функция смеха является доминирующей для большинства произведений Андреева конца 1890-х – начала 1900-х годов.

В прозе начала 1900-х годов Андреев начинает развенчивать современных претендентов в «сверхчеловеки». Начатая «Рассказом о Сергее Петровиче» (1900) эта тема станет сквозной на протяжении всего последующего творчества писателя. В этом произведении смех оказывается чрезвычайно значимым и звучит в нем почти непрерывно. Сергей Петрович окружен незримым ореолом смеха, сопровождающим его на всем жизненном пути. Смех становится важным мотивным компонентом мыслей и поступков героя, что сближает его с анекдотическим героем. От смеха окружающих герой находит забвение и иллюзорное спасение в чтении Ницше, под влиянием которого он решается на самоубийство. «Рассказ о Сергее Петровиче» можно интерпретировать как «скверный анекдот» об излишне впечатлительной «жертве Ницше» и его «книги для всех и ни для кого». В то же время, в финале произведения ирония сопровождается трагизмом, а в трагедии проглядывает смеховое начало. Трагедийность повествования сменяется грустным анекдотом о некоммуникабельности, о том, «как скверно действует на молодых людей одиночество» [4, т.1, с.245].

В «Мысли» (1902) именно смех, начало деструктивное и одновременно выполняющее обличительную функцию, является одним из импульсов к преступлению (убийству приятеля) главного героя повести. На предложение доктора Керженцева Татьяна Николаевна отвечает смехом, который смертельно поразил и разоблачил несостоятельность мыслей и существования героя. Смех вызывает в нем чувство неуверенности и страха, что и приводит к мысли о мести и убийстве. Керженцев не может простить женщине и свой собственный смех, которым он ответил на ее отказ, так как он выдает оскорбленное тщеславие «сверхчеловека», вдруг «возмечтавшего о браке». Смех героини с новой силой ввергает Керженцева в мучительное одиночество и окончательно убивает надежду на его преодоление.

В «Жизни Василия Фивейского» (1903) смех также выполняет немаловажную функцию. Нервный смех о. Василия является устойчивым признаком его психической неуравновешенности и указывает на деформацию его сознания под воздействием «сурового и загадочного рока». Идиот как носитель деструктивного смеха, символизирует представление автора о миропорядке. Являясь постоянным спутником развития изменений в психике о. Василия, смех Идиота гротесково корректирует и оттеняет мысли и поступки священника. В финале повести злобный смех Идиота связывает воскресение с безумием и символизирует окончательную победу иррационального начала над Фивейским. «Хохот кощуна» (В. Беззубов) в восприятии героя разрушает церковь и убивает священника, становясь парадоксальным апофеозом его телесной и душевной смерти.

Подобную природу имеет смех и в повести «Красный смех» (1904). Он является непосредственным выражением взаимообусловленности потрясенного «разорванного» сознания героев и распада, хаоса их социального бытия. Однако, если в «Жизни Василия Фивейского» такое сопряжение концентрируется только в образе о. Василия, то в «Красном смехе» оно присуще большинству персонажей, которые оказываются подверженными сумасшествию. Под воздействием «безумия и ужаса» войны больное воображение героев причудливо соотносит и соединяет «смех» и

«красное» в единую смысловую пару. Специфическая авторская метафора войны («красный смех») выступает в повести как изначально абсурдистское, гротесковое совмещение цвета и звука, и наполняется определенным логико-образным содержанием. Чем больше братья впадают в помешательство, тем чаще и навязчивее перед их глазами возникает кошмарная картина красного смеха, вырастающего из конкретных впечатлений. Оба брата-рассказчика, по Дж. Вудворду, «испытывают губительное воздействие безумного смеха войны, как и Василий Фивейский – безумного смеха Идиота»[5, с.105]. Постепенно красный смех из абстракции больного сознания героев разрастается до обобщения и становится самостоятельным образом-символом. В финале *Красный Смех* (впервые в тексте повести с большой буквы [6, т.4, с.143-144]) символизирует не только военный психоз, но и сумасшествие всей земли, всего человечества, когда его разум «начинает мутиться».

Таким образом, уже та частота, с которой Андреев использует мотив смеха-убийцы в произведениях обозначенного периода, позволяет сделать вывод о его особой значимости для писателя. Это подтверждает актуальность изучения специфики, места и роли смехового начала в художественном мире писателя, а также его влияния на литературный процесс XX столетия.

Список использованных источников

1. Андреев Л. Н. S.O.S.: Дневник (1914-1919). Письма (1917-1919). Статьи и интервью (1919). Воспоминания современников (1918-1919) / сост., вступ. ст. и примеч. Р. Дэвиса и Б. Хеллмана. М.; СПб.: Atheneum; Феникс, 1994. 428 с. 2. Беззубов В. И. Смех Леонида Андреева / Творчество Леонида Андреева: исследования и материалы. Курск: КГПИ, 1983. С.13–24. 3. Martini A. *Erzähltechiken Leonid Nikolaevič Andreevs*. München: Verlag Otto Sagner, 1978. 322 s. 4. Андреев Л. Н. *Собрание сочинений: в 6 т. М.: Худож. лит., 1990 – 1996. Т.1–6.* 5. Woodward J. B. L. *Andrejev: A Study*. Oxford: Clarendon Press, 1969. 475 p. 6. Андреев Л.Н. *Полное собрание сочинений: в 8 т. СПб.: Изд. т-ва А.Ф. Маркс, 1913. Т.1–8.*

А. А. Гайова

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛІНАРНО-ГАСТРОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ З ФРАНЦУЗЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Кожна країна має свої національні страви. Це невід'ємна частина культури. Крім цього, кулінарно-гастрономічна лексика так чи інакше щоденно використовується у побуті. Також її можна знайти у журналах та газетах.

Серед мовознавців, які досліджували кулінарно-гастрономічну лексику можна назвати О. Л. Лапінину, І. О. Державецьку, Т. М. Князеву, Л. Рябову, Р. Барта, У. Остера, Т. Молес-Касеса. Слід зазначити, що кулінарна термінологія становить предмет зацікавлення багатьох вітчизняних та зарубіжних перекладознавців, однак на сьогоднішній день залишається мало дослідженою у теорії перекладу. Зокрема, французько-український напрямок перекладу кулінарно-гастрономічної лексики та особливості відтворення її значень залежно від контексту та емоційного забарвлення зумовлює *актуальність* даної теми.

Мета роботи – визначити особливості вживання гастрономів у різних стилях мовлення та виявити перекладацькі труднощі, які виникають у процесі їх перекладу з французької на українську мову.

Перед нами постають такі *завдання*: 1) визначити роль гастрономів у повсякденному житті; 2) відстежити їх вживання у публіцистичних статтях; 3) проаналізувати їх переклад з французької на українську мову.

Об'єктом дослідження є власне гастрономіми як різновиди перекладацьких труднощів у мас-медійних текстах.

Предметом дослідження є особливості перекладу гастрономічної лексики українською мовою.

Матеріалом слугують наукові статті та праці, присвячені дослідженню кулінарно-гастрономічної лексики, приклади гастрономів з франкомовних публіцистичних текстів та їх авторський переклад українською мовою.

Методи дослідження. За допомогою структурно-семантичного аналізу ми визначали змістові характеристики лексичних одиниць. Нами було застосовано порівняльний метод задля зіставлення тексту оригіналу та перекладу.

«Людство починається з кухні», за визначенням Клода Леві-Строса, засновника школи структуралізму в етнології. Французький дослідник стверджував, що ранній перехід від природи до культури відбувається в процесі приготування їжі. Навколишня дійсність сприймається людиною через мову, а гастрономічний код є таким елементом матеріальної культури, в якому найбільше збережені традиційні риси та уявлення народу про свою національну специфіку, і, водночас, він легше й швидше інших кодів піддається запозиченню, варіаціям, модифікаціям та інноваціям [3].

Відомий французький філософ та лінгвіст Р. Барт у своїй статті «Про психосоціологію сучасного споживання їжі» («*Vers une psycho-sociologie de l'alimentation modern*») називає їжу *системою комунікації*, а кожен продукт або страву – повноцінним *знаком*, який змінюється, постійно щось вбирає у себе і щось втрачає [5].

Гастрономіми, в будь-якому випадку є термінологізмами, адже мають у своєму розумінні різні спеціальні та технічні поняття. На відміну від інших сфер термінології, відомих лише спеціалістам, кулінарна лексика вживається в побутовому спілкуванні щодня.

Серед кулінарної лексики дуже багато запозичень, що, на нашу думку, полегшує процес перекладу. Як відомо, французи – великі гурмани. Саме французькі слова значною мірою збагатили лексичний склад української мови.

Наприклад:

éclair / еклер, *praliné* / праліне, *parfait* / парфе, *soufflé* / суфле, *blancmangé* / бланманже тощо [2].

Особливої уваги, на наш погляд заслуговують французькі гастрономіми у публіцистичних текстах, де вони можуть абсолютно втратити своє пряме значення залежно від контексту.

За В. Н. Комісаровим виділяють два етапи процесу перекладу: усвідомлення змісту тексту оригіналу та вибір варіанта перекладу [1].

Під час перекладу публіцистичних текстів, щоб справити враження на читача, перекладачу слід не просто зрозуміти текст, а й віднайти влучний еквівалент. Інакше, це не спричиняє особливих труднощів, але досить часто трапляються лакуни, які передаються різними трансформаціями, зокрема описовим перекладом.

Розглянемо декілька прикладів:

«*les grosses légumes*» – être quelqu'un d'important, avec de l'influence (велика «шишка») [6];

la «carotte» électorale, déjà usuelle en 1848, etc («пряник» для виборців) [4];

Le thème que recouvrent «pourris» (стара як свит) [4];

Отже, можна стверджувати, що побутова кулінарна термінологія активно використовується в мас-медійних текстах (або в публіцистичних стилях мовлення), збагачує та вдосконалює її. Вирвана зі своєї природної сфери функціонування, кулінарна лексика надає публіцистиці новизни та свіжості, влучності, стильності, ефективності та гнучкості. Таким чином нами встановлено, що залежно від контексту, переклад українською мовою таких лексичних одиниць може значно відрізнитися від оригіналу. В авторському перекладі ми застосовували такі перекладацькі стратегії як очуження та локальну стратегію. Задля забезпечення адекватності перекладу, ми підбирали відповідники або вдавалися до описового перекладу у разі відсутності

еквівалента, що на наш погляд є перекладацькою втратою.

Список використаних джерел

1. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС, 2004. – 424 с.
2. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Попова, И. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2002. – С.5-16.
3. Французькі афоризми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aphorism.org.ua/subrazd.php?rid=2&sid=287>.
4. ANTOINE, Gérald (dir.) ; MARTIN, Robert (dir.). Histoire de la langue française 1880-1914. Nouvelle édition. Paris : CNRS Éditions, 1999 (généré le 11 octobre 2018).
5. Barthes R. Toward a Psychosociology of Contemporary Food Consumption [Electronic resource]. – Mode of access : <http://layoftheland.net/archive/art6933-2011/readings/barthes.pdf>.
6. L'inquisition Modern en Espagne // Le Père Peinard. – 1898. – № 4187. – 37-47.

В. А. Кирилова

ВІДТВОРЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОБУТОВИХ-СЛІВ РЕАЛІЙ ЯК ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ КОЛОРИТУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВІСТІ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

З упевненістю можемо стверджувати, що художня мова повісті *Михайла Михайловича Коцюбинського «Тіні забутих предків»* – одна з найскладніших для перекладу іноземною мовою. Проблема відтворення образного світу українського художнього твору із збереженням оригінального авторського стилю визначає **актуальність** нашого дослідження.

Правильне розуміння естетичної функції вживаних автором лексичних одиниць, зокрема, **побутових слів-реалій**, є фактором вибору тих чи інших **перекладацьких трансформацій та прийомів перекладу**, що зумовило мету нашого дослідження – розглянути особливості вживання у повісті *М. М. Коцюбинського* зазначеного виду лексики та проаналізувати, в який спосіб автори перекладів *Еміль Крюба* і *Жан-Клод Маркаде* досягають рівноцінного відтворення лексичної специфіки оригіналу у французькій мові.

Варто зауважити, що М. Коцюбинський у своїй творах найчастіше приділяв увагу психологічному портрету. Але для того, щоб розширити уявлення читача про своїх героїв, він удається до опису їхнього вбрання. Оскільки герої повісті «*Тіні забутих предків*» – гуцули, невід'ємною частиною їхнього портрету є національний гуцульський костюм. З цього приводу дослідник творчості М. Коцюбинського *Е. Крюба* у своєму дисертаційному дослідженні зазначає: «У повісті «*Тіні забутих предків*» автор приділяє увагу вбранню героїв, зокрема – костюмам, що носять на великі свята та ходять до церкви (з одного боку письменник вдало грає кольорами, з другого – підкреслює бажання людей, змучених важким життям та складною працею, надягти на свято найкращі речі, яскраві кольори яких відтворюють їхню жагу до світлого життя). І хіба ці костюми не є втіленням артистичної уяви гуцулів, справжнім шедевром народного мистецтва?» [4, р. 482]. Наприклад: «*Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на ґітку через плече*» [2, с. 35] / «*On sortait ses plus beaux habits, des pantalons garance neufs, des gilets de fourrure brodés, des ceintures de cuir et des bourses richement décorées, de clous, des jupes ornées de cannatille, des fichus de soie pourpre et meme une riche capo, blanche comme neige, que la mere portait avec précotion au bout d'un baton sur l'épaule*» [5, р. 20] / «*On sortait les vêtements les plus beaux, les pantalons en toile rouge neufs, les vestes ornées, les larges ceintures, les sacs en cuir, richement orné de clous, les jupes-tabliers, brodés de fils dorés et argentés,*

les fichus pourpres de soie et même la cape somptueuse, blanche comme neige, que la mère portait avec précaution au bout d'un bâton posé sur son épaule» [6, p. 20]

Відомі теоретики перекладу С. Влахов та С. Флорін виділяють **реалії** як особливу категорію засобів вираження, оскільки вони називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального розвитку одного народу і малознайомі або чужі іншому народові, які виражають національний колорит [1].

Побутові слова-реалії використовуються М. Коцюбинським як **засіб зображення колориту та характерних рис побуту гуцулів** і можуть бути виражені як **нейтральною лексикою**, так і **діалектною**. Так, наприклад, автор реалістично зображує персонажів повісті «Тіні забутих предків» у *кентарах* («у гуцулів – верхній хутрянний одяг без рукавів» [3, т. 4, с. 141]), *запасаках* («жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки» [3, т. 3, с. 247]), запоясаними *чересами* («старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж з двох складених разом ременів так, що мав усередині порожнину для грошей та інших цінних речей» [3, т. 11, с. 307]), із *табівками* (діал. «гуцульська шкіряна торбина з орнаментом, яку носять на ремені через плече» [3, т. 10, с. 9]).

Для відтворення специфічно-побутової лексики, перекладачам недостатньо застосувати **транскодування** або **транслітерацію**, оскільки метою перекладу є справлення рівноцінного естетичного ефекту на цільового читача. Зокрема переобтяження екзотизмами могло спотворити уявлення про гуцулів, за відсутності правильного розуміння специфічно-побутової лексики у поєднанні з діалектизмами. На нашу думку, дібрані Е. Крюбою та Ж.-К. Маркаде **аналогові відповідники** на зразок *bourses* (маленькі сумки, призначені для складання грошей) / *sacs* (сумки, що відкриваються через верх), **гіпероніми** – *gilets / giletsdepeau* (що означають будь-які / шкіряні короткі куртки без рукавів), та застосовані **прийоми експлікації** (*jupes brodées, ceintures de cuir / robes ornées de métal*) цілком відповідають меті перекладу.

Отже, М. Коцюбинський використовував у своїй творчості побутові слова-реалії, прагнучи передати регіональний колорит подій, зображуваних у повісті, надати мові персонажів природної емоційності. Вважаємо, що побутові слова-реалії М. Коцюбинського загалом є безеквівалентними одиницями, тому французькі перекладачі користувалися саме прийомами перекладу безеквівалентної лексики – добирали аналогії або лексичні заміни.

Таким чином, нами встановлено, що вище зазначені прийоми перекладу, використані французькими перекладачами, цілком виправдано служать для відтворення змісту оригіналу, проте призводять до часткової втрати забарвленості української повісті у перекладі. Попри значну кількість перекладацьких труднощів, пов'язаних із відсутністю у цільовій мові еквівалентів лексичних одиниць оригіналу, що служать для передачі розмовної мови персонажів та описів їхнього побуту і часто належать до діалектної лексики, в цілому, французьким перекладачам вдалося зберегти художню образність авторського слова та розкрити французькому читачеві традиції народу Гуцульщини.

Список використаних джерел

1. Влахов С. И. Непереводимое в переводе / Влахов С. И., Флорин С. П. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.
2. Коцюбинський М. М. Вибрані твори. Повісті та оповідання / М. М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1977. – 499 с.
3. Словник української мови : [В 11-ти т.] / АН УРСР. Інститут мовознавства. – К. : Наукова думка. Т. 3 : З - Зяяти. – 1972. – 744 с.; Т. 4 : І - М. – 1973. – 840 с.; Т. 10 : Т - Ф. – 1979. – 658 с.; Т. 11 : Х - Ђ. – 1980. – 699 с.
4. Kruba E. *Mychajlo Kocjubynskij et la prose ukrainienne de son temps* / Kruba E. : Thèse présentée devant l'université de Lille III, 1982. – 780 p.
5. Kotsiubynsky M. *Nouvelles* / M. Kotsiubynsky; Traduit par E. Kriuba. – К. : Dnipro, 1971. – 207 p.
6. Kotsiubynsky M. *Ombres des ancêtres oubliés «Les chevaux de feu frants»* / M. Kotsiubynsky ; Traduit par J.-C. Marcade. – Paris : Imprimerie P.I.U.F., 1970. – 122 p.

МИФ О ПИГМАЛИОНЕ И ГАЛАТЕЕ В ЛИТЕРАТУРЕ НОВОГО И НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ (К ВОПРОСУ О ФУНКЦИЯХ ЭКФРАСИСА)

В последние десятилетия обострился интерес литературоведов к такому понятию, как экфрасис, известному еще со времен античности. Особенно популярно оно стало после обсуждения различных аспектов экфрасиса во время проведения Лозаннского симпозиума «Экфрасис в русской литературе» (2002) и конференции «Изображение и слово: формы экфрасиса в литературе», проведенной в Институте русской литературы РАН (2008). Понимание экфрасиса как риторического приема, позволяющее создать в воображении читателя яркий вербальный образ визуального объекта (например, знаменитое описание щита Ахилла у Гомера), возникшее в античности, дополнилось и расширилось. Мы разделяем понимание экфрасиса, изложенное в работе Л. Геллера: экфрасис – это «воспроизведение одного искусства средствами другого» [1, с.18]. К многочисленным функциям экфрасиса, выделенным учеными (жанрообразующую, сюжетогенерирующую, мировоззренческую, характерологическую и др.) мы намереваемся добавить еще одну – концептуальную. Обратившись к анализу экфрасиса в произведениях, главным героем которых является художник, мы увидели непосредственную связь между концепциями искусства и экфрастическими описаниями, зачастую представляющими собой художественную форму репрезентации взглядов на природу творчества и личность творца. По мнению О.В. Дефье, прозе об искусстве присуща направленность «на утверждение или опровержение какой-либо творческой и эстетической позиции» [2, с.27]. В первую очередь это относится к произведениям, написанным в жанре «роман о художнике» (Künstlerroman).

В романах Д. Рубиной «Белая голубка Кордовы» и «Синдром Петрушки» интерпретационным кодом, задающим один из возможных ракурсов рассмотрения концепции искусства, является миф о Пигмалионе и Галатее, во многом определяющий характер взаимоотношений между героем-художником и созданными им произведениями искусства.

Миф о Пигмалионе, изложенный в X книге «Метаморфоз» Овидия, вновь актуализируется в европейском искусстве Нового времени. Так, почти одновременно во Франции к этому сюжету обращаются композитор Ж. Рамо (опера-балет «Пигмалион», 1748), скульптор Э. М. Фальконе («Пигмалион и Галатее», 1763), художник Ф. Буше («Пигмалион и Галатее», 1766) и, наконец, в 1770 году появляется предромантическая одноактная лирическая сцена «Пигмалион» Ж.-Ж. Руссо. Большая ее часть – это монолог скульптора, желание которого в конце концов осуществляется – его творение оживает. Таким образом, Руссо предвосхищает неослабевающий впоследствии интерес романтиков к герою-художнику.

У романтиков основным мотивом является гибельная страсть героя по отношению к прекрасной кукле. В гофмановской новелле «Песочный человек» повествуется о любви Натанаеля к Олимпии. Аналогичный сюжет лег в основу произведения русского писателя-романтика А. Погорельского «Пагубные последствия необузданного воображения».

Мифологический сюжет переживает трансформацию в литературе XIX века. В рассказах А.В. Дружинина «Фрейлейн Вильгельмина» (1848), «Художник» (1848), «Шарлотта Ш-ц. Истинное происшествие» (1849), его же романе «Жюли» (1849), а затем в романах И.А. Гончарова «Обломов» (1859) и «Обрыв» (1869) вектор развития сюжета меняется на противоположный: движение совершается от человека к статуе. Кроме того, в роли Пигмалиона выступают не только мужские персонажи, но и женские [3].

В знаменитом романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея» (1890), содержащем программное изложение символистской концепции искусства, деформация сюжета мифа о Пигмалионе достигает максимума. Реализованный на нескольких уровнях текста, мифологический сюжет начинает выполнять жанрообразующую функцию, что позволяет рассматривать произведение писателя как роман-экфрасис. Как точно замечает Л.Н. Татарина, «в какой-то степени в роли художника выступает и сам автор: весь роман напоминает живописное полотно, в котором преобладают зрительные образы – интерьеры, пейзажи, костюмы, вещи, жесты» [5, с. 144].

От мотива «живого портрета», получившего наиболее выразительное воплощение в творчестве Н.В. Гоголя и О. Уайльда, миф о Пигмалионе эволюционирует по направлению к «живым картинам», создателем которых является главный герой романа Д. Рубиной «Белая голубка Кордовы» Захар Кордовин. Как и в случае с ожившей статуей в мифе о Пигмалионе и Галатее, творение Кордовина наделяется витальной энергией. После покрытия поверхности полотна вторым слоем лака художник говорит о картине как о живом существе: «Оставим-ка ее с полчаса вздыхать в прозрачном коконе, когда она замирает, стынет... и вдруг сама обнаруживает, что запеленута отныне тончайшими покровами» [4, с. 18]. Картина способна вздыхать, замирать, стыть и даже обнаруживать на себе слои лака, которые сравниваются с покровом, она обвита пеленами, как новорожденный ребенок, что опять-таки отсылает к мотиву рождения (созидания нового существа). Создание картины осмысливается героем-художником в терминах космогонической мифологии, а сам он ощущает себя демиургом, Богом-Творцом.

Таким образом, сюжет о Пигмалионе в течение двух столетий не теряет своей актуальности, переживая несколько этапов в своем развитии от непосредственного воспроизведения в искусстве XVIII века, к зеркальной инверсии в XIX веке, а затем в множественности трактовок, к расщеплению на параллельные сюжетные линии, предполагающие репрезентацию нескольких вариантов мифа в одном произведении, и, как следствие, к радикальному пересмотру концепции искусства в XX веке. Симптоматично, что появление в тексте произведения каких-либо отсылок к данному мифу сигнализирует о трагической развязке сюжета произведения.

Список использованных источников

1. Геллер Л. Воскрешения понятия, или Слово об экфрасисе // Экфрасис в русской литературе: труды Лозаннского симпозиума / Под ред. Л. Геллера. – М.: Изд-во «МИК», 2002. – С. 5-22. 2. Дефье О.В. Концепция художника в русской прозе первой трети XX века: типология, традиции, способы образного воплощения: дис. ... д-ра филол. наук. М., 1999. – 450 с. 3. Карпова А.С. Отражение сюжета о Пигмалионе в творчестве А.В. Дружинина // Вестн. Моск. гос. обл. ун-та. Сер. Рус. филология. - 2014. - № 5. - С. 110-115 ; То же [Электронный ресурс]. - URL: <http://vestnik-tgou.ru/Articles/Doc/7833> (13.12.16). 4. Рубина Д. Белая голубка Кордовы [Электронный ресурс]. Pdf. 5. Татарина Л.Н. Дидактика художественного текста: Сборник статей / Под ред. А.В. Татарина. Краснодар: Кубанский государственный университет, 2007. – 228 с.

Т. В. Веретюк

ТИП ГЕРОЯ-ВОІНА В ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ІГОРЯ МУРАТОВА

Як відомо, українська література радянської доби базувалася на концепції «нової людини», адже в радянському героєві влада вбачала творця «нового радянського майбутнього». «Нові герої радянської літератури, зазначає Валентина Хархун, – пролетарські революціонери, рядові працівники, будівники соціалістичного будівництва, творці і воїни, виховані комуністичною партією, по суті являють собою новий тип суспільної людини. У своїй праці і боротьбі вони натхненні ідеєю любові до трудящих людства, пройняті духом колективізму і є найяскравішими виразни-

ками соціалістичного гуманізму» [7, с. 16]. У пантеоні радянських героїв Уляна Федорів виокремлює кілька основних типів: герой-воїн, герой-робітник, герой-селянин, герой-партійний керівник [6, с. 93].

Ігор Муратов про війну знав не з чуток, оскільки сам брав участь у Зимовій (Радянсько-фінська війна 1939–1940 років) та Другій світовій війнах, тому не дивно, що в таких збірках, як «Загибель синьої птиці» (1937 р.), «Багаття» (1940 р.), «Двадцятий полк» (1941 р.), «Лірика» (1954 р.), «А безіменних не було» (1967 р.), «Розчухнута брама» (1967 р.), «Надвечірні птахи» (1969 р.) неодноразово порушується тема війни [див.: 1]. Тоді як з'ясування морфології образу «героя-воїна» не стало предметом окремого зацікавлення науковців, що й зумовлює актуальність нашої роботи.

У. Федорів зазначає, що, аналізуючи «героя-воїна як новий тип позитивного героя соцреалістичних текстів, варто вказати на його категоріальну різноманітність. Це партизани, генерали, танкісти, моряки тощо. Проте всі вказані типи героїв є голосами радянської влади, її рупором; їх завдання – реалізувати тоталітарний проект радянського воїна-богатиря, якому підвладні усі стихії, який здатен виконувати роль символічного супергероя, який вписуватиметься в офіційну версію пам'яті про війну, тим самим підтримуючи мілітарну стратегію радянської влади як культурну доктрину» [6, с. 97].

Одним з перших у радянській літературі почав з'являтися образ героя-воїна-простого робітника, що бере активну участь у всіх змінах в державі і виправдовує вирішальну завойовницьку стратегію в суспільних відносинах СРСР. Тож не дивно, що І. Муратов у поезії поруч з керівниками революційного руху (образ Артема) оспівує невідомого робітника (простого дядька-ливарника): *«І через центр, що замкнувся на ланцюги / (де кожна квартира принишкла окремо), / Зробивши трибуну з рук, / робітники / Пронесли над головою Артема. / З тремтячого під промовцем помосту / Над соборним майданом, / Напруженим і кострубатим, / Ливарник з Паровозного / «Дядя Толстий» / Хитнувся / і вигукнув: / «Геть царат!»...»* [4, с. 86-87].

Ігор Муратов також дотримується неписаних правил творення образу героя-воїна, що були характерні для соцреалізму (серед яких визначальними були колективний героїзм, самовідданість, самопожертва, відвага та монументалізм). Так, у збірці «Двадцятий полк» (1941 р.), яка присвячена «друзям по фінському фронті», автор фактично не фіксує перебіг воєнних подій, а зосереджується на ідеалізації образу радянського солдата-богатиря: *«... на плечах і тонну / Він доніс би до хмар: / Перед боєм патрони / Для бійця не тягар. / Він не сам на узліссі, / І не сам його взвод: / У лісах – його танки, / В небесах – його флот, / І немає для нього / Недосяжних висот, – / За одне з ним у битві / І танкіст, і пілот...»* [5, с. 28]. Наведений уривок яскраво ілюструє той факт, що «перемога над ворогом кодифікувалася не як особиста заслуга, а як торжество цілого народу, тріумф радянської системи. [...] Радянський герой-воїн може досягнути мети лише у взаємозв'язку із системою, із іншими героями, адже ідентифікація через «ми» домінувала в соцреалістичних текстах» [6, с. 95].

Іншим прикладом може бути головний герой героїчної сюїти «Партизан Лобода» (збірка «А безіменних не було», 1967 р.). Автор створює яскравий образ героя-воїна, одразу ж натякаючи, що такі люди народжені для війни: *«він був герой... І що цікаво, / Немов народжений для війн, / Військову путь і навіть славу / Сприймав, як щось минуле»* [3, с. 60] або: *«... в роботі був суворий, / Як щось накаже – не барись; / Але в бою таким відважним, / Таким шаленим був не раз, / Що навіть не взірцем для нас / Ставав, а чимось недосяжним. / Аж сам гукне: «На Лободу, / Що він не гнеться, не дивіться... / Мене і смерть сама боїться / Тікає геть як я їду!»* [3, с. 59]. І. Муратов зазначає, що Лобода сприймав як належне свою участь у війні: *«Він був сержантом у піхоті, / Він командиром в лісі став! / Рішучий рух, і*

голос зичний, / І зір, що кличе до атак, / Простий в житті, в легенді вічний, / Спокійний, навіть педантичний, / Грозою названий юнак, / Він спав спокійно перед боєм, / І небезпеку зневажав / Так безоглядно, що героєм / Його не кожний би назвав» [3, с. 58]. Кінцівка сюїти відповідає законам створення образу героя-воїна (готовність померти) – ціною власного життя він рятує мешканців села, які залишилися «... живі життям людини, / Що прагне мститись у бою / За честь своєї батьківщини, / За землю предків, за свою / Любов беззаздрісну і щирю. / За ці діброви і сади, / За серце друга й командира, / Безсмертне серце Лободи» [3, с. 86]. Так автор ілюструє гордість і честь померти за людей чи країну – думка, яка з 1930-тих років насаджувалася радянською пропагандою, а тому й закарбовувалися в головах мільйонів радянських людей.

Важливим чинником у становленні героя-воїна виступає смерть, яка «може реалізуватись чи через ритуальне жертвоприношення, чи через смерть для історії, чи через тілесну смерть заради духовного переродження нащадків» [6, с. 95], тому в текстах часто «описані картини ритуального жертвопринесення, пропагується культ героїзму та смерть задля держави (тілесна смерть дає духовне переродження в пам'яті нащадків, що втілено у формулі «живіший за всіх живих»), персонажам приписується героїчний код канонізації» [6, с. 96]. Яскравим прикладом цього контексту може слугувати урочиста увертюра І. Муратова «Нащадки Прометея», у якій автор зображує нащадків Прометея – воїнів, а пізніше робітників, які ставали на шлях боротьби за свободу, прагнучи в подальшому побудувати нову державу. Правда, варто зауважити, що в тексті «цінність окремого людського життя зводиться до нуля, бо основне – це виконати завдання партії, захистити державу, сприяти здійсненню плану побудови нової держави та народження нової людини» [6, с. 95]. Тому життя окремої людини не має значення, бо «смерть героя – чиста рефлексія більш суттєвої форми. Цей факт підтверджує високий ступінь деперсоналізації героя. Неважливо, чи живе він після смерті чи ні, індивідуальна трагедія не є історичною» [2, с. 158]. У. Федорів зауважує, що такий приклад «дає підстави говорити про міфологізацію тоталітарного буття, де герой виступає як будівничий нового життя, як символічний переможець, який долає усі перешкоди та усіх ворогів, але який часто мусить пройти ритуал символічної смерті» [6, с. 96]. Показовим прикладом може слугувати й такий уривок: «Щоб за любов мої кохані друзі / І за ненависть недруги лукаві, / Над тілом бездиханним стоячи, / По щирості ридали і раділи / І путь мою недовгу вишанували, / Не сміючи сказати: «Він помер»» [5, с. 34–35].

У поезіях збірки «Розчахнута брама» (1967 р.) І. Муратов згадує фактично «канонізованих» героїв-воїнів радянської доби, на кшталт: «Це Ліза Чайкіна / на партизанські плеса / Несе юнацьку кров; / і це на страту йде / Безсмертна Убийвовк, / і трусяться есеси...» [5, с. 164]. Імена Лізи Чайкіної та Лялі Убийвовк були загальновідомими, адже обидві вихованки Харківського університету, героїні-комсомолки-партизанки, які загинули в боротьбі з фашизмом, за що посмертно їм було присвоєно звання «Героя Радянського Союзу».

Натомість у збірці «Надвечірні птахи» (1969 р.) поет часто згадує місця масових страт людей німцями. Показовим у цьому контексті може бути уривок вірша «Речитатив»: «... Бабин яр не присниться, / не привидишся Лідіце, / Не причується в рові / крик останній за Тракторним...» [5, с. 252], адже Бабин Яр – місце масові страти людей німцями в Києві під час окупації; Лідіце – шахтарське село в Чехії, яке було повністю знищене на вимогу німецького уряду: чоловіків і підлітків розстріляли, а жінок і дітей відправили в концтабори; у Харкові в районі Тракторного заводу під час окупації міста було страчено кілька тисяч мирних мешканців.

І. Муратов, розуміючи неможливість назвати всіх героїв-воїнів, пише такі рядки: «Не усіх поіменно / згадають історики, / Та навіки безсмертне / ім'я: Кому-

ніст!» [5, с. 37]. На нашу думку, цей уривок найяскравіше ілюструє деперсоналізацію образу героя і вірність певним вимогам часу, що висувались до письменників радянської доби.

Отже, тип героя-воїна в поетичній спадщині І. Муратова відповідає канонам формування «людини нового типу» соціалістичного суспільства, для якого характерними були такі риси, як самовідданість, самопожертва, відвага, колективний героїзм, смерть героя (таким чином відбувалося ушляхення узагальненого колективного образу героя-воїна, найвідомішими зразками якого є увіковічення у формі гранітних пам'ятників воїнам-визволителям, невідомому солдату, Героя Радянського Союзу, Скорбної матері, в образі вічного вогню тощо), що забезпечували вічне життя героя-воїна в пам'яті народу. Варто наголосити, що поезіям І. Муратова властива певна деперсоналізація героя.

Список використаних джерел

1. Веретюк Т. Тема війни в поетичній спадщині Ігоря Муратова // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. – 2017. – Вип. 9. – С. 42–52. 2. Кларк К. Советский роман: история как ритуал [пер. с англ. М.А. Литовской]. – Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2002. – 262 с. 3. Муратов І. А безіменних не було. Героїка. Лірика – Харків, 1967. – 148 с. 4. Муратов І. Загибель синьої птиці – К., 1934. – 104 с. 5. Муратов І. Твори: В 4-х т.: Т. І. / Передм. М. Ільницького, Упоряд. Н. Білецька-Муратова. – К., 1982. – 415 с. 6. Федорів У. Соцреалістичний канон в українській літературі: механізми формування та трансформації: Дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. н. – Львів, 2016. – 227 с. 7. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації. – Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2009. – 508 с.

В. В. Сіора, А. С. Сіора, В. В. Гардаш

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. Нині актуальним є використання української термінології в освітньому процесі вищих технічних навчальних закладів. Однак через невідповідне науково-методичне забезпечення, викладання технічних дисциплін переважно російською мовою, недостатня кількість наукових джерел українською, призводить до виникнення труднощів при перекладі лексичної термінології з російської мови на українську.

Мета дослідження полягає у виявленні труднощів перекладу термінів, що зумовлені стрімким розвитком науково-технічної сфери.

Вагоме значення в адаптації молодого фахівця в сучасному соціумі посідає національна термінологія, яка впливає на загальномовну освіченість студента як громадянина України, який користується державною мовою, і завдяки освітньому процесу є для студента важливою складовою його професійних навичок на рівні фахової комунікації.

Серед сучасних лінгводидактичних питань найактуальнішими для обговорення є ті, що стосуються безпосередньо надання студентам технічних ВНЗ мовно-професійних знань, а саме мовної компетенції в обраній сфері діяльності, яка спрямована на володіння державною мовою. Тоді чому ж сучасний випускник технічного ВНЗ не може досконало володіти державною мовою і користуватися українською термінологією у професійно-технічній галузі? Це пов'язано з низкою проблем при вивченні технічних дисциплін, які викладаються переважно російською мовою, а саме змішування викладачами російської та української мов у висловлюванні, калька, невміння добирати відповідні терміни з фаху.

І це не весь перелік мовленнєвих проблем, що пов'язаний з перекладом лексичної термінології з російської на українську.

Під час навчального процесу при викладанні технічних дисциплін все частіше зустрічаємося з повною безграмотністю студентів, коли навіть елементарні орфографічні правила не дотримуються через незнання, нестачу в словниковому запасі, недотримання мовних норм. А недосконале володіння українською мовою призводить до великої кількості типових помилок, несумісних висловів, знижує рівень культури мовлення.

Все вказане вище стосується безпосередньо і перекладу термінології у технічній сфері з російської мови на українську. Переклад – це виклад того, що було вже подано в одній з інших мов при обміні інформацією [3].

Оскільки новітні технології розвиваються стрімко, з'являється необхідність знайомитися з останніми досягненнями науки, які привертають особливу увагу до науково-технічного перекладу. Науково-технічні терміни як мовні знаки, є суттєвою складовою науково-технічних текстів, однією з основних причин виникнення труднощів при перекладі, дивлячись на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників та національну варіативність [2]. Термінологічна лексика є частиною словникового складу мови, відрізняється від загальноживаної, зумовлюючи об'єктивні труднощі у процесі перекладу.

Основною ознакою технічного тексту вважають наявність у ньому великої кількості фахових термінів. Однак головні труднощі у перекладі виникають не у зв'язку з перекладом окремих термінів, які уже зафіксовані у термінологічних словниках, а з відтворенням змісту фрази. Для того, щоб уміти окреслити рівноцінне значення слова, необхідно навчитися використовувати контекст. Слово поза контекстом не піддається адекватному та остаточному перекладу [1, с. 168].

Термін – об'єкт перекладу, тому доводиться вдаватися до теорії та практики перекладу, теорії інформації, лінгвістики. Певні труднощі у процесі технічного перекладу постають при відтворенні неологізмів та безеквівалентної лексики. Терміни та реалії, якими так просякнута науково-технічна література, найчастіше входять в цю групу. Безеквівалентні терміни утворюються тоді, коли наукові відкриття, технічні винаходи, технологічні інновації відбуваються та виникають одразу в одній країні, а потім стають здобутком інших. Тому і відповідне оновлення системи понять в тій або іншій сфері відбувається нерівномірно: на певних етапах одна мова випереджає іншу [4, с.121].

Терміни однозначні, не мають емоційного забарвлення та незалежні від контексту. Тому зміна термінів близькими за значенням словами неприйнятна.

Важлива особливість сучасного етапу науково-технічного прогресу полягає у взаємному проникненні спеціальної термінології з одних областей знань в інші. У зв'язку з цим нашу увагу привернула технічна сфера, де дуже швидко відбуваються зміни, формуються нові поняття, виникають нові терміни.

Характерною рисою цих лексичних одиниць є те, що, по-перше, значення терміна встановлюється в процесі передбачуваної домовленості, яка закріплюється держстандартами, по-друге, термін набуває певного лексичного значення в терміносистемі, існування якої залежить від розвитку науки [5, с. 25].

Так в чому ж полягають особливості перекладу термінів з російської мови на українську?

Відмітимо, що практичне використання української мови доводить, що більшість фонетичних, лексичних і граматичних помилок в усному і писемному спілкуванні з'являються при розгляді системи української літературної мови як системи, яка ніби збігається з російською. Оскільки відбувається взаємопроникнення двох мов, то воно має не лише позитивні сторони, а саме процес збагачення призводить до негативних наслідків, які не дають змоги адекватно оцінювати висловлювання.

Ось чому, щоб виконувались основні вимоги до перекладу з однієї мови на іншу, треба знати особливості двох споріднених мовних систем (української та російської) на рівні фонетики, графіки, граматики, лексики.

Наведемо приклади орфограм в українській мові, які суттєво відрізняються від російських.

1. Орфограма «Знак м'якшення»: сальник, зливальний трубопровід, корпус розподільника, рульова сошка, зворотний кульковий клапан, поршень-рейка, маятниковий важіль, піввісь, фланець, шліцьова втулка, подільник передач, зубчастий вінець, педаль, всмоктувальний патрубок, оливовіддільник, роздавальна коробка, нагнітальний насос обмивників вітрового скла, поплавець, заглушувальний резистор, тягарець, шпилька кріплення генератора, регулювальний ніпель, дросельна заслінка, диференціальний клапан, гільза розподільника, емульсійний колодязь, мастильний фільтр.

2. Орфограма «Вживання апострофа»: п'єзометри, комп'ютерна діагностика, об'єм двигуна, стрем'янка, полум'ягасник, роз'єднувальний кран, підп'ятник штовхача, черв'ячна Неля Нікуліна шестірня, глобоїдний черв'як, від'ємний кут розвалу задніх коліс, п'ята відтискних важелів, синхронізатор четвертої та п'ятої передач, з'єднувальна муфта привода, кар'єрний малюнок протектора, п'ятиступінчаста коробка передач, в'язкість мастила, звуковий бар'єр, від'ємний момент.

3. Орфограма «Подвоєння і подовження приголосних»: двигун внутрішнього згоряння, піддон картера, корінна і шатунна шийки, чавунне сідло, корпус привода розподільника запалювання, отвір для зливання оливи, механізм обертання клапана, перекриття клапанів, система охолодження, вигорання мастила, виплавляння вкладишів підшипників, кран відбирання рідини в опалювач, прогрівання холодного двигуна, система мащення, кран умикання гідромуфти, гайка кріплення ковпака, система живлення, педаль керування дросельною заслінкою, канал балансування поплавцевої камери, частота обертання колінчастого вала, ванна для оливи, автоматична муфта випередження впорскування палива, всмоктування палива, картонний фільтрувальний елемент, патрубок відсмоктування пилу, газотурбінне наддування, газобалонний автомобіль.

Такі розбіжності у двох мовних системах і призводять до труднощів перекладу науково-технічних термінів.

Висновки. Отже, нами були виявлені труднощі перекладу української термінології, які зумовлені причинами: 1) викладання технічних дисциплін російською мовою; 2) незначна кількість або взагалі відсутність науково-технічної літератури українською мовою; 3) низький рівень культури мовлення студентів; 4) метод калькування при перекладі; 5) засміченість фахової лексики жаргонізмами; 6) поява стилістично-забарвленої лексики у науково-технічному жанрі; 7) незнання особливостей двох споріднених мовних систем (української та російської).

Оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає орієнтуватися не лише на виробництві, а й у відносинах із колегами, то при підготовці фахівців професійно-технічної галузі необхідно враховувати шляхи подолання таких проблем перекладу: 1. Мовно-професійна, термінознавча спрямованість при вивченні курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». 2. Викладання технічних дисциплін державною мовою з дотриманням правил добору відповідників в українській мові до російського терміна. 3. Врахування особливостей двох споріднених мовних систем (української та російської) при перекладі. 4. Дотримання правил при перекладі науково-технічного тексту: до російського терміна додавати два і більше синонімічних аналогів; текст повинен відповідати змісту, а не аналогічному перекладу; ретельний добір семантичних відповідників; використання для перекладу словників як загального спрямування, так і за галуззю.

Отже, науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі. Тому, основна складність перекладу науково-технічних текстів з російської мови на українську – розкриття та передача засобами української мови іншомовних процесових понять.

Список використаних джерел

1. Гречина Л. Б. До проблем лексичних труднощів перекладу науково-технічної літератури / Л. Б. Гречина // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – № 57. – С. 168. 2. Івина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем. – М. : Академический Проект, 2003. – 304 с. 3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М., 1990. – 247 с. 4. Латышев Л. К. Курс перевода // Л. К. Латышев. – М.: Международные отношения, 1984. – С. 121. 5. Микитюк О. До проблеми розвитку української термінологіки / О. Микитюк // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.», 2002. – № 453. – С. 25.

Л. М. Михида

У ПОШУКАХ ПРОРОКА: І. ФРАНКО ТА Є. МАЛАНЮК (КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ)

Не одне десятиліття постать та творчий доробок Івана Франка не перестають бути предметом зацікавлення науковців як в Україні, так і за її межами. За словами Є. Маланюка: «Франко є великий, в цім ледве чи сумнівається пересічний земляк. Свідомо чи несвідомо, з власного пересвідчення чи з чужого голосу, але кожен, почувши ім'я І. Франка, сказати б, здимає шапку, незалежно від свого місця народження – Київ, Карпати, Кубань чи Вороніжчина. Тут діє якийсь «інстинкт величчя» і далі продовжує «ми стаємо віч-на-віч з Величчю. [...] Франкова величчя вміщала в собі своєрідну синтезу всіх великостей» [7, 83].

І. Франко – багатогранна творча особистість. Серед жанрового розмаїття творів письменника, виразно проступає проблема творення української нації, яка завжди була складною і неоднозначною. І. Франко ніколи не заперечував важливість релігійного чинника як духовного феномену національного життя. Образи біблійних пророків дають змогу дослідити особливості суспільного світогляду у світлі національної ідеї, оскільки саме Святе Письмо та міфологія надають письменникам унікальних символічних кодів, що дозволяють авторові вивести конкретно-історичне явище на рівень загальнолюдських проблем.

Постать пророка формується на основі уявлень митця про найпекучіші ідеї соціального й національного гніту. Вона є актуальною, як для І. Франка, так і для багатьох інших представників української літератури. Зокрема – Є. Маланюка – письменника з чіткою громадянською позицією, для якого теж була актуальною проблема пробудження самосвідомості народу. Автори поклали надію на народних проводирів, здатних збудити його (народ) до свідомої боротьби за волю та повести до обраної спільної мети. Проте образ пророка у творчості митців розглядається по-різному.

Спробуємо окреслити проблему пошуку месії (пророка), як провідника національної ідеї, на прикладі творчості Івана Франка та публіцистики Євгена Маланюка.

Як зазначав Є. Маланюк: «Не пригадую собі в світові поезії такого апологета й співця розуму-інтелекта, як поет Іван Франко [...] Цей лейтмотив і щоденна молитва [...] та божественна сила розуму привела його згодом від «віри без основ», саме «до основ віри» і та віра спалахнула великою ораторією в «Мойсеї» [7, 121].

У образі Мойсея з однойменної поеми І. Франка втілено найкращі риси людини, яка самовіддано любить свій народ і всі свої сили, все своє життя присвячує боротьбі за його щастя. Але ж пророку притаманна й така земна риса, як сумнів, який підриває віру у вищу ідею. Саме зневіра, сумнів і стали причиною смерті Мойсея. Та смерть

його не була марною. Вона запалила вогонь в душах залишеного народу, дала йому нового поводиря, який зумів довести розпочате пророком Мойсеєм до кінця.

На думку О. Гуцуляк, Каменяр уперше насмілився зробити досить складне зіставлення: Україна – Ізраїль. Історична доля – суголосна: важкі окупи рабства відповідно виховали рабський менталітет. Але колоніальне становище обох народів – це тільки вуаль, поверхова оболонка внутрішнього конфлікту. Щоб позбутися рабства зовнішнього, треба спочатку стати вільними внутрішньо, вийти з мороку сліпоти моральної та естетичної.

І. Франко наголошує, що між цими націями є суттєва відмінність. Ізраїльтянам Сам Бог устами Мойсея повідомив: «Ви Богом обрані, сини й дочки Ізраїля!» А що говорили нам? Малороси, хохли, молодші брати... Що дивного, що у нас повстав «комплекс меншовартості» – нація ми не філософська та не історична, і мовомислення у нас, і свідомість непритомна...

Концептуальний образ пророка, як провідника народу і борця за його свободу, просвітителя, охоронця народних традицій та в цілому духовності нації, був для митця психологічно близьким.

Сумніви терзають розум і душу іншого героя Каменяра – І. Вишенського (поема «Іван Вишенський»). В основі сюжету поеми лежать реальні факти із життя І. Вишенського, коли він полишає «думки високі» про «світ» і «сходить на «останній ступінь» подвигу» [3, 53].

На думку Т. Гундорової, І. Франко, поставивши героя на межі зіткнення патріотичної посвяти, з одного боку, та християнської аскези – з іншого, переносить на нього «власні почування» і «аж навіть свавільно будує характер Вишенського на свій взірець» [2, 270]. Таке «зіткнення» трактується як стильова риса письменника, а «свавільність» у поводженні з літературним матеріалом – пояснюється як «рисочка характеру».

А. Білецький зазначив: «Натхнений Святим Духом, святий дуже тонко відчував «час». І. Вишенський у свою епоху вибрав потребу «часу молитви». І. Франко підійшов до цих факторів по-людськи. Належно оцінюючи можливості впливу І. Вишенського як письменника з «натхненням справжнього пророка» [1].

Деякі роздуми про українських Месію (Пророка) знаходимо і у працях Є. Маланюка, який не оминає увагою доробок класиків Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, М. Хвильового та ін.

Але при тому, як зазначив Т. Салига: «...Є. Маланюк як енциклопедист, упродовж всього творчо-активного життя відчував органічну потребу постійно залишатись у школі Франковій» [9, 221].

У творчості Є. Маланюка майже відсутні послідовні розробки біблійних сюжетів, переспіви, прямі ремінісценції текстів Біблії, як, наприклад, у поемі «Мойсей» чи в поезії «3 книги пророка Єремії» І. Франка.

Натомість, Є. Маланюк виступав із гострою критикою українського національного характеру початку ХХ століття: «Українській душі бракує почуття трагічного, не вважаючи на всю об'єктивну трагічність української історії. Найбільшу трагедію українець спростить, сплосить і зведе до степеня «кумедії» [6, с.13].

Ю.Лавріненко у своїй праці «Євген Маланюк», що увійшла до збірки «Зруб і парости» наголошує: «...автор-емігрант всі сорок років не втрачав постійного духового чи інтелектуального контакту з процесами у поневоленій Вітчизні. Він із тих, хто пробивають залізну завісу. [...] В уяві Маланюка історичний процес двигают сили біблійно-гігантського розміру, від чого процес набирає характеру трагічності і дуже часто просто характеру кари, сказати б, Божої кари» [4, с.163]. Є. Маланюк, дійсно уважно стежив за літературним процесом в радянській Україні, читав періодичні видання. В його записах немало матеріалу про творчість І. Драча, В.Симоненка, М. Вінграновського, Ліни Костенко. За словами Л. Куценка «шістдесятники, хай на

коротко, відродили у Маланюковій поезії живий образ України» [9,с.343].

Особливий інтерес митця викликали збірки поезій Ліни Костенко. 1959 року він говорить про неї, як про «представника української інтелектуальної еліти, що є запорукою «не смертності української нації». Не оминув Є. Маланюк увагою і поета М. Рильського, якого називає чужим і пояснює – «Чужим» тому тоталітарному режиму, під владою якого довелося йому (Рильському) жити і писати. Невипадково ім'я М. Рильського, у працях письменника, стоїть поряд із іменами М. Хвильового, Ю. Клена...

У статті «Думки про М. Рильського» Є. Маланюк, через призму життєвої трагедії М. Рильського і П. Тичини проводить аналогію з образом месії/пророка. Ці дві творчі натури стали, за словами Є. Маланюка, – «на чолі доби національного відродження нашої поезії». Втратили найближчих і найдорожчих товаришів по перу, втратили можливість само реалізовуватися у тій творчій течії, якою вони прямували на початку свого поетичного начала. Їм було, мабуть, набагато складніше жити і творити, ніж тим, хто знаходився на Колимі, Соловках та у позаполярних фабриках смерті: «Ще важче, певно, давалось їм учинити гвалт над власною творчістю, над тим, що для кожного творця найдорожче, найістотніше, найнерозривніше зв'язане з самим його єством. Власне це є акт свого роду самогубства, хто знає, чи не важчий він від того, який поповнив Хвильовий: Хвильовий перестав бути советським «жителем», але Тичина і Рильський – саме в хвилину їхньої капітуляції – такими «жителями» зробилися з усіма наслідками цього моторошного істотно-російського «цивільного стану» [5,с.182].

Ще в статті «Буряне поліття» Є. Маланюк відкидає твердження про національну несвідомість народних мас, наголошуючи, що національно несвідомою була якраз українська інтелігенція, яка й вирішила долю свого народу. Пізніше у статті «Про малоросіянство» (1938), а згодом у більш доповненій «Малоросійство» (1959) скаже, що «національний інстинкт в інтелектуально слабкій селянській верстві може *спати*, але він ніколи не буває *паралізований* або цілковито атрофований, як се можна бачити у представників інтелектуальних верств. Малоросіянство є хворобою інтелігентською» [8,с.31].

Отож, пошуки національного пророка-провісника (поема І. Франка «Мойсей») та дилема між особистим й суспільним, у поемі «Іван Вишенський», знайшли своє продовження у працях Є. Маланюка. Письменник-емігрант намагався простежити шлях становлення поета-пророка у складному суспільному і духовному поступі бездуховного радянського суспільства. Пошук пророка – проблема, яка наскрізно проходить через увесь шлях становлення суверенної України, вона залишається актуальною й у тривожно-буремному сьогоденні.

Список використаних джерел

1. Білецький О. Поезія Івана Франка // Білецький О. Збір. праць: У 5 т. – К., 1965–1966. – Т.2. – С.462–501.
2. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Тамара Гундорова, – К. : 2006. – 352 с.
3. Гуцуляк О. Пророк у поемі «Мойсей» Івана Франка: філософсько-нарративний аспект у сьогоденні / Олег Гуцуляк, П. Дрогомирецький // Краєзнавець Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 2010. – № 16, липень–грудень. – С. 43–44.
4. Лавріненко Ю. Зруб і парости: Літературно-критичні статті, есеї, рефлексії / Юрій Лавріненко. – Сучасність, 1971. – 334 с.
5. Маланюк Є. Думки про М.Рильського / Євген Маланюк // Київ. – Філадельфія. – 1951. – № 4.4. – С. 182 – 185.
6. Маланюк Є. Книга спостережень. – Т. 1. / Євген Маланюк. – Торонто. Видавництво «Гомін України», 1962. – 516 с.
7. Маланюк Є. Книга спостережень. – Т. 2. / Євген Маланюк. – Торонто. Видавництво «Гомін України», 1966. – 479 с.
8. Маланюк Є. Малоросійство / Євген Маланюк. – К. : Український пріоритет, 2015. – 48 с.
9. Маланюк Є. Повернення: Поезії. Публіцистика. Щоденники. Листи [Упорядкування, наукове редагування, передмова Тараса Салиги] / Євген Маланюк. – Львів: Видавництво світ, 2005, – 495 с.
10. Сулима В. І. Біблійні концепти і проповідницька традиція української літератури / В. І. Сулима // Слово і Час. – 2007. – № 12. – С.3-14.

INTERCULTURAL COMMUNICATION IN MEDICINE

The ability to communicate effectively in the global world is an increasingly essential competency. The need for intercultural communication is immense. Almost every nation in the world today is grappling with multiculturalism, or the political, social cultural acceptance, promotion, or rejection of multiple cultural groups residing in the same society. In essence, it is how much a society tolerates or promotes diversity and the co-existence of different groups within that society [7].

Intercultural communication (ICC) is communication between individuals from different cultures. Essential to intercultural communication are two concepts: communication and culture. A variety of approaches to intercultural communication are introduced by scholars. Each of these approaches details how intercultural communication is broadly studied and defined from different points of view.

Due to growing global mobility, migration and international teamwork, attention to intercultural communication is of major significance for healthcare.

In modern multicultural society, doctors are increasingly challenged with patients from various ethnic backgrounds. Culture could be seen as the glasses through which we see the world. It includes how we interpret this world and how this is valued by ourselves. The cultural background of the communicators plays a major role in the process of communication, because of different habits, values, expectations, and perceptions [3].

The need for effective intercultural communication (ICC) between doctors and patients has become obvious. ICC has proven to be challenging for doctors, which is due to differences in language, divergent expectations, different cultural norms and values, and different conceptions of the role of the family [4].

Attention to the communication behaviour of doctors is increasing, especially since doctors need to apply effective communication in various contexts.

In this study we focussed on relevant skills of ICC of medical specialists in real practice. The medical specialists should be capable to practice many communication skills, such as listening, showing empathic communication behaviour and being open and respectful to the patient. Other skills are also relevant in the intercultural context, such as being culturally aware, checking the patient's language ability, checking if the patient understood and exploring the reason for the consultation.

Effective communication between doctor and patient is generally acknowledged as a powerful diagnostic and therapeutic tool. Good communication is therefore a prerequisite for high quality healthcare. Good doctor-patient communication has shown to be effective in, amongst others, patient safety, reduction of prescriptions, medication adherence, clinical outcomes and patient satisfaction [1].

Good communication by doctors improves health outcomes, enhances patient satisfaction, and contributes to doctors' job satisfaction. The paramount importance for each doctor is to treat each patient as a unique person, irrespective of his or her cultural background.

Nowadays medical education is based on competency training. Communication is regarded as one of the core competencies of a good doctor. In both undergraduate and postgraduate medical education, communication is one of the competencies which should be assessed. It has been revealed that there is no recipe for good communication. Although lots of efforts have been made in countries all over the world, communication training is often limited in time [5].

If you can't communicate it doesn't matter what you know [6]. These words summarize the importance of teaching, testing and learning communication skills in health profession education. Communication is a learned skill that needs to be taught. It is not a

personality trait but a series of learned skills. Communication in medicine, as well as intercultural communication, needs to be taught with the same rigour as other core clinical skills such as physical examination.

References

1. Betancourt J.R. *Cultural competence and medical education: many names, many perspectives, one goal.* Acad Med:PubMed, USA, 2006.- P.499-501. 2. Bleakley A. *Patient-Centred Medicine in Transition. The Heart of the Matter.* Advances in Medical Education: Springer International Publishing Switzerland, 2014. 3. Brinkman U, van Weerdenburg O. *Intercultural Readiness: Four competencies for working across culture.* London: Palgrave Macmillan, 2014. 4. E. Paternotte. *Intercultural communication between doctors and patients; a multi-perspective exploration (dissertation).* - Amsterdam, the Netherlands, 2016.- P.26-32. 5. Essers G. *Clarifying the role of context in doctor-patient communication (dissertation).* - The Netherlands: Radboud University Nijmegen, 2014. 6. Silverman J, Kurtz S, Draper J. *Teaching and Learning Communication Skills in Medicine.*- Boom Lemma, 2014. 7. Stephen M. Croucher. *Global Perspectives on Intercultural Communication.* Routledge: New York and London, 2017.

О. В. Дяченко

МОВНИЙ ПАРАЗИТИЗМ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ

На початку XXI століття спостерігається майже повна втрата молодшим поколінням умінь і навичок у мовленнєвій комунікації. У їхньому лексиконі дедалі більше переважають нижчі форми національної мови, що призводить до занепаду мовної культури й своєрідності мовлення майбутніх спеціалістів. На жаль, нині важче поспілкуватися з тими представниками молодшого покоління, котрі добре б знали українську мову, а також набули основних ознак мовленнєвої культури, які вважаються правильними для чіткого і зрозумілого, логічного вираження власних думок, оперуючи різноманітним мовним матеріалом, – виразно, доречно, чисто. Адже «добре мовлення – це не просто лад слів, а й лад думок та почуттів. Тому, прагнучи до доброго мовлення, треба враховувати як суто мовні його особливості (ступінь оволодіння нормами, які діють у конкретну епоху), так і позамовні (знання законів мислення, практичний досвід мовця – віковий, життєвий, і мовленнєвий, психічний стан мовця, мету, націленість на спілкування і т. ін.)» [1; 38].

Упродовж століть вироблялися певні мовні нормативи, які й сьогодні є обов'язковим стандартом і взірцем для сучасних носіїв української мови.

Досконале володіння літературною мовою як вищою мовною формою є обов'язковою умовою суспільно-мовленнєвої культури мовця. І кожна людина як представник соціуму і фахівець має відповідати щонайвищим мовним критеріям в усіх сферах своєї діяльності.

Незважаючи на те, що українська мовна лексика надзвичайно різноманітна, сучасні студенти аж надто зловживають примітивними формами висловлювання, надміру пересипаючи мову жаргонізмами, «словами-паразитами», суржилом, лайкою, модифікованими чужоземними запозиченнями, сленгом і тим самим витісняючи літературну мову з ужитку. Чи не втратимо ми невдовзі комунікаційний зв'язок із молодшим поколінням, адже така загроза стає дедалі реальнішою? Як мовно незграбні студенти – майбутні спеціалісти різних галузей науки й техніки – відповідатимуть професійним критеріям, котрі пред'являє до них сучасне розуміння професіоналізму з погляду мовної культури: «...майстерно володіти словом, бути ввічливими й переконливими для того, щоб завоювати авторитет, уміти уникати небажаних суперечок, якнайшвидше виконувати професійні завдання» [2, с.16]?

Формування мовної культури майбутнього фахівця, здатного стати зрілим комунікатором людської спільноти, було, є і залишається актуальною проблемою для викладача, який сам повинен бути мовно компетентним у навчанні студентів.

До окремої групи можна віднести «паразитичні слова», які нині «дуже міцно

закріпилися в лексиконі людини, стали звичкою» [3, с.194], причому не тільки для студентів, але й інших прошарків суспільства, навіть тих, які мають багатий лексичний запас. Проте особливо надуживає словами-паразитами студентство, яке практично не задумується, коли, як, із ким воно розмовляє і за яких обставин, усюди вживаючи «бідний» набір слів (*типа, капец, блін, ну, як це та ін.*). В основному такі слова не несуть у собі жодної інформації та мають розбіжності між реальністю й висловленим. Виглядає такий комунікативний процес доволі жалюгідно, указуючи на все більше забруднення мови й зневажливе ставлення до співрозмовника, який змушений задумуватися над «паразитарними» висловлюваннями.

У процесі суспільної діяльності люди вступають у різні взаємини, обмінюються досвідом з усіх сфер життя, передають інформацію від покоління до покоління. Таке спілкування відбувається за допомогою мови. Тому потрібно чітко усвідомлювати значення кожного слова, контролювати себе, використовуючи ті чи інші мовні одиниці, засоби, позаяк мова – це насамперед засіб спілкування й порозуміння між людьми.

Список використаних джерел

1. *Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 496 с.* 2. *Михайлова Т.В. Культура мовлення фахівця: навч. посіб. / Т. В. Михайлова. – Х.: НТУ «ХП», 2015. – 320 с.* 3. *Швидченко А. В. Слова-паразити в сучасному молодіжному сленгу // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». – 2012. – № 2 (4). – С. 192 – 194.*

С. В. Вятчаніна, Н. Г. Назаренко

ЕКСПРЕСИВНО-ЕМОЦІЙНА КОНОТАЦІЯ ДЕЯКИХ ЗАПОЗИЧЕНИХ СПОРТИВНИХ ТЕРМІНІВ

Популярність і масовість захоплення спортом серед громадян нашої країни, доступність великої кількості терміносистем широкому загалу змушує дуже зважено підходити до вироблення власне української спортивної термінології, так, щоб нові українські терміни могли конкурувати з природно виробленими протягом тривалого часу російськими [5, с. 8]. Однак у процесі розробки спортивної термінології стикаємося з труднощами різного характеру, зокрема лінгвістичного, пов'язаного з англійським походженням значної кількості спортивних термінів, які опинилися на українському ґрунті не безпосередньо від мови-носія, а найчастіше через мову-посередник – російську, що наражає на небезпеку неповного відтворення семантики терміна. Дослідники та науковці розглядають питання запозичення термінів, пошуку еквівалентної лексики або створення такого еквівалента [1, с. 94; 2, с.105-107; 3, с.54]. У деяких оригінальних спортивних термінах, які за етимологією можна вважати сленговими, закодована певна чуттєво-асоціативна семантика, така лексема має виражене емоційне навантаження, що досить важко передати, перекладаючи такий термін. Власне конотативний компонент значення часто втрачається під час перекладу. Значна кількість баскетбольних термінів, які стали, якщо можна так висловитись, офіційними – це номінації, «народжені вулицею», тобто в первинному вигляді – справжній сленг. Створені в процесі самої гри американськими підлітками, такі лексичні одиниці є дуже влучними, емоційно насиченими, часто навіть експресивними (хоча це не притаманне термінам і вважається вадом), вони в англійській мові дуже точно передають саму суть поняття, ігрового моменту чи ситуації. Однак спортивна термінологія, особливо в ігрових видах, має свою специфіку. У термінолексемах цих видів спорту обов'язково наявні емотивні компоненти значень, образно-емоційна сторона. Інакше й бути не може, оскільки в самому процесі спортивного дійства кожної миті вибухають певні почуття, і сам термін часто відбиває напруження, динаміку, експресивність гри: *smash (lawn tennis)* – удар, але

не просто, а нищівний удар, бо *smash* в англійській означає ще й нищити, трощити, розтрощувати, крушити, розбивати вщерт; *timekeeper* – секундометрист, де *keeper* – ще й хранитель, сторож; *goalkeeper* – воротар, де *goal* – (спорт.) ворота, гол, а в першому значенні – мета, місце призначення. Переконливим прикладом можуть бути також уже згадувані раніше англійські терміни з баскетболу – *foul*, *lay-up (shot)*, *key lane*, на які хочемо глянути трохи з іншого боку. Англійське – *foul* – у спорті означає похибка, порушення правил, однак в мові-оригіналі ця лексема ще має значення брудний, смердючий, зіпсований (зіпсувати) [6]. Отже, «ситуацію фолу» американські баскетболісти інколи класифікують ще як брудну, нечесну гру. Тут, як бачимо, чітко виражена емоційно насичена ситуація, яка й відбилася в емотивному значенні (конотації) англійського терміна *foul* [4,с.74]. Подібне спостерігаємо, перекладаючи терміни *lay-up shot* (в російській перекладено багатоконпонентним терміном *бросок после двойного шага*), який дослівно означає «припасений» кидок, тобто спортсмен утримує, приховує, припасує протягом певного часу м'яч, щоб зробити ефективний кидок. Лексема *key lane* – українською, як і російською – трисекундна зона – дослівно з англійської означає ключ-зона, і передає як зовнішню подібність до іншого поняття, тобто виражає асоціативний зв'язок, так і внутрішню, глибиннішу суть – основна, визначальна зона, в якій може вирішитися доля всієї гри. Отже, в перекладі цих термінів з англійської на російську і далі – українську втрачено власне конотативний (емотивний), а збережено лише його термінологічно-денотативний компонент значення [4,с.76].

Можна зробити висновок, що працюючи з такими термінами, перекладач мусить бути особливо уважним й обережним, щоб якомога повніше відтворити значення певної лексеми, зокрема експресивно-емоційну конотацію, якщо вона наявна, застосувати додаткові компенсаційні засоби, щоб передати конотативний зміст такої термінолексеми, мати на увазі, що навіть такі «стримані», «сухі», «неемоційні» лексичні одиниці, як терміни можуть мати в мові-оригіналі виразне емоційно-експресивне забарвлення, яке треба зберігати, переносючи такий термін на український ґрунт.

Список використаних джерел

1. Байбакова І. М. Іноземна безеквівалентна лексика та способи її перекладу на українську мову / І.М. Байбакова // Проблеми української термінології : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. – Львів : НУ «Львівська політехніка» – 1998. – С. 94–95.
2. Балабан Т. Децю про транскрипцію, транслітерацію і переклади американо-англійських термінів / Т. Балабан // Проблеми української термінології : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. – Львів : НУ «Львівська політехніка» – 1998. – С. 105 – 107.
3. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах / Т. Р. Кияк // Вісник Житомирського держ. унів. ім. Івана Франка – 2007. – № 32. – С. 104–108.
4. Маркс К. Емотивне значення та проблема адекватного перекладу термінів. / К. Маркс // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. 4. – С.74–77.
5. Симоненко Л. О. Термінологічні справи сьогодення / Л.О. Симоненко // Українська наукова термінологія : зб. матеріалів НАН України. – Київ : Наук. думка, 2009. – Зб. № 2. – С. 3–8.
6. Procter P. The Cambridge international dictionary of English / Paul Procter// 1995. – 1792 с.

Т. П. Задорожна, О. Б. Давиденко

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ДИДАКТИЧНІЙ СИСТЕМІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Використання форми *змішаного навчання*, яка на сьогоднішній момент знаходиться на етапі свого становлення та розвитку є однією з головних тенденцій сучасного процесу. Змішане навчання, розглядається багатьма фахівцями як комбінація елементів очного і дистанційного навчання, одне з яких є базовим в залежності від

моделі, яка використовується. Проблема використання змішаного навчання стає особливо актуальною у процесі вивчення іноземних мов, завдяки самій специфіці предмету, де головним пріоритетом повинна стати практика. Впровадження змішаного навчання у процес вивчення іноземних мов може відбуватися за наступними напрямками: 1) інтегрування елементів дистанційного навчання в навчальний процес для вивчення аспектів граматики з метою економії часу аудиторного заняття; 2) використання навчальних ресурсів з іноземної мови через мережу Інтернет, що робить процес навчання комфортним та знайомим, тому що студенти багато часу проводять онлайн, а можливість спілкування та навчання у знайомому для них режимі підвищує мотивацію; 3) створення можливості індивідуалізації процесу навчання, у відповідності до рівня знань студента, його здібностей, швидкості та способу засвоєння нового матеріалу.

Використання відповідного навчально-дидактичного матеріалу є одним з головних елементів дидактичної системи змішаного навчання. Основу усіх вимог до навчально-методичних матеріалів з іноземної мови складає використання **комунікативного та особистісно-орієнтованого підходу**. На сьогоднішній день дуже актуальною стає відмова, або мінімальне використання традиційного пасивного контенту підручників на користь активного контенту, який містить використання мультимедійних дидактичних матеріалів. Саме тому, комплексне використання НМК та електронних посібників стає дуже доцільним в умовах змішаного навчання. Аналіз навчально дидактичних матеріалів на основі НМК свідчить про те, що незважаючи на безперечні позитивні властивості цих матеріалів, вони є недостатньо ефективними в системі змішаного навчання: 1) зміст матеріалів носить традиційний пасивний контент; 2) не достатньо адаптовані до потреб конкретного навчального закладу, тому що вони створювалися для студентів різних національностей і спеціальностей; 3) не мають країнознавчих коментарів, невідомих студентам реалій іншомовної дійсності; 4) автори виходять з того, що студенти вузів вже знайомі з основами граматики іноземної мови на достатньому рівні, тому усі вправи націлені скоріше не на ознайомлення, а на повторення та закріплення мовленнєвого матеріалу; 5) створювалися для студентів різних національностей, тому в них відсутні вправи перекладу на українську чи російську мови, відсутній словник.

Усі ці проблеми можна вирішити за допомогою електронного посібника. Особливістю цього підручника є те, що матеріал складено з урахуванням принципів програмованого керівництва процесом засвоєння знань. З одного боку, ця особливість дозволяє відповідати головним дидактичним принципам: наочності, науковості, свідомості, активності. З іншого боку він відповідає принципам особистісно-орієнтованого підходу. В умовах використання цього підручника як тренажера для самостійних занять (автономного навчання) він може працювати в наступних режимах: читання навчальних матеріалів, навчання елементам мови, контроль і оцінка якості знань. Оволодіння елементами мови включає відпрацювання вимовних навичок, термінів за фахом, необхідні граматичні навички і т. інш. Електронний підручник забезпечує моментальний зворотний зв'язок, що має вплив на мотивацію студента. Однією з беззаперечних якостей такого підручника є його психологічна комфортність. Ці матеріали повинні бути розроблені на основі HTML технології, мати гіперпосилання, бути інтерактивними, та створеними на основі принципів візуалізації, з використанням інфографіки в якості смислових опор розуміння нового матеріалу, а також мати систему комп'ютерних вправ та систему контролю.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступний висновок - результативність формування іншомовної, комунікативної компетенції значно підвищується в умовах змішаного навчання, важливим елементом якого, стає використання якісного навчально-дидактичного матеріалу, а саме НМК та мультимедійних електронних підручників, характеристики яких, відповідають головним вимогам сучасної дидактичної системи змішаного навчання.

Список використаних джерел

1. Bonk C.J. & Graham C.R. *Handbook of blended learning: Global Perspectives, local designs*. - San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing, 2005. - 32 p. 2. Stracke E. *A road to understanding: A qualitative study into why learners drop out of a blended language learning (BLL) environment* // *ReCALL*. - 2010. - № 19(1). - P. 57-78. 3. Бондарев М.Г. Модель смешанного обучения иностранному языку для специальных целей в электронной образовательной среде технического вуза // М.Г. Бондарев // *Известия ЮФУ. Технические науки*. - 2012. - № 10. - С.41-48

О. О. Литвиненко

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛАТИНКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ

Наразі в Україні точиться жвава дискусія щодо необхідності переходу української графічної системи на латинку, причому думки не просто розділилися, а набули діаметрально протилежного характеру [1;3;6]. Хоча окремі пропозиції мають відверто популістський характер [3], з іншими аргументами як на користь латинки [3], так і кирилиці, наприклад, про фонетичний принцип українського правопису [1] важко не погодитися. Утім, неможливо нехтувати принцип традиційності, навіть у галузі графіки та правопису, отже, це питання набуло високої актуальності.

Історичне підґрунтя цієї проблеми сягає часів формування графічних та правописних норм. Так, «спроби використовувати латинську графіку для передачі на письмі української мови робилися ще з XVII століття. Найбільш послідовним прихильником цієї ідеї був мовознавець та етнограф Йосип Лозинський. Він виступив із такою пропозицією 1834 року. Для адаптації української мови до латинського алфавіту пропонувалося модифікувати чеський чи словацький алфавіти, як найближчі до української мови за звучанням» [6].

Мова українських стародруків становить цінне джерело дослідження проблеми становлення правописних норм української мови. У старому українському письменстві XVI – XVII ст. поряд із переважною кирилицею вживали й латинку, однак це було явищем епізодичним. Запровадження Петром I «гражданки» 1708 р. І.І.Огієнко називав із характерною для нього емоційністю «дошкульним ударом для розвитку українського правопису» [2, с.131].

Одним із найцікавіших світських видань Почаївської друкарні є унікальний на сьогодні стародрук – господарсько-ветеринарно-лікарський poradnik «Книжиця для господарства» («Książka lekarstw końskich»), виданий 1788 р. в Почаєві [5]. Про той факт, що в пам'ятці вже переважає фонетичний принцип правопису над традиційним, свідчить порівняння кириличного тексту із відповідною латинською частиною стародруку, де ті самі фонетичні явища відбито за допомогою більш послідовної на той час графічної системи. Цікаво, що в частині «Книжиці», написаній латинкою, для позначення м'якої вимови приголосних (крім [л'], м'якість якого передається літерою *l*) перед [a], [o], [y] вживається літера *i*: *szkodiāt, kurytysia, litnioho, tretiu* і под. Проте важко визначити характер графеми *i* після губних перед голосними у словах: *obwiazowaty, miaso, pamiataty, na loktiw piat*. За спостереженнями І. І. Огієнка, «в старовину звичайно не вміли точно передати на письмі зм'якшення приголосних перед *o* і робили це різними способами, а найчастіше – сполученнями *uo, io*», послідовно ж пом'якшувати приголосний перед *o* за допомогою *ь* (як *i* в сучасному українському правописі) вперше почали видавці «Русалки Дністрової» 1837 р. [2, с.41]. Серед літер на позначення приголосних звуків на особливу увагу заслуговують букви *г* та *г*. Буква *г* позначає фрикативний звук [г], властивий сучасній українській мові: вь брагу, огнь, вь галузяхъ, вь глину, глибоку та ін. Для підтвердження вимови порівняймо з відповідними латинськими написаннями, де цей звук позначається літерою *h*: *w brahu, ohoń, w haluziach, w hlynu, hlyboku* тощо. Буква *г* досить послідовно вживається для передачі проривного [г]:

ґрунтъ, з'ґвалтомъ. Латинкою цей звук позначається буквою *g*: *grunt*. Уперше Мелетій Смотрицький у своїй граматиці 1619 р. пропонує вживати графему *г*; форму якої він узяв із грецької азбуки. Переважно в пам'ятках української мови для позначення цього звука вживали сполучення літер *кз*, яке існувало до другої половини ХІХ ст. Буква *ш* (шта) вживається на позначення [шч]: *що*, *щоби*, *на дощ* та ін. Порівняймо з відповідними латинськими написаннями: *szczo*, *szczob*, *szczoby*, *doszczem* і под. Про те, що буквосполучення *sz* позначає саме звук [ш], а *cz* – звук [ч], свідчать такі написання латинкою: *chorosze*, *szeroke*; *czotyry*, *potocz*. Тут спостерігаємо певну недосконалість латинської графіки, що супроводжується нагромодженням одразу чотирьох літер на позначення приголосних.

Отже, питання використання кирилиці чи латинки для потреб української мови має глибоке історичне підґрунтя, але на сьогодні, вважаємо, його розв'язання більше залежить від політичних та соціальних чинників, аніж від філологічних.

Список використаних джерел

1. Клочко Т. Геніальність кирилиці. Чому перехід на латинку сплюндрує українську мову? [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/society/ukrayinska-latinka-shcho-mivtratimo-vid-zamini-alfavita-12042017160000>. 2. Маліневська Н.П. Фонетична система української мови ХVІІ - початку ХVІІІ ст. (за текстами пісень, записаних латиницею): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01/ Київ. нац. ун-т. – К., 2000. – 12 с. 3. Маніфест української латинки [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://nachasi.com/manifest/>. 4. Огієнко І. Нариси з історії української мови: Система українського правопису. – Варшава, 1927. – 216 с. 5. Пам'ятки мови, ч.І: Два почаївські стародруки: «Книжиця для господарства» (1788) та «Полїтика свѣцкая» (1790). – Мюнхен: Вид-во Укр. вільн. ун-ту, 1985. – 171 с. 6. Щур М. Клімкін: Чи має Україна перейти на латиницю? [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29128665.html>.

О. М. Місінкевич

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТМОДЕРНОГО ТЕКСТУ У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Творчість постмодерністів – найскладніший розділ шкільних програм, як із зарубіжної, так і з української літератури. І справа далеко не у тому, що учні здебільшого не здатні самостійно зрозуміти постмодерні твори, скільки у тому, що вся система традиційної методики надто мало готує старшокласників до діалогу з таким текстом. На сьогодні не так багато методичних праць, які б допомагали зробити уроки інформативними і водночас доступними для розуміння творчості Ю. Андруховича, В. Неборака, О. Забужко, Ю. Іздрика тощо.

Оскільки, інтерпретація текстів та стратегії читання новочасної літератури – це одна із найактуальніших проблем у сучасному літературному дискурсі, цілком закономірним видається розглядати літературу й ідентичність як взаємопов'язані поняття. Спираючись на дослідження доктора славістики, професора Вашингтонського університету Марії Ревакович [7], література займалася й займається такими питаннями, а літературні твори пропонують багато імпліцитних моделей формування ідентичності.

Тож найперше, давайте з'ясуємо, які моделі пропонує українська література останніх двох десятиліть. Ну і, власне, спробуємо зацентувати увагу на тому, що проблема ідентичності набуває особливого значення в процесі становлення української держави. Роль літератури та її фундаторів до 1991 року у формуванні модерної національної самосвідомості безперечно, зайве наводити імена Шевченка, Франка, Лесі Українки тощо.

Цілком закономірно постає питання: чи літературний набуток періоду незалеж-

ності може претендувати на таку центральність у конструюванні національної ідентичності?

Літературні розвідки з цього питання, на жаль, негативні. Ні один письменник, чи то твір сучасного українського простору не має такої потуги, щоб впливати на формування ідентичності так, як це було сто років тому. Явище не викликає подиву, радше примушує задуматися. Соціальна роль літературного твору суттєво змінилася з низки причин. Досліджувати літературні твори варто не лише з погляду стилю, але й у контексті проблем політики й культури загалом.

Постмодерністи заявляють, що ідентичність мобільна, конструйована і перебуває у постійному процесі становлення. У трьох основних заявлених питаннях важливими є не тільки коріння, але й обрані шляхи (британський критик Стюарт Голл). По суті допускається співіснування множинних ідентичностей, котрі залежно від контексту утворюють ту чи ту ієрархічну конфігурацію. Варто розуміти, що неможливо самовизначитися без з'ясування різниці: я є та чи той, тому що я не та чи той інший.

Звичайно, говорити чи не говорити про ідентичність в ракурсі вивчення постмодерної літератури, вирішувати вчителю-словеснику. Як на мене, питання є дуже важливим для витлумачення його школярам. Розуміння основ цієї проблеми допоможе дати відповідь на досить актуальне питання на сьогодні: хто ми, звідки і куди йдемо?

Незалежна Україна обрала громадянський, територіальний шлях розвитку національної ідентичності, отже Україна – це держава для всіх громадян, а не лише етнічних українців. Видається цілком зрозумілим, що будувати державу необхідно за допомогою об'єднаних факторів, як-от: державна мова, спільні закони й національна культура.

Чи віддзеркалені всі ці явища формування ідентичностей в сучасній українській літературі? Це одне з ключових питань, досліджуване наразі в українській літературі.

На перший погляд, постмодерна література – це така собі хаотична субстанція, де, бодай на якийсь лад, розраховувати не варто. З іншого – у кожного з літературознавців-дослідників своя «модель» або «карта-схема» цього постмодерного хаосу.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Від твору до тексту // Слово. Знак. Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2001.
2. Борхес Х. Л. Письмена Бога. – Москва : Республика, 1992.
3. Зборовська Н.В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Монографія. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
4. Матвійшин В. Український літературний європеїзм. – К., 2009. – 264 с.
5. Молчанова І. В. Новий погляд на старі істини. Читиво для інтелектуалів. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 220 с.
6. Родик К. Актуальна література: пунктир-енциклопедія. Книжка перша. – К.: Радуга. – 255 с.
7. Ревакович М. Гендер, географія, мова: у пошуках ідентичності в сучасній українській літературі. – Львів: Центр гуманітарних досліджень; Київ: Смолоскип, 2012. – 72 с. («Університетські діалоги», №15).
8. Ушкалов Л. Що таке українська література. – Львів, 2015. – 352 с.
9. Харчук Р. Сучасна українська проза. Постмодерний період. – К.: Академвидав, 2008. – 248 с.

Л. П. Мартинюк

З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО МЕДИКА

Тема є актуальною як для професійної діяльності, так і для повсякденного життя. Майже не існує такої людини, яка б була позбавлена проблеми зі спілкуванням. Навіть якщо в когось комунікативні здібності дуже високі, в процесі спілкування він стикається із світом іншої людини, з його рівнем комунікативних здібностей, і якщо вони не відповідають один одному в певній мірі – це вже проблема.

Сьогодні вміння вести діалог, дискусію, презентувати себе, викликати певні емоції, бажання правильно і вишукано висловлюватися цінється високо і є необхідною якістю культурної сучасної людини у будь-якій сфері. У нових соціально-політичних, економічних умовах розвитку державності зростає значення і вимоги до формування активної, культурної та духовно багатой особистості. Однією із основних умов цього процесу є набуття умінь і навичок вільно і грамотно володіти рідною мовою. Тим більше, що питання мовної стійкості і мовної стабільності є нагальним у нашій державі.

Комунікативна культура молодшого спеціаліста, перш за все, починається із розширення словникового запасу української мови. Формуючи культуру мовлення студентів медичного коледжу, звертаю увагу, безперечно, не тільки на мовну стійкість, але ще й на правильність, виразність, інтонсування речень, логічність мовлення, вміння бачити негативний вплив просторічної лексики, жаргонізмів, суржику, русизмів, калькування (що, на жаль, можна спостерігати у різних установах, зокрема медичних). Коли не тільки філолог, а й просто освічена людина зайде в приміщення будь-якої лікарні, діагностичного центру, амбулаторії, то часто-густо на очі йому потраплять вивіски, оголошення, бюлетені, де, на жаль, знайдуться лексичні, граматичні, а часом, і орфографічні помилки. Хто їх допустив? Це неухважність чи небажання вникати в деякі нюанси рідної мови? Ці питання залишаються риторичними. У наш час ми повинні особливо шанувати чисте рідне слово. І хто ж, як не українське студентство має це збагнути. Студентів потрібно спонукати задуматись: чи правильно я оформлюю письмове мовлення, адже це буде прочитано багатьма людьми. Також потрібно усвідомлювати, що медик за освітою, який часто робить помилки в усному й писемному спілкуванні, порушує граматичні й стилістичні норми, не може назвати себе справжнім спеціалістом, до якого б прислухались колеги та пацієнти, бо що нечітко уявляєш, то нечітко і висловлюєш, а неясно висловлюєш, бо неясно мислиш.

У наш час, будьмо відвертими, головними недоліками мовлення студентів є використання жаргонізмів (молодіжного сленгу зокрема), слів-паразитів та суржику. Мало того, молодь спілкується у соціальних мережах в основному короткими фразами, нехтує живим спілкуванням. Головна задача викладача-філолога – навчити студентів любити українське слово, переконати терміново розпочати генеральну чистку і дезінфекцію своєї мови. Розвиток і збагачення мовного запасу залежить від опанування лексики рідної мови, засвоєння її з перлин українського фольклору, з художньої і публіцистичної літератури, довідників, різного виду словників, українських тематичних відео тощо.

Термінологічні стійкі словосполучення (складені найменування) - це назви певних наукових понять. Наприклад, у медицині вживаються такі стійкі словосполучення: вітряна віспа, біла гарячка, запалення легень, куряча сліпота, барабанна перетинка, центральна нервова система, мазь Вишневського, зсідання крові, лікарняний листок, які може використовувати медичний працівник у діалозі з хворим. У писемному ж діловому мовленні слід уникати використання фразеологізмів, в усному - вони допускаються, але доречні і не образливі. Уживання прислів'я, приказки, фразеологізму робить усне спілкування з хворими цікавим, а мовлення оригінальним і влучним, вносить елемент неофіційності, знімає напруженість у конфліктних ситуаціях.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що розвиток та вдосконалення вміння спілкуватись саме державною мовою з її неповторністю й самобутністю є важливим чинником у становленні сучасного українського фахівця.

Культура спілкування – це ще й вміння щиро вислуховувати співбесідника; міміка, жести (в тому числі поза), інтонація мовлення – теж засоби комунікації, які часом володіють більшою силою впливу, ніж слово. Важливо донести до майбутніх

медиків, що при розмові потрібно враховувати не тільки те, що сказати, а й у якій формі та з якою інтонацією. Вміння спілкуватися з хворим – це мистецтво, яке починає формуватися ще на етапі навчання в медичному закладі та вдосконалюється згодом у процесі професійної комунікації.

Стверджую, що саме в процесі спілкування майбутні медпрацівники повинні нести стійке українське слово, розвиватись інтелектуально і тим самим, у результаті взаємного збагачення інформацією, зміцнювати власні наукові, світоглядні, етико-естетичні погляди і переконання у прогресивному національному зростанні. Комунікативна культура медика також неможлива без співпереживання, людяності, почуттів іншої людини, без включення до свого внутрішнього світу національних цінностей.

Список використаних джерел

1. Золотухін Г.О., Литвиненко Н.П., Місник Н.В. *Фахова мова медика: Навч. посібник*. - К.: Здоров'я, 2001 - 392 с. 2. Любов Бойко. *Як ми говоримо: слова-паразити. Галицьке слово 06.05.2011*. 3. *Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – [2-ге вид., переробл.] – К. : Пугач, 2005. – 388 с.*

І. П. Борковська

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ТЕНДЕРНОГО ДОКУМЕНТУ

Дослідження тематичної структури тексту допомагає знайти способи автоматичного визначення основної теми і підтеми тексту, що призводить до підвищення ефективності пошуку інформації.

У структурі тексту окремі речення об'єднуються у групи, які і є одиницями тексту на семантико-структурному рівні. Для полегшення розуміння семантичної структури ділових текстів ми назвали такі одиниці тематичними єдностями.

Натомість не всі речення в структурі тексту об'єднуються у групи. Існують вільні речення, які не входять у групи, але тим не менш вони пов'язані з групами за допомогою внутрішніх зв'язків.

Деякими дослідниками виділяються комунікативно-сильні речення, зміст яких можна зрозуміти без допомоги інших груп. Смісловий зміст всього речення об'єднує такі речення і всі інші групи у єдине ціле [3, с. 16-25].

Смислова цілісність тексту реалізується у єдності теми. Найменша тема міститься у тематичній єдності і вона не є сумою тем кожного речення, які входять до відповідної тематичної єдності, але кожне речення доповнює один одного для розкриття теми цієї групи. Об'єднана тема тематичної єдності проявляється у повторюємості слів, які пов'язані з темою. Такі слова – опорні ключові слова, беруть участь у створенні основної теми і входять до так званої «тематичної сітки», яку розробила І.В. Арнольд [1, с. 214]. До того ж, ми хочемо врахувати наступне зауваження І.Є. Іванової: «... лексико-тематична сітка є головним способом структурно-семантичної організації тексту; на її основі може бути виявлена комунікативно-прагматична спрямованість тексту» [4, с. 5].

Тематичне навантаження слова виявляється через багатократне використання його, або ж повторення його з варіаціями, наприклад представлення його у вигляді рідковживаного слова. Слово, навколо якого відбувається формування тематичної сітки, є домінантою [2 с. 90].

Таким чином, ми розглядаємо тематичну сітку, як сукупність тематичних слів або словосполучень і домінант у межах тематичних єдностей тексту, функція якої полягає в актуалізації тематичного ядра тексту. Ці слова і словосполучення відображають основні поняття тематичної єдності ділового тексту. Тематичне слово або словосполучення – це одиниця, яке має семантичний зв'язок зі словами в наступних реченнях.

Можна припустити, що якщо «рухатися по тексту» і знаходити тематичні слова і словосполучення, які розкривають взаємини між основними поняттями і явищами тексту, ми маємо можливість швидко отримати інформацію про тему всього тексту. Зазначимо, що оскільки серед таких мовних одиниць переважають словосполучення, ми називаємо їх тематичними одиницями. Основна тема тексту містить певну сукупність слів, яка передає зміст тексту. Ці слова і словосполучення зазвичай близькі за змістом до слів основної теми, і пронизують весь текст. До того ж, кожна окрема тематична єдність має свої домінанти, головною ознакою якої є її повторюваність.

Всі ділові тексти містять типову структуру із сталою сукупністю тематичних єдностей. Тематичні єдності контрактів відповідають відповідним реквізітам. Так само це відбувається і з тендерними документами.

У передмові тендерного документу «Preface», яка є першою тематичною єдністю цього тексту, було спостережено такі результати: для створення лексичного ланцюжка достатньо існування трьох тематичних одиниць *prepared by, complete, following guidelines* і трьох домінантів – *documents* (11 одиниць), *contracts* (7 одиниць), *procurements* (3 одиниці). У тематичній єдності «INSTRUCTIONS TO TENDERERS» (інструкції для учасників торгів), яка складається із декількох підпунктів, були визначені тематичні одиниці: *open the tenders, confidential, clarification, examine the tenders*. Тут слід зазначити, що ці тематичні одиниці майже повністю співпадають із назвою відповідних підпунктів: *Opening of tenders – open the tenders, Process to be confidential – confidential, Clarification of tenders – requests for clarification, Examination of tenders – examine the tenders*. Ця тематична єдність містить 3 домінанти: *tender opening* (3 одиниці), *tenderers* (10 одиниць), *award* (3 одиниці). Тематичні одиниці відіграють важливу роль у створенні загальної смислової цілісності цієї тематичної єдності.

Узагальнюючи результати дослідження тематичних єдностей у тендерному документі, можемо стверджувати, що засобами створення цілісності та зв'язності тексту виступають домінанти, а це, по суті, є лексичні повтори у кількості трьох одиниць.

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. *Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования)*. Москва : Просвещение, 1990. 301 с. 2. Борковська І. П. *Структурно-семантичний аспект тексту ділових документів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2015. Вип. 58. С. 89–91. 3. Зарубина Н. Д. *Текст: лингвистический и методический аспекты*. Москва : Русский язык, 1981. 113 с. 4. Иванова И. Е. *Лексико-тематическая сетка в структурно-семантической и коммуникативно-прагматической организации текста : На материале текстов произведений современных англоязычных авторов : дисс. ... канд. Филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2000. 126 с.*

Г. Г. Єрьомкіна

ТЕРМИНЫ-СИНОНИМЫ В МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Существует много полярных точек зрения о наличии синонимии в терминологии - одни считают это отрицательным недопустимым явлением, которое неизбежно ведет к разночтениям и не способствует взаимопониманию специалистов, другие толерантно относятся к синонимии, третьи рассматривают синонимию в качестве положительного явления, так как в определенные моменты развития синонимы могут способствовать дифференциации понятий, став наименованием нового.

Бесспорным является то, что наличие терминов-синонимов в терминологии является закономерным явлением, обусловленным рядом экстралингвистических и интралингвистических факторов, и приобрело столь распространенный характер,

что игнорировать его нельзя, а требует детального анализа на основе системного подхода, стандартизации и упорядочения.

Наличие синонимов в научном стиле свидетельствует чаще всего о недостаточной полноте изучения какого-либо явления, наличия многих новых теорий, гипотез и точек зрения. Именно поэтому вариативность и синонимия наиболее распространены в новых медицинских науках, таких как генетика, рентгенология, паразитология, микология, урология.

Медицинская терминология не могла формироваться только на национальном фонде, а находилась под влиянием латинских и греческих языков. Поэтому она содержит большое число, так называемых этимологических дублетов - *Staphylococcus aureus* – *staphylocoque doré*. При этом в медицинской терминологии функционируют термины, которые засоряют национальный медицинский фонд, поскольку в данной терминологии уже имеются приемлемые термины или исконно национальные словообразовательные средства номинации тех же иноязычных терминов (к примеру, английский термин *crossing-over* используется при наличии французского термина *enjambement*).

Одним из источников пополнения нежелательных синонимов является индивидуальное терминовое творчество – создание терминов новых только на первый взгляд, а на самом деле дублирующих уже существующие и не отвечающих принципам, предъявляемым к терминам - однозначность, краткость, симметрия плана выражения и плана содержания. Новые исследовательские группы прибегают также к замене старых терминов новыми, которые, на их взгляд, дополняют, углубляют уже существующие, широко вводят их в научный обиход. Однако зачастую вновь образованные термины не всегда могут быть признаны лучшими по сравнению с ранее существовавшими.

Так, например, термин *Candida albicans* был в разное время описан в различных медицинских источниках под более чем 170 названиями, что, без сомнения, не могло не внести некоторую неразбериху в разработку данной научной проблемы. Известно также, что метод иммуноферментного анализа ELISA имеет более 15 синонимов в английской, французской и русской терминологиях (ИФМ, РЭМА, РИСАФ).

Необходимость усиления регламентирующей работы связана также с тем, что многие синонимы, употребляемых для одного и того же понятия, продолжают функционировать в языке, и пользователи не в состоянии определить с достаточной точностью, какой из них лучше. По-прежнему стоит вопрос о вариативности употребления базовых терминов *signe*, *symptôme*, *phénomène*. Многие пользователи зачастую употребляют недифференцированно их в качестве синонимов тогда как каждый из этих трех терминов имеет свою сферу употребления.

Опыт терминологического описания различных систем показывает, что отсутствие синонимов является скорее идеальным (желаемым) явлением, чем реально выполнимым требованием. Имеющиеся в наличии медицинские лексикографические издания носят в большинстве случаев констатирующий характер, не содержат никаких пояснений относительно употребления синонимичных пар. Поэтому для упорядочения синонимии в терминологии необходимы доступные публикации нормативного характера, которые содержали бы информацию, касающуюся синонимии, установили четкий порядок внедрения новых медицинских терминов, подготовили различные терминологические рекомендации о допустимых формах написания терминов, установили стандарты относительно выбора тех или иных терминов, предпочтительного их применения.

Эта работа должна находиться под постоянным контролем специалистов медиков и лингвистов, которые только в совместной работе могут управлять процессом

создания новых терминов и регламентации существующих синонимов в соответствии с едиными принципами. Создание справочников, содержащих информацию регламентирующего характера, подкрепленную соответствующей лингвистической и эпонимической справками, решило бы в значительной мере проблему неупорядоченности терминов-синонимов.

В. М. Сизова

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ (СОЦІАЛЬНОЇ, КОМУНІКАТИВНОЇ, САМООСВІТНЬОЇ) НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інтеграційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, вимагають нової школи, метою якої є створення «умов для розвитку й самореалізації кожної особистості», формування покоління, «здатного навчатися упродовж життя». Такий підхід є вимогою часу. Тому пріоритетами державної політики розвитку освіти є особистісна орієнтація, формування національних загальнолюдських цінностей, створення умов для формування життєвих компетентностей школярів. А встановленню справжнього контакту між людьми, розвитку творчого пристосування кожної унікальної людини до навколишнього середовища сприяє гештальт-підхід. Він впливає не тільки на прояснення причини наших труднощів, а й на дослідження нових шляхів їх вирішення. І завдяки цьому людина не просто відповідає на запитання: «**Чому це в мене так відбувається?**», а віддає перевагу мобілізуючому питанню: «**Як я можу це змінити?**» Саме це питання стає одним із головних у сучасній шкільній практиці. Адже наш час є добою компетентнісного навчання, тобто не просто передачі учням умінь і навичок, але й формування основних компетентностей, які допоможуть вихованцям стати успішними в подальшому житті. Зрозуміло, що процес отримання інформації не є проблемою, для учня складнішим є оперування нею. А оскільки творчість і активність особистості вважаються нині одними з найцінніших якостей людини, то використання в навчальному процесі методик гештальт-напряму допоможуть їх сформувати. Для формування життєвих компетентностей учнів доцільно використовувати як традиційні, так і інноваційні технології організації навчальної діяльності [3].

Під час реалізації ідеї особлива увага як на уроках літератури, так і на уроках мови приділяється розвитку ключових компетентностей: соціальної, мотиваційної, функціональної.

Важливою умовою навчання й першим кроком до формування компетентності учня є внутрішня мотивація (самотивація). Уміння й бажання навчатися – це те підґрунтя, яке ми маємо закласти як учителі. Тому перед кожним уроком необхідно шукати відповідь на «вічне питання»: як побудувати навчальний процес, щоб урок викликав емоційне піднесення в школярів, неодмінно позитивно впливав на їхні почуття й мислення, збагачував їх досвідом самостійних пошуків і роздумів. Під час наступного етапу – етапу ціле утворення учні повинні безпосередньо брати в ньому участь. Педагог має створити умови, щоб, окрім конкретних знань, які учні повинні засвоїти, вони бачили й уміння, якими зможуть оперувати. Ефективним є спільне з учнями планування роботи на уроці.

У процесі організації навчальної діяльності потрібно прагнути гнучкості у виборі прийомів, створення ситуацій, які «оживлюють» уроки, при цьому враховувати навчальні потреби дітей, їх індивідуальні здібності.

Виявляючи пізнавальний рівень кожного учня й класу, планувати свою діяльність у відповідності з цим. Це допомагає досягти певних результатів із учнями різних рівнів здібностей. Ефективним для виявлення та розвитку творчих здібностей учнів середнього шкільного віку є проведення уроків-подорожей, рольових ігор, уроків-фестивалів, уроків-вистав, уроків-вікторин.

Так, під час проведення уроку-подорожі в 6 класі була застосована гештальт-вправа – «Психологічний магазин». [4.] Учням пропонувалося уявити себе в незнайомому місті, де вони потрапили в чарівний магазин. Тут можна розвинути особисті якості й здібності. Але гроші – теж особливі: це ті якості, які продавцеві видаються цінними. Таким чином, кожен учасник може уявно виміняти те, у чому відчувається необхідність, на те, чого в нього в надлишку. Методика проводиться в мікрогрупах, у які клас об'єднується на початку уроку. Окрім навчальної мети (розвиток усного діалогічного мовлення, критичного мислення, навичок спілкування в групі), урок дозволяє глибше усвідомити потреби власного «Я», дає можливість шестикласникам проявити рефлексію. Після завершення гри в межах мікрогруп спілкування відбувається між представниками цих груп, таким чином, відбувається узагальнення по класу.

На уроці розвитку мовлення, працюючи над діалогом про культуру мовлення сучасної молоді в 10 класі, учні мали зіграти мовленнєву поведінку, протилежну тій, яка їм подобається. Застосована вправа «Навпаки»[5.], допомогла сформуванню стереотипи позитивної та негативної мовленнєвої поведінки сучасної молоді. На цьому ж уроці було поставлено за мету формування громадянської відповідальності підлітка, тобто усвідомлення потреби в спілкуванні рідною (українською) мовою. Учням було запропоновано взяти участь у гештальт-вправі «Три вислови», тобто, залишивши незмінним закінчення вислову, замінити його початок («Я повинен спілкуватися українською мовою» - «Я надаю перевагу спілкуванню українською мовою», «Мені потрібно добре вивчити українську мову» - «Я хочу добре вивчити українську мову», «Я боюся, що мої друзі не будуть спілкуватися українською» - «Я хотів би, щоб мої друзі спілкувалися українською»). Це дало змогу не лише розвивати мовлення, мислення, уяву та увагу учнів, вміння формулювати й висловлювати власну думку, а й визначити індивідуальні психологічні особливості підлітків [6].

Під час підготовки до контрольного твору в 10-му класі на тему «Дороги, які ми обираємо», йшлося про вибір майбутньої професії, і школярі уявно могли зайти до «психологічного магазину», щоб обрати ті якості та риси характеру, які необхідні для досягнення успіху в обраних ними галузях, наприклад, комунікабельність потрібна працівнику торгівлі, витримка – льотчику, сміливість і дисциплінованість – військовому, доброта – лікарю та ін. Завдяки впровадженню цієї техніки стало можливим допомогти учням усвідомити, які якості варто формувати в собі, а з якими слід боротися, на що звертати увагу, чим керуватися, обираючи свою життєву дорогу [10].

Гештальт-вправи доцільно використовувати на різних етапах уроку – від мотивації навчальної діяльності та актуалізації опорних знань, до закріплення вивченого й підсумку заняття. Варто при цьому зазначити, що, застосовуючи цей підхід, можна умовно виділити й інші, експериментальні, етапи, зокрема «активізація ресурсів особистості», «демонстрація результатів діяльності», «розкриття творчої активності» (для УРМ), «засвоєння нових знань і самовираження», «закріплення набутого», «релаксація» тощо [2].

Ефективним для формування життєвої компетентності є метод проектів, який передбачає вирішення певної проблеми та орієнтується на самостійну дослідницьку діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову. Тому доцільно практикувати підготовку міні-проектів, зокрема на уроках, де вивчаються значні за обсягом оглядові теми. Також на своїх уроках учитель досягає високого рівня пізнавальної діяльності учнів завдяки спеціально дібраним текстам диктантів, переказів, тренувальних

вправ, щоб учні якомога більше отримували корисної інформації.[9.]

Учні беруть активну участь у Тижнях української мови та літератури, посідають призові місця на предметних олімпіадах та конкурсах, займаються науково-дослідницькою діяльністю, пишуть наукові роботи на МАН, пишуть вірші, складають проекти й електронні презентації, підвищують загальний рівень освіти, під час складання ЗНО показують високий рівень знань (96%).

Список використаних джерел

- 1.Микитюк В. Принципи проблемності викладання української літератури. Дивослово. 2005.№ 1.
- 2.Родигіна І. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків. 2005.
- 3.Ситченко А.Л. Педагогічні технології на уроках літератури. Дивослово. 2002. №10.
- 4.Сологуб А. Технологія креативного навчання. Завуч. 2005. №28.
- 5.Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи на уроках української літератури. Дивослово. 2002. №10.
- 6.Тубельський Олександр. На шляху до компетентнісно спрямованого змісту освіти. Українськ мова та література. 2004. Жовтень (№ 38). С. 3-4.
- 7.Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–11 класи.URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html> (дата останнього перегляду: 15.11.2017);
- 8.Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–11 класи.URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html> (дата останнього перегляду: 15.11.2017);
- 9.Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку. Дивослово. 2004. №8.
- 10.Фурсова Л. Від літературної компетенції – до життєвої компетентності (Формування літературної компетенції учнів на уроках української літератури в процесі використання контекстних матеріалів). Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2005, №5.

М. П. Ділай, О. Я. Фалафівка

КОРПУСНОБАЗОВАНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ НАТО-УКРАЇНА

Зміна політичного курсу України та поживлення співпраці України з НАТО, зокрема збільшення кількості спільних навчань на території України та участь українських військовослужбовців в операціях під керівництвом НАТО, зумовили виникнення своєрідного дискурсу НАТО-Україна. З огляду на два основні вектори співпраці – військовий та політичний – дискурс НАТО-Україна можна вважати специфічним типом військово-політичної міжнародної комунікації. Метою цього дослідження є розкрити змістову складову дискурсу НАТО-Україна, передусім сприйняття Альянсом України та співпраці НАТО-Україна, застосувавши сучасні методи корпусної лінгвістики до дослідження дискурсу.

Корпусна дискурсологія як нова методологічна платформа для аналізу дискурсу орієнтована на аргументованість основних положень дослідження через формалізацію та уніфікацію критеріїв і процедур відбору великого масиву мовного матеріалу та можливість верифікувати результати аналізу використовуючи комп'ютерні засоби та усунувши суб'єктивізм дослідника, а також спрямована на розв'язання практичних завдань у різноманітних сферах мовленнєвого спілкування з врахуванням соціальної і психологічної контекстуалізації дискурсу [1, с. 59].

Для проведення цього дослідження побудовано корпус текстів присвячених співпраці України та НАТО (103 тексти з офіційного сайту НАТО <https://www.nato.int/>). Автоматизований аналіз корпусу текстів здійснено за допомогою програми UAM CorpusTool (<http://corpustool.com/index.html>). Ця програма містить набір інструментів для мовної анотації текстів, дозволяє здійснити контент аналіз, а також аналіз класів слів та певних граматичних конструкцій у текстах, зокрема модальних та пасивних конструкції, і здійснює статистичний аналіз даних. За допомогою UAM CorpusTool можемо отримати загальні текстові дані та метадані корпусу текстів НАТО, визначити найчастотніші слова (а також леми) та функції.

У результаті застосування програми UAM CorpusTool, встановлено, що основним смисловим навантаженням досліджуваних текстів є такі найчастотніші слова: *NATO* (1175 – 1,13%), *Ukraine* (677 – 0,65%), *security* (549 – 0,53%), *defence* (414 – 0,40%), *support* (253 – 0,24%), *allies* (246 – 0,24%), *cooperation* (190 – 0,18%), *alliance* (188 – 0,18%), *Russia* (160 – 0,15%), *military* (139 – 0,13%).

Аналіз змісту найближчих контекстів лексичних одиниць Україна та НАТО-Україна, показав, що Україну вважають суверенною, незалежною і стабільною; країною, яка зазнала незаконної військової інтервенції з боку Росії; країною, яку НАТО підтримує; а також розглядають Україну у контексті реформ та демократичного розвитку. Співпраця НАТО-Україна ґрунтується на засадах партнерства, співпраці, спільної праці, взаємної вигоди. Таблиця 1 та Таблиця 2 містять фрагменти результатів пошуку для слова «Ukraine» та «NATO-Ukraine».

Таблиця 1. Пошук для слова «Ukraine»

<i>Since Russia's illegal military intervention in</i>	<i>Ukraine</i>	<i>in 2014, NATO has been taking</i>
<i>Ukraine A sovereign, independent and stable</i>	<i>Ukraine</i>	<i>, firmly committed to democracy and the</i>
<i>'s Annual National Programme, to underpin</i>	<i>Ukraine</i>	<i>'s efforts to take forward reforms aimed</i>
<i>over time and is mutually beneficial with</i>	<i>Ukraine</i>	<i>actively contributing to NATO-led operations and</i> <i>missions</i>
<i>defence sector, which is vital for</i>	<i>Ukraine</i>	<i>'s democratic development and for strengthening its</i>
<i>a firm position in full support of</i>	<i>Ukraine</i>	<i>'s sovereignty and territorial integrity within its</i>
<i>condemned Russia's deliberate destabilisation of</i> <i>eastern</i>	<i>Ukraine</i>	<i>caused by its military intervention and support</i>
<i>view of the direct threats faced by</i>	<i>Ukraine</i>	<i>to its territorial integrity, political independence</i>

Таблиця 2. Пошук для «NATO-Ukraine»

<i>a Distinctive Partnership, which established the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>Commission (NUC) to take cooperation</i>
<i>regular consultations have taken place in the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>Commission (NUC) in view of</i>
<i>, we launched the work of the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>Platform on Countering Hybrid Warfare. We</i>
<i>political dialogue in the framework of the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>Commission and support Ukraine in carrying out</i>
<i>and welcome the contribution made by the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>partnership to providing security and stability in</i>
<i>JWGES) is a long-standing component of</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>cooperation on the economic aspects of security</i>
<i>and civil protection risks. Today,</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>cooperation in the area of CEP focuses</i>
<i>the Alliance to inform its people about</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>relations and the benefits of cooperation in</i>
<i>what NATO is today and explaining the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>relationship. The NATO Information and Docu- mentation</i>
<i>other topics of mutual interest. The</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>Commission (NUC) is the decision-making</i>
<i>the decision-making body responsible for devel- oping the</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>relationship and for directing cooperative activi- ties.</i>
<i>security issues of common concern. The</i>	<i>NATO-Ukraine</i>	<i>Commission (NUC) is the decision-making</i>

Проаналізувавши контексти за пошуком Russia-Ukraine, виявлено, що відносини між Росією та Україною НАТО сприймає як конфлікт та кризи (Таблиця 3).

Таблиця 3. Пошук для запиту «Росія-Україна»

, in the wake of the	Russia-Ukraine	conflict, cooperation has been intensified
. * In response to the	Russia-Ukraine	conflict, NATO has reinforced its
in Ukraine. Response to the	Russia-Ukraine	conflict From the very beginning of
new challenges brought up by the	Russia-Ukraine	conflict. NATO provides concrete assistance
Turkey since mid-2011. Following the	Russia-Ukraine	crisis, air data information provided
with the negative effects of the	Russia-Ukraine	crisis. «Since 2014,

UAM CorpusTool дає змогу встановити загальну модальність тексту, що розглядаються як «репрезентація різних емотивно-оцінних сигналів, змодельованих авторською свідомістю; реальністю/ірреальністю імітованої референції, яка відіграє суттєву роль в актуалізації змістовно-континуальної організації тексту» [2, с. 383]. В досліджуваних текстах ідентифіковано 1008 випадків вживання модальних маркерів (Таблиця 4.).

Таблиця 4. Модальність дискурсу НАТО-Україна

Feature	N	Percent	LIKELIHOOD-TYPE	N=1008
MODALITY-TYPE	N=1008		certainty	26 2.58%
verbal-modality	901	89.38%	probability	3 0.30%
nonverbal-modality	107	10.62%	possibility	25 2.48%
VERBAL-MODALITY-TYPE	N=1008		improbability	4 0.40%
modal-auxilliary	728	72.22%	impossibility	2 0.20%
semi-modal	84	8.33%	uncertainty	0 0.00%
lexical-verb	89	8.83%	DEONTIC-TYPE	N=1008
NONVERBAL-MODALITY-TYPE	N=1008		obligation	161 15.97%
adjectival-modality	87	8.63%	advisability	60 5.95%
adverbial-modality	20	1.98%	permission	38 3.77%
MODAL-SEMANTICS	N=1008		not-necessary	0 0.00%
likelihood	60	5.95%	DYNAMIC-TYPE	N=1008
requirement	259	25.69%	ability	38 3.77%
volition	112	11.11%	willingness	3 0.30%
			intention	71 7.04%

Переважає тип дієслівної модальності (89, 38%), виражений модальними допоміжними дієсловами (10,62%), найуживанішим з яких є *will* (325 – 32,24%) та *can* (105 – 10,42%). Щодо семантичних особливостей, то типовими є модальні маркери, які виражають значення вимоги (25,69%), передусім повинності (15,97%). У Таблиці 5. частково подано фрагменти контекстів модальних маркерів за запитом <модальна функція=«повинність»/>.

Таблиця 5. Вживання модальних маркерів повинності

<i>responsibility is significant, as it</i>	<i>must</i>	<i>stop its deliberate destabilisation of eastern Ukraine</i>
<i>with the Minsk Agreements, which</i>	<i>need to</i>	<i>be fully implemented by all parties;</i>
<i>this regard. We stressed the</i>	<i>need to</i>	<i>ensure a safe and conducive environment for</i>
<i>its mandate; the OSCE monitors</i>	<i>must</i>	<i>have full, safe, and unhindered</i>
<i>Donetsk and Luhansk regions of Ukraine</i>	<i>had to</i>	<i>be implemented as of 15 February 2015</i>
<i>National Academy of Sciences of Ukraine</i>	<i>had to</i>	<i>be re-located as a result of the</i>

Результати аналізу модальності свідчать про те, що дискурс НАТО-Україна має директивний характер, він містить низку настанов щодо ведення міжнародної військово-політичної діяльності і вимагає їхнього виконання.

Отже, використовуючи сучасні засоби автоматизованого аналізу текстів, проаналізовано корпус текстів присвячених співпраці НАТО-Україна. За ключовими словами і контекстами вживання слів Україна та НАТО-Україна, а також визначенням модальності текстів встановлено загальні змістові параметри військово-політичного дискурсу НАТО-Україна.

Список використаних джерел

1.Кривенко Г.Л. Корпусні дослідження дискурсу: становлення, стан і перспективи / Г.Л. Кривенко // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 20. – 2017. – № 1. – С. 51– 63. 2.Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – П.:Довкілля – К., 2011. – 844 с.

Н. В. Харитонова

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ-ІНОЗЕМЦЯМ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

На сьогодні у фармацевтичному університеті навчаються студенти з різних регіонів Туркменістану, Узбекистану, Марокко, Єгипту, Лівану, Туреччини, Іраку, Палестини, Сирії тощо. Викладання латинської мови іноземним студентам відбувається російською або англійською мовами відповідно. У будь-якій дисципліні ми стикаємося з проблемами, як правильно та зрозуміло донести інформацію до студентів, що вивчають нову мову.

Більшість англійських та латинських найменувань мають свою специфіку й характеризуються такими особливостями: з одного боку це загальноживана лексика, з іншого – велика кількість спеціалізованих термінів.

Англійська мова має близько 65% лексичного складу латинського походження, тому англомовні студенти легко засвоюють лексичний матеріал, а деякі терміни запам'ятовують практично без перекладу. Отже, основне завдання викладача – максимально ефективно використати мову спілкування для вивчення нової.

З першого ж заняття при вивченні теми з фонетики акцентуємо увагу на різному найменуванні деяких літер та буквосполук у латинському алфавіті: a, u, c, i, g, h, j, ch. Студенти, що навчаються англійською зазвичай вимовляють букву j як [дж], хоча вона читається як [й]: *jesur, oris n – liver (of sea animals and fish)*. Голосний u вимовляється як український [y], а не [йу]: *usus, us m – use*. Звертаємо увагу на буквосполуку ch, яку студенти за аналогією з англійською вимовляють як [ч], а необхідно як [x]: *charta, ae f – paper*. Для поетапного засвоєння правил читання з латинської мови було розроблено низку вправ у підручнику та робочому зошиті [2, 3].

Труднощі у засвоєнні матеріалу виникають при вивченні граматики латинської мови, а саме теми «Відмінки іменників», оскільки в англійській мові збереглися лише два: загальний (the common case) та присвійний (the possessive case). Зазначаємо, що відмінок іменника в латинській мові визначається за закінченням слова, тому при перекладі англійською непрямих відмінків (родовий, давальний, орудний) треба використовувати прийменник з іменником. Наприклад: *tinctura Valerianae – tincture of valerian, folium Urticae – leaf of nettle, sirupus Sacchari – syrup of sugar*.

Особливу увагу звертаємо на вимову закінчення –um, яке часто трапляється у фармацевтичній термінології в найменуваннях лікарських рослин, лікарських форм, лікарських засобів і студенти-іноземці ігнорують вимову цього латинського закінчення середнього роду: *extractum, i n – an extract, granulum, i n – a granule, Amidopyrinum, i n – amidopyrine [1]*.

Вивчення ботанічної номенклатури з дисципліни латинської мови є засвоєнням

нового лексичного матеріалу з великою кількістю термінів, що незрозумілі для студентів-іноземців, і в них, як правило, відсутнє асоціативне уявлення про найменування тієї чи іншої рослини. Етимологія лікарських рослин досить цікавою темою для вивчення, тому що вона пов'язана з культурою, традицією та менталітетом народу, але складна для пояснення людині, що проживає в іншій країні та має іншу культуру. Отже викладачеві треба сформувавши мотиваційні передумови для легкого засвоєння нового матеріалу. При вивченні ботанічної номенклатури починати треба з термінів, які частково або повністю збігаються з англійською мовою. Наприклад: *Chamomilla*, ае f – *chamomile*, *Oliva*, ае f – *olive*, *Pinus*, і f – *pine*. Але є багато найменувань, які не мають відповідного значення, й у студентів-іноземців не виникає асоціативних уявлень з найменуванням рослин: *Convallaria*, ае f – *lily-of-the-valley*, *Crataegus*, і f – *hawthorn*. Тому не слід давати багато синонімічних слів при поясненні матеріалу, а сконцентруватися на запам'ятовуванні пари: латинська – англійська мова, латинська – російська мова.

Не виникає ускладнень при вивченні теми «Клінічна термінологія», оскільки більшість грецьких найменувань запозичено англійською через латину. Англійські терміни практично однаково вимовляються й у більшості випадків збігаються графічно: *hypertonia* - *hypertonia*, *dystrophia* – *dystrophy*.

Отже, у процесі викладання латинської фармацевтичної термінології студентам-іноземцям виникають проблемні питання, які слід розв'язувати таким чином: сформувавши мотиваційні передумови для вивчення нової мови, використати порівняльний метод щодо англійської та латинської мови та закріпити навички й набуті знання великою кількістю практичних вправ та тестових завдань.

Список використаних джерел

1.Кадырова Г. Р., Татаренко Т. Д. К вопросу об изучении латинской терминологии студентов-иностранцев / Г. Р. Кадырова, Т. Д. Татаренко // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. - № 8 (часть 4). – С. 142-145. – Режим доступа: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=5731>. 2.Svetlichnaya Ye. I. *Latin for Pharmacy Students: [textbook for students of higher schools]* / Ye. I. Svetlichnaya, I. A. Tolok, Ye. A. Volobuyeva. – Kharkiv: NUPh : Golden Pages, 2011. – 248 p. 3.Svetlichnaya Ye. I., Tolok I. A., Volobuyeva Ye. A. *Studemus Latinam. We learn Latin (Manual for Individual Students' Work)*. – Kharkiv, NPhaU, 2016. – 111 p.

С. О. Лембик, К. М. Толмачова

ЯВИЩЕ ПЕРЕМИКАННЯ КОДІВ У ПРОЦЕСІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАРОККАНЦІВ

Французька мова є однією з основних мов міжнародного спілкування. Європа і Африка мають найбільшу кількість носіїв цієї мови. Вагоме місце у франкомовному світі займають країни Магрибу, такі як Алжир, Марокко, Лівія, Туніс і Мавританія. У даній роботі ми акцентуємо увагу на стані і ролі французької мови в лінгвістичному ландшафті Марокко. Актуальність даної теми обумовлюється актуальністю питання про важливість поширення французької мови в світі, підтримки її статусу на міжнародній арені і зовнішньої політики Франції, що сприяє цьому.

У Марокко лінгвістична ситуація унікальна і складна для опису. У цій країні французька мова не є ні державною, ні іноземною мовою [3]. Втім, вона зберігає свій особливий статус мови спілкування, наприклад, у сферах бізнесу, економіки, туризму, а також у сфері засобів масової інформації та в галузі освіти. Вона постійно контактує з марокканським діалектом арабської мови (*darīja*), берберською, іспанською та з літературною арабською мовою, яка в свою чергу є єдиною офіційною мовою Королівства Марокко. В результаті постійного контакту велика кількість арабізмів перейшло у французьку мову і це стало, таким чином, однією з її специфічних рис [4]. Особливістю марокканської лінгвістичної ситуації є феномен перемикання кодів (*code-switching*),

який має на увазі перехід з однієї мови (діалекту, стилю) на інший у процесі спілкування та в залежності від умов комунікації. Р. Якобсон одним з перших звернув увагу на дане явище. Він вважав, що будь-який загальний код має багато форм та є ієрархічною сукупністю різних субкодів, що вільно обираються доповідачем в залежності від функції повідомлення, адресата і відносин між співрозмовниками [2].

Вивченням феномену перемикання кодів між марокканським діалектом арабської мови, арабською літературною і французькою мовами в Марокко займалися Каріма Зіамарі, Дрисс Гаади та ін. [3;5].

Дослідники виділяють сім причин перемикання коду: 1) якщо йдеться про певне явище; 2) цитування кого-небудь; 3) спроба привнести певне емоційне забарвлення; 4) вигук; 5) повторення, яке використовується для роз'яснення явища; 6) намір зрозуміліше донести інформацію до співрозмовника; 7) вираз приналежності до певної групи [1].

Змішання кодів не створює ніяких труднощів для розуміння. На думку самих марокканців, дане явище відбувається машинально і неусвідомлено. Наприклад: «**Setti on va parler b l-εerbiya d d-dariža baš ma ukun š gaε ambiguité. Voilà žuž ila bgaw yetsahbu dik la question du premier pas ra-ha šwiyya elle me paraît louche, elle me paraît louche dik l-qadiyya dyal le premier pas**» [5].

Людина, що говорить французькою мовою, може використовувати фрагменти арабської мови або будь-якої іншої з контактуючих мов. Особливо це стосується фразеологізмів і вигуків. Наприклад, є досить поширеним вживання вигуків і виразів, пов'язаних з релігією. Вважається, що подібні вирази важко перекласти, бо вони не мають точних аналогів і вимовляються тільки на арабській мові. Наприклад: «Inch'-Allah» – його використовують, коли планують зробити що-небудь в найближчому або віддаленому майбутньому: *J'ai l'intention de partir dans deux jours incha'Allah*. В якійсь мірі є еквівалентом французького *si Dieu veut*. «Macha'Allah» – коли доповідач бачить що-небудь або кого-небудь, що / хто йому подобається: *Je te trouve très beau mach'Allah*. Вигук «Wallah» використовується, щоб підкреслити правдивість сказаного: *Wallah je suis déjà épuisé!* Він є еквівалентом французького *je te jure*.

Ми вважаємо, що дуже часто впровадження арабських виразів у французькі фрази відбувається саме з метою висловлення приналежності до певної групи або ж для точної назви певного явища. Феномен перемикання кодів має багато особливостей, що різняться залежно від країни, соціальної, гендерної та вікової приналежності, рівня освіти і т.д., тому питання потребує подальшої розробки.

Список використаних джерел

1. Эбзеева Ю.Н., Тутова Е.В. Проблема переключения кодов и языковые контакты // Вестник РУДН, серия Лингвистика, 2012, № 3. С. 138-142. 2. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. С. 16-24. 3. Benzakour F., Gaadi D., Queffelec A., *Le français au Maroc : lexique et contacts de langues. 1e édition Bruxelles: Duculot, 2000, P. 356.* 4. Benzakour F. *Le Français au Maroc. De l'usage maghrebin a la langue du terroir dans Le Français des dictionnaires, l'autre versant de la lexicologie française, Editions De Boeck et Duculot, 2008. P. 191-204.* 5. Ziamari K. *Le contact entre l'arabe marocain et le français au Maroc : spécificités linguistique et sociolinguistique // Synergies Tunisie. 2009. №1 P. 173-186.*

O. V. Monastyrna

A COMPARISON OF TRADITIONAL AND COOPERATIVE LEARNING METHODS IN EFL CLASSES

Cooperative learning has become a common practice in EFL classes in Western countries. However, in Ukrainian educational practice traditional learning methods are more frequently used.

One of the main issues of traditional teaching approaches is that they are aimed at the

teacher-to-student knowledge and skills transfer. In the process of acquiring knowledge student is mostly viewed as a passive agent.

Traditional education is mostly based on rote learning, memorization and acquiring objective knowledge. Such an approach to educational process neglects the importance of understanding facts, analyzing and development of students' critical thinking.

Traditional teaching-based EFL classes are tend to limit student's participation in learning activities. Such classes are rather teacher-centered than student-centered. Full attention, in most cases, is focused on teacher, students solve the vast majority of in-classroom assignments on their own, collaboration and group work is discouraged. Implementation of these traditional teaching approaches into educational process cannot produce positive outcomes of foreign language learning since such isolated teacher-centered learning environments, in which students are discouraged from direct interaction with one another, are not productive.

During traditional teacher-centered classes students are mainly focused on the development of two or three language skills: reading, writing (that are paramount), and listening. However, listening is still not widely used in Ukrainian educational practice. But the main issue of traditional learning-based EFL classes is lack of speaking practice. Students are discouraged from direct interaction with each other, all the educational activities are aimed at development of writing, reading, and translation competence of the student. In the process of learning they may broaden their vocabulary (passive) and practiced grammar material but, at the same time, students face a lack of communicative competence when it comes to speaking. Students find themselves unable to use the acquired knowledge during communication. They face difficulty in expressing their thoughts, in «feeling» the language, since students are used to writing their thoughts down and translating them from their native language into the foreign language. Therefore, the language progress might not happen in classes based on development of writing and reading skills as long as speaking competence is neglected. Language is a system, lexical, phonological and grammatical, that lies at the base of speaking. Consequently, its acquisition requires constant communication and interaction between individuals.

Thus, there is an increasing need for the development, and, subsequently, for implementation of effective language teaching strategies and techniques in educational process in order to improve the current situation with foreign language teaching in Ukraine.

Cooperative learning strategy can be a very effective instrument for achieving a number of learning outcomes including increase of student's motivation towards English language learning and improvement of their interest in learning activities. Implementation of group work in EFL classes is believed to provide students with supportive and friendly environment that contributes to reduction of anxiety of using the foreign language as a means of communication. Therefore, the willingness to speak and act in the foreign language increases and students feel more confident using it with their peers.

Cooperative learning is based on the idea that knowledge is socially produced by groups of people and that learning is a natural social act, in the process of which participants speak to each other, that is, learning takes place in the process of communication [1].

People exchange their ideas, feelings, experiences, processing this information into knowledge, and coming to an understanding of what is acceptable and meaningful for other members of the community.

In cooperative learning-based classes students interact «face-to-face» with their classmates contributing to each other's' learning experience, providing help, sharing ideas, encouraging to study. They explain material to one another, discuss it, teaching each other what they know.

In the course of cooperative learning-based classes students are encouraged to not only use regular course books but other sources of information such as Internet, social

networks, magazines, etc. that contribute to the development of students' cognitive activity, information culture, research and analysis skills, and, most importantly, to strengthening language skills.

Students have an opportunity of using the foreign language in order to perform communicative tasks, even when the lesson is focused on language rules and grammar rather than the development of language skills.

With proper application, cooperative learning has a number of benefits for every student: 1. It promotes students' greater productivity in mastering the foreign language; 2. Helps to improve student-student relationship within a group; 3. Students' social competence, motivation, confidence, critical thinking, and decision-making skills are developed.

References

1. Gerlach J.M. *Is this collaboration? / J.M. Gerlach. // Collaborative learning: Underlying processes and effective techniques, New directions for teaching and learning.* – 1994. – 59. – P. 5-14.

Scientific supervision by O.B. Tarnopolsky, Doctor of Pedagogy, Full Professor.

А. В. Вербицкая

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ (ПО МАТЕРИАЛАМ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРЕССЫ)

Данная работа посвящена изучению проблемы перевода фразеологизмов с английского языка на русский. Актуальность данной работы обусловлена необходимостью правильного перевода фразеологических единиц в газетах, поскольку они передают особенности живой разговорной речи. Англоязычная пресса занимает одно из главных мест в мировом информационном пространстве, освещая не только события в стране, но и по всему миру. Таким образом, английская пресса находится в активном межъязыковом содействии.

Проблема с переводом фразеологических единиц (ФЕ) привлекает внимание не только ученых–лингвистов, а и людей, которые постоянно учат язык. В интернете можно найти почти всё, и английская пресса тому не исключение. Поэтому легко можно читать статьи в английских газетах, которые содержат много разговорной речи, а следовательно, и большое количество фразеологических единиц, что может создать трудности как для перевода, так и в плане обнаружения ФЕ. В этой связи представляется актуальным изучить особенности перевода фразеологических единиц на материале английской прессы.

Изначально на исследование этой темы меня натолкнула песня из детского мультфильма «As Told By Ginger», в которой идиому «The grass is much greener on the other side», исполнитель понял буквально и пошёл проверять, у кого же трава зеленее. Но на самом деле *The grass is much greener on the other side* переводится на русский как «Трава зеленее у соседа», то есть, мы думаем, что кому-то живется лучше, чем нам, даже если это далеко не так.

Но вернёмся к английской прессе. В работе предоставлена британская пресса (газеты «The Times», «The Guardian», «The Daily Telegraph») января, марта, июля и июня 2018, то есть те ФЕ, которые активно используются в сегодняшнем английском языке. Перевод ФЕ задача нелёгкая: надо определить устойчивое сочетание от переменного. При переводе важно передать смысл идиомы, найти аналог в русском языке и сохранить стилистическую функцию. В английском языке есть ФЕ, которые совпадают с русским эквивалентом по лексическому составу и грамматической конструкции, стилистической окраске, у которых простой, прямой перевод, например: «...how is it possible for a whole country to *fall into the hands* of a truly disastrous

leader, a sociopath and a demagogue?» (The Guardian Weekly, July 13-19, 2018) [1]. *Fall into the hands* - оказываться в чьём-либо владении, распоряжении. В русском языке употребляют «попасть в руки». Обычно добавляют прилагательное перед «hands» (такие как in «the wrong hands» or «enemy hands»).

«The last Labour government launched a pilot scheme in Manchester in 2009 but it was lamely discontinued by the coalition a year later due to the traditional libertarian fear of surrendering personal information that might «*fall into the wrong hands*»» (The Times, March 29, 2018) [2]. *Fall into the wrong hands* как и в русском языке несёт один и тот же смысл - попасть в плохие руки; если что-то попадает в чужие руки, опасный человек или враг начинает владеть им или контролировать это.

«*Food for thought: Where does the law stand?*» (The Daily Telegraph, January 3, 2018) [3]. *Food for thought* – пища для ума.

Стоит отметить фразеологизмы в английском языке со словом «nut», которые не имеют ничего общего с орехами. В одних случаях удаётся передать содержание идиомы с помощью русского эквивалента, а в других – использовать функциональную эквивалентность, которая способна передать выразительную функцию.

В разделе «Letters to the Editor» читатель пишет «The proposed deposit scheme is another daft example of the government using a sledgehammer to *crack a nut*» (The Times, March 29, 2018) [4]. Дословный перевод идиомы - использовать кувалду, чтобы расколоть орех. Означает переход в крайности, чтобы выполнить задачу с катастрофическими результатами. Использование кувалды создаст совершенно разрушительные эффекты для ореха, делая его бесполезным. Либо ФЕ может иметь значение - использование гораздо больше силы, чем нужно. В русском языке - «стрелять из пушки по воробьям».

«You bombard a number relentlessly, then just when a person is *going nuts* and will do anything to make it stop, you pose as the solution» (The Times, March 29, 2018) [5]. *Go nuts* означает *сойти с ума*, быть крайне сердитым или вести себя восторженным, сумасшедшим или жестоким образом. Перевод предложения - «Вы атакуете номер упорно, потом, когда человек *сходит с ума* и сделает всё что угодно, чтобы это прекратилось, вы выступаете как решение».

«Sitcoms, sport and reality television allow regional accents, to a degree – but dialect grammar, the *nuts and bolts* of everyday language, is rarely heard» (The Daily Telegraph, January 4, 2018) [6]. *Nuts and bolts* – основные, фундаментальные или существенные аспекты чего-то, практические факты о конкретной вещи, а не теории или идеи об этом.

Фразеологизмы украшают язык, делают его богаче, выразительнее. В газетах используют ФЕ для передачи экспрессивности, как оценочный, стилистический компонент.

«Nominally the government has a majority with the DUP in the Commons to *get its own way*» (The Times, March 29, 2018) [7]. *Get one's own way* – добиваться своего; убедить других людей позволить вам делать то, что вы хотите. Фразеологизм можно было заменить на «get what they want» или «achieve what they want», но эта фраза бы не передала всю точность, эмоциональность. Потому что *get one's own way* указывает на достижение, несмотря на пожелания или чувства других.

«May warns rebels to *fall in line* – or risk a Corbyn takeover» (The Guardian Weekly, July 13-19, 2018) [8]. Выражение переводится как «встать в строй», «построиться», «строиться» – в этом случае перевод можно назвать практически «дословным». Кроме того, *fall in line* обозначает «подчиняться, слушаться, согласоваться, соглашаться» и так далее – в таком случае перевод будет метафорическим, переносным. В данном примере *fall in line* означает начинать следовать правилам и вести себя в соответствии с ожидаемыми стандартами поведения. «Мэй предупреждает повстанцев чтобы те следовали правилам – или рискуют захватом Корбина». Если бы написали «May warns

rebels to obey— or risk a Corbyn takeover» это звучало бы как обычная угроза к подчинению, но с помощью *fall in line* читатель представляет всю строгость фразы, будто повстанцы должны «встать строй», беспрекословно подчиняться правилам.

«Teams pump out water *around the clock*»(The Guardian Weekly, July 13-19, 2018) [9]. В русском нет соответствующего фразеологизма, но можно перевести как круглосуточно, весь день и всю ночь, сутки напролет. «Teams pump out water throughout the day and night» – возможно было написать так, но было бы длиннее, а в газетах ценится краткость и точность.

«It was a move that angered fellow leaders – «the Italians are putting a knife to member states’ throats», fumed one aide – but also forced them to take off their jackets and *get down to business*, working in shirtsleeves until 4.35am to draft a diplomatic deal»(The Daily Telegraph, June 30, 2018) [10]. *Get down to business* – начать делать что-то с серьезностью или решимостью; начать делать то, что нужно сделать; приступить к делу. Можно было написать *go to work*, потеряв образность и точность.

Перевод ФЕ зависит от переводчика, как он чувствует язык, и его способности изложить чужие мысли. Стоит отметить, что переводчик должен выбирать ФЕ для перевода, беря во внимание частность использования идиомы, иначе перевод может быть непонятен и неактуален.

«DSD said: «I am confident now that the errors and omissions at the last parole hearing won’t be repeated and that the [Parole Board] will *bear in mind* his wider offending.»»(The Times, March 29, 2018) [11]. Если вы говорите кому-то *bear something in mind* означает, то же, что и *keep something in mind* – вы напоминаете или предупреждаете их о чем-то важном, о том, что они должны помнить. В русском языке могут быть варианты перевода «иметь в виду», «зарубить на носу», «зарубить на лбу», «завязать узелок», «намотать на ус», «сохранить в памяти». Вариантов много, зависит от переводчика, какой вариант ему покажется ближе по эмоциональности и более подходящим. В данном контексте *bear in mind* – иметь в виду.

«But neither son nor mother *dwell on the past*»(The Guardian G2, July 31, 2018) [12]. *Dwell on the past* – жить прошлым, заикливаться на прошлом, возвращаться к прошлому.

«Conviviality Retail, owner of Bargain Booze and Wine Rack, could be about to collapse into administration in an astonishing *fall from grace* for a former stock-market darling»(The Times, March 29, 2018) [13]. *Fall from grace* – оказаться в немилости, упасть с небес на землю; потерять расположение, упасть в глазах общества, как правило, из-за того, что сделал что-то, что подрывает репутацию.

«NBV said she could get on with her life «*without looking over my shoulder*»»(The Times, March 29, 2018) [14]. *Look over one’s shoulder* опасаться чего-либо плохого, быть настороже, на чеку. Так же эта идиома может означать следить за действиями или поведением кого-либо, чтобы убедиться в его правильности или соблюдении предписанного стандарта. И, конечно, может быть конкретный перевод – оглядываться, смотреть через плечо. В данном случае – быть настороже.

«That he managed to contain Vettel’s extension of his championship lead to eight points will have been of *cold comfort*»(The Guardian Weekly, July 13-19, 2018) [15]. *Cold comfort* – слабое утешение; что-то, что потерпело неудачу в качестве предполагаемого источника утешения.

«I said to Nicoletta, the translator, ‘I need to *get this off my chest*, but I’m scared’»(The Guardian Weekly, July 13-19, 2018) [16]. *Get something off one’s chest* переводится как гора с плеч; поговорить о чем-либо, что беспокоит говорящего; сбросить груз с души, сбросить камень с плеч. Перевод: «Мне хочется снять камень с души, но я боюсь».

«The mayor [Sadiq Khan] has set ambitious targets for phasing out gas burning in London and we are going to need every bit of low-carbon heat we can *get our hands on*

to meet these goals»(The Guardian Weekly, July 13-19, 2018) [17]. Идиома *get one's hands on someone or something* означает получить что-то, найти, достать что-либо, добраться до чего-либо, как правило, после некоторого затруднения. Смысловой перевод данной идиомы зависит напрямую от контекста, в котором она состоит, тем самым, данное выражение можно перевести таким образом: раздобыть, прибрать к рукам, заполучить. В данном варианте – получить.

Можно сделать вывод, что фразеологизмы активно используются в английском языке с целью передачи эмоциональности, экспрессивности, как оценочный и стилистический компонент. Также они способствуют более краткой и ясной передаче своих суждений о разнообразных жизненных ситуациях и человеческих качеств. По этой причине авторы статей используют фразеологические единицы как готовые образные определения, с помощью которых передают читателю мысль как можно красочнее. Правильность и точность перевода зависит от опыта переводчика, его умения влиться в чужой язык и способности передать мысли другого человека как можно близко к первоначальному источнику. Вариантов перевода ФЕ было несколько, в некоторых случаях более 5, поэтому важно опираться на контекст и не брать первый попавшийся эквивалент.

Список использованных источников

1. *Welcome consolation straight from the Bard // The Guardian Weekly. – 2018. – July, 13-19. – Page 41.*
2. *Blue passports row gives us a chance to introduce ID cards Peter Watson // The Times. – 2018. – March, 29. – Page 26.*
3. *Food for thought: Where does the law stand? // The Daily Telegraph. – 2018. – January, 3. – Page 7.*
4. *Letters to the Editor – Plastic pollution // The Times. – 2018. – March, 29. – Page 28.*
5. *Janice Turner Notebook – Shame of Sheffield's pig-headed councillors // The Times. – 2018. – March, 29. – Page 26.*
6. *Excluding dialects from TV is 'snub to the working class' // The Daily Telegraph. – 2018. – January, 4. – Page 12.*
7. *The key moments ahead with one year until B-day // The Times. – 2018. – March, 29. – Pages 16-17.*
8. *May warns rebels to fall in line – or risk a Corbyn takeover // The Guardian Weekly. – 2018. – July, 13-19. – Pages 14-15.*
9. *World focuses on rescue of boys trapped in Thai cave // The Guardian Weekly. – 2018. – July, 13-19. – Pages 4-5.*
10. *Fudged deal: EU agrees to disagree over migrant crisis // The Daily Telegraph. – 2018. – June, 30. – Page 4.*
11. *Parole Board chief is out after Worboys case fiasco // The Times. – 2018. – March, 29. – Page 6.*
12. *'I never knew she'd come out of prison alive' // The Guardian G2. – 2018. – July, 31. – Pages 8-9.*
13. *Conviviality on the brink of collapse // The Times. – 2018. – March, 29. – Page 45.*
14. *Parole Board chief is out after Worboys case fiasco // The Times. – 2018. – March, 29. – Page 6.*
15. *Vettel victory after Hamilton stutters // The Guardian Weekly. – 2018. – July, 13-19. – Page 46.*
16. *Hostage to fortune // The Guardian Weekly. – 2018. – July, 13-19. – Pages 26-29.*
17. *Lost rivers could keep London warm // The Guardian Weekly. – 2018. – July, 13-19. – Page 17.*

Научный руководитель: кандидат политических наук, доцент Ключник Р. М.

H. M. Pasko

LINGUISTIC MEANS OF INTERNET MEMES CREATION

Internet memes have become an essential part of modern cyberculture. They reflect society's attitudes towards political, social, cultural, economic and other events. They act as an indicator of positive and negative sides of life. Thus, if a person «likes» a certain meme, this way he or she supports the idea expressed by it and, as a result, he implicitly refers himself to a certain «caste» in society, identifies himself with a certain type of a lifestyle, behavior pattern, culture or subculture.

At present each notorious event in any sphere of life is sure to be followed by a set of internet memes. To decode a meme the addressee needs to have background knowledge, i.e. to be aware of the situation, a piece of news or event which has recently occurred.

The incident which happened onboard an overbooked United airlines flight on April 10, 2017 was reported by CNN and quickly became viral. The passenger had been forcibly

dragged of a flight and the case gave grounds for numerous memes creation which reflected the incident. So, let us consider linguistic means of creating the memes and their humorous effect.

Memes are usually represented by a picture and a short message of textual origin. For instance, a meme related to the mentioned above case onboard a plane shows a picture of two men: a man on the left with a bleeding lip, and a man on the right with a baseball bat in hands. The text on the top of the picture says: «Welcome to United Airlines» and the text on the bottom of the picture contains a polite question – «How may I help you?» (рис. 1). To understand the ironical meaning of the message, a person should be aware of the incident when the security officers who were supposed «to help» the passengers, which is indicated in the question) acted illegally and forcibly made a man leave a plane. This event became a sign of bad «hospitality» and a «calling card» of the United Airlines. So, this meme was created on the basis of extralinguistic means (background knowledge). Another meme was created with the help of homonymy: the picture featuring a plane in the skies and the textual message «If we cannot *beat* our competitors, we *beat* our customers» (рис. 2).

Рис. 1

Рис. 2

Here the verb «to beat» has two meanings: 1) to defeat or do better than, 2) to hit repeatedly [2]. In this context homonymy (a type of lexical ambiguity involving two or more different words [1, p. 519]) creates a humorous effect implying that for the United Airlines it is a common thing to treat their clients with violence. A kind of homonymy was also used in the meme saying «We put HOSPITAL in HOSPITALITY» (рис. 3).

Рис. 3

Рис. 4

Here humorous effect is created by the correlation of two different meanings of the externally alike words – a medical institution and a friendly attitude to guests. This way the author of the meme implies, that after the «hospitable» welcome by the United Airlines when a passenger can get hurt, one can be taken to hospital. Rhyme is another means of memes creating, for instance, the word *seating* is rhymed with the word *beating*: «United Airlines. If we need *the seating*, you'll get *the beating*» (рис. 4).

A meme saying «United Airlines introduces new cabin class» (рис. 5) was commented on the Business Insider site as follows: «One popular meme making the rounds on social media depicts United's coach class as the «fight club.» and it hints at a larger strained relationship between airlines and their coach-class passengers» [3]. The other Airlines company took advantage of the situation and launched a meme to advertise

their own advantages: «*Southwest Airlines. We'll likely lose your luggage. But we pledge not to beat you up.*» (рис. 6).

Рис. 5

Рис. 6

The target audience of these memes is a caste of airlines' passengers, but at the same time anyone aware of the event is able to «decode» the memes and to understand their implicit meaning created with help of homonymy, rhyme and based on the background knowledge factor.

References

1. Bussmann H. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* / H. Bussmann. – London and New York, 2006. – p. 519. 2. *Cambridge Dictionary* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://dictionary.cambridge.org/>. 3. Lutz A. A 'Fight Club' meme slamming United captures a disturbing truth about airlines and people who fly coach / A. Lutz // *Business insider* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uk.businessinsider.com/united-airlines-fight-club-meme>.

А. М. Аскерова

ЛИТЕРАТУРНОЕ ПРОИЗНОШЕНИЕ ЯВЛЯЕТСЯ КЛЮЧЕВЫМ ПОКАЗАТЕЛЕМ КУЛЬТУРНОГО САМОВЫРАЖЕНИЯ

Глобализация, электронные СМИ - инновационные средства почти доминирующие во всех аспектах жизни, естественно влияют на развитие общества этим и другими способами. Это не выходит за рамки социального феномена, и в конечном итоге место грамматического и стилизованного языка общества, который является самым универсальным коммуникационным процессом, ослабляется уровнем выражения его носителей.

Речевая культура является неотъемлемой частью индивидуальной культуры. Чтобы развивать эту культуру, увеличить наш стиль разговора, мы должны сначала систематически принять и использовать нормы литературного произношения в нашей речи. Потому что специалист, который имеет хорошую, точную и красивую речь, также является требованием времени.

Следует отметить, что в выражении идеи литературного произношения правильный выбор стиля является ключевым фактором использования слов и полного смысла культурного выражения. Отсутствие одного из них может подорвать качество речи. Одним из основных показателей в этом отношении является набросок речи литературного произношения. Для выявления и изучения норм литературного произношения необходимы систематические разделения. Таким образом, при классификации орфоэпических норм целесообразно учитывать все разделы нашей грамматики и систематически ее группировать следующим образом: 1. Орфоэпия звук - фонетическое произношение; 2. Орфоэпия слов - лексическое произношение; 3. Грамматическая орфоэпия - произношение морфема и синтаксиса.

Говоря о звуках, некоторые гласные и согласные на этом языке также должны учитывать различные местоимения, поэтические черты.

В орфоэпии слов также следует учитывать принцип произношения лексических единиц в слове происхождения или классификации этих правил. Чтобы облегчить

принятие в преподавании лексики, литературная норма должна быть подчеркнута с точки зрения национальности, естественности, легкости или волнения, а также сущности фонетических явлений, которые отличает произношение от написания.

Грамматическая орфоэпия является заключительным этапом в овладении навыками произношения литературного произношения в регионе. Это этап произношения синтаксических единиц. Знания в этом поле включают слова, которые являются морфологически значимыми, фразы, такие как словосочетания, фразы, отличные предложения и произношение. Вот выраженное произношение корневых морфем и морфологических слов, которые принимают морфологические признаки.

Произношение словосочетаний и синтаксиса относится к изучению характерных черт предложения, как в грамматике. Это литературное произношение характеризуется эффектами слов друг на друга, терминами интонации. Многие инструменты, отличающие предложения от интонации - модальность, элементы эмоциональности и выбор выражений на основе стиля, также являются ключевыми факторами произношения.

В общем, речевой процесс - очень сложный акт. Физиологические, социологические и лингвистические аспекты этого акта изучались с древних времен и по сей день. Культурная речь - это высший уровень этого акта. Наш язык всегда был в центре внимания мастера, спикера и лингвиста, чтобы создать основу для этого уровня формирования, защиты и комплексного развития всех его качеств в динамическом развитии. Сегодня приобретение качественных культурных навыков с использованием возможностей нашего древнего и богатого языка является актуальной проблемой современной азербайджанской риторики.

Список использованных источников

1. Абдуллаев Н. Основы речевой культуры. Баку, 2014. 2. Проблемы речевой культуры в Азербайджане. Баку, 1988.

У. Т. Юсубова

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЧИСЛИТЕЛЕЙ НА АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Термин «численный» означает «числовые единицы» (слова, фразы, предложения). Нумерация - это значение, которое происходит от имени значения имени, которое было получено вместе со значением имени. Нумерация определяет концепцию. В основе этого процесса лежит слово, численное значение выражения. Этот процесс также называется транспозицией в лингвистике (лат. Transpositio - размещение, замена, замещение).

Числа делятся на две группы, лексически-грамматически определенные числа [1] и относительные функции [2]. Основные типы числителей на азербайджанском языке можно классифицировать следующим образом:

1) скажем + простое число + Название: одна рыба-тунца, две корзины для корзины, две травы и т. Д. Интересно остановиться на последнем численном. Слово «креветка» здесь представлено численно, но оно имеет несколько значений. 1. Глубокий след квоты или другого инструмента в земле, полоса. Поля орошаются елью. Гульшан встал и слушал голос трактора, наблюдая за землей, в которую он превратился. (Велиев). Это слово также может иметь образный смысл: он выглядит как шрам на лице (например, полоса, линия, место для шитья, шрам)

2) скажем + номер коррекции + существительное: тонна щебня (тонны прибывают после численных цифр, рассказывают, сколько тонн грузовиков загружено, сколько кранов было поднято и т. Д. 25 тонн машины. 12-тонный гидравлический подъемный кран в Баку «Коммунист», [5, стр. 196], две чешуйчатые кожи, трехметровое расстояние и т. д.

Это недостаток в структуре.

Числа на азербайджанском языке выбраны с той же структурой. Пять фунтов денег, пять отпечатков пальцев, девять грамм медалей и так далее.

Числа на азербайджанском языке как выразительное выражение. Мешеди Хасан решил купить свинину. В этом предложении числовое слово «свинина» является «запретом для мусульман». Мусульманин никогда не станет покупать свинину. Здесь образный смысл привел к появлению «мягкого выражения», которое заменяет это значение. Большие количества на языке также выражаются в численных терминах неопределенно долго. Например, цифры «четыре» и «сорок» создают контраст между собой. Например, начало мороза, по истечении сорокового зимнего времени, означает холод. Путаница в женихе - это вопрос молодого мышления, хотя он слишком стар, чтобы быть неактивным для возраста. Сорок четыре ночи, чтобы сделать свадьбу (большинство), десять десятков земель, десять этажей, десять чашек воды, черный пенни, измельчение фарша; о двух коробках литературных произведений, о которых никто не требует или запрещается публиковать.

Часть номера: я вижу секрет мира Оттуда ... Кусок кости - это безлюдный человек (С.Вургун)

Люди предстают перед именами людей: два инженера. Определенные величины часто обрабатываются численно. Эти слова входят между именем и именем, образуют специальную «плесень» и играют какую-то разъясняющую, очищающую роль. Состав численной структуры основан на грамматических законах языка и отражается в форме ассоциаций. Например: 220 пар ботинок, 200 пар парашютов (две пары-пары). Первый компонент можно записать цифрами и словами. Они объединяются в иерархическом порядке для формирования более высокого содержания. Здесь есть иерархическая приверженность.

В структуре числовой укладки корректирующие единицы также занимают одну из основных точек. Эти формы полностью соответствуют грамматической норме литературного языка. Эти слова упоминаются в количественной категории, говоря о норме. Известно, что главный признак количественной категории состоит в выражении большинства (кластера). В этой категории большинство (кластер) является ведущим местом. А.Мириев пишет в кандидатской диссертации: «На азербайджанском языке есть лексические единицы в численных словах. Эти слова уточняются по числу и числу. Например: пять голов, сто центнеров, десять тонн груза и так далее.

Изменчивость - это разница в речи, которая возникает в зависимости от речевой ситуации и социальной и местной принадлежности интервьюеров. Эта особенность является одной из особенностей численных значений. Эта функция создает числовые структурные варианты. Цифры должны анализироваться по их структурным вариантам. Тот же значащий числитель появляется в разных формах, обрабатывается, выражается. Например, часть пищи - это доля пищи.

Числа также содержат информацию, которая необходима для коммуникации как другие количественные индикаторы, и через них можно общаться с окружающим миром. Это позволяет понимать язык как единицы, которые несут ценности. Следовательно, можно сделать следующие выводы:

Анализ численной структуры в семантическом и коммуникативно-прагматическом аспекте показывает, что, хотя подавляющее большинство языковых единиц являются старыми, архаичными, они используются в живой речи.

Список использованных источников

1.Реформатский А.А. Что такое структурализм? «Вопросы языкознания», М., 1957, № 6. 2.Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. Изд. 5-е, испр-е и дополн.- Назрань: Изд-во «Пилигрим», 2010. 3.Лингвистический энциклопедический словарь. М., 2003. 4.Современный русский язык. Система основных понятий: Учебное пособие. Селезнева Л.Б., Пережогина Т.А., Шацкая М.Ф. М., 2003, Часть I.

**«ОБЩИЙ ОБЗОР НАРОДНЫХ ТЮРКСКИХ ГОВОРОВ ГОРОДА НУХИ»
Н. И. АШМАРИНА**

Российский и советский языковед, тюрколог, член-корреспондент АН СССР Н. И. Ашмарин в 1923–1926 гг. заведовал кафедрой тюркологии на восточном факультете Азербайджанского государственного университета, доктор тюркологии с 1925 г. В 1926–1931 гг. Н. И. Ашмарин в городе Казань преподавал татарский язык в Крещено-татарской школе (1895–1899 гг.), географию – в Иностранческой учительской семинарии (до 1919 г.), с 1917 г. работал в Северо-восточном археологическом и этнографическом институте (ныне Восточный педагогический институт) в должности профессора чувашского и татарского языков. Сотрудничал с Переводческой комиссией при Учебном округе, служил цензором мусульманских изданий (1901–1917 гг.). В 1920–1923 гг. в Чувашском институте народного образования (г. Симбирск) вел теоретический курс чувашского языка.

«Сборник чувашских песен, записанных в губерниях Казанской, Симбирской и Уфимской». (Казань: Типо-литография Император. ун-та, 1900. – 91 с.), «Сборник чувашских пословиц». (1925) и другие работы сообщают что он продолжит свою работу в Азербайджане. Так и все происходит. В его автобиографии, которую он написал сам, мы находим интересную информацию об этом периоде:

«Состоя в период 1923-1926 гг. профессором Азербайджанского государственного университета, я занялся изучением наречия азери, а также принял участие в организационной работе по собиранию словаря тюркских говоров Азербайджана. Для последней цели мною была написана брошюра «Инструкция и программа для собирания материалов, необходимых для составления словаря тюркских говоров Азербайджана», а результатом изучения этих говоров явилась книга «Общий обзор народных тюркских говоров города Нухи», изданная обществом обследования и изучения Азербайджана в 1926 г.».

«Общий обзор народных тюркских говоров города Нухи» Н. И. Ашмарина - фундаментальный труд большого научного значения, результат гигантского труда языковеда-тюрколога, составленный на языковом материале конца 19 - начала 20-го века. Книга имеет толково-фразеологический характер, открывает поле для лингвистических изысканий и даёт представление о культурно-бытовых традициях азербайджанского народа.

В своей книге, опубликованной в 1926 году, Н.И.Ашмарин принес благодарность ответственному секретарю Коммунистической партии Азербайджана в Нухынском Уезде Тагиеву. Вместе с ним он выразил свою благодарность начальнику отдела народного образования Нухы А. Махмудову, а также начальнику мужской учительской Семинарии Р. Афандиеву, учителям-А. Байрамову, Ш. Имамзаде, К. Гаджизаде, М.А Галифазаде и Абдулкериму Имамзаде.

Кроме того, он был благодарен сотрудником АГУ И.Гасанову, А.Бабаеву, А.Алекберову и В.Хулуфлу и С.Талибханбейли.

Это указывает на то, что книга была совместным продуктом великого научного сообщества. Н.И. Ашмарин с помощью своих друзей собрал эти загадки и поговорки города Нухи (ныне Шеки). Ученый опубликовал этих загадок на двух языках- на турецком (азербайджанском) языке и перевел их на русский язык. Он также дал читаемую расшифровку этих головоломок. Эти материалы помогают нам изучить фольклорные образцы Азербайджана того времени и их точное произношение и значения.

«Между двух гор я разостлал платок, (но он) совсем не высох» (Язык); «По ту сторону скала, по сю сторону скала, а внутри желтая закваска» (Яйцо); «Ростом

мала, а наполняет весельем все жилище» (Лампа); «На дороге кипит котел» (Муравьи) – это некоторые примеры загадок которые собрал ученый.

Одним из основных мест в книге является раздел поговорок. Как мы знаем, поговорки представляют собой жанр фольклора, а теоретическое понятие извлечения из инцидента было взято в качестве примера путем сопоставления одного или нескольких предложений в случае шутки или беседы. Хотя пословицы похожи поговорками в компактности и мудрости, они отличаются от них. В отличие от поговорок, притча о пословице не является исчерпывающей, неполной и не может быть использована независимо. В поговорках история связана с конкретным событием, шуткой и содержание разъясняется только после определенного объяснения.

Примеры в книге даны на двух языках. Здесь тоже есть транскрипция-орфоэпия поговорок. «Секретная сделка портит дружбу»; «Драка мужем и женой – что вешний дождь»; «Когда варится плов, все дело в масле, однако похвала достается невестке»; «Головы двух баранов не сварятся в одном котле»; «С терпением из тебя, о виноград незрелый, сварится халва; а шелковицы лист, заботливо взращенный в атлас будет превращен».

Все это говорит о том, насколько исторически важна книга «Общий обзор народных тюркских говоров города Нухи» Н.И.Ашмарина. Это исследование связано не только с изучением диалекта и говоров города Нухи. А также здесь отражаются примеры различных фольклорных материалов, их произношение и перевод на русский язык.

Список использованных источников

1. Ашмарин . Н.И. «Общий обзор народных тюркских говоров города Нухи», изд. Общество обследования и изучения Азербайджана, 1926 г. – С.175-178. 2. Федотов, М. Р. Н. И. Ашмарин : краткий очерк жизни и деятельности, Чебоксары, 1995. – С. 3-4, 18-22.

К. Д. Куртева

ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА: К ВОПРОСУ О ФАКТОРАХ ВЛИЯНИЯ

Говоря об изучении языков, следует исходить из того, что в результате бурного роста межкультурных контактов свободное оперирование более чем одним языком стало обязательным преимуществом в личной и профессиональной коммуникации. Все сферы нашей жизни охватило большое разнообразие ситуаций межкультурного общения, таких как учёба по обмену, стажировки ученых, международные конференции, совместные предприятия, туристические поездки и т. д. Таким образом, владение иностранным языком является одним из условий успешной адаптации в социальном пространстве [1].

Считается, что изучение языка способствует общему образованию, расширяет знания о других культурах и цивилизациях, а также освобождает человека от языковых ограничений одного языка.

Мотивация выучить иностранный язык появляется, чтобы читать учебники и статьи в оригинале, путешествовать; чтобы получить работу, где знание иностранного языка является важным пунктом, или для поступления / окончания вуза.

В связи с этим актуальной является тема процесса обучения иностранному языку. Представители отечественной и зарубежной науки проводят большое количество исследований различных аспектов данного процесса. При этом большое внимание уделяется исследованию лингвистических и методических характеристик, которые задействованы в процессе усвоения иностранного языка, в отличие от попыток проведения психологического анализа обучения и преодоления различных барьеров.

Р. Гарднер первым указал, что исследования, проведенные для прогнозирования достижений в изучении второго языка, не содержат включения таких личных характеристик, как интерес, мотивация и усилия. Он предложил идею исследований, в которых учитываются игнорируемые мотивационные переменные, и проверить, не зависят ли они от факторов склонности (предрасположенности) к изучению языков.

Чтобы выделить социально-психологические аспекты изучения языка, Гарднер предлагает рассмотреть области, которые влияют на сам процесс изучения: социальные факторы, индивидуальные различия, факторы, влияющие на отношение и мотивацию [2].

I. Социальные факторы. Социальные факторы относятся к любой характеристике общества, которая может влиять на изучения человеком иностранного языка (ИЯ), например: 1) статус языка; 2) его связь с другими языками; 3) соответствие культур.

II. Индивидуальные различия. Индивидуальные различия могут характеризоваться следующими чертами: 1) возрастные и психологические особенности учащихся; 2) языковые способности; 3) отношение и мотивация.

Также принято считать, что дети превосходят взрослых в изучении второго языка, но исследования доказали обратное. Единственное преимущество детей в обучении ИЯ - это более длительное время овладения языком. Р. Экстранд экспериментально установил, что эффективность усвоения иностранного языка самым непосредственным образом связана с возрастом учащихся: чем старше учащиеся, тем быстрее они овладевают всеми видами речевой деятельности на иностранном языке, исключение составляет экспрессивная речь. Другие исследования в области психолингвистики вносят уточнения в гипотезу Экстранда, утверждая, что данная гипотеза релевантна только для начального периода обучения (Dunkel and Pillet 1957; Blank and Keisler 1966; Olson and Samuel 1973 и др.) [цит. по 3, с.74].

III. Мотивация. Мотивационный фактор является также одним из основополагающих при изучении ИЯ. Можно выделить три основных мотива изучения иностранного языка в учебном заведении: инструментальный, интегративный и узкоутилитарный.

В первом случае этот предмет изучается для получения определенных прагматических выгод (получение работы, расширение возможностей карьерного роста), во втором – из интереса к языку и культуре его носителей, и в третьем случае язык учат лишь потому, что он стоит в программе, и по нему надо сдавать зачет или экзамен.

Мотивы изучения ИЯ по степени значимости можно распределить следующим образом: 1) обеспечить успешность будущей профессиональной деятельности; 2) научиться общаться на языке; 3) стать высококвалифицированным специалистом; 4) приобрести глубокие и прочные знания по ИЯ; 5) получить диплом.

Таким образом, студенты осознают важность ИЯ в сфере их профессиональной деятельности, что и является главным мотивом изучения ИЯ. Следовательно, успешность овладения иностранным языком может быть увеличена за счет повышения значимости мотивов, связанных с будущей профессиональной деятельностью, что необходимо учитывать в методике обучения, а также разрабатывать задания, способствующие интеллектуальному удовлетворению [3].

Список использованных источников

1. Колесник А. А., Волкова С. А. *Актуальность владения иностранным языком в современном мире // Молодой ученый.* – 2017. – Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/137/38511/>. 2. Yazigy R. J. *Social and psychological factors in learning English as a foreign language / Yazigy R.J. – University of Leicester, 1991, 330 p.* 3. Макковеева Ю.А. // *Внешние и внутренние факторы, влияющие на успешное овладение иностранным языком // Ю.А. Макковеева.* – 2015. – Режим доступа : https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://publikacia.net/archive/uploads/pages/2015_3_3/3

6.pdf. 4. Чернецкая И.В.// Профессионально направленное обучение грамматике английского языка студентов старших курсов филологических факультетов педагогических вузов. // И.В. Чернецкая– СПб.: 2001 - 214 с. 5. Шепеленко Т.М. Психологические аспекты изучения иностранных языков / Т.М. Шепеленко // Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики. – 2017. – № 1. – С. 117-125.

Научный руководитель: кандидат политических наук, доцент Ключник Р.М.

В. В. Лесенко

КІНЕМА ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У процесі спілкування люди обмінюються ідеями, інтересами, настроями, відчуттями, при цьому обмін інформацією можливий тільки за допомогою знакових систем: вербальної (мовлення) і невербальної (немовні знаки). Мова як універсальний засіб комунікації обов'язково потребує вживання невербальних засобів спілкування, їх вивчає кінесика, яка реалізується кінемами як елементарними актами людських рухів (міміка, жести, постава тіла тощо), за допомогою яких відбувається спілкування людей [6, с.81].

Дослідження кінем у мовленні привертало увагу багатьох науковців. Численні праці присвячені дослідженню кінетичних проявів поведінки людини під час комунікації насамперед у галузі психології, фізіології, соціології тощо. Лише з часом ця проблема почала цікавити лінгвістів (Бацевич Ф. С. [1], Болтен Й. [6], Крейдлин Г. Є. [2], Формановська Н. І. [4], Якименко Н. [5] та ін.

Лінгвісти розуміють невербальні засоби спілкування як елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень [1, с. 59], як уміння читати несловесну мову – важлива умова взаєморозуміння [5, с. 42-44]; ми сприймаємо людину, живу й динамічну, у великій сукупності вербальних і невербальних характеристик [3, с. 192]. Таке розуміння невербального спілкування лінгвістами свідчить про важливість кінетичних засобів комунікації у процесі діалогічного мовлення, оскільки вони допомагають точніше передати думку мовця, виразити його стан, почуття, емоції, передавати інформацію без використання вербальних складників.

Лінгвісти досліджували здебільшого особливості кінетичної поведінки людини та номінативні одиниці, що позначають міміку, жести, поставу, але всі дослідження присвячено функціонуванню кінетичних номінативних одиниць у живому розмовному мовленні, а вивченню зазначених одиниць у художніх творах, зокрема німецьких письменників, не приділялася увага. Водночас у художньому тексті характеристика персонажа завдяки його кінетичній поведінці є одним із найважливішим образотворчих засобів.

Для нас релевантним є дослідження структури кінетичних номінативних одиниць у творах сучасних німецьких письменників, у чому вбачаємо перспективу наших подальших розвідок.

Список використаних джерел

1.Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики: Підручник.* – К.: Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с. 2.Крейдлин Г. Е. *Невербальная семиотика в её соотношении с вербальной: Автореф. дис. ... докт. филол. наук (10.12.19) / Российский гос. гуманитарный ун-т.* – М., 2000. - 68 с.; 3.Сагач Г. М. *Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації. Навч. посібник.* – К., 2003. – 255 с. 4.Формановская Н. И. *Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика.* – М.: ИКАР, 2007. – 478 с. 5.Якименко Н. *Невербальні засоби ділового спілкування // Дивослово.* – 2003. – № 5. – С. 42-45. 6.Bolten J. *Interkulturelle Kommunikation. Texte und Übungen zum interkulturellen Handeln.* – Sternenfels: Wissenschaft und Praktik, 2003. – 396 S.

СЕКЦІЯ X

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

О. В. Лазорко

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ В ПОЗИТИВНІЙ ПСИХОТЕРАПІЇ

Проблема психологічної безпеки особистості на сьогоднішній день є актуальним вектором прикладних досліджень та наукових розвідок практично всіх напрямів сучасного гуманітарного знання. Сутність безпеки у широкому значенні полягає в захищеності суспільства, особи, держави від небезпек, ризиків та загроз, а також створенні ситуації відсутності небезпеки. Стосовно особистісного виміру безпеки, то більшість дослідників погоджується, що вона є базовим психологічним станом особистості, зумовленим її прагненням до досягнення внутрішнього балансу, стану суб'єктивного благополуччя, який характеризується переживаннями радості, щастя, спокою, рівноваги, комфорту та захищеності.

Важливо пам'ятати, що людина як суб'єкт діяльності зароджується та формується в процесі подолання різноманітних перешкод, долаючи чисельні життєві ситуації стресу та виходу за межі комфорту. В таких умовах особистість постійно перебуває у стані внутрішніх та зовнішніх конфліктів різної інтенсивності та тривалості та, завдяки механізмам адаптації, розвивається та пристосовується до нових умов, прагнучи зберегти внутрішню рівновагу та почуття комфорту та балансу.

На нашу думку, поняття безпеки особистості є центральним конструктом методу позитивної психотерапії, оскільки цей метод ґрунтується на принципі гармонізації життєвої енергії та має конфліктоцентрований підхід. Принцип гармонізації реалізується в так званій балансній моделі позитивної психотерапії, яка розподіляє всю наявну життєву енергію між чотирма сферами життєдіяльності: тілом, діяльністю, контактами та фантазією. До сфери тіла відносяться їжа, сон, тілесні вправи, секс, тілесні контакти, турбота про зовнішність, переживання тілесного дискомфорту-комфорту; до сфери діяльності – задоволення потреби пізнання, професійні здобутки та кар'єра, мотивація успіху тощо; до сфери контактів – спілкування, контакти з оточенням, сімейні та дружні відносини, любов та симпатія; до сфери фантазій – картина світу, духовні та релігійні погляди, мрії про майбутнє, надособистісні переживання та вчинки [3]. Мета гармонізації даної моделі полягає у розподілі життєвої енергії між чотирма сферами порівну, приблизно 25% на кожен сферу. Дисбаланс будь-якої сфери менше 10% або більше 50%, що виявляється за допомогою спеціального неформалізованого тесту, свідчить про наявність конфлікту та ризик виникнення неврозів чи інших психосоматичних розладів, а отже, про стан небезпеки особистості, відсутність стану суб'єктивного благополуччя.

Основним завданням психотерапевта у рамках методу позитивної психотерапії є робота з актуальним конфліктом клієнта та формування у нього навичок самодопомоги, що є дуже цінною складовою даного напрямку. Адже клієнт у ході психотерапевтичної роботи не залишається пасивним учасником процесу, а є активним творчим ресурсом саморозвитку та самопомоги. Це дає змогу суб'єкту значно розширити так званий потенціал безпеки як здатності контролювати свої внутрішні параметри та параметри зовнішнього світу в руслі реалізації певного значущого цільового комплексу. На думку Т. Краснянської, провідною причиною того, що людина опиняється в ситуації небезпеки, є її нездатність вибудувати адекватну картину світу у зв'язку зі специфікою процесів сприйняття, уваги, емоційно-вольових процесів, неузгодженості мотивів [1]. На нашу думку, саме 5-крокова стратегія по-

зитивної психотерапії дає людині змогу гармонізувати та збалансувати власну картину світу, своє бачення ситуацій та ролі близького оточення у виникненні конфлікту, а також знайти додаткові ресурси для відновлення рівноваги основних сфер її життєдіяльності, а отже, повернути її в стан безпеки, яку у психологічному дискурсі можна розглядати як результат психічної активності суб'єкта та прояв соціально-психологічної адаптивності суб'єкта, що віднаходить вияв у його особистісних якостях [2]. Забезпечення психологічної безпеки тісно пов'язане з захищеністю, ресурси якої визначаються контекстом ситуації, яку переживає людина, а також суб'єктивною оцінкою цієї ситуації самим суб'єктом.

Саме оціночний (атрибутивний) компонент, а також розширення бачення ситуації чи проблеми та переведення цього сприймання у позитивне русло (позитивний підхід) є основними мішенями, з якими працює позитивна психотерапія, маючи на меті відновлення балансу та досягнення стану психологічної безпеки особистості.

Список використаних джерел

1.Краснянская Т.М. Безопасность человека: психологический аспект / Т.М.Краснянская. – Ставрополь: Пресса, 2005. – 216 с. 2.Лазорко О.В. Психология професійної безпеки особистості: монографія / О.В. Лазорко, – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 380 с. 3.Пезишкян Н. Психотерапія повсякденної життя: тренінг розрешення конфліктів / Носсрат Пезишкян. – С-Пб. : Речь, 2001. – 288 с.

Д. П. Власюк

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КОГНІТИВНОЇ НЕЙРОПСИХОЛОГІЇ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Стрімкі зміни в сучасній світовій економіці розглядаються як четверта промислова революція, про настання якої було сповіщено на Давоському форумі 2016 року. Інтелектуальний потенціал країни є важливим компонентом таких міжнародних показників розвитку нації як Індекс людського розвитку (ІЛР) (Human Development Index, HDI) та Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI). Особливо гостро це питання стоїть в Україні, яка по вказаним показникам знаходиться у восьмому десятку країн світу і значно поступається всім країнам-сусідам крім Молдови. Тому національна система освіти не може ігнорувати досягнень сучасної нейронауки, щодо можливостей зростання інтелектуальної ефективності освітнього .

Когнітивна нейропсихологія, що сформувалась на межі сучасної нейронауки і когнітивної психології може запропонувати набір методик для дослідження проблем психології навчання. Серед перспективних напрямів таких досліджень можна відмітити розуміння внутрішніх витоків відхилень в когнітивному розвитку, розкриття нейробіологічних механізмів навчання, прогнозування результатів освітнього процесу і нейрокорекційних методик. Важливо також розуміти потенціальні методологічні проблеми використання нейропсихологічних методів в психолого-педагогічних дослідженнях.

Зв'язок між дослідження процесу навчання і нейронауками поступово формується в кінці 1990-х і набирає прискорення в першому десятилітті нинішнього століття [4]. Когнітивна нейропсихологія, яка вивчає механізми мозку, які лежать в основі пізнання і поведінки виявилась спроможною запропонувати свою методологію дослідженням навчання.

Бурхливий розвиток нейронауки на початку нинішнього століття пов'язаний в першу чергу з вражаючим прогресом в таких неінвазивних технологіях нейровізуалізації як функціональна магнітно-резонансна томографія (фМРТ) і електроенцефалографія (ЕЕГ), а також комп'ютерна томографія (КТ) високої роздільної здатності. Ці технологічні успіхи спричинили появу низки масштабних проектів дослідження функціональної структури мозку [1]. Ці достатньо технологічні методи

виявилось доцільно використовувати в психолого-педагогічних дослідженнях на мікро-структурному рівні, визнаному в когнітивній психології. Зокрема фМРТ використовується для визначення різних когнітивних стадій (планування, розв'язку та перевірки) та їх тривалості при вирішенні математичних завдань в умовах індивідуального дослідження [2].

Серед перспективних напрямів застосування методів когнітивної нейропсихології можна відмітити краще розуміння поведінкових розладів що проявляються в навчальному процесі, таких як дислексія, дискалькулія чи розлади аутистичного спектру. Результати нейропсихологічних обстежень також можуть використовуватись в цілях нейропрогнозування в якості біомаркерів майбутніх результатів навчання. Зокрема було виявлено зв'язок між успішністю засвоєння математики з особливостями будови гіпокампа [5]. Цінність такого прогнозування полягає в тому, що майбутні проблеми можна виявити на ранніх стадіях розвитку дитини, задовго до того, як вони почнуть проявлятися в навчальній діяльності.

Нейропсихологічні технології також дозволяють зрозуміти механізми навчальної діяльності на біологічному рівні. Дослідження пацієнтів з пошкодженнями мозку дозволяє стверджувати що здібності до математики мають комплексну структуру з кількох компонентів, оскільки дослідження виявили, що різні ушкодження мозку приводять до вибіркового порушень процесів розуміння і навчання в окремих специфічних областях математики [3]. Дані, отримані в нейровізуалізаційних дослідженнях, можуть також бути корисними в розумінні причин відмінностей між результатами вимірювань інтелекту і реальними успіхами в навчальній діяльності [6]. Нейропсихологічні дослідження також дають можливість відслідковувати зміни в діяльності нервової системи як результату педагогічного впливу. Нейропсихологічні технології також спроможні допомогти в розумінні механізмів позитивного впливу на розумову діяльність транскраніальної електричної стимуляції мозку (ТЕС).

Слід відмітити, що використання нейропсихологічних методів в психолого-педагогічних дослідженнях потребує розв'язання низки важливих методологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Власюк Д.П. Нейропсихологія нинішнього сторіччя: перспективи й виклики / Д.П. Власюк // Психологічні перспективи. – 2018. - вип. 31. - С. 45-56.
2. Anderson, J. R., Pyke, A. A., & Fincham, J. M. (2016). Hidden stages of cognition revealed in patterns of brain activation. *Psychological Science*, 27, 1215–1226.
3. Dowker, A. (2005). *Individual differences in arithmetic: Implications for psychology, neuroscience and education*. New York: Psychology Press.
4. Howard-Jones, P. (2010). *Introducing neuroeducational research: Neuroscience, education and the brain from contexts to practice*. London: Routledge.
5. Supekar, K., Swigart, A. J., Tenison, C., Jolles, D. D., Rosenberg-Lee, M., Fuchs, L., & Menon, V. (2013). Neural predictors of individual differences in response to math tutoring in primary-grade school children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110, 8230–8235.
6. Tanaka, H., Black, J. M., Hulme, C., Stanley, L. M., Kesler, S. R., Whitfield-Gabrieli, S., et al. (2011). The brain basis of the phonological deficit in dyslexia is independent of IQ. *Psychological Science*, 22(11), 1442–1451.

О. О. Байєр, С. В. Моцна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАДОВОЛЕНІСТЮ РОБОТОЮ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ПРЕДСТАВНИКІВ ГРУПИ ПРОФЕСІЙ «ЛЮДИНА-ТЕХНІКА»

У психології праці проблема ефективності діяльності завжди стояла в центрі наукових досліджень. В останнє десятиліття дане питання набуло особливої гостроти. Це пов'язано з глибокими соціальними перетвореннями, інтенсифікацією всіх

сторін економічного життя суспільства. Також загострилися протиріччя, що існують між вимогою підвищення якості продукції і скороченням чисельності фахівців, що відповідають за якість. Роботодавці пред'являють все більш високі вимоги як до рівня освіти, професійної компетентності, результативності діяльності, так і до особистісних якостей представників групи професій «людина-техніка». Виникає необхідність у пошуку засобів ефективного стимулювання високої продуктивності праці персоналу, підвищення його задоволеності роботою, зацікавленості в ній і прихильності організації. У зв'язку з цим актуальною стає проблема задоволеності професійною діяльністю представників групи професій «людина-техніка», виникає необхідність вирішення завдання виявлення індивідуально-психологічних характеристик, що не тільки впливають на адаптацію до професійної діяльності та оволодіння професійними обов'язками відповідно до вимог роботодавців, а й дозволяють оцінювати і прогнозувати ефективність діяльності. Метою дослідження є визначити особливості зв'язку між задоволеністю роботою та ефективністю представників групи професій «людина-техніка». Ефективність трудової діяльності розглядається багатьма авторами як комплексна характеристика професійної діяльності, виражена в її кількісно-якісних показниках, а також детермінована індивідуально-психологічними характеристиками фахівця, що забезпечує досягнення високого результату і отримання продуктів праці, що відповідають вимогам суспільства [4]. Різні аспекти ефективності діяльності представників групи професій «людина-техніка» розглядалися у роботах А. О. Крилова, А. К. Маркової, Л. А. Петровської, Є. О. Клімова, М. В. Левківського, А. А. Дубасенюк, Л. П. Алексеєвої, Л. П. Пуховської, О. В. Вознюк, М. П. Васильєвої, С. С. Вітвицької тощо.

Теоретичний аналіз джерел літератури дозволяє стверджувати, що існують наступні вимоги до індивідуально-психологічних характеристик представників групи професій «людина-техніка» щодо ефективності праці: у сфері інтелекту - досить високий рівень розвитку загального і технічного інтелекту, гарна увага, оперативність; особистісні риси - впевненість у собі, життєстійкість, спрямованість на реальну діяльність, цілеспрямованість; соціально-поведінкові особливості - активність і винахідливість у напружених ситуаціях, вимогливість до себе та оточуючих [2-3]. Важливим є вміння організувати роботу. Говорячи про ефективність праці представників групи професій «людина-техніка», багато дослідників підкреслюють, що комплексно повинні розглядатися її об'єктивні і суб'єктивні показники [2]. Так можна умовно виділити два блоки: перший блок включає в себе об'єктивні показники, такі як результативність, продуктивність, якість, надійність; до другого блоку належать суб'єктивні (психологічні, особистісні) показники, такі як трудова активність фахівців та задоволеність трудовою діяльністю. Трудова активність відбивається на таких показниках, як продуктивність праці, якість продукції, що випускається тощо. Задоволеність трудовою діяльністю - це показник особистісного ставлення людини до своєї праці, що є необхідною умовою ефективності діяльності представників групи професій «людина-техніка». Також можна виділити дві групи факторів, що впливають на задоволеність роботою [4]. Перша - впливає на виробничі відносини гігієнічні фактори, що включають умови праці, організацію праці, режим роботи, забезпечення пільгами тощо. Ця група факторів впливає на виробничі відносини. Друга група - мотиви - включає задоволення внутрішніх потреб, в тому числі визнання досягнень успіхів у роботі, глибинну інтеграцію в зміст трудової діяльності, відповідальність, ініціативу. До індивідуально-психологічних характеристик, що впливають на задоволеність роботою, відносяться, серед інших, когнітивні здібності; конгруентність роботи, тобто можливість використання представниками групи професій «людина-техніка» всього наявного у них арсеналу знань і навичок, відповідність вимог роботи здібностям; а також емоційна стабільність і

вміння адаптуватися [1]. Вивчення професійно значущих індивідуально-психологічних характеристик фахівців групи професій «людина-техніка» є важливою основою, на якій має будуватися стратегія профвідбору. Проблема ефективності представників групи професій «людина-техніка» не є остаточно розробленою і потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Горчакова В. Р. *Психология профессий* / В. Р. Горчакова. – Екатеринбург : УГППУ, 1997. – 244 с. 2. Климов Е. А. *Психология профессионала* / Е. А. Климов. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996 – 400 с. 3. Романова Е. С. *99 популярных профессий: психологический анализ и профессиограммы* / Е. С. Романова. – СПб. : Питер, 2008. – 460 с. 4. Щербакова І. М. *Психодіагностика професійного самовизначення особистості : навч.-метод. посіб.* / І. М. Щербакова, Г. А. Стадник. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 324 с.

О. Ю. Рак

ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО ВПЛИВУ ЯК АТАКА НЕГАТИВУ НА ЛЮДСЬКУ СВІДОМІСТЬ

Розвиток самосвідомості виховується як зовнішнім, так і внутрішнім світом. До зовнішнього впливу відносять медіазасіб, який впливає на соціум застосовуючи сугестивний (навіювальний) підхід, що включає в себе маніпулятивне управління і, зокрема, діє на психіку, психічний стан, поведінку та свідомість людини. Внутрішній світ людина здатна сама формувати, але й під впливом зовнішнього. Фізіологічно-психологічний стан людини є надзвичайно складним за чинниками психології та фізіології.

Психологічний вплив за своєю структурою є складним процесом і має емпіричне значення. Психологія комунікаційного спілкування займає особливе місце у житті людини, особливо у вирішенні конфліктів, налагодженню різного роду відносин і стосунків у період війни. Великою перевагою, на сьогодні, буде створення «конкурентоспроможної особистості» [1], яка зуміє боротися за особливий статус у суспільстві і, яка, зможе психологічно легко адаптуватись до життя, а також усвідомить національну спрагу й комунікативно-інтелектуально-психологічну енергію міцності у боротьбі з насильницьким тиском негативної інформації.

Сьогодні медіакомунікації працюють в руслі негативного впливу подачі інформації, що спричиняє багато проблем психологічного характеру у свідомості людей в сприйнятті комунікаційного впливу. Завданням для сучасного реципієнта – це навчитися боротися з великою кількістю негативу.

На сьогодні, дуже важливим для громадськості – не піддаватись миттєвому маніпулятивно-комунікаційному впливу в управлінні свідомістю, оскільки інформація може бути правдива чи неправдива, достовірна чи недостовірна і т. ін. Громадська думка та громадськість в цілому повинні відстоювати свою позицію, аналізувати і перевіряти інформацію, не розуміти її буквально чи однозначно, оскільки при такому потоці інформації з усіх каналів ЗМІ повідомлення поступають різної подачі та змістового заклику. Звичайно, що для суспільства це завдання складне, але при сучасному ритмі життя воно є необхідним для власного ж самозбереження.

Людина в світі складних явищ інформаційного потоку та інформаційної війни повинна теж вміти боротися і захищатися від несвідомої та негативної інформаційної плинності, а для цього необхідно використовувати – захисні механізми, тобто навчитися фільтрувати, відхиляти, раціоналізувати, аналізувати, заперечувати, інтелектуалізувати, ізолювати й заміщати повідомлення негативного характеру вибудовуючи для організму психологічну загартованість. Для того, щоб психологічно

не травмуватися від інформаційної атаки, насамперед важливо багато інтелектуально працювати, читати, слухати й переглядати цікаво-пізнавальних програм (наприклад, морально-естетичні фільми, музика, література тощо).

В будь-якому випадку не кожен вік людини може справитись з таким об'ємом гнітючої інформації, а тому необхідно інформатору обдумувати як використати метод баражування [1] (спосіб відволікання уваги від страху) використовуючи стимулюючі навіювальні ініціативні методи сприяння людей до аналізу та синтезу, стратегічних національних рішень, дій та комунікаційних мирних переговорів. Для того, щоб вміти переборювати страх та небезпеку в екстремальних ситуаціях необхідно виховувати у суспільстві стійкість, вольовитість, гідність, розумову силу, міцність морального духу та своїх позицій (поглядів), щоб перебороти цей страх і перешкоди. Як зазначає Варій М.Й. [1], головна умова перебороти страх – це «використання парадоксальної інтенції», сутність полягає в тому, щоб у людини зник страх і вона змогла зробити те, чого так боялась, тобто навчилася протистояти психологічної фобії. Чим більше ми чогось боїмось, тим легше нами маніпулювати, тим боязнь стає володарем нашого фізичного і емоційного стану і краще нами керувати в будь-якому напрямку [2;3].

А отже, завданням ЗМІ зараз – це послабити психологічний вплив і врегулювати інформаційний потік у комунікаційних процесах, при цьому контролюючи шуми політичних новин та ними управляючи.

Список використаних джерел

1. Варій М.Й. *Психологія: Навчальний посібник* / М.Й. Варій. – К., 2007. – 288 с. 2. Воронін Д. І. *Психологічні особливості семіотики ефективної реклами* / Д. І. Воронін // *Вісник міжнарод. ун-ту ім. Т.Шевченка*. – К., 2002. – Вип. 1. – С.138-144. 3. Орбан-Лембрик Л.Е. *Психологія управління: Посібник* / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с.

Л. А. Делова

ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В ЭПОХУ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Рост этнического самосознания, этнической идентичности – одна из основных черт развития человечества в третьем тысячелетии.

Национальное самосознание, являясь составной частью менталитета, функционирует как на уровне этнической общности, так и на уровне личности.

Исследователи определяют национальное самосознание личности как осознание субъектом совокупности своих этнических связей и своего отношения к ним. Оно является частью структуры, составным элементом самосознания личности в целом. Отечественные психологи выделяют три компонента самосознания: 1) познавательный (самосознание); 2) эмоционально-ценностный (самоотношение); 3) регулятивный (саморегуляция поведения личности).

Исследователи феномена национального самосознания исходят из положения, разработанного Рубинштейном С.Л., заключающегося в том, что в процессе отражения явлений внешнего мира в сознании происходит определение их значения для индивида, его отношения к ним, что проявляется в формировании ценностных ориентаций личности, установок, интересов, стремлений, чувств. Следовательно, их фиксация может быть использована для изучения самосознания личности, в том числе национального самосознания.

В понятие этнического (национального) самосознания включается не только национальная идентификация, но и воззрения на характерные черты своего народа (этнические автостереотипы), на его происхождение, историческое прошлое, культуру, в том числе традиции, нормы поведения, обычаи. В структуру этого понятия входят представления о территории проживания, государственности этноса.

Конкретное изучение национального самосознания сложно прежде всего потому, что трудно подыскать индикаторы, адекватные каждому из его элементов.

В качестве этнодифференцирующих, т.е. отличающих данный этнос от всех других элементов национального самосознания, могут выступать самые разные характеристики: ценностные ориентации, язык, религия, историческая память, национальный характер, народное и профессиональное искусство. Значимыми для идентификации могут быть различные основания. Так, Левкович В.П., Мин Л.В. выявили: основанием для этнической идентификации корейцев, проживающих в Средней Азии, служат элементы материальной культуры: особая терка для резки овощей, машинка для резки лапши и т. п. [1, с. 72-81].

Все элементы национального самосознания эмоционально окрашены, связаны с чувствами, восприятием, установками.

Существуют различные объяснительные концепции этнического возрождения второй половины XX века – начала третьего тысячелетия. Социологические школы объясняют рост национального самосознания следующими причинами: 1) реакцией на экономическую экспансию более развитых народов; 2) интенсификацией внутриэтнического взаимодействия в результате мировой социальной конкуренции; 3) повышением влияния больших социальных, в том числе этнических, групп в политике и экономике, облегчением процессов их сплочения благодаря средствам массовой коммуникации.

Этническая идентичность самосознания - часть социальной идентичности, психологическая категория, которая относится к осознанию своей принадлежности к этнической общности. В ее структуре два компонента: 1) когнитивный (знания, представления об особенностях собственной группы, осознание себя в качестве ее члена); 2) аффективный (оценка качества своей этнической группы).

В современном мире наблюдается психологический сдвиг в настроениях людей, суть которого: резкое усиление интереса к традициям, обычаям своего народа, что детерминировано международными и межэтническими конфликтами, экологической опасностью и другими угрожающими человечеству причинами.

Ощущая нестабильность окружающего мира, личность склонна искать защиту и поддержку в стабильных ценностях предшествующих поколений, таким образом, психологические причины роста национального самосознания таковы: 1) поиск ориентиров и стабильности в нестабильном мире; 2) интенсификация межэтнических контактов, так как повторяющиеся контакты актуализируют этническую идентичность, так как происходит процесс категоризации («мы» – «они»).

Список использованных источников

1. Левкович В.П., Мин Л.В. Особенности сохранения этнического самосознания корейских переселенцев Казахстана // Психологический журнал. – 1996 – Т.17. – №6. – С. 72-81.

В. А. Савчук

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ІСТОРИЧНИХ МІФІВ ТА ПАМ'ЯТІ

Проблема історичних міфів постає актуальною з огляду на використання їх у різних сферах життя на сучасному етапі. На особливу увагу заслуговує їх застосування як засобу політичних маніпуляцій та інформаційних воєн. Детальне вивчення природи історичних міфів надає можливість знайти ефективніші підходи до оперування ними та роботи з їх наслідками. Із усіх психічних процесів, міф має одні з найміцніших зв'язків із пам'яттю. Метою дослідження є систематизація основних поглядів на цей взаємовплив, зосереджуючись саме на підвиді історичного міфу.

Розгляд особливостей пам'яті як фактору формування цього типу наративу

обумовлений універсальним характером міфу. За словами А. Седжестен, міф є як архетипним, так і специфічним явищем. З одного боку, його складові повторюються в різних епохах та місцях; з іншого ж, описуючи події, що стосуються конкретної групи у певний період. На основі цього дослідниця виводить загальну типологію таких наративів (міф про «Золоту добу», змову, засновницький міф тощо) із безліччю типових персонажів (герой, лиходій, мудрець, жертва), що може бути застосована в усіх спільнотах [8]. Доречно, на нашу думку, звернутися до автора самого поняття «архетип» – К. Г. Юнга. Описуючи походження першообразів-архетипів, науковець висловлює думку, що в їх основі лежить відображення того досвіду людства, який постійно повторюється [5, с.84].

Феномен пам'яті відіграє важливу роль, слугуючи опорою не лише для творення та засвоєння міфу, а й для будь-яких дій. Т. Манн зазначає, що, перш ніж щось робити, людина занурюється в минуле, у власну пам'ять, шукаючи там приклад, що допоможе впоратися із проблемами сьогодення [2]. К. Г. Юнг переконаний, що свідомість повинна володіти розумом, щоб передусім відкривати певний порядок у хаосі неупорядкованих індивідуальних подій у світі, а потім, щонайменше в людських справах, дотримуватися цього порядку [5, с.87].

Р. Мей, натомість, дещо зміщує акценти. За його словами, пам'ять залежить від міфу. З події, яка відбулася в нашому розумі, в дійсності або в уяві, формується спогад. День за днем, «ліплячи» його, як глину, людина перетворює ту подію в міф [7]. Пояснюючи ідею взаємопов'язаності історичної та колективної пам'яті, І. Гирич та Ю. Шаповал вказують, що історична пам'ять є відображенням того, як суспільство уявляє своє минуле. На рівні ж колективної пам'яті (до складу якої входить історична) використання міфів дає змогу творити масову свідомість, національну самоідентифікацію, власну самобутність та здатність відрізнити себе від інших народів. Загалом, на думку вчених, основним фактором творення нації є єдність історичної долі та національного почуття, в основі якої лежить спільна історична пам'ять [1].

Крім того, вплив історичної долі та культурного коду настільки значний, що його прояви можуть зберегтися у процесі творення нової нації, перероджуючись у нові форми. Наприклад, у випадку американського націогенезу, зв'язок із європейською міфологічною системою залишився доволі міцним попри відмову від неї та творення власної. Р. Мей зазначає, що образи легендарних американських грабіжників (наприклад, Джесі Джеймса), що грабували багатих та роздавали бідним – це несвідома алюзія на шляхетного середньовічного англійського розбійника Робін Гуда [7].

Отже, вплив пам'яті як психічного процесу на становлення історичних міфів обумовлений системою архетипів, на яких ці наративи базуються і які відображають повторюваний людський досвід. Таким чином, запас пам'яті використовується як фундамент для формування нових історій. Зворотній зв'язок між цими явищами є очевидним з огляду на трактування міфу як бачення історії, яке потім зберігається у формі спогаду та згодом знаходить свій вияв у нових формах. Таким чином, саме другий підхід є найдоречнішим при аналізі впливу історичного міфу на пам'ять (зокрема, на її колективний тип).

Список використаних джерел

1. Гирич І. Шаповал Ю. Чому необхідно переосмислювати минуле? – К.: Фонд Конрада Аденауера. – 2010. – 44 с.
2. Манн Т. Фрейд и будущее (Доклад, прочитанный в Вене 8 мая 1936 г. на праздновании 80-летия Зигмунда Фрейда. Перевод с немецкого и вступление С. Анта) // Иностранная литература. – 1996. – 6. – режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/1996/6/mann.html>.
3. Щербakov В. П. Миф в психоанализе // Серия «Мыслители», Смыслы мифа: мифология в истории и культуре., Выпуск 8 / Сборник в честь 90-летия профессора М.И. Шахновича Санкт-Петербурга: Санкт-Петербургское философское общество. – 2001. – режим доступа:

http://anthropology.ru/ru/text/shcherbakov-vp/mif-v-psihoanalize. 4. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов / Пер. с англ. В. Навкманов – К.: Государственная библиотека Украины для юношества. – 1996. – 384 с. 5. Юнг К. Г. Психология бессознательного / Пер. с англ. В. Зеленский – Издание 2-е., М.: «Когито-Центр». – 2010. – 352 с. 6. Freud, S. Formulations on the two principles of mental functioning / Trans. from Germ. J. Strachey // The Case of Schreber Paper on Technique and Other Works – London: The Hogarth Press. – 1911. – PP. 218-226. 7. May, R. The Cry for Myth – New York: W. W. Norton & Company – 1991. – 324 p. 8. Segesten, A. D. Myth, Identity and Conflict: A Comparative Analysis of Romanian and Serbian Textbooks – Lanham: Lexington Books. – 2011. – 314 p. 9. Vrettos, A. Displaced Memories in Victorian Fiction and Psychology // Victorian Studies, 2 (49), Winter – 2007. – pp. 99–107.

В. В. Чернова, Н. О. Губа

СУЧАСНИЙ ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАПСИХОЛОГІЇ

Сучасна політична, економічна та соціальна ситуації загострила та поглибила деякі вже існуючі трансформаційні процеси сучасної психологічної науки. Зокрема, актуалізувалися питання роботи психолога під час воєнних конфліктів; стресових ситуацій і факторів їх виявлення. Не менш важливим у контексті вищезазначених тем є робота над розвитком і встановленням медіапсихології як окремої галузі для дослідження науковців і практиків, а також як дисципліни до вивчення майбутніми фахівцями-психологами та медійниками.

Наразі це питання порушували в своїх роботах такі вітчизняні дослідники: О. Баришполець, О. Вознесенська, О. Голубєва, Г. Мироненко, Л. Найдьонова, Н. Обухова, Н. Череповська. Із зарубіжних науковців медіапсихологію розглядали: Т. Артешевська, Дж. Блумлер, Д. Брайант, Д. Джайлз, Е. Кац, О. Маховська, М. Назаров, Р. Паркер, Ф. Смирнов.

Метою роботи є дослідження стану медіапсихології як окремої галузі наукового дослідження та навчальної дисципліни в Україні на сучасному етапі.

У сучасних дослідженнях медіапсихологія розглядається як «синтетична фундаментальна дисципліна, спрямована на побудову нового формату дискурсу, корисного і медіавиробникам, і медіаспоживачам, і модераторові цієї взаємодії» [3]. У цьому визначенні помічаємо двосторонній характер дисципліни, що свідчить про особливу потребу її впровадження на подвійному рівні: як для виробників медіапродукту, так і для його споживачів.

Звернемо увагу на стан медіапсихології як галузі вивчення у ВНЗ України. Примітно, що наразі цю дисципліну викладають у досить багатьох закладах освіти, до прикладу: у ДНУ ім. Олесья Гончара (для студентів напрямів «Реклама та зв'язки з громадськістю», «Журналістика»); у ЖДУ ім. Івана Франка (практична психологія); у Київському університеті ім. Бориса Грінченка (соціальна педагогіка; психологія); у ЛНУ ім. Івана Франка (соціальна педагогіка). Утім, можна помітити досить фрагментарний і не до кінця сформований характер дисципліни, включаючи чинники географії та цільової аудиторії.

На нашу думку, логічно та важливо, щоб медіапсихологія викладалася обов'язково: 1) у майбутніх працівників ЗМІ як осіб, що нести будуть відповідальність за вплив, який спричиняється на психіку людей; 2) у студентів-психологів для необхідності розуміння соціальних, поведінкових і психологічних ефектів впливу медіа; а також як варіативна дисципліна для будь-яких спеціальностей.

Світовий досвід так само свідчить про те, що її вивчення як окремої дисципліни не є поширеним явищем. Утім, порівняно з Україною, рівень медіаграмотності у розвинених країнах світу є значно вищим. До того ж, у багатьох європейських країнах та Америці медіаосвіта та медіакультура стали предметом вивчення у школах і вишах ще у минулому столітті. Деякі приклади до цього знаходимо у роботі Т.

Мороз: «... у Фінляндії вона ввійшла в перелік предметів середньої школи ще в 1970 р., а у вищі навчальні заклади – в 1977 р. У Швеції медіаосвіта є обов'язковою для учнів середніх шкіл (гімназій) із 1980 р., у Данії – з 1979 р.» [2]. Саме те, що певні аспекти медіапсихології входять до кола тем вищезазначених дисциплін, і може бути причиною не достатньої розвиненості медіапсихології як окремого предмета для вивчення.

Що стосується наукового дослідження цієї галузі, ситуація значно краща. По-перше, в Україні маємо монографію «Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів», присвячену всебічному розгляду її аспектів [1]. По-друге, у процесі підготовки теоретичного викладу ми помітили досить жвавий науковий інтерес до цієї теми, про який свідчать численні статті, емпіричні дослідження, науково-дослідні роботи та наявність в Україні окремої лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти. Серед позитивних світових тенденцій варто також зазначити існування кількох фахових журналів, серед яких, зокрема: «Media Psychology», «Journal of Media Psychology», «Zeitschrift für Medienpsychologie», «Проблеми медіапсихології» [4].

Отже, наразі медіапсихологія в Україні проходить етап активного розвитку, про що свідчить багато згаданих позитивних тенденцій. Втім, основними проблемами у цьому процесі є відсутність системності, остаточно не сформоване розуміння своєї цільової аудиторії, нечітке розмежування понять «медіапсихологія», «медіаосвіта» та «медіакультура», а також брак інформування про діяльність, яка проводиться у цій галузі.

Список використаних джерел

1. *Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів* : монографія / О.Т.Баршполец, О.Л.Вознесенська, О.Є.Голубєва, Г.В.Мироненко ; за наук. ред.: Л.А.Найдьоновой, Н.І.Череповської. – К., 2014. – 348 с. 2. Мороз Т. *Медіаосвіта в Україні: зарубіжний досвід* // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 29 березня 2012 року. – Чернівці, 2012. – С. 145-147. 3. Олешко В. *Психологія журналістики* : учеб. пособ. для студ., обуч. по спец. «Журналістика» / В.Ф.Олешко. – СПб., 2006. – 478 с. 4. Пронина Е. *Категории медіапсихології: факты, феномены, фантомы* // *Человек как субъект и объект медіапсихології*. – М.: Издательство МГУ, 2011. – С. 105-150.

О. А. Коржова, Т. Б. Тарасова

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСВІДОМОСТІ ПРАЦЮЮЧИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

Зрілість – найтриваліший і найбільш значимий для більшості людей період життя, межі якого охоплюють час від 25 до 65 років, тобто 40 років життя. Соціальна ситуація розвитку в зрілості – це ситуація реалізації себе, повного розкриття свого потенціалу у професійній діяльності, дружніх та сімейних відносинах. Зміни в мисленні, поведінці та особистості людини в період зрілості лише незначною мірою обумовлені хронологічним віком або специфічними змінами в організмі, в набагато більшому ступені вони детермінуються особистими, соціальними і культурними подіями або чинниками [2; 4]. На відміну від первинного етапу соціалізації дитини, що орієнтований перш за все «зовні» – на опанування та «присвоєння» зовнішнього досвіду, досвіду дорослих, соціалізація ж дорослого – це перш за все спрямованість всередину себе, це вибудовування власного особистісного досвіду та, відповідно, активне самопізнання та саморозвиток. Таким чином, соціалізація дорослої людини суб'єктна за своєю суттю, це саморозвиток через здійснення виборів – ким бути, яким бути, з ким бути і т. д. На цьому етапі не тільки реалізується

свобода вибору активності в конкретних ситуаціях, але і відбувається вибір власного психологічного вигляду, здоров'я або хвороби, соціальної активності, або ізоляваності, без перебільшення – вибір способу життя в цілому. Тут відбувається саморегуляція в найширшому розумінні цього слова [1; 5]. В той же час, дослідники вважають за необхідне виокремлювати своєрідні «під-періоди» етапу зрілості: ранню зрілість (25 – 35 років) та пізню зрілість (36 – 60 років) [2; 3]. Межі цих під-періодів створюють відомі кризи: «криза середини життя» та криза пенсійного віку.

У відповідності до завдань нашої роботи були досліджені самооцінка, рівня домагань та локус контролю працюючих жінок періодів ранньої та пізньої зрілості. Особливості самооцінки та рівня домагань досліджувалися з використанням методики Т. Дембо – С. Рубінштейна.

У таблиці 1. представлені зведені дані щодо самооцінки працюючих жінок зрілого віку.

Таблиця 1. Самооцінка працюючих жінок зрілого віку (у %)

Досліджувані	Самооцінка		
	знижена самооцінка	адекватна самооцінка	завищена самооцінка
Рання зрілість	29,4	41,2	29,4
Пізня зрілість	17,7	58,8	23,5

Як свідчать отримані дані, в цілому у досліджуваних провідною є адекватна самооцінка. В той же час для пізньої зрілості очевидні тенденції зростання кількості адекватних самооцінок та, відповідно, зменшення самооцінок завищених та занижених. Рівень домагань особистості органічно пов'язаний з самооцінкою, але не є її механічним віддзеркаленням. У таблиці 2 представлені дані щодо рівня домагань працюючих жінок зрілого віку.

Таблиця 2. Рівень домагань працюючих жінок зрілого віку (у %)

Досліджувані	Рівень домагань			
	Занижений	Реалістичний	Оптимальний	Нереалістичний
Рання зрілість	0,0	5,9	41,2	52,9
Пізня зрілість	0,0	5,9	5,9	88,2

З даної таблиці можна сказати що, занижений рівень домагань взагалі не притаманний досліджуваним працюючим жінкам зрілого віку, реалістичний рівень представлено практично однаково, а провідним є нереалістичний рівень домагань. В той же час жінкам, що належать до пізньої зрілості притаманне очевидне зростання нереалістичного рівня домагань. Пояснення отриманим даним треба додатково шукати, зараз можна висловити лише припущення, що у такий спосіб відбувається своєрідний психологічний захист старіючої жінки від реалій сучасної соціальної нестабільності.

Перспективи подальших досліджень даної проблеми ми бачимо у поглибленні відомостей стосовно самосвідомості працюючих жінок зрілого віку, встановленні більш широкого кола взаємозв'язків самооцінки та рівня домагань з особистісними якостями та з'ясування впливу гендерних стереотипів на самосвідомість сучасної працюючої жінки.

Список використаних джерел

1. *Життєві домагання особистості [Текст] : колективна монографія / Ін-т соціальної та політичної психології АПН України; лабораторія соціальної психології особистості; [за ред. Ю.П.Мирончик]. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 452с. 2. Ильин Е.П. Психология взрослости / Е.П. Ильин СПб.: Питер, 2012 – 469 с. 3. Психология человека от рождения до смерти / Под об-*

цей редакцією А. А. Реана. – М.: Издательство АСТ, 2015. – 656 с. 4. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2009. – 359 с. 5. Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг. / О. С. Штепа – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 210 с.

А. В. Ластовляк, О. В. Ішук

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОТРАВМИ З ПЕРШИМ ДИТЯЧИМ ДОСВІДОМ СТРАХУ

Феномен психотравми, нажаль, є більш ніж звичайною річчю з якою доводиться стикатися кожній людині, практично кожен день. Кризова ситуація, бачити насильство або бути його жертвою, різка зміна соціального середовища, страх за власне життя, кількість прикладів можна продовжувати довгим списком. Але перш ніж йти далі, варто зрозуміти саме визначення «психотравми».

В авторитетних психологічних словникових виданнях, визначення звучить так, – психологічна травма або психотравма – шкода, завдана психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів на її психіку.

Зупинимося на моменті «інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища», згідно цього, для утворення психологічної травми потрібен зовнішній катализатор, який мобілізує внутрішні ресурси людини, для реакції на дані обставини.

Але яким же чином можна визначити рівень вольової стійкості на загрозу несприятливого фактору? На нашу думку, для відповіді на це питання варто звернутися до першого досвіду внутрішніх переживань у дитячому віці. Від початку нашого народження ми стикаємося із середовищем до якого за своєю природою не можемо бути підготовлені. Дані знання приходять поступово, в процесі дорослішання, і таким чином це дозволяє відрізнити «добре» від «погано». Даний досвід набувається на тлі вікових криз, в теорії Л.С. Виготського це поняття означає перехід у віковому розвитку до нового якісно специфічного етапу, проходячи які, дитина отримує опір зі сторони зовнішнього світу щодо своїх потреб.

При хорошому розкладі у процесі розвитку індивіда утворюється адекватна оцінка зовнішнього світу, і розуміння того як правильно отримувати те, що є бажаним.

Але варто розглянути інший результат подій. Припустимо, на тлі чергового капризу, один із батьків на фоні критичного роздратування дає грубу відповідь в наслідок чого лякає дитину. Далі припустимо, що після типового сценарію сліз і компромісу, ситуація звичайно ж забувається, і подальший спосіб життя йде як зазвичай. Уявімо нову ситуацію, де сформована особистість (в минулому та сама дитина) веде звичайний спосіб життя, працює, має сім'ю, і типові блага необхідні для нормальної життєдіяльності. В черговий раз повертаючись з роботи, він раптово стає свідком жорстокого поводження з дитиною. На тлі цього, самопочуття змінюється, настрій падає, з'являється незрозуміла для цієї особи дратівливість і злість, можливі й інші негативні почуття. Повернувшись додому, на просте запитання своєї дружини «як пройшов твій день?» наш герой зривається і нагороджує свою дружину всією накопиченою злістю за такий короткий проміжок часу.

Тепер же розберемо цей приклад, чому ж наш герой звернув на це увагу, і відчув таку гаму емоцій? Наш розум влаштований таким чином, щоб фіксувати все те що нас оточує в режимі «24/7». Але в особливі моменти, він за частки секунд може провести паралелі між «реальним і минулим», змушує нас відчувати все те, що вже було пережито, простіше кажучи випробувати повноцінний ефект «флеш-бека» (flashback). Таким чином, на тлі нових подій, досвід отриманий в ранньому дитинстві оновлюється. Так як для нормальної роботи наш розум повинен робити це на

регулярній основі, адаптуючи можливості до життєдіяльності.

В кращому випадку, людина зможе повернутися в теперішнє, і усвідомити, що зараз відбулося, і швидко прийти в себе. В іншому разі, може статися критичне застрягання думок, навіть не усвідомлюване індивідом. Не реалізований, захований, і забитий в куточки свідомості досвід минулого, повноцінно отримує владу в сьогоденні.

Таким чином, можливість отримати психотравму в теперішньому часі межує зі специфічними зовнішніми несприятливими факторами (терористичні акти, насильство яке доводиться спостерігати або по не волі ставати його учасником, політичні ситуації тощо) ставши свідком якого, людина також стикається з проблемою неможливості його переживання і розуміння цього досвіду.

Але в будь-якому негативному розкладі при здоровому розмірковуванні можна знайти лікування і вирішення проблеми ментального характеру. До цього прикладу наведемо метафору, що при подряпинах використовується антисептик, при вивихах бинти, при застуді ліки. Психологічна травма має ту ж саму закономірність, вона подібна до «перелому», який у відсутності лікування, зростається неправильно і заважає природній роботі кінцівки. Але при своєчасному і адекватному лікуванні, можливе повне одужання і відновлення втраченої життєдіяльності та психологічного благополуччя.

Циклічність погравлення інтересу медичної та психологічної громадськості до змісту феномена психічна травма, привело в подальшому до уповільнення її диференціації і етіології, що в свою чергу означає про перспективи її детального вивчення.

В. А. Савченко

ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ СЕРЕД СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У сучасній державі нестабільність різного роду показників рівня соціального життя, більшою мірою залежних від економічної ситуації, істотно негативно впливає на сферу освіти. Спочатку, всі проблеми психологічно впливають на дорослих людей (батьків), а далі обставини в сім'ї позначаються на дітях. У результаті вже молодь проявляє більше агресивності, їх дуже швидко починає дратувати все, що «душі не мило». Молодь стала частіше потрапляти у конфліктні ситуації, причому не рідкість, здавалося б звичайний конфлікт, – переходить в бійку. І це лише одна з причин виникнення у дітей конфліктних реакцій.

Прояви конфліктності дуже характерні для молоді молодшого віку, однак вони носять ситуативний характер і поступово можуть минати. Проте за несприятливих умов, відсутності своєчасної психологічної допомоги можуть стати стійкими особистісними утвореннями. Тому психолог повинен допомогти молоді ще у шкільному віці подолати труднощі спілкування з однолітками та дорослими задля сприятливого клімату у їх середовищі. Слід підкреслити, що конфлікти стали однією з найскладніших проблем життєдіяльності сучасної молоді. Молодь, взаємодіючи з дорослими, однолітками, оточуючим соціально-культурним середовищем, досить часто на різних рівнях і в різних обставинах стикаються з конфліктами. Постійно зростає кількість конфліктів у системі «дорослий–молодь» та «молодь–молодь». Як приклад майже, як норма сприймається відсутність позитивних взаємин між педагогом і школярами, зростає емоційна й духовна дистанція між ними; навпаки, падає взаємний інтерес один до одного, знижується мотивація учнів до навчання.

Неконструктивна поведінка сторін у конфліктній ситуації веде до переростання ділових конфліктів в емоційні, що, в свою чергу, призводять до таких негативних наслідків, як зростання емоційної напруженості, підвищення рівня тривожності. Тривалі, нерозв'язані конфлікти негативно впливають на міжособистісні стосунки,

соціально психологічний клімат у колективі. Відсутність належної уваги до проблеми конфліктів у навчальних закладах значно підвищують конфліктогенність навчально-виховного середовища, що стає основою формування конфліктної спрямованості особистості й перешкодою на шляху процесу самореалізації людини [1].

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про те, що поняття конфлікту трактується досить широко, внаслідок чого воно виявляється еквівалентним філософському розумінню суперечності [7].

Найчастіше в психології поняття «конфлікт» визначається як зіткнення протилежно спрямованих, взаємовиключних тенденцій окремо взятого епізоду в свідомості, у міжособистісних взаємодіях або міжособистісних стосунках індивідів чи груп людей, пов'язане з негативними емоційними переживаннями.

Стосовно суб'єктів відокремлюють чотири типи конфліктів: 1. Внутрішньоособистісний, що як правило, є наслідком амбівалентних прагнень суб'єкта [3-5]. 2. Міжособистісний конфлікт, що виявляється у конфронтації з приводу потреб, мотивів, цілей, цінностей чи становлень [2]. 3. Особистісно-груповий конфлікт, що виникає внаслідок невідповідності поведінки особистості груповим нормам та очікуванням [8]. 4. Міжгруповий конфлікт, що виникає внаслідок зіткнення стереотипів поведінки, норм, цілей, цінностей різних груп (міжорганізаційні, міждержавні конфлікти).

В існуючій класифікації конфліктів варто звернути увагу на так звані продуктивні конфлікти, що позитивно впливає на динаміку та результативність соціально-психологічних процесів і служить джерелом самовдосконалення та саморозвитку особистості. Причину виникнення внутрішньоособистісних (психологічних) конфліктів психологи вбачають у самій структурі людської свідомості та діяльності: конфлікт особистісного; конфлікт ціннісних орієнтацій [6].

Враховуючи процес зростання, виховання і становлення дітей як особистості, дуже важливо вчасно вжити заходів у запобіганні конфліктних ситуацій серед молоді, оскільки прояв агресії і перехід її в конфліктну ситуацію дуже негативно позначається на психологічному стані дитини, що в майбутньому призведе до некерованої психологічної ситуації.

Список використаних джерел

1. Назарова Д.В. ВІСНИК НТУУ — КІП. Філософія. Психологія. Педагогіка., Випуск 3'2010. – 163-167 с.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В.Гришина. – СПб.: Питер, 2003. – 464 с.
3. Захаров А.И. Неврозы у детей / А.И.Захаров. – СПб.: Дельта, 1996. – 183 с.
4. Захаров А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребенка / А.И.Захаров. – СПб.: Союз, 2000. – 149 с.
5. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: [уч. пособие] / Г.И.Козырев. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 176 с.
6. Кон И.С. Открытие «Я» / И.С.Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 174 с.
7. Петровська Л.А. О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта.
8. Психология / [Под ред. А.А. Крылова]. – М.: ПБОЮЛ, 2001. – 584 с.

Н. А. Полякова

ПРОБЛЕМА ЗГУРТОВАНІСТІ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ. СПІВПРАЦЯ ПСИХОЛОГА І ПЕДАГОГА В СТВОРЕННІ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ

Однією з важливих проблем виховання є проблема взаємин особистості та соціальних груп, членом якої вона виступає. Колектив класу, школи може і повинен стати тією групою, яка позитивно впливає на розвиток кожного її члена.

Сьогодні в школах існує проблема щодо згуртування учнівських колективів. Психодіагностичні дослідження показують невтішні результати. Складно

знайти колектив класу з високим індексом групової згуртованості. Неправильне розуміння і проходження етапу індивідуалізації особистості під час входження в соціальну групу переросло в «окремість» кожної особистості і нездатність бути «разом». Якщо, все ж таки, доводиться бачити спільність серед учнівської молоді, то це тимчасове явище, яке спричинене необхідністю об'єднатися під час короткочасної сумісної діяльності.

Термін «колектив» походить від латинського *collectives* – збірний. Він означає соціальну групу, об'єднану на основі суспільно значущих цілей.

Учнівський колектив – офіційне об'єднання школярів задля навчання в навчальних закладах. Така спільність має власні цілі, що прямо не збігаються з цілями кожного її члена [5].

Ступінь згуртованості є показником психологічного клімату учнівського колективу, який відображає ступінь задоволеності учнів існуючими міжособистісними стосунками. Психологічний клімат зумовлює самопочуття кожного учня, впливає на продуктивність спільної діяльності [1].

Одним із перших групову згуртованість досліджував американський соціальний психолог Леон Фестінгер, вважаючи критерієм частоту і міцність групових зв'язків. Подальші дослідження науковці зосереджували на спонукальних властивостях групи [2].

У межах розробленої А.В.Петровським стратометричної концепції групової активності (теорії діяльнісного опосередкування міжособистісних відносин у групі) було запропоновано розглядати групову згуртованість крізь призму ціннісно-орієнтаційної єдності.

Для розуміння того, що відбувається з індивідом при входженні в соціальну групу, розглянемо саме концепцію А. В. Петровського, його підхід щодо взаємодії особистості з групою. Така взаємодія, на його думку, відбувається у три фази: адаптації, індивідуалізації та інтеграції.

На першому етапі внутрішньогрупового життя індивіда (цю стадію традиційно позначають як фазу адаптації) основні зусилля особистості спрямовані на засвоєння пануючих в даному конкретному співтоваристві норм і правил, на ознайомлення зі специфічними для групи цінностями, на оволодіння тими способами і засобами активності, якими вже володіють його нові партнери по взаємодії і спілкуванню. Інакше кажучи, в індивіда виникає в більшій чи меншій мірі виражена потреба «бути таким, як усі», прагнення не відрізнятись від інших, в певному сенсі розчинитися в групі, відчувати себе її повноправним членом і відчувати визнання цього факту іншими членами спільноти.

У той же час рішення чисто адаптаційних завдань на певному етапі вступає в явне протиріччя з властивим кожній особистості прагненням підкреслити свою індивідуальність, неповторність, утвердитися тими своїми особливостями, які вона розцінює як найбільш для себе цінні та значущі. Це тим більше важливо у зв'язку з тим, що успішна адаптація індивіда в групі, досягнення ним мети «бути таким, як усі» нерідко призводять до суб'єктивно переживаного ним самим почуття якоїсь особистісної розчиненості в співтоваристві, до ілюзії втрати своєї індивідуальності. Все це на певному етапі внутрішньогрупового життя даного індивіда зумовлює принципову зміну його особистісного завдання: прагнення «бути таким, як усі», що характеризує весь етап адаптації, на доказ своєї унікальності - на перший план виступає прагнення «бути не таким, як всі», що в кінцевому рахунку і є психологічною суттю другого етапу входження особистості в групу, стадії індивідуалізації. Зрозуміло, що далеко не завжди індивідуальність, яка підігривається бажанням якомога швидше персоналізуватись і тим самим «скинути» з себе імідж однаковості серед інших «середніх» членів групи, пред'являє спільноті тільки ті форми своєї активності і грані індивідуальності, які дана спільнота готова визнати і прийняти як

безсумнівно цінні і важливі для себе, як відповідні нормам, правилам і перспективам своєї життєдіяльності. Більше того, досить часто група відверто жорстко санкціонує індивіда, який не засвоїв правила співжиття на адаптаційному етапі, і примушує його повернутися до самого початку своєї внутрішньогрупової «кар'єри», щоб по-новому пройти випробування, які дозволяють бути «таким, як усі».

Якщо ж і при повторних спробах індивід не виявляє бажання або здатності знайти «золоту середину» між тим, що значимо для спільноти і що особливо цінно для нього самого, і продовжує наполегливо здійснювати особистісні «вклади», які несумісні з груповими нормами, то він виявляється або ізольованим серед своїх товаришів, або взагалі піддається своєрідному остракізму, витісняється з групи [4].

Через те, що людина впродовж життя входить у багато відносно стабільних і референтних для себе груп, ситуація адаптації, дезадаптації, індивідуалізації, дезіндивідуалізації, інтеграції і дезінтеграції повторюється для неї безліч разів. Усе це сприяє закріпленню відповідних особистісних новоутворень і формуванню відносно стійкої індивідуальності особистості.

Таким чином, особливістю впливу на особистість учня в школі є його колективістська спрямованість, в основу якої покладено ідею, що повноцінний розвиток особистості можливий лише в колективі і через колектив. Тоді, виникає проблема виховання, яку необхідно розглядати ще й у плані спроможності кожної групи позитивно впливати на якість виховання особистості [3]. За даними В. Бехтерева та М.Ланге реальні групи доволі часто пригнічують творчу, обдаровану особистість, гальмують її розвиток, негативно ставляться до неї через нерозуміння або заздрощі [6]. Сьогодні набуває особливого значення важливість створення в школах повноцінного учнівського колективу, орієнтованого на досягнення високих суспільнозначущих цілей, з розумінням цінності кожного його члена і позитивним соціально-психологічним кліматом.

Неможливо переоцінити роль класовода в створенні класного колективу та керівництва ним. Для успішного керівництва класним колективом педагог в співпраці з психологічною службою повинен постійно збирати й аналізувати інформацію про учнівський колектив, використовуючи різні методики (соціометрію, анкети, твори тощо) і на основі аналізу планувати і здійснювати психолого-педагогічний вплив, використовуючи різноманітні засоби і, в першу чергу, громадську думку, спрямовані на підвищення рівня розвитку колективу і кожного учня, при цьому виходячи з позицій поваги до особистості, співробітництва, визнання неповторності кожної індивідуальності [7].

Важливість формування сприятливого соціально-психологічного клімату колективу класу однозначна і безперечна.

Шляхом його формування повинна стати сумісна праця практичного психолога школи та класного керівника: 1) вивчення соціометричного статусу кожного учня в колективі класу (соціометричне дослідження); 2) вивчення соціально-психологічного клімату в колективі, (Шкала оцінювання властивостей психологічного клімату); 3) гнучке регулювання взаємин у колективі, своєчасне усунення суперечностей в міжособистісних стосунках; 4) спільна робота по удосконаленню умов навчання і життя членів колективу (оформлення класного кутка, інформаційних стендів; організація спільного проведення дозвілля, екскурсій, походи, акції, тощо); 5) використання гнучкого стилю керівництва з урахуванням особливостей членів колективу; 6) наявність універсальних вимог до учнів класу, з метою неупередженого керування; 7) допомога практичного психолога в роботі з учнями, які негативно впливають на психологічний клімат колективу; 8) систематична корекційно-розвивальна робота психолога з розвитку комунікативних здібностей учнів та згуртування колективу (тім-білдінг, тощо); 9) психолого-педагогічна просвіта батьків учнів; 10) формування толерантного відношення до оточуючих.

Висновки. 1) учнівський колектив прямо впливає на розвиток особистості учня; 2) керування класним колективом здійснює класний керівник; 3) спільність роботи класовода та практичного психолога закладу необхідна в створенні згуртованого колективу; 4) рівень згуртованості колективу залежить від якості соціально-психологічного клімату колективу; 5) «здоровий» соціально-спсихологічний клімат – основа успішного навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Аникеева Н. П. Психологический климат в коллективе. – М.: Просвещение, 1989. – С.112-115;
2. Волкова Н.П. Педагогика: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – С.182–196.
3. Пермяков О.А., Морозов В.В. Педагогика: Навч. посіб. / О.А. Пермяков, В.В. Морозов. – К.: Знання, 2006. – С.113–117.
4. Петровський А. В. Розвиток особистості в системі міжособистісних відносин // Соціальна психологія. М., 1987. С. 80-84.
5. Пономарьова Г.Ф. Словник-довідник з курсу педагогіки / Г.Ф. Пономарьова. – Х., 2004. – С.42–44.
6. Психология XXI века: учебник для вузов /Под ред. В.Н. Дружинина.- П57 М.:ПЭР СЭ, 2003.- С.13-16.
7. Трофімов Ю. Л. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. – К. : Либідь, 2001. – С.123-128.

С. Є.Мукомел, О. В. Іщук

АНАЛІЗ СУТНОСТІ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Поняття особистості відіграє значну роль у повсякденному житті. Кожна людина, що є особистістю, має свій неповторний набір індивідуально-психологічних особливостей, здібностей, мотивів, прагнень, якими вона керується у соціальному середовищі, професійній діяльності, побутовому та сімейному житті для досягнення певних цілей. Вивчення питання особистості значною мірою стосується соціальних, економічних, політичних, наукових, технічних і культурних проблем. Особистість є об'єктом вивчення багатьох наук: соціології, філософії, права, етики, біології, педагогіки і психології, саме тому категорія особистості посідає одне з головних місць у сучасних наукових дослідженнях і свідомості людей. Її дослідження є важливим для розкриття потенціалу людини, глибшого розуміння її психічних процесів, станів та їх функцій і властивостей.

Проте, у психології немає єдиної загальноприйнятої думки щодо питання визначення особистості, теорій походження, факторів, що впливають на її формування і розвиток, характерних рис, що визначають особистість. Психологи створювали інколи зовсім протилежні теорії особистості. Наприклад, психоаналітична теорія З. Фрейда і аналітична К. Юнга; епігенетична теорія Е. Еріксона і теорія особистості Г. Костюка; «Я концепція» К. Роджерса і теорія ієрархічних градацій К. Платонова. Саме тому сьогодні ми маємо різні гіпотези щодо особистості, велику кількість теоретичної інформації, практичних досліджень і жодної стовідсоткової загальноприйнятої теорії. Ми в жодному разі не стверджуємо, що якась з них хибна. Кожна з них є важливою для певного напрямку психології.

Актуальність цієї роботи полягає у висвітленні різних аспектів особистості у психології, синтезі окремих фактів і використання знань про особистість у професійній діяльності. Отже, предметом нашого дослідження є ознайомлення з основними поглядами на особистість відомих науковців-психологів.

На нашу думку, спочатку слід з'ясувати досить споріднені поняття: «індивід», «людина», «індивідуальність», «особистість». Індивід – це представник виду *homo sapiens*, одиничний представник людського роду [5]. Людина – це соціально-біологічна істота, яка є вищою ланкою еволюції, суб'єктом суспільно-історичної діяльності і спілкування [5]. Тому термін «індивід» вживають до всіх носіїв психіки, а

людина – лише до найрозвиненішого біологічного виду. Окрім цього, поняття «людина» має соціальний підтекст, бо лише представники людей мають своє суспільство, культуру. Особистість – це конкретна людина, що є носієм свідомості, займається певною діяльністю, здатна відповідати за свої вчинки, має своє ставлення до навколишнього світу і набір унікальних індивідуально-психологічних особливостей [5]. О. Леонт'єв вказує на те, що не лише природні особливості людини, наприклад темперамент, задатки, а й соціально-культурні надбудови такі як знання, вміння, здібності і характер, набуті людиною впродовж життя, не є визначальними рисами особистості. Власне особистісне в людині на думку О. Леонт'єва формується у взаємодії з іншими людьми і виражається в багатстві і різноманітності мотивів діяльності. Особистісне в людині передає роль і місце індивідуальних особливостей [6,с.11]. Індивідуальність – це одна з рис особистості, як активність чи самостійність, що виражає неповторність і розмаїття складових особистості.

Розглянемо історію розвитку поняття «особистість». Воно з'явилося у давні часи і спочатку означало личину, тобто маску акторів давньогрецького театру, потім – самого актора і його роль у виставі. Не дивно, що згодом поняття «особистість» еволюціонувало і стало вживатись на позначення певної людини в суспільстві. У класовій антагоністичній спільноті вирішальну роль відігравали панівні класи. Тому раби не мали права називатись «особистістю» і брати участь у житті суспільства. У часи феодалізму «особистостями» називались лише люди, які мали шляхетне походження. У капіталістичному суспільстві поняття «особистість» отожднювали з поняттям «власність». Бідняк, що не мав нічого власного, не мав і особистості. К. Маркс і Ф. Енгельс у своїх працях висловлювали думку, що людина має своє індивідуальне «Я», тому воно є «її» власністю [2,с.10]. Після появи психоаналізу З. Фрейда поняттям «особистості», її структурою, механізмами роботи зацікавились різні психологи і психіатри. Упродовж всього ХХ століття вони висунули велику кількість теорій, практичних досліджень і доповнень з цього приводу. Зараз немає одного загальноприйнятого погляду на це питання. Кожен напрям психології вкладає в особистість своє значення.

Психоаналітична теорія З. Фрейда була створена 1895 року. Він наголошує, що поряд із свідомим є несвідоме, яке відіграє провідну роль у нашій психічній діяльності. Вчений поділяє особистість на складові, кожне з яких виконує у психіці певну функцію [1 с. 30]. Хоча його теорії піддавались критиці через свою надмірну сексуальну спрямованість та біологізаторські погляди на особистість, але дослідження з приводу структури і рушійних сил особистості продовжили його послідовники: К. Юнг, А. Фрейд, А. Адлер, Е. Еріксон та інші. Вони по-різному визначали механізми, що керують особистістю: З Фрейд говорив, що людиною керує боротьба лібідо й мартидо, К. Юнг стверджував, що - жага до життя, А. Адлер вважав, що - бажання влади і могутності.

Біхевіоризм, який визначає предметом психології поведінку, бачить в особистості не що інше, як сукупність поведінкових реакцій, властивих даній людині. Особистість – організована і відносно стійка система навичок [1,с.56].

Когнітивні теорії, що сприймають людину як «розуміючу», аналізуючу істоту, пов'язували особистість з соціумом. Ключовим поняттям «особистості» на думку К. Роджерса є уявлення про себе, самооцінка, взаємодія з іншими людьми. Найважливішим прагненням особистості він вважає бажання самоактуалізуватись [1,с.60]. Г. Оллпорт зазначає, що особистість – це динамічна організація особливих мотиваційних систем, звичок, установок і особистісних рис індивіда, які визначають унікальність його взаємодії із середовищем, передусім, соціальним [1,с.60].

Російські та українські психологи пов'язували поняття «особистості» з діяльністю. У працях Б. Анан'єва і В. Мерліна, К. Платонова та інших російських психологів провідною думкою є цілісність структури особистості. В. Мерлін зазначає, що

структуру особистості не можна сприймати як систему, яка складається з різних груп психологічних властивостей [1,с.95]. К. Платонов запропонував теорію ієрархічної градації особистості. Ключовим для С. Рубінштейна є принцип детермінізму, а розвиток особистості залежить від історичного періоду, впливу навколишнього середовища, соціуму [1,с.97]. Теорія особистості Г. Костюка акцентує, що людина є суспільною істотою. Об'єктивна соціальна сутність особистості завжди реалізується суб'єктивними психічними засобами [1,с.99]. Соціальне відіграє велику роль в особистості, але на неї впливають біологічні та фізіологічні фактори.

На даний момент ми розуміємо, що особистість слід розглядати не лише як комплекс біологічних процесів, що формують поведінку, як говорили біхевіористи, а й як соціальне явище. Також не будемо заперечувати, що кожна особистість має цілком різні чинники, що вплинули на її формування, а також суто індивідуальні особливості.

Стисло розглянувши різні теорії особистості у психоаналізі, біхевіоризмі, неофрейдизмі, представників когнітивної науки, російських і українських психологів та представників гуманістичного підходу у психології, зазначимо, що ця робота була написана з метою висвітлення основних питань поняття «особистість», порівняння вже існуючих теорій. Її мета – проаналізувати питання особистості в цілому, запропонувати такий погляд, який би охоплював всі важливі аспекти особистості для кожного напрямку психології і кожного з вище згаданих психологів.

Отже, особистість є сукупністю всіх індивідуально-психологічних особливостей людини, притаманних лише їй, має багатогранну структуру. Багато психологів розуміли її механізми і рушійні сили по-своєму, але їх надбання потрібні нам для подальшого дослідження особистості, адже це питання на сьогодні повністю не вичене й залишається об'єктом наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Варій М. Й. *Психологія особистості: навч. пос.* – К.: Центр учбової літератури, 2008, – 592 с.
2. Ковалев А. Г. *Психология личности / 3-я ред.* – М. Просвещение, 1969, – 391 с.
3. Маслаев О. И. *Психология личности.* – Д.: Сталкер, 1997, – 416 с.
4. Маклаков А. Г. *Общая психология: уч. для вузов.* – СПб.: Питер, 2016, – 589 с.
5. *Психология. Полный энциклопедический справочник [Электронный ресурс] / сост. Мецержакова Б., Зинченко В.* – режим доступа: www.kiex.ru/g33.
6. Пузырева А. А., Архангельской В. В. *Психология личности: хрест. пос. по психологии / под. ред. Гиппенрейтер Ю. Б.* – М.: АТС: Астрель, 2009, – 624 с.
7. Рубинштейн С. Л. *Основы общей психологии / Абульзанова К. А., Шадриков В. Д.* – СПб.: Питер 2003, – 713 с.

В. П. Стусь, Н. Н. Моисеенко, Е. В. Николаева

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ МЕДИЦИНСКИХ СОТРУДНИКОВ

Профессиональное выгорание (синдром эмоционального выгорания) – синдром, который развивается на фоне хронического стресса и ведет к истощению эмоционально-энергетических ресурсов работающего человека.

Актуальность этой проблемы продемонстрирована в нескольких исследованиях. Было показано, что распространенность синдрома эмоционального выгорания (далее - СЭВ) среди врачей психиатров, психиатров-наркологов, психотерапевтов составляет около 80%. Признаки СЭВ различной степени выраженности имели место быть у 58% специалистов, а у 16% наблюдался развернутый характер с проявлением всех стадий СЭВ. В США проводилось исследование, по результатам которого 45,8% врачей чувствовали как минимум 1 симптом выгорания [3, 4]. Выгорание формируется еще в студенческие годы, так как установлено, что распространенность выгорания у студентов-медиков колеблется от 31% до 49,6% [2, 3].

Medscape создали опрос, в котором попросили врачей выделить основные причины СЭВ и в качестве главных причин недовольства звучали: «Слишком много бюрократической работы, слишком много рабочих часов, низкий уровень доходов и повышение компьютеризации практики» (Рескхам, 2015).

Возникновение СЭВ чаще всего обусловлено такими причинами: 1) неудовлетворенность профессией, которая основана на осознании неправильности ее выбора; 2) неразрешенные личностные конфликты специалиста; 3) нехватка условий для самовыражения личности на работе, когда подавляются экспериментирование и инновации; 4) работа без возможностей дальнейшего обучения и профессионального роста; 5) вкладывание в работу больших личностных ресурсов при недостатке признания и положительной оценки; 6) работа с пациентами, которые сопротивляются помощи; 7) напряженность и конфликтность в профессиональной сфере, недостаточная поддержка со стороны коллег или их излишняя критика; 8) монотонность работы, особенно если её смысл кажется сомнительным.

Клинические проявления СЭВ может проявляться такой симптоматикой: психопатологические проявления (хроническая усталость, снижения памяти и внимания, потеря мотивации, сниженный интерес, цинизм, агрессивность, возможно развитие тревожного и депрессивного расстройств), наблюдается связь между развитием СЭВ и зависимостью от алкоголя или психоактивных веществ; соматические проявления (головная боль, синдром раздраженного кишечника, тахикардия, аритмия, артериальная гипертензия), возможно обострение хронических заболеваний (бронхиальная астма, псориаз), а также частые простудные заболевания.

Наличие каких-то из этих причин в комплексе с клиническими проявлениями может свидетельствовать о профессиональном выгорании личности.

Лечением является качественная и своевременная психологическая поддержка, и ранняя профилактика, которая зависит не только от сотрудника, но и от руководителя (создание и поддержание «здорового рабочего окружения», признание результатов работы, возможность сотрудников участвовать в принятии важных для них решений, программы для психологической поддержки каждого сотрудника и т.д.) [1].

Заглядывая, в вероятно уже недалекое будущее, когда футурологи прогнозируют замену врача роботами-эти проблемы исчезнут сами по себе. Но появятся другие, на фоне которых «выгорание» покажется совсем не «проблемой».

Список использованных источников

1. Смирнова И. Е. Оценка и критерии профессионального выгорания // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2014. – Вып. 3 (20). – С. 43-47. 2. Dyrbye LN, Massie FS Jr., Eacker A, Harper W, Power D, Durning SJ, et al. Relationship between burnout and professional conduct and attitudes among US medical students // JAMA. 2010; 304: 1173-80. 3. Romani, M; Ashkar, K. Burnout among physicians. The Libyan Journal Of Medicine. Sweden, 9, 23556, Feb. 17, 2014, ISSN: 1819-6357. 4. Shanafelt TD, Sonja B, Litjen T, Dyrbye LN, Sotile W, Daniel S, et al Burnout and satisfaction with work-life balance among US physicians relative to the general US population // JAMA Intern Med. 2012; 172; 1377-85.

Ж. О. Каумбаева

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЗНАЧИМЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ В КОЛЛЕДЖЕ

В настоящее время требования общества к будущим специалистам становятся все более сложными, так как сегодня образование и воспитание будущих специалистов должно соответствовать требованиям развития системы образования в стране и

их всестороннее развитие. Будущий специалист должен быть мастером своей профессии, обладающий высокой духовностью, гражданской ответственностью, активными, творческими, универсальными знаниями, профессиональной компетентностью, способными практиковать свои теоретические знания на практике с помощью различных технологий.

Сфера профессионального образования находится в постоянном развитии, реагируя на изменения в экономике и обществе, адаптируясь к их меняющимся потребностям, поскольку в условиях замены традиционных технологий принципиально новыми возникают и качественно новые требования к уровню подготовки будущих специалистов. Повышение требований к качеству подготовки будущих специалистов определяет необходимость целенаправленной деятельности по формированию и развитию профессионально важных качеств [1, с 15].

Профессионально важные качества будущего специалиста – это те его индивидуальные особенности, что способствуют формированию у человека положительного отношения к своей профессии и людям, с которыми он работает, стремления к личностному росту, профессиональному совершенствованию. Термин «профессионально значимые качества» трактуется в научной литературе неоднозначно. Поскольку успешность деятельности специалиста определяется не только уровнем профессиональных знаний, умений и навыков, но и степенью сформированности его профессионально-личностных качеств, ими называются те качества личности, которые «призваны обеспечить ее успешный трудовой старт и высокие производственные показатели» [2, с 23].

Профессионально значимые качества формируются в ходе учебно-воспитательного процесса под влиянием внешних условий, которые могут ускорить этот процесс и сделать его более успешным. Независимо от специализации и характера будущей профессиональной деятельности, любой начинающий специалист должен обладать фундаментальными знаниями, профессиональными умениями и навыками. Немаловажное значение имеет опыт творческой, исследовательской и самостоятельной деятельности, позволяющий будущему специалисту определить свою позицию по тому или иному профессиональному вопросу, проблеме. Вопрос о формировании профессиональных качеств выпускников, связанный с современным этапом научно-технического прогресса, является одним из важнейших в системе профессионального образования. За последние годы возросли требования к подготовке специалистов среднего звена, обусловленные развитием новых технологий, производств, новыми экономическими условиями. В этой связи особое внимание уделяется компетентностному подходу к подготовке специалистов в основе которого лежит способность будущего специалиста к проявлению профессионально значимых качеств среднего звена-учащихся профессиональных колледжей является одной из актуальнейших проблем системы образования [3, с.33-34].

В Послании Главы государства Нурсултана Назарбаева «Новые возможности для развития четвертой промышленной революции» необходимо модернизировать программы технического и профессионального образования с привлечением работодателей и с учетом международных требований и цифровых навыков и внедрить бесплатное профессионально-техническое образование [4, с.2].

Мы должны продолжить в качестве основного направления современной системы образования, обучения и переподготовки, стать конкурентоспособной, уважаемой страной, должны уделять большое внимание функциональной грамотности всех молодых поколений. Для реализации этой задачи необходимо внедрить новую парадигму знаний, направленную на формирование профессионального качественного специалиста, способного заполнить знания, навыки и способности в системе образования, которые активно участвуют в жизни, творческом мышлении, саморефлексии, самопознании.

Техническое и профессиональное образование и уровень квалификации подготовки студентов в зависимости от содержания программы делится на следующие образовательные программы: 1) технического и обслуживающего уровня, обеспечивая обучение в области охраны труда и профессиональной квалификации (разряд, класс, категория), которые обеспечивают техническую и профессиональное образование; 2) техническое и профессиональное образование, обеспечивающее профессиональную квалификацию конкретной профессии на основе высокого уровня профессиональной и технической работы, обеспечивающей реализацию специальностей и практическую работу во всех секторах экономики, связанных с высокими технологиями и профессиональной деятельностью; 3) техническое и профессиональное образование, направленное на подготовку, переподготовку и повышение квалификации высококвалифицированных технических работников [5,с.3].

Формирование профессиональных качеств студентов также возможно благодаря самоорганизации. Конечно целью формирования профессиональных качеств посредством самостоятельной работы является обучение студентов предмету образовательного процесса, который активно участвует в решении активного мышления, самостоятельно решает различные познавательные задачи и применяет предыдущие знания.

Это система дуального образования, которая полностью отвечает требованиям Послания Президента, подчеркивая, что «знание и профессиональные навыки являются основным направлением современного образования и обучения».

В будущем внедрение системы дуального образования позволит решить следующие проблемы: 1. Профессиональное самоопределение кандидатов; 2.Повышенная привлекательность учебного заведения, увеличение содержания студентов; 3.Разработка программных программ, выборных (гибких) курсов, представляющих интерес и спрос студентов; 4.Развитие квалификации, адаптация профессии к более глубокому мышлению, социализации, изобретательности и креативности; 5. Повышенный уровень спроса на рынке труда, обладающий навыками и навыками работы человека по двойной системе, обладающий профессиональными знаниями [6,с.26].

С 1 сентября 2017 года, в организации формирования профессиональных качеств будущих специалистов в форме эксперимента, я взяла группу 2090 и 2300 «Физическая культура и спорт» , студентов 2 го курса. В течение этого периода уровень знаний группы 2090 и интерес к предмету увеличился. Утверждая себя специалистом по производству, они создают особый подход к обучению, понимают ответственность. В то же время, ученик привыкает к отношениям в производственной команде и привыкает к социальной среде. Я хотел бы подчеркнуть, что существует спрос на рынок труда молодого выпускника, который только что закончил работу. На самом деле, дуальная система образования поможет молодежи адаптироваться к взрослой жизни. Система дуального образования широко используется во многих европейских странах, таких как Германия, Австрия, Дания, Нидерланды и Швейцария, а в последние годы в Китае и других азиатских странах [7,с.4].

В конце хочу сказать, что дуальная система образования будет иметь непосредственное влияние на перспективы поиска работы в будущей профессии специалиста, а также обучения и мотивации. Глава государства Н.А.Назарбаев отметил, что система дуального образования позволяет обучать будущих специалистов, которые обладают самыми востребованными профессиональными навыками на рынке труда, «Дуальное обучение - гарантия конкурентоспособности будущих специалистов».

Список использованных источников

1.Алимов Б. Н. Формирование профессионально значимых качеств учащихся профессиональных

колледжей // Молодой ученый. – 2013. – №7. – С. 380-382. – URL <https://moluch.ru/archive/54/7420/> (дата обращения: 12.10.2018). 2.Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста: Метод. пособие. М.: Высш. шк., 1990. 3.Корнеев Ю. В. Компетентностный подход в профессиональном образовании // Профессиональное образование. Столица. – 2008. – № 11. – С.33-34. 4.Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев Обращение Назарбаева «Новые возможности для развития четвертой промышленной революции» / Егемен Казахстан.- 2018.-1-3. 5.Государственный обязательный стандарт технического и профессионального образования. - Астана, 2012. 6.Құрманалина Ш.Х. Оценка качества профессиональной компетентности учителя. Алматы-2006. 7.Валиев М. Образовательные технологии и пути их внедрения в учебный процесс. - Алматы, 2002 (4).

Н. В. Бачинська, У. Д. Гаврилюк

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК: ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА І ЗАВДАННЯ ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Розвиток практичної психології тісно пов'язаний з розвитком техніки, виробництва та суспільних відносин. І хоча практична психологія не має на сьогодні чітко усталеної, завершеної структури, можна виділити ряд основних її напрямів [1].

Основним принципом виділення структурних компонентів практичної психології виступають сфери соціальної практики, які є специфічними для діяльності практикуючих психологів.

Прикладами практичної психології можуть слугувати наступні складові:

1. Політична психологія, основними завданнями якої є: а) формування громадської думки засобами психології, ЗМІ; б) передвиборна боротьба (використання різноманітних засобів для оптимізації виборчої кампанії); в) створення позитивного іміджу політичного лідера; г) соціально-психологічна експертиза проектів законів, указів, державних програм і рішень з метою запобігання стихійним масовим заворушенням, актам непокорі тощо [2, 3].

2. Практична психологія економіки й бізнесу, основними завданнями якої є: а) соціально-психологічне навчання людей для роботи у нових економічних умовах; б) створення найбільш ефективної структури управління підприємством, навчання доцільним прийомам діяльності управлінців; в) стратегія розвитку соціального партнерства або розв'язання різного роду конфліктних ситуацій та розробка заходів щодо попередження непорозумінь у майбутньому; г) застосування психологічних механізмів актуалізації потреб людини за допомогою реклами.

3. Практична психологія освіти спрямована на підвищення ефективності процесів навчання і виховання. Психологія допомагає у конструюванні змісту навчання, яке передбачає створення різноманітних програм для шкіл різного типу; визначення відповідності програм цілям виховання і навчання, відображення запитів суспільства в навчальних програмах; визначення послідовності вивчення різних предметів і відповідності навчального матеріалу віковим можливостям учнів [4].

Без участі психології неможливе вирішення задачі розвитку здібностей учнів до самостійного пошуку, відбору, застосування знань відповідно до нових потреб і ситуацій у суспільстві.

Гострою залишається проблема контролю знань – екзаменів, колоквиумів, тестів, конкурсів, які ще не дають повної інформації про розвиток учнів, але негативно відбиваються на їх соматичному та нервово-психічному здоров'ї. До сфери спільних інтересів психологів і педагогів належать: 1) вивчення причин низької навчальної компетентності учнів; 2) аналіз та експертиза методів, які використовуються в навчальному процесі; 3) профорієнтаційна робота та розробка рекомендацій щодо вибору професії (через вивчення нахилів учнів, їх здібностей, розробку індивідуальних програм навчання); 4) профілактика та корекція девіантної поведінки дітей;

5) робота з малими контактними групами у шкільному середовищі; 6) відбір до спеціальних закладів розумово відсталих дітей, дітей-інвалідів (вимагає особливої відповідальності і проводиться комісіями за участю різних спеціалістів – педагогів, лікарів, психологів) [2, 4].

Основна мета використання практичної психології – забезпечення необхідних соціально-психологічних умов підвищення ефективності діяльності людини в усіх сферах суспільного життя (від політики й управління державою до сімейних стосунків та міжособистісних взаємодій) і водночас – підтримка розвитку і захист психічного здоров'я особистості людини [1, 3].

Список використаних джерел

1.Бажутина С.В. *Практическая психология в вузе и школе* / С.В. Бажутина, Г.Г.Воронина, И.П.Булах // Луганск: Янтарь, 2000. 113 с. 2.Кабаченко Т.С *Психология в управлении человеческими ресурсами: учеб. пособие* / С.В. Кабаченко // СПб: Питер, 2003. 400 с. 3.Дуткевич Т.В. *Практична психологія. Вступ до спеціальності* / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька // К.: Центр учбової літератури, 2010. 256 с. – ISBN: 978-611-01-0063-2 (2-не видання). 4.https://pidruchniki.com/13290305/psihologiya/struktura_zavdannya_prikladnoyi_psihologiyi.

Ю. В. Литвиненко

ФАКТОР СИНТЕЗА В РЕШЕНИИ АКТУАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ НАУК

В условиях глобальных трансформаций вся современная наука претерпевает так называемый «кризис», или, говоря другими словами, она перестала отвечать на актуальные вопросы, которые сейчас стоят перед человечеством. Задачи психологии, будучи актуальными в свое время, достаточно проанализированы и изучены с помощью существующих методов. Новое время ставит новые задачи, сложность которых превышает рост личных возможностей человека. Их решение невозможно без привлечения дополнительных, принципиально новых методов и подходов. Об этом, почти столетие назад, предупреждал отечественный академик Владимир Иванович Вернадский [2].

Одна из основных проблем психологических наук – это её деление на многочисленные направления: медицинская психология, спортивная, детская, военная, парапсихология, зоопсихология и др. Каждое направление имеет свои концептуально-понятийные и языковые ограничения. Предметная терминология не отражает в полной мере основные системные понятия и закономерности. Это приводит к усложнению восприятия информации и не позволяет сформировать целостный взгляд на процессы, объекты или явления, происходящие с человеком.

Объектом изучения всех психологических наук является человек. Его уникальность, многогранность и неповторимость, до сих пор не исследована на должном уровне. Человек – это сложная динамичная система, обладающая индивидуальными качествами, способными изменяться на протяжении его жизни. Руководствуясь в своей деятельности существующим аналитическим стандартом мышления, человек оказался неспособен правильно оценивать себя и своё отношение к миру, в котором живёт, свои действия и поступки. Существует непосредственная связь между существующим стандартом мышления, формирующим мировоззрение, и тем «кризисом», который возник не только в науке, но и в жизни каждого человека.

Выделение психологических наук из общей системы знаний привело к возникновению своеобразного «эгоцентризма» в психологии и ослаблению межсистемных связей между нею и другими науками, без которых изучение человека, как целостной системы, невозможно. Объединение разноплановых наук в единую систему научных знаний позволит восстановить утраченные связи. Наука, став целостной, даст возможность человечеству системно воспринимать существующие процессы,

объекты и явления. Связующим звеном в этом процессе должен стать такой «системный подход», предметом изучения которого будут являться собственно системы, их основные закономерности и свойства. Он должен быть междисциплинарным и универсальным по своему применению и не противоречить фундаментальным положениям современной науки [1].

Этих результатов можно добиться путем получения дополнительных знаний, позволяющих систематизировать уже существующие. Такими знаниями являются системные методы III-го поколения. Автор – системолог, доктор философских наук, академик МАФО (Международная академия фундаментального образования) и наш соотечественник – Малюта А.Н. Это новое научное направление, целью которого является изучение, разработка и применение во всех научных отраслях наиболее общих закономерностей и принципов моделирования сложных многокачественных систем вне зависимости от их природы [1].

Новые системные методы позволяют сформировать новый стандарт мышления, что приведет к кардинальному изменению в сознании человека, и, прежде всего, изменят его отношение к миру [2]. Возникнет возможность оптимизировать организацию человеческой деятельности во благо всему человечеству. Синтез явится ключевым фактором в формировании нового мировоззрения, способного гармонизировать как самого человека, так и его деятельность. Такой подход позволит решать более сложные задачи, стоящие перед человечеством, понимать происходящие процессы и уже осознано принимать в них участие и непосредственно управлять ими.

Список использованных источников

1. Малюта А.Н. *Гиперкомплексные динамические системы*. Львов: Высшая школа, 1989. С. 115.
2. Малюта А.Н. *Инвариантное моделирование: Курс лекций. Часть 1: Введение в Инвариантное моделирование. Лекции 1-10*. – Киев: ЦГИ «Звезда Надежды», 2016. С.46.

І. М. Максимова, Л. Б. Галушак, О. А. Дрючило

ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Знання про рівень міжособистісних стосунків студентів групи, отримані за допомогою психодіагностики, допоможуть викладачу-куратору розібратися в багатьох проблемах і конфліктах, розглянути закономірності, які визначають, чи будуть такі взаємини в групі сприяти особистісному зростанню, продуктивності навчання, відкритості, само здійсненню особистості студентів, чи вони приведуть до регресу в психічному розвитку і зумовлять утворення ряду захисних механізмів [1]. Чим більше буде знати викладач і куратор про міжособистісні взаємодії, тим більшою мірою побудова взаємин зі студентами буде включати наступне: тенденцію до взаємного спілкування зі зростаючою узгодженістю, тенденцію до більш адекватного взаєморозуміння повідомлень, зростання психологічної відповідності між членами групи симпатій, атракцій і дій, які визначатимуть задоволеність взаємостосунками. Іншими словами, ми розширюємо знання про соціальну і комунікативну компетенції наших вихованців [2].

З цією метою в нашому коледжі вже кілька років поспіль проводяться психолого-діагностичні дослідження по вивченню взаємин між студентами в групі; між студентами та викладачами; досліджуються психологічні проблеми підготовки кваліфікованого молодшого спеціаліста, які здатні будуть проявити професійну мобільність, високу адаптивність, готовність до нових завдань і нововведень, особисту зацікавленість в підвищенні ефективності праці. Психологічний супровід починається від першого місяця перебування студентів в коледжі і завершується на етапі виконання дипломних робіт або випускних іспитів [3, 4, 5].

Після проведення діагностики групи першого курсу систематично беруть участь

у психолого–соціальних тренінгах, що спрямовані на формування міцного колективу, створення позитивного психологічного клімату у групах, пом'якшення негативних дезадаптивних проявів у студентів та налагодженню ефективної взаємодії [4].

До нас в коледж вступають звичайні діти, які приходять із своїми власним поглядами на життя, уже іноді сформованими особистостями. Тому ми використовуємо кожен раз індивідуальний підхід до вивчення груп, співпрацюючи з кураторами і викладачами. Узагальнення і висновки, які ми отримуємо кожен раз бувають різними. Але очевидним є те, що ми щорічно бачимо позитивну динаміку: наші студенти стають кращими, впевненішими у собі, налаштовуються на позитивний результат у самостійному житті. І це дає нам підстави стверджувати, що ми на вірному шляху.

Вміння вирішувати швидко і оперативно життєві задачі формується протягом усіх років навчання в коледжі. Аналізуючи результати дослідження, ми маємо непогані показники, але враховуючи той факт, що все ж таки є частина студентів, які показують середній та низький результат, ми не можемо зупинитися на досягнутому і продовжуємо працювати далі. Велике значення для цього мають тренінги та заняття, на яких впроваджуються індивідуальний підхід, знання психофізіологічних якостей, рівнева диференціація, диференціація ступеня допомоги.

Ми впевнені, що лише орієнтовано–особистісний підхід забезпечує успішне формування компетентності студентів і викладачів. І хоч на перший погляд, дані дослідження, методи, підходи та програми є різноспрямовані, в ході багаторічної роботи все ж стало зрозуміло, що успішний результат є там, де використовується інноваційний еклектичний напрямок у формуванні спеціаліста.

Більшість людей все життя вирішують своєрідну дилему: повністю проявити себе як особистість, досягти всього задуманого і при цьому не піти на гострий конфлікт з суспільством, жити у злагоді та мирі з оточуючими, не порушуючи їх інтересів. Мудреці давно переключили цю проблему у вигляді тези: *«Якщо я не за себе, то хто за мене? Але якщо я лише за себе, для чого я?»*. Дотримуючись такого принципу, намагаймося зберегти цей баланс таким чином, щоб і себе проявити, й інших не образити.

Здоровий психологічний мікроклімат – основа успішного навчально-виховного процесу!!!

Список використаних джерел

1. Булах І., Долинська І. Психологічні аспекти між особистісної взаємодії викладачів і студентів: Навч.-метод. посібник. - К., 2002.-114 с. 2. Винославська О.В. Психологічні особливості студентської групи. //Практична психологія та соціальна робота. - №7. – 2005. – С.65-70. 3. Пачковський Ю. Ф. «Психологія підприємництва», - Київ, 2007. 4. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник /[уклад.: М.В.Лемак, В.Ю.Петрище]. – Вид. 2-ге, виправл. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. – 612 с. 5. Соколова Е.Т. Проективные методы исследования личности / Е.Т. Соколова. – М. : МГУ, 1998. – 150 с.

Г. С. Куркбасова

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ

Студенческий возраст представляет собой особый период жизни человека, переходный от юности к зрелости.

В юношеском возрасте выделяются следующие возрастные периоды: 16–17 лет – ранняя юность, 17–20 лет – собственно юность, 20–21 год – поздняя юность. Эти возрастные периоды имеют свою специфику, при этом, обладают многими общими характеристиками.

В исследованиях Б.Г.Ананьева, Н.В.Кузьминой, А.А.Реана, В.И. Слободчикова,

Е.И.Степановой и ряда других исследователей накоплен значительный эмпирический и теоретический материал, позволяющий говорить о том, что межличностные отношения студентов обуславливается, во-первых, возрастными особенностями данной социальной группы, во-вторых, особенностями присущей ей деятельности. Профессиональная подготовка в вузе проходит на основе вовлечения будущего специалиста в такие виды деятельности как учебная, научно-исследовательская и общественная деятельность [1, с 34].

Учебная деятельность выступает основным видом деятельности студента, занимающим наибольший объем времени во всем процессе подготовки будущих специалистов.

Научно-исследовательская деятельность исполняется в процессе участия в работе различных научных сообществ и объединений. Общественная работа позволяет значительно обогатить социальный опыт студентов в сфере построения межличностных взаимодействий, сформировать у них позитивные личностные черты.

В период обучения в вузе студенты проявляют себя также в эстетической и другой видах деятельности, которые в случае их положительной направленности оказывают позитивное влияние на личностно-профессиональное развитие молодых людей, позволяют существенно обогатить содержание их межличностного взаимодействия.

Применяется это понятие в самых различных областях человеческой деятельности, где есть процесс циркуляции информации.

Энциклопедический словарь так определяет **коммуникацию**: 1) пути сообщения, транспорта, связи, сети коммунального хозяйства; 2) общение – передача информации от человека к человеку в процессе деятельности [2, с.45].

Словарь русского языка также даёт определение **коммуникации**: 1) путь сообщения, связь одного места с другим; 2) общения, сообщение [3, с.67].

Более полно определено понятие «**коммуникация**» в «Философском энциклопедическом словаре»: Коммуникация (лат.- связь, сообщение) – процессы социального взаимодействия, взятые в их знаковом аспекте [4, с.8].

Иногда деятельность и общение рассматривается не как параллельно существующие взаимосвязанные процессы, а как две стороны социального бытия человека, его образа жизни. В других случаях общение понимается как определенная сторона деятельности: оно включено в любую деятельность, есть ее элемент, в то время как саму деятельность можно рассматривать как условие общения. Наконец, общение можно интерпретировать в качестве особого вида деятельности.

Общение как коммуникативную деятельность характеризуют: Г.М.Андреева, А.А.Леонтьев, М.И. Лисина и многие другие исследователи. По их мнению, аспектами общения являются: коммуникативный, включающий обмен информацией; интерактивный, предусматривающий организацию взаимодействия; перцептивный, отражающий процессы восприятия и формирования образа другого человека и установления взаимодействия.

Коммуникация в процессе общения предусматривает, что студент и студент в ходе совместной деятельности обмениваются различными представлениями, идеями, чувствами, настроениями и информация не просто передается, а формируется, уточняется развивается.

Исходя из разных подходов к определению коммуникаций и опираясь на ее функции, выделим те составляющие общения, которые необходимы нам для определения понятия «коммуникации» студента – будущего учителя: 1) духовные и нравственные ценности, идеалы, нормы; 2) знания, умения, навыки осуществления профессиональной деятельности, куда входит и коммуникативная деятельность; 3) личностные качества, способности и отношения человека к природе, себе и другому [5, с.76].

Все три аспекты в общении отражаются в профессиональной подготовке, профессиональной деятельности и профессиональном развитии человека.

Охарактеризуем каждый аспект общения применительно к труду к будущей педагогической деятельности студентов.

Студенческая группа – психологический центр формирования специалиста. Именно здесь формируются нравственные качества, отношение к учебе, происходит адаптация к будущей профессиональной деятельности. Но для этого нужно, чтобы студенческая группа стала коллективом, командой, где каждый готов помочь товарищу, где существует атмосфера научного поиска. Основными чертами, которые присущи студенческой группе являются: социальный престиж, активное взаимодействие с разными социальными образованиями и поиск смысла жизни, стремление к новым идеям и прогрессивным превращениям. Изучение межличностных взаимоотношений способствует повышению качества подготовки специалистов и эффективности системы образования в целом [6, с.43].

На первом месте во взаимоотношениях студентов стоят товарищеские отношения. Атмосфера таких отношений базируется на «кодексе товарищества», который включает в себя уважение личного достоинство другого человека, равенство, верность, честность, порядочность, готовность прийти на помощь. Особенно в студенческих группах осуждаются эгоистичность, жадность, нарушение слова, измена товарищу, зазнайство, стремление командовать, нежелание считаться с мнениями товарищей. В основе межличностных отношений лежат определенные чувства людей, их отношение к себе и другому человеку. В период обучения в учебном заведении молодой человек осуществляет выбор профессии, овладевает ею и начинает испытывать себя в других сферах жизни, самостоятельно планирует свою деятельность и поведение, активно отстаивает самостоятельность суждений и действий.

В группах студентов обычно устанавливаются отношения лидерства. Личное внимание со стороны лидера особенно ценно для студента, который не находится в центре внимания сверстников. Личной дружбой с лидером он всегда особенно дорожит и во что бы то ни стало стремится ее завоевать. Сходство в интересах и делах является важнейшим фактором дружеского сближения студентов. Иногда симпатия к товарищу, желание дружить с ним являются причинами возникновения интереса к делу, которым занимается товарищ. В результате у студента могут появляться новые познавательные интересы. Товарищ становится для студента образцом для подражания, у него появляется желание стать таким же, приобрести те же личностные качества, знания, умения, навыки [5, с.76].

В целом вся система взаимоотношений в ранней юности становится сложнее, чем она была в подростковом возрасте.

Э.Эриксон в своей эпигенетической теории особо выделяет именно кризис юношеского возраста как один из самых важных в развитии личности. Этот период характеризуется им как период «ролевого моратория», период, в котором у человека появляется чувство своей неповторимости, индивидуальности, непохожести на других или, наоборот, возникает диффузное, расплывчатое «Я», ролевая и личностная неопределенность. Э.Эриксон анализирует механизм формирования социальной зрелости самосознания и утверждает, что только идентичность способна создавать психосоциальное равновесие личности [6, с.98].

Напряженная потребность в общении превращается у многих ребят в непобедимое стадное чувство: они не могут не только дня, но и часа пробыть вне своей, а если своей нет – какой угодно компании.

При сходстве внешних контуров социального поведения глубинные мотивы, скрывающиеся за потребностью в общении, индивидуальны и многообразны. Один ищет в обществе сверстников подкрепления самоуважения, признания своей чело-

веческой ценности. Другому важно чувство эмоциональной сопричастности, слитности с группой. Третий черпает недостающие информацию и коммуникативные навыки. Четвертый удовлетворяет потребность властвовать, командовать другими. Большой частью эти мотивы переплетаются и не осознаются [1, с.65].

Большинство трудностей в общении у юноши связано с нарушениями в прохождении ими нормативного кризиса и формирование эго-идентичности. Так, если результатом кризиса явится формирование у юноша слабой идентичности, он прибегнет к самоизоляции и формализации взаимоотношений со сверстниками или, возможно, будет вступать в большое количество поверхностных контактов, не приносящих ему удовлетворения, не дающих ощущения близости.

Во-первых – это демонстрация застенчивого поведения. Внешне такие студенты не проявляют своих чувств, живут в своем внутреннем мире. Окружающим они могут казаться абсолютно спокойными, однако в их душе могут бушевать сильнейшие переживания и неудовлетворенные желания. Как правило, они обладают повышенной склонностью к самоанализу и поэтому постоянно сравнивают себя с другими. Особенность таких ребят – склонность к самоуничтожению.

Во-вторых – это излишнее стремление к лидерству, которое в данном случае имеет защитный характер, через лидерство юноши пытаются доказать окружающим, но первую очередь самим себе, собственную компетентность, полноценность, силу [6, с.99].

Студенческий возраст, в котором пребывают члены группы – это пора достижений, стремительного накапливания знаний, умений, становления нравственности, обретение новой социальной позиции. В это же время, юношеский возраст характеризуется потерей детского мироощущения и наступает пора сомнений в собственных силах, возможностях, утверждение собственного «Я» в обществе, и взаимоотношений с окружением.

Список использованных источников

1.Борытко Н. М. *В пространстве воспитательной деятельности: монография.* – Волгоград: Пермена, 2001. – 181 с. 2.Большой энциклопедический словарь.- 2-е изд., перераб. и доп.-М.: Большая Российская энциклопедия; СПб.: Норинт, 1997.-1456 с. 3.Ожегов С. И.; Шведова Н. Ю.: Толковый словарь русского языка. – издание 4-е, доп.– М.: ИТИ Технологии, 2006. – 944 с. 4.Аверенцев С.С. *Философский энциклопедический словарь.*2-е изд.-М: Советская энциклопедия.1989. 5.Данилова Е. Л. *Особенности межличностных отношений в студенческой группе / Е. Л. Данилова // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2013 г.). Челябинск: Два комсомольца, 2013.* 6.Ковалев А. Г. *Коллектив и социально-психологические проблемы руководства.* – М., Просвещение, 2001. – 152 с.

СЕКЦІЯ XI

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НАУК. ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ю. В. Кіндзерський

МОДЕРНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ІНДУСТРІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Питання модернізації в українському суспільстві перезріло. Четверть століття країна торує свій шлях у буремному глобальному світі, намагаючись пристосуватися до його викликів і проблем. Україна, з одного боку, прагнучи вирватися з лещат бідності і відсталості та приєднатися до кола успішних і розвинених країн, з іншого боку, невпинно скочується у прірву масового зубожіння і деградації – соціальної, виробничої, технологічної. В країні сформувалися і «розквітли» екстрактивні[‡] економічні і політичні інститути, що створюють і акумулюють блага, багатства і привілеї для вузького прошарку окремих представників соціуму, об'єднаних загальним терміном «олігархія» [8]. Тому, загалом не піддаючи сумніву необхідність позитивних і масштабних суспільних змін, водночас усе частіше виникає запитання, наскільки обрана економічна і соціальна модель державної політики відповідає прагненням усього суспільства, наскільки вона спроможна генерувати і забезпечувати ці зміни, роблячи їх невідворотними і всеосяжними. Очевидно, що деіндустріалізація економіки [7] і масова багатомільйонна трудова міграція працездатного, освіченого і найбільш активного населення нашої країни у більш заможні країни – є відповіддю на це запитання і головною ознакою хибності обраних державою методів і засобів розбудови країни.

Потреба у змінах породжує проблему вибору, коли пропонується безліч концепцій розвитку, рецептів «дива», сценаріїв «прориву» і т.п., іноді суперечливих, іноді протилежних між собою за змістом і суттю, які, на думку їх авторів обов'язково зроблять країну та усіх її громадян багатими і щасливими. З цього можна дійти висновку, що ні серед політиків, ні серед експертів, немає єдності у поглядах на мету модернізації суспільства, її ідеологію, зміст, пріоритети, економічну і політичну модель забезпечення. Звідси, об'єктивно відсутні критерії оцінювання намірів та кроків, що робить уряд, з точки зору їх «модерновості», а тому існує висока ймовірність маскування під модернізаційною риторикою політики, яка приносить (як це відбувається до тепер) вигоду далеко не усьому українському суспільству, а лише його окремим представникам, що перебувають при владі чи наближених до неї власникам бізнесу.

Сьогодні, якщо стисло окреслити існуючі підходи до проблеми модернізації, остання витлумачується по різному – як певна стратегія швидких змін у суспільстві та економіці [5, с. 7], як закономірний процес переходу від одного суспільного устрою до іншого [11], як мобілізаційний наздоганяючий процес [6, с. 90] або, більш вузько, лише як процес технологічного оновлення виробництва [4, с. 468]. Також її розглядають як стремління держави наблизитись до еталонів більш розвинених держав [10, с. 134], як скоординовані зусилля суспільства щодо подолання певних своїх проблем [5, с. 11] або взагалі як просто здатність людей здійснювати певні зміни [2, с. 4]. Що ж врешті-решт означає «модернізація» – стратегію, процес, зусилля чи

[‡] Термін «екстрактивні інститути» запропоновано Дароном Аджемоглу та Джеймсом Робінсоном [1, с. 92-97].

просту здатність до чогось?

Ми не претендуємо на надання вичерпного остаточного визначення цієї категорії, проте у загальному вигляді пропонуємо розуміти її насамперед як певну стратегію розвитку країни, яка:

– спрямована, по-перше, на подолання внутрішніх «нетерпимих» умов життєдіяльності суспільства та функціонування господарської системи країни, що призводять до вивільнення потенціалу їх деградації та саморуйнування, по-друге, на створення умов для довгострокового стійкого і сталого розвитку на основі відновлення розбалансованих процесів суспільно-господарського відтворення, ефективної протидії дестабілізуючим факторам і загрозам;

– здійснюється на основі досягнення суспільного консенсусу та тісної взаємодії у трикутнику «влада-бізнес-суспільство» при незаперечному пріоритеті задоволення інтересів останнього порівняно з інтересами перших двох.

Саме суспільний консенсус, на наш погляд, дозволить вирішити дилему щодо вибору рівня, з якого повинна ініціюватися і проводитися модернізація – «зверху» (від уряду) чи «знизу» (від народу). Такий консенсус дозволить максимально зблизити інтереси «верхів», які володіють усім арсеналом інструментів для вказаного проведення, та «низів», які не мають можливості адміністративно впливати на економічну ситуацію та політику, але без урахування інтересів яких постановка самої проблеми модернізації втрачає усякий сенс.

Питання якою має бути ця стратегія з точки зору перспективних позицій країни у порівнянні з іншими країнами – наздоганяючою чи проривною, – на наш погляд є похідним. Воно залежить від того, які в даний час у суспільстві існують проблеми, що руйнують і дестабілізують його, і яким чином ці проблеми можуть бути вирішені у найбільш прийнятний з точки зору досягнення цілей і найменш витратний спосіб. Модернізація у вітчизняних умовах, як відзначають дослідники, має передбачати створення прийняттого життєвого середовища для усього населення країни або своєрідної «інфраструктури життя» [3, с. 75]. Додамо, що ця інфраструктура повинна бути пристосованою і спроможною давати адекватні відповіді на зовнішні і внутрішні загрози життєдіяльності людини та країни в цілому, перш за все нейтралізувати техногенні та екологічні загрози, воєнні загрози, загрози зовнішньої ресурсної і продовольчої залежності, загрози голоду, злиденності, масових хвороб та безробіття і т.п. Тобто у завданнях модернізації має бути обов'язково присутній, окрім соціального, також безпековий контент.

Вирішення завдань модернізації, ураховуючи специфіку та особливості інституційного та господарського середовища країни, потребує відповідної гнучкості, неординарності і нешаблонності державної політики. У даному контексті нам імпонує запропонована Гжегожем Колодко теорія збігу обставин розвитку [9, с. 10–11]. Її головними рисами є: відмова від будь-якого догматизму, що обмежує вибір інструментарію політики жорсткими ідеологічними рамками; відмова від спроб створити універсальну теорію економічного зростання, перенесення уваги на специфічні риси явищ та процесів, пов'язаних з відтворенням; застосування економічної компаративістики; відокремлення цілей діяльності від засобів їх досягнення; інструментальна гнучкість залежно від конкретної специфічної ситуації.

Модернізація має бути системною і здійснюватись одночасно за трьома напрямками – соціально-економічним, політичним і технологічним. Ці складові модернізації повинні бути тісно взаємопов'язані у частині їх підпорядкованості насамперед інтересам усього суспільства. Технологічна модернізація не повинна розглядатись як самоціль, безвідносно до розв'язання суспільних проблем. Соціальний і безпековий контекст має бути покладений в основу цього напрямку модернізації і вибору галузевих пріоритетів промислового виробництва. Важливість розвитку промисловості і проведення відповідної до завдань модернізації промислової

політики не слід недооцінювати, оскільки саме ця галузь створює матеріальну основу розв'язання тих чи інших соціальних і безпекових проблем. Метою технологічної модернізації промисловості в цілому та її окремих галузей, обраних у якості пріоритетних, має стати з одного боку підвищення продуктивності праці й відповідно рівня статків населення, а з іншого – вирішення зазначених проблем на основі розбудови власного виробництва. В даному контексті питання щодо застосування запозичених чи власних технологій є важливим лише з точки їх придатності для розв'язання поставлених перед суспільством питань. Якщо урахувати, той факт, що зарубіжні (західні) технології історично виявились більш продуктивні і більш пристосовані до потреб соціуму, ніж вітчизняні, то вибір варіанту вирішення питання, на наш погляд, стає очевидним, принаймні сьогодні.

Список використаних джерел

1. Аджемоглу Д., Робинсон Дж. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. Москва. Изд-во АСТ. 2015. 575 с. 2. Гесць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України // Економіка України. 2010. №3. С.4–20. 3. Гульбинский Н. Модернизация или «отстой»? // Свободная мысль. 2010. №3 (1610). С.73–84. 4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Том 2 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. Київ. Видавн. центр «Академія». 2001. 848 с. 5. Иноземцев В.Л. Что такое модернизация и готова ли к ней Россия? // Модернизация России: условия, предпосылки, шансы. Сборник статей и материалов. Выпуск 1 / Под ред. В.Л. Иноземцева. Москва. Центр исследований постиндустриального общества. 2009. 240 с. 6. Иноземцев В.Л., Амосов А.И., Андрюшин С.А. и др. Модернизация России в контексте глобализации / Мировая экономика и международные отношения. 2010. №2. С.90–103. 7. Кіндзерський Ю. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні // Економіка України. 2017. № 11. С.48–72. 8. Кіндзерський Ю. Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання // Економіка України. 2016. № 12. С.22–46. 9. Колодко Гж. Від ідеології неолібералізму до нового прагматизму // Економіка України. 2010. №9. С.4–11. 10. Словарь по политологии / Под ред. проф. В.Н. Коновалова. Ростов-на-Дону. Изд-во РГУ. 2001. 285 с. 11. Философия: энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Ивина. Москва. Гардарики. 2004. 1072 с.

О. Л. Польова, О. М. Пастушенко

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ПІДПРИЄМСТВ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО БІЗНЕСУ

Організація управління фінансами підприємств середнього та малого бізнесу мають складну систему щодо її здійснення. Управління фінансами відіграє важливу роль для господарського механізму країни, займає особливе місце в сукупності завдань управління виробництвом, оскільки характеризуються специфікою по відношенню до великого бізнесу.

Мале підприємництво – це особливий сектор економіки, утворений сукупністю малих підприємств і виступає у якості специфічної соціально-економічної форми дрібного виробництва в умовах ринку. Мале підприємство існує об'єктивно і розвивається як деяка цілісність, як сектор економіки національного та місцевого масштабів.

Становлення вітчизняної економіки, свого часу, супроводжувалося недостатніми темпами розвитку малого бізнесу, [1, 2] який повинен був виконувати роль стабілізуючого шару і забезпечувати гнучке реагування на зміни споживчого попиту. В умовах кризи розвиток малого бізнесу стало ще більш проблематичним: загострилися проблеми фінансування вітчизняних малих підприємств, ще більше погіршилося їх фінансовий стан. Тим часом, розвинений сектор малого бізнесу відіграє важливу роль в ринковій економіці, забезпечуючи здоровий рівень конкуренції, гнучке реагування на потреби споживачів, додаткові робочі місця, перелив капіталу в перспективні, але не дуже привабливі для великих компаній.

За своєю природою малий бізнес характеризується низькою опірністю до негативних зовнішніх чинників, тому рівень банкрутства для малих підприємств на початкових етапах їх становлення досягає 70-80%. У ситуації кризової економіки банкрутство загрожує також суб'єктам малого бізнесу, які вже досягли певного рівня розвитку.

Головною особливістю фінансового менеджменту у середньому та малому бізнесі є відсутність суб'єкта з чітко окресленим колом посадових функцій. Фактично в якості фінансового менеджера виступає власник і, частково, бухгалтер. Рівень завантаженості першого зазвичай не дозволяє йому широко використовувати інструментарій фінансового менеджера, базові функції прогнозування та бюджетування на малому підприємстві не виконуються або виконуються за необґрунтованими методиками. Особливо це стосується малого бізнесу у виробничій сфері, для якого відсутність елементарного маркетингового плану і виробничої програми призводить до зниження показників ліквідності та ділової активності, робить бізнес стійким і нестабільним.

Кадровий менеджмент на малих підприємствах має теж свою особливість. В сучасних умовах підтримка малого підприємництва повинна також сприяти створенню достатнього трудового потенціалу, який буде працювати у малому підприємстві [3].

Малі підприємства менш ліквідні, ніж великі, оскільки у малих підприємств часто існують труднощі з наявністю найбільш ліквідних активів, мало грошей вкладається в запаси і дебіторську заборгованість, що також підтверджується більш тривалою оборотністю активів. У той же час в структурі капіталу підприємств малого бізнесу спостерігається висока частка позикового капіталу [5].

Відповідно рівень підприємницького ризику у малого підприємства значно вище (майже в 3 рази), ніж у великого підприємства.

Тим часом управління фінансами в різні періоди часу супроводжується різного роду проблемами. У процесі дослідження було виявлено ряд сучасних проблем фінансового менеджменту малого бізнесу: недолік власних фінансових ресурсів; складність отримання кредиту в банку; недостатній рівень фінансового менеджменту; відсутність зацікавленості банків та інвесторів у фінансуванні малих підприємств.

Дослідження ситуації в Україні та її вплив на розвиток підприємництва показали, що в країні є значні обсяги фінансових ресурсів, які не приймають участі в розбудові національної економіки, в тому числі і підприємництва.

Основною причиною цього є відсутність адекватних реальній ситуації механізмів захисту інтересів інвесторів з боку держави [4].

Крім того, в сучасних ринкових умовах малі підприємства змушені конкурувати не тільки один з одним, але і з великим бізнесом. І суттєва перевага на ринку невеликим компаніям може забезпечити саме раціональне управління фінансами підприємства. Тому і зростає роль фінансового менеджменту, цілями якого є вироблення і застосування найбільш ефективних методів для досягнення стратегічних і тактичних цілей.

Список використаних джерел

1. Куликова О.Ф. Сучасні підходи до управління фінансами малих підприємств. URL: <http://nauka.zinet.info/index.php>.
2. Мадрига Г.М. Поняття, місце і роль малих підприємств в економіці: економічні та соціальні аспекти. Вісник НУ «Львівська політехніка». 2013. № 7. С. 154-163.
3. Ольвінська Ю. О. Роль менеджмент-освіти у розвитку малого бізнесу. Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. Київ: КНЕУ, 2007. Т. 1. Ч. II. С. 521.
4. Поповенко Н.С., Ганенко О.В. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. ЕКОНОМІКА: реалії часу. 2012. № 1(2). С. 126-132.
5. Утамурадов А.Н. Финансовая поддержка малого бизнеса. Финансы и кредит. 2011. № 13 (349). С. 41-46.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАПОБІГАННЯ АКАДЕМІЧНОМУ ПЛАГІАТУ В УКРАЇНІ

Поняття плагіату визначено в Законі України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ, під яким розуміється оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. У ч. 6 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII встановлено, що заклади вищої освіти та наукові установи здійснюють заходи із запобігання академічному плагіату – оприлюдненню (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворенню опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Академічний плагіат можливий як в наукових роботах викладачів та науковців, так і кваліфікаційних роботах студентів, і боротися з проявами академічної недоброчесності, в першу чергу, повинні заклади вищої освіти. Однак, силами тільки вищих навчальних закладів забезпечити академічну доброчесність не уявляється можливим, тому слід вживати більш дієвих заходів. Такими можуть бути заходи адміністративного запобігання академічному плагіату, які можуть застосовуватися для того, щоб запобігти проявам академічної недоброчесності.

Досить цікавим в цьому аспекті є досвід європейських країн досліджений у монографії «Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених». Законодавство європейських країн передбачає можливість у разі виявлення академічного плагіату позбавлення наукового ступеня (Німеччина), в окремих країнах роботи здобувачів освіти перевіряються на плагіат та зберігаються у цифрових сховищах (Словаччина, Румунія, Польща), урядом запроваджуються загальнодержавні програми для перевірки робіт на плагіат (Великобританія) [1, с. 66-69].

Дієвим адміністративним засобом, який забезпечуватиме академічну доброчесність та запобігатиме проявам плагіату в наукових та кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти є створення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 504-р Національного репозитарію академічних текстів. Відповідно до Положення про Національний репозитарій академічних текстів (Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 541) його ресурси є допоміжними засобами проведення для експертизи академічних текстів на плагіат. Для забезпечення такої можливості встановлено обов'язковість внесення до центрального репозитарію дисертацій та кваліфікаційних випускних робіт здобувачів вищої освіти. Так, передбачається розміщення вищими навчальними закладами та науковими установами текстів кваліфікаційних випускних робіт здобувачів вищої освіти у своїх локальних репозитаріях та забезпечення доступ до них відповідно до регламенту. А тексти дисертацій на здобуття наукового ступеня та авторефератів дисертацій розміщуються у своїх локальних репозитаріях та вносяться до центрального репозитарію. Регламент роботи Національного репозитарію академічних текстів затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 04.07.2018 № 707.

Ще одним засобом забезпечення академічної доброчесності є обов'язок оприлюднення на офіційних веб-сторінках спеціалізованих вчених рад текстів дисертацій. Так, 11 серпня 2015 р. набрав чинності Наказ Міністерства освіти України від 14 липня 2015 р. № 758 «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів», яким зобов'язано вищі навчальні заклади оприлюднювати на своїх сайтах

дисертації, прийняті до захисту. Зазначений засіб сприяв виявленню прикладів академічного плагіату, які отримали широкий суспільний резонанс [2]. Проте в жодному з цих випадків негативні наслідки для здобувачів вищої освіти не настали, хоча в абз. 2 ч. 6 ст. 6 Закону «Про вищу освіту» передбачаються наслідки виявлення академічного плагіату в дисертаціях, наукових доповідях здобувача наукового ступеня як до захисту, так і при його виявленні у вже захищеній роботі.

Підсумовуючи слід зазначити, що закріплення в Законі України «Про вищу освіту» поняття академічного плагіату є безумовним позитивним моментом. Плагіат в неакадемічній сфері не має такої небезпеки, як академічний плагіат, саме тому для запобігання такому негативному явищу виникає необхідність запровадження належних адміністративних засобів. Одним з таких засобів є антиплагіатна перевірка всіх академічних текстів, важливим кроком на цьому шляху стало створення Національного репозитарію академічних текстів. І хоча регламент роботи репозитарію передбачає створення умов для проведення перевірок, порядку їх проведення та встановлення фактів академічної недобросовісності на даний час не визначено. Тому система запобігання академічному плагіату в Україні тільки формується і потребує значного удосконалення.

Список використаних джерел

1. *Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених* : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. – 169 с. 2. *Пархоменко Т. Докторська дисертація Катерини Кириленко і відвертий плагіат [Електронний ресурс] / Тетяна Пархоменко . – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/01/13/206334/>*

Л. П. Ульянова, Ю. М. Чайка

ПРО ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ЩОДО ПРОБЛЕМ СТРУКТУРНОЇ ПОБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Аналіз структури економіки будь-якої країни завжди є важливою і невід'ємною складовою фундаментальних досліджень суспільного відтворення. При цьому теоретичні основи та методологія аналізу даної проблеми постійно вдосконалюються, що відбувається в результаті еволюційного розвитку економічної науки, критичного переосмислення концептуальних положень та підходів.

Перші спроби проаналізувати внутрішні зв'язки між структурними утвореннями здійснили представники класичної політичної економії. Фізіократи у Франції запропонували розглядати економіку як єдину систему, де «обмінні процеси» між окремими елементами економіки пов'язують їх в «органічне ціле» [2, с. 360]. Представники англійської класичної школи при аналізі питань побудови формувань перевагу віддавали мікроекономічному рівню структурних співвідношень [5, с. 432].

К. Маркс, досліджуючи зазначену проблему, вважав, що будь-яка система виробничих відносин має властивості структурної цілісності та обґрунтував необхідність розгляду сукупного суспільного продукту у вартісній та натуральній формах, чітко виділив структурні складові кожної та визначив умови забезпечення безперервності простого та розширеного відтворення [5, с. 445-453]. Сфері матеріального виробництва відводилася вирішальна роль.

Наприкінці XIX - початку XX ст. майже у всіх розвинених країнах світу відбулися суттєві зміни у суспільному виробництві, що не могло не спричинити появи вдосконалених та кардинально нових наукових поглядів щодо структурних побудов в економіці. В цей період представники західних шкіл, а саме неокласичних та ін-

ституціональних напрямів, з нових позицій почали досліджувати проблеми структурних формувань. Так, К. Кларк виділив три сектори: первинне виробництво, промислове і виробництво послуг [3, с.140].

Зростаюча роль та різноманітність сфери послуг стали причинами розповсюдження нових більш детальних підходів до її класифікації. Д. Белл, наприклад, у складі сектору послуг виділив три складові: а) транспортні та комунальні послуги; б) торгівлі, фінансові, страхові послуги та операції з нерухомістю; в) охорона здоров'я, освіта, відпочинок, дослідницька діяльність та урядові заклади [1, с.63]. Значний внесок в розробку проблеми здійснили і інші західні вчені.

Важливо відмітити, що в країнах адміністративно-командної системи підходи до аналізу структуроутворень тривалий час відрізнялися від західних. Це було обумовлено тим, що відправною точкою теоретичних розробок та практичних заходів був марксистський підхід. У відповідності до нього, у країнах соціалістичної орієнтації, все народне господарство ділили на виробничу і невиробничу сфери. Виробничою визнавалася праця, пов'язана зі створенням матеріальних благ і обслуговуванням процесу його обігу, а праця по створенню послуг вважалася суспільно корисною, але непродуктивною [4, с. 9]. Поширення набула категорія «структура суспільного виробництва», яку розглядали як співвідношення між галузями виробництва. В якості основних видів структур виділялися відтворювальна, галузева, територіальна.

Тільки з 50-60-х років ХХ ст. радянська економічна наука почала поступово інтегруватися у світову та змінювати орієнтири у напрямі задоволення усього спектру потреб та інтересів людини. Останнє, зрозуміло, потребує динамічного розвитку всіх сфер суспільної діяльності та обґрунтування шляхів формування соціально-орієнтованої економіки.

Радикально новий підхід до сегментації суспільного виробництва запропонував В. Л. Іноземцев. Вважаючи, що в умовах становлення нового суспільства дихотомія виробництва та споживання замінюється дихотомією економічного та неекономічного початку в індивідумі та суспільстві, людина у все більшій мірі діє не під впливом економічних факторів, а прагнучи до самовдосконалення та розвитку, він виділив суб'єкт-об'єктний та суб'єкт-суб'єктний сектори [1, с. 65-67].

В межах розповсюдженого за сучасних умов багатомірного підходу до структуризації економіки новизною відмічається концепція Р. Барра, де обґрунтовано, що ретельного аналізу додатково потребує зовнішнє середовище економічної діяльності, так звані структури обрамлення. До таких структур вченими віднесені: а) демографічні структури: вікові піраміди, співвідношення між активним та неактивним населенням; б) соціальні структури: плюралістичні або уніфіковані суспільства, атомістичні або молекулярні суспільства, суспільства розбалансовані та збалансовані; в) інституціональні структури: розподіл політичних повноважень, відносин між владою; г) ментальні структури: міркування, концепції, вірування, яких дотримується більшість індивідів, що належать до одного суспільства [6, с. 192].

Узагальнення проаналізованих теоретичних положень дозволяє виокремити твердження, що категорію «структура» на національному рівні доцільно розглядати у співвідношенні з категорією «система». В макроекономічному аналізі структура повинна бути прив'язана до певної системи і розглядатися як сукупність елементів та зв'язків, які між ними виникають. Системно-структурний підхід дозволяє представити економічну систему у вигляді моделі, що відображає склад системи. Зв'язки системи із зовнішнім середовищем та механізми взаємодії внутрішніх складових економічної системи, що демонструють цілісність та відокремленість національної економіки, представлені в створеній нами абстрактно-логічній схемі (див. рис.1).

Важливо враховувати, що склад національної економіки постійно змінюється в залежності від часу, цілей, ресурсних можливостей розвитку та участі у міжнарод-

них економічних відносинах, що обумовлює необхідність розглядати її як сукупність елементів різного рівня, досліджувати їх взаємовплив та взаємозалежність в певній послідовності.

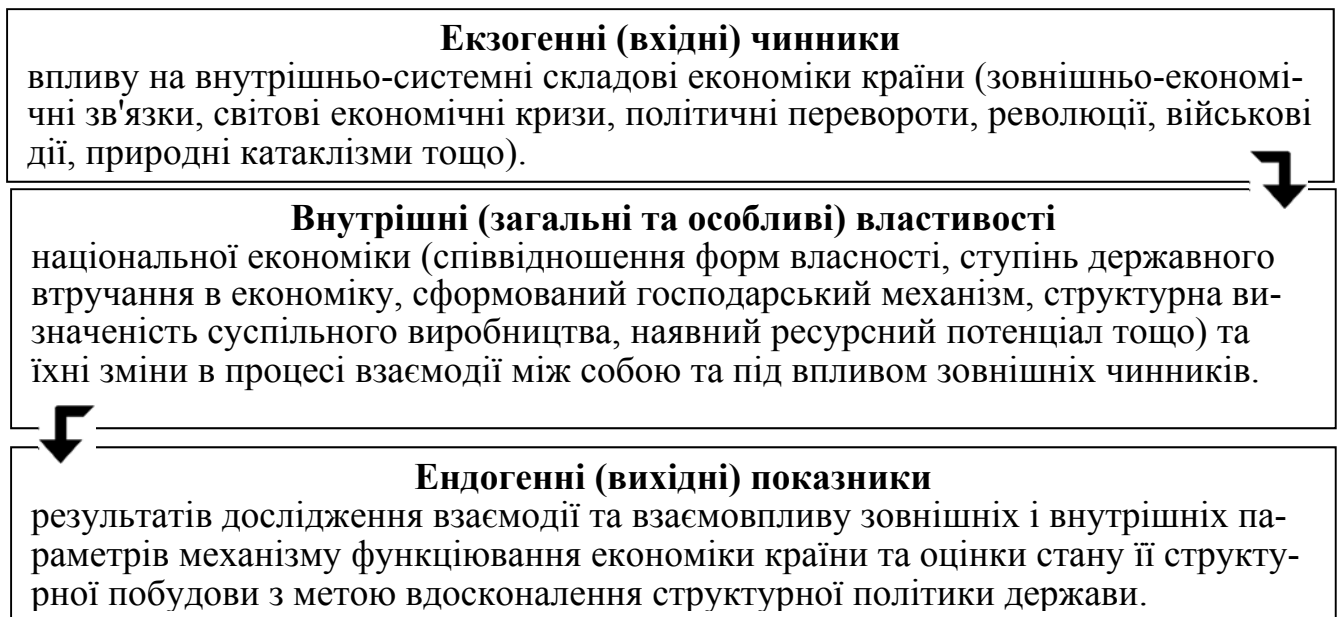

Рис. 1. Абстрактно-логічна системно-структурна схема

Досвід побудови макроекономічних моделей суспільного відтворення, зокрема моделі, розробленої академіком Яковцем Ю.В., було вдосконалено одним із співавторів тез Чайкою Ю.М. при обґрунтуванні багатоаспектного підходу до структуризації економіки, що дозволило відобразити взаємозв'язок найважливіших підсистем і елементів економічної системи у вигляді макроекономічної моделі структури національної економіки [7].

Здійснені дослідження різних аспектів питань структуроутворення підтверджують, що структура будь-якої економіки країни є складним та багатоплановим явищем. І саме це робить неможливим сформулювати єдину дефініцію, яка б давала комплексну характеристику даній категорії. Виходячи з представлених аргументів, ми вважаємо, що на початковому, суто теоретичному, етапі розгляду проблеми можливо використовувати загальне поняття «структура економіки», розуміючи під ним внутрішню будову суспільного виробництва, комплекс зв'язків між її основними складовими (сферами, галузями, секторами та структурними утвореннями в середині них) і абстрагуючись від специфіки національного господарства країни, її структурних пропорцій, що склалися, підходів до оцінки стану їх визначеності з точки зору ефективності виробництва.

На подальших етапах аналізу, в залежності від поставлених цілей дослідження, представлений загально-теоретичний підхід повинен конкретизуватися, доповнюватися та збагачуватися рекомендаціями, які безпосередньо будуть мати практичне значення в процесі формування ефективної структурної політики та обґрунтування заходів необхідної реструктуризації економіки.

Список використаних джерел

1. Иноземцев А. В. Структурирование общественного производства в системе постиндустриальных координат (методолого-теоретические аспекты) / А.В. Иноземцев // Российский экономический журнал. – 1997. – № 11 – 12. – С. 59 – 68.
2. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. – М.: Социально-экономическая литература, 1960. – 550 с.
3. Критика теорий современных буржуазных экономистов / под. ред. И.Н. Дворкина. – М.: Экономическая литература, 1963. – 213 с.
4. Кулагина Г.Д. Национальное счетоводство: учебник / Г.Д. Кулагина. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 448 с.
5. Маркс К. Капитал: в 3 т. / К. Маркс. – М.: Политиздат, 1978. – Т. 3. Ч 2. – 1084 с.
6. Политическая экономия / Р. Барр; пер. с фр. – М.: Международные

О. В. Капитик

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Головною метою Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України є визначення шляхів формування національних безпекових та оборонних спроможностей, що дадуть змогу відновити територіальну цілісність України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також забезпечити створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення кібербезпеки, оперативне спільне реагування на кризові та надзвичайні ситуації [1]. Беззаперечним є той факт, що це не можливо без ефективної взаємодії складових сектору безпеки і оборони України. Саме тому, одним із основних напрямів розвитку сектору безпеки і оборони України є створення, впровадження системи стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони та її удосконалення з урахуванням досвіду держав-членів НАТО [1; 2].

На жаль, на сьогоднішній день, виконання цього важливого завдання знаходиться на початковій стадії, однак можна стверджувати, що активно над цим питанням працюють у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [3].

У дослідженні присвяченому державним механізмам стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України, автор пропонує під організаційним механізмом стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони розуміти навчально-наукові Центри стратегічних комунікацій та відповідно надає пропозиції, щодо їх діяльності.

Основною ціллю навчально-наукових Центрів стратегічних комунікацій у складових сектору безпеки і оборони України є сприяння розвитку стратегічних комунікацій, а також надання підтримки та експертизи НАТО в цій галузі. Зазначені заклади повинні мати наступні завдання: 1) організація стратегічних комунікацій в інтересах виконання завдань сектору безпеки і оборони України; 2) планування, організація і координація питань взаємодії та управління між складовими сектору безпеки і оборони України; 3) аналіз інформаційного простору в Україні та навколо неї в інтересах планування стратегічних комунікацій; 4) аналіз нормативних документів (оперативних стандартів) НАТО та держав-членів Альянсу з питань стратегічних комунікацій; 5) розробка пропозицій та проектів нормативно-правових актів щодо організації стратегічних комунікацій в секторі безпеки і оборони України; 6) розробка базових документів для формування системи підготовки фахівців з питань стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України; 7) розробка навчальних програм для підготовки фахівців з питань стратегічних комунікацій; 8) розробка порадишників, посібників, інструкцій, правил для фахівців з питань стратегічних комунікацій; 9) проведення інструкторсько-методичних занять з фахівцями держав-членів НАТО за напрямком стратегічні комунікації; 10) підготовка інструкторів (викладачів) з питань організації стратегічних комунікацій у складових сектору безпеки і оборони України; 11) проведення спеціалізованих

курсів (тренінгів) мобільними групами фахівців НАТО з питань підвищення кваліфікації за напрямком стратегічні комунікації; 12) навчання фахівців від складових сектору безпеки і оборони України на курсах НАТО з питань стратегічних комунікацій; 13) проведення наукових досліджень, з метою визначення доцільної системи органів стратегічних комунікацій у складових сектору безпеки і оборони, а також, обґрунтування механізмів їхнього функціонування; 14) розробка пропозицій щодо структури системи стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України; 15) проведення конференцій, круглих столів з представниками сектору безпеки і оборони України щодо потреби у фахівцях з питань стратегічних комунікацій; 16) участь у заходах міжнародного військового співробітництва з питань стратегічних комунікацій.

Отже, створення навчально-наукових Центрив стратегічних комунікацій у складових сектору безпеки і оборони України дозволить: 1) провести системні наукові дослідження щодо обґрунтування та визначення доцільних складу, структури, принципів діяльності, механізмів функціонування системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України; 2) підготувати фахівців для системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України; 3) підготувати представників сектору безпеки і оборони України, зокрема: органів військового управління щодо застосування системи стратегічних комунікацій (її складових та окремих елементів) в інтересах національної безпеки та оборони України; 4) забезпечити співпрацю з аналогічними структурами НАТО на постійній основі; 5) систематично приймати участь у проведенні заходів, передбачених Зведеним планом інформаційних заходів реалізації державної інформаційної політики тощо.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: Указ Президента України від 04 берез. 2016 р. № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>. 2. NATO Strategic Communications Centre of Excellence in Riga, Latvia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stratcomcoe.org/history>. 3. Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України: затв. наказом Міністерства оборони України від 22 листоп. 2017 р. № 612 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/612_nm_2017.pdf.

А. О. Бойко

ПРАВОВА ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Законодавцем, у Конституції України [1] закріплено норму, яка визначає, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, а вищим органом у системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який очолює низку центральних органів державної виконавчої влади, які відповідно до організаційної логіки ієрархічно-владних відносин наділені відповідними повноваженнями та реалізують низку функцій та процесів під час формування та реалізації державної політики у сфері земельних відносин України.

Згідно ст. 6 Земельного Кодексу України [2] повноваженнями Верховної Ради України в галузі земельних відносин визначено: прийняття законів у галузі регулювання земельних відносин; визначення засад державної політики в галузі використання та охорони земель; встановлення і зміна меж районів і міст; погодження питань, пов'язаних із зміною цільового призначення особливо цінних земель держав-

ної та комунальної власності, припинення права постійного користування ними відповідно до Земельного Кодексу; вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до Конституції України.

Зміст вищезазначених повноважень дозволяє констатувати, що основною функцією Верховної Ради України як складової системи державного управління формування та реалізації державної політики в сфері земельних відносин є розробка та прийняття законів в сфері земельних відносин (законотворча функція), формування засад і власне змісту державної політики в сфері земельних відносин (політико-формуюча функція), решта повноважень відображають зміст регулятивне-погоджувальної функції.

Так ст. 7 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) [2], зазначає що, до повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим віднесено: розпорядження землями, що знаходяться у спільній власності територіальних громад; забезпечення реалізації державної політики в галузі використання та охорони земель; погодження загальнодержавних програм використання та охорони земель, участь їх реалізації в межах території АРК; затвердження та участь у реалізації республіканських програм використання земель, підвищення родючості ґрунтів, охорони земель; координація діяльності районних і міських рад у галузі земельних відносин, діяльності місцевих органів земельних ресурсів, здійснення контролю за використанням та охороною земель; встановлення та зміна меж сіл, селищ, що не входять до складу відповідного району. Зміст даних повноважень доцільно звести до трьох функцій: регулятивне-погоджувальної, реалізаційно-розпорядчої, координаційної.

Згідно ст. 8 Земельного кодексу України [2] повноваження обласних рад у галузі земельних відносин полягають у розпорядженні землями спільної власності територіальних громад; погодження, затвердження та участь загальнодержавних, регіональних програм використання, охорони земель, підвищення родючості ґрунтів; координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів; організація землеустрою, встановлення та зміна меж сіл, селищ; вирішення земельних спорів. Законодавцем розширено повноваження обласних рад в частині вирішення земельних спорів та організації землеустрою, зауважимо, що вирішення земельних спорів є функцією судової гілки влади і в даному контексті не уточнюється процедурна та змістова сторона діяльності обласних рад в розв'язанні земельних спорів. Таким чином, основними функціями обласних рад в сфері земельних відносин є: регулятивне-погоджувальна, реалізаційна, координаційно-організаційна.

Зміст основних функцій Київської і Севастопольської міських рад у галузі земельних відносин на їх території доцільно представити через повноваження, які визначені у ст. 9 ЗКУ [2]:

– регулятивне-погоджувальна: розпорядження землями територіальної громади міста; передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб; надання земельних ділянок у користування; вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності; викуп земельних ділянок для суспільних потреб міста; припинення права користування земельними ділянками; прийняття рішення щодо звільнення самовільно зайнятих земельних ділянок; підготовка висновків щодо вилучення (викупу) та надання земельних ділянок із земель державної власності, що проводяться органами виконавчої влади; встановлення меж сіл, селищ, районів у містах; обмеження, тимчасова заборона чи припинення використання земельної ділянки в разі порушення вимог земельного законодавства, вирішення земельних спорів;

– координаційно-організаційна – організація землеустрою; координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів.

– контролююча – здійснення контролю за використанням і охороною земель

комунальної власності, додержанням земельного та екологічного законодавства;
– інформаційна – інформування населення щодо надання, вилучення (викупу) земельних ділянок.

Районні ради у галузі земельних відносин відповідно до наданих законодавцем повноважень виконують наступні функції:

– регулятивне-погоджувальну – розпорядження землями на праві спільної власності відповідних територіальних громад, вирішення земельних спорів, встановлення та зміну меж сіл, селищ, які не входять до складу відповідного району;

– координаційно-організаційну – координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів, організація землеустрою та затвердження землевпорядних проєктів;

– реалізаційно-розпорядчу – забезпечення реалізації державної політики в галузі охорони та використання земель.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що досягнення вагомих успіхів в розвитку і удосконаленні сфери земельних відносин, забезпечення високої ефективності та якості процесів формування та реалізації державної політики, здійснення державного управління на рівні світових стандартів не можливе без законодавчо-інституційного забезпечення цих процесів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. 2. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

І. В. Ярмолинська

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Реалізація основних завдань в системі інституційного догляду та виховання дітей залежить від скоординованості зусиль перелічених міністерств: соціальної політики; освіти та науки; охорони здоров'я; регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства; фінансів; юстиції.

Проте основним законом, що регламентує суспільні процеси в українському соціумі залишається Конституція України. У 52 статті Конституції України зазначено, що «... утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» [1].

Стаття 53 Конституції України закріплює право кожного на освіту, тому за створення умов для розвитку та отримання освіти дітьми з особливими потребами, до яких належать діти з проблемами фізичного та розумового розвитку, з психоневрологічними захворюваннями, захворюваннями серцево-судинної системи, з малими і затухаючими формами туберкульозу, а також діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування – несе відповідальність саме держава. Повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою [1].

На основі конституційних засад в Україні функціонує Закон України «Про освіту» та Закон України «Про загальну середню освіту». Ці закони надають батькам право вибору форми отримання освіти дитиною. Тобто навчання в спеціальному закладі освіти чи у корекційних класах при загальноосвітніх школах, або надають можливість надомного навчання.

У 4 статті Закону України «Про загальну середню освіту» зазначено що «... системою загальної середньої освіти становлять: загальноосвітні навчальні заклади всіх

типів і форм власності, у тому числі для громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, науково-методичні установи та органи управління системою загальної середньої освіти, а також професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту» [2].

У статті 19 Закону України «Про освіту» зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Для навчання, професійної підготовки або перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами застосовуються види та форми здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості. Навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема тими, що спричинені порушенням розвитку та інвалідністю, у закладах дошкільної, позашкільної та середньої освіти здійснюються за рахунок коштів освітніх субвенцій, державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку [3].

Інтегруючись зі сфери освіти змістимось у площину соціальної сфери, яка тісно пов'язана з проблемою інституційного догляду та виховання дітей. Розглядаючи проблему нормативного забезпечення державного управління у сфері здобуття освіти дітьми з особливими потребами слід зазначити, що для категорії дітей-інвалідів існує низка спеціальних законів. Зокрема, Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» дає розуміння про основи соціальної захищеності дітей-інвалідів в Україні і гарантує їм рівні соціальні можливості [4], Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначає основні засади для створення відповідних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності [6].

Відповідні норми щодо дітей-інвалідів містить Закон України «Про охорону дитинства», в якому зазначено, що він «... визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини» [5].

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» дає визначення термінів дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування, визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства [7].

Ми розглянули основні, на нашу думку, документи, що регламентують діяльність системи інституційного догляду та виховання дітей. Як бачимо, в Україні існують необхідні нормативні-правові документи, які забезпечують державне управління здобуттям освіти та вихованням дітей з особливими потребами, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проте вони не є ефективними через розпорошення соціальних послуг та управлінських зусиль, спрямованих на реалізацію права на освіту кожним громадянином України.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що через велику кількість нормативних документів, які регулюють діяльність у сфері інституційного догляду та виховання дітей, які не здатні забезпечити ефективно виконання своїх функцій, в умовах

реформування державного управління виникає потреба уніфікації нормативних документів, надання соціальних, та освітніх послуг у сфері інституційного догляду та виховання дітей.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. 2. Про загальну середню освіту: Закон України від 13 травня 1999 р. № 651-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. 3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. 4. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991р. № 875-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>. 5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. 6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>. 7. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

О. Л. Польова, І. П. Мудрак

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Проблема прозорості дій органів влади всіх рівнів сьогодні особливо актуальна, оскільки прозорість – основна умова запровадження якісно нового типу взаємовідносин між громадянами та органами виконавчої влади, а саме такого, за яким кожній людині було б забезпечено реальне додержання і захист належних їй прав і свобод у сфері діяльності цих органів. Термін «прозорість бюджетного процесу», перш за все, означає доступність інформації про бюджет як на стадії планування, так і на стадії виконання кожному громадянину. Громадяни мають конституційне право на участь в управлінні державними справами. Наявність умов для отримання достовірної та повної інформації гарантує можливість забезпечення громадського контролю за діяльністю органів влади [1].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» дає визначення і конкретизує методи залучення громадськості, зазначаючи: «громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад». Ст. 7-13 цього Закону проголошують форми безпосередньої участі громадян через ініціювання і реалізацію місцевих ініціатив, збори громадян та громадські слухання. Так, одним із основних питань місцевого самоврядування, до якого необхідно залучати громадськість, є питання формування бюджету. У залежності від того, як формується бюджет самоврядної одиниці, яким є контроль за виконанням бюджету, можна говорити наскільки є повноцінною система самоврядування. Підвищення участі громадськості в місцевих бюджетних процесах та функціонуванні системи надання послуг дає ряд переваг як для органів влади, так і для громадян. Застосовуючи модель участі громадськості в прийнятті рішень щодо бюджету, органи влади можуть: розбудовувати базу політичної підтримки в суспільстві; розділити відповідальність за прийняття рішень особливо, що стосується непопулярних рішень таких, наприклад, як встановлення або збільшення розміру місцевого податку, оптимізація бюджетної мережі тощо; підвищувати рівень громадського розуміння обмежень, з якими стикається уряд, та ступінь довіри до органів місцевої влади; знаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблем та економічно ефективні способи надання послуг. Участь громадськості в бюджетному процесі та наданні послуг може бути представлена у різних формах. Місцеві представники можуть по-різному вносити свій вклад в залежності від мети [2].

Методи залучення громадськості можна доцільно розподілити на дві групи: перша –

методи, які спрямовані безпосередньо на залучення громадян до процесу прийняття рішень (громадські (бюджетні) слухання; створення дорадчого комітету або робочих груп; круглі столи; опитування громадської думки; фокусна група (для тематичного опитування); застосування сучасних інформаційних технологій (телебачення, Інтернет); громадські асоціації), друга – методи, які спрямовані на навчання та інформування громадян, але не обов'язково з метою виявлення їх поглядів (призначення днів відкритих дверей; інформаційні послуги для громадян; навчальні програми та доступні звіти перед громадою; створення центру громадських зв'язків зв'язок з засобами масової інформації).

Особливості застосування методу «Опитування громадської думки» вимагає професійної підтримки (та вкладення певних коштів. Метою діяльності фокусних груп є проведення інтерв'ю з громадянами, яких обрали з метою опитування, щоб дізнатися вірогідну думку більшості населення. Вплив представників громади є більш значним, якщо вони мають делеговані повноваження, та/або якщо обговорення відбувається конструктивно, на засадах консенсусу та колективної відповідальності [3].

Важливою умовою фінансової прозорості є широка доступність вичерпної інформації про бюджет. І така інформація має бути представлена в доступному, зрозумілому вигляді. Необхідно чітко роз'яснювати основи розрахунків, принципи зведення даних і їх обсяг. Інформація має бути достовірною і ґрунтуватися на офіційних джерелах. Згадані механізми участі можуть відрізнятися між собою за способом участі, типами рішень, що приймаються (дорадчі або обов'язкові), а також масштабістю прийняття рішень (вузькі, тобто такі, що зосереджуються на конкретних або галузевих питаннях, або широкі, що стосуються загального бюджету) [4].

Кожний із згаданих вище методів сам по собі може виявитися не в змозі справити вплив на бюджет, але в поєднанні вони мають потенціал до забезпечення бюджетної підзвітності. Разом з тим відкриття бюджету для громадського розуміння та обговорення можливе лише за умови, якщо місцеві органи влади зроблять доступними наступні документи, що стосуються бюджету: бюджетна пропозиція органу виконавчої влади, де відображено параметри як видатків, так і доходів; звіти про виконання бюджету станом на середину року та звіти про моніторинг; бюджетні звіти на кінець року та аналітичні доповіді, де дано оцінку виконання бюджету за рік та його динаміку; аудиторські звіти; інформацію для громадськості та законодавчої влади, яка дозволяє краще зрозуміти бюджет; багаторічні механізми планування.

Прозорість підвищуватиметься завдяки публікації протягом року бюджетної інформації в ЗМІ, гласності прийняття бюджетних рішень та розширення кола учасників, залучених до бюджетних процесів. Важливим також є кінцева користь від отриманої інформації. Тому доступність інформації сама по собі не принесе користі, якщо ця інформація буде подана в вигляді, який не піддаватиметься оцінці [5].

Отже, підводячи підсумок можна зазначити, що при підготовці інформації для громадськості необхідно враховувати такі критерії: актуальність; зрозумілість; достовірність інформації; комплексність; порівнянність; наочність; періодичність подання. Відповідно до Бюджетного кодексу України місцеві органи влади зобов'язані надавати разом з проектом рішення про місцевий бюджет, зокрема, інформацію про хід виконання відповідного бюджету у поточному бюджетному періоді

Список використаних джерел

1. Нижник Н.Р., Олуйко В. М. *Громадські організації та органи державного управління: питання взаємовідносин*. Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2007. 236 с.
2. Голинська О. *Забезпечення участі громадян у бюджетному процесі засобами державного управління*. Зб. наук. пр. «Ефективність державного управління». Вип. 16/17. 2008. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Edu/2008_16_17/Holynsk.
3. Дрешняк В., Литовченко

Н. Інформування й обговорення як методи державного управління: зарубіжний досвід і вітчизняна практика. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Дніпро: ДРІДУНАДУ, 2008. Вип. 1 (31). С. 3-9. URL <http://www.dbuapa.dp.ua /vidavnictvo/zbirnik/2008/1%2831 %29.pdf>. 4. Панцир С. Взаємодія влади і громадськості через механізм громадських рад: стан і перспективи. К.: Фонд «Європа XXI», 2008. 92 с. 5. Лубкей Н.П. Проблеми здійснення громадського контролю за використанням коштів місцевих бюджетів. Наукові записки. Серія «Економіка». Вип. 15. 2010. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ekonomika/2010_15/index.html.

М. М. Любецька

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ (ОСІБ), ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Поряд з управлінням економічними системами і явищами, нормальне функціонування та розвиток суспільства вимагає управління соціальними системами і процесами, що протікають в одній з основних його сфер – соціальній.

Стаття 46. Конституції України, гарантує що «...громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [5].

Практичне втілення соціальної політики здійснюється через соціальну роботу професіоналів, громадських та соціальних інститутів. Найважливішою метою соціальної політики є забезпечення більш повного задоволення членами суспільства своїх життєвих потреб, оскільки саме з цього приводу в першу чергу складаються соціальні відносини, і саме на цій основі відбувається соціальне відтворення суспільних груп та індивідів [1].

При цьому, коли мова йде про забезпечення життєвих потреб людей у рамках здійснення соціальної політики та забезпечення потреб сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, мається на увазі їхнє задоволення шляхом надання соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Тому зміни у суспільстві змушують вести пошуки нових форм і методів роботи у соціальній сфері, реформувати організаційну структуру системи державного управління з метою вжиття дієвих заходів, спрямованих на ефективне забезпечення та реалізацію здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

У цілому слід пам'ятати, що соціальна робота як вид суспільної діяльності покликана виконувати низку надзвичайно важливих завдань, серед яких є здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Актуальність наукової публікації зумовлена набуттям чинності наказу Міністерства соціальної політики України від 31 берез. 2016 р. № 318 «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» [2], у якому зазначено що Державний стандарт застосовується для: організації та здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно подолати або мінімізувати негативний вплив цих обставин; здійснення моніторингу та контролю за якістю надання такої соціальної послуги [2].

Відповідно соціальна послуга соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах – це комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння в отриманні інших послуг, допомогу в усвідомленні значення дій

та/або розвиток вміння керувати ними, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин [2].

Водночас термін «складні життєві обставини», визначений Законом України «Про соціальні послуги» від 19 черв. 2003 р. № 966-IV [3], у якому зазначено, що складні життєві обставини – це обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті, вміщує значно ширший перелік життєвих обставин, що порушують нормальну життєдіяльність особи. Тобто простежується невідповідність між термінологією та критеріями, які визначають сім'ї (особи), які перебувають у складних життєвих обставинах і є об'єктом діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Однак сьогодні ми маємо чітко визначений перелік обставин, які класифікують сім'ї (особи), які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують здійснення соціального супроводу.

Зокрема, до сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, належать сім'ї (особи), які не можуть самостійно подолати або мінімізувати негативний вплив, зокрема, таких обставин [4]: 1) жорстоке поводження з дитиною в сім'ї; відсутність постійного місця роботи у працездатних членів сім'ї (особи); 2) відсутність житла, призначеного та придатного для проживання; відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, взяття під варту одного з членів сім'ї (особи), насильство в сім'ї (у тому числі щодо дитини); 3) тривала хвороба, встановлена інвалідність (у тому числі дітей), вроджені вади фізичного та психічного розвитку, малозабезпеченість, безробіття одного з членів сім'ї (особи), що негативно впливає на виконання батьківських обов'язків, призводить до неналежного утримання дитини та догляду за нею; 4) спосіб життя, внаслідок якого один із членів сім'ї (особа) частково або повністю не має здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті; 5) ухиляння батьків від виконання обов'язків з виховання дитини; відібрання у батьків дитини без позбавлення батьківських прав; стихійне лихо; дискримінація осіб та/або груп осіб.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що питання організації та здійснення соціального супроводу сім'ї (особи), які перебувають у складних життєвих обставинах в умовах економічної, політичної та соціальної нестабільності в Україні вимагають нових підходів до соціального супроводу цієї категорії громадян, у яких зміниться роль держави, а саме набудуть розвитку нові державні інституції (інститути громадянського суспільства).

Список використаних джерел

1. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 28 квіт. 2016 р. / за ред. проф. О. О. Осетрової. Д.: ДНУ, 2016. 147 с.
2. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики від 31 берез. 2016 р. № 318. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z062116?test=XX7MfvrCSgkykcJIZiakOoEzHI4Ows80msh8Ie6>.
3. Про соціальні послуги: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
4. Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб): Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листоп. 2013 р. № 896. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-n>.
5. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ep>.

СТАТУС ЛЮДИНИ В ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОГРАМАХ ШКІЛ НАУКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ І БЮРОКРАТІЇ

Незважаючи на спільність деяких методологічних підходів до організації управлінської діяльності теоретики шкіл Наукового менеджменту і Бюрократії по-різному вирішують проблему людського фактору.

Розвиток ключових ідей школи Наукового менеджменту припав на часи зростання популярності позитивістської філософії. Відмова від пошуку метафізичних сутностей і акцент на суворій верифікації методів отримання знання відкрила нові перспективи розвитку конструктивної діяльності, зорієнтованої на отримання практичного результату. В таких умовах виникнення школи, яка б адаптувала наукові методи до потреб управлінської діяльності, стало питанням часу, а не імовірності. Теоретики школи Наукового менеджменту здійснили опис і проаналізували уже наявні на той час підходи до організації управління на базі строгих розрахунків і максимальної оптимізації виробничих процесів. Інноваційні підходи, передбачені їхньою програмою, передбачали низку революційних управлінських рішень, які були орієнтовані на подолання випадковостей і суб'єктивного чинника.

Місце харизматичного керівника займає сукупність принципів прийняття рішень. Теоретики школи Наукового менеджменту не заперечували значення особистих талантів управителя, але наголошували на їх вторинності стосовно методологічних підходів до організації праці [1, с.7]. Для мінімізації впливу суб'єктивного фактора теоретики Наукового менеджменту запропонували принципово нові схеми розподілення управлінських повноважень. Строгий технічний регламент дозволяв передати частину повноважень керівникам нижчої і середньої ланки [1, с.28]. На думку Г. Форда і У. Тейлора у такий спосіб можна було скоротити швидкість прийняття рішень і підвищити їх ефективність. В свою чергу децентралізація сприяла не лише зростанню прибутків, але й зменшенню ролі суб'єктивного фактора. Керівники вищої ланки виконували лише ту частину обов'язків, яка була в межах їх компетенції (розробка наукового фундаменту виробництва, підбір кадрів, контроль). Більшу ж частину обов'язків, пов'язаних з прийняттям рішень по конкретним виробничим операціям, виконували менеджери нижчих ланок і робітники, відповідно до запропонованих адміністрацією алгоритмів діяльності [1, с. 27]. Таким чином, вдавалось досягти декількох цілей. По-перше, зменшити вплив невеликого числа осіб на виробничий процес та захистити його від свавілля. По-друге, створити модель управління, в якій місце досвіду та інтуїції однієї людини займають чіткі алгоритми, створені на базі дослідів і експериментів, посилюючи її раціональність.

За таких умов першість отримувала раціональність, а не авторитет адміністрації. Зазнають змін також і підходи до організації трудової дисципліни. На думку теоретиків школи Наукового менеджменту, чіткий технічний регламент і точне розподілення обов'язків між працівниками і підрозділами усуває потребу введення додаткових правил. При цьому, неартикульованих правил дисципліни дотримуються усі члени колективу, а потреба у додатковій стимуляції зникає [2, с. 94]. Змінюються також механізми взаємодії між різними ланками керівників. Якщо робітник має потребу звернутись до керівника вищої ланки напряму, то він може вільно робити це, не порушуючи етикет [3, с.118].

Мінімізуючи вплив людського фактору на ефективність прийняття рішень теоретики школи Наукового менеджменту фактично змодельовали умови, в яких сама людина втрачає свою суб'єктивність, розчиняючись в механізмі фабрики. Звісно ж, сам У. Тейлор і Г. Форд були б проти такого формулювання і в своїх працях немало уваги

приділяли проблемі мотивації працівників та необхідності розвитку товариських стосунків в колективі. Однак, при практичній реалізації їх програми був виявлений і такий неочевидний наслідок, як дегуманізація промислового виробництва.

Теоретики школи Бюрократії розвивали свою програму приблизно в той самий час, що і їх колеги з школи Наукового менеджменту однак увагу широкого загалу їх теорії привернули тільки після Першої світової війни. Маючи на меті підвищення ефективності управління, теоретики школи Бюрократії узагальнили весь попередній досвід бюрократичної системи управління і виробили низку методологічних підходів до організації управлінської діяльності, за якими особливу увагу отримують механізми соціальної взаємодії між ланками керівників і підлеглих. Дисципліна і суворота централізація визначаються базовими принципами бюрократичної моделі управління. В той час як У. Тейлор ігнорує проблему особистісних якостей, акцентуючи увагу на виробленні чітких принципів і алгоритмів прийняття рішень, А. Файоль пропонує вирішувати проблеми шляхом концентрації повноважень в руках одного керівника [4, с. 26]. Для теоретиків школи Бюрократії важливі не стільки методологічні підходи формування стратегії господарювання, скільки її уніфікація шляхом зміцнення владної вертикалі. Стиль одноосібного управління керівника в рамках такого підходу може суттєво впливати на траєкторію розвитку усієї організації. Необхідність зміцнення авторитету влади також суттєво впливає на швидкість виробництва і прийняття рішень та реалізацію зустрічних пропозицій підлеглих.

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що програми обох шкіл менеджменту по-різному вирішують проблему людського фактору. Однак жодна з запропонованих моделей не дає можливості повністю реалізувати людський потенціал. Намагаючись забезпечити відтворюваність позитивного результату за будь-яких умов, теоретики школи Наукового менеджменту перетворювали організацію на математично вивіреним механізмом, що функціонує за принципами чистої раціональності. Програма школи Бюрократії також передбачала створення системи з чіткими алгоритмами роботи, але основою досягнення успіху мислителі цього напрямку вважали «соціальний порядок», заснований на суворих правилах взаємодії між керівниками і працівниками.

Незважаючи на діаметрально протилежні підходи до визначення ролі керівника і дисципліни, обидві програми не приділяли достатньої уваги проблемі реалізації людського потенціалу. Що слугувало імпульсом подальшого розвитку теорії управління і сприяло появі нових парадигм управління.

Список використаних джерел

1. Тейлор Ф. У. *Принципы научного менеджмента* / Тейлор Фредерик Уинслоу; Пер. с англ. А. И. Зак. – М.: Журн. «Контроллинг»: Изд-во стандартов, 1991. – 104 с. 2. Эмерсон Г. *Двенадцать принципов производительности* / Эмерсон Гаррингтон; Под ред. В. С. Кардаш. – М.: «Экономика», 1972. – 223 с. 3. Форд Г. *Мое життя та робота* / Генрі Форд; Переклад з англійської Уляни Джаман. – К.: Наш Формат, 2015. – 384 с. 4. *Управление – это наука и искусство*: Ф. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. – М.: Республика, 1992. – 351 с.

О. Л. Польова, І. П. Мудрак

РОЛЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у розвитку країни в цілому, так як забезпечують фінансовий розвиток територій держави, виявляють ефективність впливу місцевих органів влади на розвиток економічного потенціалу їхніх територій. Вони закріплюють економічну самостійність місцевих органів самоврядування, що сприяє активізації господарської діяльності, дозволяє розвивати і розширювати

економічний потенціал регіону, ефективно використовувати резерви фінансових ресурсів [1, 5]

Однією із важливих проблем формування місцевих бюджетів є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та формування міжбюджетних відносин, з метою підвищення рівня фінансової самодостатності шляхом посилення бюджетної децентралізації. Децентралізація бюджетних фінансових ресурсів передбачає: зміну системи оподаткування, при якій змінюються питомі надходження на користь місцевих бюджетів; надання органами місцевого самоврядування більших повноважень в напрямку розробки та реалізації різноманітних програм соціально – економічного розвитку [2].

Надходження до місцевих бюджетів збільшуються за рахунок передачі 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, завдяки запровадженню акцизного податку з реалізації роздрібною торгівлі підакцизних товарів за ставкою 5% вартості реалізованого товару. База оподаткування розширюється через стягнення податку на нерухомість відтепер і з комерційного (нежитлового) майна та податку на автомобілі з великим об'ємом двигуна. До місцевих бюджетів зараховується 80% екологічного податку, замість 35%. Крім того, громади одержують базову дотацію для підвищення фіскальної спроможності своїх бюджетів. Відповідно до Бюджетного кодексу, відбулись і значні зміни до підходів у формуванні видаткових повноважень, які делегуються виключно на рівень міста обласного значення, районний рівень та рівень територіальних громад. Починаючи з 2015 року місцеві бюджети отримують такі нові види трансфертів: освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів та медична субвенція [3, 4].

У 2017 році в Україні приріст надходжень місцевих бюджетів до 2016-го склав 31%, або 45,3 млрд. гривень. Не досягли рівня минулого року лише 9 місцевих бюджетів. Це свідчить про дієвість реформи децентралізації, зокрема, її секторального спрямування. До загального фонду місцевих бюджетів у 2017 році надійшло 192 млрд грн. З 998 місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з держбюджетом, не забезпечили виконання планових показників лише 40. Двадцять одна область забезпечила темпи приросту надходжень вище середнього по Україні. Найвищі темпи – Тернопільська, Вінницька, Івано-Франківська, Хмельницька, Волинська, Закарпатська, Херсонська, Кіровоградська.

Бюджетні надходження від плати за землю зросли на 13% (3 млрд. грн.). У 22 регіонах з 25-и темпи росту за згаданим критерієм – вище середнього по Україні. Найвищі – у Житомирській, Закарпатській та Тернопільській областях. Надходження до місцевих бюджетів від податку на доходи фізичних осіб зросли на 39,3% (31,1 млрд. грн.). У 18 регіонах з 25-ти темпи росту за цим показником – вище середнього в Україні. Найвищі темпи – у Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Вінницькій, Херсонській, Волинській, Хмельницькій, Закарпатській та Кіровоградській областях. Надходження до місцевих бюджетів від податку на нерухоме майно зросли у 2017 році на 70,9% (1 млрд. грн.). У 11 регіонах темп росту вище середнього по Україні. Найвищі – у Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Чернівецькій, Дніпропетровській областях. Надходження від єдиного податку зросли на 35,7% (6,1 млрд. грн.). У 15 регіонах з 25 темпи росту – вище середнього. Найвищі – у Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Волинській областях. Зростання загального фонду місцевих бюджетів у 2015-му проти 2014-го склало 29,6 млрд. грн. (42,1%), у 2016-му проти 2015-го – 48,4 млрд. грн. (49,3%).

За підсумками I півріччя 2018 року у Вінницькій області середній показник надходжень власних доходів на 1-го мешканця по 34-х ОТГ області збільшився на 593,1 грн (+49,1%) та склав 1800,0 грн (у тому числі: по 21-й ОТГ, утвореній у 2015-2016 роках цей показник зріс на 28,9% та становить 1909,8 грн, а по 13-ти утворених

у 2017 році – у 2,6 рази і становить 1558,1 грн). Щодо динаміки надходжень місцевих податків і зборів за перше півріччя 2018 року порівняно з I-м півріччям 2017 року, то найвищий темп зростання цих надходжень спостерігається по бюджету Райгородської ОТГ – у 2,1 рази, найнижчий рівень – по Староприлуцькій ОТГ, де надходження зменшилися на 16,2%. Серед ОТГ Вінницької області двадцять дві громади отримують з державного бюджету базову дотацію, дев'ять перераховують реверсну дотацію. Найвищий рівень дотаційності у Мурафській громаді, у якій обсяг базової дотації у загальній сумі доходів становить 41%. Найбільша питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Мельниківської ОТГ – 56,1%, найменша – на бюджет Калинівської ОТГ – 9,3%.

В цілому по країні аналіз впливу змін у бюджетному законодавстві на формування та фактичний рівень виконання місцевих бюджетів ще раз доводить, що передані до місцевих бюджетів джерела фінансування виявились недостатніми для повного фінансування видатків. Крім того, органи місцевої влади та самоврядування не зможуть використати розширену доходну базу на власний розсуд у зв'язку з розширенням делегованих державою нових повноважень. Проведення реальної бюджетної реформи має корелювати з реформуванням місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою країни, що дозволить забезпечити підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень.

Список використаних джерел

1. Власюк Н.І. Місцеві фінанси: навч. посіб. К. Алерта. 2011. 328 с. 2. Данилишин Б.М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? URL <http://kontrakty.ua/article/82116>. 3. Набатова Ю.О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Ефективна економіка. №5. 2015. URL <http://www.econotyu.nauka.com.ua/>. 4. Казюк Я.М. Питання бюджетної децентралізації управління системою місцевих бюджетів. Статистика України: щоквартальний науково-інформаційний журнал. Держ. служба статистики України; НТК статистичних досліджень; НАСОНА; НАДУ при Президентіві України. Київ. 2014. № 2 (65). С. 20-25. 5. Чеберяко О., Рябоконт О. Місцеві бюджети в умовах сучасної децентралізації: Україна і зарубіжний досвід. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка 4 (181). 2016. С. 24-28.

Н. В. Шиловцева

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ

Важливим питанням формування інноваційної моделі розвитку України є створення системи управління конкурентоспроможністю робочої сили на підставі визначення її змісту та чинників формування.

Поняття конкурентоспроможності робочої сили обумовлюється її особливостями як товару (він має споживчі та вартісні характеристики). Ціна робочої сили має суб'єктивне визначення та враховує позицією споживача робочої сили. Відмінністю робочої сили від інших товарів є її здатність до самовдосконалення і те, що виробник та носій робочої сили втілюється в одній особі. Доцільно враховувати такі пріоритетні компоненти якості робочої сили, як соціально-мотиваційні властивості та ключові компетенції працівника; компоненти «ціна» та «вартість послуг робочої сили», які формуються в результаті взаємодії суперечливих тенденцій сучасного ринку праці, що впливають на попит і пропозицію на ньому. Сьогодні на ринку праці існує дисбаланс між попитом та пропозицією за всіма групами професій, особливо нестача кадрів на високотехнологічних промислових виробництвах. Кількість зареєстрованих безробітних на червень 2018 року склала 1600,4 тис. осіб

(8,9%). Суттєвий рівень безробіття серед молоді (за I півріччя 2018 року він складав більш ніж 27,8% економічно активного населення) [2]. Ринок праці України потребує працівників, які здатні до постійного самонавчання, вдосконалення своїх трудових навичок. Це обумовлює соціально-мотиваційну компоненту, яка може бути ефективною або неефективною системою мотивації працівників.

Ми вважаємо доцільним виділити чинники конкурентоспроможності робочої сили як у процесі її формування, так і в процесі використання робочої сили. Формування робочої сили визначається кількісними і якісними показниками, станом здоров'я, рівнем інтелекту, віком, чисельністю працюючих. Використання робочої сили в процесі господарської діяльності визначається такими економічними показниками як продуктивність праці, вартість робочої сили та її соціальні складові (добробут, умова і оплата праці, якість трудового життя, соціальна забезпеченість та захищеність), функціонування робочої сили на мікро- і макро- рівнях. До чинників конкурентоспроможності робочої сили на етапі її використання можна віднести видатки на підготовку та її розвиток, вартість споживчого кошику, індекс людського розвитку, перспективи кар'єрного зростання робочої сили.

Сьогодні в Україні існують значні труднощі у формуванні конкурентного середовища на ринку праці, що пов'язане з демографічною ситуацією, станом здоров'я населення, його освітньо-професійним потенціалом та соціально-мотиваційною компонентою. Щодо демографічної ситуації, за останні десять років населення України (без урахування Криму та ДНР) скоротилося на – 4,382 млн. осіб. 70% українців належать до категорії працездатних громадян (30 млн. осіб – працездатне населення, 6 млн. пенсійного віку). Коефіцієнти демографічного навантаження (КДН) розраховується як відношення кількості мешканців країни, що не досягло працездатного віку, до працездатних громадян. У 2018 році КДН дорівнює 19,2%. Середня тривалість життя демонструє, скільки в середньому доводиться жити громадянам, на нього впливають показники народжуваності та смертності. Рівень смертності вдвічі перевищує народжуваність. За січень-квітень 2018 року скорочення населення складало 8 тис. осіб. У 2018 році середня тривалість життя як для жінок, так і для чоловіків – 68,8 років. Цей показник не тільки набагато нижчий за західноєвропейських країн, але ще і менший за середньої тривалості життя в світі (за даними ООН він становив 71 рік). Сучасний ринок праці характеризується рівнем безробіття в 1,4% працездатного населення (2,3% – мешканці сіл, у міських поселеннях – 1,1%). Кількість ваканцій, заявлених роботодавцями до ДСЗ у порівнянні з груднем 2017 року збільшилася на 9,4 тис. та складає 18,7%. Навантаження зареєстрованих безробітних на одну вакансію в цілому по країні змінилося із 7 осіб на кінець грудня 2017 року до 6 осіб на початок січня 2018 року [3]. Руйнування дисбалансу між структурою робочої сили пов'язано з забезпеченням мобільності освітньої системи в цілому і особливо системи професійної підготовки.

Особливість конкурентних відносин на ринку праці полягає в тому, що суб'єкти (покупці і продавці робочої сили) є водночас як носіями попиту, так і носіями пропозиції, а сама конкуренція, як підкреслює І.Л. Петрова, набуває двох форм: конкуренція між виробниками-підприємцями за найкращих працівників необхідних професій, кваліфікацій, що відповідають специфікації робіт; конкуренція між працівниками за найкраще місце застосування своєї робочої сили [1, с.144]. Детермінантами конкурентоспроможного ринку праці є кількісні і якісні та переваги в освіті, кваліфікації, рівнях компетенції, накопиченому досвіді, схильності до інновацій, мобільності, мотивованості.

Проблеми якості освіти в Україні має важливе значення, що обумовлена такими чинниками: якість людських ресурсів, що впливає на рівень розвитку країни та її глобальну економічну конкурентоспроможність; якість освіти у забезпеченні кон-

курентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці. Освіта та професійна підготовка є визначальний чинник конкурентних переваг робочої сили.

Формування партнерства бізнесу і професійно-технічної освіти – це напрям забезпечення конкурентоспроможності майбутніх кваліфікованих робітників. Бізнес-компанії повинні відкривати на базі ПТНЗ навчально-виробничі центри, в яких учнівська молодь і педагогічні працівники ознайомлюються із специфікою нових матеріалів, обладнання, інструментів, оволодівають сучасними виробничими технологіями. З іншого боку професійно-технічні заклади повинні враховувати потреби ринку праці з урахуванням вимог замовників робітничих кадрів.

Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю робочої сили представляє собою процес впливу на формування та використання робочої сили з метою розвитку в ній стійких конкурентних переваг в умовах зовнішнього і внутрішнього середовищ. Підвищення конкурентного рівня робочої сили передбачає вдосконалення техніко-економічних умов господарської діяльності, що пред'являють вимоги до якості робочої сили її загальної компетентності, професійної майстерності та практичного досвіду. Розробка напрямів підвищення конкурентних переваг робочої сили обумовлені вдосконаленням її соціально-демографічних характеристик, що визначає попит і пропозицію робочої сили, а також необхідність враховувати соціально-культурні обставини, що відображають готовність робочої сили до деверсіфікації форм зайнятості та трудової мобільності.

Список використаних джерел

- 1.Петрова І.Л. Сегментація ринку праці: теорія і практика регулювання. – К.: Ін-т економіки, управління та господарського права, 1997. – 298 с.
- 2.http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_bnsmv_u.htm.
- 3.www.ukrstat.gov.ua.

К. Ф. Ковальчук, О. Ю. Приходченко

МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Система пенсійного забезпечення зв'язує між собою працююче населення, роботодавців, пенсіонерів та державні фінанси. Реформування пенсійної системи, запровадження нових рівнів вимагає перегляду мотивів та системи прийняття рішень. Однією з проблем є велика частка «тіньової» економіки, через що державний пенсійний фонд може недоотримувати певні кошти. Використаємо методи теорії прийняття рішень, щоб побудувати систему, яка б допомогла визначити основні чинники впливу на поведінку суб'єктів пенсійної системи. Критерії, якими керуються при обранні стратегії участі в пенсійній системі може бути декілька: рівень заробітної плати, яку отримує працівник зараз, рівень майбутньої пенсії, коефіцієнт заміщення заробітної плати пенсією, загальна сума доходів, яку отримає працівник протягом життя. Величина кожного з названих критеріїв залежить від показників економічного становища, тому існує невизначеність. Для пенсії із солідарної системи невизначеність пов'язана з величиною відношення індивідуальної заробітної плати до середньої зарплати для визначення пенсії [1]. На розмір пенсії з накопичувальної системи в першу чергу впливає рівень доходності фінансових інструментів.

Стратегії людини представимо таким чином, щоб вони безпосередньо залежали від значення мінімальної заробітної плати: 1) офіційна мінімальна зарплата ($z_t^{min} = 3723$ грн у 2018 році); 2) офіційна середня зарплата (8977 грн на серпень 2018 року); 3) офіційна зарплата вище середньої (11000 грн); 4) офіційно мінімальна зарплата та частина «в конверті», що в сумі дають середню; 5) офіційно мінімальна зарплата та частина «в конверті», що в сумі дають 11000 грн; 6) офіційно середня зарплата

та частину «в конверті», що в сумі дають 11000 грн. Тоді розмір пенсії із солідарної системи у перший рік після призначення розраховується за формулою:

$$p_1^c = \bar{z}_t^p * \left(\mu_1 \sum_{t=1}^{T_1^c} \frac{z_t^{min}}{z_t^p} : T_1^c \right) * \left(T_1^c * \frac{k}{12} \right), \quad (1)$$

де \bar{z}_t^p - середня зарплата працівників, зайнятих у галузях економіки України за три попередні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії. z_t^p - зарплата, з якої обчислюють пенсію в солідарній системі у період t . T_1^c - страховий стаж в солідарній системі (в місяцях), k - величина оцінки одного року страхового стажу.

Загальний розмір пенсії дорівнює: $p_t = p_t^c + p_t^h$, де p_t^c - розмір пенсії з солідарної системи; p_t^h - розмір пенсії з накопичувальної системи [2]:

$$p_1^h = \frac{\beta * z_1 * \left((1+r)^{T_1^h-1} + g \frac{(1+r)^{T_1^h-1} - g^{T_1^h-1}}{1+r-g} \right) * (1+r)^{T_2^h}}{(1+r)^{T_2^h+h(1+r)} \frac{(1+r)^{T_2^h-1} - h^{T_1^h-1}}{1+r-h}}, \quad (2)$$

де g - темп росту заробітної плати індивіда; h - темп росту пенсійної виплати з накопичувального фонду, T_1^h - місяців трудової діяльності протягом яких відраховується частину зарплати за фіксованою ставкою β , r - річна ставка дохідності пенсійного фонду, T_2^h - кількість місяців виплат.

Для прикладу побудуємо сценарії в умовах невизначеності, які будуть залежати від значення $l = \sum_{t=1}^{T_1^c} \frac{z_t^{min}}{z_t^p} : T_1^c$ (0,3, 0,5, 0,7) та величини річної ставки r у відповідності з дохідністю пенсійного фонду (4%, 8%, 12%). Нехай кількість років участі у солідарній та накопичувальній системі буде рівна 30 років, а кількість років виплат з накопичувального фонду 18, внесок у накопичувальний фонд 7%, темп росту зарплати та пенсії 10%. Щоб привести дані на 2018 рік врахуємо, що темп інфляції дорівнюватиме темпу росту зарплат та пенсій. Величина заробітної плати, яку отримує працівник на руки, залежить від розміру податків (18% - ПДФО та 1,5% - військовий збір) та порядку стягнення внеску у пенсійну систему: чи його нараховує та сплачує роботодавець, чи сам працівник. В розрахунках припустимо, що все сплачує роботодавець. Спочатку побудовано матриці розміру пенсії із різних рівнів пенсійної системи. Далі при припущенні рівнозначності критеріїв величини заробітної плати та пенсії розраховано підсумкову таблицю 1.

Таблиця 1. Середні суми заробітної плати за вирахуванням податків та пенсії при різних стратегіях та параметрах навколишнього середовища

l	r	Мінімальна (3723 грн)	Середня офіційна (8917 грн)	Офіційна вище середньої (11000 грн)	Мінімальна плюс в «в конверті» на рівні середньої	Мінімальна плюс в «в конверті» вище середньої	Середня офіційна плюс в «в конверті» вище середньої
0,3	0,04	1 773,24	4 275,68	5 239,22	4 400,24	5 411,74	5 287,18
	0,08	1 845,27	4 449,37	5 452,05	4 472,27	5 483,77	5 460,87
	0,12	2 015,91	4 860,81	5 956,22	4 642,91	5 654,41	5 872,31
0,5	0,04	2 037,55	4 623,31	5 665,19	4 664,55	5 676,05	5 634,81
	0,08	2 109,59	4 797,00	5 878,02	4 736,59	5 748,09	5 808,50
	0,12	2 280,22	5 208,45	6 382,19	4 907,22	5 918,72	6 219,95
0,7	0,04	2 061,58	4 970,94	6 091,16	4 688,58	5 700,08	5 982,44
	0,08	2 133,62	5 144,63	6 303,99	4 760,62	5 772,12	6 156,13
	0,12	2 304,25	5 556,08	6 808,16	4 931,25	5 942,75	6 567,58

За критерієм Вальда найкращою стратегією є отримання офіційної мінімальної

зарплати плюс «в конверті» до рівня 11000. Але за критерієм Гурвіца навіть при рівні $\alpha = 0,5$ кращою є стратегія отримання офіційної зарплати в 11000 грн. Отже, для зменшення ризику «тінізації» економіки необхідно підвищувати довіру до розміру майбутньої пенсії, надавати мінімальні гарантії щодо розміру солідарної та накопичувальної частини.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>. 2. Меркулова Т.В. Моделирование пенсионных сбережений / Меркулова Т.В., Тимошенко Ю.Г. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. - 2009. - № 851: Серія Економіка.- С.189-195.

І. А. Крайвська, Н. Е. Лелюк, Н. Ф. Чечетова

ОСВІТА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Загальновідомо, що освіта відіграє важливу роль у забезпеченні економічної, а отже, і національної безпеки країни. Разом з тим механізми позитивного впливу освіти на економічний розвиток суспільства та його соціально-економічну стабільність до цього часу залишаються недостатньо вивченими, незважаючи на численні публікацій з даної проблематики.

Водночас з позицій забезпечення економічної безпеки країни значення освіти у формуванні інтелектуального потенціалу кожної людини важко переоцінити. Останнім часом науковці звертають увагу на такі поняття, як «людський фактор», «людський капітал», «людський потенціал», «людський ресурс». Людський капітал і економічна безпека є невід'ємними умовами існування суспільства, а розвиток системи освіти є умовою формування потужного потенціалу його розвитку.

Слід погодитися з І.Стеців, який стверджує, що безпека держави в стратегічному плані визначається станом системи освіти. Система освіти, це середовище та найважливіший механізм всебічного розвитку, мобілізації та актуалізації інтелектуального потенціалу, а, отже, інноваційного розвитку. В індустріально розвинених країнах світу за рахунок освіти отримують до 40% приросту валового національного продукту [1].

Забезпечення національної безпеки країни напряму залежить від того, з якою освітньою підготовкою молодь буде працювати в ХХІ століття, які будуть її моральні та політичні ідеали, які соціальні цінності будуть їй притаманні, який рівень загальної культури і професійної підготовки вона отримає. Освіта забезпечує безпеку на всіх рівнях: особистості, суспільства, держави та відіграє істотну роль у їх зміцненні. Так, без кваліфікованих кадрів неможливі економічна та військова безпека держави, технологічна безпека неможлива без сучасних новітніх наукових розробок. В сучасних умовах одним з найважливіших шляхів зростання економіки України є збереження, розвиток та мобілізація інтелектуального потенціалу країни. Її майбутнє має бути пов'язаний з переходом на інноваційний шлях розвитку, в реалізації якого важко переоцінити роль освіти.

Слід також зазначити, що тісний взаємозв'язок освіти і науки слугує економічній безпеці, оскільки наукові знання підвищують можливості людини, держави, суспільства передбачати та нейтралізувати певні загрози. Так, індустріально розвинені країни сьогодні приділяють виняткову увагу розвитку інформаційних технологій, удосконаленню методів отримання, зберігання, пошуку, передачі інформації і цьому значною мірою сприяє розвиток освіти. В сучасних умовах стратегічне значення для конкурентоспроможності країн має володіння високими технологіями. Світовий ринок наукоємної продукції оцінюється у 2,3-3 трлн. дол.

США. Сім провідних країн світу володіють 46 макротехнологіями, контролюють понад 80% ринку наукоємної продукції, зокрема, США отримуються від експорту такої продукції 700 млрд. дол. США щорічно, Німеччина -530 млрд. дол. США, Японія - 400 млрд. дол. США. Водночас частка вітчизняної високотехнологічної продукції на світовому ринку ставить 0,05-0,1% [2].

Багато аналітиків бачать загрозу економічній безпеці в недосконалості форм, методів, способів організації управління соціально-економічним розвитком країни на різних рівнях ієрархії, починаючи з підприємств, компаній та завершуючи державним і муніципальним управлінням. Рівень економічної освіченості кадрів управління бажає кращого.

Також сама система освіти є об'єктом безпеки і, зокрема, це стосується організації і функціонування системи освіти як соціального інституту. Загрози для вітчизняної освіти мають різну природу, джерела та форми, а саме: криза в сфері духовності; падіння авторитету освіти, перш за все фундаментальної; недостатність фінансування; комерціалізація освіти; незакінчений процес реформування – від старої радянської системи до сучасної, передової світової. Забезпечення економічної безпеки в освітніх установах багато в чому залежить від наявності та використання фінансових ресурсів і перш за все від стабільного та достатнього надходження бюджетних коштів. Крім того, зважаючи на те, що Україна чітко визначила своїм орієнтиром входження в освітній простір Європи, відповідно, поступово має здійснюється модернізація освітньої діяльності в контексті європейських вимог [3].

Не підлягає сумніву зв'язок економічної безпеки з рівнем життя населення. Водночас завдання підвищення рівня та якості життя широких верств населення має вирішуватися всією соціально-економічною системою країни і свій певний внесок здатна вносити і освіта.

Таким чином, в системі національної безпеки освіта відіграє величезну та все зростаючу роль. Вона виступає одночасно як об'єкт, ресурс та засіб, який створює, зміцнює фундамент економічного зростання країни та її безпеки. Саме тому розвиток освітньої сфери має бути одним з найважливішим пріоритетом політики національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Стеців І. Економічна безпека ВНЗ: сутність та особливості планування / І. Стеців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10021/1/34.pdf>. 2. Бреус С. Економічна безпека вищих навчальних закладів: основні тенденції на ринку праці / С. Бреус, М. Денисенко // Інвестиції: практика та досвід. Науково-практичний журнал. – 2016. – № 14. – С. 10–14. 3. Гірняк В. В. Фінансово-економічна безпека вищих навчальних закладів в умовах євроінтеграції Вищої освіти України / В. В. Гірняк, Н. І. Козьмук, О. В. Лук'янська // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2014 . - № 2. - С. 1038-1042.

О. В. Марценюк-Розарьонова, О. О. Кошульнікова

РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Процеси глобалізації світової економіки не оминають банківську систему України. Іноземний капітал відіграє все значніше місце в банківській системі України. Отже актуальним є питання щодо впливу банків з іноземним капіталом, філій та представництв іноземних банків на конкурентоспроможність національної банківської системи, стійкість фінансової системи країни в цілому [1].

На сьогоднішній день відсутня єдина вірна думка щодо визначення поняття «банк з іноземним капіталом». Відповідно до українського законодавства, це банк,

у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 %.

У міжнародній практиці найбільш поширеною є думка про те, що іноземний банк – це банк, 50 % і більше капіталу якого належить прямим іноземним інвесторам. Вплив іноземного капіталу на національну банківську систему неоднозначний, тому виділяють як позитивні, так і негативні сторони такої присутності. Приплив іноземного капіталу регламентується такими нормативними документами, як закони України «Про банки і банківську діяльність» [4].

На початку 2015 року налічувалось 53 банки з іноземним капіталом, із них 22 з 100-відсотковим іноземним капіталом. Проте незважаючи на достатньо велику прибутковість іноземних вкладень в банківському секторі спостерігається відтік банків з іноземним капіталом. Станом на 01.01.2016 р. в Україні працювало 120 банків, серед яких 40 банків з іноземним капіталом, в т.ч. 18 банків – зі 100 % іноземним капіталом [3].

Таким чином, в період 01.01.2007-01.01.2016. офіційний курс гривні по відношенню до долара США і євро впали майже в 3 рази. Політична та економічна нестабільність в країні, тиск зовнішньої заборгованості, скорочення валютних резервів призвело до найбільшої в останні роки, девальвації валюти на 97% по відношенню до долара США на 74,18% - по відношенню до євро (рис. 1).

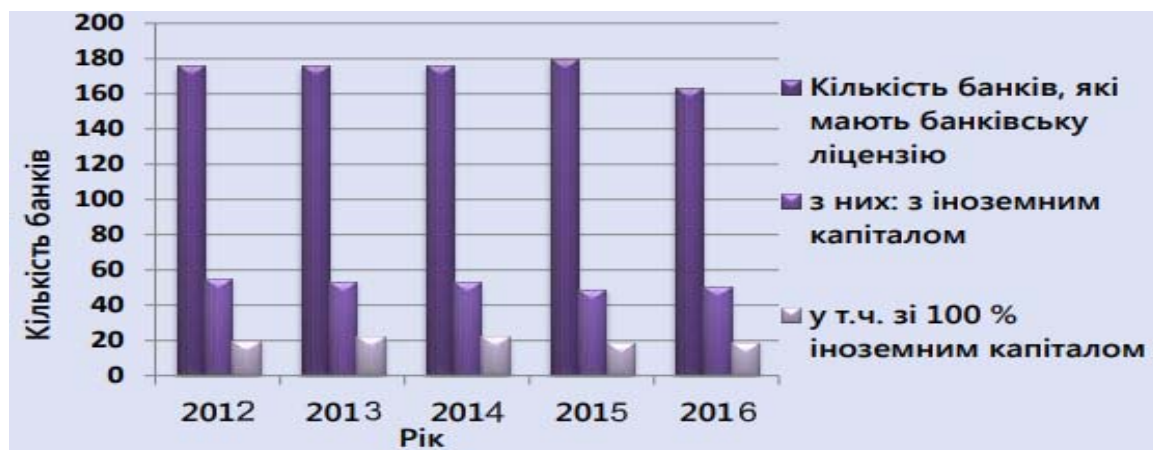

Рис. 1. Динаміка участі іноземного капіталу в банківській системі України

*Джерело:[5]

Рівень ризикованості для економіки країни, де є частка іноземного капіталу у банківській системі чи рівень вигод від поетапного здійснення цього процесу залежатиме насамперед від чіткої позиції країни щодо допустимого рівня іноземного капіталу у банківській системі, його якості, цілей вливання та походження, прийнятої політики захисту національних інтересів.

Отже, присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України в цілому відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку.

Проте водночас існують серйозні ризики зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, несподіваним коливанням ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку і врешті-решт можливим відтоком фінансових ресурсів [2].

На це особливо слід звертати увагу в умовах, коли банківська система України переживає нестабільність, а частка іноземного капіталу перевищила граничну частку щодо забезпечення фінансової безпеки держави в 30%.

Список використаних джерел

1. Дзюблук О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків / О. Дзюблук, О. Владимир // Вісник НБУ. – 2014. – № 5. – С. 26-33.
2. Ігошева О.В. Іноземні інвестиції у банківський сектор України та механізм їх допуску / О.В. Ігошева // Ефективна економіка [Електронний ресурс] / <http://www.econotyu.nauka.com.ua/?op=1&z=2058>. 3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. 4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами і доповненнями). 5. Шевцова М.Ю. Ринок банківських послуг: динаміка розвитку та сегментації [Електронний ресурс] / М.Ю. Шевцова, Ю.О. Солодовник. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201152/149155.pdf>.

О. Л. Польова, О. М. Пастушенко

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СЕРЕДЬОГО ТА МАЛОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Однією з відмінностей малого та середнього бізнесу від великого є різні джерела фінансування: великий бізнес залучає додаткові джерела фінансування для розширення і розвитку підприємства, а підприємства малого бізнесу шукає і залучає фінансові ресурси в процесі поточної діяльності. Головною проблемою на малих підприємствах є брак оборотних коштів. У зв'язку з цим, на підприємствах малого та середнього бізнесу існує потреба в залученні додаткових джерел фінансування.

У своєму розумінні поняття фінансового забезпечення є можливістю забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами [3], а не просто покриттям відтворювальних витрат за рахунок акумульованих власних коштів суб'єкта, асигнувань державного бюджету та інших фінансових джерел. Фінансове забезпечення є процесом забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами різними методами, з використанням різних інструментів. Фінансове забезпечення підприємства здійснюється за рахунок власних фінансових ресурсів, за рахунок зовнішніх кредитних ресурсів, бюджетного фінансування та інвестиційних коштів [5].

Джерела фінансування малого та середнього аграрного бізнесу можна об'єднати в групи:

1) Власні фінансові ресурси (тобто фінансування за рахунок нерозподіленого прибутку, за рахунок до капіталізації); 2) Банківське кредитування; 3) Комерційне кредитування; 4) Факторинг, лізинг, проектне фінансування, експортне фінансування [1].

Також фінансове забезпечення здійснюється за рахунок різних методів – самофінансування, кредитування, державного фінансування, страхування, інвестування.

Важливе значення при виборі цих методів має те, до якої галузі економіки належить суб'єкт господарювання, на які ризики наражається, яка специфіка його забезпечення. Розглядаючи роль і місце малого і середнього підприємництва в національній економіці, можна виділити кілька причин, завдяки яким малий бізнес має особливе значення в економіці країни [4, 5].

Так, він не вимагає великих стартових інвестицій, але при цьому забезпечує швидкий оборот ресурсів і високу динаміку зростання. Малий бізнес допомагає впроваджувати різні інноваційні технології, вирішувати проблеми безробіття і реструктуризації економіки. За рахунок меншого масштабу малі підприємства, які за своїм характером ґрунтуються на обліку місцевих потреб, виявляються більш гнучкими до мінливих економічних умов. Крім цього, малий бізнес може сприяти соціальної і політичної стабільності в країні, оскільки за своїм економічним становищем і умов життя приватні підприємці близькі до більшості населення і

становлять основу середнього класу, який є гарантом такої стабільності.

Однією з проблем, які перешкоджають активізації розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, передусім є недостатність фінансових ресурсів для ефективного функціонування бізнесу.

Основним фактором реалізації економічного потенціалу малих і середніх підприємств є можливість стабільного фінансування за рахунок інтеграції різних інструментів фінансування. На відміну від великого бізнесу, який залучає додаткові джерела фінансування діяльності в основному для розширення і розвитку підприємства, на малих підприємствах питання пошуку і залучення фінансових ресурсів виникає як в процесі розвитку, так і в процесі поточної діяльності. Брак обігових коштів є однією з найбільш поширених проблем на малих підприємствах. У зв'язку з цим, підприємства малого бізнесу відчують більш високу потребу в залученні додаткових джерел фінансування [2].

Отже, джерела фінансування малого та середнього аграрного бізнесу можна уявити в загальному вигляді у трьох групах: самофінансування; інвестиційні ресурси; позикові фінансові ресурси. Кожна з цих груп включає в себе ті чи інші джерела або інструменти залучення грошових коштів, які розрізняються як по суб'єкту і об'єкту фінансування, цільовим призначенням фінансових ресурсів, основних умов їх використання.

Крім того, стимулювання розвитку та підтримка малого та середнього агробізнесу в Україні потребує заходів: спрощення механізму отримання кредитів; сприяння розвитку небанківських фінансових установ; розробка та державна підтримка програм із мікрокредитування; вдосконалення механізму підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу; пільгове оподаткування для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю; розробка державної програми пільгового фінансування малого і середнього бізнесу.

Список використаних джерел

1. Богун К.В. Удосконалення фінансової інфраструктури малого підприємництва в межах державно-приватного партнерства. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2010. № 3. С.104-108. 2. Гацька Л. П., Журавський В. Л. Проблеми фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка*. 2005. Економіка № 80. С.37-40. 3. Гудзь О.Є. Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств у період змін та стабілізації URL: <http://agrofin.com/ua/filez/gudz36pdf>. 4. Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4(9). С. 115-120. 5. Ломачівська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова*. 2012. № 3-4. С. 37-43.

В. В. Овчарук

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ В СИСТЕМАХ АДМІНІСТРУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

З позиції наукової концепції адміністрування – це одна з концепцій управління, яка змінює традиційну концепцію документально-інформаційного забезпечення управлінських процесів. Трактують системи адміністрування як таких дає змогу поглянути на процеси впливу керівної системи на керовану системно, комплексно та цілеспрямовано. Управління підприємством на засадах використання дієвих систем адміністрування сприяє можливості виявлення пропорцій і залежностей між ринковими явищами та чинниками, що на них впливають.

З урахуванням вищенаведеного важливим є вивчення успішного іноземного досвіду у сфері інформатизації процесів у системах адміністрування. Доречно зауважити, що перед вітчизняними підприємствами сьогодні постають такі актуальні

завдання в аналізованій сфері, як зменшення обсягу паперових документів, вилучення з обігу непотрібної (надлишкової) документації, формалізування напрямків руху інформації та документів, уніфікування форми та змісту документації тощо.

Результати виконаних досліджень свідчать, що на ринку існують різні види інформаційних систем в управлінні та всі вони більшою чи меншою мірою спрямовані на вдосконалення інформаційного обміну всередині організації. Завдяки ним перш за все підвищується рівень швидкості передавання інформації як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі суб'єкта господарювання. У цьому контексті слушно зауважує Ю.А. Кузьмін [1, с.157], «отримання неактуальних, застарілих даних про стан будь-якого виробничого чи торгового процесу зводить нанівець усю цінність інформації та призводить до появи помилкових управлінських рішень». Таким чином, варто зауважити, що компанії економічно розвинутих країн світу за останні десятиліття набули чималого досвіду у сфері використання різних інформаційних технологій в управлінні та ERP-систем зокрема. Успішність їхнього впровадження й використання зумовлена перш за все стандартизацією бізнес-процесів. Тим самим, підвищується рівень ефективності процесів адміністрування в управлінні фінансами, витратами, закупівлями, матеріально-технічним постачанням, персоналом, збутом, запасами тощо.

Вивчення теорії і практики дає змогу зробити висновок про те, що сьогодні підприємства в економічно розвинутих країнах світу мають змогу обирати різні альтернативні рішення щодо впровадження і використання інформаційних систем в управлінні для підвищення якості й ефективності процесів адміністрування. При цьому, найчастіше цей вибір здійснюється з урахуванням критеріїв терміну впровадження, функціональних можливостей систем, наявності галузевих рішень, актуальної програмно-апаратної платформи, вартості проекту впровадження системи тощо.

Враховуючи результати досліджень Ф. Котлера [2,с.118], слід зауважити, що ефективність формування систем адміністрування в управлінні підприємствами з урахуванням євроінтеграційних процесів багато в чому залежить від чіткого розуміння відповідей на такі запитання інформаційного характеру: 1) які рішення в системах адміністрування ухвалюються регулярно та які рішення з використанням систем адміністрування ухвалюються регулярно? 2) яка інформація та яке документальне забезпечення потрібні для ухвалення таких рішень? 3) яка інформація в системах адміністрування отримується та/або переміщується регулярно? 4) яка інформація в системах адміністрування потрібна конкретному суб'єкту час від часу? 5) яка інформація в системах адміністрування додатково потрібна конкретному суб'єкту (якої він зараз не отримує)? 6) яка інформація в системах адміністрування потрібна з певним рівнем періодичності (щоденно, щомісяця, щокварталу, раз на рік тощо)? 7) до якої інформації та документації в системах адміністрування конкретний суб'єкт повинен мати доступ?

Вивчення теорії та практики дає змогу зробити висновок про те, що в економічно розвинутих країнах світу підвищення ефективності систем адміністрування розглядається як одна з ключових умов конкурентоспроможності суб'єкта господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринку. Цікавим є і те, що часто процеси адміністрування у західному бізнесі розглядаються як поєднання творчого потенціалу працівників керованої та керівної систем і їхнього практичного досвіду. У всіх цих процесах важливу роль відіграють саме інформаційні технології.

Список використаних джерел

1. Кузьмін Ю.А. Особенности информационных технологий в системах управления предприятием / Ю.А. Кузьмін // Вестник Воронежского института высоких технологий. – 2014. – №12. – С. 157-161. 2. Kotler Ph. *Marketing management: analysis, planning, implementation and control*. 9th intern. ed. Gebethner i S-ka, 1996.

ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС В СТРУКТУРІ СВІТОВОГО РИНКУ ПОСЛУГ

Поглиблення глобалізації та міжнародного поділу праці, посилення водночас економічних, виробничих і культурних зв'язків на всіх рівнях - від міждержавного до міжсуб'єктного, а також між громадянами, зумовлюють стабільно стійкий розвиток у світі інтеграційних комунікацій та пов'язаних із забезпеченням просторового переміщення товарів і фізичних осіб галузей. Найважливішими з них і такими, що найбільше набули ознак універсальності та трансконтинентальності є транспортна та туристична галузі, які певною мірою є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Їхній активний розвиток сприятиме створенню необхідних умов для прискорення інтеграції країни до світової спільноти та одночасного розв'язання деяких проблем забезпечення національної безпеки держави [2].

За останні роки міжнародний туризм зарекомендував себе як одна з найперспективніших і найдинамічніших галузей світової економіки. У переважній більшості дрібних європейських держав туризм перетворився чи не на головний сектор економіки. Господарства Мальти, Ватикану, Ліхтенштейну, Гібралтару, а особливо Андорри, Сан-Марино та Монако, значною мірою залежать від фінансових ресурсів, що залишають туристи, кількість яких у десятки й сотні разів перевищує кількість місцевого населення. Так, в Андоррі на одного мешканця припадає близько 300 іноземних туристів щороку, у Сан-Марино та Монако - понад 200 [1, с.243].

Туристична індустрія розвивається прискореними темпами у випадку відсутності природних і соціально-економічних передумов для розвитку промисловості чи сільського господарства. У цих умовах туризм, який є важливим фактором відродження економіки країн, їхнього стійкого розвитку та створення робочих місць вимагає посиленої підтримки з боку держави та національних і міжнародних туристичних організацій.

На початку ХХІ ст. міжнародний туризм має найвищу питому вагу у структурі міжнародної сфери послуг як за прибутками, так і за кількістю зайнятих осіб. На туризм припадає близько 35% світової торгівлі послугами, а в найменш розвинутих країнах він створює до 5% валового продукту, в країнах третього світу - до 30% [1, с.3].

Міжнародний туризм як один із секторів світової економіки має істотний вплив на інші галузі господарства, рівень зайнятості та добробуту населення країн, що приймають туристів. Особливо це є актуальним для держав, які за класифікацією Всесвітньої Туристичної Організації (ЮНВТО) належать до категорії «нових» ринків, серед яких - Україна.

Фактори ризику, які можуть негативно впливати на темпи відновлення сфери туризму, зберігаються в багатьох розвинених країнах. Перш за все це безробіття і введення бюджетних обмежень з метою збалансування дефіциту державного бюджету. Згідно з прогнозом Міжнародної організації праці (МОП), криза у сфері зайнятості триватиме до 2019 року. Дані, представлені ЮНВТО, свідчать про те, що туризм є одним з найперспективніших секторів, який може сприяти подоланню проблеми безробіття, з огляду на ту тенденцію, що за кількістю створення робочих місць він може випередити інші сектори економіки [3].

Серед найкращих десяти країн за рівнем міжнародних туристичних витрат позитивний приріст був зареєстрований на традиційних ринках виїзного туризму, а саме: Німеччини (+1,5%), США (+2,5%), Франції (+2%), Італії (+3%) і Японії (+8%). В останні роки країни, в яких спостерігається економічне зростання, стимулюють розвиток ринку і забезпечують істотне збільшення міжнародних туристичних витрат. До них належать, насамперед, Китай (+22%), Росія (+26%) і Бразилія (+54%) [3].

До факторів, які сприяють покращенню ситуації на туристичному ринку, можна

віднести: зростання стабільності у сфері бізнесу і споживачів; низький рівень процентних ставок і темпів інфляції, очікування їхнього помірною зростання на короткотермінову перспективу; можливості відновлення ринків, які сильно постраждали у 2009 році; наявність духу співробітництва і партнерства, яке викликане кризою і його збереження зацікавленими сторонами; гнучке реагування сектора туризму на швидкі зміни попиту і нестабільну кон'юнктуру ринку; можливість подолання основних структурних недоліків у сфері туризму і здійснення стратегій, які сприяють його стійкому розвитку в результаті криз [1, с.244-245].

Отже, можна сказати, що туризм перетворюється на провідну форму господарського освоєння простору у випадку відсутності або вичерпаності можливостей традиційних їх видів, якими є промислові, сільсько-, лісо- та море-господарські технології господарювання людини. Туризм відіграє важливу роль у підтримці досягнутого рівня освоєння території. На певному етапі розвитку окремі поселення можуть втрачати промислові лісо- або сільськогосподарські функції і набувати туристично-господарські.

Список використаних джерел

1. Зінченко В.А. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. - 2017. - Випуск 3 (44). 2. Прейгер Д.К., Малярчук І.А. Стратегічна панорама. - 2005. - №3. 3. Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm.

А. Г. Іванова

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОГО СЕКТОРУ

Машинобудування є основою економіки будь-якої країни, оскільки визначає рівень її виробничого потенціалу, обороноздатність держави, а також стійкість функціонування всіх галузей промисловості і є фундаментом для економічного зростання. В Україні воно має тривалу історію розвитку, на сьогодні на підприємствах машинобудівного сектору зайнята майже третина промислового персоналу. Вітчизняні підприємства машинобудування сьогодні переживають не найкращі часи, що пов'язано з цілою низкою проблем, серед яких відсутність державної профінансованої стратегії розвитку, технологічна відсталість, незначна кількість впроваджуваних інновацій, небажання переймати досвід розвинених країн у сфері виробництва та управління [1]. Важливою перешкодою для успішного розвитку підприємств машинобудування та забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності є відсутність стратегічного підходу до планування. Базовою концепцією стратегічного планування є теза, що оточення суб'єкта господарювання постійно змінюється та майбутнє досить невизначене. Відповідно, прорахувати у показниках діяльність підприємства на 5-10 років вперед неможливо, проте можна визначити тенденції розвитку ринку та фактори, які будуть впливати на його діяльність. Це перше завдання стратегічного планування. Друге – створити такий план дій, який буде забезпечувати максимальні конкурентні переваги в майбутньому [2].

Досвід зарубіжних країн переконливо свідчить про позитивний вплив стратегічного планування на господарську діяльність підприємств. Найуспішніші компанії машинобудування США (General Motors, Oldsmobile, Ford, Boeing, Bell Helicopters) та Японії (Toyota Industries, Mazda, Kubota, Canon) вже кілька десятиліть використовують стратегічне планування та завдяки цьому укріплюють свої позиції на світовому ринку.

На вітчизняних підприємствах стратегічне планування досі не набуло популярності. Переважна більшість керівників не розуміє роль стратегічно орієнтованого підходу у забезпеченні успішного функціонування та позитивних фінансових результатів, а це призводить до того, що суб'єкти господарювання віддають перевагу плануванню, заснованому на статистичному аналізі господарської діяльності та ідеї про те, що підприємство буде розвиватися по принципам, що мали місце у попередні роки.

Підприємства машинобудівного сектору не є виключенням, проте серед них є такі, що успішно використовують стратегічний підхід до планування. У якості прикладу розглянемо ПАТ «Мотор Січ». Головним документом, в якому зібрано всі заплановані показники, є Техпромфінплан, який складається на 5 років. Однак кожен квартал, а інколи й місяць, плановий відділ проводить коригування показників з урахуванням зміни зовнішніх та внутрішніх факторів. Кожен тиждень проводиться оперативна нарада, на якій окрім генерального директора та вищого керівного складу присутні керівники функціональних підрозділів та цехів, що дає змогу зосереджувати всю інформацію щодо діяльності підприємства, швидко приймати рішення та зверху-вниз доносити їх до плановиків. Також, з метою полегшення та прискорення роботи зі створення стратегічних планів, на підприємстві функціонує система електронного документообігу, налагоджені інформаційні потоки. Сьогодні можемо констатувати, що однією з причин, завдяки якій ПАТ «Мотор Січ» вдалося покращити свої позиції на внутрішньому та зовнішньому ринку та подолати рецесійні процеси, викликані розривом економічних відносин з Росією, є використання стратегічного підходу, адже головною перевагою стратегічного планування є можливість системно та обґрунтовано оцінювати внутрішні ресурси підприємства та ринковий потенціал його розвитку.

Відповідно, використання стратегічно орієнтованого підходу до планування здатне забезпечити стабільну роботу підприємства шляхом зменшення негативних наслідків мінливості середовища, укріпити його позиції на ринку та забезпечити високий рівень конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв Б.В. Економіка підприємств машинобудування України: сучасний стан та перспективи розвитку / Б.В. Афанасьєв // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 8. – Ч. 7. – С. 71–74. 2. Старинский Б.В. Стратегическое планирование [Електронний ресурс] / Инталев: [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу до сайту: <http://www.intalev.ua/library/articles/article.php?ID=24557>.

Т. Л. Шкабара

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Безпечність харчових продуктів в сучасних умовах глобалізаційного розвитку світової спільноти є пріоритетним соціальним принципом, опорним економічним та комерційним завданням, базовим технічним регламентом. Першоосновою до формування/оновлення технічних ресурсів щодо безпечності харчових продуктів на національному рівні, зокрема в Україні, є максимальне зниження ризиків заподіяння шкоди здоров'ю людини та довкіллю. Виявами регламентування допустимого рівня безпечності товарів є сфера їх виробництва, логістичного просування й торговельної реалізації. Для України важливим технічним завданням на сьогодні, враховуючи євроінтеграційні процеси, є, з одного боку, попередження небажаних екологічних подій, що супроводжують агропромислове виробництво як таке, з іншого боку – оновлення номенклатури показників та параметрів харчових продуктів, що підлягають оцінюванню з позицій безпечності. Зазначене відображає важливість

тематики дослідження й потребує нових методологічних обґрунтувань концепції безпеки харчових продуктів.

Аналіз джерел наукової літератури відображає розвиток загальнодержавних положень у системі технічного регулювання за безпечністю та якістю харчових продуктів в Україні, її оцінювання із позицій діючих національних й міжнародних нормативно-правових вимог [1; 2]. Окремі авторські підходи до вирішення актуальних питань у сфері харчової безпеки відображають необхідність долання технічних ризиків у виробничих процесах харчових продуктів, розгляду проблем оперативного управління безпекою харчових продуктів на підприємствах, зокрема на основі застосування інноваційних технологій тощо [3; 4].

Виробництво в Україні якісної та безпечної продовольчої сировини, готової харчової продукції, що відповідає міжнародним, зокрема європейським стандартизованим вимогам є складним організаційним, технічним та економічним завданням, поетапне вирішення якого відображає сучасну практику господарювання. На сьогодні на національному рівні кардинально змінюються підходи до методологічних засад безпеки харчової продукції, формуються нові принципи технічного регулювання, розробляються індикаційні критерії безпечності товарів продовольчої групи. Це у свою чергу знаходить своє відображення у нормативно-технічному регулюванні різноспрямованих процесів, пов'язаних із виробництвом, сферою логістики, торговельної реалізації, споживання харчових продуктів регламентованого рівня безпечності.

Аналіз сучасних міжнародних підходів до безпеки харчової продукції дозволяє виділити декілька актуальних площин та відобразити їх на національному технічному рівні: 1) змінюються вимоги до системи управління безпечністю харчових продуктів, так, у країнах Західної Європи та США посилюється значення функцій попередження невідповідностей, тоді, як в Україні на сьогодні ще залишається переважуючою функція контролю, експертизи товарів; 2) знаходить розповсюдження в економіках значної кількості країн міжнародна система НАССР, що призначена для відтворення систематичного методу досягнення безпечності харчових продуктів на виробничих підприємствах (переважно); 3) регламентуються до міжнародних норм національні виробництва харчових продуктів, забезпечення рівня безпечності на основі «Codex Alimentarius», що розуміється як сукупність визнаних міжнародною спільнотою стандартів на харчові продукти, положень щодо гігієни харчових продуктів тощо.

У відповідності до зазначено, фундаментальні завдання розвитку системи технічного регулювання, що мають бути вирішені на державному рівні в Україні та відображені на рівні підприємств як елементарних суб'єктів господарювання, слід методологічно спрямувати у русло ефективних взаємодій. Так, на нашу думку, доцільно посилити увагу не лише до формалізованих вимог відповідальності товаровиробника за рівень якості/безпечності харчового продукту, але й створити необхідні умови до практичної реалізації цього, зокрема за рахунок державної підтримки технічного переоснащення вітчизняних агропромислових підприємств, впровадження інноваційних технологій вирощування та переробки аграрної сировини, активізації лізингових технічних програм тощо.

Розглянуті підходи до формування дієвої системи технічного регулювання безпечності харчових продуктів в Україні на основі запропонованих принципів дозволять забезпечити її регламентований та ринкового прийнятний рівень.

Список використаних джерел

1. Брулевич В. В. Підвищення ефективності державного контролю за безпечністю і якістю харчових продуктів [Текст] / В. В. Брулевич // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – Вип. 3. – С. 137-140. 2. Вікторчук М. В. Державний контроль за безпечністю і якістю харчових продуктів в Україні [Текст] / М. В. Вікторчук // Вісник державного університету внутрішніх справ. – 2017.

– Вип. 1. – С. 134-141. 3. Мармуль Л. О. Оперативне управління конкурентоспроможністю, економічною безпекою та якістю продукції харчової промисловості [Текст] / Л. О. Мармуль // Економічна та продовольча безпека України. – 2015. – №1-2. – С. 32-38. 4. Крисанов Д. Ф. Якість і безпечність харчової продукції [Текст] / Д. Ф. Крисанов // Економіка і прогнозування. – 2010. – №3. – С. 103-119.

Н. Г. Сербов

МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ПРЭСНОВОДНЫХ БАССЕЙНОВ УКРАИНЫ КАК ОБЪЕКТОВ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Особенности экономической оценки водных бассейнов как объектов природопользования связаны, в первую очередь, с необходимостью учета водного фактора при различных вариантах хозяйственного освоения территории. Причем экономическая оценка водного фактора должна распространяться не только на непосредственно земли водного фонда, но и на прилегающие к водным объектам территории водного бассейна. Объективность экономического анализа требует установить зависимость полезности экономических, социальных и экологических потребительских свойств прилегающих к водным объектам территорий от различных факторов водного режима, установление объективных ограничений по изменению водного режима не только для конкретного водного объекта, но и для всей его водосборной площади с точки зрения социального фактора и сохранения экосистемы.

Необходимым условием разработки достоверной экономической оценки различных природных ресурсов должен быть единый методологический подход, который предусматривает изучение и создание его теоретической основы. Основные требования, каким должна отвечать система экономических оценок естественных ресурсов, следующие [7, 10]: 1. Определение экономической сущности оценок естественных ресурсов, ее основных видов, детализированных в системе рационального управления территориями (объектами) хозяйствования, то есть определение задачи оценки. 2. Оценка всех естественных ресурсов региона на единой методологической основе. Как правило, экономическая оценка базируется на общих методологических принципах теории трудовой стоимости [2]. 3. Учет в оценке потенциального (а не фактического) достигнутого экономического эффекта их использования. 4. Методологически правильный учет существующих естественных условий, которые не связаны с естественными свойствами природных ресурсов.

Рациональное природопользование определяется и взаимно обуславливается единством трех комплексных факторов: эффективности общественного производства, обеспеченности общественных потребностей материальными ресурсами, качества окружающей естественной среды [1, 3].

При оценке естественных ресурсов водного бассейна, как единого территориального комплекса, необходимо использовать положения системного подхода [2, 11], который рассматривает водный бассейн как целостную стабильную систему, а каждый его ресурс – как функциональную подсистему. В результате такого толкования оценка каждого вида ресурса, который входит в состав определенного территориального комплекса, может быть проведена по схеме

$$R_i = \max \sum_{t=t_0}^{T_i} \frac{(P_{it} - S_i)Q_{it}}{(1 + E)^{T-t}}; i = 1, m; t = t_0, T, \quad (1)$$

где R_i – рента, которую приносит i -й ресурс; i – вид ресурса; T_i – период эксплуатации i -го ресурса, начиная с t_0 -го года; P_{it} – стоимость продукции из расчета, единицы i -го ресурса при конечных затратах t -го года; S_i – одноразовые и текущие

затраты, осуществленные в t -м году для обработки единицы i -го ресурса; Q_i – годовой объем потребления i -го ресурса; E – коэффициент дисконтирования (норматив учета фактора времени).

Специальная оценка экономических показателей должна осуществляться для условий:

1. Естественного (существующего) водного режима объекта и состава отраслей (объектов) хозяйствования, которое сложилось на время проведения экономических расчетов, при использовании с их стороны территории водного бассейна.

2. Оптимальное удовлетворение требований отраслей (объектов) хозяйствования к водному режиму водотока и близлежащих территорий водного бассейна.

При учете первого условия предоставляется оценка как фактическая, так и с учетом необходимых экологических и социальных ограничений. Для второго условия количество вариантов экономических оценок определяется с учетом состава отраслей (направлений развития) хозяйства водного бассейна. Экономическая оценка обосновывается с учетом всех видов водопользователей, водопотребителей и т.п., то есть осуществляется в пространственно-временном разрезе промышленно-хозяйственного комплекса со следующим определением интегральной оценки в целом по объекту природопользования.

Общая оценка осуществляется для условий выполнения определенного плана производства конкретных видов продукции или услуг на определенный расчетный период (гидрологические показатели) для условий [12]: 1) естественного (существующего) гидрологического режима водного объекта; 2) разных вариантов регулирования (использования) водного режима объекта.

Предметом специальной и общей оценки является пространственно ограниченный комплекс с определенными потребительскими свойствами при определенном уровне продуктивных сил региона.

Критериями специальной оценки - обеспечение максимальной экономической продуктивности объекта природопользования при определенных экологических и социальных ограничениях. Показателями специальной оценки - чистая продукция, прибыль, дифференцированная рента и т.п.

Оценка объекта природопользования (водного бассейна) должна проводиться в расчете на единицу площади водного бассейна в границах ранее принятого пространственно ограниченного комплекса или на единицу показателя гидрологического режима водного бассейна (например, на 1 м^3 среднегодового приток воды к водохранилищу).

Последовательность проведения оценочных исследований с целью определения экономической оценки водного бассейна, как объекта природопользования, предполагает осуществление пяти этапов исследований и работ, детализированная оценка которых представлена в [5,8].

Необходимо отметить, что в условиях водного бассейна отличия между водопотребителями и водопользователями приобретают относительный характер. Так, нормальное функционирование объектов гидроэнергетики, водного транспорта, рыбного хозяйства на участках нижнего течения водотоков требует поддержания определенных режимов водного объекта (объемов попусков в нижнем бьефе для формирования транзитных расходов), которые для участков водотока находящегося выше по течению, должны учитываться в балансе наравне с водопотреблением [6,9].

Определенные в [4] этапы оценочных работ экономической оценки пресноводных ресурсов бассейна по своей сути – разработка параметров многовариативной пространственно-временной эколого-экономической модели оптимального использования объекта природопользования с учетом всех составляющих водохозяйственного комплекса региона.

Список использованных источников

1. Браун Л. Как избежать климатических катастроф / Л. Браун. – Л-М.: «ЭКСИМО», 2010. – 415 с.
2. Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. Природопользование: основы экономико-экологической теории / Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН України, 1999. – 350 с.
3. Воробьев Б.В., Косолапов Л.А. Водотоки и водоемы: взаимосвязь экологии и экономики / Б.В. Воробьев, Л.А. Косолапов. – Л.: Гидрометеиздат, 1987. – 271 с.
4. Комплексный подход к управлению пресноводными ресурсам/ Общ. ред. В.Г. Ковалева, Н.Г. Сербова. – Одесса: ТЭС, 2018 - С.10-35.
5. Методика комплексной оценки эффективности научно-исследовательских работ в области гидрометеорологии и контроля природной среды. /под ред. В.О. Андрейцев. – Л.: ГГО им. А.И. Воейкова, 1987. – 156 с.
6. Производственно-хозяйственная и природоохранная деятельность водных бассейнов Украины/ под ред. проф. В.Г. Ковалева. – Одесса: Полиграф, 2001. – 108 с.
7. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы и гипотезы). – М.: Россия Молодая, 1994. – 358 с.
8. Сербов М.Г., Шакирзанова Ж.Р. Економіка гідрометеорологічного забезпечення народного господарства України (гідрологічні аспекти) / М.Г. Сербов, Ж.Р. Шакирзанова. – Одеса: ОДЕКУ, 2008. – 123 с.
9. Сербов Н.Г. Економічні основи оцінки водних басейнів як об'єктів природокористування Вісник ОДЕКУ. – 2012. – Вып.14. – С. 56-62.
10. Сербов Н.Г. Влияние экономико-экологической ситуации на производственную и хозяйственную деятельность в водных бассейнах Украины/ Н.Г. Сербов. – Одесса: издатель Букаев В.В., 2015. – 302 с.
11. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки / Т.О. Стеценко. – К.: Видавництво КНЕУ, 2002. – 116 с.
12. Хандожко Л.А. Экономическая метеорология/Л.А. Хандожко. – СПб: Гидрометеиздат, 2005. – 490 с.

О. В. Марценюк-Розарьонова, В.М. Нечипорук

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ТУРИСТІВ

На сьогоднішній день користується попитом туристичне страхування, адже за останній рік спостерігається тенденція збільшення кількості громадян, які виїжджають за кордон. Причина такого росту у сфері туризму в першу чергу пов'язана із зміною способу життя вітчизняних громадян, значним збільшенням кількості закордонних поїздок і прийняттям безвізового режиму, що прогнозовано на червень 2017 року.

Страховання туристів, здійснюється відповідно до норм Закону України «Про туризм», а також на вимогу посольств при відкритті візи. Згідно зі ст.16 Закону України «Про туризм», страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) при здійсненні туристичних поїздок є обов'язковим і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками [2].

Страховання громадян, що виїжджають за кордон, є в Україні порівняно новим видом страхування, що активно розвивається. Його виникнення пов'язане зі зміною способу життя вітчизняних громадян і значним збільшенням кількості закордонних поїздок.

Основний зміст зазначеного виду страхування – це компенсація медичних витрат, які можуть виникнути в закордонній поїзді внаслідок раптового захворювання або нещасного випадку.

У страхуванні громадян, що виїжджають за кордон, навпаки, страхове покриття (розмір максимальної страхової виплати) поширюється на зарубіжні держави і не діє на території країни постійного проживання [3].

Різноманітність видів страхування, які використовуються на ринку туристичного страхування, обґрунтована неоднорідністю ймовірних ризиків, які можуть виникнути під час туристичної подорожі, отже треба враховувати всі чинники.

Характер таких ризиків може бути різним: фінансовим, майновим, медичним, юридичним або адміністративним. Зазначені ризики залежать від конкретного страхового випадку та заздалегідь враховуються у страховому полісі.

Для того, щоб оформити страховку, необхідно купити страховий поліс, який буде запропонований страховою компанією споживачу. Для більш комфортного

обслуговування клієнтів існують страхові програми (поліси), які позначаються кодами А, В, С, D [2].

Літера	Комплекс послуг
А	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні
В	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні + оплата візиту родичів до застрахованого та надання стоматологічної допомоги
С	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні + оплата візиту родичів до застрахованого та надання стоматологічної допомоги + юридична допомога (можливість зв'язатися із адвокатом) та адміністративна допомога (повернення неправильно відправленого багажу, оформлення нових документів замість загублених і т. д.)
Д	Евакуація потерпілого в лікувальну установу і медичні витрати при нещасному випадку або раптовому захворюванні + оплата візиту родичів до застрахованого та надання стоматологічної допомоги + юридична допомога (можливість зв'язатися із адвокатом) та адміністративна допомога (повернення неправильно відправленого багажу, оформлення нових документів замість загублених і т. д.) + послуги при поломці особистого автотранспорту або при хворобі водія

Рис.1. Програми страхування в туризмі [1]

Вартість полісу залежить від обраної програми (чим більший спектр послуг – тим вища ціна) та від терміну поїздки – мінімальна ціна страховки подорожі до Євросоюзу протягом тижня складе 5–6 євро, річне перебування у регіоні обійдеться страховальникові в 160–200 EUR.

Існує також варіант придбання полісу, який діятиме протягом року, проте з обмеженням кількості поїздок і днів перебування в Європі. Така страховка коштуватиме дешевше стандартної річної програми.

За результатами проведених досліджень щодо туристичного страхування, варто визначити найбільших страховиків у сфері туризму: PZU Україна, де сума страхових премій станом на 2016 р. сягає 94 667 тис. грн., Європейське туристичне страхування - 78 850 тис. грн., УКРФІНСТРАХ - 26 842 тис. грн., КНЯЖА - 24 391 тис.грн., ПЕРША - 22 821 тис.грн., АХА – 21 280 тис.грн.

Але не дивлячись на високий рівень страхових премій, найбільше страхових виплат має Європейське туристичне страхування у розмірі 32 275 тис.грн., потім PZU Україна – 28 928 тис.грн. і УКРФІНСТРАХ – 17 381 тис.грн [2].

Аналіз останніх тенденцій на туристичному ринку України свідчить про позитивну динаміку та подальший розвиток даної галузі країни. Із формуванням туристичного сектора зростає актуальність та необхідність страхових послуг. Україна, зважаючи на європейський вектор розвитку, визначений урядом, перш за все, повинна удосконалювати страховий ринок, який постійно інтегрується з іншими, не менш важливими ринками національної економіки.

Список використаних джерел

- 1.Офіційний сайт «Фориншурер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com>.
- 2.Про туризм: Закон України від 15.09.1995 №31 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №31. - Ст.241.
- 3.Про страхування: Закон України від 07.03.1996 №18 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

С. В. Кострюков

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Згідно ст. 910 Цивільного кодексу відомо, що укладення договору перевезення пасажирів підтверджується видачею відповідного квитка, форми яких встановлюються відповідно до транспортних Кодексів (Статутів) [7]. На Залізничному транспорті згідно Наказу Мінінфраструктури «Про затвердження Правил перевезення па-

сажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України», такою формою квитка є проїзний документ – документ встановленого зразка, який посвідчує право пасажирів на проїзд залізничним транспортом та є договором на перевезення, оформляється на відповідному бланку проїзного документа чи може бути сформований в електронному вигляді [6].

Наразі слід зазначити, що декілька років тому відбулися істотні зміни та удосконалення сервісного обслуговування пасажирів, зокрема це стосується можливості придбання проїзних документів через мережу Інтернет, що сприяє економії часу клієнта на очікування в чергах за проїзними документами, дає можливість завчасного планування поїздки тощо [5, с. 78].

Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронним документом є документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [2].

Електронний проїзний документ (далі у тексті – ЕПД) – це електронний документ, сформований за допомогою програмно-апаратного комплексу з оформлення/повернення ЕПД для забезпечення пасажирських перевезень, який є підтвердженням договору на перевезення пасажирів (багажу) [6, п. 1.7].

В Інструкції з придбання електронних квитків через офіційний сайт АТ «Укрзалізниця» наведено визначення електронного квитку (ЕПД) – це електронний документ, сформований за результатами успішного оформлення та оплати на веб-сайті АТ «Укрзалізниця», що містить повну інформацію про майбутню поїздку, оформлений багаж та унікальний номер [3].

На відміну від паперового квитка, ЕПД являє собою цифровий запис в базі даних АТ «Укрзалізниця». Придбавши ЕПД, пасажир не потрібно обмінювати його в касі на паперовий. ЕПД може бути представлений як у вигляді роздрукованого бланка, що містить QR-код, так і просто у вигляді QR-коду на екрані мобільного телефону, планшета або ноутбука.

Згідно з п. 2.34 розділу 2 Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України посадка до вагона та проїзд пасажирів дозволяється за ЕПД, що має статус «оплачений». ЕПД, що мають статус «використаний», «погашений», «повернений», є недійсними для проїзду [6].

До переваг придбання ЕПД слід віднести, перш за все те, що особі, яка купує електронний квиток, надається повна інформація щодо всіх можливих варіантів маршруту обраного напрямку, а також можна побачити склад вартості ЕПД, разом із зазначенням плати безпосередньо за вартість квитка, а також і додаткові сервіси (постільна білизна, чай, тощо). Купівля залізничного ЕПД економить колосальний обсяг часу. Фактично сама покупка ЕПД здійснюється набагато швидше стандартної покупки через залізничні каси, її можна здійснити за лічені хвилини. Ще деякий час іде на проведення і підтвердження оплати через обрану пасажиром платіжну систему. Оплатити (завершити оплату через платіжну систему) обраний ЕПД потрібно протягом 15 хвилин, інакше він буде скасований і стане доступний для покупки іншими пасажирів. ЕПД вважається сплаченим в момент списання коштів.

Наступною досить істотною перевагою є те, що для купівлі ЕПД не потрібна каса на залізничному вокзалі. Все що потрібно – це Інтернет чи доступ до однієї з точок продажів (терміналу поповнення рахунку, відділенню банку, офісу туристичного агентства чи пошти).

Ще однією перевагою електронного квитка є неможливість його втрати або зіпсування. Так, дані щодо пасажирів зберігаються в електронній базі даних, а квиток в будь-який момент можна відновити в розділі «Особистий кабінет» чи зайшовши на свою електронну пошту, на яку відсилається після оплати підтвердження про купівлю та безпосередньо сам електронний квиток.

На цей час існує декілька можливостей придбання проїзних документів пасажирів. Для французьких залізниць існує такий розподіл: через Інтернет – 40-45 %, через каси – 40 %; через термінали та за телефоном – 15 %. Для українських залізниць цей розподіл дещо інший: через мережу Інтернет – 15-25 %, через каси – 60-85 % [1].

Як відомо, одним з основних критеріїв якості обслуговування пасажирів залізницями є час перебування пасажирів в обслуговуванні залізницею, тому підтримуємо пропозицію Калашнікової Т.Ю. – встановлювати на залізничних вокзалах автоматичні каси для продажу квитків. Перевагою такого продажу є відсутність черг до квиткових кас, пришвидшення пасажиропотоку на вокзалах [4, с. 93-94].

Пропозиція користуватися автоматами має недолік тільки в тому, що вони продають квитки на чітку дату і точний час відправлення. Якщо вам потрібен квиток з відкритою датою або часом (скажімо, з м. Дніпро до м. Київ на завтра, але точного часу ви назвати не можете), то доведеться йти до каси і купувати проїзний документ там.

Висновки. Розглянувши деякі особливості договору перевезення пасажирів залізничним транспортом можна зробити висновок, що в реаліях сьогодення удосконалення обслуговування пасажирів залізницями призводить до економії інших економічних ресурсів, сприяє підвищенню продуктивності всіх учасників транспортного процесу, тому, на нашу думку, введення АТ «Укрзалізниця» ЕПД та можливе запровадження на залізничних вокзалах автоматичних кас задля продажу квитків тільки допоможе вирішити ці питання.

Список використаних джерел

1. Журавель В. Аналіз досвіду використання високошвидкісних залізничних сполучень [Текст] / В. Журавель // Українські залізниці. – 2016. – №1. – С. 34-41. 2. Закон України. Про електронні документи та електронний документообіг, від 22.05.2003 р., № 851-IV. // Відомості Верховної Ради України, 2003, N 36, ст. 275. 3. Інструкція з придбання електронних квитків через офіційний сайт Укрзалізниці. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uz.gov.ua/files/file/Інструкція%20придбання%20електронних%20квитків.pdf>. 4. Калашнікова Т.Ю., Новіцька І.О. Підвищення якості обслуговування пасажирів за рахунок автоматизації продажу квитків на вокзалах / Т.Ю. Калашнікова, І.О. Новіцька // Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту. – 2016. – Вип. 164. – С. 90-96. Режим доступу: <http://csw.kart.edu.ua/article/viewFile/92512/88292>. 5. Колесникова Н. Економічні засади удосконалення обслуговування пасажирів підприємствами залізничного транспорту / Н. Колесникова, О. Кендюхов, В. Мазур // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління. - 2015. - Вип. 32. - С. 74-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2015_32_9. 6. Наказ Мінтрансв'язку України. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, від 27.12.2006 р. № 1196. 7. Цивільний кодекс України 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356. (з наступними змінами і доповненнями).

В. М. Жоров

СВІТОВИЙ РИНОК КРИПТОВАЛЮТ

Криптова валюта - від англійської «cryptocurrency», тобто віртуальна валюта, захищена криптографією. Перш за все, криптовалюта - це швидка та надійна система платежів та грошових переказів, яка базується на найновіших технологіях і не контролюється будь-яким урядом. В даний час в світі існує близько 1600 таких валют (Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Peercoin), але найвідомішим з найшвидшим розвитком є біткойн. Біткойни не випускаються центральними банками і не залежать від монетарної політики конкретної держави. Проблема виникає тільки в цифровій формі. Будь-хто, хто хоче, може отримати криптовалюту, використовуючи можливості комп'ютера. Запланована емісія валюти не перевищує 21 млн., тому Біткойн,

в загальному обсязі виробляється все менше і менше у вигляді монет. Згідно з прогнозами фінансистів у 2033 році, викиди біткойн досягають цієї позначки[1].

Під ринком криптовалют вважається система, що поєднує всі елементи, що забезпечують видачу (випуск) криптовалют та їх обігу відповідно до законів попиту та пропозиції між учасниками цього ринку. Криптографічний ринок - це відкрита, складна, стохастична, динамічна та керована система, розташована у фазі активної освіти. Ця система має предмет і об'єкт контролю. Розвиток системи на основі децентралізації здійснюється набором елементів, які формують предмет управління в формі саморегулювальної організації (СРО). Сукупність елементів, що забезпечують випуск і тираж криптографії та їх використання, формує об'єкт контролю - сам ринок є криптографічним. Крипторинком контролює стан криптовалют шляхом зворотного зв'язку, тобто за результатом функціонування ринку. Система управління ринку має власні «входи», які забезпечують засоби до існування та «виходи», які відображають результати, на яких здійснюється функціонування та створення цієї системи. Оскільки предмет і об'єкт управління в системі ринку є відкритими, він активно взаємодіє з навколишнім середовищем. Функціонування крипторинку у більшій мірі складається з: емісії одиниці обліку; розрахунки між учасниками; використання одиниці обліку як інвестиційного інструменту. Учасниками є емітенти, покупці, продавці та інші.

Отже, ринок криптовалют можна визначити як систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують випуск та обіг криптовалют між емітентами, покупцями, продавцями та іншими учасниками ринку.

У 2015 році Європейський суд вивів біткойн з оподаткування, та фактично визнав його як повноцінну грошову одиницю. Bitcoin - це ваша власна валюта в Інтернеті. Його можна обчислити і навіть зберегти як збереження. Також інтерес до криптографії створює інвестиційні можливості[2].

У 2010 році була зроблена перша покупка реального продукту за біткойн. Тоді резидент США купив 2 піци, вартістю 50 доларів за 10000 біткойн. Коли в листопаді 2013 року курс біткойну досяг свого піку, цей чоловік написав у своєму блозі шалений пост, що, якщо він «не з'їв» свою криптологію, він міг би тепер стати власником нерухомого майна на суму 9 мільйонів доларів. Студент з Норвегії в 2009 році купив 5000 біткойн, витративши близько 27 доларів на операцію. У 2013 році він продав таку суму, заробивши 885 000 доларів, тобто збільшивши капітал майже в 33 000 разів за чотири роки[3]. Але враховуючи той факт, що початкова вартість біткойну була визначена витратами на електроенергію для його видобутку, можна зробити висновок, що швидкість біткойна все ще є надмірно високою. Ще один важливий момент для популярності біткойнів полягає в тому, що це фактично вигідна та чесна альтернатива світовій фінансовій системі, яку багато хто вважає несправедливою та неефективною. На сучасному етапі розвитку світової економіки використання криптографічних товарів значно розширюється, про що свідчить досвід іноземних партнерів. Можна стверджувати, що Велика Британія є найбільш прогресивною країною з точки зору використання криптовалют (тут враховується більше 30 банкоматів для біткойн). Данія відкрито заявляє про своє бажання ліквідувати паперові гроші якомога швидше, тому безготівкові платежі та цифрова валюта досить поширені. У березні 2016 року Данія стала першою скандинавською країною, де купівля нерухомості здійснювалася за допомогою біткойну. Міністерство фінансів Німеччини офіційно визнало біткойн як фінансовий інструмент та вніс відповідні зміни до Банківського кодексу. Франція, як і Україна, рекомендувала утримуватися від використання біткойн, Фінляндія вважає біткойн не як «валюту», а як «товар», Естонія відмовляється працювати з біткойном, як і найбільший скандинавський банк SEB. У Японії було прийнято закон, згідно з яким з квітня цього року біткойн та інші види кіберкультур прирівнюються до статусу фіатральних грошей і

стають юридичним засобом оплати. Японія стала першою країною в світі, щоб зробити це. Одним із стимулів для правового статусу криптографічної валюти стало розпад торгівлі на одному з найбільших біткойнових обмінів MTGox та його банкрутство в 2014 році, в результаті чого його клієнти зазнали великих збитків, а курс валютної валюти різко впав. Для запобігання подібних ситуацій та захисту прав споживачів Японія здійснює законодавче врегулювання цього питання[4]. Як наслідок, міжнародна практика використання кібер-валют показує, що держави в процесі їх реалізації в обігу є різними. Це пояснюється, в першу чергу, новизною цього інструменту та відсутністю єдиного визначення категорії «криптовалюта», що б виявити його економічну сутність.

Отже, ринок криптовалют - це система, яка поєднує в собі всі елементи, що забезпечують випуск криптовалют та їх обігу відповідно до законів попиту та пропозиції між учасниками цього ринку. Цей ринок перебуває на етапі формування, його формування триває: з'являються нові елементи, перетворюються чи вмирають існуючі, покращені правила поведінки учасників ринку.

Список використаних джерел

1. *Vartist Bitkoina zrosla do 1250 dolariv: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/vartist-bitcoin-zrosla-do-1250-dolariv> Franka (in Ukrainian).* 2. *CoinJoin: Bitcoin privacy for the real world. bitcointalk.org, August 2013. Andrychowicz, M., Dziembowski, S., Malinowski, D., Mazurek, L. (2015).* 3. *Compact e-cash. – Eurocrypt. Androulaki, E., Karame, G.O., Roeschlin, M., Scherer, T., Sapkin, S. (2013).* 4. *Forum Bitcoin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bitlabs.ru/otnoshenie-k-bitkoin-v-raznyhstranah-mira> Franka (in Ukrainian).*

В. М. Кузеванов

КОНТЕНТ-АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕОРИЙ И ПАРАДОКСОВ: ВТОРОЕ ВВЕДЕНИЕ В ЭКОНОМИЧЕСКУЮ СОЦИОЛОГИЮ

1. Постановка проблемы. Наиболее важной научной проблемой украинской экономической науки, в том числе и главной проблемой теоретико-практических исследований, является массовое игнорирование украинскими экономистами, в своих исследованиях и публикациях, темы выявления и ранжирования (по приоритету влияния на уровень устойчивого развития украинской экономики) наиболее общих проблем развития украинской экономики (НОПРУЭ) во взаимосвязи с выявлением основных причин возникновения и функционирования уникальных украинских экономических парадоксов (УУЭП), - в процессе трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику.

И основной причиной этого игнорирования и замалчивания факта существования НОПРУЭ и УУЭП является «страусиный» уход многих экономистов от актуальных теоретических и практических проблем и причин стагнации украинской экономики, от актуальной тематики экономических, политэкономических и геоэкономических исследований по объяснению и обоснованию существующих актуальных, острых и злободневных экономических проблем и парадоксов, в том числе уход в сторону конъюнктурно-выгодных и диссертабельно оправданных направлений общетеоретических научных разработок, около которых концентрируется внимание наибольшей части украинских экономистов [40, с.152]. Опасность этого «страусинового» подхода заключается также в недостаточном и фрагментарном исследовании внешних условий развития украинской экономики, когда Украина в XXI веке фактически стала объектом геоэкономических, геополитических и геостратегических процессов, в том числе и объектом геоэкономических и геостратеги-

ческих интересов со стороны более могущественных государств. И особенно в «академических» условиях экономической науки, когда только одни абстрактные схемы, формулы и абстрактные динамики макроэкономических показателей развития украинской экономики уже не могут объяснить эти процессы и интересы: «Істотним недоліком політекономічних досліджень є абстракції, що фіксуються як дещо дане, незміне» [8, с.94]. Эти «академические» абстракции и уход в сторону конъюнктурно-выгодных и диссертабельно оправданных направлений общетеоретических научных разработок во многом также объясняются слепым копированием западноевропейских экономических теорий, не учитывающих своеобразие и уникальность украинских экономических процессов, проблем и парадоксов: «Теоретичною основою українських реформ була обрана найбільш популярна на той час течія західної науки – неомонетаризм. Перенесення на український ґрунт досить ефективно працюючої на Заході теорії послужило погану службу не тільки Україні, але й самій теорії монетаризму, яка швидко почала втрачати свою минулу популярність і прихильників» [6, с.38-39].

Отсутствие адекватной украинским экономическим процессам, проблемам и парадоксам современной теоретико-методологической парадигмы, объясняющей и обосновывающей специфику появления и функционирования уникальных и своеобразных украинских экономических процессов, проблем и парадоксов, во взаимосвязи с современными геэкономическими, геостратегическими и геополитическими процессами, приводит к минимальной научной значимости и практической эффективности не только итогов и выводов значительного большинства теоретических исследований и публикаций украинских экономистов, но и итогов экономических эмпирических исследований наиболее общих проблем и «тормозов», стоящих на пути развития украинской рыночной экономики.

В соответствии с вышеизложенным наиболее актуальной и злободневной проблемой украинской экономической науки является необходимость теоретического осмысления и обоснования функционирования уникальных украинских экономических процессов, проблем и парадоксов, в том числе и необходимость «инвентаризации» тех теоретических исследований и публикаций, которые посвящены выявлению взаимосвязи наиболее общих экономических проблем с парадоксами развития украинской экономики в XXI веке. Включая и выявление в общей массе теоретических исследований и публикаций, на основе социологических методик контент-анализа, удельного веса не только теоретических исследований, посвящённых актуальным и злободневным украинским экономическим процессам, проблемам и парадоксам, но и удельного веса «теоретического академического балласта» в виде конъюнктурно-выгодных и диссертабельно оправданных направлений теоретических научных разработок, около которых концентрируется внимание наибольшей части украинских экономистов.

2. Анализ существующих исследований и публикаций. Исследование теоретических концепций и обоснований причин и условий возникновения и функционирования уникальных украинских экономических процессов, проблем и парадоксов включает в себя не только выявление ключевых методологических концепций появления и существования данных экономических явлений в исследованиях украинских экономистов, но и выявление в первую очередь предмета исследования - конкретного состава наиболее общих экономических парадоксов, в том числе и выявление их основных характеристик.

Впервые упоминание о парадоксах развития украинской экономики появилось в информационном поле Украины в 2000 г., когда докт. экон. наук Б.Губский попытался сформулировать первые три экономических парадокса: А. Парадокс в области теории реформирования и практики её применения в странах с переходной экономикой. Б. Парадокс существующей стагнации реального сектора экономики,

деформации его структурных пропорций вопреки надеждам, связанным с либерализацией и выходом из-под влияния гипертрофированной экономики супердержавы.

В.Парадокс монетарной политики, суть которого – в отсутствии, вопреки ожиданиям, положительного воздействия проводимой монетарной политики на рыночную среду [45]. Следует также отметить информацию о существующих экономических парадоксах в заметке докт. экон. наук В.Пинзеника о парадоксах украинского роста. В том числе он отмечает очень низкие темпы динамики промышленного развития в сравнении с высокими темпами развития торговли: «Трудно быть спокойным не только по поводу таких темпов экономического роста, но и по поводу его качества. Потому как локомотивом нашего нынешнего экономического роста выступает торговля, которая в свою очередь обеспечивается значительным наращиванием масштабов импорта» [46].

Среди более глубоких теоретико-практических исследований по выявлению состава основных украинских экономических парадоксов является аналитическая статья канд. экон. наук Н.Томчук-Пономаренко «Сучасні напрями теоретико-практичних досліджень в економічній теорії», в которой впервые в украинской экономической науке сформулированы основные парадоксы развития украинской рыночной экономики в 2005-2015 гг.: «сформована за останнє десятиріччя вітчизняна система ринкових відносин (цінових, грошово-кредитних, фінансових, конкурентних тощо) лише за формою схожа на системи, що діють у країнах розвинутої ринкової економіки, а за глибоким змістом характеру цих відносин вони часто є полярно протилежними або суттєво спотвореними. Про останнє свідчить низка парадоксів економічного життя України, яка не має аналогів у світовій практиці, а саме: 1. За критеріями світової практики витрати країною протягом 1-2-х років 25% ВВП неминуче призводить до національної катастрофи. В Україні витрати становлять більше 60% ВВП, але катастрофи практично не спостерігається. 2. Економічна криза передусім вкрай негативно впливає на банківську систему країни та на фондовий ринок (фінансовий крах і банкрутство більшості комерційних банків країн, паніка і обвал вартості акцій переважної більшості компаній). В Україні в кризовий період саме ці ринкові інституції мають достатньо динамічний розвиток. 3. Світова практика вважає, що межа 25% «тінізації» економіки є критичною, оскільки її перевищення призводить до незворотних процесів матеріально-виробничої деградації і криміналізації економіки. За оцінками на сьогодні цей показник в Україні перевищує 40%, проте складається враження, що начебто нічого страшного не відбувається. 4. У світі вважається, що перевищення більш ніж у 10 разів доходів 10% найбагатших верств населення 10% найбідніших верств неминуче призводить до екстремального загострення рівня соціального напруження і економічної дестабілізації. В Україні цей показник є на порядок більшим, однак нічого страшного та вибухово-небезпечного в соціальній сфері не відбувається. 5. Вважається, що за умови зростання або зменшення реальних доходів населення у два рази спостерігаються якісні зміни рівня споживання. В Україні ж реальні доходи більшості населення зменшились майже у 5 разів, проте якісного погіршення фактичного рівня споживання не відбувається» [40, с.151].

Наиболее неисследованную парадоксальную ситуацию современной экономики для стран с богатыми природными ресурсами отмечает докт. экон. наук П.Лемещенко: «Конец 20-го и начало 21 веков выявили еще один парадоксальный факт: чем большим природным богатством обладает страна, тем она беднее в экономическом отношении в целом» [29, с.60]. А Украина, по данным наших исследований, является не только наиболее бедной и отсталой (по уровню ИЧР, ВВП на душу населения, уровню зарплат и пенсий) страной в Европе, но и обладает наиболее богатыми минерально-сырьевыми и природными ресурсами в Европе [14], [15], [16].

Необходимо также отметить статью докт. экон. наук П.Ещенко, в которой он

исследует парадоксальную особенность украинской олигархо-плутократической экономики: «при небаченому падінні темпів економіки і зніженні її ефективності прискорюється зростання багатства у олігархів і падають доходи у найманих працівників і пенсіонерів. Усього 5 осіб із 42,6 мільйонного населення України фактично монополізували її економіку» [12, с.32].

Особенно следует отметить «теоретический ступор» в исследованиях и публикациях украинских экономистов, когда в них присутствует огромный массив сравнительных (с другими странами) макроэкономических и эмпирических показателей стагнации украинской экономики и отсутствует теоретико-методологическое объяснение и обоснование этой стагнации и огромного экономического отставания Украины (в рейтинге мировых экономик). Как, например, в статье днепровских экономистов по сравнительному анализу показателей и индикаторов развития стран мировой экономики [11], где приведены значительные массивы эмпирических и экспертных показателей огромного экономического отставания Украины от экономически развитых государств, в сопоставлении с мировыми рейтингами по динамике ВВП на душу населения, индексу глобальной конкурентоспособности, индексу развития финансовых рынков и другим индексам мирового сравнительного экономического анализа. И приходится с громадным сожалением констатировать, что в статье, подготовленной для теоретической конференции, отсутствует исходная теоретическая концепция, обосновывающая и объясняющая главный экономический парадокс, выявленный авторами статьи, – как и почему в мировом экономическом соревновании XXI века Украина попала в «стойло самых дохлых лошадей» мировой экономики.

Отмечая констатацию состава вышеуказанных двенадцати уникальных украинских экономических парадоксов, необходимо отметить в этих и в других исследованиях и публикациях украинских экономистов не только отсутствие современных теоретико-методологических парадигм и концепций, объясняющих появление и функционирование этих парадоксов, но и отсутствие методик экономических и социологических исследований, связывающих эти парадоксы с наиболее общими проблемами и «тормозами» развития украинской экономики на пути трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику.

3. Изложение основного материала исследования. Концепция о доминировании в XXI веке геоэкономических и глобалистских процессов и интересов над внутриэкономическими процессами, в большинстве национальных экономик, занимает значительное место в исследованиях зарубежных и украинских экономистов. Например, польские экономисты М.Балтовски и Гжегож В.Колодко отмечают главную концепцию в парадигме Нового Прагматизма - перерождение национальных экономик в элементы глобальной экономики [2, с.15]. Доминирующее влияние глобализационных, геоэкономических, геополитических и геостратегических процессов на развитие украинской экономики отмечают также и многие ведущие украинские экономисты [3], [5], [9, с.7], [37]. Такое доминирующее влияние глобализационных, геоэкономических, геополитических и геостратегических процессов на развитие украинской экономики позволяет выдвинуть гипотезу о приоритете внешнеэкономических факторов и тенденций в процессе реализации основных наших исследовательских задач:

I. Выявить (из выборочной совокупности исследований и публикаций) общий состав и основные классы конкретных эмпирических НОПРУЭ и УУЭП, отображающих консенсус парадигмальных изменений в общей структуре различных теоретических концепций и гипотез. В том числе осуществить ранжирование (по приоритету влияния на уровень устойчивого развития украинской экономики) теоретически обоснованных классов экономических проблем в виде НОПРУЭ (во взаимо-

связи с геоэкономическими проблемами), тормозящих объективный процесс трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику.

II. Сформировать на основе постулатов экономической социологии методику контент-анализа по определению весовых коэффициентов каждого класса НОПРУЭ с целью ранжирования и выявления причин, обстоятельств и проблем зависимости развития украинской экономики от мировой экономики и геополитики, в том числе и от форс-мажорных геоэкономических, геостратегических и геополитических обстоятельств непреодолимой силы.

III. Выявить экспертным путём, на основе консенсусной оценки публикаций украинских экономистов, какие геоэкономические, геополитические, внутриэкономические, политические и институциональные «ремни» привязывают украинскую экономику к «стойлу» самых «дохлых лошадей» мировой экономики. В том числе и к «стойлу» наиболее «дохлых лошадей» транзитивной экономики среди постсоветских стран.

IV. Выявить экспертным путём, насколько развитие украинской экономики зависит от провластного олигархического бизнеса крупного капитала.

V. Выявить рациональный уровень (высокий, средний или низкий) научной значимости и актуальности выдвигаемых теоретико-методологических концепций и гипотез на основе наличия (или отсутствия) эмпирического обоснования этих концепций и гипотез, включающего и присутствие эмпирической базы, отображающей своеобразие и уникальность украинских экономических процессов, явлений, проблем и парадоксов. Этот рациональный уровень научной значимости должен также отображать и удельный вес теоретических исследований, посвящённых актуальным и злободневным украинским экономическим процессам, проблемам и парадоксам.

Для решения вышеуказанных исследовательских задач предлагается, с целью последующего научного и экспертного обсуждения, пилотажный вариант социологической методики контент-анализа, разработанной на основе метода компаративного источниковедения, для исследования латентной взаимосвязи НОПРУЭ и УУЭП в парадигмальном измерении процесса трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику. Категориально-понятийный аппарат методики базируется на разработанной **авторской методологии постакадемизма и авторской концепции геоцентрического подхода**, обуславливающих доминирующее влияние геоэкономических, геостратегических, глобализационных и геополитических процессов и факторов на современный процесс трансформации украинской экономики. И это доминирующее влияние внешних разноректорных процессов и факторов, в соответствии с концепцией геоцентрического подхода, оказывает негативное и тормозящее воздействие на стабильное и устойчивое развитие украинской экономики в процессе трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику, на стабильное развитие среднего класса, демократических институтов и гражданского общества [17], [18], [19], [20]. Основу концепции геоцентрического подхода составляет парадигма «магнитной притягательности» богатых украинских минеральных и природных ресурсов. В соответствии с данными наших исследований Украина (в расчёте на один кв. км. общей площади страны) является наиболее богатой страной в мире по наличию минеральных и природных ресурсов [14], [15], [16]. В восьмидесятих годах XX в. Украина производила угля, металла, сахара и прочих экспортных товаров больше, чем Франция, Великобритания и Испания, вместе взятые. И сегодня мировым географическим центром глобализационных, геоэкономических, геополитических и геостратегических процессов являются не развитые страны Западной Европы, Северной Америки и Китая, а в соответствии с нашим геоцентрическим подходом (авторской теории постакадемизма) Украина является мировым географическим центром геоэкономических,

геополитических и геостратегических процессов. В основу такого геоцентрического подхода заложена наша парадигма об Украине как об эпицентре геоэкономической борьбы и мировых войн в XX в. из-за «магнитной» притягательности наиболее богатых (в Европе) украинских минеральных и природных ресурсов для промышленно развитых стран. Украина вновь стала таким мировым географическим центром глобализационной трансформации, геоэкономических процессов и геополитической борьбы из-за начавшегося в 2014 году международного «дерибана» украинской территории с очень богатыми природными и минеральными ресурсами [16], [20], [21, с.104]. Если, например, война в Сирии – это война не только с терроризмом, но и война за обладание нефтяными месторождениями (1 % от общемировой добычи нефти). А Украина является наиболее желанным экономическим «пирогом», стратегическим и военным плацдармом мировых войн, так как является наиболее богатой страной по минеральным ресурсам: в Украине разработаны и выявлены месторождения нефти, газа, угля, торфа, сланцев, урана, железа, марганца, хрома и никеля, титана, магния, а также алюминия, меди, цинка, свинца. Есть в недрах страны золото, серебро, ртуть, бериллий, литий, цирконий, гафний, тантал, ниобий, кобальт, олово, вольфрам, молибден, ванадий, иттрий и лантаноиды, и рассеянные элементы германий, скандий [47]. Сегодня в Украине в значительном объёме ведётся добыча каменного угля (1,7 % от общей мировой добычи), товарных железных (4,5 %) и марганцевых руд (9 %), урана, титана, циркония, графита (4 %) и каолина (18 %) [31, с.65]. Например, вторым по важности среди чёрных металлов является марганец – незаменимый в чёрной металлургии компонент при выплавке чугуна и стали. По стратегическим запасам марганцевых руд Украина занимает второе место в мире и является одним из лидеров по производству марганцевой продукции. Имея территорию в 0,4% от мировой суши и численность населения в 0,8% от мирового, Украина добывала в предвоенные годы, до отторжения Крыма и Донбасса, 5% мирового минерального сырья и продуктов его переработки, в т.ч. 14% - товарных и нетоварных железных руд и 7% - каменного угля [48]. А после российской агрессии и аннексии Донбасса доля украинского угля в мировой добыче угля снизилась с 7 % до 1,7 %.

«Дерибан» украинских минеральных и природных ресурсов осуществляется не только с восточной, но и с западной стороны. Так, в ноябре 2017 г. было озвучено требование Евросоюза о том, что если в ближайшее время Украина не выполнит сырьевые требования ЕС, то потеряет обещанную финансовую помощь. Об этом в интервью «Европейской правде» заявил глава представительства ЕС в Украине Хьюг Мингарелли, отвечая на вопрос, почему Украина до сих пор не получила от Евросоюза третий транш макрофинансовой помощи в размере 600 миллионов евро: «Во-первых, до сих пор не снят запрет на экспорт леса-кругляка» – сказал представитель ЕС [49]. Если бы вопрос об экспорте украинского леса-кругляка касался бы только того леса, который нуждается в санитарной порубке, это был бы взаимовыгодный рыночный процесс перемещения сырья из одной страны в другую. Но когда ЕС предлагает вырубать коренной лес в Карпатских горах, обрекая Закарпатье на экологическую катастрофу («облысение» гор, значительное увеличение селевых потоков в горах и сверхнормативных наводнений в закарпатских реках), то ни о какой равноправной международной рыночной торговле не может быть и речи: «Площадь горных лесов Карпат в Украине составляет около 1,5 млн гектаров. Из-за бесконтрольной незаконной вырубки лесов с 1996 года показатель лесистости Карпат уменьшился с 16% до 11% в 2015 году. По словам эколога Владимира Борейко, объёмы вырубки карпатских лесов существенно превышают их прирост» [50].

Вышеуказанные постакадемическая парадигма и геоцентрический подход позволили заранее, за несколько месяцев до начала российской военной агрессии России в

Крыму и на Востоке Украины, не только теоретически обосновать, но и прогностически предвидеть агрессивную политику соседних стран, развязывающих военную и экономическую агрессию для захвата богатых природных и минеральных украинских ресурсов [22, с.139]. Вышеуказанный геоцентрический подход характеризуется не только концепцией географического (украинского) международного центра геоэкономических процессов и экономической борьбы могущественных государств и ЕС за украинские минеральные и природные ресурсы, но и концепцией географического международного центра геостратегических и геополитических процессов и геополитической борьбы наиболее могущественных государств за мировую гегемонию с использованием территории и экономики Украины как плацдарма борьбы между Россией и США, между Россией и ЕС, между ЕС и США. Эта геостратегическая и геополитическая борьба за мировую гегемонию между Россией и США началась в конце XIX в., когда Россия по темпам и объёмам экономического развития начала догонять США: «темп экономического роста в России на протяжении «развитого» периода (который приходится в основном на 1890-е гг.) превышает аналогичные показатели всех остальных стран, исключая США» [10, с.367]. А сегодня, в XXI в. к этой геостратегической борьбе между Россией и США на украинской территории подключился и ЕС: «США на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин не зацікавлені в посиленні ЄС за рахунок України, в той же час інтеграція України в Євразійський Союз також суперечить інтересам Вашингтона, оскільки це може прискорити процеси відродження Росії» [33, с.150]. Такие разновекторные геоэкономические и геостратегические процессы и факторы, в условиях отсутствия стратегической программы стабильного развития украинской экономики и промышленности, предопределяют не только доминирующее, но и негативное воздействие этих процессов и факторов на ход развития украинской экономики.

Геоцентрический подход характеризуется также концепцией подхода к Украине как к географическому международному центру противостояния и столкновения мировых цивилизаций. Американский социолог и политолог С.Хантингтон, автор концепции этнокультурного разделения цивилизаций, в своей книге «Столкновение цивилизаций» отмечает цивилизационную «линию разлома», которая делит Украину на православную восточную и униатскую западную части [41, с.41], что создаёт возможность войны между Украиной и Россией [41, с.42]. Известный украинский исследователь, историк, культуролог и философ Павленко Ю.В. 15 лет назад уточнил границы противостояния между Североатлантической и Восточнославянской-Православной цивилизациями в Украине: «Её западными областями проходит переходная полоса между этими двумя основными цивилизационными компонентами Макрохристианского мира» [34, с.697]. Сегодня, по нашему мнению, эта граница противостояния между двумя мировыми цивилизациями сдвинулась на восток и проходит уже по фарватеру р.Днепр, что подтверждает «Геополитическую многовековую агрессивную католическую экспансию из Западной Европы и Западной Украины в Центральную, Северную, Южную и Восточную Украину» [23, с.30]. Вышеуказанное столкновение мировых цивилизаций в Украине имеет не только цивилизационное, историческое и геополитическое значение, но и геостратегический и геоэкономический характер протекания и противостояния этих мировых процессов в Украине. Тот же С.Хантингтон отмечает, что «Религия в сегодняшнем мире – одна из центральных, пожалуй, самая главная сила, которая мотивирует и мобилизует людей» [41, с.90]. А выдающийся украинский экономист, докт. экон. наук В.Тарасевич отмечает, что дальнейшее продвижение католическо-протестантской экспансии вглубь Украины чревато не только этническими и духовными, но и экономическими негативными процессами: «Навіть тим численним прихильникам саме такого європейського вибору, які щиро бажають добра українській нації, треба зрозуміти, що подібне протиставляння прото-інституційної і власне інституційної систем,

спроба «трансформації» першої за допомогою насадження останньої відповідають неорганічному, необільшовицькому за методами дрейфу західно-православної субцивілізації до складу католицько-протестантської цивілізації, який є небезпечним розколом етносу, нації та країни, не тільки згаданими вище власне етнічними негативами, але й економічними, духовними, соціальними, політичними, які за певних обставин можуть увійти в резонанс і спричинити національну катастрофу. На жаль, ми є свідками дуже невтішних результатів, передусім економічних, *інституційного розриву*, що поглиблюється» [38, с.16-17].

Вышеприведённая постакадемическая парадигма геоцентрического подхода послужила основанием для разработки специальной социологической теории постакадемизма (ССТП) на базе постулатов экономической социологии и экономической истории. Центральным компонентом методологии ССТП являются экономико-ресурсная, глобалистская, религиоведческая, социально-психологическая, политологическая и экономико-социологическая концепции рассмотрения новой и новейшей экономической истории Украины, где Украина является не только географическим центром мировой экономической истории XX-XXI веков, но и географическим центром мировых исторических, геоэкономических, геополитических, геостратегических и цивилизационных процессов, географическим эпицентром мирового кризиса и мировых войн [16, с.319].

Вышеуказанная постакадемическая парадигма геоцентрического подхода и ССТП послужили парадигмальной концепцией не только для объяснения возникновения и функционирования УУЭП при доминировании геоэкономических факторов и процессов, но и послужили также исходной методологической базой при разработке категориально-понятийного аппарата нашего исследования и инструментария нашей методики контент-анализа взаимосвязи экономических теорий и парадоксов, где в качестве основных единиц контент-анализа предлагается интегральная система социологических маркеров, отображающих качественные и количественные характеристики и индикаторы частоты использования (в теоретико-практических исследованиях) различных теоретических парадигм и гипотез, а также эмпирических факторов и показателей, которые иллюстрируют, интерпретируют и обосновывают эти парадигмы и гипотезы. В качестве причинно-следственной гипотезы нашего контент-анализа выбрана концепция опосредованной взаимосвязи НОПРУЭ и УУЭП, когда состав и ранжировка классов НОПРУЭ опосредованно отражает состав и ранжировку основных причин возникновения и функционирования УУЭП. В соответствии с этой гипотезой в качестве основных единиц контент-анализа предлагаются три группы маркеров, отображающие в социологическом измерении коэффициенты и индикаторы взаимосвязи теоретических парадигм и гипотез с конкретными классами НОПРУЭ (класс НОПРУЭ – главная единица контент-анализа): теоретические маркеры (ТМ1-ТМ9), гипотетические маркеры (ГМ1-ГМ9) и эмпирические маркеры (ЭМ1-ЭМ9), соответствующие основным классам НОПРУЭ.

Основной перечень теоретических маркеров представлен индикаторами (ТМ1-ТМ9), отображающими ведущие экономические теории в виде восьми классов основных теоретических концепций экономической истории, разработанных Лавриненко В.М. и Логиновым М.М. [28, с.115]. В том числе ТМ1 – класс теоретических концепций, использующих марксистскую традицию анализа экономической истории, ТМ2 – класс цивилизационных теорий и подходов (М.Вебер, А.Тойнби и др.), ТМ3 – класс кейнсианской (некейнсианской) концепции государственного управления макроэкономическими процессами в условиях стабильного (устойчивого) развития, ТМ4 – класс теорий постиндустриального общества, ТМ5 – свет-системный подход И.Валлерстайна, ТМ6 – класс новых экономических историй (Д.Норт и др.), ТМ7 – класс синергетических парадигм, ТМ8 – класс постмодернистских экономических теорий и ТМ9 – класс других экономических теорий. По результатам

нашего контент-анализа класс концепции параллельного развития отношений реципрокности и редистрибуции (К.Поланьи, см. маркер ТМЗ в первом варианте Лавриненко и Логинова) был заменён на другой класс ТМЗ – Кейнсианский тезис государственного управления макроэкономическими процессами (из-за присутствия только одной ссылки на концепцию К.Поланьи).

В теоретико-практических исследованиях (и публикациях) важным промежуточным звеном между теоретико-методологическими парадигмами экономической истории и конкретными эмпирическими данными - макропоказателями, экономическими факторами, проблемами и парадоксами (НОПРУЭ, УУЭП и т.п.) - могут быть гипотезы и предположения о различных вариантах путей и направлений современной трансформации украинской экономики (из постсоветской в «дикую» рыночную экономику или в глобалистскую экономику или в стадо самых «дохлых лошадей» мировой экономики). В соответствии с этими и другими гипотезами и предположениями (вариантами трансформации) вторая главная единица нашего контент-анализа - **гипотетические векторы** - представлена следующими гипотетическими маркерами:

ГМ1 – Глобализационно-транзитивный вектор трансформации. Эти НОПРУЭ и УУЭП являются зеркальным отражением и доминированием глобализационных, геоэкономических, геополитических, геостратегических и цивилизационных процессов в условиях либеральной рыночной экономики и необходимости перехода в ЕС. В том числе и в связи с процессом трансформации постсоветских стран из транзитивных экономик «постсоветского типа» в рыночную экономику [8, с.95].

ГМ2 – Внутренний политэкономический вектор. Функционирование НОПРУЭ и УУЭП связано с доминирующим присутствием клептократического олигархата и отсутствием политических институтов, необходимых для осуществления рыночных и демократических реформ в Украине, с отсутствием развитого гражданского общества и полноценного среднего класса. Наиболее главной политической проблемой, тормозящей внедрение рыночных и демократических реформ, является отсутствие прозрачной демократической избирательной системы и присутствие в парламенте и местных советах мажоритарных и «карманных» депутатов, лоббирующих интересы олигархических кукловодов и крупного бизнеса. А политический институт государственного управления в лице Кабинета Министров полностью снял с себя ответственность и обязанности по стратегическому развитию украинской экономики и украинской промышленности, по расширению рабочих мест и повышению заработной платы до среднеевропейского уровня, по модернизации украинских предприятий и повышению производительности труда.

ГМ3 - Донецкий вектор. Непрерывающийся военный конфликт в Донбассе является главным вектором стагнации украинской экономики после 2013 г. и главной угрозой украинской государственной самостоятельности. Этот вектор является также и наиболее возможным прогностическим вектором на ближайшие десятилетия [44]. Также, как и абхазо-грузинский вектор, как Приднестровский вектор (Приднестровская Молдавская Республика на границе с Молдовой). Донецкий вектор обуславливается продолжающейся военной и экономической российской агрессией на Востоке Украины, в том числе и пророссийской экономической политикой сепаратистских образований на Востоке Украины. Когда Украина лишилась не только части своей территории и 20% промышленных предприятий, но и 80 % коксующегося угля для своих мартеновских печей, а также 70 % антрацита для украинских тепловых электростанций [14, с.222].

ГМ4 – Вектор «неудачной» макроэкономической политики (нерациональной макроэкономической политики, монетизации и налоговой политики). В XXI в. процесс стагнации украинской экономики во многом обуславливается неэффективной макроэкономической, финансовой и монетарной политикой, огромной

девальвацией украинской гривны, в том числе и из-за нерациональной и слабой монетарной политики [7, с.148] в условиях усиления рантьерской ориентации национального и мирового финансового капитала. Когда финансовый капитал нарушил священные права защиты и сохранения частной собственности, дестимулируя при этом производственное начало современной экономики [29, с.61].

ГМ5 – Геоцентрический вектор. Эти НОПРУЭ и УУЭП являются зеркальным отражением украинских экономических процессов, явлений и проблем на фоне геоэкономических, геостратегических и геополитических процессов, когда Украина является не субъектом, а объектом геоэкономики и геополитики, являясь привлекательным и незащищённым экономическим объектом для могущественных государств. В том числе и из-за уникальности функционирования не только институциональной и монетарной, но и сырьевой базы украинской экономики - украинских природных и минеральных ресурсов, когда Украина является наиболее богатой страной в мире по наличию минеральных ресурсов (в расчёте на один кв. км. общей площади страны). В соответствии с данными наших исследований [14], [15], [16] сегодня (как и в XX веке) мировым географическим центром глобализационных, геоэкономических, геополитических и геостратегических процессов являются не развитые страны Западной Европы, Северной Америки и Китай, а в соответствии с нашим геоцентрическим подходом (авторской парадигмы постакадемизма) Украина является географическим центром геоэкономических, геополитических и геостратегических процессов. В основу геоцентрического подхода заложена наша общая гипотеза об Украине как об эпицентре (за последние 100 лет) мировых, гибридных и гражданских войн из-за «магнитной» притягательности украинских минеральных и природных ресурсов для промышленно развитых стран. Так, после первой мировой войны, распада Российской империи и образования Украинской Народной Республики московские большевики использовали украинских коммунистов, как «пятую колонну», для развязывания гражданской войны с целью захвата Украины и овладения украинскими природными и минеральными ресурсами. Ленин отмечал: «на Украине мы имеем неслыханные богатства, которые могут накормить голодных рабочих и восстановить промышленность» [30, с.147]. Гитлер, после нападения на СССР, также отмечал территорию Украину как кладовую для Европы в виде зернохранилища и металлохранилища [52, с.28-29]. Он также восхищался чрезвычайным плодородием украинского чернозёма: «На Украине неисчерпаемая плодородная почва, с толщиной гумуса до метра» [52, с.38-39].

И в XXI веке природные и минеральные ресурсы Украины опять стали таким же заманчивым «пирогом» для новых захватчиков, когда спустя 69 лет после окончания Второй мировой войны Украина стала новым мировым центром глобализационной трансформации, геоэкономических процессов и геополитической борьбы из-за начавшегося в 2014 году нового международного «дерибана» территории Украины с очень богатыми природными и минеральными ресурсами [16], [20], [21, с.104]. В том числе и в связи с геоэкономическими и геополитическими притязаниями России на природные и территориальные ресурсы Украины и её военной оккупацией Крыма и восточных регионов Украины. Когда Украина лишилась не только восточной части своей территории, но и 80 % коксующегося угля для своих мартевских печей, а также 70 % антрацита для украинских тепловых электростанций. А вместе с Крымом Россия «оттяпала» у Украины не только стратегические военноморские базы, но и завод «Титан», который является крупнейшим на территории Восточной Европы производителем диоксида титана.

Ещё одним подтверждением значимости геоцентрического подхода, подтверждением геоэкономической, геополитической и геостратегической значимости заповедного богатства украинских природных и минеральных ресурсов являются очень большие объёмы человеческих жертв, принесённых украинским народом за

отстаивание своей государственности, своей национальной идентичности, своей экономики и своих природных и минеральных богатств. Только в первой половине XX века, в результате мировых и гражданских войн, искусственных голодоморов – в Приднепровской Украине погибло примерно 21 млн. украинцев, что составляет 91 % от общей численности украинцев (в границах украинских губерний Российской империи на начало XX в.) – 23 млн. чел. [18, с.172]. В первой половине XX в. такой высокий уровень человеческих жертв не отмечался в других европейских странах.

ГМ6 – Антицивилизационный комплексный (взаимный) вектор. Возникновение и функционирование вышеуказанных УУЭП вызвано **тесным переплетением и объединением внутренних и внешних причин украинского экономического кризиса (ГМ1 И ГМ2)** и стагнации украинской экономики в XXI в. Поэтому сегодня украинские политические институты, украинская экономика и украинское общество находятся на самом нижнем уровне капиталистического развития и рыночных преобразований – как по уровню ВВП и ИЧР, так и по уровню производительности труда и энергосбережению. Об этом свидетельствуют выводы канд. экон. наук С.Гасанова, который отмечает, что «экономика України, характеризуються тим, що соціально-ринкова організація та координація продукування й розподілу багатства ще не утвердились ні інституціонально, ні технологічно, ні суспільно-ментально» [8, с.95]. И по нашим самым оптимистическим прогнозам Украине предстоит самый длинный и долгосрочный трансформационный путь в ЕС, в рыночную экономику и западную демократию. По нашему мнению, Украина начинает входить сегодня в ЕС не только по политической, но и по экономической целесообразности, с целью максимального повышения благосостояния украинского народа на основе максимального увеличения эффективности украинской экономики. Но самые худшие стартовые экономические, технологические, социальные и политические позиции Украины сегодня (среди стран Восточной Европы) позволяют прогнозировать, что только через сто лет Украина сможет полностью трансформировать свою постсоветскую экономику и догнать Германию по уровню ИЧР и ВВП на душу населения [14, с.223]. И эти 100 лет – самый минимальный оптимистический срок при условии, что Германия в ближайшие десятилетия остановится в своём экономическом, технологическом и цивилизационном развитии. Такой исторический период (100 лет) необходим и для попутного демонтажа старой постсоветской олигархоклептократической политической системы, устранения олигархоклептократического управления экономикой и становления демократического гражданского общества и среднего класса. По нашим расчётам в ближайшие десятилетия украинские олигархи будут и дальше инициировать и поддерживать олигархоклептократическую политическую систему и крупный бизнес (крупные финансово-промышленные группы), в процессе «ручного» управления украинской экономикой, в том числе и для защиты своих личных и корпоративных интересов, создавая при этом новые экономические парадоксы и политические преграды, несвойственные для цивилизованного мира и рыночной экономики (но свойственные для украинского «феодалного» капитализма).

ГМ7 – Вектор геостратегической экономической борьбы. Определяющие исторические мировые события XX и XXI вв., в том числе и мировые войны, характеризуются ожесточённой геостратегической борьбой наиболее могущественных государств за захват богатых минеральных и природных ресурсов, за мировое господство в рынке сбыта своих товаров, за однополярный мир. И Украина чаще других государств оказывалась не только «священным жертвоприношением», но и наиболее уязвимым объектом экономических притязаний между жерновами геостратегической борьбы наиболее могущественных государств в I и II мировых войнах, в III мировой «гибридной» войне. Впервые в экономической истории начало геострате-

гической борьбы между Россией и США была зафиксировано 120 лет назад выдающимся российским экономистом Шараповым С.Ф.: «...на борьбу Америки с Россией из-за золота и пшеницы» [43, с.258]. В соответствии с глобалистским концептом ССТП и экономической историей, наиболее трагические и катастрофические (для России и Украины) этапы геостратегической борьбы между Россией и США зафиксированы в 1917 и 1991 гг. Глобалистский концепт ССТП основан на принципе «мировой мёртвой петли», когда Украина является не только геоцентрическим и географическим центром мировых войн (из-за её богатых минеральных ресурсов) и мирового кризиса, но и выполняет роль главного военного плацдарма (в мировых войнах) и «военного тарана» в противоборстве США и России (в XX-XXI вв.), где это противоборство является не только геостратегической борьбой между Россией и США за мировое господство, но и частью последовательной многовековой борьбы между Североатлантической и Восточнославянской-Православной цивилизациями. А граница между этими цивилизациями проходит по территории Украины [23, с.31]. Первой такой «мировой мёртвой петлей» в геостратегическом противоборстве между Россией и США была «немецкая мёртвая петля» во время Первой мировой войны (1914-1918 гг.), когда Североатлантической цивилизацией с помощью германского милитаризма была в 1917 г. разрушена Российская империя. Вторая «мировая мёртвая петля» в геостратегическом противоборстве между Россией и США – «афганская мёртвая петля», когда в 1991 г. в результате экономических и политических санкций западных стран против СССР перестал существовать Советский Союз. Эти санкции США и западные страны начали вводить против СССР во второй половине 70-х годов XX в., после начала военной агрессии СССР в Афганистане. Таким образом, эта «афганская мёртвая петля» на шее СССР способствовала уничтожению Советского Союза. И теперь третья «украинская мёртвая петля» приведёт РФ в ближайшее десятилетие к экономическому коллапсу, социальному взрыву и развалу РФ вследствие экономических и политических санкций США и западных стран из-за продолжающейся военной агрессии РФ против Украины. В этой геостратегической борьбе между Россией и США важен не только концепт экономической истории и ССТП о длительной геостратегической экономической борьбе между Россией и США, не только концепт многовекового военного противостояния между западной и восточной цивилизациями, но и использование в XXI в. военно-экономического потенциала Украины, как «военного тарана» и «мировой мёртвой петли» на шее РФ (2014-2018 гг.). Как отмечает шведско-американский экономист Андерс Аслунд, война в Украине обходится России в 45 миллиардов долларов в год [1]. И эта война ведёт не только к истощению экономики РФ, но и к истощению и дальнейшей стагнации украинской экономики.

ГМ8 – Вектор духовной нищеты. Вышеуказанные УУЭП являются верхушкой айсберга мировоззренческой и духовно-экономической нищеты, которая возникла за последние 100 лет в результате планомерного и целенаправленного уничтожения украинскими социал-демократами и коммунистами духовного потенциала украинской экономики, украинской национальной идентичности, в том числе и уничтожения украинской православной идентичности [24, с.26,]. Впервые духовный фактор украинской экономики, как один из концептов измерения в экономико-теоретической науке, определил докт. экон. наук В.Тарасевич: «Именно эволюционирующее православие, толерантно взаимодействующее с иными религиями, а также родовые основания и несущие конструкции украинского национального характера определяют цивилизационно-национальное измерение отечественного экономико-теоретического знания» [39, с.32]. В связи с этим одной из основных причин функционирования УУЭП и стагнации украинской экономики, по нашему мнению, является низкодуховный вектор украинской экономики, характеризующийся в первую оче-

редь моральной нищетой украинской элиты (в том числе олигархов и их топ-менеджеров, подавляющего большинства политических лидеров, значительной части депутатов и министров), продуцирующей не только клептократический характер управления украинской экономики, но и дальнейший рост теневой экономики, коррупции, взяточничества, казнокрадства и других экономических преступлений и правонарушений.

Вышеуказанные характеристики духовной нищеты украинской элиты не являются уникальной и своеобразной характеристикой только украинской элиты, украинской культуры и украинской национальной идентичности. А являются зеркальным отображением мирового духовного кризиса в результате мировых экономических кризисов и мировых войн, продвижения НТР, секуляризации, столкновения цивилизаций и мирового коммунистического движения. Как отмечает С.Хантингтон: «Куда более важным, чем экономика и демография, являются проблемы падения нравов, культурного суицида и политической разобщённости» [41, с.500]. Весомую лепту в развитие мирового духовного кризиса внесли украинские социал-демократы. Именно украинские социал-демократы, по данным наших исследований, открыли коммунистический «Ящик Пандоры». Именно они 120 лет назад стали создателями РСДРП и организаторами I и II съездов РСДРП, организаторами последующего военного переворота в октябре 1917 г., гражданской войны, искусственных голодоморов и мирового коммунистического движения [25], [26]. За годы советской власти, в результате насильственного внедрения совкового коммунистического мировоззрения, украинский народ потерял не только православную нравственность и христианскую мораль, но и потерял украинский генофонд, украинскую высокоинтеллектуальную элиту [27, с.26]. А после распада СССР, снятия идеологического контроля КПСС и надзора КГБ «метастазы» низконравственного совкового коммунистического мировоззрения продуцировали значительный рост криминализации и коррупции, пьянства и алкоголизма, взяточничества и казнокрадства [27, с.26].

ГМ9 – Другие векторы.

Главная единица нашего контент-анализа представлена классами НОПРУЭ, отображающими внутриэкономические и геоэкономические проблемы развития украинской экономики. Предварительная систематизация и классификация НОПРУЭ представлена в исследовании, где внутриэкономические проблемы и парадоксы рассматриваются во взаимосвязи с геоэкономическим, геополитическим и геоцентрическим подходом к исследованию украинских экономических процессов и проблем [15]. В этом исследовании были выявлены, систематизированы и классифицированы восемь классов НОПРУЭ:

НОПРУЭ-1. ИНДУСТРИАЛЬНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ (маркер ЭМ1). Этот класс проблем, доставшийся в наследство от социалистической экономики, характеризуется отсталыми, в том числе технологически устаревшими и энергозатратными технологиями на большинстве украинских предприятий и инфраструктурных объектов, с физически и морально устаревшим и изношенным технологическим оборудованием, с экологически «грязными» технологиями и производственными процессами.

НОПРУЭ-2. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ (ЭМ2). Данный класс проблем характеризуется не только отсутствием политических институтов и эффективных механизмов для институциональных рыночных изменений, но и присутствием олигархо-клептократической системы управления украинской экономикой «благодаря» экономической политике первых украинских президентов и их «любих друзів». Сегодня олигархическая клептократия обуславливает самый высокий в Европе уровень взаимодействия

крупного капитала и власти, самый высокий уровень стагнации экономики, коррупции и теневой экономики, а также самый низкий уровень иностранных инвестиций и минимальный уровень развития среднего и малого бизнеса.

НОПРУЭ-3. ПРОЗАПАДНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ (ЭМ3). В данном классе проблем отображены основные структурные проблемы и необходимые реформы, которые должна провести украинская власть под патронажем и контролем ЕС и международных финансовых организаций (МВФ, ВБ и др.): для ускорения экономического восстановления необходимо в первую очередь решить экономические и финансовые проблемы на основе пенсионной, земельной, медицинской и антикоррупционной реформ. Эти реформы предложены МВФ в Меморандуме об экономической и финансовой политике Украины в рамках третьего пересмотра программы расширенного финансирования ЕФФ.

НОПРУЭ-4. УКРАИНО-РОССИЙСКИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ (ЭМ4). Этот класс проблем обуславливается не только «полутеневыми» экономическими взаимоотношениями с РФ, но и военной и экономической российской агрессией на Востоке Украины, в том числе и в связи с пророссийской экономической политикой сепаратистских образований на Востоке Украины.

НОПРУЭ-5. ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ (ЭМ5). В этом классе проблем отображены геоэкономические, геополитические и геостратегические проблемы развития украинской экономики в трёх основных геостратегических направлениях геоэкономики и геополитики:

1. Доминирование геоэкономических процессов в трансформации украинской экономики.

2. Геоэкономическая и геополитическая борьба между РФ и США на экономическом поле Украины. Когда Украина является не только военным, но и экономическим плацдармом в гибридной войне между РФ и США с целью экономического, военного и политического ослабления РФ. 3. Притязания могущественных государств на территорию Украины не только как на стратегически транзитный плацдарм между Европой и Азией, но и на территорию, богатую природно-минеральными ресурсами.

НОПРУЭ-6. ВОЕННЫЙ ДИСБАЛАНС ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (ЭМ6). Сегодня, как и 20 лет назад, баланс военной мощи украинской армии (и украинского военно-промышленного комплекса) не соответствует балансу украинской экономики, в том числе и балансу огромных природных и минеральных ресурсов Украины. Добровольный отказ Украины от своего ядерного оружия в 1994 г. был началом не только разрушения украинской экономической и государственной безопасности, но и началом разрушения украинской экономики, не способной себя защитить от притязаний сильных мировых государств на природные и минеральные ресурсы Украины. Тот факт, что Украина, также как Ирак и Ливия, пережили военные вторжения на свою территорию после отказа от ядерных программ, свидетельствует о том, что сильной и независимой экономикой могут быть только экономики, защищаемые сильной армией с ядерным оружием. А сегодня защита территориальной целостности и природных ресурсов Украины под «ядерным зонтиком» НАТО отодвигается на долгосрочную перспективу (минимум 20 лет) из-за отсутствия необходимых стандартов НАТО, в том числе из-за отсутствия реальных рыночных и демократических реформ, наличия высокого уровня коррупции, теневой экономики и многочисленных военных и территориальных проблем на Юге и Востоке Украины.

НОПРУЭ-7. ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ (ЭМ7). Украина в 2017 году оставалась в десятке самых бедных стран по версии американского делового издания Bloomberg [51]. Резкому ухудшению материального состояния большинства украинских семей стали не только продолжающаяся стагнация украинской

экономики, но и продолжающийся более четырёх лет военный конфликт на Востоке Украины. В том числе Донбасс стал не только постоянным механизмом выкачки денег из госбюджета, но и центром всеукраинской нестабильности и дальнейшего обнищания наибольшей части украинского населения.

НОПРУЭ-8. МОНЕТАРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ (ЭМ8). Стагнация монетарного сектора украинской экономики, в том числе отсутствие инфляционного таргетирования и неумолимая инфляция гривны (уменьшение курса гривны к доллару в 10 раз за последние 20 лет), возрастание внешнего долга Украины обуславливается отсутствием структурных монетарных, финансовых, налоговых и банковских реформ для стабильного развития рыночной экономики и финансового рынка, отсутствием благоприятной инвестиционно-кредитной политики.

НОПРУЭ-9. ДРУГИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ.

Дальнейшее тестирование, систематизация, классификация и ранжирование классов НОПРУЭ позволит в нашем исследовании также опосредованно выявить нишу причинно-следственных связей НОПРУЭ и УУЭП.

В соответствии с вышеизложенным категориально-понятийным аппаратом методики предметом нашего исследования являются основные причины, факторы и условия (в том числе векторы трансформации экономики и классы НОПРУЭ), способствующие появлению и функционированию УУЭП.

Объект исследования – восемь основных классов НОПРУЭ, теоретически обоснованных и опосредованно отражающих функционирование УУЭП, выявленных на основе латентного анализа взаимосвязи «скрытых» экономических парадоксов с «открытыми» НОПРУЭ.

В качестве исследуемой базы источников нашего контент-анализа, в соответствии с вышеприведённой методологией исследования и методикой контент-анализа, была выбрана общая совокупность докладов и статей экономистов по теоретико-методологической тематике (158 статей), опубликованных по результатам работы III Международной научно-практической конференции «Парадигмальные сдвиги в экономической теории XXI века» [35]. Так как эта совокупность докладов и статей является более репрезентативной, чем общая совокупность статей II Международной научно-практической конференции «Парадигмальные сдвиги в экономической теории XXI века» [14, с.221]. Репрезентативность общей совокупности статей III конференции обуславливается также высоким научным уровнем авторов статей – 53 доктора экономических наук и 47 кандидатов экономических наук. Из общей совокупности статей III конференции была выбрана генеральная совокупность источников – 132 статьи в результате исключения из общей совокупности статей иностранных экономистов (26 статей), посвященных исследованию экономических проблем в Азербайджане, Англии, Армении, Беларуси, Грузии, Китае, Молдове и Польше.

В генеральной совокупности источников необходимо выделить три основных массива статей украинских экономистов:

М1 – статьи теоретико-практические, в которых конкретные геоэкономические и внутриэкономические факторы, экономические эмпирические показатели и проблемы (с учётом конкретных классов НОПРУЭ) рассматриваются во взаимосвязи с теоретико-методологическим объяснением и обоснованием функционирования этих факторов, показателей и проблем, в тесной связи с гипотетическим вектором трансформации украинской экономики (23 статьи, что составляет 17,4 %). Таким образом в этом массиве статей одновременно присутствуют все три группы социологических маркеров, отображающих различные классы теорий и НОПРУЭ во взаимосвязи с гипотетическими векторами трансформации украинской экономики.

М2 – статьи теоретико-методологического содержания (91 статья – 68,9 %), где

различные экономические теории, парадигмы и концепции декларируются без конкретного эмпирического обоснования (и подтверждения) научной значимости этих парадигм и концепций (в статьях отсутствуют конкретные экономические факторы, показатели и проблемы). В том числе и отсутствуют НОПРУЭ и УУЭП.

МЗ – статьи «конъюнктурного ползучего эмпиризма» (уход в сторону конъюктурно-выгодных и диссертабельно оправданных направлений эмпирических научных разработок), в которых конкретные геоэкономические и внутриэкономические факторы, макроэкономические и эмпирические показатели (в том числе и с учётом конкретных классов НОПРУЭ) рассматриваются без теоретико-методологического объяснения и обоснования появления и функционирования этих факторов и показателей (18 статей – 13,7 %).

В качестве примера «ползучего эмпиризма» рассмотрим статью об условиях устойчивого экономического роста [4], где автор в аннотации обещал обобщить «окремі теоретичні положення концепції сталого розвитку». Однако в самой статье отсутствуют не только общие, но и отдельные теоретические положения этой концепции. Зато присутствует значительный эмпирический массив по динамике показателей ВВП Украины в XXI в., а также геоэкономические и геополитические причины недостаточно высокой интеграции экономики Украины в мировое хозяйство: «такими геополітичними чинниками, як анексія Криму та тимчасова окупація частини Донецької та Луганської областей РФ із перманентною підтримкою з її боку по лінії розмежування агресивних активних військових дій» [4, с.620]. И в связи с этой статьёй (и в связи с другими аналогичными статьями, где военный конфликт на Востоке Украины рассматривается как эмпирический негативный экономический фактор) так и хочется задать вопрос украинским исследователям «ползучего эмпиризма»: «Почему бы эти геоэкономические и геополитические факторы негативного воздействия военного конфликта (на Востоке Украины) на развитие экономики Украины не попытаться объяснить хотя бы минимальным количеством теоретических парадигм?». Например: Парадигма «А». Этот военный конфликт является геоэкономическим фактором непреодолимой силы (форсмажорный или экзогенный фактор), который относится к непреодолимым внешним условиям функционирования украинской экономики. В том числе и на основе парадигмы глобализма или геоцентрического подхода постакадемизма.

Парадигма «Б». Это внутриэкономический (регулируемый и преодолимый) фактор, когда украинская олигархическая власть использует военный конфликт для получения максимальной прибыли от военных заказов и от «полутеневой» торговли с сепаратистами, для отвлечения общественного внимания от насущных проблем стагнации украинской экономики и от массового обнищания значительной части украинского народа. Как отмечает генерал-лейтенант СБУ Герой Украины Григорий Омельченко «олигархическая власть легализовала торговлю (на временно оккупированных территориях) и бизнес на крови» [32]. И этот пример «бизнеса на крови» вполне соответствует современной неомарксистской парадигме (ТМ1), где империализм является высшей стадией капитализма и когда украинские олигархи получают сверхприбыль в военном конфликте.

Парадигма «В». Этот военный конфликт отображает тесное переплетение внутриэкономических, геоэкономических и геостратегических факторов, подчиняющихся синергетическому закону бифуркации (ТМ7).

С целью выявления практической значимости и научной объективности вышеуказанных парадигм и гипотез был проведён контент-анализ статей первой выборочной совокупности (массив М1 -23 статьи), в которых конкретные геоэкономические и внутриэкономические факторы, экономические эмпирические показатели и проблемы (с учётом конкретных классов НОПРУЭ) рассматриваются в тесной

связи с теоретико-методологическим объяснением и обоснованием функционирования этих факторов, показателей и проблем, во взаимосвязи с гипотетическим вектором трансформации украинской экономики. Поэтому согласно вышеуказанной методики нашего исследования контент-анализу подлежат те статьи, где одновременно присутствуют три группы социологических маркеров: теоретические маркеры (ТМ1-ТМ9), гипотетические маркеры (ГМ1-ГМ9) и эмпирические маркеры (ЭМ1-ЭМ9), соответствующие основным классам НОПРУЭ.

В качестве примера приведём две статьи (из массива М1), отвечающие вышеуказанным требованиям методики. В статье Я.Жалило об эндогенизации роста экономики в качестве основного теоретического тезиса была представлена теория эндогенного роста Д.Ромера [13, с.38], в нашем контент-анализе эта теория идентифицируется маркером ТМ4 (теория постиндустриального общества). А одним из векторов экономического роста, по мнению автора, может быть эксплуатация национальных ресурсов иноземным капиталом (ГМ1 – глобализационно-транзитивный вектор трансформации) с последующим вывозом прибыли [13, с.39]. При этом основные проблемы эндогенного роста позиционируются в национальной институциональной системе [13, с.39] – маркер ЭМ2 - институциональные проблемы украинской экономики.

Во второй статье В.Бодрова [7] методология исследования обоснована свет-системным подходом (ТМ5), когда национальные экономики являются составными частями глобальной экономической системы [7, с.147], где главным вектором трансформации является вектор нерациональной национальной монетизации (ГМ4) и где отмечены основные проблемы трансформации украинской экономики (ЭМ2, ЭМ4, ЭМ5, ЭМ8).

По итогам нашего контент-анализа в нашей первой выборочной совокупности (массив М1) были проранжированы по степени значимости основные парадигмальные концепции, методологически обосновывающие функционирование украинских экономических процессов, явлений и проблем: I – постмодернистские концепции (ТМ8) – 30 % от общего количества концепций в массиве М1, II – постиндустриальные концепции (ТМ4) – 26 %, III – цивилизационные концепции (ТМ2) – 13 %.

Среди постмодернистских концепций следует отметить концепцию Б.Вайнгаста ФОФР (федерализм, обеспечивающий функционирование рынка), шоковую концепцию Дж.Айзенмана, концепции «тетчеризма» и «рейганомики».

Из 8-ми выбранных (авторами статей) гипотетических векторов трансформации украинской экономики только 5 векторов были выявлены и проранжированы в результате контент-анализа статей в массиве М1: I – Внутренний политэкономический вектор трансформации (ГМ2) – 39,1 % от общего количества векторов в массиве М1, II – Глобализационный вектор трансформации (ГМ1) – 30,4 %, III – Вектор «неудачной» макроэкономической политики (ГМ4) – 17,4 %, IV – Антицивилизационный комплексный вектор (ГМ6) – 8,7 %, V – Вектор духовной нищеты (ГМ8) – 4,3 %.

Результат контент-анализа этого массива маркеров показал, что наиболее вероятным вектором трансформации, по мнению украинских экономистов, является сегодня внутренний политэкономический вектор, когда функционирование украинских экономических процессов, существование НОПРУЭ и УУЭП связано с доминирующим присутствием клептократического олигархата и отсутствием политических институтов, необходимых для осуществления рыночных и демократических реформ в Украине, с отсутствием развитого гражданского общества и полноценного среднего класса. Среди непотверждённых гипотетических векторов трансформации (ГМ3, ГМ5 и ГМ7) особенно следует отсутствие донецкого вектора (ГМ3), подтверждающего нашу гипотезу о том, что большинство украинских экономистов «в упор не видят» очевидный фактор негативного воздействия военного

конфликта на развитие (и на трансформацию) украинской экономики. И эти экономисты также «в упор не видят» очевидный фактор геостратегической экономической борьбы между Россией и США на экономическом поле Украины. В соответствии с вышеизложенным необходимо отметить, что вышеуказанное тестирование и ранжирование гипотетических векторов трансформации украинской экономики (в том числе и «в упор не замеченных») должно быть подтверждено (или опровергнуто) дополнительной репрезентативной эмпирической проверкой на основе экспертной оценки ведущими украинскими экономистами.

Наиболее интересными являются результаты контент-анализа и ранжировки (по приоритету влияния на уровень устойчивого развития украинской экономики) восьми классов НОПРУЭ, теоретически и гипотетически обоснованных вышеуказанным анализом:

I – Институциональные проблемы украинской экономики (ЭМ2) – 34 % от общей суммы количества НОПРУЭ (суммы всех отмеченных классов НОПРУЭ) в массиве М1,

II – Монетарные проблемы (ЭМ8) – 22 %,

III – Социальные проблемы (ЭМ7) – 17 %,

IV ранг – 7,3 % занимают одновременно три маркера: индустриально-технологические проблемы (ЭМ1), прозападные проблемы украинской экономики (ЭМ3), геэкономические и геостратегические проблемы (ЭМ5),

V ранг – Україно-російські економічні проблеми (ЭМ4) - 4,9 %.

Следует отметить отрицательный результат нашего тестирования класса проблем экономической безопасности – отсутствие в массиве анализируемых статей (М1) класса НОПРУЭ-6 (ЭМ6) по военному дисбалансу экономической безопасности. Когда баланс военной мощи украинской армии (и украинского военно-промышленного комплекса) не соответствует балансу огромных природных и минеральных ресурсов Украины. И это несоответствие создаёт для Украины значительные геэкономические и геополитические проблемы, когда у более мощных (в военно-экономическом отношении) государств возникает соблазн «оттяпать» у Украины очередной «кусочек» территории с богатыми природными ресурсами. А в течение ближайших двадцати лет Украина вряд ли будет находиться «под ядерным зонтиком» НАТО [15, с.233]. Поэтому отсутствие данной проблемы в анализируемом массиве статей ещё не означает полного отсутствия данной научной проблемы в процессе трансформации украинской экономики и геэкономике. И требует дополнительной экспертизы (о наличии или отсутствии) проблемы экономической безопасности, в том числе и дополнительной репрезентативной эмпирической проверки на основе экспертной оценки этого класса НОПРУЭ ведущими украинскими экономистами.

Расчёт удельного веса и ранга каждого класса НОПРУЭ производился от общей суммы классов (41 класс) в массиве М1. Вышеуказанное ранжирование внутриэкономических и геэкономических проблем и «тормозов», стоящих на пути трансформации украинской экономики (из постсоветской в рыночную экономику) показывает, что главные проблемы и «тормоза» в процессе трансформации связаны с доминирующим присутствием клептократического олигархата и отсутствием политических институтов рыночной экономики и эффективной монетарной политики, необходимых для осуществления рыночных и демократических реформ в украинской экономике.

Рассматривая в целом итоги нашего контент-анализа, в первую очередь необходимо отметить репрезентативность выходных данных нашего исследования - прямую корреляцию первых рангов в виде институционального фактора – как в главном векторе трансформации украинской экономики (ГМ2), так и в главной проблеме развития украинской экономики (ЭМ2). И во вторую очередь следует отметить наиболее

комплексный подход нашей методики (по выявлению, систематизации, классификации и ранжированию НОПРУЭ) в сравнении с другими аналогичными исследованиями, где отсутствует комплексное рассмотрение внутриэкономических проблем развития украинской экономики во взаимосвязи с геоэкономическими процессами и проблемами. Так, в исследовании экономистов Ю.Харазишвили и В.Ляшенко представлена методика по определению перечня и общего количества индикаторов, расположенных по приоритету влияния на уровень устойчивого развития украинской промышленности. В числе главных четырёх индикаторов (из 10-ти индикаторов, ранжированных по приоритету влияния) были выявлены [42, с.14]:

I. Уровень теневой заработной платы по отношению к официальной.

II. Уровень тенезации промышленности.

III. Уровень использования свежей воды на 1 человека.

IV. Уровень объёма оборотной и повторно использованной воды.

Таким образом, в этом исследовании главными угрозами устойчивого развития украинской промышленности являются теневая экономика и возростание экологических проблем. И к сожалению приходится констатировать, что эти угрозы не взаимоувязываются ни с основными классами НОПРУЭ, ни с институциональными проблемами развития украинской экономики, ни с геоэкономическими процессами и проблемами, которые являются доминирующими факторами и проблемами трансформации украинской экономики и промышленности.

Рассматривая в целом итоги нашего исследования и эффективность предлагаемой методики контент-анализа, необходимо также отметить, что вышеуказанное тестирование и ранжирование НОПРУЭ должно быть также подтверждено (или опровергнуто) дополнительной репрезентативной эмпирической проверкой на основе экспертной оценки НОПРУЭ ведущими украинскими экономистами.

Выводы.

А. Социологический контент-анализ взаимосвязи экономических теорий, парадоксов и НОПРУЭ подтвердил гипотезу Н.Томчук-Пономаренко об академической «зашоренности» украинских экономических теоретико-практических исследований и публикаций. Эти исследования и публикации посвящены в основном не актуальным и злободневным геоэкономическим и внутриэкономическим проблемам трансформации украинской экономики, а конъюнктурно-выгодным и диссертационно оправданным направлениям общетеоретических научных разработок в виде «теоретического академического балласта», около которых концентрируется внимание наибольшей части украинских экономистов. Это нонсенс, когда украинские экономисты «прячут голову в песок», стараясь не замечать в своих теоретико-практических исследованиях и публикациях экономические причины и факторы, способствующие возникновению длительного военного конфликта на Востоке Украины, в том числе обоснованию «донецкого вектора» украинской экономики, основных причин «бизнеса на крови». Так как этот военный конфликт является сегодня главным «тормозом» на пути стабильного и устойчивого развития украинской экономики.

Б. Полученные результаты исследования позволяют сделать вывод, что ранжированный перечень классов НОПРУЭ является в то же время зеркальным отражением основных факторов и причин, способствующих возникновению и функционированию УУЭП.

В. Социологический подход, на основе постулатов экономической социологии, ССТП и социологического контент-анализа, позволил выявить новые этапы и характеристики украинской экономической истории, взаимосвязь теоретических парадигм и эмпирических показателей, НОПРУЭ и УУЭП.

Г. Постакадемическая парадигма и социологический подход к исследованию динамики и статики функционирования экономических процессов и парадоксов

позволяют сделать вывод, что исследование причин возникновения и функционирования УУЭП в XXI в. невозможно без анализа украинской экономической истории, без геоцентрического подхода к геоэкономическим, геополитическим и геостратегическими процессам.

Д. Тестирование различных гипотез об основных векторах трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику показал, что основным вектором современной трансформации является внутренний политэкономический институциональный вектор, характеризующийся доминирующим присутствием в верховной власти клептократического олигархата и отсутствием политических институтов, формирующих рыночную экономику. Институциональный фактор является также основным «тормозом» успешного и стабильного развития украинской рыночной экономики.

Е. Вышеуказанные теоретически обоснованные результаты контент-анализа, в том числе тестирование и ранжирование гипотетических векторов трансформации украинской экономики и выбранных классов НОПРУЭ, должны быть подтверждены репрезентативной эмпирической проверкой и последующим ранжированием (по приоритету влияния на уровень устойчивого развития украинской экономики) наиболее общих проблем (и классов НОПРУЭ), стоящих на пути трансформации украинской экономики из постсоветской в рыночную экономику. Эта репрезентативная эмпирическая проверка должна также подтвердить (или опровергнуть) гипотезу об уникальности УУЭП на основании компаративистского анализа макроэкономических и экспертных показателей экономического развития Украины в сравнении с наиболее «дохлыми конями» транзитивной экономики среди других постсоветских стран.

Ж. Внутри класса институциональных проблем (НОПРУЭ-2) должны быть подтверждены репрезентативной эмпирической проверкой и последующим ранжированием (по приоритету влияния на уровень устойчивого развития украинской экономики) основные институциональные проблемы:

Ж1. Отсутствие национальной политэкономической идеологии, принятой основной частью украинского общества (на основе всеукраинского референдума) и определяющей основной вектор трансформации украинской государственной идентичности и экономики: западный вектор (евроинтеграция), восточный вектор или глубокий нейтралитет.

Ж2. Отсутствие Конституции, законодательно устанавливающей основной вектор развития украинской государственной идентичности и экономики.

Ж3. Отсутствие полноценного среднего класса, гражданского общества и политической силы (партии), способных успешно проводить политэкономические реформы по трансформации украинской экономики (из постсоветской в рыночную экономику).

Ж4. Отсутствие конституционно утверждённой формы верховной власти, законодательно ответственной за конкретные сроки и итоги успешного развития украинской экономики и создания для большинства украинцев нормальной комфортабельной жизни по западноевропейским нормативам (парламентская или президентская форма управления государством).

Ж5. Отсутствие законодательно утверждённой основной трансформационной политэкономической модели развития украинской экономики (например, по шведскому социалистическому или по сингапурско-президентскому или по испанско-сепаративистскому или по израильско-оборонительному или по другим вариантам развития).

Ж6. Отсутствие зрелых политических и экономических институтов (например, ответственного Кабинета Министров), способных взять на себя ответственность за

реальные сроки и итоги крайне болезненных и вынужденных реформ «шоковой терапии» (в условиях евроинтеграции и перехода в рыночную экономику), иногда приводящих к значительному снижению жизненного уровня большинства украинцев и резкому повышению стоимости коммунальных услуг.

Ж7. Доминирующее присутствие западного внешнеэкономического управления Украиной (МВФ, ВБ, ЕС и США), определяющего трансформацию украинской экономики.

Ж8. Доминирующее присутствие глобалистского внешнеэкономического управления Украиной (транснациональные компании, в том числе и российско-украинские), определяющего трансформацию украинской экономики.

Ж9. Доминирующее управление украинской экономикой клептократическим олигархатом, проводящим через верховную власть (Администрация Президента, парламент и Кабинет Министров) свои законы крупного капитала, свои корпоративные и финансовые интересы.

Ж10. Доминирующее управление украинской экономикой политическим институтом «Информационного тумана кривого зеркала», когда в информационной войне с общественным сознанием постоянно побеждают представители верховной власти и через СМИ (где владельцами телеканалов, газет и журналов являются украинские олигархи) аргументировано убеждают украинцев в том, что основными виновниками негативных явлений в украинской экономике (стагнация украинской экономики и промышленности, падение жизненного уровня большинства украинцев, девальвация украинской гривны, повышение уровня коррупции, теневой экономики и стоимости коммунальных услуг) являются «папередники», российские агрессоры, сепаратисты и оппозиционные депутаты, ставящие «палки в колёса» рыночной экономике и евроинтеграции.

Ж11. Системная стагнация. Из-за отсутствия высокоинтеллектуальной профессиональной патриотической элиты, способной к системной деятельности в рыночных и демократических преобразованиях, Украина за годы независимости отстала на 26 лет от Центральной Европы (и Польши) в реализации государственных системных программ по увеличению экономического потенциала Украины, увеличению благосостояния украинцев и укреплению демократии. Так как существующая сегодня клептоолигархическая элита не допустит к власти молодых и эффективных топ-менеджеров, то к 2040 году Украина экономически отстанет от Центральной Европы на 50 лет.

Ж12. Безналоговая экономика. Основным тормозом в развитии рыночной экономики и увеличения благосостояния украинцев является созданный украинскими президентами и олигархами политэкономический институт «Безналоговой экономики», который, на основе финансовых схем теневой экономики и беззубых фискальных органов, позволяет крупному и среднему бизнесу уводить от налогов (и от госбюджета) значительную часть неучтённой прибыли (в том числе и в офшоры), позволяет существовать теневой экономике, которая не только криминализирует и деструктурирует украинскую экономику, но и с помощью теневых финансов помогает олигархам покупать и выбирать «карманных» президентов, министров и депутатов.

Ж13. Вышеуказанные и другие институциональные проблемы, выявленные и ранжированные на основе консенсусной экспертной оценки ведущих украинских экономистов.

Список использованных источников

1. Андерс Аслунд. *Война в Украине обходится России в 45 миллиардов долларов в год*// Еженедельник «Бульвар Гордона». - 2018.-№33. - С.4-5. 2. Балтовскі М. *Еволюція економічної науки та новий прагматизм Гжегожа В.Колодко*// Економіка України.- 2016.- №1.- С.4-18. 3. Белорус О.Г. *Глобальна ринкова неоконвергенція: генезис и закономірності еволюції/ Модернізація і безпека розвитку в умовах глобалізації. Збірник наукових праць/ За загальною редакцією д.політ.н.,*

проф. Зернецької О.В.// Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України».-К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016.-С.5-13. 4. Білоконенко І.С. Підвищення добробуту в умовах нестійкого економічного зростання в Україні// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017.–С.620-622. 5. Білоцерківець В.В. Від цугцвангу до авангардизаційного прориву: національна економіка України в лещатах викликів глобалізації/ Національна економіка України в умовах європейської інтеграції: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпро, 19-20 жовтня 2017 р. – Дніпро: НМетАУ, 2017. – С.18-21. 6. Бодров В. Сучасна еволюція економічної теорії і практика державного регулювання економіки// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015.– С.36-39. 7. Бодров В.Г. «Четверта промислова революція» і становлення нового глобального фінансово-інвестиційного середовища/ Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017.–С.147-152. 8. Гасанов С.С. Структурні трансформації економіки: деякі питання методології// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017.–С.93-98. 9. Геец В. Политико-экономические основания исследования современного общества// Экономическая теория.- 2015.-№ 3 - С.5-13. 10. Грегори П. Экономическая история России: что мы о ней знаем и чего не знаем. Оценка экономиста/ Экономическая история: хрестоматия/ отв. ред. д-р ист. наук проф. А.Д.Кузьмичев и др.; Гос. ун-т - Высшая школа экономики. - 2_е изд.- М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008.-С.356-369. 11. Дучинська Н.І., Чайка Ю.М. Економічний розвиток України: порівняльний аналіз за світовими рейтингами// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017.– С.464-468. 12. Єщенко П.С. Стагнація української економіки: незавершеність реформ чи продумана політика?// Економіка України.-2017.-№8.-С.29-46. 13. Жаліло Я.А. Щодо інституційного підґрунтя ендогенізації економічного розвитку// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017.– С.37-41. 14. Кузеванов В.М. Компаративистський аналіз основних проблем и перспектив развития украинской экономики: методология и методика исследования/ Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 березня 2017 р., м.Дніпро. Частина I./ Наук. ред. О.Ю.Висоцький. - Дніпро: СПД «Охотнік», 2017.- С.218-229. 15. Кузеванов В. М. Емпірія и теория в исследовании проблем и перспектив развития украинской экономики// Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 26-27 травня 2017 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – С.227-237. 16. Кузеванов В.М. Парадоксы и проблемы украинской экономики: первое введение в экономическую социологию/ Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 листопада 2017 р., м.Дніпро. Частина II./ Наук. ред. О.Ю.Висоцький.-Дніпро: СПД «Охотнік», 2017.-С.317-325. 17. Кузеванов В.М. Постакадемический процесс кризиса мировой истории и его украинское зеркальное отражение/ Сучасні соціально-гуманітарні дискурси. Матер. IV всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. м.Дніпропетровськ, 22 березня 2014 р.: у 3-х частинах.-Д.: ТОВ «Інновація», 2014.-ч.І.-С.70-73. 18. Кузеванов В. Трагический период украинской новейшей истории/ Введение в постакадемизм// Аркасівські читання: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 квітня 2014 р.). -Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2014. - С.172-174. 19. Кузеванов В.М. Посткоммунистические политические институты в Украине на фоне постакадемизма/ Придніпровські соціально-гуманітарні читання. Матер. III всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Дніпропетровськ, 29 листопада 2014 р.): у 4-х частинах.- Д.: ТОВ «Інновація», 2014.- ч.І.- С.44-47. 20. Кузеванов В.М. Теория постакадемизма в стратегии прогнозирования украинского политикума (2017-2037 гг.)// Вісник Дніпропетровського університету. Серія Філософія, Соціологія, Політологія: збірник наукових праць. - 2016.-№2. - С.10-18. 21. Кузеванов В.М. Экспертно-компаративистский анализ причин политического кризиса/ Кризисная методология политологии// Вісник Дніпропетровського університету. Серія Філософія, Соціологія, Політологія: збірник наукових праць.-Д.: Видавництво «Інновація», 2015.-№1. - С.98-108. 22. Кузеванов В.М. Роль политической системы в модернизации украинской нации в XX в.: Методология историографического процесса/ Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матер. III всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю (м.Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.): у 5-х частинах.-Д.: ТОВ «Інновація», 2013.-ч.І.-С.137-140.

23. Кузеванов В.М. Исторические, цивилизационные и религиозно-мифологические маркеры украинского политпрогноза на 2016-2036 годы/ Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м.Дніпропетровськ. Частина I./ Наук. ред. О.Ю.Висоцький. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016.- С.29-31. 24. Кузеванов В.М. Определяющие события истории Украины XX века// Грані.-2012.-№5.-С.25-34. 25. Кузеванов В.М. Роль украинских социал-демократов в модернизации украинской нации. Часть 1// Грані.-2013.-№2.-С.62-67. 26. Кузеванов В.М. Роль украинских социал-демократов в модернизации украинской нации. Часть 2// Грані.-2013.-№4.-С.32-38. 27. Кузеванов В.М. Роль украинских социал-демократов в модернизации украинской нации. Часть 3// Грані.-2014. - №6. - С.23-29. 28. Лавриненко В.М., Логінов М.М. Економічна історія: теорії минулого та виклики сучасності/ Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. - С.113-116. 29. Лемещенко П.С. Категория «богатство» и его теоретическое значение для объяснения современной экономики// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017.-С.57-62. 30. Ленин В.И. Речь на 2-м Всероссийском совещании ответственных организаторов по работе в деревне 12 июня 1920 г./ В.И.Ленин// Полн. собр. соч. (издание пятое).-Том 41.-М.: Издательство политической литературы.- 1977.-С.138-150. 31. Матюха В.В., Сухіна О.М. Мінерально-сировинний комплекс України у контексті сталого розвитку економіки// Економіка України. -2017.-№1.- С.64-79. 32. Омельченко Г. От взрыва польского самолёта// Еженедельник «Бульвар Гордона».-2018.-№29. - С.15. 33. Осельська О.С. Геополітичний вимір українського проекту хаотичної дезинтеграції// Вісник Дніпропетровського університету. Серія Філософія, Соціологія, Політологія: збірник наукових праць.-Д.: Видавництво «Інновація», 2015.-№1.- С.144-152. 34. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ.- К.: Феникс, 2002. - 760 с. 35. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. – 762 с. 36. Сіденко В. Важкі дилеми оновлення глобальної інституційної архітектури// Економіка України.-2017.-№4.-С.3-21. 37. Тарасевич В.М. До стратегії національної консолідації та економічного розвитку/ Національна економіка України в умовах європейської інтеграції: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпро, 19-20 жовтня 2017 р. – Дніпро: НМетАУ, 2017. – С.170-173. 38. Тарасевич В.М. Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ/ Економіка України. -2017.-№7.-С.3-21. 39. Тарасевич В.М. О национальном колорите экономико-теоретического знания/ Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – С.32-35. 40. Томчук-Пономаренко Н. Сучасні напрями теоретико-практичних досліджень в економічній теорії/ Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – С.150-153. 41. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. -М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. - 603с. 42. Харазішвілі Ю.М., Ляшенко В.І. Проблеми оцінки та інтегральні індекси сталого розвитку промисловості України з позицій економічної безпеки// Економіка України.-2017.-№2.-С.3-23. 43. Шаранов С.В. Экономика в русском самодержавном государстве/ Экономика русской цивилизации/ Сост. О.А.Платонов. -М.: «Родник».-1995.-С.253-317. 44. V.Kuzevanov. The Main Vector of Ukrainian Politprognozy/ International Journal of Political Science (IJPS) Volume 3, Issue 2, 2017, PP 25-32, ISSN 2454-9452. 45. https://zn.ua/ECONOMICS/paradoksy_razvitiya_ukrainskoy_ekonomiki.html. 46. <https://112.ua/mnenie/paradoksy-ukrainskogo-rosta-419924.html>. 47. http://www.ukrinform.ru/rubric-lastnews/1477345-poleznie_iskopaemие_ukraini_infografika_1506730.html. 48. http://studbooks.net/45289/politekonomiya/prirodno-proizvodstvennyye_resursy_ukrainy. 49. <http://www.politnavigator.net/es-predupredil-ukrainu-что-na-dnvakh-istekaet-srok-vvdvinutogo-kievu-ultimatuma.html>. 50. <https://etcetera.media/ukraina-mozhet-ostatsya-bez-karpat-kak-spasti.html>. 51. <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/03/3/7137035/>. 52. Hitler's Table Talk 1941-1944. Introduction and Preface by Hugh Trevor-Roper. Enigma Books 2000// https://archive.org/stream/Hitler%20TableTalk/Hitler%20TableTalk_djvu.txt.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Авраменко Ганна Василівна, студент V курсу кафедри соціальної роботи факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації Чернігівського національного технологічного університету.

Аврахова Лаура Вікторівна, к.філос.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпровського гуманітарного університету.

Айтов Спартак Шалвович, к.і.н., доц., доцент кафедри філософії та соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна.

Андрієвська Катерина Анатоліївна, аспірантка кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Андрієнко Аліна Василівна, студентка 6 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Артішевський Артур Едуардович, аспірант кафедри політології та державного управління історичного факультету Східноєвропейського національного Університету імені Лесі Українки.

Аскерова Афаг Мамед кызы, к.філол.н., доц., Азербайджанский Технический Университет, Республика Азербайджан, г.Баку.

Бабаєва Малахат Рамиз кызы, доцент Азербайджанского Государственного Педагогического Университета Республика Азербайджан, г.Баку.

Бабенко Богдана Олегівна, аспірантка кафедри української літератури Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Бабенко Олег Олександрович, директор Державного архіву Кіровоградської області.

Бажанський Дмитро Романович, докторант кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника.

Байєр Оксана Олександрівна, к.психол.н., доцент кафедри педагогічної та вікової психології, факультет психології Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Барабан Ірина Вікторівна, студентка історичного факультету 4 курсу гр. П-15-2 ДНУ імені О. Гончара.

Бачинська Наталія Вероніка Василівна, к. наук з фіз.виховання та спорту, доцент кафедри фізичного виховання та спорту Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Баштанник Оксана Віталіївна, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Беседіна Ганна Олексіївна, магістр філософії аспірант третього року навчання, філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Белова Наталя Вікторівна, к.філос. н., доцент кафедри філософських наук та історії України ГУВЗ «ПДТУ».

Білоус Віктор Борисович, к.філол.н., провідний науковий співробітник Державного архіву Кіровоградської обл.

Бобак Галина Романівна, магістр кафедри англійської філології факультет іноземних мов Львівського національного університету ім.І.Франка.

Бобак Марія Іванівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри іноземних мов Тернопільського державного медичного університету ім.І.Я.Горбачевського.

Богдалов Антон Геннадійович, завідувач відділу «Історія Незалежної України» Національного музею історії України м. Київ.

Богомаз Ярослав Дмитрович, студент 1-го курсу кафедри прикладної лінгвістики Університету імені Альфреда Нобеля.

Бойко Антоніна Олександрівна, заступник начальника відділу Держгеокадастру у Деражнянському районі Головного управління Держгеокадастру у Хмельницькій обл.

Борковська Інна Пилипівна, старший викладач НТУУ «КПІ», КАМГС №3.

Брик Юлія Олександрівна, студентка 4 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Бунєєва Вікторія Володимирівна, магістр політології Донецького національного університету ім. В. Стуса.

Бурчак Ольга Олександрівна, студентка IV курсу Історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Варданян Ілона Арутюнівна, студентка III курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Василега Павло Андрійович, магістрант 6 курсу НН інституту історії та філософії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, вчитель біології, хімії та екології Юнаківської ЗОШ I-III ст. Сумського району.

Вербицька Олександра Володимирівна, студентка Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро), філологія, прикладна лінгвістика, 2 курс.

Веретюк Тетяна Володимирівна, к.філол.н., викладач кафедри української і світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Виноградов Геннадій Миколайович, к.і.н., доц., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу Дніпровського гуманітарного університету.

Висоцька Ольга Євгенівна, д.філос.н., доц., завідувач кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР».

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Виходцевська Юлія Олександрівна, викладач вищої категорії Коледжу промислової автоматизації та інформаційних технологій ОНАХТ.

Власенко Наталія Іванівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри зарубіжної літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Власюк Дмитро Петрович, к.психол.н., доц., доцент кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, Україна.

Внукова Катерина Валеріївна, викладач кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету.

Волошин Ігор Володимирович, старший викладач кафедри суспільних наук Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України (Україна, м. Черкаси).

Вятчаніна Світлана Володимирівна, старший викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Гаврилюк Уляна Дем'янівна, студентка групи МТ-17-1, механіко-математичний факультет ДНУ імені Олеся Гончара.

Гайова Анна Анатоліївна, старший викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Галушак Лілія Борисівна, викладач вищої категорії Могилів-Подільського технологічно-економічного коледжу Вінницького національного аграрного університету.

Гардаш Валентина Вікторівна, викладач, спеціаліст I кат. Кременчуцького льотного коледжу Національного авіаційного університету.

Гетманов Олексій Олександрович, студент ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

Гілізідінова Валерія Валеріївна, студентка II курсу кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Глазунов Станіслав Васильович, к.і.н., доц., доцент кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Гнатюк Ярослав Степанович, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Головко Андрій Анатолійович, аспірант кафедри філософії Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Гомон Андрій Михайлович, к.філол.н., доцент кафедри укр., рос.мов і прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Гомон Єлизавета Олександрівна, студентка 5 курсу (другого року навчання) факультету географії, туризму та історії (спеціальність: історія) Криворізького державного педагогічного університету.

Горбань Тетяна Юріївна, д.політ.н.к, проф., професор кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Горбачова Анна Олександрівна, студентка II курсу, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Губа Наталія Олександрівна, кандидат психологічних наук, доц., завідувач кафедри психології Запорізького національного університету.

Губанова Аліна Сергіївна, студентка 2 курсу соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України

Гулега Денис Ігорович, студент 2 курсу факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара

Давиденко Олена Борисівна, викладач кафедри сучасних мов Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова.

Даниленко Олександра Вадимівна, студентка 4-го курсу кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Дев'ятко Наталія Володимирівна, к.філос.н., доцент кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР».

Делова Людмила Алиевна, к.соціол.н., ведучий научний співробітник, ГБУ РА «Адыгейский республиканский институт гуманитарных исследований имени Т.М.Керашева».

Демищенко Олександр Ігорович, аспірант кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Ділай Маріанна Петрівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка».

Дружененко Раїса Сергіївна, к.пед.н., доц., доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.

Дружкова Ірина Сергіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри соціології, філософії та права Одеської національної академії харчових технологій.

Дрючило Ольга Анатоліївна, методист Могилів-Подільського технологічно-економічного коледжу Вінницького національного аграрного університету.

Дубініна Віра Олександрівна, к.філос.н., доцент Української медичної стоматологічної академії м. Полтава.

Дубяга Андрій Павлович, завідувач відділу національного виховання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Дяченко Данило Володимирович, студент групи СП-18м кафедри політології факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Дяченко Олена Валеріївна, викладач кафедри української, російської мов і прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Єрошенко Катерина Михайлівна, аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму.

Єрємкіна Галина Геннадіївна, к.філол.н., доц., завідувач кафедри іноземних мов Одеського національного медичного університету.

Жоров Владислав Миколайович, студент Навчально-наукового інституту права СумДУ.

Загрійчук Іван Дмитрович, д.філос.н., проф., професор кафедри філософії та соціології Українського державної університету залізничного транспорту (м. Харків).

Задорожна Тетяна Павлівна, старший викладач кафедри сучасних мов Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова.

Запорожець Аліса Володимирівна, студентка групи УД-16, факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства ДНУ імені Олеся Гончара.

Запотоцький Михайло Миколайович, аспірант ЛНУ ім. І. Франка.

Землянська Наталія Геннадіївна, аспірант Академії праці, соціальних відносин та туризму.

Іванова Аліса Глебівна, аспірант Запорізького національного університету.

Іщенко Ігор Васильович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Іщук Ольга Вікторівна, к.психол.н., доц. каф. психології Запорізького національного університету.

Кабачек Володимир Вікторович, доцент кафедри історії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Каковкіна Ольга Миколаївна, к.і.н., доц., доцент кафедри всесвітньої історії історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Капштик Олександр Володимирович, здобувач Хмельницького університету управління та права.

Карленко Наталія Вікторівна, к.філос.н., директор комунального закладу освіти «Криворізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №8 I-II ступенів» Дніпропетровської обласної ради.

Каумбаева Жанылсын Оразаевна, магістрант Актюбинського регіонального державного університету.

Кизименко Ірина Олексіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету.

Кирилова Віра Андріянівна, к.філол.н., доцент кафедри романської і новогрецької філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Кіндзерський Юрій Вікторович, д.е.н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (Київ).

Ключник Руслан Максимович, к.політ.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м.Дніпро).

Клячін Андрій Константинович, к.політ.н., доцент кафедри політології факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Коваленко Ганна Вікторівна, к.ю.н., асистент кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ковальчук Костянтин Федорович, д.е.н., проф., декан факультету економіки та менеджменту Національної металургійної академії України.

Кожухар Олександр Іванович, к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет».

Кокорський Валентин Франсович, к.і.н., доцент кафедри політології та державного управління історичного факультету Донецького національного університету ім. В. Стуса.

Колечкін Вадим Петрович, к.і.н., головний археограф відділу археографії та використання документів Державного архіву Кіровоградської області.

Кондратова Олександра Анатоліївна, студентка 6 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Конон Наталія Євгеніївна, канд.політ.наук, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Коптєв Олександр Сергійович, студент кафедри політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля.

Коржова Олена Анатоліївна, студентка ОР «Магістр» спеціальність «Психологія» Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Кормич Майя Олександрівна, студентка Університету імені Альфреда Нобеля.

Коротіч Галина Вікторівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософських наук та історії України Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь.

Кострюков Сергій Володимирович, д.філос.н., доц., доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

Кошульнікова Ольга Олександрівна, магістр Вінницького національного аграрного університету.

Краївська Інна Анатоліївна, аспірантка кафедри фінансово- економічної безпеки, обліку та аудиту, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова.

Красільнікова Олена Василівна, к.і.н., доцент кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету.

Кругляк Дмитро Михайлович, аспірант II року навчання історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кузеванов Віталій Максимович, старший научний сотрудник Придніпровской государственной академии строительства и архитектуры.

Кузьміч Яків Якович, аспірант кафедри історії, археології та методики викладання Херсонського державного університету.

Куліш Ганна Василівна, магістрант кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Куркбасова Гульден Саматовна, магістрант Актюбинского регионального государственного университета.

Куртєва Карина Дем'янівна, бакалавр кафедри філології (прикладна лінгвістика) Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро).

Кухтін Олександр Іванович, учитель фізики Харківський навчально-виховний комплекс № 45 «Академічна гімназія» Харківської міської ради Харківської області.

Лавренко Валерія Сергіївна, к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Лазаренко Володимир Григорович, молодший науковий співробітник Державного музею авіації ім. О. К. Антонова.

Лазорко Ольга Валеріївна, доктор психологічних наук, професор кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Лазуренко Валентин Миколайович, доктор історичних наук, професор, проректор з гуманітарно-виховних питань, професор кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету.

Лазуренко Олена Григорівна, здобувачка кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Ластовляк Андрій Васильович, магістр другого року навчання спеціальності «Психологія» Запорізького Національного університету.

Лелюк Наталя Євгенівна, к.е.н., доцент кафедри фінансово- економічної безпеки, обліку та аудиту, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова.

Лембік Сніжана Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Лесенко Валерія Вікторівна, студентка магістратури заочного відділення II курсу факультету іноземних мов (германські мови, переклад) Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Литвиненко Ольга Олександрівна, кандидат філологічних наук, доц., доцент кафедри українознавства та латинської мови Національного фармацевтичного університету.

Литвиненко Юлія Вікторівна, президент ГО «ЦГІ «Наш Час».

Любецька Мар'яна Миколаївна, директор Хмельницького міського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Максімова Ірина Миколаївна, кандидат технічних наук, методист Могилів-Подільського технолого-економічного коледжу Вінницького національного аграрного університету.

Марковська Яна Едуардівна, студентка спеціальності «Політологія» Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля».

Мартинюк Леся Петрівна, викладач української мови II кат., КВНЗ «Бердичівський медичний коледж».

Марценюк-Розарьонова Олена Василівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Вінницького національного аграрного університету.

Матухно Генріх Робертович, студент кафедри політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля, 4 курс.

Михайленко Юлія Денисівна, студентка 6 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Михида Людмила Миколаївна, к.філол.н., провідний науковий співробітник відділу археографії та використання документів Державного архіву Кіровоградської обл.

Місінкевич Олеся Михайлівна, к.філол.н., доцент кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Міщенко Віктор Іванович, старший викладач кафедри філософії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Моїсеєнко Микола Миколайович, к.мед.н., доцент кафедри урології ДЗ «ДМА МОЗ України».

Монастирна Олександра Валентинівна, студентка п'ятого курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика» Університету ім. Альфреда Нобеля.

Моргун Данііл Андрійович, студент 2 курсу факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Мороз Дар'я Сергіївна, студентка спеціальності «Політологія» Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля».

Москаленко Андрій Анатолійович, протоієрей Дніпропетровської єпархії, клірик Свято-Троїцького кафедрального собору в м. Новомосковськ, аспірант кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Москвичева Катерина Олександрівна, студентка ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро.

Моцна Світлана Вадимівна, студентка гр. ДС-16-1в Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, факультет безперервної освіти НМ ЦЗВФН, напрям підготовки – психологія.

Мудрак Інна Петрівна, магістрант Вінницького національного аграрного університету.

Мукомел Софія Євгеніївна, студентка 2 курсу факультету «Соціальної психології та педагогіки» Запорізького національного університету.

Назаренко Наталія Гаврилівна, старший викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Невесела Катерина Олексіївна, студентка кафедри політології та міжнародних відносин Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м.Дніпро).

Неприцька Тетяна Іванівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Несправа Микола Вікторович, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державний університет внутрішніх справ.

Нефьодова Марина Олександрівна, студентка 4 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Нечипорук Віталій Миколайович, магістр Вінницького національного аграрного університету.

Негіна Влада Русланівна, аспірант ДНУ ім. Олеся Гончара, Факультет суспільних наук міжнародних відносин.

Ничипорук Микола Олександрович, секретар управління Дніпропетровської єпархії, магістр релігієзнавства.

Ніколаєва Анна Петрівна, студентка Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Факультету суспільних наук і міжнародних відносин, 3 курс, СМ-16-2.

Ніколаєва Катерина Вадимівна, студентка 5 курсу ДЗ «ДМА МОЗ України».

Ніколенко Юрій Олександрович, студент Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, ф-т СНіМВ, політологія, група СП-14.

Новікова Вікторія Вікторівна, студентка, магістр 2-го року навчання ОНУ університет ім. І.І. Мечникова.

Нудель Софія Дмитрівна, магістрант кафедри політології та міжнародних відносин Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м.Дніпро).

Овчарук Вадим Володимирович, к.е.н., доц., доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка».

Олексієнко Марія Сергіївна, студентка спеціальності «Політологія» Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля».

Олійник Алевтіна Олександрівна, студентка 6-го курсу ЧНУ ім. Ю.Федьковича, економічний факультет, кафедра міжнародної економіки.

Оніпко Зоряна Сергіївна, аспірантка кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Орендарчук Галина Олексіївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій.

Орлов Владлен Миколайович, к.і.н., провідний науковий співробітник науково-дослідного сектору пересувних і стаціонарних виставок, відділу Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського Полтавського музею авіації і космонавтики.

Острияк Тетяна Сергіївна, к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації Чернігівського національного технологічного університету.

Пастушенко Олена Миколаївна, магістрант Вінницького національного аграрного університету.

Пасько Ганна Михайлівна, к. філол. н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов НМетАУ.

Пацан Василь Олексійович (Євлогій, архієпископ Новомосковський), к.богослов'я, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Перепелюк Ольга Максимівна, аспірантка кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини.

Петров Павло Григорович, асистент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Плотнікова Марія Володимирівна, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Плюсніна Ілона Ростиславівна, студентка групи СМ-18-1 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Погуляєва Олена Василівна, студентка спеціальності «Політологія» Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро).

Подорожко Поліна Павлівна, студентка II курсу, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Полякова Наталія Анатоліївна, практичний психолог вищої категорії Криворізької ЗОШ № 10.

Польова Олена Леонідівна, д.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Вінницького національного аграрного університету.

Пономаренко Тетяна Олександрівна, к.філос.н., старший викладач кафедри філософії та соціальних наук НН інституту історії та філософії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Приходченко Оксана Юріївна, асистент кафедри Національної металургійної академії України.

Прохоров Александр Васильевич, к.пед.н., доцент.

Рак Ольга Юріївна, к. наук із соц. комунікацій, доц., доцент кафедри теоретичної та практичної психології Національного університету «Львівська політехніка».

Реброва Юлія Олександрівна, студентка Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, 2 курс.

Руденко Юлія Юріївна, к.політ.н., доц., доцент кафедри національної безпеки Національної академії Служби безпеки України.

Рус-Полтавська Аксінія Валентинівна, керівник громадської організації «ЦГІ» Зірка Скіфії».

Савенко Вікторія Андріївна, головний спеціаліст Управління праці та соціального захисту населення Новокодацького району у м. Дніпро.

Савойська Світлана Василівна, доктор наук в галузі політології, професор Міжрегіональної Академії управління.

Савченко Сергій Володимирович, к.і.н., доц., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національної металургійної академії України.

Савчук Володимир Андрійович, аспірант кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія».

Севастьянов Олександр Валерійович, к.і.н., доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України м. Київ.

Семигіна Тетяна Валеріївна, д.політ.н., професор кафедри соціальної роботи і практичної психології Академії праці, соціальних відносин і туризму.

Сербов Микола Георгійович, к. геогр.н., доцент Одеського державного екологічного університету.

Сизова Вікторія Миколаївна, учитель української мови та літератури Харківського навчально-виховного комплексу № 45 «Академічна гімназія» Харківської міської ради Харківської обл.

Сіора Андрій Сергійович, викладач, спеціаліст I кат. Кременчуцького льотного коледжу Національного авіаційного університету.

Сіора Віра Валеріївна, викладач, спеціаліст II кат. Кременчуцького льотного коледжу Національного авіаційного університету.

Скоков Олександр Дмитрович, магістр історії.

Соколовська Катерина Олександрівна, студентка групи СМ-18-1 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Солоділова Олена Володимирівна, к.філос.наук, доцент кафедри філософії культури і культурології, начальник відділу соціально-гуманітарної роботи Університету митної справи та фінансів.

Станкевич Віталій Анатолійович, магістр богослов'я, аспірант кафедри богослов'я та релігієзнавства НПУ ім. М.П. Драгоманова.

Сторчак Анна Юріївна, студентка II курсу, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Стусь Віктор Петрович, д.мед.н., проф., завідувач кафедри урології ДЗ «ДМА МОЗ України».

Тагієва Хумай Гасан кызы, докторант факультета «Международные отношения и Экономика» кафедри «Дипломатии и современных интеграционных процессов» Бакинського Государственного Университета.

Тарадій Яна Олегівна, магістр факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації Чернігівського національного технологічного університету.

Тарасова Тетяна Борисівна, к.психол.н., доцент Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Тарасюк Лариса Сергіївна, д.філос.н., доц., доцент кафедри філософії та історії Таврійського національного університету імені В.І Вернадського.

Терновський Андрій Миколайович, к.і.н., викладач суспільно-гуманітарних дисциплін Машинобудівного коледжу ДНУ імені Олеся Гончара.

Тертичний Олександр Васильович, незалежний дослідник, координатор дослідницької групи Спільний Проект.

Толмачова Катерина Михайлівна, студентка факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Трайно Юлія Іванівна, студентка спеціальності «Право» ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро).

Трефілова Софія Вадимівна, студентка 2-го курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика» Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м.Дніпро).

Ульянова Людмила Петрівна, к.е.н., доц., доцент кафедри економічної теорії та маркетингу Дніпровського національного університету ім. О.Гончара.

Успенський Дмитро Олегович, бакалавр історії, студент 2 курсу магістратури факультету географії, туризму та історії КДПУ.

Фалафівка Олеся Ярославівна, асистент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка».

Федусь Дар'я Михайлівна, аспірант Навчально - наукового інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського.

Филь Євгеній Володимирович, студент III курсу історичного факультету ДНУ імені Олеся Гончара.

Фірсова Людмила Володимирівна, к.філос.н., доц., професор Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка, кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соц.-гуманітарних дисциплін.

Фролова Вікторія Сергіївна, студентка 4-го курсу історичного факультету ДНУ ім. Олеся Гончара.

Халілова Діляра Ресулівна, студентка магістратури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Харитоновна Наталія Вікторівна, викладач Національного фармацевтичного університету (НФаУ), м. Харків.

Харламов Михайло Іванович, к.і.н., доц., доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України.

Чайка Юлія Миколаївна, к.е.н., доц., доцент кафедри економічної теорії та маркетингу Дніпровського національного університету ім. О.Гончара.

Чайковський Олександр Ростиславович, студент 3 курсу групи КС-161.

Чернова Вікторія Василівна, студент 3 курсу факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету за напрямом підготовки «психологія»

Чечетова Наталя Федорівна, д.е.н., професор кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова.

Чир'єва Ірина Андріївна, бакалавр міжнародних відносин, студентка 5-го курсу спеціальності Міжнародні відносини Донецького Національного Університету імені Василя Стуса.

Шиловцева Надія Василівна, к.е.н., доц., професор кафедри економічної теорії, фінансів і обліку Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Шишко Олена Олексіївна, учитель історії, спеціаліст вищої кат., учитель-методист ХНВК № 45 «Академічна гімназія».

Шкабара Тетяна Леонідівна, к.б.н., доц., доцент кафедри товарознавства, маркетингу та комерційної логістики Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Шкода Наталя Анатоліївна, к.і.н., доц., доцент кафедри історії, археології і філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Шуліка Андрій Андрійович, к.політ.н., доц., доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Юсубова Ульвия Тофиг кызы, докторант Азербайджанського Государственного Педагогического Университета Республика Азербайджан, г.Баку.

Юшкевич Ярослав Вікторович, студент 3 курсу групи КС-161.

Ярмолинська Глона Валентинівна, методист відділу підготовки публічних управлінців Хмельницького університету управління та права.

Ярошенко Алла Анатоліївна, аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму.

Ясінський Михайло Миколайович, к.і.н., доцент кафедри теорії й історії держави і права та філософії ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука».

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ VI. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ. СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ	3
<i>Ключник Р. М.</i> Політичний протест в умовах авторитаризму та його інтерпретація зарубіжними політологами	3
<i>Висоцький О. Ю.</i> Постправда як форма пропаганди	4
<i>Петров П. Г.</i> Формування демократичного іміджу України: роль політичного реформування	7
<i>Шуліка А. А.</i> Вплив суб'єктивних оцінок національного щастя на формування державної політики	8
<i>Баштанник О. В.</i> Соціологічний інституціоналізм у політико-інституційній парадигмі політичної науки	9
<i>Клячін А. К., Дяченко Д. В.</i> Зв'язки з громадськістю в умовах децентралізації	11
<i>Конон Н. Є., Гілізідінова В. В.</i> Держава «середньої сили»: визначення поняття	12
<i>Руденко Ю. Ю.</i> Роль інтелігенції у формуванні політичної ідеології в Україні	14
<i>Негіна В. Р.</i> Посилення конфронтації Сполучених Штатів та Ірану в Іраку	15
<i>Демиденко О. І.</i> Статистичні аспекти зовнішньої міграції української наукової еліти	17
<i>Бунєєва В.В., Кокорський В. Ф.</i> До визначення поняття «транспарентність»	19
<i>Чир'єва І. А.</i> Екологічна складова міжнародного співробітництва в Арктиці	21
<i>Артішевський А. Е.</i> Парадигма освіти у змісті правової підготовки як формування парадигми майбутнього народного представництва в політичному існуванні держави	23
<i>Соколовська К. О., Іщенко І. В.</i> Вплив неурядових міжнародних організацій на характер сучасних міжнародних відносин	26
<i>Коптєв О. С.</i> Функціональні можливості соціальних мереж в рамках виборчих кампаній	27
<i>Вохотаз У. D.</i> «Intermarium» as a Concept of the Eastern European Union	29
<i>Мороз Д. С.</i> Маніпулятивна складова у мові сучасної преси	30
<i>Онїко З. С.</i> Індивідуальний анархізм Ганса-Германа Хоппе	32
<i>Неприцька Т. І., Куліш Г. В.</i> Процес розмиття національної ідентичності в умовах глобалізації	34
<i>Плюсніна І. Р., Іщенко І. В.</i> Співвідношення силових та мирних способів врегулювання сучасних міжнародних конфліктів	35
<i>Сторчак А. Ю., Петров П. Г.</i> Міграційні тенденції країн африки та близького сходу як фактор загрози безпеці ЄС	37
<i>Ніколенко Ю. О.</i> Сепаратизм як дезінтеграційне явище в сучасній Європі	38
<i>Ніколаєва А. П.</i> Стратегічні комунікації в умовах україно-російського конфлікту: чинник НАТО	41
<i>Реброва Ю. О.</i> Проблематика сучасних міжнародних відносин: релігійний фактор	43
<i>Подорожко П. П., Петров П. Г.</i> Міграційні процеси в Україні: особливості та сучасні реалії	44
<i>Олексієнко М. С.</i> Соціальні мережі як засіб впливу на електорат в Україні	46
<i>Nudel S. D.</i> Wikileaks Scandal: Transparency vs Privacy	48
<i>Москвичева К. О.</i> ООН в системі міжнародних організацій: структурно-функціональний аналіз	49

<i>Трайно Ю. І.</i> Британська Співдружність націй: міжнародно-політичний вимір	50
<i>Трефілова С. В.</i> Либертаріанство: основні позиції і роль в формуванні взглядів сучасного суспільства	52
<i>Кормич М. О.</i> Політичні погляди сучасних євроскептиків	53
<i>Марковська Я. Е.</i> Глобалізація в сучасному світі: позитивні та негативні наслідки	56
<i>Невесела К. О.</i> Роль еліти в політичному процесі: функціональний вимір	57
<i>Савойська С. В.</i> Семіотика як методологія дослідження мовної політики	59
<i>Погуляєва О. В.</i> Вибори Президента України 2019 року: спроба прогностичного аналізу	60
<i>Гулега Д. І.</i> Потенціал та розвиток економічної інтеграції і міжнародних відносин Асоціації держав Південно-Східної Азії	62
<i>Горбачова А. О., Петров П. Г.</i> Співробітництво України та ЄС: сфера безпеки	63
<i>Матухно Г. Р.</i> Прогностичний аналіз особливостей зміни інституціонального балансу ЄС в умовах вступлення Республіки Македонія	65
<i>Моргун Д. А.</i> Ідея створення ісламського динара як політично-економічного важеля в боротьбі зі західними державами для мусульманських країн	66
<i>Тагієва Х. Г.</i> Роль НАТО в урегулюванні етнополітичних конфліктів	67
<i>Тертичний О. В.</i> Майбутнє України і фортуна освітян	69
<i>Єрошенко К. М., Семігіна Т. В.</i> Навіщо потрібне дослідження в дії? (з досвіду навчання громадських радників)	72
<i>Землянська Н. Г., Семігіна Т. В.</i> Протидія торгівлі людьми з метою трудової експлуатації: інформаційно-просвітницька робота і роль профспілок	73
<i>Авраменко Г. В., Остряк Т. С.</i> Соціальна робота з жінками, які опинились у складних життєвих обставинах через домашнє насильство	75
<i>Даниленко О. В., Глазунов С. В.</i> Неблагополучна сім'я як причина формування девіантної поведінки у підлітковому віці	76
<i>Рус-Полтавська А. В.</i> Ціннісна проблематика в сучасному суспільстві в контексті соціального будівництва	77
<i>Ярошенко А. А., Семігіна Т. В.</i> Гендерні континууми і їхній потенціал для розвитку соціальної роботи у ВІЛ-сервісі	79
<i>Тарадій Я. О.</i> Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами	81
СЕКЦІЯ VII. ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ.	83
<i>Горбань Т. Ю.</i> Україна і українці у російській великодержавницькій думці: тяглість історичної традиції	83
<i>Лазуренко В. М.</i> Українське фермерство та сільське самоврядування на початку 20-х рр. ХХ ст.	84
<i>Бабенко О. О.</i> Хронологія дослідження будівництва Кременчуцької ГЕС	88
<i>Колєчкін В. П.</i> Герой Радянського Союзу Василь Максимович Галушкін	91
<i>Виноградов Г. М.</i> Релігійні фактори як визначальні напрямки і цілей глобальних міграційних процесів пізньоантичної та ранньосередньовічної доби	92
<i>Лавренко В. С.</i> Образи німців за спогадами Б.Радониц «Щоденник сестри милосердя, яка пробула у німецькому полоні без малого чотири місяці» (1914 р.)	94
<i>Богдалов А. Г.</i> Відродження Збройних сил України у 1990-х рр. ХХ ст. (на матеріалах Національного музею історії України)	96
<i>Перепелюк О. М.</i> Соціальна роль церковних хорів у ХІХ столітті: новий ракурс дослідження української історії	100
<i>Каковкіна О. М.</i> Побратимство міст і регіонів в українсько-болгарських відносинах: історія та сучасність	101

<i>Лазуренко О. Г.</i> Особливості діяльності органів громадського впливу в індустріальних центрах Подніпров'я в добу відлиги	102
<i>Дружкова І. С.</i> Особливості рекламних оголошень в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Російській імперії (на прикладі часопису «Нива»)	105
<i>Успенський Д. О.</i> Реабілітаційна політика радянської влади протягом 1956 – 1965 років (за даними Дніпропетровського архіву)	107
<i>Варданян І. А.</i> Відображення подій 1917 р. у творах вихованців Російської гімназії в Моравській Тшебові	109
<i>Гомон Є. О.</i> Демографічні процеси в середовищі єврейства Російської імперії в ХІХ-на початку ХХ ст. за даними Пам'ятних книг та Матеріалів для географії і статистики губерній	110
<i>Запотоцький М. М.</i> «Римське питання» у політиці італійських фашистів (1922–1929 рр.)	112
<i>Красільнікова О. В.</i> Опубліковані джерела з історії українського церковно-православного руху 1917-1921 рр.	117
<i>Орлов В. М.</i> Релігійна політика щодо інослав'я в Україні (ХІХ ст. – 1939 р.) в історичній спадщині Михайла Шейнмана	118
<i>Кругляк Д. М.</i> Деякі особливості дослідження розбудови місцевого самоврядування в Україні під час перехідного періоду (кін. 1980-х – 1990-ті рр.)	120
<i>Лазаренко В. Г.</i> Сфрагістика на посвідченнях до медалі «Ветеран праці», вручених на теренах України	121
<i>Новікова В. В.</i> Кінематограф як історичне джерело	122
<i>Федусь Д. М.</i> Простір історичної пам'яті Чернігівщини у біографії видатного історика П. М. Добровольського	124
<i>Кожухар О. І., Гетманов О. О.</i> Глобальне осмислення закономірностей збройного конфлікту великої інтенсивності (на прикладі Першої світової війни)	125
<i>Шкода Н. А., Халілова Д. Р.</i> Функції запорозького духовенства за часів Нової січі	127
<i>Дубяга А. П.</i> Філософське розуміння значення історії України у націєтворчому процесі	128
<i>Волошин І. В.</i> Всеукраїнський кооперативний союз скотарсько-молочарської кооперації «Добробут» в роки НЕПУ: головні здобутки та монопольне місце на ринку збуту продукції тваринництва	130
<i>Губанова А. С., Харламов М. І.</i> Політичні переслідування харківських правозахисників в СРСР	132
<i>Кизименко І. О.</i> Іван Скоропадський у вітчизняній історіографії	133
<i>Скоков О. Д.</i> Поява домініканського осередку в м. Острозі в працях істориків середини ХІХ – початку ХХІ ст.	135
<i>Кузьміч Я. Я.</i> Нестор Малеча у спогадах сучасників	136
<i>Михайленко Ю. Д.</i> Вікова та статева стратифікація ямного суспільства Північного Причорномор'я	137
<i>Севастьянов О. В.</i> Державна академія історії матеріальної культури та вивчення пам'яток Криму (за матеріалами архівів Санкт-Петербурга)	139
<i>Андрієнко А. В.</i> Проблеми вивчення геноциду вірмен у період Першої світової війни	141
<i>Барабан І. В.</i> Релігія на козацько-татарському прикордонні	142
<i>Брик Ю. О.</i> Сприйняття Росії японським суспільством на рубежі ХІХ – ХХ ст.	143

Бурчак О. О. Памфлет «Alice in Brexitland» як джерело суспільної думки Великої Британії рубежу ХХ–ХХІ ст.	145
Савченко С. В. Научный атеизм как методология исследования церковной жизни второй половины XIX – начала XX века	146
Кондратова О. А. Російська еміграція в Османській імперії у роки революції (1917 – 1921 pp.)	148
Нефьодова М. О. Прояви расизму у мультиплікаційних роботах Disney та їх кіноремейках	149
Терновський А. М. П'ятихатський винищувальний батальйон та перший бій у Другій світовій війні на території Дніпропетровської області у 1941–1945 pp.	151
Филь Є. В. Спогади генерала-лейтенанта М. М. Головіна як відображення воєнного буття (1914 – 1917)	153
Фролова В. С. Криза сучасного європейського музеєзнавства та шляхи її подолання	155
Шишко О. О., Кабачек В. В. Інтегрований історичний курс – шлях до усвідомлення учнями історичного процесу	156
СЕКЦІЯ VIII. ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.	158
Загрійчук І. Д. Філософія і системність знань в освіті	158
Висоцька О. Є. Цифрові компетентності та цифрова відповідальність на тлі нового комунікативного вибуху	159
Несправа М. В. Християнські принципи як філософсько-правова основа подолання соціальних конфліктів	161
Аврахова Л. В. Феноменологический концепт истины в герменевтической направленности диалогизма	163
Головка А. А. Поняття мікрополітики у філософії Мішеля Фуко та Жюльєн Дельоза	165
Дубініна В. О. Роль філософії Х.-Г. Гадамера в становленні герменевтики	167
Виходцевська Ю. О., Чайковський О. Р., Юшкевич Я. В. Феномен трансгуманізму як мікроеволюції людини і проблема людської свободи	168
Гнатюк Я. С. Культурно-предикативний аналіз в історико-філософському дискурсі	169
Прохоров А. В. Метапредметное средство педагогического исследования автобиографической повести академика В. И. Андреева	171
Тарасюк Л. С. Цілісність у контексті культурної антропології	172
Солоділова О. В. Деякі аспекти бездуховності	174
Ayton S. Sh. Philosophical-Historical Cognitive Potential of the Belles-Lettres	175
Коваленко Г. В. Філософсько-правові питання використання методів юридичної аргументації при ухваленні судового рішення у якості освітнього інструменту для підготовки майбутніх юристів в юридичних школах США	176
Ясінський М. М. Образософія історичного виховання	177
Бачинська Н. В., Запорожець А. В. Філософські проблеми наукового пізнання	179
Бесєдіна Г. О. Освіта як соціальна практика	181
Бєлова Н. В. Галузева стандартизація освіти в дзеркалі філософської рефлексії	183
Василєга П. А., Пономаренко Т. О. Філософський аналіз біоетичної складової превентивної освіти	184

<i>Карленко Н. В.</i> Філософсько-освітні аспекти аналізу духовного здоров'я у контексті дихотомії матеріального та духовного	186
<i>Дружененко Р. С.</i> Урахування онтологічного, гносеологічного, методологічного, праксеологічного вчення в осмисленні педагогічних системних явищ	188
<i>Коротіч Г. В.</i> Роль філософії у становленні освіти для сталого розвитку	190
<i>Мищенко В. И.</i> Духовный облик личности и современная стратегия философии образования	191
<i>Фірсова Л. В.</i> Філософія та освіта: виклики та перспективи	192
<i>Орендарчук Г. О.</i> Філософія освіти Григорія Сковороди	194
<i>Станкевич В. А.</i> Проблеми євангельської богословської освіти	195
<i>Панченко Г. Ю., Зайченко О. Е., Клименко М. І., Фролова-Романюк Є. Ю., Просолєнко К. О.</i> Місце філософії в системі медичної освіти	196
<i>Пацан В. О. (Євлогій, архієпископ Новомосковський)</i> Рефлексія граничного комунікативного досвіду у постнекласичному просторі філософствування	198
<i>Ничипорук М. О.</i> Біля витоків традиції українського академізму: співвіднесення віри і розуму в духовно-інтелектуальному просторі Києво-Могилянської академії	203
<i>Андрієвська К. А.</i> Формування філософії особистості Папи Римського Іоанна Павла II в контексті становлення європейського персоналізму	205
<i>Москаленко А. А.</i> Передвіщення секуляристичного розмежування духовності й інтелекту: особливості середньовічної раціоналізації богопізнання і самопізнання людини	207
СЕКЦІЯ ІХ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК.	210
<i>Дев'ятко Н. В.</i> Вектори розвитку сучасної літератури в умовах глобалізації	210
<i>Бабенко Б. О.</i> «Кіровоградська правда» 50-х років ХХ століття: театр та преса	211
<i>Білоус В. Б.</i> Пусті (діє)слова періоду колективізації	215
<i>Patsan V. O. (Archbishop Eulogius of Novomoskovsk)</i> Transmission of God's Word in Human Languages: Old Testament Antitypes and New Testament Evidences of Interlingual Communication	217
<i>Власенко Н. І.</i> Особливості співвіднесення принципів мімесису і деміургії в ренесансній теоретичній рефлексії жанру	220
<i>Гомон А. М.</i> Смех в творчестве Л. Н. Андреева (проза начала 1900-х гг.)	224
<i>Гайова А. А.</i> До проблеми перекладу кулінарно-гастрономічної лексики з французької на українську мову	226
<i>Кирилова В. А.</i> Відтворення у французькому перекладі побутових-слів реалій як основних складових колориту української повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського	228
<i>Внукова Е. В.</i> Миф о Пигмалионе и Галатее в литературе нового и новейшего времени (к вопросу о функциях экфрасиса)	230
<i>Веретюк Т. В.</i> Тип героя-воїна в поетичній спадщині Ігоря Муратова	231
<i>Сіора В. В., Сіора А. С., Гардаш В. В.</i> Труднощі перекладу лексичної термінології з російської мови на українську при підготовці фахівців професійно-технічної галузі	234
<i>Михида Л. М.</i> У пошуках пророка: І.Франко та Є.Маланюк (компаративний аспект)	237
<i>Vobak H. R., Vobak M. I.</i> Intercultural Communication in Medicine	240
<i>Дяченко О. В.</i> Мовний паразитизм молодих фахівців	241
<i>Вятчаніна С. В., Назаренко Н. Г.</i> Експресивно-емоційна конотація деяких запозичених спортивних термінів	242

<i>Задорожна Т. П., Давиденко О. Б.</i> Особливості використання навчально дидактичних матеріалів з іноземної мови в дидактичній системі змішаного навчання	243
<i>Литвиненко О. О.</i> До питання про латинку в українському правописі	245
<i>Місінькевич О. М.</i> Інтерпретація постмодерного тексту у сучасному літературному дискурсі	246
<i>Мартинюк Л. П.</i> З чого починається комунікативна культура майбутнього медика	247
<i>Борковська І. П.</i> Семантична структура тендерного документу	249
<i>Єрьомкіна Г. Г.</i> Термины-синонимы в медицинской терминологии	250
<i>Сизова В. М.</i> Формування та розвиток життєвих компетентностей учнів (соціальної, комунікативної, самоосвітньої) на уроках української мови та літератури шляхом використання інтерактивних технологій	252
<i>Ділай М. П., Фалафівка О. Я.</i> Корпуснобазований підхід до дослідження військово-політичного дискурсу НАТО-Україна	254
<i>Харитоновна Н. В.</i> Проблеми викладання латинської мови студентам-іноземцям у фармацевтичному університеті	257
<i>Лембік С. О., Толмачова К. М.</i> Явище перемикування кодів у процесі мовленнєвої діяльності Марокканців	258
<i>Monastyrna O. V.</i> A Comparison of Traditional and Cooperative Learning Methods in EFL Classes	259
<i>Вербицкая А. В.</i> Особенности перевода фразеологизмов с английского языка на русский (по материалам англоязычной прессы)	261
<i>Pasko H. M.</i> Linguistic Means of Internet Memes Creation	264
<i>Аскерова А. М.</i> Литературное произношение является ключевым показателем культурного самовыражения	266
<i>Юсубова У. Т.</i> Основные особенности числителей на азербайджанском языке	267
<i>Бабаева М. Р.</i> «Общий обзор народных тюркских говоров города Нухи» Н.И.Ашмарина	269
<i>Куртева К. Д.</i> Изучение иностранного языка: к вопросу о факторах влияния	270
<i>Лесенко В. В.</i> Кінематограф як об'єкт лінгвістичного дослідження у художньому тексті	272
СЕКЦІЯ X. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК	273
<i>Лазорко О. В.</i> Психологічна безпека особистості в позитивній психотерапії	273
<i>Власюк Д. П.</i> Застосування методів когнітивної нейропсихології в психолого-педагогічних дослідженнях	274
<i>Байєр О. О., Моцна С. В.</i> Особливості задоволеністю роботою та ефективності у зв'язку з індивідуально-психологічними характеристиками представників групи професій «людина-техніка»	275
<i>Рак О. Ю.</i> Психологія комунікаційного впливу як атака негативу на людську свідомість	277
<i>Делова Л. А.</i> Этническая идентичность в эпоху нестабильности	278
<i>Савчук В. А.</i> Взаємозв'язки історичних міфів та пам'яті	279
<i>Чернова В. В., Губа Н. О.</i> Сучасний етап становлення медіапсихології	281
<i>Коржова О. А., Тарасова Т. Б.</i> Деякі особливості самосвідомості працюючих жінок зрілого віку	282
<i>Ластовляк А.В., Іщук О. В.</i> Взаємозв'язок психотравми з першим дитячим досвідом страху	284

<i>Савченко В. А.</i> Виникнення конфліктних ситуацій серед сучасної молоді	285
<i>Полякова Н. А.</i> Проблема згуртованості учнівського колективу. Співпраця психолога і педагога в створенні сприятливого соціально-психологічного клімату	286
<i>Мукомел С. Є., Ішук О. В.</i> Аналіз сутності феномену особистості у сучасній психології	289
<i>Стусь В. П., Моисеєнко Н. Н., Николаєва Е. В.</i> Проблемы профессионального выгорания медицинских сотрудников	291
<i>Каумбаєва Ж. О.</i> Формирование профессионально-значимых качеств будущих специалистов в процессе подготовки в колледже	292
<i>Бачинська Н. В., Гаврилюк У. Д.</i> Актуальні проблеми психологічних наук: загальна структура і завдання прикладної психології	295
<i>Литвиненко Ю. В.</i> Фактор синтеза в решении актуальных проблем психологических наук	296
<i>Максімова І. М., Галушак Л. Б., Дрючило О. А.</i> Формування студентського колективу	297
<i>Куркбасова Г. С.</i> Исследование взаимоотношений студентов в ВУЗе	298
СЕКЦІЯ XI. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НАУК. ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.	302
<i>Кіндзерський Ю. В.</i> Модернізація суспільства та індустріальні трансформації: діалектика взаємозв'язку	302
<i>Польова О. Л., Пастушенко О. М.</i> Особливості процесу управління фінансами підприємств середнього та малого бізнесу	304
<i>Плотнікова М. В.</i> Адміністративно-правове запобігання академічному плагиату в Україні	306
<i>Ульянова Л. П., Чайка Ю. М.</i> Про деякі теоретичні засади світової економічної науки щодо проблем структурної побудови національних економік	307
<i>Капштик О. В.</i> Пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового механізму стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України	310
<i>Бойко А. О.</i> Правова основа організації та діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування у сфері земельних відносин в Україні	311
<i>Ярмолинська І. В.</i> Правове регулювання діяльності у сфері інституційного догляду та виховання дітей	313
<i>Польова О. Л., Мудрак І. П.</i> Залучення громадськості до бюджетного процесу	315
<i>Любецька М. М.</i> Конституційне право громадян на соціальний захист в контексті забезпечення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах	317
<i>Бажанський Д. Р.</i> Статус людини в дослідницьких програмах шкіл наукового менеджменту і бюрократії	319
<i>Польова О. Л., Мудрак І. П.</i> Роль децентралізації у формуванні доходів місцевих бюджетів	320
<i>Шиловцева Н. В.</i> Методологічні засади забезпечення конкурентоспроможності робочої сили	322
<i>Ковальчук К. Ф., Приходченко О. Ю.</i> Методи прийняття рішень у сфері пенсійного забезпечення	324
<i>Крайвська І. А., Лелюк Н. Е., Чечетова Н. Ф.</i> Освіта в системі економічної безпеки	326
<i>Марценюк-Розарьонова О. В., Кошульнікова О. О.</i> Роль іноземних банків на національному ринку банківських послуг	327

Польова О. Л., Пастушенко О. М. Джерела фінансування підприємств середнього та малого аграрного бізнесу	329
Овчарук В. В. Іноземний досвід інформатизації процесів в системах адміністрування підприємств	330
Олійник А. О., Лошенко В. Є. Туристичний бізнес в структурі світового ринку послуг	332
Іванова А. Г. Стратегічне планування як основа забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудівного сектору	333
Шкабара Т. Л. Сучасні принципи технічного регулювання безпечності харчових продуктів в Україні	334
Сербов Н. Г. Методология оценки пресноводных бассейнов Украины как объектов природопользования	336
Марценюк-Розарьонова О. В., Нечипорук В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку страхування туристів	338
Кострюков С. В. Деякі питання організації перевезень пасажирів залізничним транспортом	339
Жоров В. М. Світовий ринок криптовалют	341
Кузеванов В. М. Контент-анализ взаимосвязи экономических теорий и парадоксов: второе введение в экономическую социологию	343
Інформація про авторів	366

Наукове видання

Науковий редактор

О.Ю.Висоцький

О 72 Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 26-27 жовтня 2018 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – 384 с.

У збірник вміщено матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «**Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій**», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

СПД «Охотнік» В.С.

49040, м. Дніпро, Запорізьке шосе, буд.40, к. 194.

Код за ДРФО 1708213264

Свідоцтво И № 816689 від 01.01.2011.

Здано на складання 22.10.18. Підписано до друку 24.10.18. Формат 60x84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. 29,82.
Умовн.фарб.-відб. 29,82. Обл.-видавн. арк. 30,05. Наклад 300 прим. Зам. № О_8412
